TANÚSÁG-TEVŐK

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK

PÁRTTÖRTÉNETI INTÉZETE

TANÚSÁG-TEVŐK

VISSZAEMLÉKEZÉSEK
A MAGYARORSZÁGI MUNKÁSMOZGALOM
TÖRTÉNETÉBŐL. 1944—1948

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1975

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Bakó Ágnes, Szabó Bálint, Zsilák András

VÁLOGATTA, SZERKESZTETTE ÉS AZ ÉLETRAJZOKAT ÍRTA

Nagy Eta és Petrák Katalin

A névmutatót Ács Irén és Nyers Ilona,

az illusztrációt Ács Irén állította össze

A bevezető tanulmányt írta és a kötetet lektorálta

Zsilák András

ISBN 963 09 0242 7

SZERKESZTŐI BEVEZETŐ

Hazánk felszabadulásának 30. évfordulójára készült ez a kötet. A Párttörténeti Intézet ezzel is szeretne méltóképpen hozzájárulni e nagy történelmi eseményhez, amely népünk életében a valóságban és a szó legszorosabb értelmében is sorsforduló volt.

Az intézet kiadványai között gyakran szerepelnek ilyen jellegű kiadványok, mert a kortársak s a nagy történelmi események résztvevőinek emlékezései mindig érdekesek az újabb generációnak, de azoknak is, akik abban a korban éltek.

E könyvben összegyűjtött visszaemlékezéseknek a felét már korábban megjelent két kötetünkből válogattuk, amelyek szintén felszabadulásunk ünneplésének alkalmából jelentek meg: 1965-ben a „Szabadság hajnalán" és 1970-ben a „Szabadság, te szülj nekem rendet" címmel. A visszaemlékezések másik felét pedig az utóbbi két-három évben gyűjtött anyagaink közül válogattuk.

Időtartamát tekintve négy év eseményeit öleli fel, 1944 végétől 1948-ig, pontosabban a két munkáspárt egyesüléséig. Egyik kötetünk bevezetőjében már leíródott az az igazság, hogy a felszabadulást követő hetek, hónapok évekkel érnek fel, mert oly gazdag volt ez az időszak eseményekben, tennivalókban. Minden nap, minden óra újat hozott az emberek, a magyar nép életében. Jelen visszaemlékezésekkel ezekből akarunk olyképpen ízelítőt adni, hogy mindenkinek, aki olvassa, megelevenedjen a múlt, s azok a harcok, amelyeket népünk vívott pártunk vezetésével a népi demokráciáért, a proletárdiktatúra megteremtéséért. Ehhez ad segítséget a kötet elején közölt bevezető tanulmány is, amely kronológiai sorrendben tárgyalja és vizsgálja a proletárdiktatúra megteremtése előtti időszak politikai és gazdasági harcait.

Azt is szeretnénk itt tájékoztatásképpen megjegyezni, hogy ez a kötet tulajdonképpen egy most elkezdett sorozatunknak egyik darabja, amelyet

éppen a felszabadulás 30. évfordulójára hoztunk előre. A sorozat „Tanúságtevők" címmel indult. Az első kötet az 1974-es könyvnapra jelent meg, s abban a korai, múlt század végi munkásmozgalom harcosainak színejava emlékezik, míg ebben a kötetben, majd egy évszázaddal később, még ma is élő kortársak emlékeznek. Van közöttük olyan, aki a felszabadulás idején alig 18 évesen állt csatasorba, egyik napról a másikra lett belőle előadó, szónok, pártfunkcionárius és gazdasági vezető. S ha el is múlt egy emberöltő azóta, ma is oly lelkesedéssel és szívet melengető szavakkal tudnak beszélni és írni, mint amilyen lelkesedéssel és ifjúi hévvel vettek részt az akkori események forgatagában.

A „Tanúságtevők" című sorozatunk első kötetében, és a továbbiakban is, a visszaemlékezéseket a szerzők rövid életrajza vezeti be. Ahol szükséges, rövid lábjegyzetet is alkalmaztunk, a kötet végén pedig az olvasó a visszaemlékezésekben szereplő személyekről névmutatót talál; akiknek az adatai nem voltak fellelhetők, azoknak csak a nevét írtuk ki.

Végül szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik e kötet anyagának összegyűjtése során segítségünkre voltak, mindenekelőtt a Párttörténeti Intézet archívumi és könyvtári munkatársainak, valamint a megyei pártarchívumok dolgozóinak és a szerkesztő bizottságnak.

BEVEZETŐ

Magyarország 1944 őszén két történelmi korszak határmezsgyéjén állt. A régi korszak, amely Horthyék ellenforradalmi politikája következtében nemzeti katasztrófába torkollott, ekkor még az ország területének túlnyomó részén dominált. De a Vörös Hadsereg hadműveletei nyomán sorra omlottak össze a negyedszázados ellenforradalmi rendszer hatalmi szervei. Mindazok, akiknek sorsa ehhez a végóráit élő rendszerhez kötődött, pánikszerűen menekültek Nyugat felé. A régi romjain új, népi demokratikus rend volt születőben.

A népi demokrácia létrehozásáért a határmezsgye mindkét oldalán folyt a küzdelem. Az egyik oldalon antifasiszta ellenállás, a másikon a dolgozók százezreinek forradalmi öntevékenysége. Az egyik oldalon a *legbátrabbak* fegyveres partizánakciói a német fasiszta megszállók és nyilas bérenceik ellen, a másikon *tömegek* küzdelme a nemzet újjászületéséért, a népi demokratikus rend megalapozásáért. Erről, a korszakhatár mindkét oldalán folyó küzdelemről, a népi demokratikus forradalom kibontakozásáról és győzelméről vallanak a harc résztvevői, kötetünk visszaemlékezéseinek szerzői.

Magyarország felszabadulása 1944. szeptember 23-án kezdődött el. A Vörös Hadsereg előretolt egységei ezen a napon lépték át Battonyánál a magyar határt, s három nap múlva felszabadították Makót, az első magyar várost. Október 6-án felszabadult Békéscsaba, Orosháza és Gyula; október 8-án a szovjet csapatok elérték a Tisza vonalát, s 11-én felszabadították Szegedet. Négy nappal később, október 15-én, Horthy bejelentette, hogy Magyarország kilép a háborúból, s fegyverszüneti kéréssel fordul a Szovjetunióhoz. Horthy szándékának határozatlan és felemás voltát mutatta, hogy elmulasztotta a háborúból való kilépéshez szükséges intézkedések megtételét. Nem mert összefogni az ország demokratikus erőivel és fegyvert adni a munkásoknak, s a fronton harcoló magyar hadseregek

parancsnokságainak sem adott előzetes utasítást arra, hogy vegyék fel az érintkezést a szovjet parancsnokságokkal és forduljanak a német csapatok ellen. Ugyanakkor a fegyverszünet bejelentéséről előzőleg tájékoztatta a németeket. Október 16-án — a németek követelésére — nyilatkozatot adott ki, amelyben visszavonta előző napi bejelentését, s a háború folytatására szólította fel a magyar hadsereget. Nemzetvesztő politikáját folytatva, Horthy átengedte a hatalmat a Szálasi vezette nyilasoknak. Szálasiék a német szuronyokra támaszkodva totális terrort vezettek be, és készségesen segédkeztek az ország kirablásában és pusztításában.

Október 15-e után fellendült az antifasiszta nemzeti függetlenségi mozgalom a németek által megszállva tartott országrészeken. Különösen a kommunisták vezette partizáncsoportok tevékenysége élénkült meg. Elsősorban Budapesten, Miskolcon, Salgótarjánban és néhány bányászlakta település környékén sűrűsödtek a partizánok akciói. E csoportok egyikének történetéből ad ízelítőt *Padányi Mihály*, a csoport két, eddig kevéssé ismert akcióját ismertetve. A fegyveres partizánakciók mellett a kommunista párt nagy erőfeszítéseket tett azért, hogy megakadályozza a legfontosabb üzemek gépparkjának elhurcolását Németországba. *Dr. Gergő Zoltán* emlékezik vissza a kötetben közölt írásában erre az izgalmas, a tőkések képviselőit is megmozgató, s korántsem veszélytelen kommunista akciósorozatra.

Ez idő alatt a front másik oldalán, a felszabadult Tiszántúlon már százezrek kapcsolódtak be a fasiszta maradványok felszámolásának, a társadalmi demokratizálódásnak, az új népi hatalom megteremtésének lázas munkájába. Különösen a Viharsarok harcokban edzett agrárproletár és szegényparaszt tömegei tűntek ki tettre készségükkel. Itt kezdődött el a kommunista párt legális szervezése, itt alakultak meg az első forradalmi népi bizottságok s vették kezükbe a közügyek irányítását. Hihetetlen energiával, a fasiszták fosztogatásai, a háború pusztításai által okozott embertelen körülmények között szervezték újjá a közigazgatást, teremtették meg a közbiztonságot, irányították a termelést és gondoskodtak a lakosság ellátásáról. Erről a lázas tevékenységről, az első, központilag még nem irányított politikai lépésekről emlékezik kötetünkben két nemzedék képviselője: *id. Komócsin Mihály* és *Győri Imre*.

1944. november 9-én a felszabadult délkeleti terület fontosabb kommunista szervezeteinek képviselői már tanácskozásra jöttek össze Szegeden. A tanácskozáson elhangzott beszámolókból kiderült: a kommunista pártszervezetek kezdettől fogva arra törekedtek, hogy a politikai-társadalmi

erők minél szélesebb körét vonják be az új élet megindításának munkájába. Orosházán például a kommunisták kezdeményezésével már november 5-én, tehát a Függetlenségi Front megalakulása előtt egy hónappal, antifasiszta demokratikus blokk alakult, amelyben más pártok híján a kommunista párt, a Kisbirtokosok Szövetsége, a Polgári Kör, az Ipartestület, a 48-as Kör, a Földmívelő Kör és az egyházak voltak képviselve. Makón úgynevezett ötös bizottság, Békéscsabán városi ideiglenes vezető tanács alakult a közélet normalizálása, a demokratikus politikai erők aktivizálása céljából. Ilyen előzmények után és az öntevékenység eredményeként spontán alakuló demokratikus összefogás tapasztalatainak birtokában a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulását követően ezeken a területeken gyorsan létrejöttek a nemzeti bizottságok, a Függetlenségi Front helyi szervei. Révai József később az Ideiglenes Nemzetgyűlés ülésén éppen ezekre a kezdeményezésekre hivatkozva szorgalmazta a demokratikus pártok országos méretű szervezeti összefogását. „Ugyanúgy, ahogy Szegeden, Orosházán, Hódmezővásárhelyen, Kiskunhalason, Makón és még egész sor más városban létrejöttek a nemzeti bizottságok — mondotta Révai —; szükség van országos méretekben a demokratikus pártok összefogására és ennek az összefogásnak szervezeti megrögzítésére."

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 1944. december 2-án alakult meg. Politikai programját a Magyar Kommunista Párt dolgozta ki. A kommunista párt november 30-án nyilvánosságra hozott programjavaslata elsősorban az országot megszálló németek és nyilas bérenceik elleni harcot, a nemzeti függetlenség kivívását, az ország demokratizálását, a földreform végrehajtását, a kartellek és a nagybankok ellenőrzését, a bányák, a kőolajforrások és a biztosító intézetek állami tulajdonba vételét szorgalmazta. A kommunista párt felhívta a demokratikus pártok képviselőit, hogy foglaljanak állást a program mellett, s a demokratikus erők összefogása, együttműködése érdekében alakítsák meg a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot. Javasolta az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását és az Ideiglenes Kormány megalakítását.

December 2-án a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Független Kisgazdapárt, a Polgári Demokrata Párt és a szakszervezetek képviselőinek értekezletén Szegeden elfogadták a kommunista párt programjavaslatát, és elhatározták, hogy másnap nagygyűlést hívnak össze, ahol ismertetik a pártok közös programját és bejelentik a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulását.

December 3-án zsúfolásig telt meg a szegedi Városi Színház. A nagygyűlésen Balogh István a Független Kisgazdapárt, Erdei Ferenc a Nemzeti Parasztpárt, Révai József a Magyar Kommunista Párt, Örley Zoltán a Polgári Demokrata Párt, Valentiny Ágoston a Szociáldemokrata Párt és Komócsin Mihály a szakszervezetek nevében szólalt fel. Az előadók hitet tettek az előző napi értekezleten elfogadott program mellett. „Ebben az elhatározásban, ebben a programban — mondotta az elsőnek felszólaló Balogh István — nem lehet különbség magyar és magyar között, még kevésbé térhet ki ez elől politikai párt, ha az országépítő munkához méltónak akar bizonyulni." A nagygyűlés résztvevői egyhangú helyeslésssel vették tudomásul a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulását és fogadták el a programot, amelyet Örley Zoltán olvasott fel a nagygyűlésen.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai már december első felében megegyeztek a nemzetgyűlés összehívásának kérdéseiben. December közepén megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága. Tagjai a demokratikus pártok képviselői, két horthysta tábornok, tudósok és egyházi vezetők voltak. Az Előkészítő Bizottság megbízottai azonnal elindultak a kijelölt városokba és községekbe, hogy a helyi nemzeti bizottságokkal karöltve megszervezzék és lebonyolítsák a képviselőválasztásokat. A választások napok alatt zajlottak le. Az addig felszabadított országrész lakossága a demokratikus pártok javaslatára 230 képviselőt választott. A Nemzetgyűlés tagjai közül 71 a kommunista pártot, 55 a kisgazdapártot, 38 a Szociáldemokrata Pártot, 16 a parasztpártot, 12 a demokrata pártot, 38 a szakszervezeteket képviselte, 19 pedig úgynevezett pártonkívüli volt.

1944. december 21-én délután fél háromkor a debreceni református kollégium oratóriumában Vásáry István, az Előkészítő Bizottság elnöke, megnyitotta az Ideiglenes Nemzetgyűlést. Első napi ülésén a Nemzetgyűlés egyhangúlag elfogadta a Függetlenségi Front programját, 22-én pedig megválasztotta az Ideiglenes Kormányt. A kormány elnöke Dálnoki Miklós Béla horthysta tábornok lett, aki az 1. magyar hadsereg parancsnoka volt, október 18-án megtagadta a további harcot a németek oldalán, és a törzstisztek egy csoportjával átment a szovjet csapatokhoz. A miniszteri tárcák közül hármat a Magyar Kommunista Párt, kettőtkettőt a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt, egyet a Nemzeti Parasztpárt kapott. Az úgynevezett pártonkívüliek (horthysták) az elnöki tisztségen kívül még három miniszteri tárcához jutottak. A kor-

mány személyi összetételében a Függetlenségi Front pártjai előzőleg megegyeztek, s a Nemzetgyűlés az ő javaslatukat fogadta el. A cél az volt, hogy a kormány összetételében is kifejezésre jusson a nemzeti demokratikus összefogás megteremtésére irányuló törekvés.

Az Ideiglenes Kormány december 28-án elhatározta, hogy „semmisnek nyilvánítja a Németországgal kötött szerződéseket, megszakít vele minden kapcsolatot, és hadat üzen Németországnak". Közölte a magyar néppel, hogy a fegyverszünet megkötése céljából a Szovjetunió és a vele szövetségben levő hatalmak kormányaihoz fordult. A fegyverszüneti delegáció — Gyöngyösi János külügyminiszter, Vörös János honvédelmi miniszter és Balogh István államtitkár — még aznap elutazott Moszkvába. A fegyverszüneti egyezményt a szövetséges hatalmak képviselői és a magyar delegáció tagjai 1945. január 20-án írták alá.

1945 elején a kormány hozzáfogott az ország demokratizálását követelő programpontok megvalósításához. Demokratikus fegyveres testületeket hozott létre, intézkedett a közigazgatás újjászervezéséről, rendeletet fogadott el a közalkalmazottak igazolásáról, a népbíróságok felállításáról, a fasiszta szervezetek feloszlatásáról stb. A kormányintézkedések megvalósításában elévülhetetlen érdemeket szereztek a demokratikus pártok és a szakszervezetek képviselőiből alakult nemzeti bizottságok. A nemzeti bizottságok 1944 végén, 1945 elején hatalmi szervek voltak, s az újra induló közélet szinte minden területét felölelő hatáskörrel rendelkeztek. Nélkülük a kormány nem lett volna képes rendeleteinek érvényt szerezni. De a nemzeti bizottságok nemcsak segítettek a kormányintézkedések megvalósításában, hanem nyomást is gyakoroltak a kormányra, amelynek polgári, horthysta tagjai késleltették a legszükségesebb rendeletek kidolgozását és megvalósítását. Egyes kulcsszerepet betöltő nemzeti bizottságok (Budapest, Szeged, Miskolc stb.) a kormányt megelőzve maguk adtak ki fontos rendelkezéseket, és gondoskodtak azok végrehajtásáról. A nemzeti bizottságok eme hőskoráról, a közigazgatás, a közrend és a közbiztonság megteremtésében, a népi demokratikus forradalom kibontakoztatásában játszott szerepéről emlékeznek kötetünkben a kortársak: *dr. Major Ákos*, *Kossa István* és *Házi Árpád*.

A kormány jobboldali tagjai rossz szemmel nézték a nemzeti bizottságok tevékenységét, s ezt nem is titkolták. 1945 február elején a budapesti nemzeti bizottság küldöttséget menesztett Debrecenbe az Ideiglenes Kormányhoz azzal a kéréssel, hogy nyújtsanak nagyobb segítséget a fővárosnak, s a kormány tegye át székhelyét mielőbb Budapestre. „Dálnoki

nem látott valami szívesen minket — írja visszaemlékezésében Kossa István. — Válasz helyett ki akart oktatni:

— Önök túl sok jogot gyakorolnak... Maguk egyébként is úgy viselkednek, mintha maguk lennének a kormány."

Dálnoki Miklós Béla február 18-án már nyilvánosan is fellépett a nemzeti bizottságok harcban szerzett jogai ellen, s ezzel mintegy jelt adott az ellenük szélesebben kibontakozó támadásra. A jobboldali erők törekvései azonban a nemzeti bizottságok határozott ellenállásába ütköztek. S hogy ez az ellenállás nem szűkült le a fentebb említett kulcsfontosságú nemzeti bizottságokra, példaként a jászapáti járás nemzeti bizottságának határozatából idézünk: „Tekintettel arra, hogy a mai közlekedési viszonyok miatt a kormány keze mindenüvé nem ér el, a nemzeti bizottságok a kormánnyal csaknem azonos jogkört gyakorolnak mindazokban a kérdésekben, amelyekben a kormány még nem intézkedett." A Függetlenségi Front pártjai közös kiáltványban utasították vissza a nemzeti bizottságok jogkörének csorbítására irányuló kísérleteket.

Magyarország közéleti demokratizálásának egyik alapvető előfeltétele a középkori maradványokkal terhelt, milliós tömegeket nyomorító agrárviszonyok radikális megreformálása volt. A felszabadulás előtti Magyarországon 6300 közép- és nagybirtokos uralta a mezőgazdasági terület 43%-át, miközben az 1,2 millió törpebirtokos a földnek mindössze 10%-át mondhatta magáénak, s a mintegy 800 000 mezőgazdasági munkásnak és cselédnek egyáltalán nem volt földje. A földbirtoknak ez a kelet-európai összehasonlításban is feltűnően aránytalan megoszlása nemcsak gazdasági elmaradottságot tükrözött, hanem a politikai élet demokratizálásának is egyik fő akadálya volt. A radikális földreform gyors megvalósításának követelése tehát a gazdasági meggondolásokon messze túl mutatott: el kellett távolítani az ország demokratikus átalakulásának útjában álló középkori akadályokat, meg kellett semmisíteni a magyar politikai reakció egyik legfontosabb tartóoszlopát. Teljes joggal írta a „Délmagyarország" című lap 1944. november 26-án, hogy „A földreform Magyarországon nem részletkérdés, nem egyik politikai programpont a többi között, amin alkudozni lehet, hanem a magyar nemzeti fejlődés alapja, ami minden további demokratikus fejlődésnek a föltétele és biztosítéka."

A Magyar Kommunista Párt programjavaslata is hangsúlyozta, hogy „A mezőgazdasági munkások és cselédek, törpe- és kisbirtokosok, a magyar nép e legszámosabb és legszegényebb rétegének felemelésére, a ma-

gyar demokrácia alapjainak megszilárdítására a legrövidebb határidőn belül, a földigénylők közreműködésével, széles körű földreformot kell végrehajtani." A kommunista párt követelését az Ideiglenes Nemzetgyűlés megerősítette, s az Ideiglenes Kormányt a követelés végrehajtására kötelezte. Elvileg tehát a földreform ügye már 1944 végén el volt döntve. A végrehajtás előkészítését azonban éles viták kísérték. E viták két fő kérdés körül folytak: megvalósítható-e a földreform már 1945 tavaszán, s helyes-e a végrehajtást magukra a földigénylőkre bízni? Ezekben a fő kérdésekben, de más, a földreformmal kapcsolatos részletkérdésekben a Függetlenségi Front pártjai is különböző véleményen voltak. A kisgazdapárt ellenezte a reform gyors végrehajtását és az érdekeltek közreműködését a végrehajtásban. A kormány pedig halogatta a kérdés napirendre tűzését. Pedig az idő sürgetett. A gyors végrehajtás nemcsak politikai szükségesség volt, hanem termelési követelmény is. A háború sújtotta országot éhínség fenyegette, s a parasztság az elhagyott úri földek megművelésére csak abban az esetben volt hajlandó, ha garanciát kap arra, hogy a termés az övé lesz. A garancia pedig csakis a földreform haladéktalan végrehajtása lehetett. *Dr. Erdei Ferenc* írása eleveníti fel kötetünkben a földreform körül akkor zajló vitákat, amelyeknek maga is aktív részese volt.

A részletes földreform-javaslatot a kommunista párt és a parasztpárt közösen dolgozta ki, s a tervezet 1945. január 14-én került nyilvánosságra. Lényeges pontjai: a hazaárulók, a nyilas vezérek, a Volksbund-tagok birtokait elkobozzák; igénybe vesznek minden úri birtokot, a közületi, állami, egyházi, községi, alapítványi és vállalati birtokokat általában 100 holdon felül, a nagyparaszti birtokokat 200 holdon felül. A nem elkobzott birtokok tulajdonosait kártalanítják. A földreform során csak a dolgozó parasztság kaphat földet, s ezen belül is elsősorban a nincstelenek. Az igénylők képviselőiből és helyi szakemberekből községenként földreform bizottságokat hoznak létre, s az igénylők összeírását ezek a bizottságok végzik. A földreformot 1945. október 1-ig be kell fejezni.

Március 17-én — két hónapig tartó huzavona után — az Ideiglenes Kormány jóváhagyta a kommunista párt és a parasztpárt javaslata alapján elkészített földreform-rendeletet. A rendelet hivatalos végrehajtása 1945. március 25-én a kormány képviselőinek jelenlétében megrendezett pusztaszeri ünnepélyes földosztással kezdődött, s júniusban országszerte befejeződött. A földigénylő bizottságok három hónap alatt 3,3 millió kat. hold földet osztottak szét a mintegy 600 000 igényjogosult

között. Munkájuk során a bizottságok a rendelet előírásait vették alapul, amelynek paragrafusait szinte szó szerint megtanulták. De ahol az igénylők száma meghaladta a felosztásra igénybe vehető föld mennyiségét, perbe szálltak a rendelettel. A viták és gáncsoskodások a végrehajtás során tovább folytak. A Függetlenségi Front és a kormány jobboldali erői a földigénylő bizottságok paraszti érdekeket védő s esetenként túlzó intézkedéseire hivatkozva az egész földreformot törvénytelennek próbálták feltüntetni, s terveket gyártottak a bizottságok munkájának felülvizsgálatára és a földreform revíziójára. De terveiket sem akkor, sem pedig később nem volt erejük realizálni. A föld visszavonhatatlanul azoké lett, akik megművelik. „Visszatekintve 1945-re — írja visszaemlékezésében Erdei Ferenc —, el lehet mondani, hogy a földreform végrehajtása egyike volt a demokratikus átalakulásért folytatott harc legsikerültebb akcióinak."

Még javában folyt a földosztás, amikor a kommunista párt már újabb nagy feladat megoldására, az ország újjáépítésére összpontosította figyelmét, és mozgósította a munkástömegeket. Az újjáépítés központi kérdésévé a kommunisták a közlekedés és a gyárak helyreállítását, a szállítás és az ipari termelés normalizálását állították. A romok eltakarítása, a termelés megindítása természetesen nem új feladatként jelentkezett 1945 tavaszán. A munkások a háborús romokat nem nézték tétlenül, hanem már a felszabadulás másnapján hozzáfogtak a gyári romok eltakarításához és a termelésnek az akkori körülmények között lehetséges megindításához. A károk azonban oly nagyok voltak, hogy helyreállításukhoz az egész ország összefogására, a politikai, társadalmi és állami szervek együttműködésére, az állami anyagi források erre a célra történő koncentrálására volt szükség. A gyárak 90%-a szenvedett háborús károkat, felszerelésüknek mintegy 25%-a pusztult el teljesen. A vasutak sínhálózatának 40%-a vált használhatatlanná, a vagonpark háromnegyed részét s a mozdonyok kétharmadát vitték magukkal a visszavonuló német és magyar fasiszták. Romokban hevert a lakóházak és más, nem ipari jellegű gazdasági épületek nagy része is. Okkal állapította meg a Magyar Kommunista Párt programtervezete, hogy „Hazánk történelmének legsúlyosabb katasztrófáját éli át... Mohács óta nem volt ilyen súlyos helyzetben az ország."

A kommunista párt az újjáépítést politikai szempontból is a magyar népi demokrácia egyik legfontosabb kérdésének, a demokrácia tűzpróbájának tartotta. Abból indult ki, hogy bár ennek a feladatnak a megol-

dására kell összpontosítani a nemzet minden erejét, az újjáépítés ügye a munkásokon áll vagy bukik. Ha pedig a munkásosztálynak kell a legtöbbet tennie az ország gazdasági életének normalizálódásáért, akkor erőfeszítéseinek megfelelően kell hogy részesedjen az eredményekből, valamint a politikai és a gazdasági élet irányításából is. Ezért hangsúlyozta a párt és ajánlotta a munkások figyelmébe, hogy a „munkásosztály szerepe az ország vezetésében arányos lesz azzal a teljesítménnyel, melyet az újjáépítésben véghezvitt".

Az újjáépítés eredményei történelmi távlatból nézve is nagyok voltak. Nagyságuk azonban akkor mérhető fel igazán, ha nem feledkezünk meg azokról a körülményekről, amelyek közepette születtek. A terv ugyan azzal számolt, hogy az újjáépítés meggyorsításával javulni fog a munkások ellátása, s ennek érdekében konkrét intézkedések is történtek. Az elképzelések és az intézkedések azonban a történelemben addig ismeretlen méretű infláció egy ideig áttörhetetlen falába ütköztek.

A nélkülözések természetesen nem lelkesítették a munkástömegeket, de nem is tudták megtörni hitüket abban, hogy csak az ország gazdasági újjáépítése révén teremtődhetnek meg szociális helyzetük javulásának a feltételei. Elsősorban róluk, a hídcsata, a széncsata hőseiről, az egész munkásosztályról szólva jegyezte fel a kor harcainak krónikása: „a romok és az omladékok alól vérző és fagyott ujjaival kikaparta az ájult nemzetet, hogy alkotó munkájával, izzó élni akarásával, lángoló hitével lelket leheljen belé".

A gazdasági újjáépítés közvetlen szervezői, a nélkülözések enyhítéséért folytatott harc közvetlen irányítói az üzemi bizottságok és a szakszervezetek voltak. Az első üzemi bizottságok — különböző elnevezéssel, de alapjában véve azonos célkitűzéssel — már 1944 októberében megalakultak. Életre hívásukat és tevékenységüket elsősorban az tette indokolttá, hogy a gyárak tulajdonosai és vezetői a hadműveletek során elmenekültek. A gazdátlanul maradt üzemek helyreállításának és a termelés megindításának feladata tehát a munkásokra, illetve a munkások megbízottaira hárult. Ebből a szükségből mozgalom bontakozott ki, amelynek során az egész felszabadult országrészen megalakultak az üzemi bizottságok. Tevékenységüket támogatták a gyorsan újjászerveződő szakszervezetek, a kommunista párt pedig törvényes elismerésüket szorgalmazta. 1945. február 15-én a kormány rendeletben ismerte el az üzemi bizottságok jogát arra, hogy ellenőrizzék a tőkés termelést és elosztást.

Az üzemi bizottságok jól éltek a rendeletben biztosított ellenőrzési

joggal, de tevékenységük ennél jóval szélesebb körű és sokrétűbb volt. Erről tanúskodik kötetünk több emlékirata is, közöttük *Szabó Károly* és *Gáspár Sándor* írása. „Az üzemi bizottságok minden olyan lényeges kérdéssel foglalkoztak — írja Gáspár Sándor —, amely a munkások helyzetével, munkájával, jövőjével, a munkáshatalomért vívott harccal összefüggött. Érdekes dokumentuma ennek a fogaskerékgyár által 1945. május 6-án összehívott üzemi bizottsági értekezlet napirendje. A 16 napirendi pont között ilyenek vannak: az üzemi és a földmunkásság bevonása a közigazgatásba; nagy- és középüzemek tulajdonának felülvizsgálata; a munkásosztály fegyveres alakulatainak megszervezése; a földreform maradéktalan megvalósítása; az OTI szocialista szellemben való átalakítása; a népbíróságok hatáskörének kiterjesztése és tevékenykedésének meggyorsítása; minden fasiszta szellemiség teljes kiirtása; a közoktatás reformja, hogy a munkásosztály tagjai a legmagasabb képesítést is elnyerhessék; a béketárgyalások alapelveinek kidolgozása és a környező államok munkáspártjaival az összeköttetés felvétele."

Az ország gazdasági újjáépítésének ügye olyan időpontban került napirendre, amikor a Nemzeti Függetlenségi Frontban és a kormánykoalícióban egyre élesebben jelentkeztek a különböző politikai irányzatok közötti ellentétek. 1945 első felében, s különösen a háború befejezését követően az ország belső ügyei kerültek előtérbe. A nagy horderejű földreform megvalósítása, a közigazgatás demokratizálása, a háborús bűnösök, fasiszta politikusok büntetőjogi felelősségre vonása, a fasiszta szervezetek feloszlatása és a program többi pontjainak megvalósítása vitákat és ellentéteket szült a nemzeti demokratikus összefogás különböző csoportosulásai között. Az újjáépítés előtérbe kerülése pedig még tovább élezte ezeket az ellentéteket.

1945 nyarán a gyáriparnak 95%-a magántulajdonban volt. A lerombolt üzemek helyreállítása, a folyamatos termelés feltételeinek megteremtése tehát a tőkés tulajdonosok érdeke is volt. Az újjáépítés anyagi támogatására a kommunista párt azt követelte, hogy az állam kétmilliárd pengő hitelt nyújtson a tőkéseknek azzal a feltétellel, hogy a tőkések a maguk anyagi forrásaival is hozzájárulnak az újjáépítéshez, a hitelt pedig a meginduló termelés során árukkal törlesztik. De a tőkések állami ellenőrzés mellett, s a további korlátozó intézkedésektől tartva, nem voltak hajlandók lényegesen hozzájárulni az újjáépítés költségeihez, sőt az állami hitelek egy részét is spekulációs célokra használták fel. Miközben tehát a munkások embertelen körülmények között építették újjá a gyára-

kat és tettek erőfeszítéseket a termelés folyamatossága érdekében, a tőkések szabotálták a munkát, arra számítva, hogy a gazdasági helyzet súlyosbodása, az infláció fokozódása politikai zavarokat idéz elő, s ez lehetővé teszi a népi demokratikus fejlődés megállítását. Ezzel az újjáépítés ügye a politikai harcok központi kérdésévé lett.

A helyzetet nagyon bonyolulttá tette az a körülmény, hogy a politikai frontvonal nem a Függetlenségi Front és a rajta kívül működő erők között, hanem a Függetlenségi Fronton belül húzódott. A népi demokratikus fejlődést ellenző erők, köztük burzsoá politikusok és a volt nagybirtokos osztály tagjai, valamint a horthysta adminisztráció széles apparátusa számára ugyanis nem volt lehetőség önálló politikai szervezkedésre. A háború utáni tömeghangulat kifejezetten polgári demokratikus programmal szervezkedő pártot sem igen tűrt meg. Ezt bizonyította a Polgári Demokrata Párt vegetálása is, pedig ez a párt a Függetlenségi Front tagjaként működött. A Fronton kívül és a Front ellen fellépő pártnak pedig még kevesebb kilátása lehetett ekkor eredményes működésre. Jól tudták ezt a reakciós beállítottságú politikusok és az őket követő osztályos társaik is. Viszont azt is látták, hogy ha a Függetlenségi Frontba bejutnak, reális lehetőségük lesz olyan politikai akciók kezdeményezésére, amelyek hátráltathatják a népi demokrácia fejlődését, gyengíthetik a baloldali erők tevékenységét. Ezért özönlötték el a kisgazdapártot, amely néhány hónap alatt a reakciós népi demokrácia-ellenes erők és irányzatok gyűjtőpártjává vált. Mindez hatással volt a kisgazdapárt politikájának alakulására is. Ez a demokratikus tradíciókkal rendelkező párt egyre nyíltabban lépett fel a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának gyakorlati végrehajtása ellen. Nem véletlen tehát, hogy 1945 nyarától kezdve a politikai küzdelmek Magyarországon elsősorban a nemzeti demokratikus erők összefogására hivatott Függetlenségi Fronton belül folytak. Az 1945-ös nemzetgyűlési választások idején a politikai ellentétek olyannyira kiéleződtek, hogy a demokratikus pártok koalíciós együttműködése hosszú hónapokra válságba jutott.

A nemzetgyűlési választásokra 1945. november 4-én került sor. A Kisgazdapárt — nem utolsósorban az egyházak támogatása révén — meglepően sok szavazatot kapott. A választásokon összesen hat párt indult. Eredményeik: Független Kisgazdapárt 57%, Szociáldemokrata Párt 17,4%, Magyar Kommunista Párt 17%, Nemzeti Parasztpárt 6,8%, Polgári Demokrata Párt 1,7%, Radikális Párt 0,1%. A kisgazdapárt tehát abszolút többséget szerzett a parlamentben.

A kisgazdapárt választási sikerein felbuzdult reakciós erők most már nemcsak a népi demokrácia továbbfejlődésének megakadályozására tettek erőfeszítéseket, hanem a népi demokratikus forradalom addig elért eredményei ellen indítottak általános támadást. Többek között a politikai múltjuk miatt állásukból elbocsátott tisztviselők visszavételét szorgalmazták, rágalomhadjáratot folytattak a demokratikus rendőrség ellen, szerették volna visszaperelni a reform során kiosztott földeket, sőt tervet készítettek az egész földreform olyan méretű felülvizsgálatára, amely mintegy 100 000 újgazdát tett volna ismét földönfutóvá. Mindez a kisgazdapárt égisze alatt, a párt jobboldali vezetőinek támogatásával folyt. A kisgazdapárt által támogatott jobboldali támadás intenzitása az ország különböző területein változó volt. Sok függött attól, hogy a párt egyes vidéki vezetői milyen politikát vallottak, vagy milyen irányzat befolyása alatt állottak. Erről ad áttekintést kötetünk két emlékirata is. *Tömpe István* Somogy megyei tapasztalatai elkeseredett politikai harcokról, Vidovics Ferenc kisgazdapárti főispán szélsőségesen reakciós beállítottságáról tanúskodnak. Veszprém megyében — *Papp Lajos* visszaemlékezése szerint — a kommunisták és a kisgazdapártiak között nem volt annyira feszült a viszony, jóllehet a reakció ebben a megyében is megpróbálta visszafelé forgatni a történelem kerekét. A változatosságok ellenére azonban a reakció támadása politikai feszültséget okozott az egész országban, nagy elkeseredést váltott ki a súlyos megélhetési gondokkal küszködő, s mégis emberfeletti munkát végző dolgozók, elsősorban az ipari munkások körében.

1945 végén, 1946 elején egymást érték a nagy tömegtüntetések, követelve a reakció elleni határozott fellépést, a közigazgatás demokratizálását, az újjáépítés meggyorsítását és a közellátás megjavítását, a földreform eredményeinek törvénybe iktatását stb. Az egész országban visszhangzott a tüntető tömegek két fő jelszava: „Munkás ököl, vas ököl, oda üt, ahová köll!" — „Földet vissza nem adunk!" E tüntetések során kiderült, hogy a két munkáspárt híveinek szervezettsége, politikai tenniakarása és tömegereje összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint amilyet a reakció a választási eredmények láttán feltételezett.

A forradalmi demokratikus erők ellentámadása már ebben az 1945 végi, 1946 eleji szakaszban a reakció visszaszorítását eredményezte. A kisgazdapárti többségű Nemzetgyűlés törvényt fogadott el a szénbányák állami kezelésbe vételéről, hozzájárult a tőkés gazdálkodás fokozottabb állami ellenőrzéséhez és a kötött gazdálkodás elveinek határozottabb

érvényesítésére hivatott Gazdasági Főtanács létrehozásához, amelynek operatív szerve — a titkárság — kommunista vezetés alatt működött. 1946. február 1-én — hosszas küzdelem után — a parlament a köztársasági államforma bevezetése mellett szavazott. Május 13-án törvénybe foglalták a földreform befejezését és eredményeinek visszavonhatatlanságát. „Az 1946. évi január hó 1. napja előtt a földreform céljaira igénybe vett és kiosztott ingatlant — szólt a törvényes rendelkezés — a tulajdonosoknak vissza adni nem lehet."

A demokratikus forradalmi erők szorosabb együttműködése és hatékonyabb fellépése érdekében 1946. március 5-én megalakult a Baloldali Blokk. Tagjai: a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Szakszervezeti Tanács. A március 6-án nyilvánosságra került nyilatkozatában a Baloldali Blokk kijelentette, hogy nem hajlandó a Független Kisgazdapárt reakciós jobbszárnyával együttműködni, s követelte a közigazgatás megtisztítását a reakciós közhivatalnokoktól, a Függetlenségi Front teljes államosítási programjának végrehajtását — a bauxitbányák, olajforrások és energiatelepek államosítását. Ezenkívül szükségesnek tartotta a magyar nehézipar legfontosabb üzemeinek (csepeli Weiss Manfréd, Rimamurányi Vasmű, a Ganz-konszern) sürgős állami kezelésbe vételét, valamint a bankok egész ügyvitelének állami ellenőrzését. A Baloldali Blokk március 7-én nagygyűlést rendezett Budapesten. A nagygyűlés közel 400 000 résztvevője támogatta a baloldal követeléseit, s határozatában többek között leszögezte: „megköveteljük, hogy a Független Kisgazdapárt taszítsa el magától és rekessze ki sorai közül mindazokat a reakciós, jobboldali elemeket, amelyek a demokratikus haladásnak és ezzel az ország újjáépítésének is ellenségei".

A Baloldali Blokk pártjai gondosan vigyáztak arra, hogy követeléseik világosak és érthetőek legyenek a kisgazdapárt befolyása alatt álló demokratikus, főleg paraszti tömegek számára is. Értsék meg ezek a tömegek azt, hogy nem ellenük és nem általában pártjuk ellen lép fel a Baloldali Blokk, hanem testvéri jobbot nyújt nekik a reakciós jobboldal elleni harcban. Ennek megértetésére volt hivatott többek között az a Nyílt levél, amit a Baloldali Blokk intézett a kisgazdapárt tagjaihoz 1946. június 23-án. „Valljuk, hogy a Független Kisgazdapárt paraszti tömegei nélkül vagy ellenükre nincs és nem is lehet Magyarországon gazdasági talpra állás, egészséges alapokon nyugvó demokratikus kormányzás — hangsúlyozta Nyílt levelében a Baloldali Blokk. — De vegye mindenki tudomásul, hogy nélkülünk sem!... Azért fordulunk hozzátok, hogy

segítségteket kérjük a jobboldal ellen, amelynek féktelen uszítása, kétkulacsossága, politikai felelőtlensége azzal fenyeget, hogy felborul a pártközi béke, a koalíció egysége..."

A Függetlenségi Front baloldali pártjainak közös fellépése 1946 tavaszán újabb engedményekre késztette a kisgazdapártot. Vezetői néhány nap múlva 20 jobboldali képviselőt kizártak a pártból, és kijelentették, hogy elfogadják a Baloldali Blokk többi követelését is. Ezzel azonban a demokrácia és a szocializmus erői csak ütközetet nyertek, a hadjárat megnyerése még hátra volt. A követelések tényleges megvalósításának, a népi demokrácia továbbfejlődésének az volt a feltétele, hogy a kisgazdapárt folytassa a reakciós elemek kiszorítását a párt teljes megtisztulásáig, a párt kétkulacsos politikájának megváltoztatásáig. A kisgazdapárt vezetői azonban továbbra is kettős politikát folytattak: nyilatkozataikban a Függetlenségi Front pártjai együttműködésének szükségességét és lehetőségét hangoztatták, de nem voltak hajlandók szakítani a reakciós jobboldaliakkal. Sőt többször is megkísérelték, hogy a Szociáldemokrata Párt és a parasztpárt jobboldali vezetőinek támogatásával olyan erős burzsoá-kispolgári-paraszti blokkot hozzanak létre, amely képes elszigetelni a kommunista pártot és a burzsoázia javára megváltoztatni az erőviszonyokat a Függetlenségi Frontban és a kormánykoalícióban. A kisgazdapárt jobboldali vezetői még attól sem riadtak vissza, hogy fasiszta provokátorok segítségével pogromokat szervezzenek, s ezekért a Kommunista Pártot tegyék felelőssé. Erre reagálva írta 1946. augusztus 4-én Révai, hogy „ha a Kisgazdapárt, sajnos, elég jelentős részét az a munkásgyűlölő szellem hatja is át, ami a húszas évek Nemzetgyűlésének Kisgazdapártját áthatotta, Nagyatádi példája talán megismétlődhetik, de Bethlenék győzelme nélkül."

A harc a kisgazdapárt demokratizálásáért mintegy másfél évig folyt, s ezalatt fokról fokra erősödött a munkásosztály politikai súlya és szerepe a népi államban, ami lehetővé tette, hogy a kommunista párt vezette Baloldali Blokk a tömegakciók mellett államhatalmi pozícióit is egyre inkább felhasználhassa a demokrácia védelméért és továbbfejlesztéséért vívott küzdelemben. Ennek volt köszönhető, hogy az 1946. évi koalíciós válság körülményei között sikerült nemcsak megvédeni a népi demokrácia korábbi vívmányait, hanem a Baloldali Blokk új követelései közül is a néhány legfontosabbat valóra váltani. Áprilisban a kormány gazdasági tervet dolgozott ki, amelyben a bauxit- és alumíniumvállalatok, a villamos erőművek államosítását, a nehézipar fontosabb vállalatainak állami

kezelésbe vételét, a bankok állami ellenőrzését és az értékálló pénz megteremtését irányozta elő. Ezzel a Baloldali Blokk követelései kormányprogrammá váltak. Bár a terv kisgazdapárti igenlése ekkor sem azt jelentette, hogy a kisgazdapárt a terv megvalósítását is támogatni fogja, a baloldalnak sikerült elérnie, hogy a Nemzetgyűlés augusztus 9-én elfogadta az egyes villamosművek energiatelepeinek állami tulajdonba vételéről szóló törvényt, december 1-én pedig a kormány 23.550/1946 ME. számú rendelete alapján állami kezelésbe került a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű Rt., a Ganz és Társa Villamossági, Gép-, Vagon- és Hajógyár Rt. és a Weiss Manfréd Acél- és Fémművek Rt.

Az 1946. év legnehezebb feladata, s egyúttal gazdasági és politikai szempontból legnagyobb jelentőségű kérdése az infláció megállítása, az értékálló pénz megteremtése volt. A stabilizáció megvalósítása ellen elvileg egyetlen politikai irányzatnak sem volt kifogása. De akörül, hogy mikor és hogyan valósítsák meg, éles harcok folytak. A tőkés körök és politikai támogatóik a „kivárás" mellett kardoskodtak. Egyrészt az infláció növelte a tőkések spekulációs lehetőségét, miközben a munkásokat az éhhalál fenyegette. Másrészt a stabilizációt a tőke pozícióinak megerősítésére, a tőkés befolyás nyugati kölcsönnel történő fokozására kívánták megoldani. Gordon Ferenc, az akkori kisgazdapárti pénzügyminiszter, egy későbbi írásában így fogalmazta meg a tőkések Gordon által helyeselt és támogatott elképzelését: „Szabad utat kellene engedni az eseményeknek, míg a nyílt államcsőd és teljes gazdasági összeomlás be nem következik, azt remélve, hogy ez esetben a nyugati hatalmak majd azonnal és érdemlegesen interveniálnak." A kommunista párt 1946. május elején nyilvánosságra hozta a stabilizáció részletesen kidolgozott tervét. A kommunisták terve arra épült, hogy az újjáépítés során meg kell teremteni azt a minimális árualapot, amely az értékálló pénz anyagi fedezetéül szolgálna. Olyan adórendszer kidolgozását irányozta elő, amely biztosítja a tőkések hozzájárulását a stabilizáció megvalósításához és az államháztartás pénzügyi kiadásainak fedezéséhez. Az értékálló pénz megteremtésének időpontját augusztus 1-re tűzte ki. A tervjavaslatot a kommunista párt egyeztette a Szociáldemokrata Párttal. Május 21-én a két munkáspárt együttesen terjesztette a tervet a Minisztertanács elé, amely még aznap elfogadta. Ebben nem kis szerepet játszott az, hogy a kommunista párt stabilizációs tervét a dolgozók már országszerte ismerték, helyeselték, s a fokozódó infláció következményei ellen egyre nagyobb méretű tömegmegmozdulásokra került sor.

A rohamos pénzromlás okozta nehézségekről nem könnyű képet adni — olvashatjuk Háy László dr. visszaemlékezésében. „Ha számokat sorakoztatunk fel a pénz elértéktelenedéséről — írja a szerző —, ez még nem érzékelteti a száguldó inflációt. Ha nagy számokra hivatkozunk, ezek nem érdektelenek, de nem tükrözik az életet. Ha megállapítjuk, hogy 1946. július 31-én a kereskedelmi árindex 399 600 kvadrilliószoros volt az 1938. évi átlagos indexhez képest, ha azt mondjuk, hogy az infláció végén 1,4 kvadrillió sima pengő aranyértéke felelt meg egy aranypengő értékének, ebből még senki sem tudja elképzelni, hogy milyen volt a helyzet. Még akkor sem, ha hozzátesszük, hogy a kvadrillió a tíznek a 24. hatványa, felírásakor tehát az egyes után 24 nullát kell tenni.

Valamivel többet mond, mert mutatja a pénz száguldó elértéktelenedését a kiskereskedelmi árindex alakulása. E szerint a drágulás az előző hónaphoz képest áprilisban 17-szeres, májusban 300-szoros, júniusban négymilliószoros, júliusban 100 000 billiószoros volt." Nem elírás tehát *Rideg Sándor* visszaemlékezésének az a mondata, hogy miután a Nemzeti és Szabadkikötő igazgatója bosszúból felére csökkentette a fizetését, havi fizetéséből „a következő hónap elsején hat cigaretta helyett csak hármat sikerült" vásárolnia.

Ilyen körülmények között folytatták a munkások az újjáépítést, fokozták a termelést, hogy megteremtsék az infláció megfékezésének anyagi alapját. Az üzemi kalóriarendszer bevezetése, vagyis a tőkések kötelezése arra, hogy a munkások bérének egy részét alapvető élelmiszerek formájában fizessék, valamelyest enyhített a munkáscsaládok nélkülözésén, de helyzetük további romlását nem akadályozta meg. Érthető, hogy ilyen körülmények között nőtt az elkeseredés, sűrűsödtek a reakció elleni határozottabb fellépést követelő tüntetések. A munkások elkeseredését kihasználva felelőtlen elemek — gyakran a tőkések sugalmazására — sztrájkokat szerveztek, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy meghiúsítsák a stabilizációhoz szükséges árualapok megtermelését, s ezzel csődbe juttassák a munkáspártok stabilizációs tervét. A két munkáspártnak, a szakszervezeteknek és az üzemi bizottságoknak tehát a munkásosztály soraiban is meg kellett küzdeniök azért, hogy tervüket valóra válthassák. Meg kellett értetniök a munkásokkal, hogy a nélkülözések közepette is dolgozniok kell, mert nincsen más lehetőség a már-már elviselhetetlen állapot megváltoztatására. Ezeknek az erőfeszítéseknek s a munkásosztály felelősségérzetének köszönhető, hogy a termelés üteme ezekben a nehéz hónapokban felgyorsult, s az ország árukészlete

augusztus elejére megközelítette a háború előtti mennyiség 40%-át. Ez elegendő volt ahhoz, hogy augusztus 1-én kibocsássák az értékálló pénzt, a forintot.

A nagyvilág csodaként emlegette a háborús romok eltakarításával egyidőben előkészített és megvalósított stabilizációt. A forint megjelenése azonban nem volt csodaszer, amely egyszerre megszünteti mindazt a rosszat, amit a népi demokrácia örökölt. De megállította az infláció ámokfutását, reális feltételeket teremtett az ország gazdasági életének normalizálásához, s ha kezdetben alacsony színvonalon is, de biztonságossá tette a dolgozó tömegek megélhetését.

1946 nyarán a baloldali erők, elsősorban a munkáspártok, az újjáépítésre és a stabilizáció előkészítésére összpontosították a figyelmet. A reakciós erők és az őket képviselő kisgazdapárti, jobboldali politikusok a kezdeti heves viták után többnyire passzívan szemlélték a baloldal erőfeszítéseit, arra számítva, hogy a stabilizációs terv csődöt mond, s ezért a teljes felelősséget a kommunistákra lehet hárítani. A kommunista párt kompromittálódása pedig olyan politikai helyzetet teremt, amely utat nyit a jobboldal terveinek megvalósításához. Ezért a politika frontján ezt az időszakot katonai nyelven szólva az álló harcok jellemezték. A stabilizáció megvalósítása után ismét előtérbe kerültek a népi demokrácia továbbfejlődésének, a reakciós jobboldali erők elleni küzdelem fokozásának és szélesítésének problémái. Véget kellett vetni a koalíció hónapok óta tartó válságának, és világos választ kellett adni arra a kérdésre, hogy a dolgozó tömegek kinek építik újjá az országot. A kommunista párt kongresszusra készült ekkor, s a többi párt és az ország egész politikai közvéleménye nagy érdeklődéssel várta, milyen választ fognak adni a kommunisták a népi demokrácia további sorsával kapcsolatos kérdésekre.

A kommunista párt kongresszusa 1946. szeptember 28-a és október 1-e között ülésezett. A magyar belpolitikai helyzet elemzése alapján a kongresszus megállapította, hogy a koalíció mindinkább állandósuló válsága nyugtalanságot és elégedetlenséget vált ki. Az emberek érzik, hogy ez a helyzet sokáig nem tartható fenn. Érzik, hogy a magyar demokrácia választút előtt áll. A kongresszus erre a kérdésre félreérthetetlen választ adott: „Nem a tőkéseknek — a népnek építjük az országot!" Ennek megfelelően követelte a tőkések szigorúbb ellenőrzését és korlátozását, a stabilizációt veszélyeztető áremelkedés megállítását, a munkabérek fokozatos emelését, a tervgazdálkodás bevezetését. Külön napirendként tár-

gyalta meg a kongresszus a dolgozó parasztság helyzetét, szorgalmazva az ipari és a mezőgazdasági termékek közötti árkülönbözet mérséklését a paraszti érdekek javára, a kisgazdaságok termelésének állami hitelekkel történő segítését és a szövetkezeti mozgalom támogatását.

A gazdasági feladatok megoldása természetesen attól függött, hogy mennyire sikerült az ország minden demokratikus erejének összefogását zavaró politikai akadályok eltávolítása, a politikai-hatalmi viszonyok további demokratizálása. A nép ellenségeinek kiszorítása a koalícióból a népi demokrácia további sorsának döntő kérdése volt. S mivel a reakció a Kisgazdapárt révén került a koalícióba, más szóval hatalmon belülre, a kongresszus követelése a kisgazdapárt vezetőségének volt címezve.

A kongresszus nem hagyott kétséget afelől, hogy a kommunista párt a népi demokrácia továbbfejlődésének kérdéseit a szocializmus szemszögéből vizsgálja. Ezt fejezte ki a kongresszus fő jelszava is: „A népi demokrácia útján a szocializmus felé." De a szocializmussal csak mint távolabbi feladattal foglalkozott. Magyarországon még nem teljes a népi demokrácia — hangoztatták a felszólalók —, ezért a harcot a népi demokrácia teljes győzelméért kell folytatni, ami feltétele annak, „hogy országunk a társadalmi fejlődés útján, polgárháború nélkül haladjon a szocializmushoz". A kongresszus kiáltvánnyal fordult a magyar néphez, amelyben felvázolta a legégetőbb feladatokat, követeléseket.

Ezek az állásfoglalások megnyugtatták a koalíciós partnereket, köztük a kisgazdapártot is, hiszen vezetői drámai fordulatra számítottak. Attól tartottak, hogy a kongresszus a szocializmus közvetlen „bevezetését", a hatalom kommunista átvételét fogja kimondani. A kommunisták józan értékelései által teremtett kedvező légkörben a kisgazdapárt vezetői siettek kijelenteni: egyetértenek a kiáltvány főbb pontjaival, fontosnak tartják a pártok együttműködését, mert „egyetlenegy politikust, egyetlenegy pártot sem mentene fel a történelem egy esetleges mai szétesésért". Úgy tűnt, hogy végre sikerül véget vetni a koalíció válságának és meggyorsítani a népi demokratikus fejlődést. De csakhamar kiderült, hogy a kisgazdapárt vezetői a kongresszus állásfoglalásaitól nemcsak megnyugodtak, hanem fel is bátorodtak. A kiáltvány főbb pontjainak megvalósításához ígért közreműködésük helyett ismét azon mesterkedtek, hogy a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőivel szövetkezve, elszigeteljék a kommunista pártot. Arra számítottak, hogy a békeszerződés aláírása kedvező körülményeket teremt terveik megvalósításához.

1946. október 18-án a Baloldali Blokk végrehajtó bizottsága a Független Kisgazdapárt vezetőségéhez írott levelében ismertette azokat a problémákat, amelyek megoldását sürgősnek tartotta, és kérte, hogy a pártvezetőség foglaljon állást. A levélben többek között az ipari árak 25%-os leszállítása, a reakció elleni közös harc szerepelt. „Csak ezen az úton, a reakciós jobboldal elleni közös harcban lehet megoldani a koalíció válságát, összefogni a demokrácia minden egészséges építő erejét és megteremteni az állandó, egységes, munkaképes, demokratikus kormányzat új alapjait" — hangsúlyozta levelében a Baloldali Blokk végrehajtó bizottsága. A kisgazdapárt október 23-án válaszolt a levélre. A baloldali pártok a választ nem tartották kielégítőnek. „A Kisgazdapárt válasza — írta október 25-én a „Szabad Nép" — formában messzemenően előzékeny ugyan, érdemben azonban, ha az egyes pontokat közelebbről megnézzük, kiderül, hogy a Baloldali Blokk álláspontjához való közeledés vagy annak elfogadása legtöbbször, sajnos, csak látszat."

Október 30-án a koalíció négy pártja között tárgyalássorozat kezdődött a Baloldali Blokk követeléseiről. A tárgyalások december közepéig tartottak, de csak részleges eredményt értek el. A kisgazdapárt vezetői nem voltak hajlandók tárgyalni a pártjukban meghúzódó reakciós erők elleni közös harcról. Azt követelték, hogy a Baloldali Blokk honorálja október 23-i válaszlevelük udvarias hangját, és ne veszélyeztesse forradalmi törekvéseivel az együttműködést. A kommunista párt képviselője meg is jegyezte, hogy a kisgazdapárt a maga reakciós elemeinek eltávolítása helyett a munkáspártok „bolsevizálási" törekvéseit szeretné megvitatni. Azt javasolta, hogy a nagyobb horderejű politikai kérdések megvitatása előtt próbáljanak a konkrét gazdasági kérdésekben megállapodni. Ez ugyan nem normális eljárás — mondotta —, de ha a konkrét kérdésekben megegyeznek, több kilátás lesz a politikai megegyezésre is. Bár az államosítások kérdésében éles viták zajlottak le, végül is minden konkrét gazdasági kérdésben megegyezés született. A politikai kérdések megvitatása pedig csak később, és a kisgazdapárt számára kellemetlen körülmények között került napirendre.

1946 végén a belügyi szervek köztársaságellenes összeesküvést leplezték le. A Magyar Közösség néven szervezkedő összeesküvők a demokratikus rendszer megdöntését, a királyság visszaállítását, a kiosztott földek visszavételét tűzték ki célul. Katonai vezérkart alakítottak, amelynek élén Dálnoki Veress Lajos, volt horthysta tábornok állt. Az összeesküvés felfedezése súlyos helyzetbe hozta a kisgazdapártot. A titkos szervezkedés-

ben több kisgazdapárti képviselő is részt vett. Ezek segítségével igyekeztek az ellenforradalmi összeesküvők legális tömegbázisra szert tenni a kisgazdapárt és a Parasztszövetség felhasználása révén. Kiderült, hogy a kisgazdapárt több vezetője tudott ezekről a törekvésekről, és fedezte őket. Ezt a tényt Nagy Ferenc kisgazdapárti miniszterelnök is kénytelen volt elismerni. „Igenis készült összeesküvés a demokrácia és a köztársaság ellen — mondotta a párt képviselőcsoportjának 1947. január 28-i ülésén. — Befészkelték magukat nagy politikai és társadalmi szervezetekbe, elsősorban ide, a Független Kisgazdapártba, majd a Parasztszövetségbe. Ha nem pattan ki, akkor az összeesküvés súlyos veszélybe dönti a magyar demokráciát." A párt központi lapja, a „Kis Újság" pedig az összeesküvők frontjának könyörtelen és teljes felgöngyölítésének szükségességéről cikkezett.

A Baloldali Blokk pártjai azonban nem elégedtek meg az összeesküvésben részt vett személyek büntetőjogi felelősségre vonásával, hanem azt követelték, hogy a kisgazdapárti vezetők vonják le az ügy politikai tanulságait, és végül is zárják ki a párt soraiból a népi demokrácia ellenségeit. „A demokrácia ereje ne csak azokra sújtson le, akiket rajtakaptak a konspiráción — mondotta Szakasits Árpád, a Szociáldemokrata Párt főtitkára —, hanem tegye lehetetlenné az ilyen összeesküvés megismétlődését. Politikai biztosítékokat kell teremteni, hogy a dolgozó Magyarország biztonságosan építhesse életét és jövőjét." Válaszul a baloldali pártok követelésére, a Kisgazdapárt Politikai Bizottsága február 4-én 12 pontot tartalmazó deklarációt fogadott el és hozott nyilvánosságra. A deklarációban sok szó esett a kisgazdapárt hősi múltjáról, politikájának és szándékainak nemes voltáról, de a reakció elleni közös harcról nem esett szó. „Elolvastuk egyszer, elolvastuk kétszer, de okosabbak nem lettünk" — írta még aznap a kommunista párt központi lapja. A parasztpárti „Szabad Szó" is az elégedetlenség hangján szólt: „nem a demokrácia iránti semmitmondó hűségnyilatkozatokat, hanem bátor, határozott tetteket vár" az ország népe.

Március 1-én a koalíciós pártok felújították az 1946 végén megszakadt tanácskozásaikat. A tanácskozások első szakaszában az összeesküvés politikai tanulságai kerültek megtárgyalásra. Nagy Ferenc már az első napi tárgyaláson nyilatkozatot tett. Többek között kijelentette: „Teljes egészében egyetértünk azzal, hogy a múlt visszatérésének minden olyan formáját, amely a demokrácia szempontjából a legcsekélyebb mértékben is aggályos, a leghatározottabban elutasítjuk magunktól, és teljes össz-

hangban vállaljuk ellene a demokratikus pártokkal együtt a küzdelmet." A demokratikus pártok azonban tetteket követeltek. Azzal még nem jutunk előbbre — mondotta Szakasits Árpád —, ha Nagy Ferenc néhány kitűnő beszédet fog mondani. „Nem abban kételkedünk, hogy a miniszterelnök úr demokratikus vagy nem, mi abban kételkedünk, hogy a kisgazdapárt alkalmas-e ma más politika folytatására?" Néhány nap múlva kiderült, hogy a kisgazdapárti nyilatkozatok mögött az időhúzás szándéka állt. Nagy Ferenc kijelentette, hogy „a Kisgazdapárt nem tehet arról, hogy soraiban összeesküvők ültek", és követelte a Baloldali Blokk feloszlatását. A kisgazdapárt nem hajlandó a vádlottak padjára ülni — mondották a párt képviselői —, nem adja fel többségi pozícióit, és nem alakul át a dolgozó parasztság pártjává. A Baloldali Blokk végrehajtó bizottsága viszont azt hangsúlyozta, hogy „a demokrácia érdekeinek rovására nem tesz engedményeket". Végül március 11-én megegyezés született. A baloldali pártok tudomásul vették a kisgazdapárt ígéretét, hogy „a maga részéről véget vet annak, a pártra és az országra nézve káros helyzetnek, hogy a kisgazdapártot különféle népellenes elemek fedezékéül használhassák fel a demokrácia elleni támadásra". Megegyeztek abban, hogy a kormány „hároméves gazdasági tervet fogad el, amelynek kiindulópontja a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesített gazdasági programja, és amelybe beépül a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt gazdasági terve is".

Ezek után a kisgazdapárt vezetői nem térhettek ki a munkáspártok gazdasági tervjavaslatainak megvitatása elől. Pedig a javaslatok között a gazdasági terv pénzügyi alapjainak biztosítását célzó bankállamosítás és a gazdagok megadóztatása is szerepelt. Igaz, hogy a kisgazdapárt vezetői még megpróbálkoztak azzal, hogy meghiúsítsák ezeknek a javaslatoknak a keresztülvitelét, s ebben ismét számítottak néhány jobboldali szociáldemokrata politikus támogatására, de az események menetét már nem tudták megakadályozni. 1947. július elején a parlament törvényerőre emelte a hároméves tervet.

Közben a kisgazdapárt „többségi pozíciói" erősen megrendültek, tömegbefolyása rohamosan csökkent. Vezetőinek politikai határozatlansága a reakciós erőkkel szemben jelentős dolgozó paraszti tömegeket idegenített el a párttól. A reakciós jobboldal pedig a vezetők koalíciós tárgyalásai és kényszerű megegyezései láttán kiváltak a pártból, s önállóan kezdtek szervezkedni, arra törekedve, hogy a kisgazdapártból kiábrándult s politikailag tájékozatlan tömegeket megnyerjék a maguk

számára. A kisgazdapárt „átalakulása" tehát, vezetőinek akarata ellenére, már 1947 tavaszán megindult, és a párt csaknem teljes széteséséhez vezetett. Ennek a folyamatnak fontos állomása volt, hogy a Svájcban tartózkodó Nagy Ferenc május 30-án lemondott miniszterelnöki tisztségéről és megtagadta a hazatérést, majd ezt követően több vezető kisgazdapárti politikus disszidált. Ezek az események egyrészt meggyorsították a kisgazdapárt bomlását, másrészt lehetővé tették, hogy előtérbe kerüljenek a baloldali erők, amelyek a koalíciós együttműködés javítására, s ezzel pártjuk bomlásának ellensúlyozására törekedtek. Ekkor került a kisgazdapárt élére Dobi István és a miniszterelnöki székbe Dinnyés Lajos.

1947. július 12-én a koalíciós pártok megegyeztek abban, hogy feloszlatják a képviselőházat és új választásokat írnak ki. A kisgazdapártból eltávolított vagy kivált jobboldali politikusok bejelentették önálló ellenzéki pártjaik megalakulását és igényüket a választásokon való részvételre. Az Országos Nemzeti Bizottság hozzájárult ahhoz, hogy a választásokon ezek az új ellenzéki pártok is indulhassanak. Előre látható volt, hogy a választási előkészületek sorsdöntő politikai küzdelmek jegyében fognak lezajlani. A koalíciós pártok közötti versengés mérséklése és az ellenzéki reakciós pártok elleni közös fellépés biztosítása érdekében a kommunista párt azt javasolta, hogy újítsák fel a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot, s a kormánykoalíció négy pártja a külön lajstrom fenntartása mellett kössön választási szövetséget. Július 30-án a négy párt nyilatkozatban jelentette be a választási szövetség létrejöttét.

A választási kampány óriási méreteket öltött és nagyon kiélezett politikai légkörben folyt. Méreteire jellemző, hogy július 25-e és augusztus 27-e között a választásokon induló pártok összesen 15 658 népgyűlést tartottak. E politikai küzdelem fő frontjai a választási szövetségben induló kormánykoalíció és az ellenzéki reakciós pártok között húzódtak. Ez azonban nem küszöbölte ki a választási szövetség pártjai közötti rivalizálást, s ez a két munkáspárt viszonyát is jelentősen rontotta.

A választásokra 1947. augusztus 31-én került sor, s a kormánykoalíció pártjai a szavazatok 60,8%-át kapták meg. Közülük csak a kommunista párt (22,2%) és a parasztpárt (8,7%) növelte szavazatainak számát. A Szociáldemokrata Párt szavazatai az 1945-ös 17,4%-ról 14,6%-ra, a kisgazdapárté pedig 57%-ról 15,1%-ra csökkentek. A kisgazdapárt szavazatainak ilyen nagymérvű csökkenése azonban csak magára a pártra nézve tűnt katasztrofálisnak. A Baloldali Blokk és a jobboldal fő erőitől

megtisztult kisgazdapárt választási szövetségének csaknem 61%-os eredménye olyan győzelem volt, amely nyilvánvalóvá tette a reakció közeli és teljes vereségét. Igaz, hogy az SZDP és az FGKP szavazatveszteségei átmeneti megrázkódtatást okoztak a két pártban, és súrlódásokat idéztek elő a Függetlenségi Frontban.

A választási kudarc okozta megrázkódtatást a jobboldali erők megkísérelték a koalíció felrobbantására felhasználni. Úgy tüntették fel, mintha a kudarcért a kommunisták és a velük együttműködésre hajlandó baloldali szociáldemokrata és kisgazda vezetők lennének a felelősek. A kisgazdapárt nagyválasztmányának szeptember 11-i ülésén a jobboldal puccsszerűen kísérelte meg a vezetés átvételét. A szociáldemokrata jobboldal Szakasits Árpád és Marosán György távozását követelte. Mindkét párt jobboldali vezetői a koalícióból való kilépéssel fenyegetőztek. Mindez bizonytalanná tette a baloldaliakat is. Dobi István, akinek határozott fellépése megakadályozta a jobboldal nagyválasztmányi puccskísérletének sikerét, a kormányalakítási tárgyaláson maga is sérelmeket emlegetett, és ellenezte, hogy a kormány elnöke ismét kisgazdapárti legyen. A Szociáldemokrata Párton belüli helyzetről értékes adalékokat közöl emlékiratában *Péteri István*. „A baloldali vezetőséget váratlanul érte — írja többek között Péteri —, megdöbbentette és szinte teljesen lefegyverezte a jobboldal határozott és viszonylag jól szervezett fellépése... A baloldal akkor még azt sem tudta megakadályozni, hogy Böhm Vilmos, hazánk akkori svédországi követe — aki az akkori Központi Vezetőségnek tagja volt —, be ne üljön a központba, és ott ne intézkedjen, ne kezdje szervezni az új vezetőséget." Ilyen helyzetben az új kormány megalakítása gondos előkészítést igényelt.

A Magyar Kommunista Párt vezetői a pártközi tárgyalásokon tanúsított higgadt és megértő magatartásukkal a baloldal megerősödését segítették elő. A jobboldaliak figyelmeztetésére szeptember 6-án nagygyűlést hívtak össze Budapesten, ahol 300 000 ember helyeselte a párt követelését: mielőbb meg kell alakítani az új, a „munka kormányát", meg kell erősíteni a munkásegységet és minden építő, demokratikus erő összefogását a reakciós erők megfékezésére.

Szeptember 23-án megalakult az új kormány. Elnöke ismét Dinnyés Lajos lett. A 12 miniszter közül három a kisgazdapártnak, öt a kommunista pártnak, négy a Szociáldemokrata Pártnak és kettő a parasztpártnak volt a tagja. Az új kormány összetétele és programja kifejezte a vá-

lasztási szövetség győzelmének jelentőségét, és jelezte, hogy a demokratikus forradalom szocialista forradalommá fejlődött.

Az új Dinnyés-kormány október 24-én — programjának szellemében — törvényjavaslatot fogadott el a nagybankok államosításáról, amit a képviselőház november 20-án törvényerőre emelt. A nagy pénzintézetek és az érdekeltségükhöz tartozó termelő vállalatok államosítása eredményeként a bánya- és gyáriparban foglalkoztatottaknak már mintegy 60%-a állami szektorban dolgozott. Ez a mennyiségi változás is történelmi jelentőségű volt a magyar népi demokrácia fejlődésében. Ez esetben azonban nem egyszerűen mennyiségi változásról volt szó. Ugyanis a népi demokratikus hatalom a nagybankok és különböző vállalataik nemzeti tulajdonba vételekor már a proletárdiktatúra funkcióit teljesítette, s ezzel a nemzetgazdaság állami szektora szocialista jelleget öltött. Ezt a helyzetet fejezte ki a kommunista párt új jelszava is: „Tiéd az ország, magadnak építed!"

A népi demokratikus fejlődés 1947 tavaszán kezdődő felgyorsulása tehát 1947 végén politikai és gazdasági értelemben egyaránt minőségi változásokhoz vezetett. De a folyamat még nem fejeződött be. Politikai téren rendezni kellett a két munkáspárt még mindig súrlódásoktól terhes viszonyát, gazdasági téren folytatni és befejezni a nagytőke kisajátítását. A körülmények mindkét feladat megoldásához kedvezően alakultak.

1948 elején megerősödött a Szociáldemokrata Párton belüli baloldal, s a párt március 6—8-án ülésező kongresszusán teljes győzelmet aratott. A kongresszus felhatalmazta a pártvezetőséget, hogy haladéktalanul kezdjen tárgyalásokat a Magyar Kommunista Párt vezetőségével az egységes munkáspárt megalakításáról. Március 10-én már meg is alakult a két párt közös Politikai Bizottsága és szervező bizottsága az egyesülés előkészítésére és lebonyolítására. Az események ilyen alakulása lehetővé tette, hogy a kormány — a parlament utólagos jóváhagyásával — március 25-én államosítsa a 100 főnél több alkalmazottat foglalkoztató ipari üzemeket, s ennek eredményeként a szocialista szektor aránya a gyáriparban elérte a 80%-ot.

1948. június 12—14-én ülésezett a Magyar Dolgozók Pártjának I. kongresszusa, amelyen teljessé vált a két munkáspárt szervezeti egyesülése. Ezzel a szocialista forradalom győzelme is beteljesült, lezárult a magyar népi demokrácia fejlődésének az 1947 tavaszán kezdődő időszaka, más szóval a fordulat éve.

*

A munkásmozgalom fejlődésének vannak olyan szakaszai, amelyek történetét emlékiratok nélkül nemigen lehet hitelesen megírni. Illegális körülmények között a forradalmi munkásmozgalomban roppant veszélyes írott anyagokat őrizni. Ezért a mozgalom egyes időszakai történetének rekonstruálásához nem állnak rendelkezésre elegendő mennyiségben eredeti források. A visszaemlékezések feladata ezt a hiányt pótolni. Népi demokráciánk születésének és megerősödésének, a szocialista építés feltételei létrejöttének időszaka bővelkedik a történetíráshoz szükséges eredeti forrásokban. Az emlékiratoknak tehát ebben az időszakában nem elsődleges feladatuk forráshiányt pótolni. Ez azonban semmiképpen nem csökkenti jelentőségüket közelmúltunk történetének megismerésében. Általuk jut az olvasó szubjektív történelmi élményekhez, ismer meg emberi sorsokat és olyan eseményeket, amelyekről a krónikaírók többnyire nem emlékeznek meg.

A visszaemlékezések általában a szerzők személyével közelebbi kapcsolatban álló eseményeket tartalmaznak. Jellegüket illetően pedig szinte tetszés szerint csoportosíthatók. Vannak köztük hosszabb, az emlékező egész életútját végigkísérő, s országos, sőt nemzetközi jelentőségű eseményekről szóló írások.

Mások egy-egy fontosabb történelmi eseményhez kötődnek, s olyanok is vannak, amelyek csupán epizódokat elevenítenek fel. Egyes írásokban a személyes élmények szakszerű történeti feldolgozással ötvöződnek egybe, mások csak emlékeket rögzítenek. Kötetünk visszaemlékezései is különböző jellegűek. De rövid terjedelmük miatt egy szempontból többékevésbé azonosak: mozaiklapok népi demokráciánk első időszakának történetéből, amelyek nem épülnek szoros értelemben egymáshoz és nem alkotnak egységes egészet. A jelen bevezető tanulmány sem tesz kísérletet egybefoglalásukra, hanem az egész időszak főbb történeti folyamatait kívánja áttekinteni azzal, a talán nem szerénytelen céllal, hogy segítsen az olvasónak a mozaiklapok összeillesztésében.

Zsilák András

PADÁNYI MIHÁLY

(KASSA, 1916. DECEMBER 15.)

Építésügyi miniszterhelyettes. Középiskoláit Miskolcon végezte. A Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán tanult és szerzett diplomát. 1938-ban ismerősei és barátai révén került kapcsolatba a munkásmozgalommal, a Márciusi Fronttal; 1942-től a Szociáldemokrata Párt mérnökcsoportjának munkájában tevékenykedett. 1944-ben kapcsolatot talált az illegális Kommunista Párttal, és fegyveresen részt vett a Budapest felszabadításáért folyó harcokban mint a Marót partizáncsoport vezetője. Ezt örökíti meg az itt közölt visszaemlékezésében.

A felszabadulás után egy ideig a hadseregben, majd a Magyar Dolgozók Pártja káderosztályán dolgozott. 1951-től 1955-ig Dunaújvárosban és Péten építésvezetői munkakörben, majd 1955—1957-ig az Építésügyi Minisztérium miniszterhelyetteseként, később mint vállalati igazgató tevékenykedett. 1971-től van jelenlegi beosztásában.

FEGYVERREL A MEGSZÁLLÓK ELLEN

1936-ban mint vidékről Budapestre feljött diák, a Budapesti Műszaki Egyetemre iratkoztam be. Lakás után kellett néznem. Az egyetemen őgyelegve a folyosón kifüggesztett hirdetéseket böngésztem. Találtam is egy cédulát, amelyre az volt írva, hogy egy gépészmérnök-hallgató lakótársat keres. Elmentem hozzá. Kiss Ernőnek hívták, akkor másodéves volt, s egy özvegyasszonynál lakott albérletben. Kiss Ernőt rokonszenvesnek találtam, tetszett a lakás is; megalkudtunk. Több éven át együtt maradtunk, barátok lettünk. Ő tanított, nevelt, segített eligazodni nemcsak szakmai, hanem világnézeti, politikai kérdésekben is.

Szüleim papnak szántak, de én elhatároztam, hogy mérnök leszek. Amikor szüleim látták, hogy hajthatatlan vagyok, szomorúan megadták magukat és segítettek. Elhatározásomon kívül jóformán semmi mást nem hoztam magammal, csak az ellenállást, amit a minoriták gimnáziuma és az otthon vallásos nevelése keltett bennem.

A Kiss Ernővel folytatott viták ezért elsősorban politikai kérdések körül forogtak, azért, hogy a műegyetem jobboldali gondolkodású hallgatói ne vonhassanak befolyásuk alá, mint ahogy ez a legtöbb fiatallal megtörtént. A Hungária Bajtársi Szövetség nagy gondot fordított arra, hogy az új hallgató még a menzakedvezményt is csak akkor kapja meg, ha belép soraiba. A Kiss Ernővel való barátság révén megértettem a Bajtársi Szövetség szerepét, de nemcsak megértettem, hanem azt is felismertem, hogy fel is kell lépni ellene, és minél több diákot megnyerni, hogy ők is ezt tegyék.

Gazdasági okokból mégis tagja lettem a bajtársi egyesületnek, részt vettem vitáikban, de dorbézolásaik, antiszemita tüntetéseik később elriasztottak tőlük.

Kiss Ernő diósgyőri munkáscsalád gyermeke volt, magával hozta a munkás- és parasztemberek sorsa iránti mély érdeklődést, a szinte soha

nem lankadó filozofálási hajlamot, a haladó eszmék iránti vonzalmat. Ezért állandó viták bontakoztak ki körülötte; ébren tartotta az érdeklődést, érvei világosak, meggyőzőek voltak. A haladó polgári filozófusok műveit, a magyar falukutatók könyveit tanulmányoztuk, Móricz Zsigmond tevékenységét élénk érdeklődéssel követtük. Olvastuk Illyés Gyula, József Attila írásait. Eljártunk Major Tamás és haladó színésztársai előadóestjeire, de meghallgattuk Szabó Dezsőt is a Marcibányi téri vendéglőben. Vonzott bennünket a hivatalos hatalommal való szembenállása, németellenessége s főként az, hogy az elismert írófejedelmet, Herczeg Ferencet ragyogó iróniával tette nevetségessé.

Felkutattuk, főként antikváriumokban, a Tanácsköztársaság idején kiadott könyvekből fennmaradt példányokat: a „Kommunista Kiáltvány"-t, Max Beer „A társadalmi formák fejlődése" című könyvét, Kautsky, Bebel, Mehring fellelhető műveit. Az Üllői úton, Tolnai bácsi kis könyvesboltjában turkálva, a legfelső polcon még Lenin-könyvet is találtam: „Levelek a távolból." Nagy kincs volt ez, mert addig csak hallottunk Leninről, de semmit sem olvastunk tőle.

1938-ban elköltöztünk a Budafoki útra. Itt rádiómérnök barátaink segítségével világvevő rádió építésébe kezdtünk, hogy Moszkva adásait foghassuk, mert nem volt pénzünk arra, hogy rádiót vásároljunk. Nem alkottunk zárt csoportot; voltak állandó barátaink és olyanok is, akikkel csak időnként találkoztunk. Így ismerkedtünk meg a Márciusi Fronthoz tartozó diákokkal, akik főleg a bölcsész karról kerültek ki. Átjártunk gyűléseikre a Gólyavárba, a Múzeum körúti egyetemi épületbe.

Rendszeresen olvastuk a „Híd" című folyóiratot. Itt a legtöbbet vitatott téma a földkérdés jövendő megoldása volt. Mi már ismertük a földkérdés szocialista megoldását, és amellett foglaltunk állást a „kertmagyarország" és egyéb zavaros nézetekkel szemben. Szoros kapcsolatban álltunk az Erkel utcai kollégiummal, ahol sok vitát rendeztünk, és több hozzánk hasonló gondolkodású diákkal találkoztunk.

Az SZDP-hez nem kerestük a kapcsolatot, bár a Magdolna (ma Koltói Anna) utcai vasas székház kultúrestjein többször részt vettünk. Az illegális kommunista párttal sem álltunk összeköttetésben.

A háború egyre fenyegetőbben közeledett. Kiss Ernő tanulmányai mellett a Ganz Villamossági gyárban dolgozott mint mérnök. Szeretett a munkások között élni. A gyárban aktív agitációs munkát végzett. A háború kitörése után pár héttel letartóztatták „a társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló bűntett" miatt. Kiss Ernő nem tartozott semmilyen illegális

szervezethez, nem befolyásolta semmilyen konspirációs meggondolás. Nyíltan hangoztatta véleményét, hogy a Szovjetunió győzelmével végződik a háború. Besúgók ezt jelentették az üzem katonai parancsnokának. Kiss Ernőt másfél évre ítélték. Egyik legfőbb terhelő bizonyíték ellene a Szovjetunió 1941. évi kiállításáról elhozott ágas búzakalász volt, amelyet az üzemben mutogatott. A Szovjetunió elleni háború kitörése után büntetőszázadba osztották be, és kivitték Voronyezs vidékére. Utoljára 1943. január utolsó napjaiban, a 2. magyar hadsereg szétverése idején látták; betegen, éhesen, kis oldalzsákjában kenyér helyett Kant: „A tiszta ész kritikája" című munkáját vitte magával.

Barátunk letartóztatása, a házkutatás, a börtönben való bánásmód, majd elpusztulása csak növelte gyűlöletünket, elszántságunkat.

1940—1941-ben megismerkedtem kommunista elvtársakkal, akik révén még közelebb kerültem a szocialista eszmékhez, megismertem az illegális kommunista párt tevékenységét. Baráti körben, kirándulásokon politikai kérdéseken vitatkozva formálódott felfogásom.

Lassan kikovácsolódott egy kis szilárd baráti kör, amely határozottan kommunistának vallotta magát; tagjai mérnökök, orvostanhallgatók, bölcsészek voltak.

A szovjetellenes háború kitörése és az egyre erősödő fasizálódás hatására, az illegális KP tevékenysége nyomán összefogtak a demokratikus erők, és az SZDP szervezetein belül is tömörültek a baloldaliak. Itt jutottunk kapcsolatba az SZDP mérnökcsoportjának kommunista tagjával, Poros Tamás vegyészmérnökkel. Rábeszélésére részt vettünk a mérnökcsoport Visegrádi utcai szervezetének munkájában. Meghallgattuk a vitákat. Én is tartottam előadást az imperializmusról. „Népszava"-előfizetőket gyűjtöttünk; ez lehetőséget adott az agitációra. A jobboldali szociáldemokrata vezetők éberen figyeltek bennünket, hogy ne legyen kommunista gyülekezőhely a szervezet, ezért óvatosaknak kellett lennünk. Poros Tamás világosan látta a széles körű antifasiszta összefogás szükségességét. Mi hozzá képest, baloldali elhajlók voltunk. Két részre bontottuk a világot; kommunistákra és a velük szimpatizálókra, meg fasisztákra és a velük szimpatizálókra. Poros Tamás nem tudott meggyőzni bennünket. Szilárdan hittünk abban, hogy a német fasizmus veresége után tanácskormány alakul Magyarországon is, és ez nem jelentheti egyúttal a kispolgárság, sőt a polgárság részvételét a szocializmus építésében.

1943 nyarán állást vállaltam a szamosfalvai repülőtér építésénél Kolozsvár mellett. Fél év múlva visszajöttem Budapestre. 1944. március 19-től,

a német megszállás napjától egyre inkább megérlelődött bennünk a gondolat, hogy cselekednünk kell. Láttuk, hogy a németbérenc kormány teljes romlásba viszi az országot. A szovjet hadsereg győzelmei, közeledése minket is aktivitásra serkentett, az eddigi beszélgetések, agitáció után most már a fegyveres ellenállás gondolata foglalkoztatott. Felmerül bennem a kép, amint 1944 nyarán biciklivel kirándultunk Gödre. A dunakeszi vasúti felüljáróról gyűlölettel néztük a hadifelszereléssel megrakott német katonavonatokat, s arról beszélgettünk, milyen egyszerű volna benzines palackkal néhány kocsit felgyújtani. Ettől kezdve Egri János vegyészmérnök barátom XIV. ker. Egressy út 54. sz. kis családi házában kezdett kialakulni a fegyveres harcra való felkészülés főhadiszállása. Szervezett kapcsolatunk semmilyen mozgalommal nem volt. Hárman fogtunk a munkához: Egri János, Janikovszky Béla, meg én. Egri János tízéves kora óta kísérletezett otthon; jól felszerelt házi laboratóriumán kívül rendelkezésére állt a Chinoin Gyár raktára. A Chinoinban együtt dolgozott Poros Tamással és Ajtai Miklóssal. Janikovszky Béla mentőorvos volt.

A kísérleteket benzines robbanópalackkal kezdtük, próbáltuk megoldani a gyújtás nyitját. Nehezen haladtunk előre. Ezalatt a ház padlásán röplapokat gyártottunk a rendelkezésre álló kezdetleges módszerekkel. A röplapgyártás gondolatát Egri János vetette fel, ő készítette az első sablonokat. Keménypapírból vágta ki őket. Együtt szerkesztettük meg a szöveget. Célunk az volt, hogy a lehető legrövidebben kifejezzük a tiltakozást a háború ellen, hogy a lehető legjobban hassunk az emberekre. Így született meg az első röplap: „Békét akarunk!" Anyaga ún. légópapír volt, enyvezett hátú csík, amelyre a sablonon keresztül féregirtó pumpával fújtuk rá a dukkót fekete és vörös színnel. Egyikünk fújta, a másik húzta a papírt. Gyorsan ment, valóságos tömeggyártásra rendezkedtünk be. Már az első nap este mind a hárman kivonultunk a Nagykörútra egy-egy csomaggal, és egymást fedezve megkezdtük a cédulák ragasztását elsősorban a kirakatok üvegeire. 20—30 cédula felragasztása után tele lett a szánk ragasztóval, és nagyokat köpködtünk tőle. De a felragasztott cédulák jól mutattak, meg voltunk elégedve munkánkkal. Reggel is megnéztük, megvannak-e. Nagyon mérgelődtünk, ha azt láttuk, hogy a házmesterek a reggeli takarításnál kezdik levakarni őket.

A rendszer bevált. A kellemetlen nyálazás helyett szivaccsal nedvesítettük meg a papírokat. Most már más szövegeket is készítettünk. „Kövessük a finn példát" — írtuk a röpcédulákra, amikor Finnország kilépett a háborúból. Átvettük az antifasiszta szövetség rádióadásainak jelmondatait:

„Halál a német megszállókra!" „Éljen a Vörös Hadsereg!" „Éljen a Szovjetunió!"

A nyalókázást továbbfejlesztettük hengerre szerelt gumibetűkkel és melléje szerelt kisebb festékhengerrel. Ezt végig lehetett gördíteni az utcai plakátokon, és rájuk nyomtattuk a mi felhívásainkat: „Különbékét a szovjetekkel!" Ezt a hengert elneveztük nagy Polihájevnek, a „Szovjet milliomos" című könyv bürokratája után, aki minden ügyet bélyegzővel akart elintézni. Készítettünk kisebb méretű gumibélyegzőket körfelirattal, közepében sarló-kalapáccsal. Használatához bélyegzőpárna kellett. Ezeket kis Polihájevnek hívtuk, és főleg a telefonkönyvek lapjait bélyegeztük végig. Készítettünk szórásra alkalmas cédulákat is. Terjesztésükben több barátunk segített: Kiss Ernőné, Vereczkei István, Padányi Alajos.

A nyalókázás és a bélyegzés során szereztük az illegális munka első tapasztalatait. Ez a munka fegyelmezettséget, figyelmet, bátorságot és leleményességet követelt.

Közben nem mondtunk le robbantási terveinkről sem, és intenzíven folytattuk a kísérleteket a gyújtószerkezetek megépítésére. Egri János ötlete volt, hogy a céllövő puska töltényeiből kiszedett lőpor felhasználásával is előbbre juthatunk. Meg is született az első időzítés a következő módon: egy kis üvegcső legaljára tettünk egy kevés puskaport, majd porcukorral kevert káliumklorátos keveréket szórtunk rá, ezt papírvatta dugóval tömítettük. Ha erre kénsavat öntöttünk, ez bizonyos idő alatt átitatta a papírvattát, és lángralobbantotta az alatta levő keveréket, az pedig a puskaport. A cukor azért kellett bele, hogy fokozza az égés hevességét, a puskapor pedig azért, hogy megfelelő szúrólángot adjon. Ez már használható szerkezetnek látszott, amit érdemes volt kipróbálni. Ekkor került kezünkbe az illegális „Szabad Nép" hosszabb szünet után megjelent első száma, az 1944. szeptemberi szám, amelyet Egri János kapott meg olvasásra és továbbadásra. Végigolvasva harcra buzdító sorait elhatároztuk, hogy kapcsolatot keresünk a kommunista párttal, mert egyre jobban éreztük az elszigeteltség hátrányait, és természetes volt az a vágy, hogy az illegális párt harcosai legyünk. Lényegében minket is a párt nevelt, csak közvetett úton. A mi mozgalmunk kis erecskéje végül is csak abba a folyóba torkollhatott, amely a pártot éltette, és csatlakozásunkat a Horthy-reakció kegyetlen elnyomása elodázhatta, de megakadályozni nem tudta. Így nevelkedtek sokan mások is, akik többé-kevésbé készen álltak, és csak a körülményeken múlott, hogy nem csatlakozhattak a szervezett harchoz.

Megbíztuk tehát Egri Jánost, hogy ismerősei révén keressen kapcsolatot.

Poros Tamás segítségével jutott el kívánságunk a pártnak a fegyveres harcot szervező vezetőihez. Így kaptunk értesítést, hogy látogató érkezik hozzánk, Egriék házába. Egrivel és Janikovszkyval együtt a fürdőszobában berendezett műhelyben fogadtuk Orbán Lászlót. A párt küldötte arra volt kíváncsi, hogy mennyire komolyan gondolkozunk, és milyen elhatározottsággal vállalkozunk a fegyveres partizántevékenységre. Világosan látjuk-e a veszélyeket, amelyek ezzel együtt járnak, lesz-e bennünk elég állhatatosság elszenvedni a politikai rendőrség kínzásait, ha kezük közé kerülünk. Lesz-e erőnk megvédeni társainkat hallgatásunkkal. Nem elijesztésről volt szó, hanem nagyon is fontos tájékoztatásról, hiszen akkoriban már sok elvtárs vesztette életét.

Figyelmeztetése szorongással töltött el bennünket, de sokkal elszántabbak és öntudatosabbak voltunk már, semhogy visszariadtunk volna. Meg kellett még választani csoportunk vezetőjét is. A választás hármunk ügye volt. Társaim engem bíztak meg a vezetéssel. Orbán Lászlóval együtt hagytam el a házat. A Mexikói úton mondta el a következő napra vonatkozó utasításait: menjek el délután három órára az Izabella utcába, és sétáljak a 36. sz. ház előtt oda és vissza. Bal kezemet süllyesszem kabátom zsebébe úgy, hogy hüvelykujjam kiálljon. Jobb kezemben pedig legyen egy összehajtott újság. Egy férfi fog megszólítani, és azt fogja kérdezni: — Mondja, hányas villamossal lehet eljutni az Operaházba? — Mire azt kell válaszolnom: az 59-essel. Ez az elvtárs lesz a parancsnokom, hozzá fogok tartozni, az ő utasításait kell követnem. Orbán László figyelmeztetett a pontosságra, a fegyelmezettségre, az óvatosságra, az illegális találkozók szabályainak aprólékos betartására. Ilyen körülményes volt akkor az érintkezés az elvtársak között.

A találkozó pontosan a terv szerint zajlott le. Megismerkedtem egy hórihorgas, vékony, keskeny arcú fiatalemberrel, aki felöltőben, kalapban és esernyővel tanárosan volt öltözve, s akit magamban mindjárt el is kereszteltem „Kunnak". (A felszabadulás után tudtam meg, hogy ő is így cselekedett, és én a „keresztség szentségében" a „Marót" nevet kaptam.) Kérdésére beszámoltam: hányan vagyunk, mit csináltunk eddig és milyen a képzettségünk. Ennek és a további tapasztalatoknak alapján alakult ki a terv, hogy mi robbantó specialisták leszünk. Bár fogalmunk sem volt a robbantás tudományáról — hiszen egyikünk sem volt katona —, ez nem zavart minket, mert készek voltunk elsajátítani a szükséges tudnivalókat. Ez a tanáros viselkedésű fiatalember Fehér Lajos volt, aki végig felső kapcsolatunk maradt, s bár az illegális találkozók nem voltak a legalkalmasab-

bak személyes kapcsolatok megteremtésére, gyorsan megismertük egymást, jó barátok, fegyvertársak lettünk.

Fehér Lajos nem volt közlékeny természetű, röviden adta elő elgondolásait, és ugyancsak jól kellett figyelni, mert el-elharapta a szavakat. Kapcsolatunk végig zavartalan volt, kivéve a legelején egy esetet, amikor több találkozó után sem tudta szállítani az ígért robbanóanyagot. E nélkül pedig tehetetlenek voltunk. Barátaimban akkor alig tudtam tartani a lelket, és már-már meggyőződésünkké vált, hogy holtvágányra kerültünk, valamilyen frakciós vonalra, amelynek az a célja, hogy levezesse a forradalmi lelkesedést. Ez a fennakadás azonban csak néhány napig tartott, s többször nem ismétlődött meg.

Türelmetlenül vártuk az első találkozón kapott feladat végrehajtására az utasítást, mikor kell felrobbantani egy „fasiszta politikai közéleti nagyság" szobrát. A kissé bonyolult fogalmazásból nyomban kihámoztuk a lényeget, hogy Gömbös Gyula szobráról van szó. Nem akadt gyűlöltebb alak nála a hazafias, demokratikusan gondolkodó közvélemény előtt, hiszen a totális fasizmus előfutáraként ő volt az első államférfi, aki 1933 júniusában meglátogatta és hivatalosan üdvözölte Hitlert a hatalom átvétele után. Lelkesített bennünket a feladat, és éreztük jelentőségét, a jeladás fontosságát. Tudtuk, hogy itt nem lehet tévedni, a végletekig pontosnak és céltudatosnak kell lenni. Így is történt. A szobor megsemmisült, és ezen a réven a párt vezette nemzeti ellenállás messzire hallatta hangját.

Jelen visszaemlékezésemben partizáncsoportunk fegyveres akcióiból két — eddig kevéssé ismertetett — részletet írok le; ezek nem kisebb jelentőségűek az ismertebbeknél. Az egyik a kelenföldi vasútvonal ellen végrehajtott viszonylag tömeges támadás, a másik a budapesti elektromos energiaszolgáltatás zavarása.

Fehér Lajos az egyik találkozón azt a feladatot adta, hogy tanítsam meg egy másik akciócsoport vezetőjét, illegális nevén „Szir-t", az időzített robbantó szerkezettel való bánásmódra és vasúti sín robbantására. Egyúttal utasítást adott, hogy készítsünk elő nagyobb számú időzítő szerkezetet és hozzávaló tölteteket a többi csoport részére. „Szirrel" november elején találkoztam a Városligetben, az Ajtósi Dürer sor felé eső részen, ahol egy padon folyt le az oktatás. „Szir" középtermetű, szeplős arcú, szőke hajú, élénk, szimpatikus fiatalember volt, nem lehetett több 24 évesnél. Érdeklődéssel hallgatta a lengyel ceruzák használatáról szóló előadásomat, amelyek tulajdonképpen ceruza alakú szerkezetek voltak, lengyelnek pedig azért neveztük, mert eredetileg lengyel partizánok használták.

Honnan származtak ezek a ceruzák? Olt Károly Egri János útján felhívta a figyelmet egy elvtársra, akin — úgy érezte — mi tudnánk segíteni.

A randevúra, amely a Gresham-palota előtt volt, egy titokzatos, sebhelyes arcú ember érkezett. A következőket közölte velem: a külső Pasaréten lakik egy villában, albérletben. Ebben a szobában a szekrényben úgy-ahogy el van rejtve két nagy bőrönd. Mind a két bőröndben robbanóanyagok vannak. A házba már nem mer visszatérni, mert lehet, hogy időközben házkutatást tartottak. Ha még nem volt házkutatás, tenni kellene valamit az anyag megmentésére. El kellett dönteni, mit tegyünk. Elhatároztuk, hogy megszemléljük a környéket. Janikovszky Bélával villamoson mentünk ki, s miután többször elsétálva sem láttunk semmi érdemlegeset, megkerestük a háziakat. Beszélgetés közben kipuhatoltuk, történt-e az albérleti szobával valami, s amikor láttuk, hogy tiszta a levegő, közöltük velük, hogy az albérlő szeretné megkapni két bőröndjét. Elvitelével minket bízott meg. Mind a két bőrönd nagyon nehéz volt, de valahogy lecipeltük a lépcsőkön, majd a villamoshoz, és sikeresen eljutottunk velük az Egressy útra. Itt a kis műhelyben kinyitottuk, és szemügyre vettük a tartalmát. Az egyik bőrönd tele volt hengeres papírba csomagolt, kocsonyás dinamitrudacskákkal, a másik bőrönd súlyos öntöttvas tokba öntött, lényegében nagy kézigránátokhoz hasonló robbanótestekkel. Ugyanebben a bőröndben több fémdoboznyi, ceruzához hasonló időzítő szerkezetet is találtunk, kb. 40 db-ot, lengyel nyelvű felirattal.

A ceruzák úgy működtek, hogy fémtokjuknak felső harmadát össze lehetett nyomni, amitől belsejükben összetört egy rézgáliccal töltött fiola. Ez marta el a rugósszerkezet feszítődrótját. A lecsapódó ütőszeg működésbe hozta a gyutacsot. A baj csak az volt, hogy 24 órás időzítéssel működött. Ez a mi céljainknak nem felelt meg, át kellett tehát alakítani a már akkor ismert elv alapján. Kidobtuk belőle a rézgálicos fiolát, és helyére celluloid-darabkát tettünk. A ceruzára lyukas dugót húztunk, erre pedig üvegcsét toltunk, amelyet acetonnal töltöttünk meg. Így készen állott a kb. húszperces időzítést biztosító szerkezet. A nagy rugófeszítés miatt ötperces eltérésre azért számítani kellett, s amikor erre nem volt mód, bizony meglepetések is érhettek bennünket.

Ezt magyaráztam el „Szirnek", aki nagy figyelemmel hallgatta, mert másokat is ki kellett képeznie. Ez volt a második és egyúttal utolsó találkozásom „Szirrel", ezzel a merész partizánnal, aki az egyik partizáncsoport élén állt, és akiknek bátor akcióiról a felszabadulás után értesültünk.

„Szir" nem érhette meg a felszabadulást, amelyért olyan hősiesen küzdött, mert a budapesti harcokban — máig sem tisztázott körülmények között — fasiszta golyó oltotta ki fiatal életét.

November 19-én, vasárnap délelőtt kellett megtartani a terepszemlét, este fél hétkor pedig végrehajtani az akciót. Nekünk a Fehérvári út és a Horthy Miklós (ma Bartók Béla) út közötti szakaszon kellett működnünk. Jó érzés volt, és növelte önbizalmunkat, hogy tőlünk jobbra és balra is dolgoznak partizánok, s ez eredményesebbé teheti a vállalkozást. A tömegesebb vasútrobbantást az tette lehetővé, hogy rendelkeztünk nagyobb mennyiségű robbantóanyaggal és eléggé biztonságos időzítő szerkezettel, ez volt a siker fő feltétele. Sokat számított, hogy már szereztünk tapasztalatot. A mi módszerünk a vasútrobbantások technikailag egyszerűbb módja volt. Ha jobban fel vagyunk készülve, megszervezhettük volna a mozdonykerekek által előidézett — sokkal nagyobb hatású — robbantást is. Ilyen berendezésünk azonban nem volt. Mindenesetre ennek a fontos vasútvonalnak sok helyen való megszakítása is érzékeny veszteséget okozott a fasisztáknak, hiszen a szobi—váci vonalon kívül már más nem állt a német hadvezetőség rendelkezésére. Ezért volt nagy jelentősége e vállalkozás sikerének.

A rákospalotai és a dunakeszi vonalon szerzett tapasztalatokból már volt fogalmunk arról, hogy milyen nehézségekkel találkozik az ember a vasúti pályán. Az említett lengyel ceruzából kellő mennyiséget készíttettünk Fehér Lajos utasítása szerint. A robbanótestek súlya 50 dkg volt, és mindenkire kettő-kettő jutott. Villamoson mentünk a Horthy Miklós úti vasúti aluljáróig, és befordultunk a töltés túlsó oldalára. A házak mentén haladtunk előre az esti sötétségben, libasorban, egyre jobban lemaradva egymástól. Előre megállapodtunk, hogy ha egymástól 100—100 m távolságban vagyunk, felkúszunk a töltés gazzal benőtt oldalán, és hason fekve látunk a munkához. Mindez messziről könnyebbnek látszott, mint ahogy a valóságban történt. Hideg volt, az idő kissé ködös, de fent a töltésen az emberi alakok kontúrja jól kivehető célpontul szolgált. Az utcán itt-ott még hazatérő emberek jártak, akikkel nem sokat törődhettünk, mert az idő sürgetett, várakozásra nem terveztünk időt. Gyorsan szétszóródtunk, eltűntünk a töltés oldalában. Görcsösen megmarkoltuk csőre töltött pisztolyunkat, hogy ha minden kötél szakad, legalább védekezzünk. A pisztoly egyébként nem sokat ért, hiszen ha tűzharcra került volna sor, csak mi húzhattuk a rövidebbet az egyenlőtlen küzdelemben, az erősen nyílt terepen. Amikor fent a töltésen a sínekhez lapultam, láttam, hogy nem is olyan egy-

szerű a robbanóanyagot a sín alá helyezni. Nehezen tudtam kézzel kikaparni az ágyazatot és megfelelő helyet csinálni. Végre ez is sikerült, majd kövekkel jól letakartam, úgy, hogy csak a gyutacs behelyezésére szolgáló nyílás maradjon szabadon. Most egy pillanatnyi szusszanás következett, barátaim felé fordultam, végignéztem a pálya hosszán. Senki sem jött. A szomszédom Janikovszky Béla volt, akinek alakját alig lehetett kivenni a sötétben. Még át kellett kúsznom a sínpálya másik oldalára, és ott megismételni az egész műveletet. Amikor ez is elkészült, már csak az utolsó fázis volt hátra, az egésznek a lelke: az időzítő gyújtó beindítása. Ezután a szerkezet működni kezdett, és nem volt tanácsos sokáig mellette maradni. Éppen elkészültem, amikor meghallottam barátaim suttogását, akik érdeklődtek, hogy hol tartok. Pisztollyal a kezünkben óvatosan leereszkedtünk, készen arra, hogy ha valakit feltartóztatnak közülünk, átverekedjük magunkat. Szerencsére nem volt rá szükség. Csoportunk több akcióban vett részt az október, november, december hónapokban, de pisztolyunkat egyszer sem kellett használnunk, bár néhányszor majdnem sor került rá. (Egyetlen alkalommal sült el, akkor is akaratunk ellenére. Ez Ajtaiék lakásán történt, ahol János barátom fegyvertisztítás közben átlőtte a tenyerét. A sebesülés nem volt jelentős, de annál nagyobb az ijedtség, hogy vajon ki hallotta, hiszen akkor már illegálisan tartózkodtunk itt. A szerencsés véletlen is segített, ti. éppen akkor csapódott be egy ajtó, és a két zaj egybeolvadt.)

Mindhárman a Fehérvári út felé mentünk, úgy, ahogy előzetesen megbeszéltük, szuszogva és lihegve a kiállott izgalmak és a gyors munka miatt. Izgatottan várakoztunk távolabb, a Fehérvári út házainak oltalma alatt, és csak akkor indultunk tovább, amikor sorra hallottuk a robbanásokat. Másnap a találkozón arról értesültünk, hogy egy hét múlva meg kell ismételnünk az akciót egy kicsit odább, a Budafoki út és a Fehérvári út közötti pályaszakaszon. A közbeeső időt arra kellett felhasználni, hogy elkészítsük a magunk és a többi csoport felszerelését, amíg futotta a készletből.

János barátunk megbetegedett, így Bélával készültem fel, hogy a ránk eső munkát elvégezzük. Ezúttal rosszabb körülmények között, mert telihold világított, és így az egész vállalkozás igen kockázatosnak tűnt. Tanakodtunk is egy darabig, mitévők legyünk, de nem tudtuk rászánni magunkat a meghátrálásra. A Budafoki út lakatlan oldaláról közelítettük meg a töltést, és először arra gondoltunk, hogy egyikünk pisztollyal fedezi a másik munkáját. Mivel azonban nem jött senki, mind a ketten dolgozni kezdtünk. Az eljárás részben ugyanaz volt, mint előzőleg, de most dróttal

is erősítettünk a sín oldalára robbanóanyagot. Gyorsan szaladt az idő, s emellett az egyik időzítő rakoncátlankodott is. Elég az hozzá, hogy mire iszkolni akartam, alig jutottam a töltés közepére, az egyik bomba felrobbant, és a légnyomás lesodorta a sapkámat. Ezt igazán nem vártuk, és most már csak az hiányzott, hogy valaki előkerüljön a dörrenésre. Rohantam a Budafoki útra, s ott találkoztam barátommal. Mind a ketten éreztük, hogy ez az akció könnyen végzetessé válhatott volna, ha nincs ilyen kivételes szerencsénk.

A sikeres vasútrobbantások jelentősége abban állt, hogy megnehezítette, késleltette a németek utánpótlását az akkor már Vecsésnél álló fronton. A felszaggatott sínek felszedése és pótlása elég sok idejüket vette igénybe.

November elején, amikor éppen nagy mennyiségű robbanóanyaghoz jutottunk Thuránszky Miklós zászlós révén, Fehér Lajos a Délibáb utcai találkozón újabb feladatot vázolt fel előttünk. Ez a terv célul tűzte ki a bánhidai távvezeték megrongálását, hogy a távvezetékoszlop kidöntésével átmenetileg megzavarjuk Budapest áramellátását. Tetszett nekem a terv, s úgy éreztem, vállalkozhatom végrehajtására. Barátaimat akkor hívták be katonai szolgálatra, és még nem nyílt módjuk a szökésre. Megbeszéltük, hogyan lehetne a robbantást eredményesen végrehajtani. Abban egyetértettünk, hogy mindenesetre sarokoszlopot kell robbantani, vagyis olyan oszlopot, ahol a vezeték irányt változtat, mert ilyen ponton az elektromos kábelek nagy erővel húzzák az oszlopot. Természetesen este, a sötétség leple alatt kell az akciót végrehajtani. Akkor még nem tudtam, hogy milyen felszereléssel és milyen technikai megoldással. Megállapodtunk, hogy másnap helyszíni szemlét tartunk. Kerékpáron mentem a találkozó helyére, az óbudai régi temető sarkához. Innen indultunk Fehér Lajossal a Bécsi úton addig a pontig, ahol a távvezeték legjobban megközelíti a műutat, majd egy töréssel Hűvösvölgy irányába átszeli a dombokat. A távvezeték oszlopait kellett tüzetesebben szemügyre venni. Részletes szemlére nem került sor, mert csak a műúton mehettünk megállás nélkül, majd később visszafordulva eltávoztunk, hogy ne keltsünk feltűnést. A 150 m távolságra levő oszlop igazi méreteit nehéz volt helyesen megítélni. Mégis akkor úgy éreztem, lényegében mindent világosan láttunk. Hamarosan el is váltunk, miután megállapodtunk, hogy másnap, tehát vasárnap este fél hétkor történjen a robbanás.

Egész nap azzal foglalkoztam, milyen lenne a legmegfelelőbb szerkezet. Többféle elgondolás után megkezdtem az elkészítését. A nagy fesztávolságú oszloplábak mindegyikére robbanóanyagot kellett helyezni, de úgy,

hogy a húzásnak legjobban kitett lábakra több jusson, s mind a négyet egy időpontban kell felrobbantani. Ha nem így történik, akkor egyik robbanás tönkreteszi a többi gyújtószerkezetet és esetleg nem működik. Ebből kiindulva egy központi elektromos gyújtószerkezetet négy irányba leágaztattam úgy, hogy mindegyik drót végére kerüljön egy elektromos gyújtófej. A villanydrótok szerelésével ügyelni kellett, hogy sehol ne legyen zárlatos. Bíztam az elgondolás helyességében, és estére már minden el is készült zuglói műhelyünkben. Másnap összecsomagoltam, és hátizsákba tettem a robbanóanyagot, a felkötéshez szükséges drótokat és fadarabokat, s máris útra készen álltam. Biztonságból még tartalék drótot és ragasztószalagot is vittem magammal, meg bicskát, mert ha az elvi felépítés helyes volt is, balsejtelmeim támadtak a drótok hosszúságát illetően.

Innen indultam el kerékpáron, és végigkarikázva a városon, kijutva a Bécsi útra, megérkeztem a kijelölt helyre. Meglepetéssel állapítottam meg, hogy a sötétben a dolgok egészen másként festenek. Különösen az ilyen elhagyatott helyen. Minden bokorban, minden fában vagy kiálló tárgyban őrséget véltem, s addig nem is nyugodtam meg, amíg a kerékpárt el nem rejtettem a magas fűben olyan helyen, ahol visszafelé biztosan rátalálhatok. Ezután a hátizsákkal nekiindultam az útnak. Végig kellett menni egy füves, gödrös szakaszon, majd utána a vasútvonalon átmászni, ezután következett egy bolgárkertészet, s már féltem, hogy az egész hosszúnak tűnő úton találkozni fogok valakivel, s akkor vajon mit tudok mondani? Attól is tartottam, hogy őrzik az oszlopokat s komolyan bajba kerülök. Így botorkáltam a karfiolok között, bár sokat nem tépelődhettem, mert meglepetésemre egy elég mély vizes árok állta utamat. Ezt nappal egyáltalán nem vettem észre, s kezdtem keresni a helyet, ahol átugorhatok rajta. Ezen is túljutottam nagy nehezen. S most egyszerre ott találtam magamat az oszlop előtt, amely ijesztően nagy volt.

Óvatosan elhelyezkedtem alatta, s a hátizsákot levéve csendben várakoztam, vajon nem látott-e meg valaki. Alapjában véve szép nyugodt este volt, és ha kiránduló lettem volna, még jól is éreztem volna magamat. Hamarosan megnyugodtam, kipakoltam a zsákomat, s kezdtem jobban szemügyre venni az oszloplábakat. Azt mindjárt láttam, hogy ha nem viszek tartalék drótot, most akár vissza is fordulhattam volna, mert mindegyik drótszál rövid volt. Hozzákezdtem a toldásokhoz. Ez elég sok időt vett el, mert csak tapogatózva dolgozhattam, és az izgalomtól kissé remegett a kezem. Így elég nehéz volt pontosan szigetelni a drótokat. Megnyugtatott, hogy az éjszaka sötétje nekem segít, engem óv, itt senki fel nem fedezhet.

Jól láttam a katonai autók tompított fényeit, és hallottam az országúti forgalom zaját. Most már nyugodtabban dolgoztam. Az elektromos szerelés elkészítése után kezdtem felszerelni a robbanóanyagot a szögvas lábakra. Ez már valamivel könnyebb munka volt. Utoljára maradt az aceton beöntése az időzítőszerkezet üvegcsövébe. Mielőtt ezt megcsináltam, összepakoltam a maradék holmit. A legizgalmasabb pillanat az aceton beöntése után a gyutacsok behelyezése, mert ilyenkor derül csak ki, hogy jól működik-e a szerkezet. Ha rosszul működik, már nincs mód a kijavításra. Ez mindig izgalmas volt; vagy sikerül, vagy nem. Most már működésben volt a szerkezet. Gyorsan elsiettem néhány méterre, s megnéztem az órámat. Hét óra jóval elmúlt. Az időzítés félórás. Bizony ez csak nyolc óra felé fog robbanni. Ugyanazon az úton, amelyen jöttem, visszamentem a főútvonalhoz, megkerestem a biciklit, s amikor megcsapott a hűvös esti szél, lassan csillapodni kezdett bennem a felgyűlt belső izgalom. Nemsokára már fütyörészve karikáztam kedvenc járművemen.

Másnap Fehér Lajos tájékoztatott a részletekről, mert a közelben tartózkodott, de később, a felszabadulás után olyanok is, akik arrafelé laktak, s így elég közelről észlelték a robbanást, a vele járó fényjelenségeket s az elszakadó kábelek csattogó égését, majd a teljes sötétséget. Én magam mindezt nem láthattam, mert hosszú kerékpárút állt előttem, s jó későre járt, mire hazaértem.

A sikeres robbantás után nem sokkal utasítást kaptam, hogy ismételjük meg egy másik helyen, nevezetesen Pesthidegkúttól délre, a Nagyrét közelében. Ezt az akciót Ajtai Miklóssal — aki akkor már csoportunk negyedik tagjaként működött — közösen hajtottuk végre. Az ő révén ismertük meg a modern elektromos gyújtószerkezetet, olyat, amit egyszerű eszközökkel el lehetett készíteni, ugyanakkor igen pontosan és szinte tetszés szerinti időben lehetett beállítani. Nem kellett hozzá más, mint egy kis üvegcső, dugó, zongorahúr, gombostű, drót, celluloid és zseblámpaelem. Az időzítést a celluloidlemez vastagsága szabályozta, ezeket pedig vonalzóból vágtuk ki. Vonalzóinkat aszerint különböztettük meg, hogy ráírtuk: 10, 15, 20, 30 vagy 60 percesek. Ez utóbbiak már jó vastagok voltak és nagyok, amilyeneket az egyetemi rajzkészítésnél használtunk.

November 15-én került sor az új robbantásra. Most is Jánosék Egressy úti műhelyéből indultam el kerékpárral, s felkerestem Ajtaiékat Ajtósi Dürer sori lakásukon. A rakományt megfeleztük, s Miklóssal kerékpáron, hátunkon a hátizsákkal nekiindultunk a Hidegkúti útnak. Minden simán ment Budagyöngyéig. De amikor megláttuk a német tábori csendőröket

és nyilasokat, ahogy az autókat leállították, igazoltatták és átkutatták, minket is elfogott a félelem. Tétovázni azonban nem lehetett. A legkisebb bizonytalanság, s akkor megvan a baj. Úgy viselkedtünk, mint Budapesten dolgozó és hazajáró munkások. Egyszerűen közéjük hajtottunk, s ez hatott. Nem állítottak meg. Olyan érzésünk volt, mint akik aknazáron mentek keresztül. Most már vidáman voltunk, s hamarosan célhoz is értünk. Erre az akcióra is sötétben került sor. A kerékpárokat bedugtuk egy bokor mögé, és az oszlop alá kúsztunk, alig 20—30 lépésre az országúttól. Letelepedtünk, kipakoltuk zsákjainkat, mintha csak elemózsiával lettek volna tele. Itt már nem volt probléma a méretekkel, most már mindent bőven méreteztünk, s ezért vígan ment a munka. Ajtai munka közben szeretett halkan fütyörészni. Szó nélkül dolgoztunk. Be is fejeztük annak rendje-módja szerint, de biztonság okából az egy órás időzítést alkalmaztuk, hogy legyen bőven időnk mindkettőnknek hazaérni, s minél nehezebb legyen a történteket velünk összefüggésbe hozni. Most már teljesen üres hátizsákkal indultunk visszafelé. Ismét simán átjutottunk, mert szerencsénkre aznap este a németek, úgy látszik, autókra specializálták magukat.

A városban elváltunk egymástól. A Kékgolyó utcába mentem Kiss Ernőnéhez, vacsorázni. A vacsora már az asztalon volt, de mielőtt helyet foglaltunk volna, előkerestem a gyertyát és a gyufát, s odakészítettem a tányérok mellé. Bíztam abban, hogy vacsora közben szükség lesz rá. Kissné kicsit megütközve nézte a dolgot, nem tudta mire vélni az óvatosságot, s még nagyobb volt a csodálkozása, amikor a vacsora közepénél tartottunk, úgy fél nyolc táján, és minden bevezetés nélkül a lakásban, az utcán, mindenütt az összes lámpák elaludtak. Mintha mi sem történt volna, meggyújtottam a gyertyát, s folytattuk az evést. Ilyen jó étvággyal már rég nem vacsoráztam.

Időközben Egri János a piliscsabai katonai táborból civil ruhában megszökött, és újra bekapcsolódott a munkába. Ugyanígy Janikovszky Béla is megszökött a katonaságtól, én pedig a katonai behívót visszaküldtem a feladónak, Miskolcra. Hogy hol keressenek, az az ő dolguk volt.

Főhadiszállásunkat át kellett helyezni. Így kerültünk az Egressy útról a Veres Pálné utca 12-be, Halász doktorék lakásába. Innen kiindulva még több sikeres akciót hajtottunk végre: a városi színházbeli nyilas nagygyűlés szétzavarását, a Kossuth Lajos utcai nyilas könyvesbolt, a Gellért téri és a Döbrentei téri vasbunkerek, valamint a Kígyó utcai tankcsapda készítésére használandó kompresszor robbantását.

A felszabadulást Pesten éltük át. Rövid időn belül mindnyájan bekapcsolódtunk az újjáépítés munkálataiba.

DR. GERGŐ ZOLTÁN

(SZEGED, 1893. JANUÁR 16.—)

Közgazdász, címzetes egyetemi tanár. Iskoláinak elvégzése után az első világháború idején behívták katonának, és hadifogságba esett, ahonnan öt év múlva tért csak haza.

1930-ban bekapcsolódott a munkásmozgalomba, és 1935-ben tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak. Nevéhez fűződik több marxista mű magyarra fordítása. Többek között a „Tőke" első kötete első magyarországi kiadásának fordítója (melyhez az előszót Molnár [Jeszenszky] Erik írta. Bp., 1934. Mentor). Nagy Gábor álnéven állandó cikkírója volt a „Népszava" közgazdasági rovatának.

A felszabadulás után a Nemzeti Segély főtitkára és a Közgazdasági Egyetemen előadó. 1946—1947-ben a Szikra Könyvkiadó igazgatója. 1948—1949 között a Pénzügyminisztériumban csoportfőnök. Az 1960-as évek elején megalapította a Szövetkezeti Tudományos Tanácsot és a Szövetkezeti Kutatóintézetet.

HARC A BUDAPESTI GYÁRAK MUNKÁSAINAK ÉS GÉPEINEK ELHURCOLÁSA ELLEN

Az illegális kommunista párt a második világháború utolsó hónapjaiban sokirányú, nehéz küzdelmet folytatott a magyar nép jövőjéért. A fegyveres ellenállás szervezésén és a különböző politikai akciókon kívül a párt harcolt a gyárak és a munkásság kitelepítése ellen is. 1944 őszén egyre nagyobb méreteket öltött a kiürítési és leszerelési parancsok végrehajtásának megtagadása. A párt minden erővel fokozni igyekezett a munkásság ellenállását, többek között azzal is, hogy néhány németellenes beállítottságú gyártulajdonost és vezető tisztviselőt felszólított arra, segítsenek a munkásoknak megvédeni az üzemet. A gyártulajdonosokkal és vezető tisztviselőkkel folytatott tárgyalások sok szívósságot, türelmet és leleményességet, jó idegeket és nyugodt fellépést követeltek tőlünk.

*

A tőkésekkel való tárgyalásokra adott utasítás kiadásakor a párt abból a meggondolásból indult ki, hogy 1944 őszén már a tőkések előtt is egyre nyilvánvalóbbá vált a háború várható kimenetele, és kezdenek számolni azzal a lehetőséggel, hogy Magyarországra, illetve Budapestre szovjet csapatok fognak bevonulni. Ezért számos tőkés — már csak egzisztenciális érdekeitől hajtva is — hajlandó volt tárgyalásokba bocsátkozni a kommunistákkal, és nekik bizonyos mértékben segítséget nyújtani. Ezek a tőkések természetesen nem tagadták meg önmagukat, de a gyárak leszerelésének veszélye és egyéb okok (például nyugati, angol, francia stb. tőkeérdekeltség) miatt németellenesek is voltak, s ez az adott helyzetben megteremtette a velük való tárgyalás és bizonyos kapcsolatok létrehozásának lehetőségét. A párttól a következő részletes utasításokat kaptuk:

1. A fővárosi közüzemek és nagyipari vállalatok vezetői közül a németellenes beállítottságúakat tájékoztatni kell a kommunista párt vagy a Magyar Front álláspontjáról, és fel kell szólítani őket, hogy támogassák a gyárak és a munkásság kitelepítése ellen folyó harcot.

2. A tárgyalások folyamán tájékoztatni kell a vezetőket a harc eddigi eredményeiről, és megértetni velük, hogy az adott helyzetben elsősorban a munkások és a munkagépek stb. megmentéséről kell gondoskodni. A németeknek a gépek elpusztítására vonatkozó parancsait végső esetben is csak a legkönnyebben helyrehozható módon szabad végrehajtani.

3. Fegyveres csoportokat kell szervezni megbízható kommunista és szociáldemokrata munkásokból a rombolások és elhurcolások megakadályozására.

4. A munkások harcának támogatására hajlandó gyári vezetőket a pártmegbízott hozza össze a gyárvezetőség bizalmát élvező, már beszervezett üzemvezetőkkel és mérnökökkel, akik a munkásokkal együtt megszervezik a védelmet.

5. El kell érni, hogy az egyes szakmák (elsősorban a villamosipariak), valamint az egymáshoz közel fekvő gyárak vezetői együttesen készítsék elő a védelem és a végrehajtás tervét. (E programpont alapján szerveztem meg a Kelenföldi Erőművel szomszédos Felten és Guilleaume, a Röck-gépgyár, valamint a Goldberger Textilgyár igazgatóinak közös megbeszélését.)

6. A nagytőkésektől és az üzemek vezetőitől lakásokat, okmányokat és az illegális munkát segítő egyéb eszközöket kell szereznünk. (Így kaptuk meg Takácsy Konstantin villáját, Baja Benedek és Oetl-Pálffy lakását stb.)

A párt nézete az volt, hogy a németeknek a vasúton és a Nemzeti Szabadkikötőn át szervezett rablótevékenységében a termelési eszközök és a munkásság elhurcolása jár az országra nézve a legsúlyosabb következményekkel. A közszükségleti cikkek hiánya ugyanis csak átmeneti zavarokat idézhet elő, de így „Magyarországot az a veszély fenyegeti, hogy a termelési eszközöknek a termelésből való kikapcsolódása a várható felszabadulás után az egész gazdasági élet csődjét vonja maga után". Harcolni kell tehát a németek és nyilas bérenceik ellen. „Ha a gyárak leszerelését és a legjobb szakmunkások elhurcolását nem sikerül megakadályozni, akkor az ország pusztasággá válik" — hangoztatták a kommunisták. Ezért adta a párt azt az utasítást, hogy lépjünk érintkezésbe az ipar akkori vezetőivel, s azok — esetenként — a szervezett munkásokkal is vegyék fel az összeköttetést. (A tőkésekkel hol mint a Magyar Kommunista Párt megbízottai, hol pedig mint a Magyar Front kiküldöttei tárgyaltunk.)

Miután a párt utasítását megkaptam, tárgyalni kezdtem Lajthay Jenővel, a Brown-Bovery Művek igazgatójával, aki Vörös vezérezredes sógora volt. Lajthay a gyárigazgatók jó részét személyesen ismerte, és hajlandó volt bennünket mindenhová beajánlani. A tárgyalások megkönnyítése céljából megbízólevéllel látott el, amelyben felhatalmazott, hogy a cég nevében tárgyalásokat folytassak svájci elektromotorok eladásáról. Erre az egyes üzemekben működő katonai parancsnokok és nyilas vezetők félrevezetése miatt volt szükség.

Ezek után felkerestem Thuránszky Lehel barátomat, aki a Weiss Manfréd Művek tisztviselője volt, és ismerve németellenes politikai felfogását, kértem, legyen segítségemre ebben a munkában. Ő elsőként Billitznek, a Weiss Manfréd Művek mérnök-vezérigazgató helyettesének ajánlott be, akit szaktudása miatt, zsidó származása ellenére is meghagyott beosztásában az üzem német katonai parancsnoka.

Billitzet első ízben Mária Valéria u. 15 sz. alatti irodájában kerestem fel. Meglepetésemre azonban a szobában még egy ember ült, holott előre jeleztem, hogy látogatásom bizalmas jellegű. Billitz — aggodalmamat észrevéve — sietett megnyugtatni, hogy az illető Takácsy Konstantin, a Weiss Manfréd Művek vezérigazgatója, aki mindenben éppúgy segítségünkre lesz, mint ő maga.

Különböző tőkésekkel léptem így érintkezésbe, és csak akkor csatlakozott az akcióhoz pártkapcsolatom, amikor a tárgyalások már előrehaladtak és a dolgok biztonsági szempontból is megnyugtatóan alakultak. Ehhez a módszerhez a párt védelmében a továbbiakban is következetesen ragaszkodtunk. A párt az első tárgyalásokról szóló jelentést elfogadta, így most már teljes erővel láttunk munkához.

Éppen ebben az időben jutott hozzánk a hír, hogy a németek Lőrinciben kalapáccsal verték szét a Mátravidéki Erőmű műszereit és kapcsolóberendezéseit, hogy megbénítsák az erőmű munkáját. Ez arra az elhatározásra indított bennünket, hogy először is a közművek védelméről gondoskodjunk. Elsőnek az újpesti Phőbus Villamossági Művekhez mentünk. Ott az üzem igazgatójával, Sik Bélával kezdtünk tárgyalni, akinél Lajthay már előzetesen bejelentett bennünket. Sikkel megállapodtunk, hogy szociáldemokrata és kommunista munkásokból „nemzetőrséget" szerveznek az üzemben, amely megakadályozza, hogy a németek vagy a nyilasok az üzemet szétrombolják, vagy berendezését elhurcolják Németországba. A „nemzetőrség" felszereléséhez nagy mennyiségű fegyvert és lőszert is tudtunk szerezni. A szervezés eredményeként jelentős erejű „nemzetőrség"

jött létre, amelynek sikerült az üzemet minden rongálástól megóvni, s így végül is Újpestnek és környékének villamosenergia-ellátása a felszabadulás utánra biztosítva volt, mert hiszen az elosztóhálózatban a harcok folyamán keletkezett károkat viszonylag könnyebben helyrehozták. A Phőbus Villamossági Műveknél folytatott megbeszélésünk izgalmas közjátéka volt, hogy tárgyalás közben váratlanul, kopogtatás nélkül belépett a szobába a nyilas karszalagot viselő üzemi parancsnok, s karfelemeléssel köszöntve Sik igazgatót, néhány utasítást adott neki. Szerencsére azonkívül, hogy jól megnézett bennünket, akik az igazgatóval a tárgyalóasztalnál ültünk, más nem történt.

1944. november elején mint a Brown-Bovery Művek megbízottai felkerestük Takácsy Konstantint, a WM vezérigazgatóját. Takácsyval tisztáztuk a gyár leszerelésének és elszállításának megakadályozását szolgáló legcélszerűbb módszereket. A szabotázsakciók jól bevált módszere volt többek között, hogy a tervbe beavatott és az ezzel megbízott munkások egy hosszú drót végére követ kötöttek, s azt a villanyvezetékeken átdobva, állandóan ismétlődő rövidzárlatot idéztek elő, felváltva a gyár különböző műhelyeiben. Ezek az akciók eredményesen lassították a leszerelést. Végül is a fasiszták a Dunai Repülőgépgyár gépeinek csak egy részét kezdhették elszállítani, de ezekkel is csak Nagytétényig jutottak el, mert a szovjet hadsereg Érdnél átkelt a Dunán, s ezzel elvágta a továbbszállítás útját. Más teherautó rakományok pedig a Vérmezőnél rekedtek meg, mert a leszerelést sikerült addig lassítani, amíg a város körül bezárult a szovjet hadsereg ostromgyűrűje.

November elején jutottam el Baja Benedekhez, az Alkaloida vállalat igazgatójához, aki nemcsak katonai ügyekben tudott segítséget nyújtani, hanem három lakást is szerzett a párt részére, amelyek igen értékeseknek bizonyultak az illegális munka során, vagy amikor veszélybe került elvtársakat kellett biztonságba helyezni. Éppen Baja Benedekkel és az illegális kommunista párt egyik tagjával tárgyaltunk 1944. november 4-én, az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél levő Modern kávéház teraszán, amikor fültanúi voltunk a szomorú eseménynek: iszonyú robbanás közepette a levegőbe repült a Margit-híd, s a rajta levő villamosok a vízbe zuhantak.

Közben továbbra is érintkeztünk Takácsy Konstantinnal és néhány megbízható munkatársával (Kurovszky főmérnökkel, Koromzay titkárral), akik a WM-gyári kommunista üzemi sejt tagjaival is kapcsolatba léptek, s több ízben megbeszélést folytattak a teendőkről a WM Mária Valéria utcai irodájában. November közepén, korábbi pártösszekötőm megbete-

gedése miatt, a párt Olt Károlyt jelölte ki mellém. Időközben a tárgyalások egyre veszélyesebbé váltak. Az igazgatók, akikkel tárgyalnunk kellett, valósággal a német SS-katonák gyűrűjében voltak, s csak az ő révükön lehetett a vezetőket megközelíteni. A Takácsyval és Billitzcel folytatott tárgyalásaink során Billitz kijelentette: érdemes volt felvenniük a kapcsolatot az üzem kommunistáival, mert a csepeli munkásság segítségével sikerült elérni, hogy a gépeknek több mint 70%-át időhiány miatt már nem tudták nyugatra telepíteni, bár az egész üzem kitelepítését elrendelték. Az 1944. december 17-i sztrájk, amelyet az illegális kommunista párt szervezett, megakadályozta, hogy a munkásokat Németországba hurcolják és a gyárat teljesen leszereljék. (Weiss Alfonz, a WM-gyár egyik tulajdonosa a nácikkal való közismert megegyezés alapján családjával együtt Svájcba távozott.) A nyilas parancsnokság nem tudta kifürkészni a lassú munka, a rövidzárlatok, a keréklazulások valódi okát. Takácsyék az üzemi sejtnek hamis katonai mentesítéseket, személyi, alkalmaztatási és származási igazolványokat adtak. Az eredményeket a Magyar Kommunista Párt intézkedéseinek köszönhettük. Karácsony előtt Olt Károllyal fent voltunk a gyár Mária Valéria utcai irodájában. Takácsy ekkor 20 000 pengőt és különféle mentesítési okmányokat adott át a párt részére. Bajza utcai villáját is rendelkezésünkre bocsátotta. Itt egy általunk javasolt elvtársat alkalmazott házfelügyelőnek, és az épületben több elvtársat is elhelyezett, akik mindaddig ott tartózkodtak, amíg egy napon Takácsytól értesítést nem kaptunk, hogy feljelentették és a Bajza utcai házban rövidesen nyilas razzia várható. Szerencsére sikerült az elvtársakat idejében biztonságba helyezni.

Kapcsolatunk a Weiss Manfréd Művek vezetőivel november elejétől december végéig, egészen karácsonyig tartott. Karácsony előtt Takácsy közölte, hogy a németek Billitzet Bécsbe akarják vinni. Takácsyval együtt mindenáron rá akartuk beszélni Billitzet, hogy menjen illegalitásba, de nem hallgatott ránk. Karácsonykor német kísérettel repülőgépen Bécsbe szállították, de már újév előtt megérkezett a hír, hogy Bécsben „megbetegedett" és meghalt.

November eleje és december vége között mindenütt erőteljesen folytattuk a termelő eszközök elhurculása elleni harcot. A németek ugyanis a gyorsan pergő eseményeket látva, egyre jobban sürgették a gyárak leszerelését, a berendezések elszállítását. A pártot folyamatosan tájékoztattuk, és rendszeresen megkaptuk a szükséges utasításokat. Háy Mihállyal együtt, aki Olt Károly előtt rövid ideig pártösszekötőm volt, kávéházakban és lakásokon tárgyaltunk Lajthayval, valamint Kovásznay főmérnökkel, a Nemzeti

Szabadkikötő vezetőjével. Háy Mihály rövid idő múlva más pártmunkát kapott, és 1945. január elején pártmunkája teljesítése közben a nyilasok megölték. Még Háy Mihállyal felkerestük Diskát, a Magyar Posztógyár vezérigazgatóját, a Textilegyesület elnökét, Longauert, a villamos és közlekedési tröszt vezérigazgatóját és Hirschet, a Győri Vagongyár vezérigazgatóját stb. Ismertettük velük a gépek és a munkások elhurcolásának megakadályozását szolgáló, másutt már bevált módszereket. Mindig egyedül kezdtem tárgyalni az illetőkkel, s csak a későbbi megbeszéléseken vett részt pártkapcsolatom. A gyárak kapuinál ugyanis nyilas őrök igazoltattak, ezért első ízben mindig fokozott veszéllyel járt a bejutás. Markos György lebukása miatt a párt biztonsági okokból néhány napra szüneteltette a munkát, de új pártkapcsolatommal, Olt Károllyal, közben is összejöttünk, hogy a teendőket megbeszéljük. Ez idő alatt találkoztam a teljesen megbízható Lajthayval is, aki azzal a jó hírrel fogadott, hogy a Magyar Textilfestőgyárban 500 elektromotort rejtett el a kiürítés elől.

A biztonsági szünet letelte után, december 15-én érintkezésbe léptem Berczik Lászlóval, a BSZKRT katonai osztályának vezetőjével, aki a liberális érzelmű Bárczy polgármester sógora volt. Másnap Olt Károllyal együtt mentünk Berczikhez, és folytattuk a megbeszélést. Berczik Lászlónál ismerkedtünk meg Berczik Sándorral, a Hofher és Schrantz vezérigazgatójával. Olttal együtt három ízben találkoztunk velük; utolsó alkalommal egy fogaskerekű vasút mellett levő villában, ahol Paulini, a BSZKRT műszaki vezérigazgatója is megjelent. Minden segítséget megígértek. A tárgyalásoknak sok pozitív eredménye volt; így például Paulini és Berczik a németek elől elrejtettek négy mozgó villamos transzformátort, amelyeknek később, a felszabadulás után, a villamosközlekedés helyreállításában igen nagy hasznát vettük.

Minthogy a munka sürgős és sokfelé ágazó volt, a Fővárosi Víz- és Gázművek megmentéséről Baja Benedek tárgyalt, akit ebből a célból illegalitásban élő MKP-tagokkal hoztam össze. Én egyidejűleg a Kelenföldi Erőmű védelmét szerveztem, amit megbeszéltem Szikla Jánossal, az erőmű vezérgigazgató-helyettesével. Közben, november 21-én, az erőművel szemben levő Goldberger-gyár igazgatójával, Ludviggal is tárgyaltam az erőmű védelméről. Ludvig vállalkozott arra, hogy Sziklával együtt szocialdemokrata és kommunista munkásokból álló „kisegítő karhatalmat" hoznak létre, és mindenképpen megakadályozzák az erőmű tervezett felrobbantását vagy megrongálását. Ezt megkönnyítette, hogy erre a célra nagy mennyiségű kézigránáttal és fegyverrel rendelkeztek. Kezdeményezésemre

Szikla, Ludvig, valamint a szomszédos Felten-Guilleaume és Röck-gépgyárak igazgatói összefogtak a közös védelem megszervezésére.

December közepének egyik éjszakáján az utcán találkoztunk felsőbb kapcsolatunkkal, Orbán Lászlóval, aki közvetítette a párt utasítását. Olyan jó és bizakodó hangulatban voltunk, hogy a marxizmus egyes elméleti kérdéseiről is elbeszélgettünk.

Munkánk során a Láng Gépgyárban veszélyes helyzetbe kerültünk. December vége felé Olt Károllyal együtt mentünk ki a Váci úti gyárba. Már a fogadtatás gyanút ébresztett bennünk. Az a vezető ember, akit fel kellett keresnünk, azt mondotta, hogy várjunk az előteremben, s ezzel otthagyott bennünket. Minden valószínűség szerint a nyilas parancsnokhoz ment jelenteni, hogy ott vagyunk. Pillanatok alatt kellett döntenünk, megkíséreljünk a gyárból való mielőbbi kijutást. Gyorsan távoztunk, a portás azonban már nem engedett ki bennünket távozási cédula nélkül. Helyzetünk veszélyességét növelte, hogy Olt aktatáskája tele volt a karácsonykor megjelent illegális „Szabad Nép" számaival. A táskát mindenesetre a szobában levő ruhával teleaggatott fogas mögé rejtettük, majd hirtelen a portáshoz fordulva odaszóltunk neki: — Csak átugrunk egy percre a Magyar Acélárugyárba, mindjárt visszajövünk —, s mielőtt a portás észbekapott volna, a csomagot magunkhoz véve, kimentünk a kapun. Természetesen óvakodtunk visszatérni.

Hasonlóan veszélyes helyzetbe kerültünk a Rimamurány-Salgótarjáni Művek vezérigazgatójánál. Hivatkoztunk az előzetes ajánlásra, és mint a kommunista párt megbízottai mutatkoztunk be. A vezérigazgató igazolást kért, mondván, lehetünk mi rendőrségi provokatőrök is. Mivel az igazgató magatartása gyanút keltett bennünk, jobbnak láttuk a tárgyalást gyorsan befejezni.

Viszont igen kedvező fogadtatásban részesültem a Magyar Acélárugyárban Oetl-Pálffy igazgatónál, akit Lajthay ajánlott. Az igazgató ismert liberális beállítottságú tőkés volt, meghívott bennünket Petőfi téri lakásába, ahová december 30-án Olttal együtt fel is mentünk. A harcok akkor már a közelben folytak, a ház környékére és a házba gyakran csaptak be gránátok és aknák. A németek a Margitszigetről lőttek, Oetl-Pálffy idegesen ugrált fel a fotelből, de a tárgyalást azért befejeztük, s ennek eredményeképpen üzemében menedéket adott 20 kommunistának. Megbeszéltük továbbá annak részleteit is, hogyan akadályozzák meg a Magyar Acélárugyár leszerelését és munkásainak kitelepítését.

Olt Károllyal megbeszéltük, hogy legközelebb 1945. január 3-án a Vi-

gadó utcában találkozunk, de ezen a találkozón Olt már nem jelent meg. Kapcsolatunk ezzel megszakadt.*

1945. január 15-én reggel a pincén át megérkeztek házunkba a szovjet katonák: felszabadultunk!

Béki Ernővel január 18-án elmentünk a Magyar Kommunista Párt Tisza Kálmán (ma Köztársaság) téri központjába, ahol Kállai Gyula és Kiss Károly fogadtak, nyilvántartásba vettek. Itt találkoztam Olt Károllyal és Orbán Lászlóval, akiktől akkor tudtam meg valódi nevüket és ők is az enyémet.

1945 februárjában a gyári felszerelésekért és a munkások megmentéséért folytatott munkában részt vett 13 gyárigazgatót kormányelismerésben részesítették. Közülük Lajthay, Ludvig, Sik és Szikla ma is fontos műszaki beosztásban dolgozik.

Ezek után új korszak kezdődött pártunk történetében. Lezárult az a negyedszázad, amely alatt az illegalitás, a kíméletlen rendőri üldözés és terror viszonyai között hősies küzdelem folyt a nép felszabadulásáért. Pártunk megkezdte annak a programnak a megvalósítását, amely mint a reakció, a feudalizmus, a nagytőke és a fasizmus elleni harc programja, megnyitotta az utat az ország szocialista fejlődése előtt.

* A gyári felszerelések megmentéséért és a munkások elhurcolásának megakadályozásáért folytatott harcunkat a „Szabadság" 1945. január 27-i száma részletesen ismertette.

DR. NONN GYÖRGY

(CSANÁLOS, 1918. JANUÁR 9.—)

A Kossuth Könyvkiadó igazgatóhelyettese. Szegényparaszt családból származik; Kolozsvárott mint joghallgatót vették fel a Román Kommunista Pártba, 1936-ban. Egy ideig a diákmozgalomban, majd a Magyar Dolgozók Szövetségében (MADOSZ) tevékenykedett. 1939-től a Romániai Kommunista Ifjúsági Szövetség erdélyi titkára, a bécsi döntés után a KISZ északerdélyi titkára. 1942-ben letartóztatták, és nyolcévi fegyházra ítélték. Két és fél évet ült a Margit körúti fegyházban, ahonnan 1944 decemberében megszökött, és részt vett a budapesti ellenállási mozgalomban.

A felszabadulás után egy ideig a Magyar Kommunista Párt IX. kerületi pártszervezetének titkára, majd az MKP központi apparátusában dolgozott. 1946-tól 1948-ig a Magyar Demokratikus Ifjúság Szövetség (MADISZ) főtitkára, 1948—1949-ben a Magyar Ifjúsági Népi Szövetségének (MINSZ) elnöke. 1949-től 1952-ig különböző pártfunkciókat töltött be; 1952-től 1956-ig népművelési miniszterhelyettes. 1956-ban a legfőbb ügyész helyettese. Jelenlegi munkakörében 1957 óta dolgozik.

1942 őszén a Vezérkari Főnökség Bírósága kommunista tevékenység miatt nyolcévi fegyházra ítélt. A nyolc „mázsa" — így nevezték börtönzsargonban a büntetésül kirótt éveket — nem keserített el túlságosan. Azok fogják leülni, akik kiszabták — mondogattuk szent meggyőződéssel. Karácsonyra mi már úgyis otthon leszünk — vigasztaltuk egymást. A Margit körúti fegyházban, hol kényszerlakhelyünket kijelölték, meg is alakítottuk a beigli-pártot. Azok tartoztak ide, akik egy percig sem vonták kétségbe, hogy az 1942-es karácsonyi kalácsot már otthon fogyasztjuk békében, a felszabadult Magyarországon.

Az igazat megvallva nem volt mindenki ilyen optimista. Gyopár Jánost például megdorgáltuk, mert kétségbe merte vonni, hogy az angolszászok még 1942-ben megnyitják a második frontot. Az illúziókkal szembefordulni akkor sem volt valami népszerű dolog.

Nem kerültünk haza karácsonyra sem 1942-ben, de még 1943-ban sem.

1944 márciusában a nácik megszállták Magyarországot. A börtönlétszám pár nap alatt a kétszeresére emelkedett. Csak az vigasztalt bennünket, hogy a keleti frontról jobbnál jobb híreket kaptunk. Egyre-másra születtek bennünk az ötletes szabadulási tervek.

Törjünk ki! — javasolták az elszántabbak. Néhány őrt lefegyverzünk, elvesszük tőlük a kulcsokat, kinyitjuk a zárkákat és az emeleteket elzáró rácsokat, majd a két főkaput. Ha az őrök ellenállnak, hát elbánunk velük. Erre a célra akadt a műhelyekben elég fegyvernek használható szerszám.

Ez a terv azonban terv maradt, ugyanis szomorú hír jutott el hozzánk: a sátoraljaújhelyi letartóztatottak kitörését az őrség, a csendőrség és a német alakulatok közös erővel leverték. Sok elvtársat lelőttek, akit elfogtak, kivégezték. A szomorú hír hallatára sem mondtunk le a kiszabadulásról.

A börtön igazgatója parancsot kapott, hogy bocsásson a hadtestparancsnokság rendelkezésére olyan rabokat, akiket sok évre, életfogytiglanra

ítéltek, szóval akikért „nem nagy kár, ha rövid úton a másvilágra kerülnek". Az ő feladatuk lesz kiásni a romokból az időzített angolszász bombákat.

Nem fogadtuk hozsannával a hírt, bár csábítóan hangzott az, hogy aki önként jelentkezik, katonakosztot és honvédruhát kap. Írhat levelet, amennyit akar, fogadhat minden héten látogatókat, külön zárkába teszik őket éjszakára. Egyszóval, aranyélete lesz, amíg egy darabban van. Ki is hirdették ezeket a feltételeket, úgy tüntetve fel a dolgot, mintha csak könnyű romeltakarításról lenne szó. Akadt is jelentkező bőven: rablók, betörők, tolvajok, de feliratkoztak szökött katonák és más, nem politikai okok miatt elítéltek. Amikor az első brigád barnára sülve, jóllakva, baj nélkül jött vissza, egymás után állította ki a fegyház a bombaszedő brigádokat.

Az angolszász bombázások egyre gyakoribbak lettek. Akadt munka bőven. Áldozat semmi. Csalánba nem üt a mennykő — mondogatta kezeit dörzsölve a vezető foglár. Már a vidéki városokba is a Margit körútról küldtek bombaszedőket.

Én a börtönirodán dolgoztam. Egyik nap üzenetet kaptam a műhelyben dolgozó elvtársaktól, hogy menjek le hozzájuk. Amikor együtt voltunk, elmondtam a legújabb ellenőrzött és nem ellenőrzött híreket, s vártam az elvtársak utasításait. Közölték velem, hogy a börtön kommunista kollektívájának vezetősége elhatározta: felszólítja az elvtársakat, jelentkezzenek ők is bombaszedésre.

Nem lepett meg a határozat. Magam is sokat gondoltam már erre. A bombaszedők elmondták, ott kint nem nagyon vigyáznak rájuk. A romok között nem is volna olyan nehéz „olajra lépni". Mindjárt közöltem az elvtársakkal, hogy én is jelentkezem. — Neked várnod kell addig — mondták —, amíg a többieket beosztották. A listákat az irodán állítják össze, nem mindegy, kit hová visznek. Az elvtársakat vidékre kell küldeni. Mindenkit oda, ahol rokonai, ismerősei vannak.

Értem, miről van szó, és nem is tiltakozom. Az elkövetkező hetekben azután egymás után állítják össze a bombaszedő csoportokat Győr, Sopron, Pécs, Kecskemét részére. Búcsúzunk az elvtársaktól: Köböl Józseftől, Kurucz Jánostól, Tardos Andrástól, Némety Ernőtől meg a többiektől.

Amikor a jelentkező elvtársak már mind elmentek, a következő listára felírtam a saját nevemet is. Először persze megtanácskoztam a dolgot dr. Weil Emillel, akit mint apánkat szerettünk, és mindenben kikértük a véleményét. Dr. Weil Emil egyetértett velem. De a foglár kihúzta a nevemet a listáról. Nem enged. Szüksége van rám az irodán. El vagyok keseredve. Nem tehetek semmit. Azt a legkevésbé, hogy elmondjam neki: nem

a bombaszedés csábít, szökni akarok. Kitalálja a gondolatomat, mert gúnyosan megjegyzi:

— Maga velem marad, legyen aki a kötelet húzza, ha majd az oroszok bejönnek és engem akasztani visznek.

Mit válaszoljak erre? A szovjet csapatok ide is eljönnek. Ezt nem cáfolhatom. Azt mondhatnám, hogy egy kicsit „túlbecsüli" önmagát. Akasztófát nem fog kapni, mert vér nem tapad a kezéhez, de hogy többet fog ülni, mint én, az biztos. Ezzel viszont nem vigasztalhatom. Így hát hallgatok, és bár szomorúan, de lemondok a bombaszedés adta lehetőségekről.

A bombaszedő brigádok elszállítása után is maradtak elvtársak a börtönben. Nem mind jelentkezett a brigádokba. Voltak, akik más módon szabadultak, például büntetés-félbeszakítással (dr. Weil Emil, Petrák Ferenc). Voltak, akik titokban még mindig a békés felszabadulásban hittek. Új reményt merítettek a Lakatos-kormány megalakulásából, amelyről azt rebesgették, hogy majd „kiugratja Magyarországot a háborúból". A börtönbe azonban továbbra is hozták be a kommunistákat. Nem így képzeltem el a kiugrás előkészítését. Hír érkezett arról is, hogy Bakay Szilárd, a budapesti I. hadtest új parancsnoka szintén németellenes.

Egy napon nagytakarítást rendeltek el. Másnap nagykutya jön ellenőrzésre: Bakay Szilárd, az új hadtestparancsnok. Meg is jött.

A zárkákban megkérdezte Bakay, kit miért tartóztattak le. Egyik elvtársunk nem sokat teketóriázott, kereken megmondta: — Mert kommunista vagyok. — Bakay elsápadt, habzó szájjal szidta a kommunistákat, a Szovjetuniót, amelyre Hitlerrel szemben támaszkodnia kellett volna a kiugrás előkészítésében. Már attól féltünk, meg is veri a dühkitöréseit egykedvűen hallgató elvtársat. De ezt mégsem tette. Lehet, hogy csak azért, mert nem volt nála semmiféle bot, bikacsök, vagy egyéb eszköz.

— Miért vannak itt szalmazsákok? — kérdezte a foglárt.

— Alázatosan jelentem, ágyak túlzsúfoltság miatt már évek óta nincsenek a zárkákban. A rabok a földre terített szalmazsákon alusznak — hangzott a válasz.

— Szalmazsákon? Majd adok én nekik! — üvöltötte Bakay. És megparancsolta, hogy egy szalmazsákot se hagyjanak a börtönben.

Bakay elviharzott. A börtönparancsnokság törhette a fejét. A szalmazsákokat el kell vinni, ez világos, de min háljanak a letartóztatottak? A csupasz földön mégsem lehet! Tél előtt álltunk. Ha mindenki megbetegednék, az csak újabb gondot okoz majd. A „magyar királyi ész" addig-addig töprengett, amíg megszületett a salamoni megoldás: a szalmazsák

megy, a szalma marad. Bakay látogatása után olyanokká váltak a zárkák, mintha disznóólak lettek volna, csak éppen emberfejek kandikáltak ki az alomból, az otthagyott szalmából. Egyre nagyobb lett a por és a piszok. Seperni, szalmát váltani, tisztálkodni nem lehetett. Új veszéllyel kellett számolni: a piszokkal, a tetűvel, esetleg a flekktífusszal is.

Hajszálon múlott, hogy egy hónappal később nem került Bakay is a dohos szalmadombra. Ismretes, hogy a Gestapo október 15-e előtt őt is letartóztatta. Közvetlen beosztottait odaszállították a Margit körútra. Őt nem, pedig meghempergettük volna egy kicsit a szalmában. Bakayról még csak annyit, hogy a háború után a jobboldali kisgazdák legendás „ellenállóvá" akarták avatni. Ügye az igazoló bizottság elé került; ott meghallgatták a volt Margit körúti letartóztatottakat is, Bakayból nem lett antifasiszta hős...

Bennünket, kommunistákat, mégsem a szidás meg a szalmazsák elvétele keserített el. Önkéntelenül is arra gondoltunk, hogyan lesz itt kiugrás, ha azt Bakay-féle elvakult kommunistagyűlölők készítik elő. Aggodalmunk sajnos beigazolódott. Október 15-én felolvasták ugyan a rádióban Horthy proklamációját (ezt az őrök mondták el nekünk), de délután már fegyveres alakulatok jöttek a börtön elé, és kiszabadították az ott letartóztatásban levő néhány nyilast, akiket még Horthyék csukattak le puccskísérlet miatt.

Szomorú napok következtek. Börtönparancsnoknak egy Prodanovics nevű nyilas pártszolgálatost neveztek ki. Megkezdte működését a Nemzeti Számonkérő Szék, Szálasi válogatott kopóival. Tucatjával hurcolták be a börtönbe a letartóztatottakat: kommunistákat, ellenállókat, katonaszökevényeket, munkaszolgálatosokat.

A katonai törvényszék egymás után hozta a halálos ítéleteket. Az elítélteket ott végezték ki a börtön udvarán. Mindennap négyet-ötöt, de volt nap, hogy tízet-húszat is. A legszörnyűbb volt maga a nyilas parancsnok, Prodanovics. Már kora délelőtt a kezét dörzsölve figyelte, kik mennek a bíróság elé, és számolgatta, hányra vár halálos ítélet. Délután három-négy óra tájban hajtották végre az ítéleteket. Prodanovics kirendelte az udvarba a vezető foglárt, ennek helyettesét, csicskását. — Hadd szagoljanak egy kis vért — mondotta, gúnyolva őket, hogy foglár létükre nem vesznek részt szívesen a szörnyű szertartásokon, amelyeket Prodanovics szemmel láthatóan élvezett. Egy alkalommal az ítéletet későn, hat óra után hirdették ki. December eleje volt, már teljesen besötétedett, mire a kivégzésre sor került. A börtönudvart nem lehetett megfelelően kivilágítani. Prodanovics félt, hogy a kivégzés elmarad. Felhívta telefonon egyik nyilas

barátját, aki tehergépkocsival jött be a börtönudvarra, hogy a kocsi reflektorfényével végrehajthassák a hat szökött katona kivégzését.

De a már korábban elítélt régi rabok élete sem volt biztonságban. Különösen a politikai foglyoké nem. Prodanovics többször kijelentette, ha szükség lesz kivégzendő túszokra, ő majd szállít jutányos áron a Margit körútról. Erre nem került ugyan sor, de jött a másik, nem kisebb veszedelem. Parancs érkezett, hogy a letartóztatottakat indítsák útnak Németországba, az ottani koncentrációs táborokba. A legszomorúbb napok voltak azok, amikor egy-egy szállítmány útnak indult. Úgy búcsúztunk elvtársainktól, mint a halálba menőktől.

Sokan nem is jöttek vissza közülük: Kondor György festő-, Goldmann György szobrászművész, Kiss Zsigmond és mások, akik már hallották a szovjet ágyúk dörgését Budapest határában, de nem érték meg a felszabadulást.

E szomorú napokban volt részünk örömben is. Az egyik „transzportból", így nevezték az elszállításra kerülő csoportokat, 13 rabnak sikerült megszöknie. Többségük kommunista volt. Azokat a „kneipp"-okat és egyéb szerszámokat használták fel, amelyeket annak idején a kitörésre készítettünk, és amit az elvtársak ügyesen magukkal vittek. Prodanovics majdhogy gutaütést nem kapott. Elrendelte, hogy a következő transzport foglyait verjék bilincsbe, az őrséget kettőzzék meg. Ennek már nem örültünk.

Már láttam, hogy előbb-utóbb engem is bevágnak valamelyik transzportba. Megszökni... megszökni... megszökni... Erre gondoltam éjjel-nappal.

Egyik délután meglátogatott Petrák Ferenc. Üzenetet hozott a kinti elvtársaktól. Újjáalakult a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ). Akadna feladat számomra is. Szökjek meg. Feri illegális nyomtatványokat is hozott be, hogy — mint mondotta — „nagyobb kedvet csináljon a szökéshez".

Nem kellett nekem ahhoz kedvet csinálni. Úgy jártam már, mint a megszállott. Egyik rabtársam meg is kérdezte, nem vagyok-e beteg. Pedig csak a szökésen törtem a fejem.

Végiggondoltam minden lehetőséget. A börtönudvar kőkerítése túl magas, és állandóan őr jár az udvaron. Az iroda, ahol dolgozom, kívül van ugyan a belső börtönkapun, de ahhoz, hogy kijuthassak az utcára, át kell mennem egy másik kapun is; ott állandóan őr áll, és mindenkit igazoltat. Engem minden őr ismer az irodából. Azonkívül fegyencruhában vagyok. Ha nem ismernének is, feltartóztatnának. Ha elfognak, Prodanovics nem

mulasztja el a jó alkalmat: főbe lövet, vagy a legjobb esetben elhurcoltat. De ha nem szököm, akkor is elszállítanak előbb-utóbb. És koncentrációs táborba menni Németországba Budapestről, ahol már hallani a szovjet ágyúkat? Nem! Ha mindent kockára teszek is, de innen meglépek!

Volt az őrök között egy Pest környéki ember, akivel többször elbeszélgettem egyről-másról. Tudtam, szeretné, ha már vége lenne a háborúnak. A nyilasokat gyűlölte. Tanúja voltam, amikor agyba-főbe vert egy nyilast, akit valami véletlen folytán 1944. október 15-e után „fosztogatásért" behoztak. Ebből arra következtettem, hogy az őr nem lehet fasiszta és van benne mersz is. Akkoriban nem mindenki bátorkodott nyilast megverni olyan börtönben, amelynek parancsnoka maga is nyilas pártszolgálatos volt. Gondoltam, beavatom ezt a bátor, rokonszenves embert titkomba, már ti. abba, hogy meg akarok szökni, és tanácsot, segítséget kérek tőle.

Nem csalódtam. Megtaláltam, amit kerestem: a nyitott ajtót. Az őr elmondta, hogy ha az első kapun már kívül vagyok, kerüljem meg a második kaput. Van egy kis mellékajtó, azon át szokták felvezetni a foglyokat a törvényszék épületébe, ott én is kijuthatok a börtönudvarból. Régen állandóan zárva tartották, de mostanában nyitva van, mert túl nagy a „forgalom". Itt bejuthatok a törvényszékre, onnan pedig — ha civilben vagyok — kisétálhatok az utcára, mert az épület előtt álló őr már nem igazoltat.

December 11-én délután három órakor beszól hozzám a vezető foglár, hogy menjek a raktárba, kikapom a civil ruhámat, mert engem is elszállítanak Németországba. Mire levetettem a darócot és felvettem civil ruhámat, már készen is volt a tervem. A raktárból nem a zárkába indultam, hanem az első börtönkapuhoz. Az őr, egy főtörzsőrmester, azonnal felismert. — Miért van civilben? — kérdezte.

— Elszállítanak — válaszoltam. — De még ki kell mennem az irodába, hogy a munkámat átadjam. — Szó nélkül kiengedett. Kimentem a börtön és a törvényszék között levő udvarba, onnan balra, ahol a kisajtó nyílott. Nyitva van-e? Nyitva volt. Bejutottam a törvényszék épületébe. A széles folyosón emberek ácsorogtak. Nem volt időm sokat nézelődni. Lementem a kapuhoz. A kifelé tartó civilek közé keveredve kiléptem az épületből. Az őr ott állt a kapuban. Rám nézett, de szerencsére nem ismert fel. Kint voltam az utcán.

Szabad voltam! Megálltam a Margit körúton, hogy két és fél év után teleszívjam a tüdőmet friss levegővel. De csak egy pillanatra álltam meg. Utána nekiiramodtam. Szaladni nem volt tanácsos, magamra hívtam volna

a járókelők figyelmét. De olyan nagyokat és olyan gyorsan léptem, mintha gyaloglóversenyen volnék. El innen, minél messzebbre, mert még felismernek. Szabad vagyok, mint a vad hajtóvadászat idején.

Még az a szerencse, hogy van hová mennem. Nem elvtárshoz. Egyik fogolytársam, volt egyetemi hallgató kollégám mondta, ha sikerül megszöknöm, menjek fel a lakására. A Trombitás utcában lakik, nem messze a fogháztól. Bekanyarodtam a legközelebbi mellékutcába, és nemsokára meg is találtam a keresett címet. Már egészen beesteledett. Az udvaron német katonákat láttam, mégis bekopogtam a lakásba. A barátom nem volt már Pesten, de hozzátartozói nem küldtek el. Megvacsoráztam és lefeküdtem.

Barátom édesapja ébreszt fel másnap hajnalban. Még sötét van. Felszólít, hogy még a kivilágosodás előtt menjek el. A szomszédban németek vannak. Mit tegyek? Mondjam, hogy a németek jelenléte a szomszédban nem aggaszt különösebben. Az ördög elől legjobb búvóhely a pokol. Nem vitatkozom.

Borotvakészüléket kérek, percek alatt feláldozom angol bajuszomat, hogy arcomat egy kicsit elváltoztassam. Felöltözködöm és indulok is. Házigazdám annyira megörül, hogy készségesen ajánlja fel fia használt kalapját, mégse menjek el fedetlen fővel. Egy kalappal, meg egy szabadon töltött éjszakával gazdagabban indulok el a Trombitás utcából.

Átmegyek Pestre. Még sötét van, felismerni nem fognak. Ha nem igazoltatnak, nem lesz semmi baj. A Bérkocsis utcába megyek. Petrák Feri adta a címet, amikor meglátogatott. Benyitok az üvegajtón. Barna fiatalasszony fogadja a köszönésemet.

— Petrák Ferencet keresem — mondom, és hozzáteszem a megbeszélt jelszót.

— Ferit tegnap vitték el a nyilasok — siet a válasszal az asszony. — Nem követi magát senki? — kérdi aggódva.

— Nem, nem követnek. — Azt már letartóztatásom előtt, az illegális mozgalomban megtanultam, hogyan kell lerázni a kellemetlen kullancsokat. De most nem követett senki.

— Tudom, hogy maga kicsoda — folytatja az elvtársnő. — A Margit körútról jött, ugye? Lakása persze nincs. De itt nem maradhat. A nyilasok bármikor idejöhetnek. Szerzünk másik lakást.

A biztonság kedvéért bevitt a belső szobába, ő pedig elment. Nem sokáig kellett várnom. Visszajött egy másik elvtársnővel, aki átvitt a József utcába, biztosabb lakásba.

Közben egyre csak Ferire gondoltam. Nagyon aggódtam miatta. A talpraesett, segíteni kész, mindig jókedvű bajtársnak sehol sem örvendenek úgy, mint a börtönben, ahol sokszor nem az volt a legkellemetlenebb, hogy az ember be volt zárva, hanem az, hogy lehetetlen alakokkal kellett napokat, hónapokat, éveket együtt tölteni. Feri a legjobb cellatársak közé tartozott. Vajon él-e még? Az elvtársak nem tudták hová került, milyen nyilas csoport vitte el.

Délután ismét szomorú hírt kaptunk: Kun Imrét, új házigazdám lakótársát is elfogták. Szerencsére nem ebbe a lakásba volt bejelentve, ahol mi tartózkodtunk.

A nagy bánatba a remény sugarát hozta Megyeri József, akit még az erdélyi Kommunista Ifjúsági Szövetségből ismertem. Bilgeri csizmában, bőrkabátban, tollas Bocskai-sapkában állított be, mint aki most jött a frontról, és egyenesen Beregffy Károly vezérezredes, nyilas honvédelmi miniszterhez készül jelentéstételre. Motorkerékpáron jött, fegyverrel és mindenféle irattal felszerelve. Imre lebukásának körülményeit beszéltük meg. Papírt és kapcsolatot kértem tőle, ha lehet a párthoz, ha nem, akármilyen ellenállási csoporthoz. Jóska elrobogott motorján. Estére visszajött. Hozott kisegítő-karhatalmi igazolvány blankettát, többet is. Másnap gyorsfényképet csináltattam a közelben, azt ragasztottam bele új Kiskaigazolványomba, Jóska nyomta rá a pecsétet. Ami számomra még fontosabb volt, Megyeri találkát beszélt meg valakivel; felvehetem a kapcsolatot az újjáalakult Magyar Kommunista Párttal. Elmondta azt is, megtudta, hova vitték Kun Imrét, és bajtársaival megpróbálják kihozni.

Miközben mindezt előadta, kibontotta nagy hátizsákját. Kenyeret, konzerveket, konyakot vett elő, majd egy vászonba csomagolt kemény tárgyat, amiről nem tudtuk, óriási sonka-e vagy valami vasból készült, furcsa alakú hegedű. Legnagyobb csodálkozásunkra a vászongöngyölegből egy szabályos dobtáras szovjet géppisztoly került elő. A hangulat mindjárt megváltozott. Sokan nem is tudják, hogy milyen jó eszköz egy géppisztoly az önbizalom növelésére. Simogattuk is a drága szerszámot, mint szülők az újra megtalált gyermeket. Jóska mindjárt el is magyarázta, hogyan kell vele bánni.

Másnap Kiss Károly jött ki a Megyerivel megbeszélt helyre. A nevét akkor még nem ismertem. Közölte velem, hogy a fegyveres ellenállás szervezésében fogok tevékenykedni. Mindjárt eldicsekedtem Jóskától kapott revolveremmel. De fölösleges volt, Kiss Károly lehűtött. Elmondta, hogy összekötő leszek. Azért osztanak be erre a munkára, mert már van némi

tapasztalatom. Az illegális mozgalomból ismerem a konspiráció szabályait. Hozzátette még, úgy tudja, nem voltam katona, nincs alaposabb kiképzésem. Jobb tehát, ha olyan munkát végzek, amihez jobban értek.

Be kellett látnom, hogy igaza van. Így aztán mint összekötő tevékenykedtem a felszabadulásig.

Felső kapcsolatom végig Kiss Károly maradt. Neki számoltam be, tőle kaptam az utasításokat. Minden mozgalmi ügyben hozzá fordultam. De olykor tanácsot kértem tőle személyes dolgaimban is. Nem is lehetett a kettőt különválasztani. Kiss Károly a régi illegális vezető megfontoltságával, közvetlenségével igazított el ügyes-bajos dolgaimban.

— Hol vállaljak munkát? — kérdeztem tőle, miután megkaptam pártfeladatomat.

— Munkát? — csodálkozott Kiss elvtárs. — Éppen most mondtam el, mi lesz a munkád.

— A pártmunkámat tudom. De valami kenyérkereset után is kell néznem. Valamiből élnem kell addig is, amíg a szovjet katonák ideérnek. Lebukásom előtt betoncsöveket döngöltem. De oda már nem mehetek vissza, felismernek.

Kiss Károly enyhén elmosolyodott tájékozatlanságomon. De nem gúnyolódott rajta. Látszik, hogy most jöttem ki a börtönből — mondta. Nem tudom, hogy Budapesten alig dolgozik valaki. A férfiak bevonultak, vagy bujkálnak. A nők is a pincékben ücsörögnek. Ha nem muszáj, nem mászkálnak az állandó aknatűzben. A gyárakban se anyag, se munkaerő, se munkakedv. Itt-ott folyik némi termelés, a legtöbb esetben amolyan kényszermunka nyilas fegyveresek ellenőrzése mellett. — Oda ugyan nem javaslom, hogy beállj dolgozni — mosolygott alig észrevehetően. — Attól meg ne félj, hogy éhen pusztulsz.

Elmondta, hogy a nemrég újra megalakult Magyar Kommunista Párt kiadta a fegyveres harc jelszavát. Erre szólította fel a magyar ifjúságot az újjáalakult Kommunista Ifjúsági Szövetség is. Mindenfelé alakulnak a harci csoportok. Ezek szervezése, segítése, irányítása most a legfőbb pártfeladat. Azután tájékoztatott, miképp vehetem fel a már működő csoportokkal a kapcsolatot.

Kitűnő hangulatban búcsúztam el Kiss Károlytól. Nemcsak hogy szabad vagyok, de van pártkapcsolatom, feladatom is. Nem kell tétlenül ülnöm, bujkálnom valamelyik lakásban vagy óvóhelyen. A másfél nap, amit így töltöttem, nehezebb volt a börtönben töltött időnél. Órák hosszat várni, izgulni minden ajtónyitáskor, hogy ki jön, barát-e vagy ellenség.

Az ember teljesen ki van szolgáltatva, azon veszi észre magát, hogy fél, reszket, nem ura idegeinek. Meg lehet így őrülni! Mindjárt más, ha célja, feladata van. Jár-kel, mozog, szembenéz a veszéllyel.

A párt tehát kiadta a jelszót a fegyveres harcra. A háború előtt is, de különösen a háború kitörése után, a kommunistákra mindig azt igyekeztek rábizonyítani, hogy fegyvert rejtegettek, gyűjtögettek, hogy erőszakkal döntsék meg a „rendet". Ilyen váddal vallattak engem is. Most majd törlesztjük az előleget, amit verésben ezért a börtönévek alatt kaptunk. Van bőven mit megadni. De persze nem a bosszú a fő. Az egész ország, az egész magyar nép érdeke, hogy minél hamarabb vége legyen a nyilas rémuralomnak. És a harcot nincs más ki szervezze, csak a kommunista párt.

Még a Margit körúton voltam, amikor a börtön udvarán kivégezték Kiss János altábornagyot, Nagy Jenő ezredest és Tartsay Vilmos századost, a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága katonai vezérkarának tagjait.

Az újonnan szállított letartóztatottak elmondották, milyen hamar feleskü dtek Szálasira a Horthy-tisztek, miután maga a „legfelsőbb Hadúr" is gyáván visszavonta proklamációját. A Horthy képére és hasonlatosságára teremtett hadsereg és tisztikar nem fordítja fegyvereit a haza ellenségei ellen — ez volt az október 15-e utáni napok, hetek keserű tapasztalata.

De a börtönbe is eljutott a híre, hogy vannak már magyar partizánok is. Néhánnyal magam is beszéltem a Margit körúton azok közül, akik a Szovjetunióból jöttek. Vártam, hogy megismerjem azokat, akik Budapesten harcolnak.

Három nagyobb és több kisebb partizáncsoporttal tartottam a kapcsolatot rövid egy hónap alatt, míg felszabadultam. Beszámoltam a kapott jelentésekről Kiss Károlynak, továbbítottam hozzájuk a párt utasításait, segítettem, ahogy tőlem tellett a toborzásban, igazolványok, fegyverek, ruha, élelmiszer szerzésében, újabb csoportok létrehozásában stb.

Kikből is toborozta a párt a budapesti partizánokat?

Az elsők természetesen a kommunisták közül kerültek ki. A legnagyobb örömömre itt is, ott is találkoztam volt Margit körúti rabtársakkal.

Turcsányi Lajos KISZ-tagokból szervezett partizáncsoportot. Többször volt találkám vele az Erzsébetváros utcáin. Röviden, katonásan jelentette, mit tett, mire készül, hogyan él csoportja. Közben tüzetesen szemügyre vette a házakat, az utcákon álldogáló lövegeket, járműveket, a telefonhuzalokat, mint a katona, aki felderítésen van. Meg is jegyezte olykor-olykor: — Ezt a huzalt elvágjuk az éjjel. Ide behajítunk egy kézigránátot.

A kőbányai csoportot is kommunisták szervezték: idős és ifjú Horváth János, Horváth István és mások. Őket azelőtt nem ismertem. De a csoportnál találkoztam Sági Gyulával, Margit körúti ismerősömmel. Még a börtönben tréfásan megígérte, hogy alkalomadtán megtanít a fegyverforgatásra; ő ugyanis a tizedesi rangig vitte, így aztán „szaktekintélynek" számított a zárkában. A kőbányai partizántanyán találkoztam vele újra. Szét is szedett mindjárt egy golyószórót, hogy beváltsa ígéretét.

A budapesti partizáncsoportokra is az volt a jellemző, hogy hamar csatlakoztak hozzájuk nem kommunisták is: szökött katonák, munkaszolgálatosok, kisegítő karhatalmisták stb. A kőbányai csoporthoz csatlakozott egy légvédelmi üteg is parancsnokostul, teljes felszereléssel.

1944 szilveszter éjszakáját a kőbányaiak tanyáján töltöttem. Együtt hallgattam velük a debreceni Ideiglenes Kormány felhívását, amit parancsnokunk, Kovács „főhadnagy", igazi nevén Hetesi Ferenc olvasott fel. Utána elbeszélgettem a „legénységgel". Úgy össze voltak már keveredve, hogy csak vezetőik tudták, ki a tényleges katona és ki a honvéd ruhába öltözött illegális párttag. Még az este valamennyien felesküdtek az új demokratikus kormányra. Mindannyian vállalták a harcot, de a csoport felét akkor még nem a szocializmus eszméje lelkesítette.

A budapesti partizánokról is joggal el lehetett mondani, hogy a legnagyobb veszély közepette tevékenykedtek. Hamis volt a nevük, az igazolványuk, az egyenruhát jogtalanul viselték. Minden pillanatban lebukhattak. Mégsem zárkóztak be a maguk kis világába. Ellenkezőleg. Igyekeztek minél több kapcsolatot teremteni a külvilággal. A kőbányai csoport például „behálózta" az egész környéket. A legszorosabb kapcsolatot persze a szomszédos Vigodni bőrgyár munkásaival építette ki. Turcsányiék csoportja egy diakonissza leányotthon konyhájáról kapott élelmet. A Megyeri-csoportnak még a német tisztikarhoz is voltak kapcsolatai. Így szabadították ki Kun Imrét meg másokat is, akiket a nyilasok letartóztattak.

Partizánjaink rendszeresen ellátogattak rokonaikhoz, ismerőseikhez, elvtársaikhoz. Tőlük szereztek információt, ruhát, élelmiszert, hamis papírokat, új harcosokat. De a segítség nem volt egyoldalú. A csoportok maguk is ellátták a külsőket, ha arra szükség volt, nemcsak élelmiszerrel, hanem fegyverrel is. Itt is, ott is hagytak egy-két pisztolyt, néhány kézigránátot, egy-egy tár töltényt, de persze csak megbízható kezekben. A cél az volt, hogy új csoportok alakulásához nyújtsanak segítséget. Egy-két „szerzett" fegyverrel kezdte működését a kőbányai és a KISZ-csoport is. Azután, amikor már összeállt két-három partizán, portyázással gyarapították a

muníciót, legtöbbször a lelőtt vagy ártalmatlanná tett nyilas járőrök felszereléséből. De volt más forrás is. Pogány Róbert, a KISZ-csoport tagja, aki tényleges katona volt, Piliscsabán állomásozó csapattestétől zöldséges kosárban csempészte Budapestre a puskákat és kézigránátokat, Megyeri Jóska 100 cigarettáért egy alig használt harckocsit vett néhány páncélos katonától, akik maguk is megléptek, Sági Gyula meg egyenesen a frontról hozott haza három vagon lőszert, egy zászlóaljtörzs teljes fegyver- és felszereléstartalékát. A három vagon útja ritka jó, megörökítésre méltó filmtéma lenne.

Azok a csoportok, amelyekkel nekem kapcsolatom volt, a reguláris hadseregben alig tettek volna ki egy századot. De a front mögött ez a maroknyi fegyveres tízszer annyit ért. Az általuk felhasznált lőszer hatásfoka is sokszorosa volt annak, amit az egymással szemben álló erők a fronton elérnek. A partizán ritkán lő, de még ritkábban süti el fegyverét csak úgy vaktában. Nyilas pártházak, pártszolgálatosok és német járőrök ismerkedtek meg a partizánfegyverekkel, muníciót szállító tehergépkocsik és lövegek rongálódtak meg vagy némultak el a pesti partizánok portyázásai nyomán. És ami ennél is fontosabb, növelték a pánikhangulatot az ellenség soraiban. Voltak olyan esetek is, hogy a németek és a nyilas járőrök egymást lőtték annak a tűzharcnak a folytatásaképpen, amit a partizánok kezdtek el.

A fő feladatot — a front megnyitását az előrenyomuló szovjet csapatok előtt — csak igen kis mértékben sikerült megvalósítani. Nem volt se idő, se lehetőség, hogy a különböző területeken harcoló egységeket összevonjuk.

A kőbányai csoport vezetőinek én vittem az üzenetet, hogy próbáljanak visszavonulni a Belváros felé. Mikor erről tárgyaltunk, a szovjet csapatok már tőlünk pár száz méterre álltak. A visszavonulás elvileg helyes terv volt, a csoport így csatlakozhatott volna más kerületek partizánjaihoz. De a tervet nem lehetett végrehajtani. A partizán támaszpontot megtámadták a németek. Persze kudarcot vallottak. Szovjet csapatok jöttek a partizánok segítségére. Áttörni visszafelé azonban már lehetetlen volt. Egymagam is alig tudtam visszakerülni a Belvárosba. A Turcsányi-csoport, amely a Lendvay utca környékén tevékenykedett, a kőbányaiak után pár nappal ment át a szovjet csapatokhoz, amikor a front körletükhöz ért. Így került át a frontvonalon a Megyeri-csoport is.

Más országokban a partizáncsoportok évekig tevékenykedtek, erősödtek, olykor hadseregré szerveződtek, ahogy a csermelyből patak, a patakból

folyó, a folyóból folyam lesz, míg végül beömlik a tengerbe. A budapesti partizáncsoportok csak néhány hétig működtek. Hamar egyesülhettek az előrenyomuló szovjet hadsereggel. A patakból nem lesz folyam, ha eredete közel van a tengerhez.

Ahogy a front közeledett a Dunához, úgy vonultam vissza én is. Először Zuglóban, majd a Józsefvárosban, végül már a Nyugati mellett a Kádár utcában húzódtam meg egy üres lakásban. Innen indultam, hogy újabb utasításokat kérjek Kiss Károlytól. De a Rózsák terére, ahol találkoznunk kellett volna, már nem jutottam el. A szovjet csapatok a Nyugati pályaudvarhoz közeledtek.

Röpködtek, robbantak az aknák, ropogtak a fegyverek, csattantak a kézigránátok — megindult az utolsó roham Pest teljes felszabadításáért. Nem volt tanácsos céltalanul az utcán járkálni. Visszamentem lakásomra a Kádár utcába, és lementem a pincébe, ahol ott volt az egész ház. Így köszöntött ránk az éjszaka.

Hajnalban, négy óra tájban felköltött az ügyeletes lakó. Nyugtalan — mondta —, mert az udvaron idegen nyelvű beszédet hall. Felmentem a lépcsőn. A pincelejáró ajtajában találkoztam először szovjet katonákkal. Barátságosan zdrasztvujtye köszöntek, megkérdezték, vannak-e németek vagy nyilasok a pincében, azután eltávoztak.

Lassan kivilágosodott. Kiléptem az utcára. Szovjet katonák, magyar civilek jöttek-mentek. A tegnapi csatazaj után szokatlan volt a nagy csönd. Puskalövést sem lehetett hallani. Velem szemben férfi jött, vörös szalaggal a karján. Megkérdeztem tőle:

— Elvtárs, hol van a kommunista párt helyisége?

— A Tisza Kálmán téren — felelte, mintha a világon a legtermészetesebb dolog volna, hogy Budapesten a kommunistáknak székházuk van.

Elindultam a Tisza Kálmán tér felé.

FODOR ZOLTÁN

(BUDAPEST, 1911. FEBRUÁR 26.—)

Külügyminisztériumi főosztályvezető. Eredeti foglalkozása orvosi műszerész. 1928 óta vesz részt a munkásmozgalomban, 1929 óta tagja a Kommunisták Magyarországi Pártjának. Előbb a KIMSZ Északi, majd FECSKE kerületében, 1931-től pedig a KIMSZ Budapesti Területi Bizottságának tagjaként tevékenykedett. Több ízben volt letartóztatva.

1938 januárjában Spanyolországba ment, s ott részt vett a spanyolországi nemzetközi brigádok magyar zászlóaljának harcaiban. A leridai fronton megsebesült, s betegen került Párizsba. 1939-től a Szovjetunióban élt emigrációban.

1943 júniusában partizánként ejtőernyővel ledobták a német megszállás alatt lévő Lengyelországba, ahol Varsó közelében ért földet. Innen indult el, hogy illegálisan hazatérjen Magyarországra, azonban a határnál Hajasd községnél elfogták. Internálótáborba zárták először Nagykanizsára, majd Garanyba. Az ország német megszállása után 1944 májusában Auschwitzba hurcolták, ahonnan a szovjet hadsereg szabadította ki.

1945—51-ben a Magyar Kommunista Párt Titkárságán, majd a külügyi osztály vezetőjeként dolgozott. 1951 óta diplomáciai vonalon tevékenykedik.

Európa leigázott népei feszült figyelemmel lesték a szovjet hadsereg hadmozdulatait, örültek minden sikerének, s minden talpalatnyi föld felszabadítását joggal tekintették úgy, mint amely közelebb hozza saját felszabadulásukat. Azt lehetne hinni, hogy a legsóvárabban a koncentrációs táborok rabjai várták a szovjet hadsereg érkezését. Az igazság az, hogy senki sem várta olyan türelmetlenül a szovjet csapatok előretörését, senki sem örül úgy sikereinek, de senki sem félt úgy a szovjet hadsereg közeledtétől, mint a koncentrációs táborok rabjai. Erre alapos okuk volt. A szovjet hadsereg közeledtére hanyatt-homlok menekültek a tábor rabtartói: SS-ek, Gestapo-emberek, az egész náci apparátus. A legkegyetlenebb gyilkosok futottak legelöl. Csakhogy előbb lemészárolták a tábor valamennyi rabját. Ez alól eddig nem volt kivétel. Utoljára a lublini tábor került hasonló sorsra, az SS-ek menekülésük előtt ott több ezer embert gyilkoltak halomra. Semmi okunk sem volt feltételezni, hogy nálunk másképp lesz. De vajon tétlenül megvárjuk, amíg a mi sorsunk is beteljesedik? Az Auschwitzhoz tartozó táborokban összesen mintegy 100 000 ember van halálra ítélve. Vajon ez a 100 000 ember is némán fogja tűrni, hogy halomra gyilkolják őket?

Ez a kérdés foglalkoztatta a monowitzei tábor illegális kommunista pártszervezetének vezetőségét, míg végül a helyzet beható elemzése után arra az elhatározásra jutottunk, hogy fegyveres ellenállást kell előkészítenünk.

Fegyveres ellenállás! Milyen szépen hangzik is ez! De hát honnan vegyünk fegyvert? Egyelőre az SS-ek kezében van, s nekünk legfeljebb az a reményünk, hogy majd harc közben vesszük el tőlük. Azzal a pár darab tojásgránáttal, amelyet az IG-telepről csempészett nitroglicerinből készítettünk, nem tudjuk a 10 500 embert felfegyverezni.

És mégis! Az, hogy felkészülünk az ellenállásra, már önmagában erőt

öntött belénk. Nem hagyjuk magunkat birkák módjára leölni! Tudtuk: a harc egyenlőtlen lesz. Nagyon sokan, talán a túlnyomó többség el fog pusztulni közülünk, de nem adjuk olcsón az életünket.

Hozzáfogtunk a szervezéshez. Ez volt az első nagyobb akció, amibe pártonkívülieket is bevontunk. Nagy kockázattal járt ez: ha csak egy is akad a 10 000-ből, aki elárul bennünket, az egész akció irtózatos vérfürdőbe fullad, mielőtt még bármit is csinálhattunk volna. A legcsekélyebb sikerre is csak úgy számíthattunk, ha társaink java részét magunkkal tudjuk vinni. Minden egyes kommunistának nagyszámú pártonkívülit kellett maga köré gyűjtenie. A részletesen kidolgozott és alaposan megvitatott terv csupán arra az esetre vonatkozott, ha a fasiszták a szovjet offenzívára válaszul el akarják pusztítani a tábor rabjait. Ebben az esetben felhangzik a jelszó: „A kettes barakk ég!" E jelszóra előkerülnek a tojásgránátok és mindazok a szerszámok meg eszközök, amelyeket elrejtettünk egy erre a célra megfelelő helyen, és megkezdődik a kitörés.

Az akció alaposan meg volt szervezve, a résztvevők elszántan várták a döntő pillanatot. A kitörésre azonban mégsem került sor.

1944 végén a táborban illegálisan működő kommunista párt vezetősége felülvizsgálta korábbi határozatát, és a katonai helyzet alakulása, a nemzetközi légkör megváltozása, a fasiszta hadigépezet belső problémái, a katasztrofális munkaerőhiány és más, új momentumok gondos mérlegelése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a nácik, az eddigi módszertől eltérően, nem fogják a rabokat megsemmisíteni, hanem megkísérlik elszállítani őket az ország belsejébe. A vezetőség ezért úgy határozott, hogy abba kell hagyni a fegyveres ellenállásra való felkészülést, helyette fel kell készíteni az embereket az újabb megpróbáltatásokra, amelyek a várható evakuálással járnak.

Az elvtársak nagy megértéssel, de egyszersmind gondterhelten fogadták az új határozatot. Senki sem örült, de nem is kesergett miatta. Mert igaz, hogy nehéz egy jól kidolgozott tervről lemondani, de az ok, ami bennünket erre késztetett, alapjában véve kedvező volt. A pártszervezet magyar csoportjának javaslata alapján az akció lefújása ellenére sem oszlattuk fel a pártonkívüliekből létrehozott szervezeteket. Ezek révén mindenkihez eljutottunk, s megpróbáltunk az emberekbe lelket önteni. Kritikus napok következtek. Mindenki érezte, hogy hamarosan történik valami, de senki sem tudta, hogy ez mikor következik be. Némi biztonságérzetet adott az, hogy szoros kapcsolatot tartottunk a tábor kommunista pártvezetőségével. Egyik nap azután az történt, hogy Rackers SS-parancsnokot a gleiwitzi

tábor parancsnokává léptették elő, s ő magával vitte írnoknak Betlen Oszkárt, aki a tábor pártvezetőségének volt a tagja. Betlennek szerencsére még akadt annyi ideje, hogy elbúcsúzzon tőlünk és átadja kapcsolatait, mégis úgy éreztük, hogy távozásával nagy csapás érte pártszervezetünket. Röviddel ezután engem hívtak be a tábor pártvezetőségébe, tehát a magyar csoport továbbra is közvetlenül volt képviselve. Ez az állapot most már valóban csak néhány napig tartott. Az első pártvezetőségi ülés, amelyen részt vettem, azzal foglalkozott, hogy megindult a hatalmas szovjet offenzíva. Bizonyosak voltunk abban, hogy a fasiszták innen továbbvisznek bennünket. Fel kell tehát készülnünk az útra. Gondoskodnunk kell arról, hogy minden elvtárs el legyen látva megfelelő ruhával, cipővel.

A szovjet offenzíva hírére felborult a tábor rendje. Kiderült, hogy a fasiszták részéről sokat hangoztatott „kiváló" német szervezés csak addig érvényesült, amíg csapataik győzelmesen haladtak előre. A vereség teljesen szétzilálta őket. 1945. január 11-én megjött a kiürítési parancs. A kiürítés napja azzal kezdődött, hogy a 10 500 ember nem kapott egy falat ennivalót sem. Nyilvánvalónak látszott, hogy a kiéhezett emberek közül csak nagyon kevesen fogják elviselni a menetelést.

Szerencsére az élelmiszer- és a ruharaktárakban szintén teljes volt a fejetlenség, úgyhogy a pártbizottság határozatát végre lehetett hajtani. Ha élelmiszerrel nem is, de legalább cipővel felszereltük magunkat.

4000 embert indítottak útnak egyszerre. A sorakozó kommandók szerint történt. Ennyi még megmaradt a felborult rendből. Az elmúlt hónapokban jól összekovácsolódott kommunista kollektívánkat azonban szétszakították. Pedig de szívesen együtt maradtunk volna! Hiszen csak Spanyolországot megjárt harcosok voltunk ott négyen: Hertzka Imre, Somogyi Pál, Rosner Aladár meg én. Ezenkívül ott volt Hazai Miklós és Avar Károly, hogy csak a legközelebbi barátaimat említsem. Ezek közül csak Rosnerral és Avarral sikerült együtt maradnom. Velük viszont megállapodtunk, hogy tűzön-vízen át kitartunk egymás mellett. Ez sikerült is.

Végtelennek tetsző, szörnyű menetelés kezdődött. Mi a sor közepén haladtunk, de pontosan tudtuk, mennyien nem bírták tovább. Aki leült vagy összeesett, azt agyonlőtték. Késő estére egy téglagyárhoz értünk, ahol pár órát ülve alhattunk. Másnap estére bevánszorgott a sereg a gleiwitzi táborba, ahonnan már előző nap elszállították a rabokat. Reggel átkutattuk a tábort, hátha akad valami ennivaló, hisz már napok óta nem ettünk egy falatot sem. Találtunk is nyers répát, ezt magunkkal vittük.

Ebben az időben a halál már olyan mindennapos volt, hogy szinte fel sem vettük. Egy eset mégis örökké emlékezetes marad számomra.

A tábor udvaráról hangos ordítozásra lettem figyelmes.

Egy SS-tiszt ordított egy húsz év körüli fiúra, aki feszes vigyázzban állt előtte. Nem tudom, mit követhetett el a fiú, talán nem kapta le idejében a sapkáját, mindenesetre a tiszt rettenetesen dühöngött. A fiú pedig ezalatt csak állt mereven, a megveszekedett SS-tiszt pedig előrántotta revolverét, csőre töltötte, és keresztüllőtte a fiú homlokát.

Másnap reggel megindultunk a vasútállomás felé, de útközben elakadtunk, és órák hosszat álltunk a kihalt gleiwitzi utcán. A végsőkig kimerült raboknak már az összeeséshez sem volt erejük.

Végre elindultunk. Megkezdődött a bevagonírozás. Egy-egy vagonba 150 embert préseltek be. Csak szorosan egymáshoz nyomódva lehetett állni. Aki nem tudta magát tartani, azt menthetetlenül agyontaposták. Ezeket azután kidobták a vagonból. Ez az állapot 24 óráig tartott, s ezalatt a vonat mindössze 16 km-t haladt. Ekkor kihajtottak bennünket a vagonokból, és bevezettek az erdőbe. Az út mentén magános családi ház állt, ablakából kíváncsi szemek nézték a különös menetet. Egy idősebb fogoly kilépett a sorból, leült a ház sarkába, és majszolni kezdte azt a falat kenyeret, amelyet emberfeletti lelkierővel mostanáig őrzött. Ha most a kísérő SS csak egy szóval ráordít, hogy menjen tovább, bizonyára fölugrik és lohol a többiekkel. Ehelyett az SS szó nélkül a fogoly halántékához illesztette a pisztolyát, és elsütötte. Örökké előttem vannak azok a csodálkozó szemek, amelyek fennakadva is mintha azt kérdezték volna: de hát miért?

Mi hárman igyekeztünk a sor közepén maradni. Főleg azért, mert a menet elején és végén SS-ek haladtak, középen pedig idősebb fegyveres Wehrmacht-katonák, akiktől kevésbé kellett tartani, mint az SS-ektől.

A táborfelelős rab egy birodalmi német bűnöző volt. Szótlanul összenéztünk Avar Karcsival, amikor a mögöttünk lépkedő német katona megkérdezte a táborfelelőst, hogy van-e elég tölténye?

Eddig is sejtettük, de most már biztosan tudtuk, hogy hamarosan bekövetkezik...

A puskaropogás a menet elején kezdődött, majd a sor végén folytatódott. Azt nem vártuk meg, hogy mi lesz középen, mert azonnal bevágtuk magunkat az erdőbe. Annyit még láttunk, hogy sokan el tudtak futni ugyanabba az irányba, mint mi, de aztán lassan el-elmaradoztak. Mi addig futottunk, amíg biztosak lehettünk, hogy lőtávolságon kívül kerültünk.

De a veszély még nem múlt el. Sokan már a lőtávolságon kívül kimerülten lerogytak a hóra, és többé fel sem keltek, ott fagytak meg.

A kísértés nagy volt. Hol egyikünk, hol másikunk akart „csak egy percre" leülni. Szerencsére nem engedtünk a kísértésnek. Egy elhagyott erdészlakban találtunk néhány civil ruhadarabot meg két pár gumicsizmát. A kisebbik pár egyikünknek sem volt jó, de azért elvittük a vállunkon.

Késő este egy faluba értünk. Találomra bekopogtattunk az egyik házba. A család befogadott bennünket. Kávét meg zsíroskenyeret adtak, majd a jól fűtött szobában a padlóra fekve, pár perc múlva elaludtunk, miközben a házigazdáék őrködtek. Hajnalban a paraszt útnak indított bennünket, s elmondta, hogy ő a falu rendőre, s az lett volna a dolga, hogy átadjon bennünket a hatóságnak, de hát most már menjünk csak isten hírével.

Útravalónak adott egy kenyeret, mi pedig otthagytuk neki a gumicsizmát. Hogy továbbmehettünk, nem az ő jó szívének köszönhettük, hanem inkább annak, hogy már nemigen volt hatóság, amelynek átadhatott volna.

Még vagy tíz napot töltöttünk az erdőben. Időnként a parasztoktól kaptunk némi élelmet, néha szénapadláson aludtunk. Elbújni csak egyszer kellett, amikor egy nagy, menekülő német katonai alakulat haladt el mellettünk.

Közben az ágyúzás egyre közelebbről hallatszott. Utolsó nap már azt sem tudtuk, melyik irányból jön. Azután megszólaltak a gépfegyverek, a puskák, majd néma csend lett.

Kimerészkedtünk az országútra, és zokogva borultunk egymás nyakába; egy szovjet katona éppen felmászott egy távíróoszlopra, hogy helyreállítsa a vonalat.

Megindultunk az égő Gleiwitz felé; a város csak pár órája szabadult fel.

Alig néhány napja annak, hogy itt keresztülvonultunk, de mintha esztendők múltak volna el azóta; a város ekkor is kihalt volt. Az utcákon halottak feküdtek, mindenütt rom, szemét, piszok...

S mégis, milyen más érzés töltött el most bennünket. Utunk egy szovjet katona mellett vitt el, aki éppen a páncélkocsiját javította.

— Miért nem öltöztök már fel? — kérdezte, amint csíkos rabruhánkat meglátta.

— Hol? — tettük fel a naiv kérdést.

— A legelső házban, ahová bementek — hangzott a válasz.

Be is mentünk a legelső házba, amely történetesen a Nemzeti Szocialista Párt városi székháza volt.

Anélkül, hogy összebeszéltünk volna, egyenesen a konyhába indultunk.

A gazdasszony nemrégen menekülhetett el, mert a jól felszerelt kamrában a friss kenyértől kezdve mindenféle élelmiszert megtalálhattunk. Rosner, aki Spanyolországban a magyar zászlóalj szakácsa is volt egy ideig, rögtön hozzáfogott, hogy ott szerzett tapasztalatait hasznosítsa. Ezalatt mi Avar Karcsival körülnéztünk a házban. Izgatottan tértem vissza jelenteni, hogy a pincében eleven tyúkok gubbasztanak. Rosner megfogott egyet, kitekerte a nyakát, és hamarosan olyan rizseshúst főzött, hogy máig sem értem, hogyan maradtunk életben ez után a bőséges lakoma után. A legtöbb kiéhezett rab ugyanis abba pusztult bele, hogy a felszabadulás után nekiesett a zsíros ételeknek.

A szekrényekben annyi ruhaneműt találtunk, hogy mind a hárman tetszés szerint választhattunk belőle. Felöltöztünk, kerékpárra ültünk, és a szovjet katonák tanácsa szerint útnak indultunk Cheztachow felé. Ott jelentkeztünk a szovjet parancsnokságon, és megkérdeztük, elindulhatunk-e hazafelé?

— Természetesen elindulhatnak — hangzott a válasz —, de Budapest még nem szabadult fel, itt viszont fontos munkájuk lenne, össze kell gyűjteni a felszabadított magyar állampolgárokat.

Nekem azt mondta a parancsnok, az én dolgom lesz, hogy összegyűjtsem, és egészségük helyreállítása után hazavigyem őket. A parancsnokság ehhez minden segítséget megad.

Elfogadtam a megbízást, bár az igazat megvallva, sejtelmem sem volt, mire vállalkozom. Életem egyik legnehezebb, legbonyolultabb, de egyszersmind legszebb feladatát hajtottam itt végre.

A gyűjtőhelyen hamarosan 115-re szaporodott a magyarok száma. Nagy részük nő, de akadt közöttük munkára elhurcolt férfi, sőt katona is, aki elfogatásakor partizánnak adta ki magát, vagy talán valóban az is volt. Az utóbbiakat némileg jobb kondícióban találtuk, de a koncentrációs táborokból felszabadított raboknak, különösen a nőknek, nem volt emberi formájuk.

A rabok nagy részénél furcsa dolgot lehetett megfigyelni. A lágerekben hihetetlen lelkierővel küzdöttek az életben maradásért. A legnagyobb megpróbáltatásokat is hallatlan szívóssággal vészelték át, s amikor végre ütött a felszabadulás órája, akkor testileg-lelkileg összeroppantak.

A gondozásomra bízott nők nagy része ilyen volt. Valahogy elvánszorogtak Cheztachowig, azután lefeküdtek a számukra kijelölt helyre, és nem voltak hajlandók megmozdulni. Testük tele volt nyílt sebekkel, s a rajtuk levő rongyok beléjük ragadtak. A legnagyobb erőfeszítésbe került újra rá-

szoktatni őket a tisztálkodásra. Egy szovjet orvosnővel végigvizsgáltattam őket, és kiderült, hogy egy részük rühes. Ezeket pokrócra fektettük, s úgy cipeltük be a kórházba.

A fiatalabbak, különösen a lányok, gyorsan magukhoz tértek. Ezek segítettek nekem a kollektívát rendbe hozni. Egy-két idősebb asszony is hamar megtalálta a feladatát. Ők a gyermekeket vették gondozásba. Mert bármily hihetetlenül hangzik is, voltak velünk gyerekek. De csakis ikrek. Az ikrek azért kerülték el a gázhalált, mert Mengelének szüksége volt rájuk, kísérleti célokra. Az ördögi kísérletek célja nyilván az volt, hogy ikrek tenyésztésével pótolják a háborúban elpusztult németeket.

A gyermekek percenként jöttek problémáikkal hozzám, Zoli bácsihoz. Lassanként átvették a felnőttek is ezt a megszólítást, s később talán már nem is tudta senki a vezetéknevemet, mert mindenkinek csak Zoli bácsi voltam. Nagyon összeforrtam a kollektívával. Meg is ígértem nekik, hogy bármi történjék is, hazaviszem őket.

Pár nap múlva útnak indultunk. Egyelőre azonban még nem Magyarország felé, hanem Csernovitzba.

Új állomáshelyünkön egyszerre szaporodott meg számunk 115-ről 350-re. Ide már szervezetten irányították a felszabadult emberek csoportjait. Ez már lágerféle volt, de egyáltalán nem voltunk bezárva, s a szabad mozgást csak annyiban korlátozták, hogy az én engedélyem nélkül nem mehetett ki senki a városba. Tulajdonképpen ezt csak a rend kedvéért csináltuk így, s én nagyon ritkán tagadtam meg az engedély kiadását.

Pár hét múlva ismét elindultam a csoporttal, de még mindig nem haza, hanem Belorusszia felé...

A szlucki tábor valóságos kis szövetségi köztársaságnak számított. Volt ott vagy 2000 olasz, 700 román és 750 magyar. Én voltam a magyarok „köztársasági elnöke". Teljes autonómiát élveztünk. Saját konyhánk volt, csak fel kellett adnom a megrendelést, s annyi élelmiszert kaptunk, amennyit a cédulára felírtam. Kértem 200—300 pár bakancsot is, azonnal megkaptam.

Egyszóval mindenünk megvolt, csak az nem volt világos előttünk, hogy miért nem mehetünk még haza. Csak később értettük meg, hogy a szovjet hatóságoknak ez a gondoskodása hány ember életét mentette meg.

Mindennapi életünk megszervezésében egész aktívahálózat segített. A politikai nevelő munkában Pécsi Ferenc volt segítségemre, aki már szerzett némi tapasztalatot ezen a vonalon.

A győzelem napját Szluckban ünnepeltük, leírhatatlan nagy lelkesedés-

sel. Ünnepi ülésre hívtam össze a 750 magyart. Beszédemben arra a hatalmas áldozatra emlékeztettem, amelyet az egész szovjet nép vállalt magára a győzelem kivívásáért. Javasoltam, hogy mindnyájunk nevében küldjünk üdvözlő táviratot a szovjet kormánynak a fasiszta Németország felett aratott győzelem alkalmából.

A javaslatot nagy lelkesedéssel elfogadták, majd megválasztották a szerkesztő bizottságot. A bizottságban már súlyos vitára került sor. Amikor felolvastam táviratszöveg-tervezetemet, a bizottság tagjai rémülten hallgatták, hogy én bele akarok venni egy mondatot, mely szerint a szovjet hadsereg győzelmeinek eredményeképpen hamarosan mi is hazamehetünk a szabad, független, demokratikus Magyarországra.

Ezek az emberek, akik az eseményekről addig Hitler vagy Horthy sajtójából tájékozódtak, nem tudták elképzelni: a szovjet hadsereg nem azért űzte ki a német megszállókat Magyarországról, hogy elfoglalja, hanem azért, hogy felszabadítsa az országot.

Újsághoz, rádióhoz a táborban nemigen jutottunk, tehát a magyarországi viszonyokról nem sok fogalmunk volt. Némi tájékoztatót azért kaptunk az eseményekről, a hatalomért folytatott harcról saját kollektívánk gyakorlatából, ahol kismértékben bár, de ugyanez a folyamat játszódott le.

A civilekkel egyelőre nem sok probléma akadt politikai szempontból. Nagy részük éppen hogy kikerült a haláltáborokból, és bár a csoport tagjai azelőtt különböző társadalmi osztályokhoz tartoztak, most egyformán örültek a szabadságnak, és várták, hogy mielőbb otthon lehessenek. Merőben más volt a helyzet a katonáknál. Ez a 300 ember igen vegyes társaság volt, legtöbbjük a megvert Horthy-hadsereggel menekült nyugatra. Sokan közülük civil ruhát öltöttek, s úgy várták be a szovjet csapatokat. Mások csak a tiszti vállpántot szakították le, de olyan is akadt, akinek még erre sem volt ideje. Mivel azonban nem közvetlenül a fronton kerültek a szovjet csapatok kezébe, nem tekintették őket hadifoglyoknak, hanem felszabadított magyar állampolgároknak, s ugyanolyan elbánásban részesültek, mint a többi felszabadított magyar. Érdekes volt megfigyelni a gondolkodásukban végbement gyors átalakulást. Kezdetben csöndesen meghúzták magukat, és várták a „tarkólövést", amit saját propagandájukban hirdettek.

Amikor rájöttek, hogy a tarkólövésből semmi sem lesz, kezdtek felélénkülni. Soraikban katonai fegyelmet tartottak; vezetőjük, rangidős tisztként egy százados lett.

A baj akkor kezdődött, amikor kiderült, hogy a tábor szovjet parancs-

noka is elfogadja a rangidős tisztet vezetőnek. Egyszerre mindenki megbánta, hogy civilbe öltözött. Különösen egy vezérkari százados találta elviselhetetlennek ezt a szégyent. Előbb csak nekem „vallotta be" kilétét, majd mikor ez nem használt, pulykavörösen jelentette be egy értekezleten lezajlott vita során, hogy „holnap átveszem az egészet". Persze nem vette át sem az egészet, sem a felét, de ezzel megindult a harc a „hatalomért". Én egyelőre nem láttam okot a beavatkozásra. A katonai csoporttal jól együtt tudtam működni, s igyekeztem az embereimet is rávenni az együttműködésre. Ez nem volt könnyű dolog. A koncentrációs táborok rabjai érthető gyűlölettel fogadták a katonáknak még a jelenlétét is. Arra viszont nagyon sokat adtak, hogy én milyen viszonyban vagyok a katonákkal.

Egy alkalommal nagy ünnepségre készültek. Az előkészítésbe engem nem vontak be, de tudtam róla, hogy színes kövekből kirakták a magyar címert, felállították az oszlopot a zászlófelvonáshoz, és ünnepi beszéd is lesz. A katonák nagy súlyt helyeztek rá, hogy részt vegyek az ünnepségen, mert tudták, hogy ellenkező esetben a civil csoportból senki sem megy oda.

Én viszont kijelentettem, hogy csak akkor megyek el, ha az egyik ünnepi beszédet én mondom. Ezt azért tartottam fontosnak, mert csak így tudtam ellensúlyozni az ünnepség soviniszta jellegét. Ilyen vitáim napirenden voltak. Ha például Horthyról beszéltem, a százados mindig „őfőméltóságára" javított ki.

Az ünnepség megkezdődött. Felvonták a magyar zászlót, majd a százados rövid „hazafias" beszédet mondott. Ezután én következtem szólásra. Megköszöntem a közreműködőknek a címer elkészítésében végzett művészi munkát, majd így folytattam:

— Sokunkban keserű emlékek támadnak e címer s e zászló láttán. Ennek a címernek a jegyében uszították népeinket a szomszédos csehszlovák, jugoszláv, román és ukrán népek ellen. Ennek a címernek jegyében állították bíróság elé s ítélték halálra a legjobb magyar hazafiakat. Ez alatt a zászló alatt küldték népünk színe-javát rablóháborúba a német fasiszták érdekeiért a Szovjetunió ellen. De nekünk mégis drága ez a zászló. Alatta küzdött Kossuth és Petőfi a magyar szabadságért. Ezzel harcoltak a magyar hazafiak a német megszállás ellen, s ezzel a zászlóval fogjuk felépíteni a szabad, független, demokratikus Magyarországot.

Június elején egyik éjjel szokatlan zajra ébredtem. Izgatott beszélgetés, lépések nesze hallatszott, majd az egyik csoport vezetője robbant be a szobámba egy szovjet főhadnagy kíséretében.

Egyszerre akarták velem közölni a hírt oroszul és magyarul:

— Távirat érkezett. Holnap délben Moszkvába utazol!

Aznap éjjel senki sem aludt. Mindenki izgatottan tárgyalta az eseményt. Az emberek bíztak bennem. Tudták, hogy ha én Moszkvába megyek, akkor ők hamarosan otthon lesznek.

A délelőtt búcsúzkodással telt el. Szomorúan indultam útnak. Jobban szerettem volna a Nyugati pályaudvaron elbúcsúzni tőlük.

Mégis nyugodtan mehettem el. Ez már nem az az együttes volt, amelyet négy hónappal ezelőtt összeszedtem. Most már testben és lélekben megerősödtek. Búcsúzáskor biztosítottam a csoportot, hogy ígéretemet betartom és hazaviszem őket.

A szovjet főhadnagy elkísért Moszkvába, ahol a hazatelepítési ügyekkel foglalkozó bizottságnál átadott egy alezredesnek, ő maga pedig kint várakozott. Az alezredes néhány formális kérdést tett fel, majd késő éjjelig beszélgettünk. El kellett részletesen mondanom mindent, mi történt amióta elhagytam Moszkvát, ahol azelőtt mint emigráns éltem. Végül felállt, kezet fogott velem és elment. Amikor becsukta maga mögött az ajtót, hallottam, amint a főhadnagy szabályszerűen leadja a jelentést:

— A parancsot végrehajtottam: a magyart Szluckból idekísértem.

— Rendben van — felelte az alezredes —, elmehet.

*

Másnap meglátogattam a még Moszkvában található ismerőseimet, s a viszontlátás öröme után azonnal munkához láttam, hogy a csoport hazaszállítását elintézzem. Jelentkeztem Golikov vezérezredesnél, a repatriálási bizottság elnökénél, aki azonnal fogadott. Figyelmesen végighallgatott. Azt hiszem, ennek a látogatásnak köszönhető, hogy nem sokkal hazaérkezésem után teljes létszámban üdvözölhettem a szlucki csoportot a Nyugati pályaudvaron...

Én sem késlekedtem: az első géppel Budapestre repültem.

Forró júniusi nap volt, amikor leszálltunk Mátyásföldön. A gépen magyar asszonyok utaztak, csak ketten voltunk férfiak: egy szovjet kísérő, meg én. Mivel senki sem várt bennünket, a szovjet elvtárssal gyalog elindultunk a főváros felé.

Amikor a Kerepesi úti híd roncsain átvergődtünk, s megláttam a romokat, elszorult a szívem: mikor lesz itt újra város? Meddig tart majd, amíg

az élet ismét helyreáll? Valahogy olyan szomorúnak és reménytelennek tűnt minden... De a csüggedés nem tartott sokáig. Két-három nap múlva hatalmas tömeggyűlésen vettem részt Szegeden. Láttam a lelkesedő embereket. Itt már ugyanazt éreztem, mint annak idején Moszkvában, amikor először vettem részt május elsején a Vörös téren.

Másnap kijelentettem, hogy eleget pihentem, és nekigyürkőztem a munkának...

GARASIN RUDOLF

(CSÁKTORNYA, 1895. MÁRCIUS 27.—
BUDAPEST, 1969. AUGUSZTUS 15.)

Nyomdászmesterséget tanult, és már igen fiatalon, 1909-től tagja lett az MSZDP-nek. Az első világháború idején az orosz fronton harcolt, és 1915-ben fogságba esett. 1917 októberében Ljubimban megszervezte a városban dolgozó hadifoglyok forradalmi bizottságát és internacionalista osztagát. 1918 januárjától tagja volt az OK(b)P-nak, majd kinevezték a helyi CSEKA-osztag parancsnokává. 1919 februárjától tagja volt az OK(b)P szervezte külföldi kommunisták katonai szekciójának. Harcolt az első nemzetközi lovasezredben mint a parancsnok segédtisztje. 1920 nyarán ezredparancsnokká nevezték ki. A polgárháború befejezése után különböző vezető tisztségeket töltött be a Szovjetunióban. A második világháború idején önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe, és egyik szervezője lett a magyar—román—cseh nyelvű, volt hadifoglyok számára létrehozott partizánosztagok speciális iskolájának, amely a 2. majd a 4. Ukrán Front parancsnokságához tartozott. Erről a tevékenységéről szól az itt közölt visszaemlékezés. 1945 februárjában egy partizáncsapattal érkezett meg a felszabadított Debrecenbe. 1947 áprilisáig a szovjet hadsereg által kiadott „Új szó" című lap szerkesztője volt, majd különböző állami tisztségeket töltött be. Később Magyarország mongóliai nagykövetévé nevezték ki, s ott tevékenykedett nyugdíjazásáig. 1967-ben Lenin-renddel tüntették ki.

1944 tavaszán a szovjet hadsereg már véglegesen megfordította a honvédő háború sorsát.*

Ebben az időben a szibériai Novoszibirszk környéki őserdőbe evakuáltak egy fontos hadiüzemet, s az építkezés egyik részlegének voltam a parancsnoka.

Itt talált meg a futár a távirattal, hogy még aznap jelentkeznem kell Novoszibirszkben, a területi katonai kiegészítő parancsnokságon.

Ott megtudtam, hogy új szolgálati beosztásomért Moszkvában, a szovjet hadsereg Politikai Főcsoportfőnökségén kell jelentkeznem.

Több napi utazás után Moszkvában egy repülőezredes fogadott. Nagyon udvariasan megjegyezte, hogy sokáig tartott, amíg megérkeztem. Régi ismerősként beszélt velem. Teázgatás közben jelentkezett egy belügyi karhatalmi főhadnagy, s szó nélkül lekísért egy ránk várakozó gépkocsihoz, amivel a moszkvai Marx—Engels Intézethez hajtottunk. Ott egy másik főhadnagy várt rám. Felérve a III. emeletre, egy ajtóra mutatott, én bementem.

A szobában a Magyar Kommunista Párt KB-tagjai kérdőre vontak, hogy hol „császkáltam" ilyen sokáig, fél évig tartott, amíg rám találtak.** Azt a feladatot kaptam, hogy a Szovjetunió területén működő magyar antifasiszta iskolák hallgatói közül válasszam ki azokat az önkéntes jelentkezőket, akik partizánként hajlandók harcolni hazánk felszabadításáért. Közölték velem, hogy ebben a munkában az iskolák tanári kara segítségemre lesz, és már folyik is az előkészítő munka. Értésemre adták, hogy sürgős

* 1944 nyaráig a Vörös Hadsereg a megszállt szovjet területeknek mintegy háromnegyed részét szabadította fel.

** A visszaemlékezésben a szerző több helyen a Magyar Kommunista Párt KB-ról és tagjairól beszél. Ilyenkor a Kommunisták Magyarországi Pártjának moszkvai emigrációban élő vezetőiről van szó.

a dolog, sok sikert kívántak, és azzal köszöntek el, hogy rendszeres tájékoztatást várnak tőlem.

Másnap a szovjet hadsereg Politikai Főcsoportfőnökségéhez, Scsetinyin altábornagyhoz rendeltek. A megbeszélésen többen is voltak, senkit sem ismertem közülük. Pontosan megszabták a feladatomat, megmondták, hogyan járjak el a válogatásnál, és csak a legszigorúbb önkéntesség alapján fogadjam el a jelentkezőket. Hangsúlyozták, hogy a szervezés igen sürgős, mert a szovjet hadsereg rohamosan nyomul nyugat felé, és a magyar partizánok fontos segítséget nyújthatnának a reguláris hadseregnek. Nem elég összetoborozni az önkénteseket, hanem meg is kell tanítani őket a partizánháború műveleteinek ismeretére, átadni nekik az eddigi tapasztalatokat. Mindehhez idő kell — hangzott el a tanácskozáson.

Biztosították a gazdasági feltételeket is: élelmet, ruhát, fegyvert, lőszert és más szükséges felszereléseket, szállítási elsőbbséget és mindehhez a pénzügyi fedezetet.

Ezen a tanácskozáson ismerkedtem meg azokkal az elvtársakkal, akikkel tartanom kellett a kapcsolatot a főcsoportfőnökségen, a Belügyminisztériumban, a Közlekedési Minisztériumban és számomra egy új szervvel, a 101-es intézettel.

A tanácskozás nem tartott sokáig, utána a 101-es intézet képviselőjével a Voroncova Polja 3. sz. alatti villába hajtottunk. Elmondtam az elvtársaknak, hogy ebben a házban fogadtuk 1921-ben a magyar politikai emigránsokat, akiket a szovjet kormány Horthy börtöneiből kiszabadított. (Ez volt a magyar politikai emigránsok székháza.) Most itt volt a magyar hadifoglyok lapjának a szerkesztősége. Itt találkoztam Bebrics Lajos elvtárssal, a lap* egyik szerkesztőjével.

Ismeretes, hogy a szovjet nép a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetésével éppen ebben az időben tette a legnagyobb erőfeszítéseket a Honvédő Háború győzelmes befejezése érdekében. Éppen ezért szeretném hangsúlyozni, hogy a Szovjetunió milyen nagy segítséget nyújtott a magyar partizánmozgalom megszervezéséhez. Mindez akkor történt, amikor a németekkel együtt a magyar hadsereg még aktívan harcolt a szovjet hadsereg ellen.

Krasznogorszkba utaztunk, itt volt a 27-es számú különleges hadifogolytábor, amelyben magyar, német, román és cseh nyelvű antifasiszta iskolák működtek.

* Az „Igaz Szó" című hadifogolyújságról van szó.

Megismerkedtem a tábor parancsnoki karával, amely felhatalmazást adott, hogy szabadon járhatok a táboron belül és tárgyalhatok az emberekkel. Végigjártuk a hatalmas tábort, és felfigyeltem a nagy tó partján sétáló magyar tisztekre. Antifasiszta iskola és tiszti tábor: — Nem jó ez így — jegyeztem meg a táborparancsok őrnagynak.

— Nekünk nem árt, ők meg hadd lássák, mi történik itt, talán rájuk is ragad valami — felelte.

Az első alkalommal csak szemrevételeztem az antifasiszta magyarokat, de nem beszélgettem velük. Gondoltam, előbb magamnak kell tisztáznom, hogyan is kezdjek hozzá ehhez az új, felelősségteljes feladathoz.

Este, amikor elköszöntem a táborparancsnoktól, megkérdezte: — Őrnagy elvtárs, nem gondolja, hogy célszerűbb volna, ha ide költözne? Itt több alkalma lenne találkozni a tanári karral és az antifasisztákkal is.

Ezután már magam jártam a tábort, napokon át ott éltem. A tanárokkal nemigen kellett ismerkednem, hiszen legtöbbjüket régről ismertem, harcos kommunisták voltak: Rudas László, Fazekas Erzsébet, Vas Zoltán, Andics Erzsébet, Berei Andor és mások. Rákosi, Gerő és Révai ugyancsak egész napokat töltött az antifasiszta iskolában a foglalkozásokon. Már nagy izgalommal vártak, és ki is válogatták azokat a magyarokat, akiket a partizániskolára javasoltak.

Minden jelölttel külön beszélgettem. Nem kellett őket agitálni. Inkább arról a nagy felelősségről esett szó, amit vállaltak. Bátorítottam őket, őszintén megmondva, hogy életüket kockáztatják hazánk felszabadulása érdekében.

Visszalépő nem volt. Jelentettem az MKP-nak és más illetékes szerveknek, hogy a csoport készen áll a bevetésre. Közben lefolyt az orvosi vizsgálat, és elkészült a jelentkezettek névjegyzéke is, amelyet magyar részről is végleg jóváhagytak. Az első csoport türelmetlenül várta az indulás napját.

Nemcsak a magyar partizánjelöltek éltek lázas izgalomban. Több román, jugoszláv és cseh antifasiszta is kérte, hogy őket is vigyem el partizánnak. Elutaztam a táborból, hogy elintézzem az induláshoz szükséges dolgokat.

Első utam a Belügyminisztériumba vezetett. Ott órák alatt jóváhagyták a partizánjelöltek listáját, és készen állt a kilépési parancs. Utasítást adtak a Közlekedési Minisztérium katonai osztályának, hogy Krasznogorszkba szállításunkhoz küldjenek vagonokat. Ez is könnyen ment, csak amikor a szerelvényről esett szó, rekedtek meg a tárgyalások. Két nap múlva megmagyarázták, miért nem jutunk előbbre. Bennünket egy olyan katonai

különszerelvényhez kell csatolni — mondották —, amely útközben nem vesztegel sehol, különben egy hónap múlva sem érünk a rendeltetési helyünkre.

Az élelmezés, a pénz, a felszerelés kiutalásai már a kezemben voltak. Minden készen állt az induláshoz, csak szerelvény nem volt. Sürgettek a magyar párt moszkvai vezetői, sürgetett a Politikai Főcsoportfőnökség is, pedig a késlekedés nem rajtam múlott. Én mérgelődtem és izgultam a legjobban.

Telefonon felhívott a 27-es tábor parancsnoka, hogy azonnal menjek a táborba, mert a partizánoknak igen rossz a hangulata az antifasiszta iskolában. Egyenesen „elkülönített" partizánjelöltjeimhez mentem. (Az elkülönítés formai volt, őket már nem tartották zárt területen mint hadifoglyokat, hanem szabadon mozoghattak a tábor egész területén, és tiszti étkezést kaptak.)

Lehangoltan várták, milyen híreket hozok. Az én hangulatom se volt jobb. Hallgattak. Őket csak az az egy dolog érdekelte, mikor indulunk. Erre én sem tudtam választ adni. Mindent őszintén elmondtam nekik, sőt a felszerelések kiutalásait meg is mutattam. Biztattam őket, hogy az indulás csak egy-két nap kérdése. Már akkor beláttam, hogy hibát követtem el, amikor — a sok futkározás miatt — nem mentem ki előbb Krasznogorszkba.

Azt is megtudtam, hogy a táborban a tisztek „bedobták", hogy „az a kis őrnagyotok" becsapott benneteket. Aznap ott maradtam velük.

Reggel a táborparancsnok kocsit adott, hogy menjek a Közlekedési Minisztériumba. Megígértem a jelölteknek, hogy még aznap feltétlenül visszajövök a táborba.

A következő nap korán reggel a krasznogorszki állomáson ott álltak a vagonok. Nagy volt az öröm. A partizánok felsorakoztak. Megnyílt előttük a 27-es tábor kapuja, és az első csoport énekszóval elindult az állomásra. Sokan szomorúan nézték a kivonuló csapatot. — Nem baj, fiúk, nemsokára értetek is eljövök — kiáltottam feléjük.

Amikor a táborparancsok odasúgta, hogy egy hónapra biztosított élelmet, megijedtem. — Útközben bármi megtörténhet — mondotta. — Majd meglátod, hogy milyen nehéz előrejutni a frontra vezető útvonalon — tette hozzá.

Gyors ütemben folyt a berakodás. A mozdony már várt ránk. Elköszöntünk. Indulás. Rendelkezésemre bocsátottak két fegyveres katonát, akik útközben küldöncszolgálatot teljesítettek.

A ruhát és egyéb felszerelést, előzetes megbeszélés alapján, Moszkvában kellett megkapnunk. Moszkva előtt azután egyik állomásról a másikra tolatták a szerelvényünket. Nekem pedig telefonálnom kellett volna, hogy hová hozzák a felszerelést. Végre megálltunk Moszkva nagy rendező pályaudvarán. Megérkezett a felszerelés is.

A Politikai Főcsoportfőnökségtől is érdeklődtek, hogy milyen a hangulat, és hogy mindenünk megvan-e? Elköszöntek, és sok szerencsét kívántak. Mi pedig még egy darabig ott rostokoltunk a rendezőn, amikor hirtelen rákapcsolták vagonjainkat egy lőszert szállító szerelvényre, és Brjanszkig úgyszólván meg sem álltunk. Az ember szíve elszorult attól, amit útközben látott. Romok, romok mindenütt. A visszavonuló fasiszták mindent elpusztítottak. A két sínpárt felszedték és magukkal vitték, a talpfákat kettétörték. Ahhoz, hogy a szovjet hadsereg utánpótlását biztosítani lehessen, újból le kellett rakni a síneket. De honnan vegyék? Így aztán nyugat felé a forgalmat a kettős sínpár helyett egy páron kellett lebonyolítani, ami a vasutasoktól sokkal több munkát követelt, mint azelőtt.

Brjanszkban nem sokáig álltunk. Élelmiszerünk bőven volt, de konyhánk nem. Azért mégis sikerült meleg ételt kapni. Hamarosan továbbvonultunk. Én csak annyit tudtam, hogy az irány Kijev, és ott majd megkapjuk a további parancsot. Partizánjaink már a moszkvai nagyrendezőn átöltöztek. Fekete polgári sapka, térdig érő fekete vattakabát, zakó, csizmanadrág, bőrcsizma. Mindenféle apróság a hátizsákban. (A fegyvert még a partizániskolában megkaptuk.)

A kijevi állomás teljesen romokban hevert. A vasúti forgalmat az állomás pincéjéből irányították. Jelentkeztem. Nem vártak bennünket. Közben a lőszerszállító-szerelvény parancsnoka, egy tüzér alezredes elköszönt, és otthagyott bennünket a parancsnokságon. Moszkvából hamarosan megjött az utasítás: továbbutazunk Rovnóig. Rovnóban Begma vezérőrnagy elvtárs, a rovnói pártbizottság titkára, az ottani partizánok volt parancsnoka várt minket. Meglepetésünkre ott volt Nógrádi Sándor is. Obarov községbe irányítottak bennünket, ahol azonnal megkezdődött a partizánok kiképzése. Nem alaki kiképzést kaptak, hanem műszakit, amelyet a speciális partizánharcban ismerni kellett. Egész közel lehettünk a fronthoz, mert hallatszott az ágyúdörgés.

Éjjel-nappal folyt a tanulás. Uszta Gyula és Dékán István vezetésével már kialakult és egymással vetélkedett az első két partizáncsoport, hogy ki lesz a jobb, a tökéletesebb, melyik kerülhet elsőnek bevetésre.

Nagyban folytak a reggeli robbantási gyakorlatok, amikor arra lettünk

figyelmesek, hogy egy U—2-es repülőgép közeledik Obarovhoz. Több kört írt le a falu felett, majd a községi legelőnél leszállást jelzett.

Tehát hozzánk jön valaki. De ki lehet a látogató?

A legelőről előbb el kellett hajtani a falu teheneit, hogy a repülőgép leszállhasson. Amíg a teheneket a legelő egyik részébe tereltük, a repülőgép kénytelen volt tovább keringeni, míg végül leszállt.

A vendég Vas Zoltán volt. Leszállás közben „baleset" érte, kiesett a repülőgépből a szemüvege, s hiába kerestük, mintha a föld nyelte volna el, ő meg csak szidott bennünket, hogy képtelenek vagyunk megtalálni egy szemüveget.

Megbomlott a rend, mindenki egyszerre akart beszélni. Ebéd után rendet teremtettünk. Vas Zoltán először az oktató tisztekkel beszélt. Részletesen beszámoltatta őket a kiképzésről. Ezután részletes előadást tartott a partizánoknak a front állásáról és Magyarország helyzetéről. Elmondta, hogy a németek romba döntik az egész országot, hazánk területét akarják feláldozni, hogy megállítsák a Vörös Hadsereg előnyomulását. A magyar nép ellenállást szervez a magyar és a német fasizmus ellen. Befejezésül biztatott bennünket, siessünk elsajátítani a tananyagot, hogy minél hamarabb teljesíthessük kötelességünket.

Vas Zoltánnak még aznap vissza kellett repülnie. Megkértem, hogy a jövőben ne lepjen meg bennünket, hanem jelentsék előre érkezésüket, mert a hasonló eset jó alkalom a partizánoknak ahhoz, hogy gyakorolják a repülőgépre való célba lövést. Nagyot nevetett, azután megállt, s rám mutatott: — Magától kitelik ez is — mondotta. — Azután siessen vissza, itt nagyszerű, kipróbált oktatók vannak, meglesznek maga nélkül is.

Vas Zoltánnal legközelebb csak Debrecenben találkoztam.

Nekem nem kellett végig ott maradnom a kiképzésen, egy hét múlva elköszöntem mindenkitől, és visszamentem Moszkvába. Új feladatokért, új leendő partizánokért. A visszautazás sokkal tovább tartott, mint oda Rovnóig. Személyvonaton, üres tehervagonban, sebesülteket szállító vonaton jutottam el Moszkvába. Rákosi igen részletes tájékoztatást kért. Érdeklődött, hogy milyen a politikai hangulat a partizánok között. Örült, hogy Vas Zoltánnak sikerült eljutnia hozzánk. Sürgette a következő csoport szervezését, és jó utat kívánt.

Moszkvában több helyen tettem jelentést. A Politikai Főcsoportfőnökség azonnal a Kijev melletti Szvjatosinóba küldött. Itt találkoztam néhány partizánnal az obarovi iskolából. Uszta és Dékán csoportját már bevetették. A szvjatosinói iskolába érkeztek azok a magyarok és más nemzeti-

ségűek, akik már voltak bevetésen, de időközben azokat a területeket, ahol harcoltak, az előrenyomuló szovjet hadsereg felszabadította. Ide érkezett még egy magyar csoport a 27-es táborból is.

A kiképzés nagy lendülettel folyt. A szvjatosinói partizániskola nagyméretű és jól felszerelt iskola volt, kiváló szovjet oktatókkal, akik mind tapasztalt partizánok voltak. A magyar tagozaton száznál többen tanultak, pártunkat Nógrádi Sándor és Rácz Gyula képviselte. Itt képezték ki a cseh partizánokat is, akiknek túlnyomó többsége a frontról jött, az önkéntes cseh légióból. Voltak még itt román és jugoszláv partizánhallgatók is.

Rövid szvjatosinói tartózkodásom után a 27-es táborba mentem. Ott már várt egy új magyar—román—jugoszláv partizánjelölt csoport. Azt a feladatot kaptam, hogy a magyarokat magyar katonaruhában kell a partizániskolába vinni.

De hol szerezzek magyar egyenruhákat?

A 27-es táborban akkoriban volt egy század, amely az orosz fronton megadta magát, nem akart tovább harcolni. Nekik egészen új szabású magyar egyenruhájuk volt. Gondoltam, megvan csoportunk új magyar egyenruhája. Senkinek sem szóltam. Az indulás napján reggel felsorakoztattam ezt a századot, és velük szemben a magyar partizánjelölteket. Parancsot adtam, hogy mindkét csoport vetkőzzön le. Az egyenruhások először ellenkeztek, de azután rászánták magukat és levetkőztek.

Azután elrendeltem a ruhacserét. Így jutottak a magyar antifasiszták magyar katonaruhához.

Moszkvában telefonon utasítást kaptam, hogy 23 órakor jelenjek meg az SZKP Központi Bizottságának épületében.

Mi lehet ez? Idegeskedtem. Lehet, hogy a holnapi indulást kell elhalasztani?

A tudakozóból egy elvtárs kísért fel a II. emeletre. Egy pillanatra megálltunk. — Ide — mutatott az ajtóra.

Amikor beléptem, egy alacsony, ősz hajú ember fogadott. Kezet nyújtott. — Manuilszkij — mondta. — Én is katonásan bemutatkoztam. — A nevét ismerem — válaszolta. Majd rátért mondanivalójára:

— Jobban kell vigyázni az oktatásnál, maguk felelnek azért, hogy ne legyenek balesetek. A kapkodásnak soha nincs jó vége. Hogyan gondozzák a sebesülteket? — kérdezte. (Obarovban kiképzés közben a robbanóanyag szabálytalan kezelése miatt egymás után három sebesültünk volt. Egyikük később a kijevi kórházban meghalt.) — Mennyi lehet még a je-

lentkező antifasiszták száma? Tud-e valamit mondani arról, hogy a bevetett magyar partizánok között van-e szökevény vagy áruló?

A kérdések özönét árasztotta felém. Elöntött a veríték, úgy izgultam. Most már tudatában voltam annak, hogy az SZKP érdeklődik a munkánk iránt, hogy újabb, még hatékonyabb segítséget adjon a magyar partizánmozgalomnak. Manuilszkij, úgy látszik, kielégítőnek tartotta a feleleteket. — Ami a maga válaszát illeti — jött egész közel hozzám —, hogy szökevény és áruló nincs és nem is lesz, ez igen felelős kijelentés. Nem siette el túlságosan? És ha mégis megtörténne ilyen eset vagy esetek, a fasiszták elleni partizánharcot akkor is folytatni kell, gyorsabban, hatásosabban, hogy minél nagyobb kárt tegyünk az ellenség soraiban. Vigyázzanak, igen nagy körültekintésre van szükség — mondotta —, különösen most, amikor a Vörös Hadsereg már majdnem megtisztította országunk határát és utána sorra kerül a nyugati országok népeinek felszabadítása. Azt hiszem, maga is látja, hogy közeledik a német fasizmus vége.

A beszélgetés több mint egy órát tartott. Igen szívélyesen köszöntünk el egymástól. Bár erősen izgultam a beszélgetés elején, az alapos eligazítás után új erőre kaptam. Örültem annak, hogy a Vörös Hadsereg a mi hazánkat is felszabadítja a fasizmus alól. Sietni kellett, hogy mi is kivegyük részünket ebből a harcból, amelyre annyira készültünk — gondoltam magamban.

Másnap elindultunk Krasznogorszkból. Ez volt az utolsó magyar antifasiszta csoport a Szovjetunió területén.

A szvjatosinói partizániskola most már az ukrajnai partizánparancsnoksághoz tartozott, kijevi székhellyel. Vezetője Kovpak volt, az ukrajnai partizánok legendás hírű parancsnoka. A felszabadult ukrán területről egymás után érkeztek Szvjatosinóba olyan magyar partizánok, akik már harcoltak különféle partizánegységekben.

Amíg távol voltam a szvjatosinói iskolától, már két csoportot bevetettek. Utánuk Nógrádi Sándor csoportja indult útnak.

A szovjet hadsereg diadalmenete nyugat felé meggyorsult. Ennek következtében olyan határozat született, hogy a szvjatosinói partizániskolát is nyugatra kell helyezni. Sztanyiszlavtól 6 km-re Orsovce községet jelölték ki a magyar partizánok központjává, ahova az első magyar csoport október vége felé érkezett meg. Ettől kezdve a felszabadított területekről a magyar partizáncsoportokat szintén Orsovcéba irányították. Ide érkezett Földes Pál csoportja is.

November első napjaiban én is oda mentem azokkal a magyar partizá-

nokkal, akik még a szvjatosinói iskolában voltak. A faluban egy ukrán partizáncsoporttal találkoztunk, Csernyisev alezredes volt a parancsnoka. Gondot okozott az elhelyezés és az élelmezés. Csernyisevék hamarosan elmentek Orsovcéből, a 4. Ukrán Front reguláris csapatához vezényelték őket.

Egyedül maradtunk a faluban. Bennünket is a 4. Ukrán Fronthoz csatoltak. Partizáncsoportunkat egy különleges iskola keretébe sorolták be, s ezzel a Vörös Hadsereg szerves alakulata lettünk. A 4. Ukrán Front parancsnoksága engem nevezett ki iskolaparancsnoknak.

Ezután a partizáncsoportot századdá szerveztük át. Somogyi Imre lett a századparancsnok, Ékes István századparancsnok helyettes, Guba László, (Smelkó) Solymosi József szakaszparancsnokok, Borbíró László összekötő tiszt. A politikai munkát Földes Pál komisszárra, Kárpáti Lászlóra, Szalai Elemérre és Székely Miklósra bíztuk. Ezek után tervszerű, mindennapos politikai és alaki foglalkozás következett.

A partizánszázadot állandóan bevetésre készen tartottuk. Rendelkezésünkre bocsátottak két Douglas személyszállító repülőgépet, amelyek Orsovce határában teljes készültségben álltak.

Egységünknek két nehézséggel kellett megbirkóznia. Az egyik a külvilággal való kapcsolat hiánya, mivel telefon a faluban nem volt. Felettes hatóságunkkal is csak a sztanyiszlavi katonai kiegészítő parancsnokság útján tudtunk érintkezni úgy, hogy ha egyik nap kérdeztünk vagy kértünk valamit, a választ csak egy-két nap múlva kaptuk meg. Ez nem korlátozás vagy ellenőrzés miatt történt így, az egész környéken egyszerűen nem volt más összeköttetési lehetőség.

A másik az élelmezési probléma volt. A helyi hatóságok nem tudták biztosítani ellátásunkat, hiszen a terület éppen hogy csak felszabadult. Nem maradt más hátra, „szerezni" kellett az élelmünket, ami rossz hatással volt a helyi lakosságra. A helyi malmot „átvettük", és az őrölt gabona „vámját" magunk használtuk fel. Ez teljesen szabálytalan volt.

Moszkvát értesítettük helyzetünkről. Hamarosan utasítást kaptam, hogy jelentkezzem Lembergben (Lvov) a szovjet hadsereg főhadtápfőnökségén.

Három partizán kíséretében útnak indultam. A Lembergbe vezető út elég hosszadalmas és bonyolult volt. De ott aztán annyi élelmet utaltak ki számunkra, hogy fél évre is elég lett volna. Most már nem volt más feladatunk, mint tanulni és várni a további parancsot. Földes Pált Moszkvába rendelték. Rengeteg elintéznivalóval bíztuk meg, mindenekelőtt azzal, hogy sürgesse bevetésünket. Olyan javaslatot is vitt magával, hogy csatol-

janak bennünket bármelyik szovjet alakulathoz. Harcolni akarunk és nem várakozni.

Decemberben Munkácsról Révész Géza jött el hozzánk repülőgépen. A vele való beszélgetés után világos lett előttünk, hogy bevetésünkre már nem kerülhet sor.

Révész Géza elbeszélgetett a harcosokkal, és láthatóan meg volt elégedve a felkészültséggel és a hangulattal. Másnap, mielőtt visszarepült Munkácsra, megígérte, hogy rövid úton értesít bennünket századunk további sorsáról. De legközelebb csak februárban, Debrecenben találkoztunk vele az MKP központjában.

Sztanyiszlav városparancsnokától kaptunk rádiókat, minden szakasznak jutott belőle. Megszerveztük az állandó rádióügyeletet, így tájékozódtunk az akkori magyar vonatkozású hírekről. A magyar rádióállomásokat közvetlenül vettük, hiszen közel voltunk, egy ugrás a Kárpátokon át, és otthon vagyunk.

Nagy figyelemmel kísértük a moszkvai adásokat is, a fronthelyzet alakulását, a szovjet hadsereg megállíthatatlan előnyomulását. Tudtuk, hogy a magyar fasiszták még mindig minden erővel támogatják a németeket. Azt is tudtuk, hogy a magyar nép szabadságot akar. Nagy öröm volt a táborban, amikor megjött a hír, hogy a szovjet hadsereg Románián, Erdélyen át magyar földre lépett. Egyre türelmetlenebbül tűrtük a tétlenséget.

Decemberben és januárban összetűzéseink voltak egy ismeretlen bandával, többször megtámadtak bennünket. Esetenként fegyveres harc alakult ki köztünk. Egy ilyen összecsapás alkalmával eltűnt közülünk Tuza András zászlós. Átfésültük az egész környéket, de nem találtuk. Ez az eset arra kényszerített bennünket, hogy óvatosabbak legyünk, jobban biztosítsuk területünket, és védjük meg a falu lakosságát a bandák zaklatásától és rablásaitól.

Január végén megjött a várva várt parancs: teljes felszereléssel haza Magyarországra! Nagy volt az öröm.

Beletelt egy pár nap, amíg vagonokhoz jutottunk. Sztanyiszlav állomásán bevagoníroztunk. Orsovce lakosságának nagy része kikísért bennünket az állomásra; nagyon barátságosan köszöntünk el tőlük. Hálásak voltak nekünk, elsősorban a biztonságért.

Február 12-én este indultunk és reggelre Sztrijben voltunk. Innen csak át a Kárpátokon, és otthon vagyunk — gondoltuk. Ugyanakkor érkezett Sztrijbe Moszkvából a Szovjetunió Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságának különszerelvénye. A Kárpátokon át az út még nem volt

biztonságos, ezért parancsot kaptam, hogy az Ellenőrző Bizottság szerelvényét a mi századunk biztosítsa. Elindultunk. Az öröm leírhatatlanul nagy volt.

Utunk zökkenőmentes volt. Érdekes volt a különszerelvény összeállítása. Az elején néhány kővel megrakott biztonsági vagon a mi őrségünkkel, majd több vasúti személykocsiban a szovjet Ellenőrző Bizottság tagjai helyezkedtek el, végül századunk következett, teherkocsikban.

Munkácson néhány órára megálltunk, miközben a szerelvény utasai meleg ételt kaptak. Elvtársainkat körülfogták a város lakosai.

— Kik vagytok? Honnan jöttök?

Rokonszenves volt nekik magyar egyenruhánk. Az egyik csoport lányokkal beszélgetett, s amikor megmondták nekik, hogy magyarok vagyunk, az egyik lány felkiáltott: — Hogy a fenébe ne! Most már minden orosz katona tud magyarul! — Azután rámutatott az egyikünk nyakában lógó géppisztolyra. — Ez is magyar? Ugye mondtam!

Induláskor csak úgy harsogott a partizáninduló, velünk együtt énekeltek a szovjet elvtársak is, akikkel gyorsan összebarátkoztunk. Útközben a partizánok meg-meglátogatták a szovjet tiszteket, ők pedig szinte állandóan a mi kocsijainkban utaztak.

1945. február 17-én megérkeztünk Debrecenbe. Dél felé járt az idő. Az állomás üres, csupa rom, mintha a városban egy lélek sem élne. A szerelvényt nem várták, pedig mi számítottunk rá, mert tudtuk, hogy Debrecenben van az Ideiglenes Nemzeti Kormány és az MKP Központi Vezetősége.

De nem telt bele egy óra sem, s az állomáson csak úgy hemzsegett a nép. Ki a hozzátartozóját kereste — többen meg is találták —, mások pedig kíváncsiak voltak, hogyan is néznek ki a magyar partizánok. Itt nem kételkedtek abban, hogy magyarok vagyunk.

Jelentkeztem az Arany János utcában, az MKP Központi Vezetőségénél. Rákosi Mátyás rögtön fogadott. Rövid tájékoztató után azonnal kiment az állomásra, s üdvözölte az Ellenőrző Bizottság képviselőit. Vele ment Révész Géza és Sziklai Sándor is, elbeszélgettek a partizánokkal. Az állomásra kimentek a kommunista párt városi és megyei vezetői is: Fazekas József és Szabó István. Nem tudtak bennünket a városban azonnal elhelyezni, ezért ideiglenesen az állomáson, a vagonokban laktunk. Jól jött az az élelem is, amelyet Lembergből hoztunk magunkkal.

Eltávozást csak néhány debreceni fiú kapott, reggelig. Konyhát állítottunk fel, ahol saját élelmiszerkészletünkből meleg ételt főztek, amelyhez

friss húst a debreceniektől kaptunk. Fontos volt az alapos tisztálkodás, azt is megoldottuk.

Másnap parancsot kaptam az Ellenőrző Bizottságtól, hogy a partizánszázadot teljes felszereléssel azonnal adjam át a magyar Honvédelmi Minisztériumnak, én pedig mint a szovjet hadsereg őrnagya, a továbbiakban az Ellenőrző Bizottság kötelékébe tartozom. Az Ellenőrző Bizottság Debrecenben a vármegyeházán volt elhelyezve.

Partizán barátaimat és fiaimat átadtam, de nem köszöntem el tőlük, hanem továbbra is velük maradtam, velük éltem. Az Ellenőrző Bizottság, ahova tartoztam, hasznosnak látta ezt a tevékenységemet. Még mielőtt a mi századunk Debrecenbe érkezett volna, több olyan bevetett partizán jött ide, akiknek a területe időközben már felszabadult. Ezekből szervezték meg az új őrzászlóaljat. A zászlóalj törzsét a Bethlen és a Hatvani utca sarkán álló házban helyezték el.

Az MKP javaslatára több partizán fontos beosztást kapott. Néhányan a Belügyminisztériumba kerültek, például Guba László, Kárpáti László, Nagy István és Farkas József megyei rendőrkapitányok lettek. A honvédséghez kerültek: Somogyi Imre, Kovács Mihály, Görgényi Dániel és mások. Több elvtársat a pártapparátusba és a gazdasági élet különféle ágaiba irányítottak. A partizánokból alakult őrzászlóalj vette át az összes párt- és állami hivatal őrzését.

Az MKP Központi Vezetősége olyan határozatot hozott Debrecenben, hogy a volt partizánok soron kívül beléphetnek az MKP soraiba, ha kívánják. Alig maradt olyan, aki nem jelentkezett, túlnyomó többségük ma is a párt hű harcosa.

Az őrszolgálati zászlóalj partizánjaival kapcsolatom végig jó volt, amiben tudtam, segítettem nekik. Az Ellenőrző Bizottság minden velük kapcsolatos kérésemnek eleget tett.

Ezután azonban már inkább a 6. hadosztály életével, nehézségeik megoldásával kellett foglalkoznom.

Amikor a párt és a kormány Budapestre költözött, vele ment a Szövetséges Ellenőrző Bizottság is, és ide rendelték az őrzászlóaljat is. Hamarosan teljesen, szinte észrevétlenül megszűnt a kapcsolatom a partizánzászlóaljjal mint egységgel. Az Ellenőrző Bizottság propagandamunkára küldött a Vörös Hadsereg magyar nyelvű lapjához, az „Új Szó"-hoz. Ezt a megbízatást örömmel fogadtam, úgy éreztem, hogy ott hasznos munkát fogok végezni.

DR. SÁRKÖZI SÁNDOR

(BUDAPEST, 1922. MÁJUS 25.—)

A magyar néphadsereg tábornoka. Angyalföldi, régi szervezett munkás fia. Tizennégyéves korában helyezkedett el a kesztyűs szakmában tanulónak. Ettől kezdve aktívan részt vett a Bőrös Szakszervezet kesztyűs ificsoportjának tevékenységében, amelynek később titkára is lett. 1940-től a Bőrös Szakszervezet vezetőségi tagja, 18 éves korában felvették a kommunista párt tagjai sorába. Terjesztette az illegális KMP röpcéduláit és sajtóanyagait. A függetlenségi mozgalomban való részvételéért háromévi fegyházra ítélték, amelyet a Margit körúti fegyházban és a szegedi Csillag-börtönben töltött. 1944 őszén megszökött, és a felszabadult Szegedre ment, ahol Kossa Istvánnal azt a pártmegbízatást kapták, hogy futárként a még fel nem szabadított Budapestre vigyenek üzenetet az illegális központi bizottsághoz. Ezt sikerrel teljesítették. (Erről szól az itt közölt visszaemlékezése is.)

Budapest felszabadulása után egy ideig a MADISZ XIII. kerületi szervezetének titkáraként, majd a Szakszervezeti Tanács tagjaként, a vidéki osztály vezetőjeként tevékenykedett. 1949-től katona. Az 50-es évek végén a pécsi Jogtudományi Egyetemen jogi doktorátust szerzett.

A PÁRT FUTÁRA

1944 nyarán a szegedi Csillag-börtön kommunista kollektívájának vezetősége fontos döntés előtt állt. Arról kellett határoznia, hogy a felállításra kerülő büntetőszázadba belépjenek-e a kommunisták vagy sem. Vagy belépnek, s akkor még szörnyűbb kegyetlenkedés, a keretlegények durva bánásmódja, a frontra hurcolás, a kemény tél fenyegeti őket, vagy pedig betegségre hivatkozva — amit az éhezéstől legyengült szervezetükkel könnyen bizonyíthattak — inkább vállalják, hogy egy másik börtönbe hurcolják át valamennyiüket. Az előbbi lehetővé teszi a szökést, míg az utóbbi további rabságot jelent, a szökés reménye nélkül.

A vezetőség döntött: azok, akiknek egészségi állapotuk olyan, hogy a szökés reményében vállalni tudják a még nagyobb megpróbáltatást, jelentkezzenek a büntetőszázadba. Így kerültem a 452-es különleges büntetőszázadba. Reggel a börtön épületéből keretlegények kíséretében vonultunk végig Szeged utcáin. Romot takarítottunk egész nap, este megint csak szuronyos katonák kísértek vissza bennünket a börtönbe.

Szökésre már Szegeden nyílt volna lehetőség, de úgy láttuk, hogy ennek még nincs itt az ideje. A kommunistákon kívül ugyanis a szegedi Csillag-börtön többi lakóit szintén a büntetőszázadba verbuválták. Ezek közül kettő már az első napokban megszökött, de elfogták őket, és szemünk láttára mind a kettőjüket agyonlőtték. Ebből levontuk azt a tanulságot, hogy még várnunk kell a szökéssel. A szovjet csapatok még messze vannak, szökésünk nagyon kockázatos, arra alkalmasabb időt kell választanunk.

Amikor 1944 októberében a szovjet csapatok Szeged felé közeledtek, a századot hirtelen menetkész állapotba helyezték. Szabályos alakulatban, kínos menetelés után megérkeztünk egy szögesdrót kerítéssel körülvett fabarakkos lágerbe. Innen mentünk munkára. Napokon át tankcsapdákat kellett ásnunk.

Itt értesültünk Horthy elvetélt kiugrási kísérletéről. A parancsnokok és a keretlegények között zűrzavar támadt. Mi sem láttuk világosan, mi a helyzet. Egy vagy két nap múlva ismét nagy fejetlenség keletkezett a lágerben. A keretlegények hirtelen elvonultak. Őrzésükre csak egy őr maradt. Ő sem tudta, hová mentek társai, és már csendesebben viselkedett.

A kommunista kollektíva vezetősége mérlegelte a helyzetet, és úgy döntött, hogy bár a szökésre a lehetőség teljes mértékben adva van, mégsem szökünk, mert a fordulat következtében valószínűleg felfegyvereznek bennünket a németek ellen.

A büntetőszázadban szerb szabadságharcosok is voltak; ők úgy határoztak, hogy együtt megszöknek és beállnak a partizánok soraiba.

Hamarosan kiderült, hogy a mi döntésünk helytelen volt. A keretlegények visszatértek, és közölték, hogy felesküdtek Szálasira. Néhány óra múlva riadót rendeltek el. A szovjet hadsereg gyors előrenyomulása következtében a Baján tartózkodó csapatokat a bajai hídon a Dunántúlra akarták áthelyezni. Az új helyzettel új elhatározás született bennünk: aki tud, szökjön.

Két társammal, Hollós Ervinnel és Péter Györggyel a nagy tolongásban a bajai híd előtt kiléptünk a sorból, és az út melletti cserjésbe vetettük magunkat. Néhány pillanat múlva lövések dördültek el. Utánunk lőttek-e vagy mások után, ma sem tudom. A cserjésben eldobáltuk holmink nagy részét, és csak a legszükségesebbet — az oldaltarisznyában egy kevés élelmet — tartottuk meg. Magunkon hagytuk katonasapkánkat és a katonaköpenyt, amely alatt civil öltözetet viseltünk.

A híddal ellenkező irányba mentünk. Ha útközben katonákkal találkoztunk, megrémültünk, mert arra gondoltunk: most fognak el bennünket. Sietve köszöntünk nekik, ők készségesen visszaköszöntek. Lehet, hogy ők is szökésben levő katonák voltak.

Utunk három napig tartott. Éjjel mentünk, nappal meghúzódtunk a kukoricásban. Ennivalónk hamar elfogyott, és bizony nyers kukoricaszemeket rágtunk. A harmadik nap hajnalán, amikor már úgy gondoltuk, hogy jó nagy távolságot tettünk meg, nappal is kimerészkedtünk az útra. Boldogan borultunk egymás nyakába, amikor megállapítottuk, hogy felszabadított területen vagyunk. Nagy volt az örömünk, hiszen megmenekültünk. Szovjet katonákat láttunk, akiket annyira vártunk, akik elhozták nekünk a szabadulást! Mi tagadás, könnybe lábadt a szemünk.

Mivel Budapest még nem szabadult fel, Szegednek tartottunk. Itt már élt és dolgozott a párt.

November elején, hajnalban érkeztünk a városba. Bár még kora reggel volt, a párthelyiséget kerestük. Egyszer csak az egyik kapun megpillantottuk a feliratot: Kommunista Párt. Álltunk a tábla előtt és néztük. Íme, amit eddig csak képzeletünkben láttunk, amiért oly régóta harcoltunk, most itt van. Megilletődve mentünk be a házba.

Még akkor, azon a napon beléptünk a kommunisták legális szervezetébe. Mivel egy pillanatig sem tudtunk tétlenül élni, azonnal bekapcsolódtunk a párt tevékenységébe. Hollós Ervinnel ifjúsági munkát végeztünk Szegeden és környékén. Másik társam, Péter György, a városi pártmunka irányításában vett részt. Dolgoztunk éjjel-nappal. Egyszer csak tudomásunkra jutott, hogy Szegedre érkezett a párt Külföldi Bizottságának néhány tagja. A KÜB most már a felszabadított magyar területen mint a legális Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége folytatta működését, irányította az új demokratikus Magyarország alapjainak lerakását. Egy ideiglenes kormány létrehozásán fáradozott.

Budapesten és a még fel nem szabadult területeken az illegális Kommunista Párt Központi Bizottsága vezette és szervezte az ellenállási mozgalmat, a partizánharcot. Mivel a KÜB már Magyarországon dolgozott, az eredményesebb harc érdekében sürgőssé vált a kapcsolat megteremtése a Központi Bizottság két része között. Ezzel a nagy és megtisztelő feladattal a Moszkvából Szegedre érkezett Kossa Istvánt és engem bíztak meg.

Néhány napig tartó előkészület után megkaptuk az utasítást: át kell jutnunk a fronton, és fel kell vennünk a kapcsolatot a kommunista párt illegális Központi Bizottságával. Át kell adnunk a KÜB üzenetét: szervezze a párt fegyveres felkelésre a munkásokat és a többi hazafiakat, akik hajlandók harcolni a hazáért a német fasiszta megszállók ellen.

1944 novemberében elindultunk a feladat végrehajtására. Elbúcsúztam elvtársaimtól, akikkel együtt voltam a börtönben, akikkel együtt szöktem a büntetőszázadból, és akikkel most, rövid ideig együtt dolgoztam a legalitásban.

Feladatunk nem volt veszélytelen. A német frontvonalakon át kellett eljutnunk a még fel nem szabadított Budapestre, hogy megkeressük a pártot, átadjuk a Központi Bizottságnak a KÜB üzenetét és mindazokat a javaslatokat, amelyek alapján a fegyveres felkelést meg kellett szervezni. Az üzenet hat pontból állott, ezeket szó szerint kellett megtanulnunk.

Az elvtársak a szovjet parancsnoksággal együttműködve a fronton való átjutásra a Mátrát jelölték ki. Ezen az erdős, hegyes vidéken az arcvonal

nem volt olyan tömör, mint a sík terepen, és nagyobb lehetőség nyílott arra, hogy a réseken átjussunk. Ezért Szegedről a Mátrába mentünk gépkocsin, civil ruhában, egy kis bőrönddel, benne a legszükségesebb holmival egy „menekülő" számára. Igazoló irataink is voltak. Az enyém egy kerékpárigazolvány, Bálint Sándor névre kiállítva. A Mátra aljában még egyszer megpihentünk. Közben az éjszaka folyamán nyolc fiatal szovjet felderítő katona elindult a nehéz feladat végrehajtására; az arcvonalon olyan helyet kerestek, amelyen át mi ketten másnap éjjel átjuthatunk. Reggel jelentették, hogy Recsk irányában rést találtak a német arcvonalon.

Este vágtunk neki a Mátrának. Még egyszer megnéztük okmányainkat, adatait elismételtük magunkban. A szovjet katonák segítségével elértük azt a helyet, ahol át kellett jutnunk. Fejünk felett német és szovjet ágyúlövedékek röpködtek. Közvetlen közelből hallatszott a csatazaj. Katonák holtteste hevert mindenfelé. Eső szitált. A sötét Mátra nem volt valami barátságos, de mi megállás nélkül haladtunk a kijelölt pont felé, majd megálltunk. A szovjet katonák még egyszer megnézték a térképen az átjutás helyét. Ők már nem jöttek tovább velünk. Megmondták, hogy menjünk előre 800 métert, ott meglátjuk a vasutat, attól kezdve a sínek mentén haladjunk a lakott terület felé. Elbúcsúztunk tőlük, megöleltük egymást. Még egyszer kezet szorítottunk. Ők is tudták, milyen nehéz feladatra vállalkoztunk.

Egy darabig fedezték átjutásunkat. Azután csak a nagy feketeség borult ránk. Az ágak a szemünkbe csapódtak, a gallyak felsebezték arcunkat. Hogy el ne veszítsük egymást, kéz a kézben botorkáltunk előre, a megadott irányba.

A búcsú utolsó pillanataiban a szovjet katonák egy világító iránytűt adtak nekünk. Ez volt az egyetlen eszközünk. Ki tudja, hány métert tehettünk meg már, amikor egyszerre lámpafényt láttunk és kutyaugatást hallottunk. Azt hittük, hogy német járőrbe ütköztünk. Itt a vég — gondoltuk —, a kutyák feltétlenül megtalálnak bennünket. Vagy ők tépnek szét, vagy a német katonák lőnek agyon. Hiszen mit keres két civil éjjel a Mátrában a lövészárkok között. Levetettük magunkat a földre, egymás mellett feküdtünk, és lélegzet-visszafojtva vártuk az idő múlását. Szerencsénk volt, a léptek zaja és a lámpák fénye távolodott, nem vettek észre bennünket. Még egy negyedórát feküdtünk, majd lassan, óvatosan feltápászkodtunk, és mentünk tovább előre. Megtettük-e a 800 métert vagy sem, nem tudtuk érzékelni. Csetlettünk-botlottunk. A sötétben nem láttuk a mélyedéseket, gödörbe léptünk, elestünk, egymásra zuhantunk, felsegítettük egymást.

Néhány óra múlva világosodni kezdett. Megpillantottuk az erdő szélét. A távol még ködös volt, nem láthattuk a vasutat. Megálltunk egy csörgedező patak mellett, letelepedtünk és ettünk valamit. Nem beszéltünk róla, de amikor egymásra néztünk, kiolvastuk a másik szeméből: arra gondol, hogy talán ez az utolsó reggelünk. Vagy mégis sikerül a feladatot végrehajtanunk? Igen! Ha eddig sikerült, sikerülnie kell ezután is! Hajtott bennünket a kommunista felelősségérzet, hogy amit vállaltunk, azt véghez is visszük. Addig nem pusztulhatunk el! A pártnak meg kell kapni az üzenetet!

A köd oszlani kezdett. Távolból a vasút körvonalai rajzolódtak ki. Egyszerre vidámak lettünk: hiszen akkor jó irányba megyünk. Bár a sötét éjszakában nem volt könnyű tájékozódni, utunk sikeres volt. De most merre? Néhány száz méteren túl szántóföldek kezdődtek.

Egyszer csak az erdő szélén egy házat pillantottunk meg. Bemenjünk vagy elkerüljük? — vetődött fel bennünk a kérdés. Kik lehetnek ott? Bizonyára katonák szálltak meg, hisz a fronton vagyunk, a front szélén. Elhaladtunk mellette, nem tértünk be. Szemben egy domboldal látszott. Ahogy jobban megnéztük, katonai állásokat, géppuskaállásokat pillantottunk meg. Mit tegyünk? Egy kis mélyedésben álltunk, egy patak partján. Észrevettek bennünket. A távolság 500 méter köztük és köztünk. Menjünk oda és mondjuk azt, hogy a szovjet katonák elől menekülünk? Mit tegyünk? Abban a pillanatban lövések dördültek. Azonnal tudtuk, hogy arra nem mehetünk, más utat kell választanunk. Talán egy távolabbi helyen menjünk ki a szántóföldre, kibújva az erdő oltalmából, vagy talán előbb menjünk be a házba? Lesz, ami lesz! Benyitottunk. Reggelizés közben találtuk az erdészt, a családját, meg egy magyar katonát. Köszöntünk, és az útirány felől érdeklődtünk. Ők is kérdezősködtek, különösen a katona, honnan jövünk, merre megyünk. Feladatunk igazi céljáról nem beszélhettünk, csak arról, hogy a szovjet csapatok elől menekülünk. Mire a katona élénken érdeklődött, vajon merről is jöttünk, milyen messzire van a szovjet hadsereg. Láttuk, ezektől nem kell tartanunk, ez a katona oda igyekszik, ahonnan mi elindultunk. Nyilván megunta a háborút. Az erdész eligazított bennünket. Egy keskeny utat mutatott a szántóföldön keresztül, amelyen haladva rövidesen elérkezhetünk a vasúthoz. Figyelmeztetett, hogy az útról le ne térjünk, mert a szántóföld alá van aknázva. Megköszöntük az útbaigazítást és elindultunk.

Egymásra néztünk. Életünk megint egy hajszálon függött. A keskeny úton haladva egyszer csak német tüzelőállásokhoz értünk. Mit tehettünk

mást, németül köszöntöttünk rájuk: — Guten Morgen! — Vigyáznunk kellett, mert már kezdtünk hozzászokni a másik köszöntéshez: — Zdrasztvujtye, továris. — Visszaköszöntek, nem állítottak meg bennünket. Egymás után hagytuk el az ütegállásokat. Kiértünk a vasúthoz, amit német katonák őriztek. A falu, amelybe beérkeztünk, Recsk volt. Utunkat tovább folytattuk. Igyekeztünk minél messzebb kerülni az első vonaltól. Mindeddig arra voltunk felkészülve, hogy ha megkérdezik, honnan jövünk, azt mondjuk, a szovjet csapatok elől menekülünk. Most, hogy átjutottunk a fronton új mesét találtunk ki: Salgótarjánba megyünk, mert behívtak bennünket katonai szolgálatra.

Amint a vasút mentén haladunk, látjuk, hogy az egyik helyen, a sín mellett, valami kisebb tákolmány van elhelyezve. Mindjárt gondoltuk, hogy az ott lakó bányász partizánok akarják a legközelebbi szállítmányt felrobbantani. Gyorsan letértünk a sínekről. Nem sokkal utána lovas csendőrök jöttek arra, valószínűleg ellenőrizték a pályát. Folytattuk tovább utunkat fáradtan, sárosan. Lassan közeledett az este. Éjjel nem volt tanácsos továbbmenni, hiszen valószínűleg kijárási tilalmat rendeltek el. Nem ismertük a helyzetet. Salgótarján felé az útba eső falvakban nagy volt a zűrzavar, mozgolódás. Feliratokat, plakátokat, parancsokat olvastunk. Az egyik községben a falu szélén megálltunk. Beesteledett, nem mehettünk tovább. Betértünk az egyik házba, és szállást kértünk. Sárosak voltunk és fáradtak. Eddig egy éjszakát és egy nappalt gyalogoltunk végig.

A házbeliek szívesen fogadtak bennünket. Meleg vizet adtak; jól megmosakodtunk. Ruhánkat valamennyire rendbe hoztuk, még vacsorát is kaptunk. Egy idősebb szikár férfi, a felesége meg a gyerekük ült az asztalnál. Érdeklődtek, honnan jövünk, hová megyünk. Mi itt már azt mondtuk, hogy be kell vonulnunk. Természetesen a szó a háborúra, a pusztulásra terelődött. Hogy minden gyanút elterejjünk magunkról, nehogy szökevényeknek tekintsenek bennünket, azt magyarázgattuk, hogy minden magyarnak be kell vonulnia és harcolnia kell a szovjet csapatok ellen. Ez a kijelentésünk szemmel láthatólag nem tetszett a magas, szikár embernek, akiről rövidesen kiderült, hogy erdész. Csak annyit mondott: — Fiatalemberek, ugyan mit tudják azt maguk, mi van Oroszországban — és hozzátette, hogy az első világháború után jött haza. Ebből a pár szóból éreztük, hogy nem kell tőle tartanunk. Szerettük volna megmondani neki, hogy bennünk megbízhat, mi is vele érzünk. Szerettük volna neki elmondani, milyen a szovjet emberek élete, mi történik a már felszabadult területeken. Csak szerettük volna, de nem mondhattuk! Nem leplezhettük le magunkat,

nem kockáztathattuk utunk sikerét, hátha mégis csalódunk az erdészben. Talán csak sejtetni engedtük, hogy egyetértünk vele.

A konyhában földre terített szalmán jól aludtunk. Másnap elköszöntünk, folytattuk utunkat. Tudtuk, nem ellenséget, hanem barátot hagytunk el. Mentünk tovább. Mellettünk katonai teherautók haladtak, ránk fröcskölték a sarat. Még sárosabbak, még piszkosabbak, még fáradtabbak voltunk, de mentünk. Felkéredzkedtünk egy Salgótarján felé haladó lovas kocsira. Salgótarján előtt egy öreg katona megállította a kocsit és megkérdezte: — Hová? Mi járatban? Igazolvány van-e?

— Hogyne volna — felelte Kossa István. — Tessék. Szép piros BSZKRT-igazolvány. Megyünk bevonulni.

— Hát a fiatalembernek van-e igazolványa? — kérdi az öreg.

— Hát hogyne volna — mondtam én. És bár nekem nem volt olyan szép piros igazolványom, hanem csak egyszerű kerékpárigazolványom, az öreg azt is elfogadta. A kocsi továbbhajtott. Első gondolatunk az volt, rendbe kell hozni magunkat. Ilyen külsővel egy lépést sem tehetünk tovább.

Bementünk egy házba, öreg házaspár lakott benne. Azt mondtuk nekik, hogy be kell vonulnunk, de hosszú út áll még előttünk, engedjék meg, hogy rendbe hozzuk magunkat. Vizet melegítettek kérésünkre. Rendbe hoztuk a ruhánkat. A háziak megkínáltak bennünket ebéddel. A szó a háborúra terelődött. Éreztük, öreg barátunknak már csak egy kívánsága van: minél előbb legyen vége a háborúnak, hogy viszontláthassa a fiát.

Közben kimentem a pályaudvarra érdeklődni, hogy mikor indul vonat Balassagyarmat felé. A vasúti közlekedés ekkor már nagyon bizonytalan volt, mert a szovjet hadsereg elől vonultak vissza a magyar és német csapatok. A nagy zűrzavarban sikerült feljutnunk egy vonatra. Sötét volt már, amikor a vagonba felszálltunk. Azt gondoltuk, hogy Balassagyarmatig az utunk sima lesz. Egyszer csak a szerelvény megállt. Senki sem tudta, mikor indul tovább.

Közelünkben egy sebesültszállító vonat vesztegelt. Mivel hivatkoztunk arra, hogy nekünk be kell vonulnunk és feltétlenül szükséges, hogy továbbmenjünk, megengedték, hogy felszálljunk a vonatra. Néhány óra múlva ez a vonat is megállt. Megint hosszú várakozás. Közben arra jött egy tehervonat, elég lassan. Nagy nehezen sikerült felugranunk az utolsó vagonba. Társam, aki idősebb volt nálam, alig érte el a vonatot, szinte pillanatokon múlott már, hogy van-e még benne erő az utolsó centiméterek megtételére, és a vonat nélkülünk vagy velünk megy tovább. Sikerült. Végre bejutottunk a balassagyarmati pályaudvarra.

A pályaudvaron hatalmas tömeg zsúfolódott össze. Civilek, katonák és rengeteg nyilas. Mind a fővárosba igyekezett. Egy hajszálon múlt, hogy itt le nem buktunk.

Megállapodtunk ugyanis abban, hogy a városban megborotválkozunk, annál is inkább, mert a vonat nyilvánvalóan úgysem megy egyhamar tovább. A gondolatot tett követte, és bementünk a városba.

Katonai gépkocsik cirkáltak mindenfelé, az utcán karszalagos nyilasok ordítoztak, intézkedtek. Amikor dolgunk végeztével visszamentünk a pályaudvarra, hogy egy Budapest felé induló vonatra felkapaszkodjunk, kiderült: miközben távol voltunk, nagy igazoltatás folyt a pályaudvaron. Azt mondja nekünk egy férfi: — Szerencséjük van maguknak, hogy csak most jönnek, mert sok embert elhurcoltak az igazoltatás során.

Mi „méltatlankodva", nagyon határozottan azt feleltük: — Talán magának van szerencséje, de nem nekünk. Mi bevonulók vagyunk, nem lógósok.

Nagy sokára megtudtuk, hogy vonat nem indul. Megint döntenünk kellett: a pályaudvaron töltsük-e az éjszakát, és kitegyük magunkat újabb igazoltatásnak, vagy keressünk szállást. Ebben a zűrzavarban egy BSZKRT- vagy kerékpárigazolvány nyilván kevés annak megmagyarázásához, hogy miért nem vagyunk katonák. Azt is hiába mondtuk volna, hogy bevonulunk, mert behívót sem tudtunk volna felmutatni. Tehát szállást kellett keresnünk a városban. Ez elég nehéz dolog volt.

Kimentünk a város szélére, s ott bementünk néhány házba. Több helyen elutasítottak bennünket. Sok helyütt mi nem tartottuk tanácsosnak bekopogni. Amikor már percek választottak el a kijárási tilalom beálltától, az egyik házban szállást kértünk és kaptunk. Megengedték, hogy a konyhában háljunk. Nem voltak valami vendégszeretők, de azért két kéve szalmát behoztak, lehintették a földre. Mi nyomban elaludtunk. Úgy éjfél után kulcs zörög a zárban. Bejön egy férfi és bemegy a szobába. Nyilván a házigazda volt, aki felemelt karral köszöntötte családját. Akkor láttuk, hogy az illető nyilas. Úgy gondoltuk, jobb lesz innen mielőbb továbbállni. Hajnalban csendesen elhagytuk a házat. El akartuk kerülni, hogy reggel a nyilas házigazda dolgunk után érdeklődjön.

Ismét kimentünk a pályaudvarra, ahol megtudtuk, hogy vonat nem indul. Azt tanácsolták, menjünk ki az országútra és kéredzkedjünk fel egy Pestre menő gépkocsira. Az országúton rengeteg gépkocsi haladt Budapest felé. Egy magyar és egy német tábori csendőr minden gépkocsit megállított. Körülöttük gyülekeztek azok, akik Budapestre igyekeztek. Mi is odaáll-

Nagygyűlés Szegeden,
1945. július 29.

A háborut követő járványok

gyilkosabbak mint maga a háboru. **Előzd meg a járványokat!**

Hogyan?

A járványok ellen a leghatásosabb **fegyver a kezedben van**: a **tisztaság!** Tartsd tisztán házad táját, lakásodat. Gondosan ügyelj **konyhád és a mellékhelyiségek tisztaságara.** Tartsd tisztán ruháidat, **magadat,** minden étkezés előtt mossál kezet! **Ne igyál mást,** mint előzőleg **felforralt vizet.** A viz a talajvizzel fertőzött lehet. Ha beteg vagy, fordulj orvoshoz. **Vigyázz! Nemcsak saját bőrödet, családod, embertársaid életét viszed vásárra a piszokkal!**

Magyar Kommunista Párt
VIII. ker. szervezete

Korabeli röpcédula

Korabeli plakát

Romeltakarítás

Az MKP választási plakátja, 1947-ben

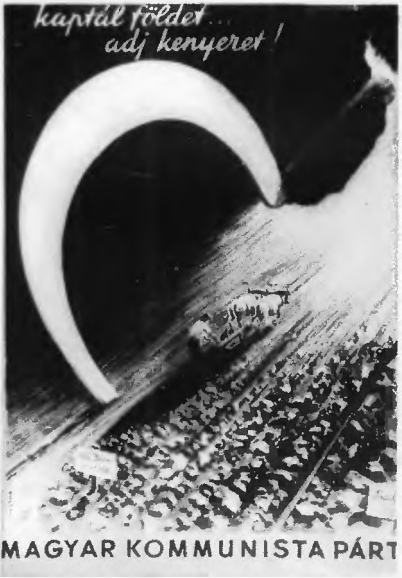

Korabeli plakát

BIRTOKLEVÉL

AMELY AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNYNAK A NAGYBIRTOKRENDSZER MEGSZÜNTETÉSÉRŐL ÉS A FÖLDMÍVES NÉP FÖLDHÖZJUTTATÁSÁRÓL SZÓLÓ 600/1945 M. E. SZÁMÚ DEBRECENBEN 1945 MÁRCIUS 15-ÉN KELT RENDELETE ALAPJÁN ÁLLÍTTATOTT KI.

kat. hold

lakos birtokába adja.

Kelt 1945 hó

Birtoklevél, 1945. április 5.

A szociáldemokrata párt plakátja az újgazdák védelmében

tunk. Egyszer csak jött egy katonai teherautó; a tábori csendőr megállította. Felszálltunk a kocsira. Mellém éppen egy magyar tábori csendőr, katonák, nyilasok, társam mellé német tábori csendőr került. Így indultunk el Balassagyarmatról Budapest irányába. Útközben kiderült, hogy a gépkocsi csak Vácig megy, onnan más módon kell továbbjutnunk. Néhányszor megállították a gépkocsit, igazoltatták a bent ülőket; szerencsére minket nem, csak a katonákat.

Miközben Vác felé tartottunk, azon töprengtem, milyen furcsa is az élet. Itt ül egy német katonai teherautóban két kommunista, akit a párt azért küldött át, hogy üzenetet vigyen az illegális Központi Bizottságnak. Arra gondoltam, ha ezek a németek, nyilasok tudnák, hogy kikkel utaznak együtt, nem sokat érne az életünk. De szerencsére nem tudták.

Megérkeztünk Vácra. Kossa István azelőtt BSZKRT-alkalmazott volt, és a közlekedési dolgozók harcát vezette. A fasiszták a tápiósülyi büntetőszázaddal a frontra hurcolták. Innen a Szovjetunióba szökött, most illegálisan tér vissza; nemigen mozoghatott a pályaudvaron, hiszen a közlekedési dolgozók közül sokan ismerték.

Engem ők nem ismerhettek, mert én legálisan a bőrösszakszervezet „kesztyűs" ificsoportjában tevékenykedtem. Én váltottam meg tehát a jegyet. Újságot vásároltunk, és felszálltunk a vonatra.

Társam oldalba bökött, figyeljem a kalauzt, mert ismeri őt, nem valami rendes ember. Kossa István kabátja gallérját felhajtotta, kalapját szemébe húzta, és úgy tett, mintha aludna. A jegyet helyette is én adtam át. A kalauz nem ismerte fel őt. Szerencsésen megérkeztünk Budapestre.

Célhoz értünk! De még előbb szállást kellett keresnünk. Kaptunk ugyan két címet a KÜB-től, hogy ezek útján vegyük fel a kapcsolatot a Központi Bizottsággal, de mivel mindketten hosszabb ideje voltunk távol, nem ismertük a helyzetet Pesten, nem kezdhettük azzal, hogy bemenjünk a Belvárosba és a kapott címek után nézzünk. Társamnak jó ötlete támadt; eszébe jutott, hogy van egy megbízható elvtárs a Szív utcában: Mózer Antal. Mivel nem tudtuk, hogy mi van vele, ezért én előre mentem, megnézni, hogy ott lakik-e még az öreg. Mózer Antal házfelügyelő volt, akit én nem ismertem. Bementem a lakásba. A felesége nyitott ajtót, majd előkerült az öreg is. Én megmondtam, hogy őt keresem. Megkérdeztem, ismeri-e Kossa Istvánt. Az öreg felfigyelt, de nem válaszolt. Nem tudhatta, nem provokátorral van-e dolga. A személyleírás alapján mindjárt tudtam, hogy jó helyen járok, ezért folytattam a mondókámat: — Ismerősünk kint van az utcán. — Az öreg leültetett és kiment. Percek teltek el, azután én is

kimentem. Megkerültem a háztömböt, de senkit sem találtam az utcán. Visszamentem; akkor az öreg már várt engem a kapuban. Intett, hogy minden rendben van. Jó helyen voltunk, elvtársak között. Rendbe hoztuk magunkat. Tájékozódtunk a helyzetről, és másnap nyakunkba vettük a várost, hogy megtaláljuk az elvtársakat és átadjuk az üzenetet.

Ennek a megbízatásnak a teljesítése, bár Budapestre sikerült eljutnunk, nem volt könnyű. Mind a ketten régi kapcsolatainkat kerestük. Kisebb, önállóan tevékenykedő ellenállási csoportokat találtunk.

Végül is összetalálkoztunk a Margit körúti börtönből megszökött néhány elvtárssal, akik szökésük után bekapcsolódtak az illegális munkába. Az ő segítségükkel vettük fel a kapcsolatot a Központi Bizottsággal, illetve annak két megbízottjával. A találkozó december elején jött létre.

Csaknem két hét telt el azóta, hogy Szegedről elindultunk. A Vilmos császár (ma Bajcsy-Zsilinszky) úton, a Hajós utca sarkán bementünk egy cipészműhelybe, ahol a párt több alkalommal tartotta illegális üléseit. Átadtuk az üzenetet, megbeszéltük a további tennivalókat, többek között azt, hogy a fegyveres ellenállás érdekében mi a teendő. Hogyan, milyen módon menjen vissza másik két elvtárs, hogy jelentsék: az MKP illegális Központi Bizottsága megkapta az üzenetet és mindent elkövet azért, hogy azt az erőt, amely ellenállásra kész, összefogja és fegyveres harcban a németek ellen fordítsa.

Feladatunkat teljesítettük. 1944. december második felében a Kommunista Párt Központi Bizottsága válaszával — mint később megtudtam — Apró Antal és Fehér Gyula indult útnak. Sok viszontagság után eljutottak Debrecenbe, és átadták az üzenetet a párt ottani vezetőinek.

Mi itthon ismét bekapcsolódtunk a párt illegális harcába. Néhány hét után bekövetkezett Budapest felszabadítása. Így szabadultam én fel másodszor is.

KOMÓCSIN MIHÁLY

(SZEGED, 1895. FEBRUÁR 18.—)

Nyugdíjas építőmunkás, a szociáldemokrata, majd a kommunista mozgalom harcosa. 1912-ben lépett be a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségébe (MÉMOSZ) és a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba (MSZDP). A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben harcolt.

A munkáshatalom megdöntése után tevékenyen részt vett az MSZDP szegedi munkájában, s mint a baloldali ellenzék tagja, kapcsolatban állt az illegális Kommunista Párttal.

1944 nyarán Ricsére internálták, ahonnan néhány nappal a felszabadulás előtt több társával együtt szabadon engedték, és visszatért Szegedre.

A város felszabadítása után részt vett a Magyar Kommunista Párt megalakításában és a párt szervezeteinek létrehozásában a szegedi tanyavilágban. Aktív munkát végzett az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakításában, és annak tagjává meg is választották. Egy ideig egy, a szovjet alakulatok részére termelő vállalatnak volt a katonai parancsnoka, s ugyanilyen minőségben az algyői Tisza-híd felépítéséhez szervezte az anyag- és élelemellátást. Ezután a Szakszervezetek Megyei Tanácsának elnöke, majd a Szakmaközi Bizottság vezetője.

Tagja volt a MÉMOSZ központi vezetőségének, és Szakasits Árpád miniszterelnöksége idején az elnöki hivatal tanácsosaként tevékenykedett. Innen nyugdíjba ment, de a szegedi PB kérésére egy idő után megszakította nyugállományát, és először a Városi Tanács pénzügyi osztályának vezetője, majd a III. ker. Tanács elnöke volt, ahonnan 1957-ben ment nyugdíjba.

A FELSZABADULT SZEGED ELSŐ NAPJAI

A szovjet csapatok széles körben nyomultak előre Magyarországon nyugat felé. Azt reméltük, hogy az 1944-es esztendő lesz a második világháború utolsó szakasza. A magyar hadsereg elvérzése, az ország megszállása a német csapatok által igen nagy nyugtalanságot váltott ki Szegeden éppen úgy, mint az egész országban. A bizonytalanság érzése erősen fokozódott a német megszálláskor végrehajtott nagyarányú letartóztatások és internálások következtében. Szaporodtak a katonai behívások a büntetőszázadokba, az internáló táborok megteltek a munkásmozgalom vezető embereivel. Ezért az ellenállási mozgalom rövid időre megtorpant, hogy azután ismét fellendüljön. Ezt nagymértékben segítette a szovjet csapatok gyors előretörése, amely előidézte az északi és keleti határvidéken levő internáló táborok feloszlatását.

1944. szeptember hónapban megszűnt a munkásvezetők internálása; ez új reménnyel töltötte el Csongrád megye munkás- és parasztttömegeit.

Különös érzés fogott el bennünket, Szentes, Szeged, Hódmezővásárhely és Makó internált munkásmozgalmi vezetőit. Szerettünk volna Ricséről előbb hazaérni, mint a felszabadítók, hogy fogadhassuk a szovjet hadsereget. Szerencsénk volt! Mi értünk előbb haza.

Lázasan csomagoltak a német rablók és a polgárságnak az a része, amelyiknek volt miért félnie. Velük együtt menekültek azok is, akikre hatással volt az a szennyes propaganda, amelyet a fasisták a szovjet katonák kegyetlenségéről terjesztettek.

Október 11-én a szovjet hadsereg felszabadította városunkat.

Már napokkal előbb beszéltünk munkásokkal, parasztokkal és értelmiségiekkel, akiknél — úgy véltük — megértésre találtunk, hogy legyenek segítségünkre a kezdet kezdetén, de igen kevesen mertek határozott választ adni. Ezért nehéz feladat hárult ránk a felszabadulást követő napokban, mert alig voltunk tíz-egynéhányan, akikre hallgatott a munkásság. Arról

tárgyaltunk, hogyan segítsünk a kifosztott városon. Jól meggondoltuk a tennivalókat, a feladatokat. Már polgármester jelöltünk is volt, egy város vezetésében jártas és megbízható elvtárs, dr. Valentiny Ágoston. Megállapodtunk abban, hogy ha rákerül a sor, a szovjet városparancsnoknál a munkások nevében őt javasoljuk polgármesternek.

Mielőtt a régi városvezetők elmenekültek volna, megbíztak egy öreg, jámbor ügyvédet, üljön be a polgármesteri székbe, és adja át a várost a felszabadító csapatoknak.

A város átadására azonban nem került sor, mert a szovjet városparancsnok felszabadulásunk harmadik napján magához hívatta a munkásság és a polgárság megbízottait, hogy megbeszéljük a teendőket. A szegedi munkásság nevében javaslatot tettem a polgármester és a rendőrség politikai és bűnügyi vezetői személyére vonatkozólag. A polgármester a munkások szerint csak dr. Valentiny Ágoston lehetett. Még a felszabadulás előtt két nappal polgárőrséget hívtunk életre. Arra kértük a parancsnokot, hogy az alakulat politikai vezetőjévé Komócsin Illést, a bűnügyeket intéző részleg vezetőjévé Bokor Antalt nevezze ki. A szovjet városparancsnok egy óra múlva már át is adta a kinevezést írásban mind a hármójuknak, és megtárgyalta velük a teendőket. Kérte őket, hogy ha valami rendkívüli esemény történne, forduljanak bizalommal hozzá, ahol kell, ott segíteni fog.

Ezer és ezer problémával kellett megküzdenünk. Nagy gondot okozott a munka megindítása az üzemekben, valamint az őszi szántás-vetés megszervezése. Az üzemek és intézmények vezetői elmenekültek, minden értéket magukkal vittek. A város kasszája is üresen tátongott. Itt álltunk nyersanyag és pénz nélkül. Minden nagyobb üzemben megszerveztük a kapusszolgálatot, hogy ha az üzem dolgozói jelentkeznek, adják tudtukra: a munka megindul. Az első hét igen nehezen ment, mert kevesen voltunk. Nem volt könnyű életet verni egy 100 000 lelket számláló, megbénított városba.

Sajtónk nem volt, személyes agitációhoz nem voltunk elegen. Ezek az okok késztettek bennünket arra, hogy röplapokon október 18-ára nagygyűlést hívjunk össze a városi színházba. A gyűlést én nyitottam meg, majd a helyi viszonyokról tájékoztattam a hallgatókat. A gyűlés kimondotta, hogy megkezdi a munkát és segít a polgárőrségnek helyreállítani a rendet. Végül bejelentettem, hogy a kommunista párt kilép az illegalitásból és legálisan dolgozik tovább.

Ez után a lelkes hangulatú gyűlés után megindult a jelentkezés a munka-

helyeken. Elsőnek a szovjet hadsereg részére termelő üzemeket indítottuk meg: a szalámigyárat, a bőrgyárat, a cipőgyárakat, a kendergyárat stb.

A szakszervezetek is megkezdték működésüket. Elsőnek az a kérdés vetődött fel, hogy ki vezesse az üzemeket, mivel a volt vezetők elmenekültek. A szakszervezeti vezetők értekezlete kimondotta, hogy a munkásság öt-kilenc tagú üzemi tanácsot választ. Ennek kötelessége, hogy a munkát megszervezze, az anyag- és élelmiszer-ellátást biztosítsa, és az üzem dolgozóit a városi és városparancsnoki szervek előtt képviselje.

Az üzemi tanácsokat mindenütt igen gyorsan megválasztották, hiszen ezt az élet sürgette. Kellett a nyersanyag, hogy dolgozni lehessen. Gondot okozott, hol helyezzék el a készárut, honnan szerezzenek pénzt a munkabérek kifizetésére, mi lesz a beteg munkással vagy beteg családtagjával. A most már legális kommunista párt egész Nagy-Szegedre kiterjesztette irányító tevékenységét.

A kórházak és klinikák dolgozóival, orvosok és egyetemi tanárok bevonásával megszerveztük a lakosság orvosi ellátását is. Nehéz feladat előtt álltunk, mert igen rövid idő alatt több mint 15 000 sebesült szovjet katonát kellett elhelyeznünk. Szerencsére villanytelepünk működött, nem úgy, mint a többi alföldi városban, és a vízművek is biztosítani tudta a vízellátást. Azok az üzemek, amelyek a szovjet hadseregnek dolgoztak, a folyamatos termelés érdekében rendszeresen kaptak pénzt és nyersanyagot is. Az üzemi tanácsok a kezdeti bizonytalankodások után jól töltötték be a rájuk bízott munkakört, és a feladatokat jól oldották meg. Egyik-másik üzemi tanácsba bekerült ugyan olyan személy is, aki kihasználva a tagsággal járó szabad mozgást, saját önző céljai érdekében visszaélt a lehetőségekkel, és nyersanyaggal meg készáruval üzérkedett. Ha egy ilyen eset a dolgozók tudomására jutott, az illetőt azonnal leváltották, és a munkásság megvetése sújtotta.

Igen nagy szükség volt az üzemi tanácsok lelkiismeretes és szívós munkájára, mert rövidesen elfogyott a fűtőanyag. Leginkább attól kellett félni, hogy nem tudunk áramot és vizet adni. Tehát az egész város lakosságát mozgósítani kellett, hogy különösen a még nem működő üzemeknél felkutassunk minden tüzelőanyagot. Ezt azután igénybe is vettük. De a városban talált készlet nem tartott sokáig, ezért kénytelenek voltunk a szegedi és a város környékén levő erdők kitermelését megkezdeni Sándorfalván, Sövényházán és még egy pár helyen. Embereket toboroztunk erre a munkára. Ez eleinte nehezen ment ugyan, de a végén mégis akadt elegendő munkaerő. Tüzelő tehát már volt, de nem tudtuk elszállítani. A fasiszták

minden szállítóeszközt elvittek, ezeken hurcolták el a város és az üzemek megmozdítható értékeit, a jószágokat is. Élelmes gazdák azonban kimentették állataikat a németek elől a tanyavilágba. A szovjet hadseregtől kaptunk néhány teherautót, ezekkel és a parasztoktól toborzott 60—70 lófogatos kocsival vittük a városba a villany- és vízszolgáltatáshoz szükséges fűtőanyagot.

A szállítások igen lekötötték az igaerőt, de legalább a villany- és vízszolgáltatás biztosítva volt. Jelentkezett azután egy másik súlyos probléma is: az őszi szántás és vetés, amelyhez megint csak igaerő kellett.

A város vezetőivel arról tanácskoztunk, hogy pénzt kell szereznünk, hogy minden szolgáltatásért fizetni tudjunk, mert fát kell szállíttatnunk, és az őszi mezőgazdasági munkát is el kell végezni.

Megindult az őszi mezőgazdasági munka. Parasztságunk összefogott, hogy a vetőmag minél előbb a földbe kerüljön. De a háború tovább folyt, s egyre kíméletlenebbül dúlt. Horthy kapitulációját a Szálasi-puccs követte. Újabb meg újabb szovjet utánpótlási csapatok mentek minden járható úton a Duna és Budapest felé. Az utánpótlást szállító lovas járműveknél kimerült az ember és az állat egyaránt, a szállítást nemegyszer az eke elől kifogott lovakkal folytatták. Ezt megakadályozni nem lehetett, de nem is akartuk. Az volt a célunk, hogy úgy és ott segítsük az előnyomuló csapatokat, ahogyan és ahol lehet. A kimerült lovakat az út menti árokban hagyták. Ezeket élelmes emberek elvitték a tanyavilágba, oda, amerre mint mondani szokták, még a madár sem jár. Jóval később, amikor minden állatról járlatot kellett felmutatni, akkor láttuk, hogy a háború mennyi lovat hagyott a mi vidékünkön. Lóállományunk azonban nemcsak így szaporodott. A szovjet katonai parancsnokság a városi pártszervezetnek több mint 80 lovat adott át teljesen ingyen. Rövid ideig tartó pihenés és rendes takarmányozás után a kimerült állatok használhatóvá váltak.

Az üzemi tanácsok rendkívül jó szolgálatot tettek nemcsak saját üzemüknek, hanem a felszabadult országrészek népgazdaságának is. A parasztok az elhullott és levágott jószágok bőrét lenyúzták, és odaadták az üzemi munkásoknak. Ezért bocskort, papucsot, cipőt kaptak cserébe. Vittük falura a könnyűipar termékeit, hogy megmutassuk: látjátok! dolgozni és termelni kell, mert a háborúnak vége lesz, és a munka adja meg a jobb és biztonságosabb életet.

Fáradozásunk nem volt hiábavaló, az iparban és a mezőgazdaságban egyaránt megindult a termelőmunka. A városi piac igen népes volt, de a kereskedelem csak nehezen tudott lábra állni, mert a kibocsátott nagy

címletű pengővel az alacsony árakat a vásárlók nem tudták kifizetni. A front távolodása és a jövőbe vetett bizalom mindjobban siettette az élet normális mederbe terelését.

A Szegedi Kenderfonógyár és a kunsági szövőgyár üzemi tanácsa együttes ülésen elhatározta, hogy egyenruhára való anyagot ad nemzetőreinknek. A Szegedi Kendergyárban Fürst Antal idős fonómester olyan vékony kenderfonalat készített, ami a kunsági szövőüzem által adott pamutfonallal egy színben összeszőve, nagyon megfelelt egyenruhának. Ruha tehát már volt, de a gumibotnál félelmesebb fegyvert még nem adhattunk embereink kezébe, mert azt a városparancsnok addig nem engedélyezte, amíg magyar katonák fegyveres harcban állnak a szovjet hadsereggel. Megértettük őt, és igazat adtunk neki. Alkalmazkodtunk a fennálló körülményekhez, nagy gondot fordítottunk arra, hogy az emberek megnyugodjanak és a termelés folyamatos legyen.

Egy alkalommal a városparancsnok magához hívatott és megkérdezte, miért vannak a templomok még mindig zárva. Bizony, a lázas munkában nem is gondoltunk erre. Felhívtuk tehát a plébániákat, teljesítsék vallási kötelezettségüket. A papság eleget tett a felhívásnak, kinyíltak a templomajtók, megszólaltak a harangok.

A háború folyt tovább. Röplapon értesítettük a németek által még megszállva tartott országrészek lakosságát, hogy mi már építjük szabad és boldog hazánkat. Néhány kispolgár, gyáros, kereskedő, pap, a munkások részéről pedig én írtam alá a röplapot. Másnap már szovjet repülők szórták tízezer számra a még fel nem szabadult országrészeken.

Bár a piaci árusítás megindult, csak azok tudtak vásárolni, akik nem dolgoztak, ti. minden árut összevásároltak, mire a dolgozók a munkából kijöttek. Áruhiány lépett fel, mert a spekulánsok szabadon garázdálkodtak. Legjobban a zsír- és húsellátásban érződött az áruhiány. Bár nyitottunk egy hentesüzletet, ez nem tudta az igényeket kielégíteni. Elpanaszoltam a városparancsnoknak nehéz helyzetünket, ő azt tanácsolta, hogy forduljunk a szovjet katonai ellátóparancsnoksághoz. Így is cselekedtünk, és utunk sikerrel járt, mert igen olcsón hozzájutottunk belsőségekhez: fejhez, lábhoz, egyebekhez, ezeket szétosztottuk az üzemekben, vagy ahol erre mód nem volt, az általunk létesített üzletben árusítottuk.

Létrehoztunk egy ruházati ellátó szövetkezeti boltot is. Az árut az elhagyott üzletekből szedtük össze és adtuk át értékesítésre a szövetkezetnek. Ezenkívül juttattunk üzemeknek, intézményeknek és hivataloknak is ruhaneműt.

Segítettük az üzemi tanácsokat és elsősorban a hadseregnek termelő üzemeket azért, hogy a termelés fennakadás nélkül folyjon. Célunkat elértük, mert a katonai alakulatok mindig időre megkapták a megrendelt árut. A jól dolgozó üzemeket a szovjet parancsnokság dicséretben is részesítette.

Nem ment ilyen könnyen a vasúti szállítás. Mind a két hidunkat német katonai utasításra, magyar tiszt parancsára, magyar utászalakulat robbantotta fel. Az újszegedi oldalon több mozdonyt, a Szeged rendező-pályaudvaron pedig nemcsak mozdonyokat, hanem személykocsikat meg tehervagonokat, sőt fordítókorongot is kidobattak a helyükről, hogy ezzel az egész pályaudvar munkáját hosszú időre lehetetlenné tegyék. A vasútnál többen akadtak olyanok, akik nem engedelmeskedtek az elvonulási parancsnak, inkább kiléptek a vasúti szolgálatból. A legálissá vált kommunista párt felhívására benépesült a romos pályaudvar, a rendezői és irányítói részleg meg a javítóműhely. Előkerültek a vezető mérnökök, műszaki irányítók, és kiépült a biztos kézzel dolgozó szakmunkás gárda is.

A pályaudvar üzemi tanácsa a legsúlyosabb körülmények között kezdte meg működését, hiszen nem volt semmilyen alkatrész a szétroncsolt mozdonyok helyreállításához, nem volt sem fa-, sem vasanyag a vagonok javításához. Ezért a sok ronccsá lőtt szerelvényről leszedték a még használható részeket, és ezekből hozták rendbe a kevésbé megrongált mozdonyokat és kocsikat. A fűtőház mérnökével együtt megállapítottuk, hogy ez így nem oldja meg a vasút problémáit. Felkerestük a városban levő asztalos kis- és nagyiparosokat, és megegyeztünk velük, hogy a raktáron levő vagonfenéknek és -oldalnak megfelelő anyagot kölcsönadják, és amint rendeződnek a viszonyok, ugyanolyan minőségben és mennyiségben visszakapják. Az üzemi tanács és a hatóság részéről mint szakszervezeti összekötő én adtam elismervényt az átvett anyagokról, remélve, hogy akárminképpen alakul is a helyzet, egyszer csak visszaadjuk az anyagot vagy annak ellenértékét jó pénzben. Ezek után gyorsabban ment a munka, még több vagont tudtunk forgalomba állítani.

Hídjaink felrobbantása miatt a tiszántúli rész elszakadt a várostól. Átjárni nem lehetett. Ezért élelmiszerhiány kezdett mutatkozni, odaát meg nem tudtak mit kezdeni a sok élelmiszerrel. Mindenáron meg kellett oldani a tiszai átkelést. A legkönnyebb módot választottuk: az elsüllyesztett tápéi kompot kiemeltük a Tiszából, és a Római körút és a Bertalan emlékmű között szovjet katonák segítségével üzembe helyeztük a Tiszán. A Rudolf térről gyalogosok részére pontonhidat állítottunk fel, ezáltal

a tiszántúli rész bekapcsolódott a város élelmiszer-ellátásába, különösen konyhakerti termelvényekkel.

A szovjet hadseregnek szüksége volt vasúti összekötő hídra, ezt alakulataik az általuk hozott faanyagból fel is építették. Ehhez mi is adtunk szakés segédmunkásokat. Elkészült az egyvágányú fahíd, amelyhez mi építettünk a Tisza mindkét oldalán kocsifeljárót. Mindezek következtében biztosítottuk az egyirányú kocsiforgalmat is, igaz, igen rövid időre, mert a Tisza szeszélyes vízállása nem tűrte a faalkotmányt.

Most már úgy láttuk, hogy a hozzánk tartozó területen visszatért a békés élet. Nem volt fennakadás sehol a termelésben. Úgy éreztük, valamilyen sajtótermék útján tájékoztatni kell a város lakosságát a háborús események állásáról és a helyi életről. Kiadtuk a „Szegedi Népakarat" című újságot, amely a Kommunisták Magyarországi Pártja szegedi csoportjának napilapja volt. Lelkes fiatalok és idősebb elvtársak írtak bele, egy nyomdászgárda nyomta anélkül, hogy bárki is fizetést kapott volna. A kilencedik szám után azonban beszüntettük, és helyette megjelent a Nemzeti Függetlenségi Front lapja, a „Délmagyarország".

A háború még mindig folyt, mi azonban már a hadműveleti területen kívül voltunk. Debrecenben megalakult Magyarország Ideiglenes Kormánya. Ez irányította tovább a már felszabadult országrész sorsát.

GYŐRI IMRE

(HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 1924. ÁPRILIS 21.—)

Az MSZMP KB titkára. Édesapja a húszas évek végétől a gyomai Kner Nyomdában dolgozott, ezért a négy polgári elvégzése után ő is a nyomdászmesterséget tanulta. 1942-ben lett nyomdai gépmester, és ekkortól tagja a nyomdászszakszervezetnek és a Szociáldemokrata Pártnak. A felszabadulás után az MKP tagja lett. 1945-ben a gyomai MKP Járási Pártbizottság munkatársaként, 1946 júniusától a gyulai Járási Pártbizottság titkáraként dolgozott.

1946 novemberétől 1949 szeptemberéig az MKP KV Ifjúsági Titkárságán dolgozott annak megszűnéséig, majd a MINSZ szervezési osztályának lett a vezetője. 1949 szeptemberében a kétéves pártfőiskola hallgatója, de még az iskola befejezése előtt kinevezik az MDP KV agit.-prop. osztálya alosztályvezetőjévé. 1954-ben az SZKP hároméves pártfőiskolájára került, de az 1956-os ellenforradalom idején hazatért, és részt vett annak felszámolásában és az MSZMP megalakításában. Tanulmányai befejezése után, 1957-től 1962-ig, az MSZMP KB apparátusában dolgozott; 1962 februártól először Szegeden néhány hónapig a Városi Pártbizottság első titkára, majd 1962 novemberétől a Csongrád megyei Pártbizottság első titkára. 1974 márciusától az MSZMP KB titkára.

1944. október 7-én felszabadult Gyoma. A megelőző napokban a község otthon maradt lakosságát kirendelték katonai sáncárok ásására. Futóárkokat, páncéltörő ágyúk álláshelyeit kellett ásóval, kapával kiépíteni. A magyar és német katonai hatóságok abban a hitben éltek, hogy még fel is tudják használni az építményeket. Kora reggeltől késő estig dolgoztak a férfiak és a nők, miközben szakadatlanul vonultak visszafelé a német és magyar csapatok. A magyar katonák elkeseredettek voltak, legszívesebben nem mentek volna tovább, de akkor még csak nagyon kevesen mertek lemaradni. Október 5-én a szovjet csapatok tüze már elérte a község határát, ezért a sáncásó munkát be kellett fejezni. A késő délutáni órákban egy szovjet páncélos ék Endrőd felől behatolt Gyomára. Ezen a napon Gyoma elfoglalása és felszabadítása még nem történt meg. Ez a páncélos csoport messzire megelőzte a fő erőket, és a németek bombákkal és páncélöklök segítségével öt-hat tankot megsemmisítettek közülük. Október 6-án délelőtt a felsorakozó szovjet egységek, néhány órás német ellenállás után, az egész községet birtokukba vették, és továbbűzték a fasiszta csapatokat.

Most már kimerészkedtünk az utcára, és elindultunk, hogy körülnézzünk a községben. A község katonai tábor képét mutatta. Akkor láttuk először, milyen hatalmas erővel és szervezettséggel nyomult előre a Malinovszkij által vezényelt Ukrán Front, maga előtt hajtva, egy pillanatnyi nyugalmat sem hagyva a német és magyar csapatoknak. Az első napon még csak a katonai rendfenntartás működött. A község lakosságának egy része fosztogatott az elhagyott üzletekben és lakásokban.

A felszabaduláskor kevés szó esett nagy távlatokról, a jövő perspektíváiról; tettük, amit a napi élet feladatul tűzött elénk. Megkezdődött a község rendjének helyreállítása, a romok eltakarítása, az elesettek elhantolása, a keletkezett károk helyrehozása. Hogy rövid időn belül konszolidálódott

a helyzet, ahhoz hozzájárult az is, hogy Gyomára szovjet parancsnokság települt, és a frontparancsnok egy ideig a községben székelt.

Már az első napokban megkezdődött a Kommunista Párt szervezése is. Egyidejűleg két kommunista pártszervezet alakult. Az egyik a volt úri kaszinó helyiségében, a másik a volt német kaszinóban. Az úri kaszinóbeli csoport valószínűleg jobban ismerte a párt politikáját, a nemzeti összefogásra irányuló törekvéseket, mint a másik, de a párt szervezési elveit liberálisan értelmezte, s a kezdet kezdetén kisburzsoá, sőt tőkés elemeket is felvettek a pártba. Ez visszatetszést keltett a nincstelen munkásokban és proletárokban. A másik csoport, amelyikben volt 19-esek, építőmunkások és néhány baloldali szociáldemokrata nyomdász vett részt, kevésbé ismerte a párt népfrontpolitikáját, jóllehet valamennyi tagja olvasta annak idején a „Népszava" 1941-es karácsonyi számát. A csoport tagjai azonban nem tudták, hogy a felszabadulás után hogyan kell a népfrontpolitikát alkalmazni. Tevékenységük az 1919-es gyakorlatból és tapasztalatból indult ki. A párt rendkívül szűkre szabta kereteit. A község élére direktóriumszerű vezető testületet állított, és 30 tagú vörösőrséget szervezett. Tulajdonképpen ott folytatták munkájukat, ahol 1919-ben abbahagyták. A község életére elsősorban ennek a csoportnak a működése nyomta rá bélyegét. Azonnal hozzáfogtak a mindennapi élet helyreállításához, a létfontosságú közmunkák megindításához. Megszervezték az utak, középületek rendbe hozását, a repülőtér kijavítását; segítették a szovjet csapatok ellátását. Számba vették a község vagyontárgyait, a községházán megmaradt pénzösszeget. Egységes fizetést állapítottak meg a köztisztviselőknek és a vörösőrség tagjai számára. A község egész lakossága közmunkát végzett. Minden családból legalább egy felnőtt (ha volt ilyen) a hét egyik napján köteles volt a direktórium által megjelölt helyen munkát végezni. Napokon belül helyreállt a rend, még az üzleteket is kinyitották.

Az élet megindításában és a szovjet csapatok segítésében különösen fontos helyet foglalt el a gyomai Kner nyomda. Az otthon maradt nyomdászok éjjel-nappal dolgoztak. Nyomtatták a szovjet csapatok frontújságját, s orosz nyelvű röpiratokat készítettek. A cirillbetűs szövegeket szovjet katonák szedték, és csak a nyomás történt a nyomdában. Nemcsak a front számára dolgozott a nyomda, hanem magyar nyelvű felhívásokat is készített, többek között a párt első kiadványainak egy részét. A szovjet parancsnokság által kibocsátott „Híradó" című magyar nyelvű újság két vagy három száma is Gyomán jelent meg.

Hogy milyen legyen a párt, kik lehetnek a tagjai, melyek a tagok jogai

és kötelességei és mi a párt programja — ezekben a kérdésekben elég nagy bizonytalanság uralkodott. Az egységes pártmunkát zavarta a két pártszervezet léte. Nehezítette a helyzetet az is, hogy elég nagy volt továbbra is a bizalmatlanság a munkások és a földmunkások, valamint a nyomdászok, továbbá volt 19-esek és az új párttagok között. Később a pártszervező munkában némi segítséget nyújtottak azok az elvtársak, akik az első napokban hazakerültek a frontról, és akiknek az illegális kommunista párttal korábban kapcsolatuk volt. Közülük ebben az időben jelentős szerepet játszott Patkó Imre. Gyomán a párttagok és a lakosság első ízben tőle hallott az MKP céljairól, irányvonaláról, szervezeti elveiről, szerepéről az új Magyarország építésében. A bizonytalanság azonban teljesen csak akkor oszlott el, amikor Szegedről, az MKP központi szerveitől és a megye központjától megérkeztek a párt vezető emberei. Részletes útmutatást kaptunk tőlük a párt tevékenységére, szervezésére vonatkozólag. Közvetlenül a felszabadulás után megfordult nálunk Révai József és Vas Zoltán Szegedről, később pedig Szobek András és Gyuska János Békéscsabáról. Ezek az elvtársak megmagyarázták a párt irányvonalát és azt, hogy hogyan kell a helyi pártszervezetnek tevékenykednie. Hogy milyen jelentősége van a párt életében a határozott politikai irányvonalnak és annak, hogy ezt minden párttag ismerje, először akkor tapasztaltam, amikor ezeket az instrukciókat a központ illetékeseitől megkaptuk. A határozott útmutatás nyomán bátrabban dolgozott a kisszámú kollektíva, amely most már a központ segítségével egységes pártszervezetbe tömörült.

Az akkori napok valóban forradalmiak voltak; szinte észre sem vettük az idő múlását. Valósággal egybefolytak a napok és a hetek. Mi, volt kizsákmányoltak, először éreztük, hogy erősek vagyunk, és először ízleltük a közéleti munka nagyszerűségét. Szerveztük a pártot, életre hoztuk a koalíciós pártok helyi szervezeteit, gyűléseket tartottunk, propagáltuk céljainkat, törekvéseinket. Az első napokban még nem volt napilapunk, ezért a pártház előtt rendszeresített faliújságon tájékoztattuk a község lakosságát, főként a front helyzetéről és arról, hogy mindjobban közeledik hazánk felszabadulásának napja, a háború befejezése.

A kommunisták kezdeményezésére létrejött a nemzeti bizottság, majd az igazoló bizottság, később a földigénylő bizottság is. Megváltozott összetételben újra tevékenykedett a községi képviselő-testület.

Különösen jelentős szerepet játszott és lényegében hatalmi funkciót töltött be a nemzeti bizottság. Szinte nem akadt egyetlen, az egész lakos-

ságot érintő dolog, amelyben a nemzeti bizottság ne foglalt volna állást. Döntéseit a községi közigazgatás vezetői és más közhivatalok kötelező erejűnek tartották, de a különböző pártok is akceptálták.

Mindenütt a kommunistáké volt a kezdeményező szerep. Minden lényeges kérdésben megelőztük a többi pártok vezetőit. Határozottan tudtuk, mit akarunk, és ezért nagy volt a tekintélyünk a tömegek előtt. Az első népgyűléseket a kommunisták szervezték meg. A község életét, a nemzeti bizottság és más politikai szervek tevékenységét a pártszervezet nem közvetlenül, hanem az ott dolgozó kommunisták útján irányította, befolyásolta. Minden kommunista, aki a párt megbízásából valahol tevékenykedett, nap nap után meggyőző munkával, érveléssel, példamutatással igyekezett megszerezni a többi párt képviselőinek támogatását, helyeslését az MKP politikáját illetően. A politikai harcnak nagyszerű iskolái voltak a népi szervek ülései, az együttesen tartott gyűlések, értekezletek.

A kommunisták munkájának eredményeként legtöbbször sikerült ellensúlyozni a kisgazdapárt és néhány jobboldali szociáldemokrata ingadozását azzal, hogy a nemzeti bizottságban a kommunista párt, a szakszervezetek és a Nemzeti Parasztpárt képviselői egységesen léptek fel; rendszerint megszavazták a kommunisták javaslatait.

A kommunisták tevékenységükkel megszerezték a lakosság rokonszenvét, lassan, fokozatosan nőtt a bizalom irántuk és a szovjet hadsereg iránt is. Sok-sok téves nézetet, rémhírt kellett szétoszlatni, nap nap után erősítve az új életbe vetett hitet. A szovjet katonák sokat segítettek ebben. Nagy szeretettel bántak a gyerekekkel, öregekkel; ezzel is megmutatták, milyen nagy a különbség köztük és a fasiszta hadsereg katonái között. Előfordult azonban időnként egy-egy kilengés, durva magatartás, s ezek miatt olyan híresztelések terjedtek el, amelyek hetekre megnehezítették a politikai munkát.

A felszabadulás után, a kommunista párt megalakulását követően, ifjúsági szervezetet hoztunk létre, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget (MADISZ). Egy ideig csak ez az egy ifjúsági szervezet működött, gyorsan fejlődött, s székháza a fiatalok kedvelt gyülekezési helye lett.

Az MKP megbízásából a pártvezetőségben én feleltem az ifjúság szervezéséért. Az ifjúsági szervezetnek azonban külön titkára volt, egy pártonkívüli fiatal. A székház megszerzése után rövid idő alatt összeszedtük a községben talált gazdátlan könyvtárak anyagát, és berendezési tárgyakat szereztünk. Lázas ifjúsági élet alakult ki a község belterületén, majd később a volt uradalmak kastélyaiban, a tanyaközpontokban is. A különböző

ismeretterjesztő előadások, tanfolyamok szervezésén túl az ifjúsági szervezet legfontosabb feladata az volt, hogy mozgósítson a gyűlésekre, politikai és egyéb rendezvényekre. A későbbiek során hatékony kulturális élet alakult ki az ifjúsági szervezetben; irodalmi esteket, színházi előadásokat, hangversenyeket rendeztek.

A felszabadulást követő idő egyik nagy jelentőségű eseménye volt az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítése, képviselők küldése az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. Gyomáról két kommunista (Megyeri Sándor és ifj. Maász András) és egy kisgazdapárti (Rácz Lajos) küldött indult Debrecenbe. Az illetőket pártjuk jelölte ki, de a lakosság tudomására hoztuk, hogy kik képviselik a községet. Nagyon ügyeltünk arra, hogy valóban becsületes, arra érdemes emberek kerüljenek e magas tisztségbe. December 18—20-a táján teherautókon utaztak a képviselők Debrecenbe. A délvidékről Debrecenbe igyekvők Gyomán álltak meg pihenőre, a kommunista pártháznál. Emlékszem, milyen nagy meglepetést, sőt megbotránkozást váltott ki az emberekből, amikor az érkező teherautókról katolikus papok is leszálltak, és kitudódott róluk, hogy ők is képviselőként vesznek részt az Ideiglenes Kormány megválasztásában. A Szegedről jövő elvtársak magyarázták meg azután, hogy mennyire fontos a társadalom minden rétegét képviselő Nemzetgyűlés létrehozása és működtetése.

Minél rendezettebbé váltak a viszonyok, figyelmünk annál inkább a jövő felé fordult. Taggyűléseken és a lakosság körében is mind gyakrabban tették fel a kérdést: mi történik az elhagyott földekkel, hogyan fejeződik be a kukorica és más növények betakarítása, ki műveli meg a földet a következő mezőgazdasági év során. A kis földtulajdonosok természetesen gondját viselték földjüknek, a nagybirtokok azonban megműveletlenek maradtak. Már novemberben és decemberben kezdtünk beszélni a földreformról, arról, hogy a nagybirtokot fel kell osztani. A gondolat tetszett a lakosságnak, de nem nagyon hittek benne; különben is elég sokszor elterjedt a rémhír, hogy még visszajöhetnek a németek és velük együtt az urak. A helyi pártszervezet erőteljes agitációt fejtett ki annak érdekében, hogy a rászorulók bátran igényeljenek földet, és követeljék a földosztást. Aláírásokat gyűjtöttünk a községben. Eleinte — a kommunistákon kívül — nagyon kevés akadt, aki az íveket aláírta volna. A későbbiek során, amikor megértették, hogy földet csak az kaphat, aki igényel is, gyors ütemben százak írták alá a földosztást követelő, az Ideiglenes Kormányhoz címzett memorandumot. A helyi kommunisták szinte minden földigénylővel külön-külön beszéltek. Ez arra is jó volt, hogy a bennük élő kételyeket elosz-

lassuk. Amikor már csaknem 2000 aláírás gyűlt össze, egy küldöttség — amelyet Megyeri Sándor, a pártszervezet titkára vezetett, s tagja voltam én is — lovas batárral Debrecenbe utazott, hogy személyesen adja át az Ideiglenes Kormány elnökének a földosztást követelő petíciókat. Ez 1945. február 10-e táján történt. Kemény hideg volt, az út Gyomáról Debrecenbe három napig tartott. Mielőtt Debrecenben a kormány vezetőit felkerestük volna, elmentünk a kommunista párt központjába, ahol még aznap éjjel a párt vezetői közül Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Nagy Imre és Farkas Mihály fogadta delegációnkat. Alaposan kikérdeztek bennünket, majd hasznos tanácsokkal láttak el a kormány elnökénél tanúsítandó magatartásunkra vonatkozóan. Biztattak bennünket, hogy ne engedjük magunkat lerázni, s ha kell, várjunk türelmesen, de semmi esetre se utazzunk vissza dolgavégezetlenül. Megkérdezték, hogyan tervezzük a földosztást, kiknek kívánunk földet adni, mekkora nagyságú föld jut egy családra, milyen földterületek felosztásával számolunk. Külön felhívták a figyelmünket, hogy a nem földművelő munkásság részére kiskertnek 300—400 négyszögöl földet juttassunk. Érdeklődtek, hogy mi az elképzelésünk a nagybirtokon levő építményekkel, berendezésekkel, vetőmagvakkal.

Másnap a kormány elnökéhez, Dálnoki Miklós Bélához mentünk. Valóban sokáig várakoztatott, de végül ebéd után, mivel nem tágítottunk, fogadott bennünket. Küldöttségünk vezetője eleinte igen tisztelettudó, barátságos hangon adta elő jövetelünk célját. Csak amikor Dálnoki flegmán és kitérően nyilatkozott, akkor váltottunk át határozott hangra, visszautasítva a kormány elnökének szavait. Megmondtuk, hogy a következő évben csak akkor lehet számolni a kenyérgabona megtermelésével, ha a föld felosztása megtörténik. Dálnoki meglepődött magatartásunkon, és mi megnyugtattuk, hogy a Viharsarok minden községében ilyen határozottan követelik a földosztást. Tudtára adtuk, hogy csak az a kormány maradhat hatalmon, amelyik ezt a nagy társadalmi problémát megoldja. Miután eljöttünk tőle, eszméltünk rá, hogy milyen erélyes hangot ütöttünk meg, de úgy éreztük, hogy valóban az egész Viharsarok nincstelen parasztsága, munkássága nevében beszéltünk. És hogy szükség volt a mienkhez hasonló deputációkra, az később derült ki, amikor a Kisgazdapárt szabotálni akarta a föld 1945 tavaszán történő felosztását. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés azonban elfogadta a földosztásra vonatkozó törvényt, a földigénylő bizottságokat felváltották a földosztó bizottságok. Községünkben is mintaszerű szervezettséggel osztottunk fel több mint 3000 hold földet 330

családnak. Ezenkívül több százan kaptak házhelyet és veteményes kertet. Mindez rendkívül megerősítette a párt befolyását a földművelő lakosság körében.

A földosztásért folytatott politikai munkával egyidejűleg a párt tevékenysége középpontjában az új demokratikus hadsereg szervezése állott. Nem volt könnyű a négyéves háború után azzal előállni, hogy mielőbb hozzunk létre új hadsereget, hogy még részt tudjunk venni a fasiszta hadsereg leverésében. Gyomán a kommunista párt ebben a törekvésében tulajdonképpen egyedül maradt, csak az ifjúsági szervezet, a MADISZ támogatta. Az MKP és az ifjúsági szervezet befolyását bizonyítja az a tény, hogy Gyomáról mintegy 200 fiatal jelentkezett a demokratikus hadseregbe. Nem rajtuk múlott, hogy csak egy részüket hívták be Békéscsabára, és hogy a németek elleni harcban már azok sem tudtak részt venni, akik katonák lettek. A kommunista fiatalok legjobbjait — az ifjúsági szervezet kádereinek nagy részét — a pártvezetőség döntése alapján küldtük a hadseregbe.

Az ifjúsági szervezet munkájában nagy szerepet kapott az újonnan földhözjuttatottak segítése. Nehéz helyzetbe kerültek az újbirtokosok, de különösen azok a családok, ahol a család feje és férfi tagjai a fronton vagy hadifogságban voltak. A MADISZ ifjúsági brigádokat hozott létre, hogy az egyedülálló idősebbeknek és nőknek segítsen a kukoricakapálásban, aratásban és egyéb betakarítási munkákban. Az ifjúsági szervezet egyébként önmagát tartotta el, s a legkülönbözőbb módon — fakitermelés, selyemhernyó-tenyésztés, eperszedés stb. — teremtették meg a működésükhöz szükséges pénzt.

Budapest felszabadulása után élelemmel segítettük a főváros lakosságát. Mikor azonban megindult a batyuzás, a feketézés, már nehezebb volt önkéntes segélyakciókat szervezni. De ez inkább már 1945 második felére és 1946-ra jellemző.

Amikor a párt meghirdette az újjáépítés programját, mindenekelőtt a vasút újjáépítését, ennek szellemében mi is szerveztünk társadalmi munkát, rohammunkát. Számba vettük és helyreállítottuk a nagy mezőgazdasági gépeket: traktorokat, cséplőgépeket, vetőgépeket és a községben maradt néhány teherautót. Egyik nagy akciónk volt azoknak a Kőrösbe süllyesztett teherautóknak a kiemelése, amelyeket a németek visszavonulásukkor üzemanyag hiánya miatt nem tudtak magukkal vinni. Heteken át felváltva, sokan dolgoztunk, amíg kiemeltük őket. Egy részüket helyben felhasználtuk, más részüket pedig átadtuk a központi szerveknek.

A gazdasági újjáépítés időszakában létrejöttek Gyomán az első termelési, fogyasztási és értékesítő szövetkezetek. A fogyasztási és értékesítő szövetkezet (az egyik 19-es elvtárs, Molnár Antal, hozta létre) árualapja az a terménymennyiség volt, amelyet a földművelők adtak össze abból a célból, hogy Pestről és az iparvidékekről cserébe vasat, ásókat, ekéket stb., Erdélyből pedig sót szerezzünk be. A szövetkezet jól működött, később azonban az infláció megbénította. Közvetlenül a földosztás után Toldi Gábor 19-es veterán azzal a kéréssel fordult a pártszervezethez, hogy ne engedjük a község határában levő Zsófia-majort lebontani, hanem adjuk át 12 új földhözjuttatottnak, akik termelőszövetkezetet hoznak létre. Ebből a csoportosulásból nem lett ugyan termelőszövetkezet, de a szántástvetést és a betakarítási munkát közösen végezte el a 12 család. Fentről azt az utasítást kaptuk, hogy egyelőre ilyen jellegű kezdeményezést ne támogassunk, mert ez bizalmatlanságot ébreszt a parasztságban.

1945 tavaszán, a mindennapok munkája mellett, feledhetetlen esemény volt Magyarország teljes felszabadítása és az első szabad május elseje megünneplése. Kisebb gyűléseket sokat tartottunk már mindenfelé, de ezek a megmozdulások valóban felrázták az egész falu népét. A 12 000 lakosú községben 3000—4000 ember vonult fel a különböző pártok és szervezetek zászlói alatt. Rendszerint három-négy szónok beszélt, s némely gyűlés három óra hosszat is eltartott. Előfordult, hogy ennél tovább is együtt maradt a tömeg. Ezeken a gyűléseken az előadók mind többet beszéltek a jövőről, de már jelentkeztek a kibontakozó pártharcok előjelei is.

1945 közepén a rendőrségen belül a politikai rendőrség is megkezdte tevékenységét. Ilyen jellegű munka persze korábban is folyt, de szervezeti kereteket csak ez idő tájt öltött. A békéscsabai elvtársak már 1944 karácsonyán bevontak minket, gyomaiakat, más községek politikai rendészeti munkájába. Egy alkalommal az az utasítás jött Békéscsabáról, hogy menjünk el Dévaványára, és a politikai rendőrség két emberét szabadítsuk ki, mert ott elfogták őket. Ez valóban így volt; egy Dékány nevű 19-es elvtárs, aki párttitkárnak is és a direktórium vezetőjének is kikiáltotta magát Dévaványán, valóságos kiskirályságot hozott létre. Mindenkit, aki valamiben ellentmondott neki, megfenyegetett, hogy letartóztatja, sőt felakasztatja. Egy épületben, ahol a főhadiszállása volt, a pincét börtönnek rendezte be, és ide zárta be ellenfeleit. A túlkapások megfékezésére Békéscsabáról két politikai nyomozót küldtek Dévaványára, hogy kísérjék be Dékányt az ottani főkapitányságra. A két emberről napokig nem érkezett hír. Csabán nyugtalankodtak, ezért kértek meg bennünket, nézzünk utána,

hogy mi történt. A két politikai tiszt Dékány „börtönében" ült, és majdnem ugyanez lett a mi sorsunk is. Csak nagy rábeszélésre, fenyegetésre sikerült kiszabadítani a két csabai elvtársat és eljönni Dévaványáról. A későbbiek során az Ideiglenes Kormány intézkedésére eltávolították ezt a „kiskirályt" tisztségéből. Az igazság kedvéért meg kell mondani, hogy igen sokan voltak, akik szimpatikusnak találták magatartását.

Álradikalizmusért azonban nem kellett a szomszéd községekbe menni, volt belőle elegendő Gyomán is. Sokféle munkám között a politikai rendőrség tevékenységére is felügyelnem kellett a járás területén. A politikai rendőrség feladatát — általában a nyugatról hazaérkezett, erősen jobboldali vagy fasiszta múltú elemeket összeszedni és az illetékes felsőbb hatóságoknak átadni — többé-kevésbé jól megoldotta. Az ott dolgozók lelkes kommunisták voltak, őszintén a legjobbra törekedtek. De nehezen lehetett megértetni velük, hogy az ő feladatuk az ügyek felderítése, az ítélethozatal azonban nem rájuk tartozik. A jog és a törvényesség betartására minden körülmények között nagyon ügyeltünk, mert tudtuk, hogy a kommunista párt politikáját, magát a pártot kompromittálja egy-egy kilengés vagy túlkapás. Elvtársainknak az osztályellenséggel szemben érzett mérhetetlen gyűlöletét azonban megértéssel kellett fogadnunk. A felszabadulás után nagy önuralomra volt szükség, hogy mindazokért a megpróbáltatásokért, megaláztatásokért, éhségért és gyötrelemért, ami őket a felszabadulás előtt érte, ne törlesszenek személyesen is. Türelmes politikai munkát, meggyőzést igényelt annak a megértetése, hogy az osztályharc akkor eredményes, ha mentes a szubjektív indulatok diktálta cselekvésektől. Az ország újjáépítéséért folyó harc minden haladó erő összefogását követelte. „Balos" elvtársaink viszont azt kérték számon tőlünk, hogy a kesztyűs kéz politikája hogyan fog valaha is elvezetni a munkásosztály hatalmához, a proletariátus diktatúrájához. De addig még sok víz folyt le a Kőrösön, sok politikai csatát kellett megvívnunk; győzelmeket is, de néhány kudarc józanító hatását is át kellett élnünk.

1945 nyarára és őszére a választási harc nyomta rá bélyegét, mint az egész kommunista párt, a helyi pártszervezet is mintaszerűen készült erre. Már a nyár elején több kéthetes pártiskolát szerveztünk. Az egyik ilyen tanfolyamon én is részt vettem, és jóleső érzéssel mondhatom el, hogy azok közül, akikkel akkor ott találkoztam, ma többen is nagyon fontos állami és politikai poszton dolgoznak. Nagy hatással volt ránk Révai József előadása, aki ez alkalommal Békéscsabán járt, és a megyei pártaktívát készítette fel a választási csatára. A választás előtt a gyűlések és kisgyűlések

tömegét tartottuk; politikai munkánk átfogta az egész község lakosságát és területét. Tanyacsoportonként, a községen belül szinte utcánként voltak gyűlések. Utóbb már megsértődtek, ha egyik vagy másik utca kimaradt. Kommunisták, de pártonkívüliek is szívesen rendelkezésre bocsátották lakásukat, és egy-egy ilyen gyűlésen 30—40-en vettek részt. Sok kérdést feltettek, és rendszerint az éjszakába nyúltak a beszélgetések. Nagy politikai tömegtüntetések zajlottak le. A választási csata időszakában a koalíciós partnerek pártvezérei szinte kivétel nélkül megjelentek Gyomán. A legtöbb központi küldött a Kisgazdapártból látogatott hozzánk. Ez alkalommal ismerkedtem meg Tildy Zoltánnal, Ortutay Gyulával, Kovács Bélával, Dobi Istvánnal és a parasztpárti Kovács Imrével.

A választási csatában részt vett az egész kommunista párttagság és a párt oldalán a MADISZ. Akik agitációs munkát nem végeztek, azok plakátokat ragasztottak, jelszavakat festettek, a gyűlések technikai feltételeit teremtették meg. Lelkes munka folyt, és ha a választás eredményei a párt számára nem is hoztak elsöprő győzelmet Gyomán sem, mégis a legtöbb szavazatot az MKP kapta, jóval többet a megyei, illetve az országos átlagnál.

Ebben az időben Gyomán már több száz tagja volt a pártnak. De még jó ideig egy alapszervezetben és egy vezetőség irányításával működött a helyi pártszervezet. Ez így volt a többi párt esetében is. Létszámban a Szociáldemokrata Párt nagyobb volt a kommunista pártnál, de jellemző, hogy a választások során a Szociáldemokrata Párt csak fele annyi szavazatot kapott, mint a kommunisták. A választások után a politikai harc élesebbé vált. Gyakran megtörtént, hogy a nemzeti bizottságban vagy más koalíciós szervezetben csak nehezen lehetett az MKP elképzeléseinek érvényt szerezni. A választások után a párt szisztematikus munkával hozzáfogott politikai befolyása továbbnöveléséhez, a jelentkező reakció visszaszorításához. A mindennapok feladata mellett már arra is jutott idő, hogy a káderek továbbfejlődésével törődjenek. Engem is behívtak a megyei pártbizottságra; elbeszélgettek velem, és közölték, hogy a párt központi iskolájára jelölnek. November utolsó napjaiban utaztunk — a fél országot körbejárva, Szegeden és Pécsen keresztül — Budapestre.

A Karolina úti pártiskola két hónapja sokat nyújtott a résztvevőknek. Legtöbbünk itt hallott először színvonalas előadást a történelem, közgazdaság és a párttörténet tárgyköréből, hiszen olyan előadóink voltak, mint Rudas László, Andics Erzsébet, Nagy Tamás, Zsigmond László, Havas Ernő, Molnár Erik és mások. Fiatalon, friss fejjel, valósággal szívtuk ma-

gunkba a hallottakat. Ma is állítom, hogy marxista műveltségem megalapozásához, a tanulás megszerettetéséhez, a párt politikájának megértéséhez ez a tanfolyam adta az alapot. Hasznos és érdekes volt az itt eltöltött idő abból a szempontból is, hogy megismertük más vidékek kommunista vezetőit, aktivistáit, a mozgalom problémáit. A központi vezetők is rendszeresen látogatták a tanfolyamot, így az akkori országos vezetőket személyesen megismerhettük. A tanfolyam vége felé egy háromtagú bizottság — tagjai Szőnyi Tibor, Szalai András és Sebes István voltak — elbeszélgettek külön-külön minden hallgatóval. Tőlem is megkérdezték, hogy milyen területen szeretnék az iskola után dolgozni. Nagyon határozottan kijelentettem, hogy szakmai munkámat szeretném gépmesterként folytatni odahaza, és emellett annyi pártmunkát végezni, amennyit csak bírok. A bizottság ezzel egyetértett, és én is azt gondoltam, hogy jobb felkészültséggel úgy folytathatom pártmunkás tevékenységemet, hogy többet nem kell búcsút mondanom a szakmámnak. Ez azonban illúziónak bizonyult, mert alighogy hazaérkeztem Gyomára, máris megbízást kaptam egy pártiskola vezetésére Mezőberényben. Ezt követően rövid idő múlva a gyomai járási pártvezetőség függetlenített munkatársa lettem.

A koalíciós partnerekkel folytatott politikai harc egyre élesebbé vált, ezért a Szociáldemokrata Párttal, a Parasztpárttal és a szakszervezettel együtt mi is megszerveztük a Baloldali Blokkot. Mind többen tértek vissza nyugatról, akik egyre bátrabbak és hangosabbak lettek. A kommunista párt befolyása azonban nem csökkent; a földjüket féltő újbirtokosok, a munkaalkalmat kereső nincstelenek a mi pártunkban láttak biztos támaszt. Különösen akkor erősödött az MKP tekintélye, amikor az igazoló bizottságokra támaszkodva, a központi határozatoknak megfelelően a bélistázást is felhasználtuk erőnk megmutatására. A kiosztott földek megvédése, a bélistázások lebonyolítása megmutatta, hogy a kommunista párttal nem lehet másodlagos erőként bánni. A reakció is meghunyászkodott. Az egyik járási titkári értekezletnek az volt a témája, hogy milyen a hangulat, mekkora a kommunista párt befolyása. Emlékszem, úgy jellemeztük a helyzetet, hogy a kisemberek becsülik és tisztelik a párt vezetőit, és a legutóbbi időben már az „urak" is előre köszönnek nekik. Ki pozitív, ki negatív előjellel, de kellett hogy számoljon a Kommunista Párttal.

Ebben az időben kaptam megbízást a szeghalmi járásban a bélistázás lebonyolítására. A megyei főispán adta kezembe a megbízólevelet; Szeghalmon a koalíciós pártok képviselőiből alakult bizottsággal kellett a szükséges létszámcsökkentést végrehajtani. Természetesen minden párt harcolt

azért, hogy tagjait ne bocsássák el. A szakszervezet képviselője a bizottságban szintén MKP-tag volt, így csak a Szociáldemokrata Párt támogatását kellett még megnyerni, hogy a reakciós elemeket az állami hivatalokból eltávolítsuk. A Szociáldemokrata Párt képviselőjét csak kompromisszummal tudtuk magunk mellé állítani. Azt kérte ugyanis, hogy egyik emberüket, a MÁV egyik tisztviselőjét ne tegyük bélistára. Ha ennek a kérésnek eleget teszünk, akkor ő mindenben egyetért velünk. Jóllehet, az illető megérdemelte volna múltbeli magatartásáért, hogy a többiek sorsára jusson, mégis a helyén hagytuk, és ezáltal több tucatnyi reakciós elemet tudtunk eltávolítani. Ha valamelyik fontos javaslatunkat a bizottsággal nem tudtuk elfogadtatni, akkor a párt, a szakszervezet mozgósította a dolgozókat. Ilyenkor azután arra kellett ügyelni, hogy a tüntetés megfelelő keretek között maradjon. Sem Gyomán, sem Szeghalmon túlkapásokra, kilengésekre nem került sor, de Békés megye sok helységében, elsősorban Békéscsabán, a túlfűtött hangulat tettlegességre is vezetett. Ez természetesen nem növelte a kommunista párt tekintélyét, befolyását, mert olyanokban is félelmet keltett, akiknek bizalmára, támogatására elengedhetetlenül szükségünk volt.

Nem sokáig vehettem részt függetlenített pártmunkásként a gyomai járási pártbizottság munkájában, mert 1946. június elején Gyulára helyeztek át járási titkárnak. Behívattak a megyei pártbizottságra, megbeszélték velem új megbízatásomat; már vissza sem mehettem Gyomára, egyenesen új munkahelyemre utaztam. Bár a párton belüli viszonyok konszolidálódtak, de korántsem volt a mai értelemben „alkotmányosnak" mondható. Járási titkári megbizatásom a felsőbb szervektől származott, ehhez akkor az alsóbb testületek döntése nem volt szükséges. Megérkezvén Gyulára, az előző járási titkár, Hajdu Lajos elvtárs, tőlem szerzett tudomást arról, hogy a megyei bizottság leváltotta. Nagyon meglepődött, és el is volt keseredve. Én is megsajnáltam, mert egy jóindulatú gyulavári parasztember volt, aki szívvel-lélekkel dolgozott a párt ügyéért. Megegyeztem vele, hogy helyetteseként ott marad, s a fizetésem felét ő kapja. Ezzel szemben vállalta, hogy mindennap gondoskodik a reggeliről, és Gyulaváriból hoz be számomra is szalonnát, kenyeret és tejet. Ezzel a munka- és fizetésmegosztás rendben is volt.

Ez az időszak nagyszerű feladatokat állított a kommunisták elé. Egyidejűleg teremtettük meg a jó pénz bevezetésének feltételeit, átélve az infláció keserves hónapjait, s közben készítettük elő az MKP III. kongresszusát. Az infláció ellenére a párton belül bizakodó volt a hangulat, és sok

nagyszerű, tömegeket megmozgató helyi akciót bonyolítottunk le. A gyulai járás a kommunista párt erős bázisa volt. Olyan községek tartoztak a járáshoz, mint Doboz és Gyulavári, ahol a szavazatok túlnyomó többségét az MKP kapta. Ezenkívül Eleken, Újkígyóson, Ókígyóson, Kétegyházán is erős pártszervezetek dolgoztak. Gyula maga is az erős MKP-szervezetekkel rendelkező vidéki városok közé tartozott.

Községfejlesztési tervek készítése, a falusi lakosság számára végzett „aprómunka", „Szabad Nép"-agitáció, kisgyűlések és pártnapok tartása, havonként rendszeresen összehívott taggyűlések — ebből állt a tevékenységünk nagy része.

Ekkor hoztuk létre a népi kollégiumokat, szerveztük az ifjúsági táborozást a gyulai parkban. A pártélet és a kommunista párt társadalmi tevékenysége rendkívül élénk volt. Viszonylag kevesebb értekezletet tartottunk a járási székhelyen, és sokat a községi, üzemi és intézményi alapszervezetekben. Egy járási titkár akkori élete össze sem hasonlítható a mai járási titkári munka feltételeivel. Kerékpáron jártuk a falvakat, és ezzel utaztunk be a megyeszékhelyre is, amikor értekezletre hívtak bennünket. Még Gyomán laktam, amikor egyetlen napon 120 km-t kerékpároztam azért, hogy egy ügyben eljárjak a megyeszékhelyen. Gyulán a járási pártszervezet már szerzett ugyan egy nagy, 500 köbcentis motorkerékpárt, amelyet a járási gazdasági felelős kezelt és vezetett. Néhányszor megkíséreltünk ezen is utazni, de rendszerint sikertelenül. Egyszer egy sürgősen összehívott értekezletre kellett Békéscsabára mennem, és ezért nem a kerékpárt, hanem a motort választottam. El is indultunk. Egy-két km után azonban a motor leállt, és csak úgy indult be, ha megtoltuk. A Gyula és Békéscsaba közötti 16 km-es útszakaszon vagy hússzor kellett megtolni a motorkerékpárt. Végeredményben nem jutottam hamarabb célomhoz, de egy bizonyos, jobban elfáradtam. Viszont ezt fel se vettük, fiatalok voltunk, jól bírtuk erővel és lelkesedéssel. A kerékpárral való utazásnak meg volt az a nagy előnye, hogy útközben sok emberrel találkoztunk, megismerkedtünk, beszélgettünk velük. Általában elég közelről tapasztalhattuk, milyen a közhangulat.

Az infláció hónapjaiban nehéz volt a járási titkár élete. A fizetésünk természetesen nem volt elég a megélhetéshez. Én távol éltem a szüleimtől, nem támaszkodhattam rájuk. A megyei főispán gondoskodott valamennyire rólam. Egy alkalommal kiutaltatott az állami gazdaságból 12 db kerek juhsajtot. A júliusi hónapot tulajdonképpen ezzel vészeltem át. Néha előfordult, hogy nem maradt evésre időm. Éhesen jutottam el egyszer Doboz

községbe. Itt éjfélig tartott a gyűlés, amely inkább baráti beszélgetés volt. A gyűlés után kedvesen invitáltak vacsorázni. Én szerényen szabadkoztam, és azután abba is maradt a hívogatás. Nagyon megbántam. Jóval éjfél után kerékpárral indultam vissza Gyulára, éhesen. Az utat szegélyező szilvafákról eszegettem az érettebb szemeket. A sötétben persze ez is nehezen ment.

Nagy várakozással fogadtuk a jó pénz megjelenését. Augusztus első napjaiban forintban kaptam meg a fizetésem. Ebből már jutott nemcsak élelemre, hanem egyebekre is.

Akkoriban a pártmunka még nem tagolódott szigorúan reszortokra. A pártmunkás minden kérdéssel foglalkozott, amely az adott időpontban akár politikai vagy gazdasági területen, a párton belül, a tömegek körében felmerült. Vezetőségi ülések, pártaktívák, előadások tartása, szemináriumok vezetése éppúgy a napi munka része volt, mint egy-egy új földhözjuttatott panaszának intézése, az egyedül maradt, családot fenntartó asszonyok földjének megművelésére társadalmi munka szervezése, vagy például a város és a járások értelmiségével folytatott vita és beszélgetés a magyar demokrácia útjáról. A más pártokkal való együttműködés és verseny közepette minden eszközt megragadtunk ahhoz, hogy a tömegek hangulatát jó irányba vigyük.

Az inflációs időben meghívtuk Gyulára a budapesti Nemzeti Színház művészeit vendégszereplésre. Pártaktivisták hozták rendbe a fából épült, s ekkor még létező Erkel Színház sok száz ember befogadására alkalmas csarnokát és színpadát. Autóbuszt kölcsönöztünk a színháznak, és Somlai Artúr vezetésével kiváló színészek, előadóművészek tízórás fárasztó, poros utazás után műsort adtak. A korábban megállapított fellépési díjjal nem sokra mentek volna a művészek, de Somlai emlékezett arra, hogy Gyulán van egy jó hírű kolbászgyár, s azt kérte, hogy tiszteletdíjként itt adjanak egy hideg vacsorát. Számunkra az ő művészi teljesítményük, számukra a vacsora maradt emlékezetes élmény.

Az MKP III. kongresszusára készülődve kongresszusi verseny folyt a megyék és a járások között. Békés megyében a járások közötti versenyt megnyertük, az országban pedig a harmadik helyre kerültünk. Ezzel kiérdemeltem, hogy az MKP III. kongresszusán részt vehettem.

Így aztán vidéki párttevékenységem egy időre befejeződött, mert a III. kongresszus után a pártközpontba rendeltek más munkára.

A felszabadulás után így jártam ki a pártmunkások iskolájának első éveit. Sokféle feladattal kellett megbirkózni, sok irányban kellett tevé-

kenykedni. Ahogyan erősödött, izmosodott pártunk, ahogyan tömegbefolyását növelte, úgy lettünk mi is tudásban, tapasztalatban gazdagabbak. Aki végigharcolta ezt az időt egy község vagy járás életében, évtizedekre megedződött. Több ezer község indult el az új élet útján úgy, mint Gyoma. Sok ezer fiatal vált hozzám hasonlóan pártmunkássá. 30 év múltán jó érzés visszagondolni erre az időre és tudni azt, hogy hozzájárultunk szocialista hazánk építéséhez.

KÁLLAI GYULA

(BERETTYÓÚJFALU, 1910. JÚNIUS 1.—)

A Hazafias Népfront Országos Tanácsának Elnöke. Egyetemi hallgatóként Budapesten, majd Debrecenben részt vett a baloldali egyetemi mozgalmakban. 1931-ben lépett be a KMP-be. 1939—1944 között a „Népszava" munkatársa. A második világháború alatt a németellenes antifasiszta mozgalom, 1942-ben a Magyar Történelmi Emlékbizottság és a március 15-i antifasiszta tüntetés egyik szervezője és irányítója. 1944-ben a Kommunista Párt képviselőjeként a Magyar Front Intéző Bizottságának tagja.

A felszabadulás után a Magyar Kommunista Párt agit.-prop. osztályának vezetője, a „Szabadság" című napilap szerkesztője, majd miniszterelnökségi államtitkár. 1947-től 1949-ig az MKP értelmiségi osztályának vezetője; 1949-től 1951-ig külügyminiszter; 1957—1958 között művelődésügyi miniszter, a KB titkára.

A felszabadulás után az MKP KV tagja. 1956 után az elsők között vett részt a párt újjászervezésében, és azóta tagja az MSZMP PB és KB-nak. 1960-tól 1965-ig miniszterelnök-helyettes, 1965—1967 között miniszterelnök. 1967-től 1970-ig az országgyűlés elnöke; ezekkel párhuzamosan 1957-től a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke.

Különböző párt- és állami tisztségeiben az oktatás- és nevelésügy irányítója, különösen jelentős szerepet töltött be az iskolareform előkészítésében, elnöke volt az e célra alakult bizottságnak.

1944 őszén, a német megszállás idején a Békepárt — jellegének megfelelően — ismét felvette korábbi elnevezését, a Kommunista Párt nevet. Az újjáalakult párt nehéz, az illegalitás sok áldozatot követelő viszonyai között folytatta munkáját a háború ellen, az ország megmentéséért, népünk felszabadulásáért.

Az összes progresszív erők tömörítése, a széles körű antifasiszta nemzeti egységfront megteremtése érdekében a párt létrehozta a Magyar Frontot; a négy demokratikus párt: a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt politikai szövetségét.

A KMP megállapodott a Szociáldemokrata Párttal abban, hogy akcióegységben küzd a fasizmus szétzúzásáért, egyesíti erőit az új demokratikus Magyarország megteremtéséért, és a felszabadulás körülményei között a két párt egységes marxista—leninista forradalmi munkáspárttá alakul át.

Szervezte a fegyveres ellenállást a fasiszta rémuralom mielőbbi megdöntéséért, azzal a céllal, hogy segítsen utat nyitni a szovjet hadseregnek Budapest felszabadításához. Ezzel csökkenteni akarta a szovjet hadsereg véráldozatait, a főváros lakóit pedig meg akarta szabadítani a háborús szenvedések egy részétől. Bár a fegyveres ellenállást az ismert okokból nem sikerült a kívánt méretekben kibontakoztatni, erkölcsi és politikai jelentősége azonban így is nagy volt.

A párt előkészítette a felszabadulás utáni időszakra szóló programját is. Bár nekünk ekkor még sem a moszkvai emigrációban, sem a már felszabadított területeken tevékenykedő kommunista vezetőkkel nem volt közvetlen kapcsolatunk, a hazai vezetés által készített programtervezet alapelveiben és főbb követeléseiben mégis megegyezett a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 1944. december 3-án Szegeden meghirdetett programnyilatkozatával.

Küzdelem az újabb, még súlyosabb háborús pusztítások ellen, küzde-

lem az újabb letartóztatások, elhurcoltatások és kivégzések ellen, és felkészülés a jövő feladataira — ilyen körülmények között kezdődött Budapest felszabadítása.

1944 végén a párt funkcionáriusai azt az utasítást kapták az illegális pártvezetéstől, hogy lehetőleg a főváros pesti oldalán próbáljanak tömörülni. A front mozgásából ugyanis már ekkor arra lehetett következtetni, hogy a szovjet hadsereg először a városnak ezt a részét fogja felszabadítani.

Minthogy én is budai „lakos" voltam, nekem is át kellett tehát jönnöm a pesti oldalra. Érdemes egy-két szót szólni arról, miért volt ez akkoriban több, mint egyszerű technikai kérdés. Miért volt ennek nagy politikai jelentősége?

Az illegalitásban élő elvtársak nagy része már korábban is Budán húzódott meg. A lehetőség szerint olyan embereknél igyekeztünk lakást biztosítani, akik az akkori rendszer szemében megbízhatóknak számítottak. Ezek társadalmi helyzetüknél fogva jobb lakáskörülmények között éltek, s nemcsak nagyobb biztonságot, hanem megfelelő helyet is tudtak biztosítani lakásukban vendégeiknek, akik ott mint vidéki rokonok vagy erdélyi menekültek szerepeltek.

Nekem is több lakóhelyem volt Budán, természetesen mind átmeneti jelleggel. Az említett utasításról értesülve, közvetlenül Budapest ostromának a megkezdése előtt megkíséreltem, hogy átjussak Pestre. A külső városrészekben akkor már házról házra folytak a harcok. Semmilyen közlekedési eszköz nem járt, s az utolsó pillanatban sikerült csak az Erzsébet-hídon gyalogszerrel átjutnom. 10—15 perces időközökben felváltva engedték át a csoportokat az egyik oldalról a másikra. Ez volt az egyetlen híd, amelyiken még közlekedni lehetett.

A Hársfa utcában Somogyi Erzsi és Pásztor János lakását kerestem meg. A művészházaspár otthona ez időben a Kommunista Párt több vezetőjének volt illegális találkozóhelye, többször tartottunk fontos tárgyalásokat náluk, néhányszor a Központi Bizottság is itt ülésezett.

A Hársfa utcai lakásban korábban én is többször megfordultam, éjszakákat is töltöttem ott. De most Somogyi Erzsiéknél „táblás ház" volt, több vendéget nem tudtak már befogadni. A jelenlevők közül Major Tamás azt javasolta, hogy kivisz Zuglóba, az Újvidék utcába, egy másik színészkollégájának, Tassi Andrásnak a lakásába. Majornak — sok más

lakáshoz hasonlóan — ehhez a lakáshoz is volt kulcsa, lévén a lakásszerzés egyik fontos pártmunkája. Úgy tudta, hogy ez a lakás üresen áll, tulajdonosa valahol vidéki ismerőseinél tartózkodik.

Amikor beléptünk a sötét lakásba kiderült, hogy ott már egy öregember bujkál, aki szörnyen megijedt tőlünk. Azt hitte, detektívek vagyunk és el akarjuk őt hurcolni. Az idős ember a deportálások elől keresett itt menedéket, és napok óta egy szál egyedül üldögélt a sötétben. Felvilágosítottuk, hogy nincs olyan szándékunk, mint amit ő első rémületében feltételezett rólunk, ellenkezőleg: én is itt akarok maradni. Erre megörült, hogy most már legalább nem lesz egyedül. Az éjszaka nyugalmasan telt el, de hajnalban megszólaltak a fegyverek, s a lakást több gránáttalálat érte. Az ablakok mind kitörtek, tovább ott tartózkodni nem lehetett. Jobb megoldást nem találván, átmentünk a szemközti többemeletes lakóház pincéjébe.

Új tartózkodási helyemről úgy sikerült az elvtársakat tájékoztatnom, hogy a harcok szünetében átmentem Somogyi Erzsi édesanyjához, aki néhány házzal odább, szintén az Újvidék utcában lakott. Nála húzódott meg Haraszti Sándor, s őt időnként felkereste Donáth Ferenc, aki az élelmezéséről is gondoskodott.

Amikor Zuglónak ez a része felszabadult, Donáth értem jött, s a Hungária körút 40. sz. házba mentünk — közel a Thököly úthoz —, ahol már többen vártak ránk.

Az ostrom idején a párt vezetői közül néhányan ebben a lakásban találtak menedéket egy derék, áldozatkész házmester házaspár jóvoltából. Ide próbálták tehát összegyűjteni mindazokat az illegalitásban levő elvtársakat, akik Pest e körzetében tartózkodtak.

Most találkoztunk először szabadon. A jelenlevők között volt Kádár János, Kovács István, Péter Gábor, Kossa István, Bartha Bertalan, Donáth Ferenc és én. De egymásután kerültek elő a többiek is. Majd három évtized távlatából nehéz is lenne megmondani, ki mikor érkezett.

A jelenlevők örömmel újságolták, hogy erre a napra várják Vas Zoltánt, a moszkvai és a debreceni pártvezetés megbízottját. Az ő feladata volt, hogy felvegye velünk a kapcsolatot, s egyeztessük tennivalóinkat. Vas Zoltán a szovjet csapatok nyomában járva kereste a kapcsolatot az illegális párttal. Ekkor Kossa Istvánnal együtt épp Kőbányán tartózkodott; informálta az elvtársakat, s részt vett a pártszervezet megalakításában. Jöveteléről a kőbányaiak révén küldött értesítést a Hungária körútra.

Az egész nap várakozásban telt el. Vártuk, vártuk, de Vas csak nem jött. Türelmetlenségünkben már szidtuk is a késésért, hiszen teli voltunk tett-

vággyal, minden perc végtelennek tűnt. Türelmetlenségünket fokozta, hogy az Újvidék utcából útban a Hungária körútra, az egyik zuglói vendéglő kerítésén nagy, kézzel írt plakátot pillantottam meg. Pontos szövegére már nem emlékszem. A lényege azonban az volt, hogy a következő nap délelőttjén gyűlést tartanak és megalakítják a kommunista párt zuglói szervezetét. Ez azért volt meglepő, mert a Kossa által hozott üzenetben az szerepelt, hogy amíg a debreceni megbízottal fel nem vesszük a kapcsolatot, nyilvánosan ne kezdjük meg a pártszervezetek megalakítását. Erre az előzetes megbeszélésre azért volt szükség, mert az itthoni és a kinti pártvezetés elképzeléseit valóban egyeztetni kellett, kicserélni az információkat, konzultálni az egységes fellépés érdekében. Mi ehhez az utasításhoz természetesen tartani is kívántuk magunkat. Így annál inkább izgatott, kik azok, akik máris szervezkednek és meghirdették az alakuló ülést.

Másnap reggel megérkezett Vas Zoltán. Mondtuk is neki, milyen türelmetlenül vártuk. Hogy elejét vegye a szemrehányásoknak, kibontott egy nagy papírcsomagot, ami tele volt sült csirkével. Ez kitűnő lélektani hadviselésnek bizonyult. Egy időre mindnyájan elhallgattunk, mert kimondhatatlanul éhesek voltunk. Így aztán mindjárt derűsebb légkörben került sor a tennivalók megbeszélésére.

Úgy gondolom, túlzás lenne azt mondani, hogy a Hungária körúti megbeszélés valami vezető testületi ülés vagy akár a párt budapesti bizottságának megalakulása lett volna közvetlenül a felszabadulás első perceiben. Az illegális párt vezetőségéből sokan hiányoztak, köztük Rajk László, akit akkori ismereteink szerint Sopronkőhidára hurcoltak a nyilasok.

A Hungária körúti tanácskozás mégis rendkívül jelentős volt. Egyrészt azért, mert az illegális párt vezetőségének egy része ekkor jött össze és tárgyalt először szabadon, legális körülmények között; másrészt azért, mert itt történt meg a kapcsolatfelvétel a Moszkvából hazaérkezett elvtársakkal, a Debrecenben tevékenykedő kommunistákkal; és harmadszor azért, mert itt határoztunk a további politikai tennivalókról.

A Vas Zoltán által felvázolt program teljes mértékben megegyezett a párt itthoni vezetőségének elképzeléseivel. Ennek a lényege az volt, hogy folytatjuk a második világháború előtt és alatt megkezdett politikát. A cél továbbra is a demokratikus erők tömörítése az ország nemzeti függetlenségének és demokratizálásának megvalósítása érdekében. Az alapvető változás az volt, hogy a Magyar Front politikáját most már nagyon széles tömegalapokra lehetett helyezni, és realizálására óriási tömegmozgósításra nyílt lehetőség. Ekkor éppen az a feladat állt előttünk, hogy a párt helyes

politikai alapelveit és célkitűzéseit megtartva, ezeket most már a felszabadulásunk körülményei között széles körben ismertessük, és megvalósításukra a tömegeket mozgósítsuk.

Természetesen sok szó esett a Hungária körúton a legközvetlenebb feladatainkról is. Mérlegeltük gyakorlati teendőinket: hogyan tegyük meg az első lépéseket. Egyértelműen úgy ítéltük meg, hogy a lakosságot fel kell rázni kábultságából, el kell érni, hogy az emberek kijöjjenek a pincékből, kezdjék el az életet, a romok eltakarítását, s ki-ki járuljon hozzá a rend, a normális élet helyreállításához. Ez nem volt könnyű, hiszen az emberek zöme a teljes dermedtség és bizonytalanság állapotában élt a hosszú ideig tartó ostrom s a nehéz megpróbáltatások következtében. Ezért reményt és bizalmat kellett kelteni az emberekben, programot adni: felvázolni, hogy mi következik ezután.

Tárgyaltunk arról is, milyen legyen a viszonyunk a továbbiakban a Magyar Frontba tömörült pártokhoz. Szövetségeseink közül sokan azt hitték — s ennek hangot is adtak —, hogy a kommunisták a nemzeti egységfront politikáját csak a fasizmus elleni harc időszakára tekintik érvényesnek. A Hungária körúti tanácskozáson csak kommunisták voltak jelen. Egymást nem kellett meggyőzni a helyes álláspontról. Meg kellett viszont határozni gyakorlati lépéseinket a demokratikus pártokkal való kapcsolat felvételéről. Arról, hogy Budapesten is létrehozzuk a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot, és a dolgozók népi demokratikus szervezeteiként a nemzeti bizottságokat.

Szükségesnek tartottuk, hogy haladéktalanul felhívással forduljunk Budapest népéhez. Követendő politikánk szellemében úgy döntöttünk, hogy a lakossághoz intézendő felhívást nem a Magyar Kommunista Párt, hanem a Nemzeti Függetlenségi Front nevében intézzük Budapest népéhez.

A felhívást — újságíróember lévén — Vas Zoltánnal együtt fogalmaztuk meg, majd a többiekkel megvitattuk, s módosítottunk is rajta valamit. Így jelent az meg a főváros utcáin, majd a „Szabadság" című lapban.

A későbbiek során beigazolódott, hogy elhatározásunk helyes és jól megalapozott volt. A szövetséges politikai pártok vezetői jó szándékunk és együttműködési készségünk egyik első jelének tekintették, hogy a felhívást ebben a szellemben készítettük el.

Megbeszéltük azt is, hogyan fogjunk hozzá a párt szervezéséhez, hogyan teremtsük meg ehhez a megfelelő körülményeket. Úgy gondoltuk, a legfontosabb dolog a párt központjának biztosítása. Erre a célra a Tisza Kálmán téren a Volksbund-házat vettük igénybe.

Ám mielőtt ide elindultunk volna, egy figyelemre méltó közjáték történt. Vas Zoltánnal és Kovács Istvánnal úgy határoztunk, hogy elmegyünk arra az alakuló ülésre, amelynek a plakátját útközben felfedeztem. A vendéglő nagyterme zsúfolásig megtelt. Az emberek közé vegyültünk, senki sem tudta, kik vagyunk. Hamarosan a dobogóra pattant egy kis termetű ember, és megkezdte szónoklatát. Már az első mondatokból kiderült, hogy a frakciósok mesterkedésével van dolgunk, akik az alkalmat kihasználva igyekeztek híveket toborozni maguknak a még tájékozatlan emberek soraiból. Ezek a frakciósok már az illegalitásban folytatott harcok idején is sok zavart keltettek azzal, hogy a kommunista párt antifasiszta, demokratikus egységfrontra törekvő politikájával szemben ultrabaloldali, szektás politikai vonalat hirdettek. 1944 őszén munkás- és katonatanácsok megalakítását követelték, s ezzel a munkásosztály soraiban zavart, a Magyar Front pártjai között pedig bizalmatlanságot akartak kelteni.

Amikor az előadó első mondataiból kiderült, kikkel állunk szemben, összenéztünk, s Vas Zoltán mindjárt a cselekvés színterére lépett. A szónokot valósággal lesöpörte az emelvényről, s amikor a résztvevők meghökkenten fordultak felé, mindenki nagy meglepetésére bejelentette, hogy Moszkvából érkezett haza, most közvetlenül Debrecenből jött, ahol az Ideiglenes Kormány és a párt Központi Bizottsága székel, és hogy a Magyar Kommunista Párt megbízásából kíván szólni. Bejelentését nagy taps fogadta. Ismertette, mi a párt politikája: a kommunista párt harcot indít az ország újjáépítéséért, egy új Magyarország megteremtéséért, amelyben a hatalom a dolgozó népé. Beszédét nagy lelkesedéssel fogadták, s utána a zuglói pártszervezet mindjárt meg is alakult. A frakciósok által meghirdetett gyűlésen végül is lehetőség nyílt a kerületben élő kommunistákkal s a párttal rokonszenvező emberekkel való találkozásra. Ezzel el is igazítottuk a zuglóiakat az új élet megkezdésében.

Ez után a közjáték után mentünk be 15-en—16-an teherautóval a Tisza Kálmán térre. A többemeletes épület első pillantásra rendkívül nagynak tűnt, de hamarosan kiderült, hogy a párt szervezetileg oly gyorsan fejlődik, és oly sok barátunk, szövetségesünk keresett itt fel bennünket, hogy rövid idő alatt még szűknek is bizonyult.

A Tisza Kálmán téri épület akkor Budapest egyetlen centruma volt. Gyülekezőhelye lett mindazoknak, akik ez időben a főváros politikai, tudományos és művészeti életében szerepet játszottak. Természetesen a kommunista párt tagjainak is, akik, miután tudomást szereztek róla, hol van a párt központja, azonnal oda jöttek, hogy munkára jelentkezze-

nek, eligazítást kérjenek. Nagy számban jöttek a más pártbeli politikai barátaink és szövetségeseink is, elsősorban azok, akikkel a függetlenségi mozgalomban már hosszú ideje együtt dolgoztunk. Sok megható találkozásnak voltunk tanúi, hiszen a súlyos megpróbáltatások után sokak útja, ahogy a frontvonalon éppen átkerültek, ahogy a picéből és óvóhelyről épp hogy csak feljöttek, egyenesen ide vezetett. Ide jöttek a baloldali szociáldemokraták, köztük Szakasits Árpád, a parasztpártiak, Darvas József és társai, s a Független Kisgazdapárt baloldali politikusai: Ortutay Gyula, Mihályfi Ernő, Barcs Sándor. A felszabadulás után itt találkoztunk először azokkal az írókkal és művészekkel, akik a függetlenségi mozgalomban együtt küzdöttek velünk, többek között Major Tamással, Várkonyi Zoltánnal és Gobbi Hildával. Ide jött Zilahy Lajos, az akkor nagyon népszerű író is.

A demokratikus pártok vezetői mindenekelőtt azért jöttek hozzánk, hogy tájékozódjanak és megbeszéljék velünk, hogyan is kezdjük el, illetve folytassuk a munkát. Mint már említettem, politikai barátaink és szövetségeseink közül többen kételkedtek abban, hogy a kommunista párt felszabadulás után is velük szövetségben akarja a demokratikus nemzeti egységfront politikáját folytatni.

Ekkor már Budapesten is ismertté vált a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak az a programja, amelyet a kommunista párt javaslatára 1944. december 3-án Szegeden elfogadtak. Mi Budapesten a koalíciós pártok vezetői előtt kifejtettük, hogy továbbra is szükség van a demokratikus pártok összefogására és egységére, és hogy e program alapján kell folytatnunk a közös munkát.

Ezért történt, hogy a fővárosban éppúgy, mint az ország felszabadított területein mindenhol, a népi hatalmi szervek előbb alakultak meg, mint a koalíciós pártok központi és helyi szervezetei. Ez érthető és szükségszerű volt. Budapesten még sem a Szociáldemokrata Pártnak, sem a Független Kisgazdapártnak nem voltak központi és kerületi szervezetei, amikor a város különböző helyein már megalakultak a nemzeti bizottságok. A pártok képviselői és a párton kívüli hazafiak — akik már a háború alatt is együttműködtek — most, a felszabadulás pillanatában, e bizottságokon keresztül együttes erővel azonnal munkához láttak.

A népi demokrácia politikai szervezetének kialakulása alulról indult meg. A szovjet hadsereg elsöpörte a régi horthysta államapparátust, Budapesten még nem voltak központi államhatalmi és államigazgatási szervek, amikor a kerületekben a nemzeti bizottságokban, a gyárakban az üzemi

bizottságokban, a falvakban a termelési és földigénylő bizottságokban a nép maga vette kezébe a sorsát. Ez is mutatja, hogy az országban széles körű népi demokratikus forradalom kezdődött el, s ebből nőtt ki később a mai államszervezet.

Az első lépésekről szóló beszámoló csonka lenne, ha nem térnénk ki a felszabadulás után, pontosabban a felszabadító harcok alatt megjelent első demokratikus napilap kiadásának körülményeire. Arról, hogy a lap milyen legyen, milyen címen jelenjék meg, már a Hungária körúton beszélgettünk, a Tisza Kálmán téren végzett munkának pedig az egyik központi kérdésévé vált. Érthető módon, hiszen ezekben a napokban a rádió nem működött, és a hírközlésnek semmiféle más eszköze nem állt rendelkezésre. Az embereknek pedig tájékoztatásra, útmutatásra volt szükségük. E nehéz helyzetben mégis lehetőség nyílt arra, hogy a Nagykörút felszabadítása után már két-három nappal megjelentessük a „Szabadság" című napilapot.

A lap megindításánál is messzemenően szem előtt tartottuk szövetségi politikánk érvényre juttatását. Ezért határoztunk úgy, hogy a Kommunista Párt lapját is később indítjuk meg. A „Szabadság" első szerkesztői Darvas József, Zilahy Lajos és én voltunk. A szerkesztőségnek olyan munkatársai voltak, mint Barcs Sándor, Lestyán Sándor, Antalffy Gyula, Aranyossi Pál, Pánczél Lajos, Vaád Ferenc és több más régi barátunk.

Az első számban jelent meg — most már a demokratikus pártok helyeslő beleegyezésével — a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front felhívása a főváros népéhez, amely a tönkretett, víztől, világítástól, gáztól és kenyértől megfosztott főváros vérkeringésének megindítása érdekében azt kérte Budapest népétől, hogy minden külön intézkedés, a hivatalos szervek rendeleteinek bevárása nélkül haladéktalanul jöjjön ki a pincékből, hozza lakható állapotba otthonát, takarítsa el a romokat. Szervezzen házőrségeket a rablók és fosztogatók, a fasiszta bűnösök ellen, és vegye őket őrizetbe. A vízvezeték- és villanyszerelők kezdjék meg nyomban a víz-, a villany- és telefonvezetékek kijavítását; az orvosok és gyógyszerészek azonnal szervezzék meg a közegészségügyi-ellátást. A közellátás nyomasztó helyzetének javítására az egyes kerületek alakítsanak Nemzeti Segély-bizottságokat.

A Duna túlsó partján Budán, még fájdalmasan hosszú ideig folytak a véres, öldöklő harcok, ám közben az új életet megindító első lépéseket továbbiak követték, amelyek lehetővé tették a főváros és az ország három évtizedes fejlődésének megalapozását.

MAJOR TAMÁS

(BUDAPEST, 1910. JANUÁR 26.—)

Kommunista színművész, rendező, kétszeres Kossuth-díjas kiváló művész. 1930-ban végezte el a Színművészeti Akadémiát; 1931-től a Nemzeti Színház tagja, később rendezője. Fiatal korától kezdve a munkás művelődési mozgalmak egyik legtevékenyebb szervezője. A harmincas évek végétől fellép szakszervezeti előadásokon, vigadói esteken, a Független Színpad Munkaközösségének előadásain. A második világháború éveiben részt vesz az ellenállási mozgalomban; 1942-től a KMP tagja. A felszabadulás után tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek; 1945-től 1961-ig a Nemzeti Színház igazgatója, 1945-től a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára. 1949-től 1951-ig és 1959-től 1971-ig országgyűlési képviselő. 1957-től 1965-ig tagja az MSZMP Központi Bizottságának.

1944. március 18-án este együtt voltam azzal a kis társasággal — Hont Ferenccel, Szendrő Ferenccel, Barcs Sándorral és másokkal —, akikkel a párt megbízásából, Kállai Gyula szellemi irányításával szerveztük különböző szavalóestjeinket a Vigadóban és a Zeneakadémián.

Haladó hagyományainkra, társadalmi múltunkra, nagy költőink forradalmi műveire támaszkodva neveltünk és agitáltunk. Ezeken a kulturális megmozdulásokon keresztül a tömegek megértették politikai céljainkat, és előadásaink mindig fantasztikus sikereket arattak. A műsorok engedélyezéséért állandó harcban álltunk a rendőrséggel, a cenzúrával. Mindent elkövettünk, hogy elképzeléseinket megvalósíthassuk, hogy elő tudjuk adni azokat a verseket, amelyeket a műsorhoz összeválogattunk. Előfordult, hogy Csokonai Vitéz Mihály „Az estve" című versét éppúgy betiltották, mint Arany, Petőfi költeményeit. Például egy alkalommal Petőfi Sándor „Levél egy színész barátomhoz" című versét mondtam el, mire a jobboldali „Egyedül vagyunk" című lap egy vezércikkben feltette a kérdést: „Kommunista előadás? Mire gondolt Major, amikor ezeket a sorokat szavalta:

„Az isten adja, hogy minél előbb
Akképen álljon színművészetünk,
Amint valóban kéne állnia."*

Még az ilyen témájú verseket is betiltották. Sokszor kellett cselhez folyamodni, hogy egy-egy vers átjusson a cenzúrán. Hont Ferenc rendkívül ügyes volt, és rengeteg verset keresztül tudott hajszolni, olyanokat is, amelyeket abban az időben egyébként egyáltalán nem engedtek volna

* Petőfi Sándor összes költeményei. Levél egy színész barátomhoz. Szépirodalmi Könyvkiadó 1972. 190. old.

előadni. Ez történt József Attila „Thomas Mann üdvözlése" című versével is, amelyet — ha jól emlékszem — Gábor Miklós mondott el a Vigadóban. Hont ezt is úgy nyújtotta be a cenzúrához, hogy a címét megváltoztatta így: „Mint gyermek." A rendőrtiszt a fenti címből kiindulva joggal hitte, hogy valami gyermekversről van szó, és a szöveget nem is olvasta végig. Pedig a rendőrség ezt a verset még aznap betiltotta, amikor József Attila megírta, s el akarta mondani Thomas Mann előtt.*

Gyakran folyamodott Hont Ferenc olyan megoldáshoz is, hogy ha valamelyik versben az a szó volt leírva, hogy forradalom, akkor ő azt három szóba gépelte, így: „forr a dalom", ez a csel nagyon sokszor bevált, és a költeményt végül is a rendőrség engedélyezte.

A cenzorok, akik előttünk hazafiaknak vallották magukat, sokszor kerültek kínos helyzetbe, mert miközben minket oktattak az igazi hazafiságról, majdnem egész haladó nemzeti költészetünket kitiltották volna a magyar színpadokról, de ezt — éppen a fentiek miatt — nem merték.

1944 márciusában már egyre nehezebbé vált a helyzetünk, alig-alig volt mód a szereplésre. Március 18-án este, akik összejöttünk, régi barátok, ezekről a problémákról beszélgettünk. Én elmeséltem, hogy a március 15-ét megelőző vasárnap a vasasoknál ünnepeltük március 15-ét. Előzőleg Szakasits Árpád felkért engem, hogy szavaljak, mondván, hogy a rendőrség úgysem lesz jelen. Ezt én nem nagyon hittem, de elfogadtam a felkérést, és óvatosságból Petőfi „Vasúton" című versét választottam. S érzésem nem csalt, amint a dobogóra léptem, a nézők sorai között azonnal felismertem a civilben ott ülő Zsigmondi rendőrtisztet, akinek nagy őszülő szakállát, erős, vastag szemüvegét még véletlenségből sem lehetett senkivel összetéveszteni. Gyönyörködve hallgatta végig a költeményt, annak utolsó négy soráig. Nem is feltételezett semmit sem, mert politikáról a versben szó sem esik. De az utolsó négy sor így végződik:

„Miért nem csináltatok
Eddig is már? ... vas hiányzott?
Törjetek szét minden láncot,
Majd lesz elég vasatok."**

* A vers első sora így kezdődik: „Mint gyermek, aki már pihenni vágyik." A vers bevezetőnek íródott Thomas Mann budapesti felolvasásához 1937 januárjában.

** Petőfi Sándor összes költeményei. Magyar Helikon 1967. 748. old.

Alig mondtam ki az utolsó szót, Zsigmondi felkelt a helyéről, és elindult a színészszobák felé. De mivel én a járást a vasas székházban jobban ismertem mint ő, ez alkalommal nem tudott elcsípni.

Szó esett ezen az estén arról a bennünket fájdalmasan érintő eseményről is, hogy barátaink közül már majdnem mindenkit elvittek munkatáborba, éppen akkor búcsúzott tőlünk Szendrő József is. Mindenkit az a kérdés gyötört, hogy mit és hogyan kellene tovább cselekedni. Így hajnalig fennmaradtunk.

Másnap, március 19-én délelőtt a Nemzeti Színházban betegség miatt be kellett ugranom egy szerepbe, amit azelőtt még nem játszottam. Nagy kedvem nem volt hozzá, és tekintettel arra, hogy az éjjeli beszélgetés elhúzódott, nem is nagyon foglalkoztam a szerep tanulásával. Így vasárnap kora reggel „drukkolva" mentem be, hogy mi lesz velem. A színház előtt megfogott egy rendőrtiszt és azt mondta: — Maga menjen haza, mert bejöttek a németek. — Én sarkon fordultam, és gyorsan hazaigyekeztem. Útközben az utcán találkoztam Rátkai Mártonnal, aki örömmel közölte velem, hogy fellépésre siet a vasasszakszervezetbe. Mondtam neki az előbb hallott hírt: — Te ne menj sehova, mert bejöttek a németek. — Soha nem felejtem el azt a megdöbbenést, ahogyan Rátkai Márton a hírt fogadta.

Hazatérve elmeséltem a történteket feleségemnek, majd vele együtt, csak a legszükségesebb holminkat magunkhoz véve, elhagytuk otthonunkat.

Már korábban is kaptam esetenként olyan feladatokat, hogy az illegális pártvezetés részére lakásokat biztosítsak. Ez a németek bejövetele után rendszeressé vált. Nehezítette a helyzetemet, hogy magamnak és feleségemnek is illegalitásba kellett mennünk. Az ő barátnőjénél, Laczkovich Piroska jelmeztervezőnél kaptunk szállást, és nála voltunk egy-két napig. De onnan el kellett jönnünk, mert a testvére orvos volt, és így sokan megfordultak a lakásban. Egy ideig Dávid Gyula zeneszerző és felesége adott menedéket, aki maga is bekapcsolódott az illegális munkába.

Tőlük is hamarosan el kellett távoznunk, és akkor egy másik zeneszerző ismerősöm, Szervánszky Endre fogadott be, aki fenn lakott a Várban. Ez a lakás azonban nem volt biztonságos számomra, mert Szervánszkyék igen jó szívűek voltak, és igen sok embert fogadtak be, még olyanokat is, akik alig tudtak magyarul. Éjszakánként néha nyolcan-tízen is meghúzódtunk náluk. Természetesen az ilyen lakás egy illegalitásban levő ember számára kész veszedelem.

Következő helyemet az angyalföldi elmegyógyintézet orvosa, dr. Tariska István biztosította. Kezdetben ez olyan jó menedéknek mutatkozott, hogy Kállai Gyula elvtársat is oda vittem. De egy légiriadó gyorsan megváltoztatta a helyzetet. A kórháznak szigorú légóparancsnoka volt. A riadó alatt minden helyiséget átvizsgált, s leparancsolt bennünket a pincébe. Nem volt mit tenni, le kellett menni az óvóhelyre. Ott hamarosan felfedezett bennünket az igazgató és odajött érdeklődni Tariska doktorhoz, hogy ki vagyok. Mire ő zavarában azt mondta, hogy egy kolozsvári kolléga. Az igazgató igen megörült a hírnek, mondván:

— Ez remek, ott nekem mindenki a barátom, majd elbeszélgetünk.

Ez a válasz épp elég volt nekünk ahhoz, hogy még a légiriadó alatt kiszökjünk a pincéből, és átmászva a kórház szöges kerítésén, elmeneküljünk.

Ez után a kaland után viszonylag rendeződtek a lakáskörülményeim; egy ideig Somogyi Erzsi, majd Bornemissza Éva színésznőnél laktunk. Kállai elvtársat Tassi András nevű színészkollégám lakására vittem Zuglóba, az Újvidék utcába. Ez egy rendőröktől védett lakás volt, de erről csak később szereztem tudomást. Soha nem felejtem el, egyszer ott aludtam; reggel két szuronyos rendőr betoppant, és hangos jó reggelt művész úr felkiáltással köszönt. Riadtan megfordultam, mert Tassi is kopasz volt, hátha összetévesztettek vele. De nem csináltak belőle ügyet, csak megjegyezték: — Ja, nem a művész úr van itthon? Mi csak bejöttünk, mert mindig itt szoktuk hallgatni az angol rádiót — mondták. — S ezek a rendőrök tényleg nagyon rendesek voltak. A felszabadulás után az egyiket — aki őrmester volt — átigazolták, és a demokratikus rendőrségnél dolgozott. Nagy előnyt jelentett számomra a lakások megszerzésénél, hogy értelmiségi és művészi körökben sok barátom volt, és rajtuk keresztül is sok embert ismertem. Nehéz lenne mindenkiről megemlékezni, akik munkámban segítséget nyújtottak, de a már említetteken kívül nagy szolgálatot tett például Fischer József építész, aki budai, II. kerület Csejtei utcai villájába először csak minket fogadott be, majd később ott tartottak meg néhány pártvezetőségi ülést is.

Major Máté építész, Vilt Tibor szobrászművész és még sokan mások készségesen adtak lakást, bármikor fordultam hozzájuk.

Egy alkalommal olyan utasítást kaptam, hogy Kádár János részére szerezzek illegális lakást. Természetesen akkor nem tudtam, kiről van szó, csak utólag tudtam meg az igazi nevét. Az első kísérletem nem járt kedvező eredménnyel. Miután lelkemre kötötték, hogy a rám bízott elvtársat

minden szempontból megbízható helyre vigyem, úgy gondoltam, hogy gróf Károlyi Imrénén keresztül próbálkozom, akinek fia patronálta az akkori Madách Színházat. Barátaim elintézték, hogy az egyik arisztokrata család Andrássy úti (ma Népköztársaság útja) villájában helyezzük el akkor ismeretlen elvtársamat. Boldogan mentem a megbeszélt randevúra, és elindultunk. Becsöngettem a villába, de ott a szobalány és az inas be sem engedett minket, mert úgy látszik, a házigazda időközben meggondolta magát és mégsem vállalta a kockázatot. Kissé elkeserített ez a kudarc. Új lakást kellett keresnem.

Később — ez már úgy december közepén lehetett —, amikor már az illegális lakásokból a kijárás lehetetlenné vált, feladatom bővült, mert az illegális lakásokban rejtőző elvtársakat élelemmel is el kellett látnom.

Szereztünk egy kis csukott teherautót, és Pásztor Jánossal együtt jártuk a várost. Az egyik ilyen illegális lakás Zuglóban, közvetlenül a vasúti töltés mellett volt. A szovjet csapatok — amit mi nem tudtunk — már ott voltak a töltés mögött, úgyhogy erős gépfegyvertűzben, hason csúszva kellett bevinni az élelmiszercsomagot a házba. Barátaimmal együtt sok lakást tudtunk szerezni, és ezek közül egyetlenegy sem bukott le. Munka közben nekem nagyon nagy gondot okozott, hogy szinte az egész pártvezetésről tudtam, ki hol, a város melyik részében lakik. Ezért rettentően féltem a lebukástól. Ezeken a feladatokon kívül a párt számára többször szereztem még nagyobb pénzösszegeket és iratokat is, a már korábban említetteken kívül a filmvilág egyes képviselőitől is. Fegyvert is szereztünk Fischer József egyik építész barátja révén. Majd olyan feladatot is kaptam, hogy keressek fegyverraktárnak megfelelő helyet. Találtam is erre alkalmasat a XIV. kerületben, a Vakok Intézete mellett egy pincét.

Egy alkalommal a bátyám barátain keresztül figyelmeztették a pártot, hogy baj van az illegális „Szabad Nép" nyomtatásával, mert a nyomdának két betűje rossz, és ezen elindulva nyomon van a rendőrség. Azt a feladatot kaptam, hogy szerezzem meg a szükséges betűket. Ezt a már említett Károlyi grófné révén meg is tettem, és tudomásom szerint fel is használták.

Más alkalommal a párt egyik nyomdáját — melyre szintén Károlyi grófnő segítségével tettünk szert — a grófnő Szentkirályi utcai lakásából el kellett szállítani. Nekem helyet kellett szereznem a nyomda részére. A feladat megoldásában újra Fischer József jött segítségemre, aki felkutatott Budán, a Zöldmáli úton egy csendes környezetben levő házat.

De hogy lehet egy teljes nyomdát észrevétlenül elszállítani ilyen előkelő házból?

Péter Gábor, akinek óriási konspirációs tapasztalatai voltak, azt mondta: elmész a Garai térre, ott vannak a fuvarosok. Megállapodsz egy fuvarossal, és a fuvaros nem fogja kérdezni, hogy mit szállítasz. Igen ám, de ez a nyomda majd két mázsa volt, úgyhogy szét kellett szedni, mert a gépet csak két darabban lehetett feltenni a kocsira, és még a tetejében ott voltak a betűk is két keskeny faládában.

Valóban úgy történt, ahogy előre kiterveltük. A fuvarosnak, akit jól megfizettünk, esze ágában sem volt megkérdezni, hogy mit szállítunk. Felpakoltunk mindent a kocsira, majd egy új ponyvával jó szorosan letakartuk. Esett az eső, és az akkori Ferenc József-hídon (ma Szabadság-híd) mentünk át Budára. A hídon magyar katonák vonultak át, és emiatt teljesen leállt a forgalom. Mi is vártunk az átjutásra. A katonák közül az egyik észrevette, hogy milyen jó új ponyvánk van, hívta társait, és szó nélkül elkobozták. Abban a helyzetben még tiltakozni sem mertem. Úgyhogy ott álltunk a hídfeljáróban a csupasz nyomdagéppel és a tetejére állított két láda betűvel.

Amikor elindultunk — mivel már a ládákat nem tartotta össze a ponyva — a sok betű minden zökkenőnél nagy zajt csapott. Ilyen módon vagy ötórai menetelés után érkeztünk meg a Zöldmáli útra. Ott derült ki, hogy a kiszemelt hely csak egy faházszerű építmény. Ide vittük be a nyomdát. Miután a feladatot teljesítettük, mi eljöttünk onnan. Csak a felszabadulás után tudtam meg, hogy rövid ideig működött az a nyomda, mert amikor elindították a gépet, szinte járt vele az egész ház; az a faépület nem volt alkalmas egy ilyen nagy gép működtetésére. Hogy kik voltak a nyomdászok és mi készült ott, arról már nem tudok.

A felszabadulást Bornemissza Éva lakásának pincéjében, a Barát utcában értük meg. Alig tértem magamhoz az örömtől, s alig volt időm arra, hogy az illegalitásban növesztett bajuszomat leborotváljam, amikor megjelent a pincében Donáth Ferenc. Hívott, hogy menjek vele a Tisza Kálmán téri pártházba, és én azonnal mentem. Még aznap este összejöttünk, akik akkor ott dolgoztunk, és úgy kb. március közepéig ott is laktunk. Itt szavaltam először a felszabadulás után.

Másnap azonnal elkezdtünk dolgozni. Nem válogattunk a munkában, mindent csináltunk, amit ránk bíztak. Ezekben az első napokban hívták össze a Kun utcában, a tűzoltóság épületében székelő szovjet parancsnokságra azokat a zenészeket, színészeket, akiknek életben maradásáról tudomásunk volt. Mindenkire nem emlékszem, de az biztos, hogy erre az első fogadásra Kodály Zoltánt is előkerítettük és magunkkal vittük. Ott arra

kértek bennünket — azonkívül, hogy a sok éhes színészt és zenészt jól megvendégelték —, kövessünk el mindent, hogy a már felszabadult fővárosi kerületekben a kulturális élet minél előbb meginduljon. Mi ennek érdekében mindent meg is tettünk. Munkánkhoz sok segítséget és támogatást kaptunk a szovjet elvtársaktól.

1945. január 21-én a Bajza utcában, a volt Színművészeti és Filmművészeti Kamara helyiségében, a Művészek Szabad Szakszervezetének megalakítása céljából ülést hívtunk egybe, amelyen Zilahy Lajos elnökölt. A párt képviselőjének felszólalása után én ismertettem a szövetség megalakításának előkészületeit, s innen az ülésről is felhívtuk a haladó szellemű színészeket, hogy jelentkezzenek munkára.

A kulturális élet megindításához minden emberre szükségünk volt. A fővárosban felmértük, hogy a legkevesebb munkával a Magyar Színházat és a Nemzeti Kamaraszínházat lehet megindítani. Viszonylag kisebb munkákkal rendbe lehetett hozni a Fővárosi Operettszínházat és az Operát.

A többi színház nagyon rossz állapotban volt. A Vígszínház, a Pesti Színház, a Madách Színház és a Nemzeti Színház a harcok következtében súlyos sérüléseket szenvedett, úgyhogy helyreállításuk hosszabb időt igényelt.

Létrehoztunk egy bizottságot, amely a színházak megindítását és a műsorok kitűzését tartotta feladatának. Először is az Uránia mozit nyitottuk meg. Ahhoz, hogy vetíteni lehessen, mozigépet és filmet kellett szerezni. Erről is a szovjet elvtársak gondoskodtak. Erre a napra még ma is jól emlékszem. A szovjet elvtársaktól kapott egylovas katonai bricskán mentem ki Újpestre, ahol megkaptam az „Oreli csata" című filmet; amikor már volt film és vetítőgép, hiányzott a közönség. Nem volt mit tenni, kiálltunk a Rákóczi útra, és az emberek legnagyobb megrökönyödésére — akik azt hitték, hogy megbolondultunk — kiabálni kezdtünk: jöjjenek be a moziba, mert az előadás nemsokára megkezdődik. Hallgattak ránk, és telt ház előtt vetítettük le a filmet. A mozi azután február elejétől kezdve már rendszeresen naponta két előadást tartott.

Összemosódnak előttem a napok, mert nap mint nap felléptem. Részt vettem a Kommunista Párt kerületi szervezeteinek első gyűlésein, mint például január 25-én a VIII. kerületi pártszervezet rendezvényén az Uránia moziban.

Január közepén kezdtük el szervezni a Magyar Kommunista Párt első nyilvános „Szabadság-matiné"-ját, melyre 1945. január 28-án vasárnap

délelőtt került sor a Magyar Színházban. Az ünnepi beszédet Kállai Gyula elvtárs tartotta, majd Petőfi, József Attila legnépszerűbb verseinek előadására került sor. Az előadók között Gobbi Hilda, Lehotay Árpád, Székely Mihály, Abonyi Géza, Pásztor János, Solymos Péter, Várkonyi Zoltán és jómagam szerepelt.

Hosszúra nyúlna, ha most részletezni akarnám, hogy a színészeket hogy sikerült összeszedni erre a matinéra. Már-már veszélyeztetve láttam az egészet a színészek miatt és amiatt is, hogy csak néhány kis plakátot tudtunk a város belterületén kiragasztani. Székely Mihályt Kispestről hoztuk be egy teherautóval; télikabátban, nagy szakállal lépett fel. De kit zavart ez akkor? A zenekart Sergio Failoni vezényelte. A „rossz szervezés" ellenére olyan fantasztikus tömeg gyűlt össze, hogy a matinét még háromszor meg kellett ismételni. A sok újrázásnak se vége, se hossza nem volt, pedig még aznap délután ugyanitt a Magyar Színházban az MKP tartott nagygyűlést, melyen a színészek egy része szintén fellépett.

A „Szabadság" című lap 1945. január 30-i száma a matinéról így írt:

„Új jelzőket kellene keresnünk, hogy hiteles hűséggel tudjunk beszámolni az első «Szabadság matiné»-ról, melynek elődei az elnyomatás korszaka alatt csak hihetetlen nehézségek árán megcsonkítva és agyoncenzúrázva kerültek a közönség elé."

Mindenről számot adni? Hol és mi mindent tettünk, hol és mit adtunk elő? Nehéz feladatra vállalkoznék, ha mindezt sorra venném. Szavaltam több társammal együtt (Gobbi Hilda, Somogyi Erzsi, Pásztor János) a február 11-én megtartott pártközi toborzó gyűlésen. Február 16-án a budapesti nemzeti bizottság 5. bizottsága kinevezett a Nemzeti Színház felszabadulás utáni első igazgatójává. S mivel a Nemzeti Színházban játszani egyelőre nem lehetett, így annak rendbehozataláig a Magyar Színház épületében játszottunk.

Március 1-én vagy 2-án — pontosan már nem emlékszem — megtartottuk az első bemutatót a Nemzeti Színházban, Csokonai „Karnyóné"-jával. A főszerepben: Gobbi Hilda, Ungvári László, Ladányi Ferenc, Somogyi Erzsi, Bartos Gyula és Major Tamás.

A „Szabadság" című lapban Barcs Sándor meleg szavakkal üdvözölte a bemutatót, majd március 10-e körül a „Tartuffe" bemutatásával folytattuk. Erre az időre Rátkai Márton is előkerült, úgyhogy a darabban már ő is fellépett.

Majd egymás után nyíltak meg a többi színházak is: a József Attila Színház Gogol „Revizor"-jával, márciusban az Operaház stb.

„Szabad március!" címmel a Magyar Kommunista Párt előadást tartott március 15-én a Magyar Színházban. Révai József bevezető előadása után szabadságköltészetünk legszebb verseiből adtunk elő, majd Basilides Mária Bartók-, Reinitz- és Ady-dalokat énekelt.

Így lassan megindult a felszabadulás utáni kulturális élet. Még hosszú ideig előfordult, hogy az emberek szakállasan, hátizsákkal ültek be a színházba, de ez már a bizakodás jele volt a jövőben; az emberek a hosszú megpróbáltatások után szomjaztak a kultúrára.

Számomra rendkívül emlékezetes még 1945. április 4-e, amikor mi, színészek, jártuk a várost, és a forgalmasabb utcasarkokon megállva szavaltunk, így adtuk tudtára a budapestieknek, hogy az ország felszabadult.

SZABÓ KÁROLY

(SARKAD, 1913. JÚNIUS 28.—)

Nyugdíjas. Eredeti szakmája szövőmunkás. 1934-től a csepeli Magyar Posztógyárban dolgozott. 1929-ben a Munkás Testedző Egyesületen keresztül kapcsolódott a munkásmozgalomba, 1930-ban tagja lett az SZDP-nek. 1938-tól a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyárban illegális tevékenységet fejtett ki több elvtársával együtt. 1942 áprilisában a 402-es különleges büntetőszázaddal a frontra vitték, ahonnan sikerült visszatérnie. 1944 szeptemberében a Hazai Fésűsfonóban illegális üzemi bizottságot hoztak létre, amely illegális sztrájkra szólító röplapokat, plakátokat terjesztett a munkások között, és fegyvereket szerzett az ellenállási mozgalom számára. A felszabadulás után az MKP tagja lett, és 1948-ig a gyári üzemi bizottság elnöke. 1946-tól 1950-ig a Textilmunkások Szakszervezetének alelnöke. 1948-tól a textilszakmában különböző vezető beosztásokban dolgozott. 1952-ben a Gyapotipari Igazgatóság vezetője, majd a Soproni Posztó- és Szőnyeggyár igazgatója; 1955 áprilisától nyugdíjazásáig a Selyemipari Vállalat igazgatója.

ILLEGÁLIS ÜZEMI BIZOTTSÁG A HAZAI FÉSŰSFONÓ- ÉS SZÖVŐGYÁRBAN

1943 végén, 1944 elején a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár Rt. baloldali szociáldemokratái és illegális kommunistái erőteljes szervező munkát végeztek annak érdekében, hogy a dolgozókat egységesen maguk mellé állítsák és mozgósítsák a német megszállók elleni harcra. Az üzemben dolgozó elvtársakból egy csoportot alakítottak, s ez széles körű agitációt fejtett ki a munkások körében. Ennek az illegálisan tevékenykedő csoportnak voltam egyik vezetője.

Csoportunk szoros kapcsolatban állt a gyár városi irodájával, ahol Szirt Miklós eladási részlegvezető és Kanter Károlyné pénztáros dolgozott. Besúgás alapján azonban mindkettőjüket röplapterjesztésért letartóztatta a Gestapo, és a hírhedt náci kínzó központba, a Sváb-hegyre (ma Szabadság-hegy) vitték őket. A súlyos kínzások ellenére sem tudtak rájuk bizonyítani semmit és kiszabadultak. Ebben a helyzetben fokozottabb óvatosságra volt szükség, de ugyanakkor azt is láttuk, hogy még határozottabban kell fellépnünk a német és magyar fasisztákkal szemben a mi üzemünkben is.

Illegális úton azt az utasítást kaptam, hogy meg kell teremteni egy fegyveres csoport személyi és anyagi feltételeit. Az akcióban rajtam kívül Jantai Árpád, Kovács Lajos és Horváth Ferenc vettek részt. Katonai puskákat, géppisztolyokat és kézigránátokat szereztünk, amelyeket a gyárban egy, csak általunk ismert helyen gyűjtöttünk össze, és eközben kapcsolatot építettünk ki azzal a katonai csoporttal, amely Somogyi Miklós elvtárs vezetésével egy rózsadombi villában tartózkodott.

Tőlük nemcsak a gyárban működő csoport részére szereztünk fegyvereket, hanem a csepeli elvtársaknak is juttattunk, és amikor a nyilas kormány Csepel kiürítését elhatározta, ők részben az általunk szerzett fegyverekkel akadályozták meg Csepel kiürítését.

A csepeli példa nyomán másutt is robbantak ki kisebb-nagyobb fegyveres akciók, amelyek ha nem is tudtak egységes, nagy átütőerejű fegyveres felkeléssé kibontakozni, de kifejezői voltak annak, hogy a Horthy-fasizmus minden terrorja és a Gestapo minden kegyetlenkedése ellenére sem tudták a magyar munkásosztály ellenállását megtörni.

1944 nyarán kaptuk a hírt, hogy a kormány a különböző hadifontosságú üzemek nyugatra való telepítését határozta el. Erről egyébként mi magunk személyesen is meggyőződhettünk. A Hazai Fésűsfonóval szomszédos Fegyvergyárban kezdték leszerelni a gépeket, és naponta álltak be a tehervagonok, amelyekkel a különböző berendezéseket nyugatra szállították. De nemcsak a gépi felszereléseket, szerszámokat vagonírozták be, hanem a Fegyvergyár műszaki személyzetének egy részét is kitelepülésre kényszerítették.

Tudtuk, hogy előbb-utóbb a Hazai Fésűsfonóra is sor kerül. Erre annál inkább számítani lehetett, mert a gyár német tőkeérdekeltséghez tartozott.

Csoportunk elhatározta, hogy mindenáron megakadályozza a gyár nyugatra telepítését, vagy ha ezt az események gyors alakulása nem tenné lehetővé, meg kell akadályoznunk, hogy a német csapatok olyan rombolást tudjanak végrehajtani, amely a szovjet csapatok bevonulása után a gyár újbóli megindítását lehetetlenné tenné. Tervünk végrehajtására valamiféle szervezet létrehozását láttuk legcélszerűbbnek, amely majdan a szovjet csapatokkal és a későbbi közigazgatási szervekkel a termelés megindítása érdekében a kapcsolatot fel tudja venni.

A feladatokat megbeszéltük Horváth Ferenc, Vízvári János, Jantai Árpád, Kroh Lászlóné és Kovács Lajos elvtársakkal. Miután egyetértettünk, 1944. szeptember 12-én megalakítottuk a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár illegális üzemi bizottságát. Az üzemi bizottság ettől kezdve rendszeresen tartotta megbeszéléseit, ahol a feladatok pontos végrehajtása érdekében mindenkinek meghatároztuk a konkrét tennivalóit.

1944 október elején azt az utasítást kaptam, hogy a Fegyvergyár és a Fésűsfonó környékén általános sztrájkra felszólító röplapokat szórjunk és jelszavakat fessünk a falakra. Erre az akcióra, amelyben Kovács Lajos, Horváth Ferenc és Kroh Lászlóné elvtársak vettek részt, 1944. október 15-én, a Szálasi-puccs napján került sor.

Két nappal később, október 17-én Szente Lajos pesterzsébeti lakásán többedmagammal együtt letartóztattak, és a nyilas kémelhárító Rökk Szilárd (ma Somogyi Béla) utcai rabbiképzőben berendezett központjába

hurcoltak, ahol több napon keresztül kínoztak bennünket és verték véresre Kroh Lászlónét is. Még ma is, az évek távlatában, csak a legnagyobb elismeréssel tudok visszaemlékezni arra a kommunista helytállásra, amelyet az embertelen kínzások ellenére is tanúsított, mert bár ő is részt vett a két nappal azelőtti röpirat-osztogatásban és festési akcióban, nem tudtak belőle kiverni semmit.

Körülbelül három-négy hét után szabadultunk ki néhányan a nyilasoktól. Közben letartóztatták és a Margit körúti fogházba szállították csoportunk egyik erősségét, Horváth Ferencet, aki Hahner József elvtársson keresztül a pesterzsébeti ifik egy másik csoportjával tartotta a kapcsolatot. Egy későbbi időpontban sikerült megszöknie, azonban már csak a felszabadulás után találkoztam vele ismét.

Az 1944-es év utolsó heteiben a gyári katonai parancsnokság által a gyár megbénítására vonatkozó parancs végrehajtásának csak részben tettünk eleget. A gépeket ugyan leszereltük, de azokat sikerült úgy eldugni és megmenteni, hogy amikor a szovjet csapatok Budapestet felszabadították, néhány hét múlva meg tudtuk indítani a termelést.

A szovjet csapatok 1945. január 10-én vonultak be a gyár területére; azután a gyártelepet néhány napra mindenkinek el kellett hagynia. A gyárban szovjet katonai őrséget helyeztek el.

1945. január 15-e körül az üzemi bizottság tagjait megbeszélésre hívtuk össze a Fésűsfonó lakótelepén, ahol a termelés megindításának lehetőségeiről beszélgettünk. Úgy határoztunk, hogy felvesszük a kapcsolatot a szovjet közigazgatási szervekkel. Harmadmagammal felkerestük a budapesti városparancsnok helyettesét, Kuba alezredes elvtársat, és felajánlottuk, hogy megindítjuk a gyárban a termelést, a szovjet hadsereg részére fogunk szövetet gyártani élelmiszer-fejadag ellenében. A parancsnokságról egy szovjet századost adtak mellénk, akivel kimentünk a gyárba, és az ottani szovjet őrség parancsnokával együtt bejártuk a gyárat; megállapodtunk vele, hogy a szovjet őrség mellett munkásokból álló magyar őrséget is szervezünk, hogy megakadályozzuk a dolgozók átjárkálását a szomszédos Fegyvergyárba.

A gyár területén hihetetlenül nagy rendetlenséget, romhalmazt találtunk. Bár a háborús kár csak kismértékű volt, az üzemrészek tetőszerkezetei mind be voltak törve. Az alatt a néhány nap alatt, amíg a szovjet őrség nem engedett be bennünket a gyárba, a gyár tulajdonát képező széntelepről mázsaszám hordták a környékbeli lakosok a szenet. Első teendőink közé tartozott a széntelep őrségének megszervezése, hogy az erőtelep megindí-

tásához a szenet biztosítani tudjuk. Amikor a szovjet parancsnokságtól megkaptuk az engedélyt az üzem megindításához, az akkor megjelenő „Szabadság" című napilap február 9-i számában egy hirdetést tettünk közzé az alábbi szöveggel:

„Felszólítjuk a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár munkásait és tisztviselőit, hogy a gyárban a termelés megindul, és jelentkezzenek munkafelvételre. Az üzemi bizottság megbízásából Szabó Károly."

A hirdetésre az első napon kb. 60—70-en jelentkeztek, akikkel azonnal megkezdtük a romeltakarítási munkálatokat. Napról napra mind többen és többen jöttek, és február végén megtartottuk az üzemi bizottság alakuló ülését, ahol most már hivatalosan is megválasztottuk a bizottságot és új tagokkal egészítettük ki.

Elnök lett Szabó Károly, alelnök Jantai Árpád vegyészmérnök, tagok: Kovács Lajos gyalus, Horváth Ferenc esztergályos, Szép Károly festődei munkás, Vízvári János esztergályos, Kocsis Sándor lakatos, Kroh Lászlóné szövőnő, Koncz Gizella adminisztrátor, Körmendi Dezső tisztviselő, Hajdu Balázs főművezető és Bátory Ferenc mérnök.

Az üzemi bizottság legelső feladata a termelés azonnali megindításának megszervezése volt. Felvettük a kapcsolatot a gyár korábbi tőkés vezetőivel is, akik közül aktívan bekapcsolódott a termelés megindításába Tobisch Ferenc műszaki igazgató és Monostori Antal cégvezető.

Néhány hét alatt a dolgozók helytállásával sikerült a romokat úgy eltakarítani, hogy a szovjet parancsnokságnak vállalt kötelezettségünknek eleget tudtunk tenni, és 1945. május 1-én ünnepélyes keretek között átadtuk a szovjet hatóságoknak az első szövetszállítmányokat.

Ha visszagondolok azokra az időkre és a munkakörülményekre, amelyek között abban az időben dolgoztunk, ma is csak mint a Hazai Fésűsfonó dolgozóinak hősi korszakára tudok emlékezni. A szövődében kokszkályhákat állítottunk fel, azoknál melengették elgémberedett tagjaikat a munkásnők, amikor a szövőgép mellett már túlságosan átfáztak. Az első ebédet a gyárban talált élelmiszerekből készítettük; a babot, a borsót, a lencsét, a kukoricát váltakozva zsír és olaj nélkül főztük meg egy nagy kondérban, és osztottuk ki annak az 50—60 dolgozónak, akik az első napokban munkára jelentkeztek.

A gazdasági szervezőtevékenységen túlmenően a politikai szervező munkához is hozzákezdtünk. Még februárban megalakítottuk a Magyar Kommunista Párt önálló gyári szervezetét. Az első titkár Szilágyi Béla elvtárs volt, a pártszervezet vezetőségének tagjai pedig: Horváth Ferenc,

Kovács Lajos, Kroh Lászlóné, Szabó Károly, Jantai Árpád és mások voltak. Felvettük a kapcsolatot a Magyar Kommunista Párt pesterzsébeti szervezetével, majd az MKP Központi Bizottságával, Kossa István elvtárson keresztül.

Március végén, mivel a gyár a Magyar Általános Hitelbank érdekeltségéhez tartozott, a Hitelbank is kiküldte saját megbízottait; előkerültek a régi vezetők, Heltai és Gombos igazgatók is. Régi befolyásukat a gyárban már elveszítették, és csak az üb-n keresztül érvényesíthették igényeiket. A szovjet parancsnokság katonai parancsnokot nevezett ki a termelés ellenőrzésére Kiricsnekó főhadnagy elvtárs személyében.

Ettől kezdve az üzemi bizottság — mint a munkásság érdekeinek legfőbb képviselője — biztosította a magyar gazdasági szervek és a szovjet parancsnokság közötti együttműködést. Gondoskodtunk a dolgozók mindennapi ellátásáról, az anyagbeszerzésről, a megrongálódott gépek rendbehozatalának megszervezéséről. Gépkocsival hordtuk Tatabányáról a szenet, mivel a gyárban tárolt fűtőanyag már elfogyott. Nyersanyagot — főleg gyapotot — a szovjet elvtársaktól kaptunk.

Teltek a hónapok, s napról napra több dolgozó jelentkezett munkára. 1945 végére már nemcsak a szovjet hadseregnek, hanem a népgazdaságnak is gyártottunk ruhaszövetet.

SÁRKÖZI GÉZA

(BUDAPEST, 1913. MÁJUS 22.—)

Nyugalmazott rendőr alezredes. Munkáscsaládból származik, édesapja kárpitossegéd volt. Ő maga az öt elemi elvégzése után szabóinasnak ment. 1930-ban szabadult fel, és ettől kezdve tagja a szakszervezetnek. 1937-ben belépett az SZDP VIII. kerületi szervezetébe, és részt vett az ificsoport munkájában. Itt került kapcsolatba az illegális kommunista párt néhány tagjával, akik bevonták őt a pártmunkába. 1942 októberében katonai szolgálatra vonult be Vácra, ahonnan megszökött, és Budapestre visszatérve felvette a kapcsolatot az illegalitásban dolgozó elvtársakkal; az egyik ellenállási csoport részére szerzett fegyvereket.

A felszabadulás után az elsők között vett részt az MKP VIII. kerületi szervezetének megalakitásában. Erről szól az itt közölt visszaemlékezése is. 1947-ig mint agit.-prop. titkár dolgozott. 1947 és 1952 között különböző pártfunkciókat töltött be, közben elvégezte a pártfőiskolát, és tartalékos tiszti tanfolyamon is részt vett. Ennek befejezése után, 1955-ben főhadnagyi rangban belügyi szolgálatba került, és itt teljesített szolgálatot az ellenforradalom idején is. Hét évig mint a „Magyar Rendőr" főszerkesztője, ezután pedig a propaganda osztály vezetőjeként dolgozott 1969-ig, nyugállományba vonulásáig.

A FELSZABADULÁS ELSŐ HÓNAPJAI A VIII. KERÜLETBEN

Tősgyökeres VIII. kerületi vagyok. Itt élek gyerekkorom óta, itt töltöttem az ifjú éveimet a vasas és a VIII. kerületi ificsoportban, itt lettem tagja az illegális kommunista pártnak. A felszabadulás is — amelyre állandóan készültünk, és amelyet nagyon vártunk — a kerületben ért január 13-án.*

Köböl József mindjárt az első nap megbízott azzal, hogy keressem fel a régi elvtársakat, azokat a lakásokat, ahol illegalitásban éltek, és mondjam meg mindenkinek, hogy január 18-án délután két órakor a Magdolna utcai vasas székházban megalakítjuk a Magyar Kommunista Pártot.

A megbeszéltek alapján Lányi Dezsővel elmentünk megkeresni a régi elvtársakat. Első utunk a Bottyánszki családhoz vezetett, akiket még a pincében találtunk: Bottyánszkinét és két lányát, Margitot és Matildot, Winter Pált és feleségét. Hívtuk, hogy jöjjenek el a vasasokhoz, mert megalakítjuk a kommunista pártot. Akivel csak találkoztunk, és akit el tudtunk érni a régi elvtársak közül, mindenkinek szóltunk. Ennek eredményeképpen — tekintve, hogy nemcsak mi jártuk a kerületet — január 18-án több mint 100-an jöttünk össze a vasas székház I. emeleti termében. A megjelentek többsége VIII. kerületi régi szociáldemokrata és illegális kommunista volt, közöttük számos vasas tornász, akiknek a felszabadulás előtt a vasas székházban volt a helyiségük, és részt vettek a pártmunkában is.

Az I. emeleti teremben Köböl József felállt egy asztal tetejére, és bejelentette, hogy megalakul a kommunista párt VIII. kerületi szervezete, és menjünk be a szomszédos szobába, ahol jelentkezhet, aki a párt tagja akar lenni. Köböl elvtárs után Bechtler Péter, a Szociáldemokrata Párt megbízottja állt fel az asztal tetejére, és bejelentette, hogy megalakítják az SZDP VIII. kerületi szervezetét, és aki oda jelentkezik, az egy másik szobába

*A kerület 1945. január 12—16. között szabadult fel.

menjen. A jelenlevők többsége a kommunista párt által megjelölt terembe ment. A megalakulás után kb. 20—25-en ott maradtunk a vasas székházban, ott is aludtunk.

Még aznap, január 18-án, egy kisebb csoport Köböl elvtárs vezetésével elment párthelyiséget keresni. Később visszajöttek és mondták, hogy a Tavaszmező utca 6. sz. alatt, a kereszténydemokrata Wolff-párt helyisége lesz a kerületi pártközpont. Másnap reggel átmentünk az újonnan kinevezett párthelyiségbe, ahol az ablak nélküli szobákban mindent szétdobálva találtunk. Mindenütt nagy piszok és rendetlenség uralkodott. Nekiálltunk takarítani. Már itt kijelöltük a párt vezetőségét is. Köböl elvtárs lett a titkár, Biró László az agit.-prop. titkár, Kovács Pál és egy Kristóf nevezetű elvtárs az üzemszervező.

Az üzemszervezői csoport felmérte a kerületben levő üzemek helyzetét, elsősorban abból a szempontból, hogyan tudnak segíteni a szovjet Vörös Hadseregnek. A kerületben több kis autószerelő műhely volt, s azzal bíztak meg, hogy beszéljek a tulajdonosokkal, kezdjenek dolgozni. Néhány nap alatt felmértem, hogy milyen eszközökre, szerszámokra van szükségük ahhoz, hogy megindíthassák a munkát. A kerületben akkor még nagyüzem nem volt, mivel a MÁVAG a X. kerülethez tartozott. A VIII. kerületet az Orczy (ma Mező Imre) út vágta ketté; az Orczy út páros oldala a VIII. kerülethez tartozott, a páratlan a X. kerülethez. A pártvezetőség tagja, Kána Lőrinc elvtárs és a Baross-villamosremíz dolgozói közül sokan segítettek, hogy meginduljon a kerületben a villamosforgalom.

Ennek köszönhető, hogy az Orczy tér és a körút között indult meg elsőnek a kerületben a villamosjárat. Az Orczy térnél volt az egyik végállomás, és a Baross utca és Körút sarkán a másik. Nem volt túl hosszú ez az út, de hatalmas eredménynek számított.

A kerület nagyon sokat szenvedett a háborútól. Így például a felszabadulás utolsó napjaiban felrobbantották a németek és a nyilasok a József-telefonközpontot és a józsefvárosi dohánygyárat, amely már nem működött, csak raktár volt. Ennek helyén a Baross utcában, a 32-esek terénél ma szövetkezeti lakások vannak. Első nap munkára jelentkezett a régi postás kommunista, Básta Rezső, akit azzal bízott meg a pártvezetőség, hogy mérje fel, mit lehet tenni a József-telefonközpont rendbehozatala érdekében. Básta elvtárs kiment a Józsefvárosba, és mozgósította a postásokat arra, hogy hozzák rendbe a fölrobbantott és kiégett telefonközpontot, és cseréljék ki az elégett kábeleket.

A kerületi pártszervezet sokirányú konkrét tevékenységet fejtett ki a la-

kosság érdekében. Például az üzemeket el kellett látni élelemmel. Ezt a kerület nem vállalhatta egészen magára, de annyit megtettünk, hogy a szovjet elvtársaktól szerzett lovakat a Dankó utcai Fleischer húsárugyárban levágattuk, feldolgoztattuk „disznósajtnak és hurkának", amit azután kivittünk az üzemekbe, és átadtuk a dolgozóknak.

A jelenlegi pártház a Baross utca 61. sz. mellett egy ablaküvegező raktárhelyiség volt, amelyet bombatalálat ért. Egy brigád a romok alatt rengeteg ép ablaküveget talált, kiszedték a törmelék alól, és a pártbizottság a rászorultak között szétosztotta. Elsősorban egészségügyi, szociális intézmények kaptak belőle, és jutott a kerületi pártbizottság épületének ablakaiba is. A megmentett üvegből az egyháznak és az apácáknak is adtunk.

A kerületben mindenki a pártbizottságtól várt segítséget, még a hullaeltakarításnál is. Oda jöttek jelenteni, hogy itt és itt, ennyi és ennyi hulla van. A temetkezési vállalat pártszervezetileg a VIII. kerülethez tartozott, és vezetőségi tag volt a vállalat egy régi dolgozója, Kristóf elvtárs is. Ő utasítást kapott arra, hogy mozgósítsa a temetkezési vállalat dolgozóit a hullák összeszedésére és eltemetésére, mert félő volt, hogy enyhül az idő, s ez nagyon komoly járványveszélyt jelenthet. A járványveszéllyel kapcsolatban azt is el kell mondani, hogy sikerült 30 000 személyre szóló tífusz elleni szérumot szerezni. Dr. Gálócsi György és dr. Kerekes József egy orvosbrigád élén agitáltak azért, hogy a lakosság oltassa be magát. A jó példa kedvéért először a pártbizottság munkatársai és aktívái oltatták be magukat. Úgy tudom, hogy végül is sikerült 30 000 embert beoltani.

A kerületi pártbizottság mellett háromtagú brigádok német vörös ejtőernyőselyemből zászlókat készítettek. Ezekkel vonultak fel a kerületben, megállva egy-egy nagyobb háztömbnél vagy utcasaroknál, ahol elénekelték a „Cirkusz" című filmből a „Béke kell, akarja minden ember!" kezdetű dalt, és amikor összesereglett néhány ember, akkor bejelentették, hogy a kerületi kommunista párt január 25-én az Uránia moziban nagygyűlést tart, és vegyenek azon részt.

Január 25-én a gyűlés résztvevői a pártszervezetnél gyülekeztek, és a pártszervezettől csoportosan, zászlók alatt vonultunk a nagygyűlésre. Az Uránia moziban akkor még nem volt villany. A pincében sebesült német katonák feküdtek, s a szovjet elvtársak agregátorral biztosították a nagyon enyhe félhomályt.

Először Major Tamás szavalt, majd Várkonyi Zoltán. Utánuk dr. Zádor ideggyógyász tartott egészségügyi előadást a járványok leküzdéséről, végül Tuli István, a kerületi pártbizottság titkára tartott beszédet.

A pártbizottság propagandaosztályán hónapokon keresztül társadalmi munkában kiváló grafikusok dolgoztak: Káldor László, Taslitcki Klára, Balassa Bleier Nándor, akik rengeteg kézzel írott plakátot készítettek — mert ekkor még nyomdát nem sikerült szerezni —, s ezeket elhelyeztük a kerület különböző pontjain. A február 25-i sportcsarnoki első budapesti nagygyűlés dekorációs képeit is ez a brigád készítette.

Faliújságszerkesztő bizottság is alakult, amelynek vezetője Hamvas Sándor író volt. Megszerveztük, hogy legalább minden lakótömbben legyen faliújság. A „Szabadság" című lap az érdeklődéshez viszonyítva kevés példányszámban jelent meg, és ezért szükségesnek látszott, hogy más formában is tájékoztassuk a lakosságot. Ehhez nagyon jó eszköznek találtuk a faliújságokat, amelyek rendkívül színesek voltak s az első időben betöltötték azt a szerepet, amit neki szántunk.

A lakógyűlés is a propaganda egyik igen jó módszerének bizonyult. A kerület minden nagy bérházában tartottunk lakógyűléseket. Külön előadói brigádot szerveztünk, amelynek egyik igen fontos, szinte azt mondhatnám fő feladata volt ezekre a gyűlésekre kimenni és ott beszédet tartani. Molnár László, Dr. Szemere Vera, Surányi Éva és dr. Meggyes Béla naponta 10—20 lakógyűlést is tartottak. Ezek a 15—20 perces előadások aktuális kérdésekkel foglalkoztak: szóltak a nemzetközi és a belpolitikai helyzetről, ismertették a front állását, ez mindenkit nagyon érdekelt. Előadóink beszéltek azokról a tennivalókról is, amelyeket a lakosságnak kellett elsősorban saját érdekében elvégeznie.

Fogyasztási szövetkezetet is alapítottunk a kerületben, ha jól emlékszem, Droppa Gusztáv volt a vezetője. Az üzlet a Kisstáció utca és a körút sarkán nyílt meg, szervezésével Bonyhádi Jenőt bíztuk meg. Nála lehetett jegyezni százpengős kötvényeket. Minden kerületi lakos vehetett ilyet. A szövetkezet beszerzői eljártak az ország minden részébe, hogy élelmiszerféleségeket szerezzenek be árusítás céljára. Ebben az üzletben elsősorban a szövetkezet tagjai kaptak élelmiszert.

Létrehoztak egy ún. cipészszövetkezetet is. Vezetésével Rák Vilmost bízták meg. Hogy honnan szerezték a bőrárut, azt nem tudom. Elsősorban erős, bakancsszerű cipőket készítettek, női, férfi cipőket, hogy ezzel is segítsék a lakosság jobb ellátását.

Még 1945 nyarán bölcsődét hozott létre a kerületi pártszervezet a Szigetvári utcában. Tejjel és egyéb szükséges élelmiszerrel és felszereléssel való ellátását a Nemzeti Segély biztosította. Nyáron megszerveztük a kerületi gyerekek vidéki nyaraltatását. Én két vagy három olyan esetről tu-

dok, amikor a kerületi pártszervezet teherautóval vitte a gyerekeket nyaralni.

Ahogy teltek a napok, egyre többen jelentkeztek tagnak a kommunista pártba. A párttagságra jelentkezetteknél szigorú elbírálást alkalmaztunk. A felvételhez mindenkinek két ajánlóra volt szüksége. Emlékezetem szerint talán két vagy három hét is eltelt a megalakulás óta, amikor Köböl elvtárs megnyugtatott, hogy ha esetleg nem jut most a párttagsági könyvből nekem, ne sértődjek meg, azért párttag vagyok. Tudniillik a Központi Vezetőség egyszerre csak 20 db-ot küldött a kerületbe. A Központi Vezetőség részéről gyakran jött ki hozzánk Kovács István, aki mindig Köböl elvtárssal tanácskozott, és bizony, amikor megtudtuk, hogy melyik nap osztják a tagsági könyveket, előző éjszaka nem aludtunk, arról beszélgettünk, hogy vajon kik kapnak az esedékes 20 db-ból. Óriási volt a boldogság, amikor végre én is megkaptam, úgy éreztem magam, hogy én vagyok a legszerencsésebb ember. Az első tagsági könyv egy összehajtogatott kis szürkésfehér kartonlap volt, amelyre oroszul is rá volt írva, hogy az illető tagja a pártnak. Az enyém sajnos nincs már meg.

A pártmunka akkoriban szinte megállás nélkül folyt, éjjel-nappal bent voltunk a pártszervezetben Köböl elvtárstól kezdve az egész pártvezetőség, és bent is aludtunk. A földszinten volt egy nagyobb helyiség, ahol szalmazsákokon és szalmán feküdtünk: sok elvtársnak nem is volt hova mennie, de akinek volt lakása, az is gyakran ott maradt. Kijárási tilalom volt, este sötétedés után nem lehetett kimenni, bár ezt a szovjet hatóságok nem vették túl szigorúan velünk szemben. A bennlakás azért is volt jó, mert együtt lehettünk az egész vezetőséggel. Így tudtuk megszervezni az orosz nyelv tanulását is. Esténként egy oroszul tudó társunk a legfontosabb orosz szavakra tanított bennünket, hogy meg tudjuk értetni magunkat a szovjet elvtársakkal, akikkel naponta találkoztunk. Annál is inkább, mert nemcsak a kerületi parancsnokkal volt kapcsolatunk, hanem a párthház épületébe, a Solymos-féle autójavító műhelybe jártak a gépjárműveket javíttatni, és amíg azok elkészülésére várakoztak, a tisztek mindig bejöttek a párt helyiségébe beszélgetni. Ez a társalgás igencsak akadozott, mert közülünk kevesen tudtak oroszul.

A kerületi szovjet parancsnoksággal — amely a Vajdahunyad utcában, a volt MATEOSZ (Magyar Teherautófuvarozók Országos Szövetsége) székházban működött —, nagyon jó volt a kapcsolatunk. Amivel tudtak, segítettek bennünket. Esetenként előfordult, hogy élelmiszerrel is. Emlékszem, hogy egyszer egy őrnagy járt a pártbizottságon, és mi éppen ettük

azt a bizonyos lóból készült „disznósajtot", ő megkérdezte, hogy miből van. Mi mondtuk, hogy „konyi" — ennyit tudtunk oroszul —, erre fejcsóválva elment, és nemsokára egy nagy fazék pörköltet küldött nekünk azzal, hogy azt együk és ne a „konyit".

Május elsejével kapcsolatosan a kerületet nagy megtiszteltetés érte. Március elején valakinek be kellett menni a pártközpontba, s mivel én voltam a rendezvényfelelős, engem küldtek. Feladatomhoz tartozott a röpgyűlésekre és a rendezvényekre való mozgósítás. Háy Károly László festőművész és Schubert Ernő — népszerű nevén Subi — ismertették velünk, kerületiekkel, a május elsejével kapcsolatos tennivalókat. Kijelölték azokat a feladatokat, amelyek az egyes kerületekre hárulnak. Így a VIII. kerületet bízták meg a Hősök terén a nagygyűlés színhelyének dekorálásával és a tribün felépítésével is.

Ennek a munkának egyrészt örültünk, másrészt meg is ijedtünk tőle, mert közülünk a kerületben ilyen feladatot soha senki nem végzett. Mégsem okozott különösebb problémát, bár rengeteg fa- és textilanyagra volt szükség. Ami rendelkezésünkre állt, az a grafikus gárda volt: Káldor, Taslitcki és Balassa, akik örültek, hogy végre nagy feladatot kaptak. A hozzá való anyagokat is megszereztük. A Tömő utcában volt egy kis kötőüzem, ahol trikóanyagokat készítettek. A felszabadulás első napjaiban az ott dolgozó nők nagyon jó kommunista kollektívát alakítottak ki, és saját kezükbe vették az üzem irányítását. A tulajdonosról azt sem tudták, hogy él-e, de ők megindították az üzemet. Ott dolgozott Kelemen Erzsébet, aki felajánlotta, hogy ők adnak anyagot. Kaptunk is 2000 m fehér trikóanyagot, s egy kelmefestővel befestettük pirosra. A faanyagot részben innenonnan összegyűjtöttük, részben pedig a kerületünkben dolgozó asztalos kisiparosok adták, bár akkor a furnér nagyon nagy kincs volt.

Brigádokat szerveztünk az asztalosmunkára, melynek vezetője egy Valcz nevű elvtárs volt. A Rákóczi út 41-ben állítottuk fel az asztalosműhelyt, ott, ahol most a Közép-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság van, a felszabadulás előtt pedig üvegtetős áruház volt. A Szociáldemokrata Párt egy gyalupadot adott kölcsön. Tehát itt, a Rákóczi úton végezték az asztalosmunkákat, s a dekorációt azután véglegesen a Hősök terén állítottuk össze. Odavittük a varrógépeket, és ott helyben varrtak nők, férfiak, Kállai néni vezetésével — Kállai Éva édesanyjával —, aki már akkor nagyon idős asszony volt, de fiatalokat meghazudtoló fürgeséggel dolgozott, és szabták-varrták a dekorációt. Naponta jártunk ki ellenőrizni és segíteni a munkát. Az eredményét nem kell külön részleteznem, mert arról

dokumentumok, fényképek maradtak fenn. Május elsejére elkészült a tér teljes dekorációja. Szerettük volna, ha mindenki tudja, hogy a kerület készítette, ezért a Műcsarnok felőli egyik nagy kandeláberre egy óriási táblát tettünk ki, hogy a teret dekorálta az MKP VIII. kerületi szervezete.

A két munkáspárt nagy kampányt indított a május elsejei felvonulás érdekében. Lakógyűléseken, röpcédulákon, plakátokon szólítottuk fel a lakosságot, hogy vonuljon fel május elsején. Ennek eredményeképpen kb. 80 000 dolgozó vonult fel a kerületből. Úgy éreztük, hogy minden épkézláb ember, aki mozogni tudott, velünk jött. Rengeteg transzparenst, zászlót és emblémát vittünk. A kerület adta az ún. térparancsnokot Vörös János személyében. Őt bízta meg az R-gárda parancsnokság a tér rendjének biztosításával.

A nagygyűlésről még egy epizódot el kell mondanom.

A nagygyűlés ünnepi szónoklata alatt egyszer csak az Aréna és az Andrássy út sarkán (ma Dózsa György út és Népköztársaság útja) mozgolódás támadt. Nem tudtuk elgondolni, hogy mi történhetett. Később a mikrofon bemondta, hogy a harcoló szovjet alakulatoktól sok sebesült érkezett és vért kell adni. Soha el nem felejthető élményem, hogy szemtanúja voltam annak amikor az emberek egymást húzták le a teherautókról, hogy ők menjenek vért adni. Annyi jelentkező volt, hogy sokan gyalog indultak el a teherautók után. Nagyon szép és megható jelenet volt, teljesen spontán és őszinte. A nagygyűlés után az emberek szétszéledtek a Ligetben.

A kerületeknek kijelölt helyük volt a Városligetben. Minden kerület külön asztalt állított fel, ahol sört mértek, sóskiflit adtak és perecet. Nagyon jó hangulat uralkodott. Ültünk a fűvön, énekeltünk, beszélgettünk, valaki harmonikázott. S amiről eddig csak régi újságokból és elvtársak elbeszéléseiből tudtunk, az szinte megismétlődött és feléledt bennem. Az 1919-es május elsejére gondolok. Erről az első szabad, 1945-ös május elsejéről egy fényképalbum is készült. Tudom, hogy kerületünkből hárman kaptak megbízást elkészítésére, és hárman is szerepeltek fényképekkel ebben az albumban: Bonyhádi Jenő, László Károly és Berkó Pál. Nekem évekig megvolt ez a dokumentum, ma már sajnos nincs meg.

Nagy örömmel fogadtuk azt a bejelentést, hogy ősszel törvényhatósági és országos választások lesznek. Meg voltunk arról győződve, hogy ezek a választások a kommunista párt győzelmét hozzák, és akkor meggyorsulhat az újjáépítés és a társadalmi előrehaladás is. Nagyon sokan dolgoztak a kerületben a választás sikere érdekében. Röpcédulákat, plakátokat adtunk ki, rengeteg gyűlést tartottunk. Minden rétegnek, külön a kisiparosok-

nak és kiskereskedőknek, sőt egy-egy szakmának is külön tartottunk gyűlést. Emellett nagygyűléseket is szerveztünk. Meg kell mondani, hogy kicsit túlméreteztük a dolgot, és a vége felé, a választásokat megelőző hetekben, amikor a legjobban kellett volna a meggyőző szó, akkor már egy kicsit kifulladtunk, a lakosság is elfáradt, nem voltak elég látogatottak a gyűlések. Ez volt az első olyan választás, amelyet mi szerveztünk kerületi viszonylatban, s amely a mi irányításunk alatt folyt.

A „mi" alatt a kerületi pártbizottságot értem. Szórtuk a röplapokat, hangoskocsival jártuk be a kerületet, mikrofonba beszéltek az előadók, a hangszórók közvetítették a beszédeket. Elfeledkeztünk azonban egy fontos tényről, de erre csak később jöttünk rá, a választások után, amikor az eredmények már ismertek voltak: ez pedig a személyes agitáció. Ez azért is fontos lett volna, mert a közellátás rendkívül rossz volt, egyes napokon szinte a nullával egyenlő. Mindenütt sorba álltak élelmiszerért, hogy abból a kevésből, amit kiárusítottak, tudjanak valamit szerezni. Mi ezt figyelmen kívül hagytuk, s már arról beszéltünk, hogyan fogjuk megváltoztatni a világot. Az ellenség viszont felhasználta a velünk szembeni agitációban, mondván, azért van hiány, mert a szovjet hadsereg és a kommunisták maguknak veszik el az élelmet. Mi azonban biztosak voltunk abban, hogy nagy győzelmet fogunk aratni.

A választás napján mindenki bent maradt a pártszervezetben, és vártuk az eredményeket, amelyek hideg zuhanyként értek bennünket. Mi a szociáldemokratákkal majdnem azonos számú szavazatot kaptunk; ők néhány százalékkal többet mint mi, de a VIII. kerületben az országosnál is néhány tized százalékkal kevesebbet kapott a kommunista párt. Ez rendkívül megdöbbentett bennünket. Hiszen ha valami történt a kerületben, ami a lakosság érdekeit szolgálta, akkor ebben a kommunisták álltak az élen, ők tették a legtöbbet. Az aktivisták között, a kerületi pártvezetőségnél nagyon rossz hangulat uralkodott. Egész éjjel ezt tárgyaltuk. Úgy emlékszem, hogy másnapra vagy harmadnapra a Budapesti Pártbizottság pártnapi előadói értekezletet hívott össze, ahol Révai József elvtárs volt az előadó. Még azok is elmentek a Tisza Kálmán térre, akik különben nem voltak pártnapi előadók. Révai elvtárs emlékezetem szerint — és azt hiszem tartalmilag jól emlékszem — arról beszélt, hogy ez a választás nem befolyásolja a kommunisták helyzetét, nem gyengíti sem a kormányban, sem a közigazgatásban befolyásunkat, és azon leszünk, hogy ne gyengüljön, hanem inkább erősödjön a helyzetünk a jövőben, s nem adjuk fel azokat a pozíciókat, funkciókat, amelyeket eddig is birtokoltunk. Azt is hang-

súlyozta, hogy mi nem a választási százalék arányában fogunk szerepelni a társadalmi funkciókban. Emlékszem, annyira felvillanyozott bennünket a beszéd, olyan agitatív volt, olyan mozgósító, hogy utána a Tisza Kálmán téren, a pártház előtt tüntetésbe kezdtünk. Jelszavakat kiabáltunk, énekeltünk és éltettük a pártot.

RIDEG SÁNDOR

(TÖRTEL, 1903. FEBRUÁR 12. —
BUDAPEST, 1966. FEBRUÁR 8.)

Édesapja uradalmi cseléd volt, gyermekkorát és ifjúságát vidéken töltötte. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben szolgált, majd a munkáshatalom megdöntése után a fővárosban helyezkedett el mint gyári munkás. Sok szakmában próbálkozott; volt MÁV-altiszt, és kitanulta a pékmesterséget is. Több évig dokkmunkásként dolgozott a Nemzeti és Szabadkikötőben. Mint ipari munkás kapcsolódott be a munkásmozgalomba, és 1925-ben az MSZMP vezetőségi tagja lett. 1927 júliusában illegális nyomda rejtegetése miatt letartóztatták; ezután is többször volt letartóztatásban. 1944-ig rendőri felügyelet alatt állott. A német megszállás idején, 1944 őszén, koncentrációs táborba hurcolták. A harmincas évek elejétől rendszeresen írt novellákat, melyek egy része a „Népszavá"-ban, a „Korunk"-ban, a „Magyarország" és a „Híd" című lapokban (illetve folyóiratokban) jelentek meg.

A felszabadulás után, 1945-től 1947-ig, a Nemzeti és Szabadkikötő üzemi bizottságának elnöke, majd a néphadsereg írói csoportjának tagja. Háromszoros József Attila-díjas, Kossuth-díjas.

Az itt közölt rövid visszaemlékezés részlet az intézetünk archívumában őrzött naplótöredékéből, amelyben üzemi bizottság-elnöki idejéből rögzít egy epizódot.

A SZABADKIKÖTŐ FELSZABADULÁSA

Mint oly sokszor pályafutásom során, a szóba kerülendő időben is olyan dolgokkal foglalkoztam, amit nem is akartam elkezdeni.

Ugyanis vagy három hónappal a felszabadulás előtt megszöktem egy bazaltbányából, ahol katonai őrizet alatt raboskodtam, és mindeddig nem volt időm kiheverni az eltűrt bántalmak ártó hatását, és szerettem volna sebeimet gyógyítgatni.

Még nagyon sötétek voltak a téli hajnalok, amikor régi munkástársaim többször fölkerestek lakásomon, és kérték, hogy legyek oly szíves, vállaljak valamilyen tisztséget a Nemzeti és Szabadkikötő fölépítésében, ahol vagy tíz éven át dokkmunkásként dolgoztam. Így történt, hogy az egyik legsötétebb reggelen elindultam régi munkahelyemre. A kikötőt, a régi rendhez hasonlítva, a legbetegebb állapotban találtam. Némely emelődaru majdnem belelógott a Dunába, az óriás területen épült raktárak falait ágyúlövések és ki tudja, milyen bombák ütései érték. A föld alatti villamos kábelek szerteszakadoztak, míg a területen föllelhető raktárakban tárolt áruféleségek áttekinthetetlenül drága tömege a veszendő értékek halmazává alakult.

Csak egy regényben lehetne jobban fölsorolni, hogy miféle bajokat lehetett itt látni. Ugyanekkor a munkához szükséges szerszámok és anyagok hiányoztak, mert a kikötő mozgatható fölszerelését a nyilas kormány Németországba szállította. A kikötő nagyon is újsütetű vezetőségére elsősorban az a föladat hárult, hogy használható anyagot és szerszámot szerezzen alkalmas munkásokkal együtt. A szállítóeszközök ez idő szerint országszerte hiányoztak, ilyképpen a sokféle szakértelmet kívánó munka nagy fáradság árán is lassan haladt. Az ország minden részéből idesereglett munkások — akik sohasem dúskáltak a jó ételekben — a hosszan tartó ostrom és éhezés miatt olyan lerongyolódott állapotban voltak, hogy a legjobb szándék mellett sem bírhatták a munkát. Nekem magamnak sem volt

ennivalóm, és amint emlékszem, naponta hat óra hosszat kellett gyalogolnom, hogy a kikötőbe, és onnan visszafelé a lakásomig érjek. Megtörtént bizony, hogy a sötét estében hazafelé tartva, le kellett roskadnom az út szélére, mert az éhség akkora gyengeséget oltott belém, hogy attól minden tagom reszketett, és ugyanakkor úgy izzadtam és lihegtem, mintha legalább tíz kilométert futottam volna. Nem állt módomban, hogy bárkinek panaszkodjam, mert a kikötőben oly sűrűn ismétlődő gyűléseken mindig arról prédikáltam, hogy még fizetség nélkül is hangtalanul kell dolgoznunk a jövőnkért.

Én ugyanis akkor már az üzemi bizottság elnöke voltam, és amint emlékszem, utóbb több társammal együtt nyakamba vettem a munkások élelmezésének a gondját is. Fölállítottuk az üzemi konyhát, ahol eleinte igazán szegényes ételeket főztek a szakácsnők. Az akkori általános ínség közepette mégis alkalmas volt arra, hogy némiképpen megerősítse a munkásokat. Amíg a kikötő vagy 600 főnyi munkás szorgalmával épülgetett, igen sokféle munkám akadt, amit szerencsésen elvégeztem, de ahogy ma visszaemlékszem, mégis azt a munkámat tartom legérdekesebbnek, amelynek elvégzésével szinte semmit sem kellett fáradoznom.

Ez az esemény egy reggel történt, amikor beléptem a kikötő főkapuján. Három szép szál munkás várakozott rám, akik elmondták, hogy a kikötőbeli tárház terményéből az igazgató vagy hat darab sertést hizlal a saját hasznára.

— Ez nem igazság — mondták a munkások —, mert a régi kormány idején is ott híztak a fejesek disznói a tárház mögött, és azokat a disznókat is a munkások gondozták. Egyszóval, a disznók együtt híztak a mindenkori fejesekkel.

A munkások panaszos beszéde annál inkább nehezemre esett, mert a disznók létezéséről nem tudtam, és arról sem voltam tájékozódva, hogy a mi igazgatónk, akit Stiglincnek hívtak, ilyen nagy disznó lehet.

— Ide figyeljetek, felebarátaim — szóltam —, eddig nem tudtam a disznókról, de ha így állunk, itt az ideje, hogy az igazgató disznóit levágjátok az utolsó lábig. Minden élő és holt tárgy, amely a kerítésünkön belül található, a kikötő tulajdona. Keressetek hát gyorsan szakavatott társakat a disznók leöléséhez. A disznók húsát és szalonnáját ki kell mérni a munkásoknak. Előmunkások, csoportvezetők, tisztviselők és tisztségviselők ebből nem részesedhetnek. 12 ember estig ezt a munkát elvégezheti. Részemről ez nem valami utasítás, hanem szigorú parancs. Azonnal munkához kell fogni.

A munkások örvendező nevetéssel futottak a tárházig, és egy fél órán belül hallani lehetett a leölésre került sertések visítását. Hogy ne is mondjam, a szaktársak olyan becsületesen széjjelméricskélték a sertések húsát, hogy ebben az ügyletben holmi sérelemnek hírét sem hallottam. Estefelé, amikor a munkások már eltávoztak, az igazgató is megérkezett a kikötőbe, majd amikor bement irodájába, egy csomagot talált az íróasztalán ilyen fölirattal: „Szeretett igazgatónknak". Az igazgató kibontotta a csomagot, és abból hat darab zsíros bőrdarab került a kezébe. Az igazgató nem tudta eltalálni magától, hogy miféle mócsingok hevernek az íróasztalán, ezért becsöngette a soros altisztet, aki elmondta neki, hogy disznóit az üzemi bizottság elnöke levágatta, a Csányi nevű ácslegény pedig kóstolót hozott, nehogy az igazgató úr kimaradjon az általános disznótorból. Az igazgató egyre komorabb és elborultabb arccal nézegette azt a hat darab mócsingot, ami rendesebb viszonyok között a disznók farka alatt szokott virítani, míg végül is olyan zord lelkiállapotba került a látványtól, amit Napóleon császár is csak egyszer érezhetett életében, amikor végigtekintett a waterloo-i csatatéren. A szomorú képű igazgató utoljára merészet gondolt, és elhatározta, hogy a saját jogkörén belül felére csökkenti a havi fizetésem. A pénznek akkor már alig volt valami értéke; így történt, hogy a havi fizetésemből a következő hónap elsején hat cigaretta helyett csak hármat sikerült vásárolnom.

A disznóölés híre nem állt meg a kikötő területén (bár az igazgató úgy hallgatott, mintha süketnéma intézetben nevelkedett volna), utóbb a jó hír eljutott a minisztériumba, és bejutott a pártközpontba is. Ekkor aztán, akikre a „vegyesebb" dolgok tartoztak, rövidebb és hosszabb vizsgálat után elküldték a kikötő disznóságos igazgatóját.

A disznóhistória tapasztalatom szerint kortesfogásként is bevált. A munkások engem harmadszor is üzemi bizottsági elnökké választottak, bár magam úgy láttam, hogy a nagyobb munkálatok befejeződtek, és a kikötő nélkülem is vidáman dolgozhat. Ilyképpen a választás után várakoztam néhány hétig, majd közhírré tettem, hogy hivatalomról lemondok, mert más területen kívánok dolgozni.

Bárki gondolhatja, a pontosabban meg nem nevezett más területen is tűrhető módon sikerült helytállnom, és még abban az esztendőben nyomdába adhattam az első nagyobb szabású munkám, a „Tűzpróba" című regényem.

GÁSPÁR SÁNDOR

(PÁND, 1917. ÁPRILIS 15. —)

Eredeti foglalkozása motorszerelő. Angyalföldön a Lehel úti Steyer Műveknél tanulta a szakmát, és a felszabadulásig ott is dolgozott. 1935-ben lépett a Vas- és Fémmunkás Szakszervezetbe. 1938-ban a gyár főbizalmijává, 1940-ben pedig a vasasszakszervezet Váci út környéki szervező bizottságának a tagjává választották.

1936-ban lépett be a Szociáldemokrata Pártba; 1940-től tagja a Kommunisták Magyarországi Pártjának. 1945-ben tagja lett az újjáalakuló vasasszakszervezet 17 tagú intéző bizottságának és vezetője az MKP VI. kerületi Pártbizottsága ipari osztályának. 1947-ben a vasasszakszervezet központi bizottsága a motorszerelők szervező bizottságának a titkárává választotta. Rövid idő után a vasasszakszervezet főtitkárhelyettese, majd főtitkára lett. 1950-től a Szovjetunióban a hároméves pártfőiskolán tanult, melynek elvégzése után a Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkárhelyettesévé választották. 1954-től 1959-ig a SZOT főtitkára, 1957-től az MSZMP KB tagja. 1959-től az MSZMP Budapesti Pártbizottságának első titkára, majd az MSZMP PB tagja, a Központi Bizottság titkára. 1963-tól 1965-ig újból a Budapesti Pártbizottság első titkára. 1958-tól országgyűlési képviselő és az Elnöki Tanács tagja. 1963-ban az Elnöki Tanács elnökhelyettesévé választották. 1965-től a Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkára.

A VASASSZAKSZERVEZET ÚJJÁALAKULÁSA

A vasipar öntudatos dolgozói szervezkedésének, a kizsákmányolás elleni összefogásának, a munkásosztály felszabadításáért folytatott küzdelmének sok évtizedes hagyományai vannak. A vasasok harcát még a Horthy-fasizmus negyedszázados terrorja sem tudta megtörni.

A második világháború alatt a gyárakat katonai parancsnokság alá helyezték, a terror minden addiginál kíméletlenebbé vált. Legjobb elvtársainkat, a mozgalom tapasztalt, bátor szervezőit százával hurcolták büntetőszázadokban a keleti frontra. A 402-es, 403-as és a többi munkásszázad szörnyűségeit kevesen élték túl, legtöbbjük neve a szakszervezet mártírjainak emléktáblájára került. De a mozgalom nem szűnt meg, az elhurcoltak helyére újabbak léptek, s folytatták a szervező munkát, egyre határozottabb politikai tartalommal. A kommunisták munkájának eredményeként most már nemcsak a magasabb munkabérekért, a rövidebb munkaidőért, hanem a háború és a fasiszta rendszer ellen is folyt a harc.

A vasasszakszervezet is, ugyanúgy, mint a többi szakszervezet, az 1944. március 19-i német megszállás után „felügyelet" alá került. Ezzel számunkra teljesen megszűnt a legális szervező munka lehetősége. A mozgalom erejére és a munkásság öntudatára jellemző, hogy a megszállás után, bár akkor a mozgalomban való részvétel még nagyobb áldozatot követelt, még jobban fokozta harcát az elnyomás ellen. Ebből a kemény küzdelemből kivették részüket a szakma ifjúmunkásai is. A kivégzett újabb mártírok között ott voltak a hős vasas ifik is: Pataki István, Kreutz Róbert és mások.

Kivették részüket a fasizmus és háború elleni harcból a szakszervezet kulturális és sportszervezetei is. A csepeli munkásotthonban például még 1944. március 18-án este is rendeztek műsoros estet Szakasits Árpád politikai előadásával és háborúellenes művészi számokkal, pedig akkor már a német csapatok készen álltak a határon az ország megszállására. A Vasas

SC szurkolóinak tábora tízezrekre nőtt. A csapat minden mérkőzése szinte tüntetéssé vált a rendszer és a háború ellen. Ezekben az években a „Vasas, ne hagyd magad!" politikai jelszóvá lett, és már nem csupán a szakmai büszkeséget fejezte ki, hanem ellenállást is a fasizmussal szemben.

A felszabadulás alapjában megváltoztatta a szakszervezeti munka feltételeit is. Nemcsak a szabadszervezkedés korlátlan lehetőségeit teremtette meg, hanem teljesen új, addig ismeretlen feladatok elé állította a szervezett munkásságot és a vezetőket egyaránt.

A szovjet hadsereg győzelmes harcai nyomán a felszabadult területeken megkezdődött a romok eltakarítása, az élet megindítása. Amilyen öröm volt az elnyomatás nehéz évei után szabadon viszontlátni egymást, olyan elszomorító látványt nyújtottak a gyárak. A munkások első útja a gyárba vezetett. Legtöbb helyen a háború következtében lerombolt vagy a németek által kirabolt gyárat, üzemet találtak. A szervezett munkásság fellépése csak kevés helyen tudta megakadályozni a gyárak kifosztását, a gépek leszerelését. A tőkések csaknem kivétel nélkül elmenekültek; nem volt lehetőség a munkára, az életre. A munkások azonban nem estek kétségbe: üzemi bizottságokat alakítottak, és a két munkáspárt megállapodásának és útmutatásainak megfelelően hozzáláttak a munka megszervezéséhez, az üzemek helyreállításához, a termelés megindításához.

A magyar munkásosztály mérhetetlen erejét, áldozatkészségét, a szocializmus jövőjébe vetett rendíthetetlen hitét bizonyította ez a hősi korszak. De meggyőző bizonyítéka volt a Szovjetunió, a szovjet hadsereg testvéri szolidaritásának és segítőkészségének is, mert nemcsak véráldozatot hoztak szabadságunkért, hanem minden lehető anyagi és erkölcsi támogatást is megadtak a munkásoknak az üzemek megindításához. Az üzemi bizottságok saját erejükön kívül csupán rájuk támaszkodhattak. A harcok még dúltak az ország területén, amikor már a szovjet hadsereg fűtőanyagot, erőgépeket, szállítóeszközt, élelmet juttatott az üzemekbe. Sok helyütt műszaki segítséget is nyújtottak. Így például Csepelen az igazgatók és műszaki vezető garnitúra nélkül maradt gyár munkáját irányító üzemi bizottságot Zaharov szovjet őrnagy, aki akkor a gyár parancsnoka volt, látta el műszaki tanácsokkal.

A munkások a legtöbb üzemben hosszú ideig minden ellenszolgáltatás nélkül dolgoztak, fizetésre nem számíthattak.

A vasasszakszervezet újjáalakulása gyakorlatilag az üzemekben kezdődött, tehát az üzemi bizottságok és a bizalmi testületek megalakulásával, és szinte egyetlen feladatuknak a munka megindítását, a műhelyek újjá-

építését tekintették. Ez a tény jótékonyan éreztette hatását a későbbiekben, a mozgalom kifejlődése során.

A szakszervezet központi vezető szervei is hamarosan újjáalakultak a felszabadulás után. Még nem szabadult fel teljesen a főváros, amikor már összeült a vasasszakszervezet régi vezetősége — amely február 2-án ismét értekezett —, hogy a kommunista szervezett munkások képviselőivel megtárgyalja a szakszervezet vezető szerveinek újjáalakítását, és kijelölje azokat a feladatokat, amelyeket az új helyzetben a szakszervezeteknek el kellett végezniük. A kommunista párt részéről ezen az ülésen Apró Antal és Kossa István jelent meg. Az értekezleten a megválasztandó vezetőség létszáma és a két munkáspárt közötti arányos elosztása miatt élénk vita alakult ki. A létrejött megállapodás eredményeként a régi központi vezetőség lemondott, helyette 17 tagú bizottság vette át a szakszervezet vezetését, amelynek kilenc kommunista, és nyolc szociáldemokrata tagja volt. Elnökké Pintér Jánost, a régi elnököt, vezető titkárrá Bartha Bertalant és Kisházi Ödönt választották meg, míg a hattagú elnökséget paritásos alapon választotta meg első ülésén a 17-es intéző bizottság.

Ennek tagjai: Pintér János, Bartha Bertalan, Pongrácz Kálmán, Szabó Piroska, Iglói Lőrinc, Kruzslák Béla, Legutko Viktor, Nikléczi Lajos, Szalai Gyula, Bartha Ferenc, Ölwang Jenő, Kisházi Ödön, Szabó László, Malasits Géza, Vásárhelyi Péter, Gáspár Sándor, Molnár Müller Nándor.

A fent említettek már a felszabadulás előtt is különböző funkciókat töltöttek be a szakszervezetben, tehát ismerték őket a vasasok. Így biztosítva látszott, hogy az ő segítségükkel sikerül mozgósítani a régi szervezett munkásokat arra, hogy vegyenek részt a szervezésben, az újjáépítésben, az üzemek megindítására kitűzött feladataink végrehajtásában. Már a kezdet kezdetén majdnem mindenütt ott találtuk az élvonalban a régi vasas ifjúmunkásokat, akik példamutatóan helytálltak.

Az új szakszervezeti vezetőségnek nehéz körülmények között kellett munkához látnia. Egyidejűleg kellett megteremtenie a szakszervezeti munka anyagi és szervezeti feltételeit.

A régi székház kifosztva, több helyen belövésektől megrongálva, tele törmelékkel, piszkosan fogadta az oda belépő új vezetőséget. Az egész házban nem találtunk egy ép ablakot. Egyetlen telefonkészülék sem állt rendelkezésünkre.

A kezdeti időszakban, érthetően, mindkét vezető szerv üléseinek napirendi pontjai között túlnyomóan a szervezeti, anyagi és adminisztratív kérdések szerepeltek. A régi vezetőknek ebben nagyobb tapasztalatuk is volt, ez

segítette a feladatok gyors megoldását. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy a vezető szervek nem foglaltak állást fontos politikai kérdésekben. Már az elnökség első ülésén — 1945. február 9-én — Kruzslák Béla szót emelt annak érdekében, hogy a szakszervezet indítson agitációt az új demokratikus néphadseregbe való toborzás érdekében. Az intéző bizottság március 2-i ülésén Kisházi Ödön kérte a szakmai titkárokat: mindent kövessenek el azért, hogy az üzemekből minél többen jelentkezzenek véradásra a szovjet hadsereg részére.

Az intéző bizottság tagjai járták az üzemeket, és segítettek az üzemek megindításában, az üzemi bizottságok megszervezésében. Ebben az időben az üzemi bizottságok irányították a termelés megindítását, a gyárak újjáépítését. Érthető tehát, hogy éppen ezért munkájukra nagy súlyt fektetett az intéző bizottság. Több ülésen is tárgyalta az üzemi bizottságok tevékenységét, és határozatokat hozott a munkájukhoz szükséges segítségadásra.

Az üzemi bizottságok tevékenysége és hatásköre az üzemekben igen széles volt. Nem egy helyen vették át az elmenekült tőkések helyett a gyár vezetését, megszervezték a műhelyek helyreállítását, a munka megindítását.

Ez is segítette a munkáshatalom szempontjából döntő jelentőségű munkásegység kialakítását és megszilárdítását az üzemekben. Az, hogy az üb-tagok a két munkáspárt valamelyikéhez tartoztak, sok vitát jelentett taktikai kérdésekben, súrlódásokat, nézeteltéréseket okozott. Az intéző bizottság 1945. július 27-i ülésén magam is szóvá tettem, hogy igen gyakori a gyárakban a panasz amiatt, hogy a helyi szervezetek vetélkedése az üzemekben sok zavart kelt. A szakszervezet vezetőinek gyakran kellett közbelépniük, hogy ezeket az üzemi „pártvillongásokat" elsimítsák.

Ezenkívül meg kell azt is említenem, hogy az üzemi bizottságok szervezése különösen nehéz volt a vasasszakmában, mert a vasasszakszervezetet a régi alapon, tehát szakmánként szerveztük újjá. Ugyanakkor az üzemekben az üzemi bizottságok már egy fejlettebb szervezeti forma — ipari szervezkedés — alapján jöttek létre. Számos üzemben azért folyt a harc, hogy az üzemben dolgozó minden szakma képviselve legyen az üzemi bizottságban. Több esetben magának a Szaktanácsnak kellett egy-egy ilyen üb vitás ügyben döntenie és igazságot szolgáltatnia.

Egy ilyen vitás üb-választás alkalmával én is jártam a Telefongyárban, ahol szintén az az eset állt fenn, hogy az üzemben többségben műszerészek és lakatosok dolgoztak, de az elnök esztergályos volt. Igazságot kellett tenni az üb összetételét illetően...

A szakszervezet vezetősége nemcsak az üb-k munkáját kísérte figyelemmel, hanem több esetben foglalkozott a dolgozók élelemmel való ellátásával, az újjáépítéssel, a jóvátételi munkák időben való elvégzésével stb. Az 1945. május 30-i ülésen az intéző bizottság határozatban hívta fel a két munkáspárt figyelmét azokra a veszélyekre, amelyek abból származnak, hogy sem a feketepiac, sem az áruuzsora, sem az élelmiszerrel üzérkedők siserahada ellen nem történnek hatályos intézkedések. Követelte, hogy a kormány a legerélyesebb intézkedésekkel törje le az áruuzsorát és gondoskodjék a munkásság szükségletéről, mert ha nem, ez visszahat a termelésre, s az országnak jelentős kárt okozhat.

A szakszervezetnek az újjáépítésben való részvételéről, feladatairól vita alakult ki az intéző bizottságban. A végén azonban sikerült megállapodásra jutni, és a június 29-i ülés határozatot hozott, hogy a sürgős újjáépítési munkák elvégzésére a legjobb szakmunkásokból rohamcsapatok felállítását javasolja, és felszólította a munkásokat, hogy hetenként két és fél órai túlmunkával segítsék az ország újjáépítését. A legjobb rohammunkásokat a szakszervezet megjutalmazta, egyeseket beutalt Fonyódra, a szövetség üdülőjébe, mások ruhát, cipőt stb. kaptak. Voltak olyanok is, akiknek jutalmul lehetővé tették, hogy tehetséges gyermekük felsőbb iskolába kerüljön.

Ezekben a hónapokban az intéző bizottság ülésein sokoldalúan foglalkoztunk a munkaerőhiány kérdésével. Visszatérő vitatéma volt az üléseken a szakmai képzés, átképzés és munkaközvetítés, amelyeknek megoldását a kormány a szakszervezetekre bízta. Ezek már merőben új feladatok voltak, és alapvetően eltértek a szakszervezet hagyományos tevékenységétől. A szakszervezet régi felépítése éppen ezért nehézkessé tette az új feladatok megoldását. Mert mint már említettem, az üzemekben a felszabadulás után ipari jelleggel indult meg ugyan a szervezkedés, de a központok nyomására végül is a Szaktanács a szakmai szervezkedés mellett döntött. Ez sok komplikációt okozott a Vasmunkás Szövetség irányítótevékenységében, különösen a termeléssel kapcsolatban, de a bérezési és átképzési problémáknál is. Még a központban a szakmai szervező bizottságok szétaprózták a munkát, az üzemekben az üzemi bizottságok minden szakmát összefogva, eredményesen irányították a munkások figyelmét és tevékenységét a legfontosabb termelési feladatokra.

Az intéző bizottság javasolta, hogy a közgyűlés válasszon a két titkár mellé még egy titkárt, aki főleg az újjáépítéssel és az üzemi bizottságok irányításával foglalkozik. Az intéző bizottság egyhangúlag kimondotta,

hogy ajánlani fogja a közgyűlésnek egy központi titkár, egy helyettes központi titkár és egy üzemi bizottsági titkár megválasztását.

Ezekben a kezdeti időkben az intéző bizottság elsősorban a tagszervezéssel és az azzal összefüggő kérdésekkel foglalkozott. Már március 9-én jelentkeztek az első vidéki csoportok (Debrecen), pedig akkor még közlekedési lehetőség jóformán nem volt. Levélben különböző problémákkal fordult a központhoz Cegléd, Gyula, Szeged, Diósgyőr. Amint a közlekedés úgy-ahogy megindult, a szakszervezet vezetői felkeresték a vidéki üzemeket is. Segítettük az üb munkáját, részt vettünk a helyi csoportok vezetőségeinek létrehozásában. A szakszervezet vezetői igen aktív szervező munkát végeztek, százával tartottak az üzemekben taggyűléseket és előadásokat, részt vettek az üzemi bizottságok választásain. A szakszervezet taglétszáma gyors ütemben emelkedett, már 1945 februárjában 5970 új tag jelentkezett, és a felszabadulás utáni első kongresszuson az intéző bizottság már arról számolhatott be, hogy január 22-től július 1-ig 33 613-an iratkoztak be Budapesten, míg a vidéki létszám hozzávetőlegesen 35 000 volt Pest környékkel együtt, de erről nem kaptunk még pontos kimutatást. A szakszervezet szeptember 8-án összeült XIX. küldöttközgyűlésén az intéző bizottság széles körű és sokoldalú tevékenységről, a szakszervezet megnövekedett politikai súlyáról és tekintélyéről számolhatott be. A szakszervezetnek nyolc képviselője volt az Ideiglenes Nemzetgyűlésben, hat küldötte vett részt a főváros törvényhatóságának munkájában, de képviselve volt a környéki és a vidéki városok képviselőtestületeiben is.

A szakszervezet vezetősége a kongresszusnak számot adott félévi munkájáról, és állást foglalt a munkásosztály alapvető érdekeinek kérdésében, mint például a munkásosztály helye az újjáépítésben és az ország gazdasági felemelkedésében. Sok szó esett az üzemi bizottságok létrehozásáról és munkájáról. A 17-es bizottság beszámolója a földreformhoz hasonló jelentőségűnek ítélte meg az üzemi bizottságok létrehozásáról szóló törvényerejű rendeletet.

Mint a kongresszusi beszámoló megállapítja: „Az üzemi bizottságok még csak rövid ideje működnek, de már rövid idejű működésük alatt is bebizonyították, hogy ehhez fogható nagy horderejű munkásvédelmi intézkedés még nem történt, amióta Magyarország fennáll. A feladatok, amelyekkel az üzemi bizottságoknak meg kell birkózniuk, nem egyszerűek. A munkásság nagy tömegei a háború következtében testileg leromlottak, lelkileg összetörtek. Nagy részük csak most került be a szervezetbe, ezekben természetesen nem fejlődhetett ki még a munkásöntudat, még kevésbé

osztálytudatosak. Ezeket a fennforgó nehézségek közepette beilleszteni az üzemi fegyelembe, a lelkükben megerősíteni a munkafegyelmet, majdnem emberfeletti feladat, de az üzemi bizottságok vállalják ezt a feladatot, mert ezt parancsolja az ország érdeke és valamennyiünk közös érdeke. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a vas- és gépipari üzemi bizottságok túlnyomó része jól, sőt egy része kitűnően látja el a feladatát, és ez feljogosít annak feltevésére, hogy a szervezett munkásságnak az üzemi alkotmányhoz fűzött régi, kebelében melegen ápolt reményei az üzemi bizottságok intézményében megvalósulnak."

Az üzemi bizottságok minden olyan lényeges kérdéssel foglalkoztak, amely a munkások helyzetével, munkájával, jövőjével, a munkáshatalomért vívott harccal összefüggött. Érdekes dokumentuma ennek a fogaskerékgyár által 1945. május 6-án összehívott üzemi bizottsági értekezlet napirendje. A 16 napirendi pont között ilyenek vannak: az üzemi és a földmunkásság bevonása a közigazgatásba; nagy- és középüzemek magántulajdonának felülvizsgálata; a munkásosztály fegyveres alakulatainak megszervezése; a földreform maradéktalan megvalósítása; az OTI szocialista szellemben való átalakítása; a népbíróságok hatáskörének kiterjesztése és tevékenykedésének meggyorsítása; minden fasiszta szellemiség teljes kiirtása; a közoktatás reformja, hogy a munkásosztály tagjai a legmagasabb képesítést is elnyerhessék; a béketárgyalások alapelvének kidolgozása, és a környező államok munkáspártjaival az összeköttetés felvétele.

A szakszervezet intéző bizottsága, majd újonnan megválasztott központi vezetősége igyekezett minden támogatást megadni az üzemi bizottságoknak. A kongresszus ennek érdekében külön titkárt is választott. Az üzemi bizottságok vezetői rendszeresen tájékoztatták, minden fontosabb kérdést megbeszéltek vele.

A kongresszus fontos politikai kérdésekben is állást foglalt, egyrészt felszólította a két munkáspártot, hogy a közelgő országos választásokon közös listával induljanak, másrészt arra utasította a vezetőséget, hogy a párizsi nemzetközi szakszervezeti kongresszuson a magyar vas- és fémmunkások küldötte a szakszervezeti világegység mellett foglaljon állást. Hogy a szervezett munkásság milyen világosan látta és mennyire fontosnak tartotta a munkásegység jelentőségét, azt egyébként már a kongresszus előtt is számos tény bizonyította. Például a „Szabad Nép" közölte augusztus 19-i számában az alábbi levelet: „Értesítjük a t. Központi Vezetőséget, hogy a vas- és rézesztergályosok, gépmunkások, gázgenerátorosok és zománcgyári munkások szervező bizottsága az 1945. augusztus 16-án

tartott ülésen azt a határozatot hozta, hogy felkéri a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt Központi Vezetőségét, hogy az elkövetkezendő választásokon egységes munkáspárti listával induljon a választási küzdelemben.

A szervező bizottság úgy látja, mint a vasmunkásmozgalom régi harcos szervezete, hogy a munkáspártoknak külön listával való indulása nem a munkásegységnek tesz szolgálatot, és a munkásszavazatok megoszlása olyan veszélyt rejt magában, amely szükségessé teszi a szocialista munkások teljes összefogását. A szervező bizottság megbízásából: Hegyi Gyula titkár."

Az újonnan megválasztott központi vezetőség legsürgősebb feladatának a választások előkészítését tekintette. Az elnökség szeptember 15-i ülésén olyan értelmű határozatot hozott, hogy a választások lezajlásáig a gyári és műhelyértekezleteken főleg a választások jelentőségéről tárgyaljanak. A szakszervezet vezetői élénk tevékenységet fejtettek ki a választások előkészítésében. Részt vettek az agitációban, gyűlések tartásában stb. Szeptember 1. és 28. között például 315 értekezletet tartottak, 48 bértárgyalást folytattak, és 19 üzemi bizottsági választáson vettek részt. A kis- és középipari szakmák munkásait a székházban hívták össze választási nagygyűlésre, előadókat a két munkáspárttól kértek.

Most emlékezünk meg felszabadulásunk 20. évfordulójáról. Az elmúlt 20 év már történelem. A magyar nép történetének eseményekben és eredményekben leggazdagabb 20 esztendeje. A régebben kisemmizett, jogfosztott munkásosztály uralkodó osztállyá, a hatalom birtokosává vált. Aki ezért tett valamit, az nem élt hiába.

A régi, nagy múltú vasasszakszervezet ma csaknem félmilliós taglétszámával, politikai tömegbefolyásának és szervezeti erejének felhasználásával tevékenyen segíti a szocialista építőmunkát.

A vasasszakszervezet politikai tényezővé vált, és a munkáshatalom egyik szilárd pillére lett.

FÁI BORIS

(BUDAPEST, 1908. MÁRCIUS 17.—)

Gyógytornász. Édesanyja révén kapcsolódott be a feminista mozgalomba, még egészen kislány korában. 1923-ban Csehszlovákiában, 1927-ben Svájcban vett részt a nemzetközi ifjúsági béketalálkozókon. 1932-ben lett a Kommunista Párt tagja; résztvett a Halálbüntetés Elleni Liga szervezésében, majd a „Vörös Figyelő" szerkesztésében, a pártsajtó gépelésében. Tagja volt a Munkás Testedző Egyesület (MTE) pártsejtjének, és a Vörös Segély (VS) munkájában is tevékenykedett. 1937-ben Párizsba emigrált, ahol a Francia Kommunista Pártban és a magyar antifasiszta tömegszervezetben, valamint a nőmozgalomban fejtett ki aktív munkát. A német megszállás idején illegális pártmunkát végzett. 1942 elején illegális úton hazatért, de még az évben férjével együtt letartóztatták. Szabadulása után bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. 1945 januárjában részt vett a XIV. kerületi pártszervezet megalakításában, majd a Magyar Nők Demokratikus Szövetségében (MNDSZ) 1949-ig, ezután 1957-ig a Külügyminisztériumban, később a Vöröskeresztben dolgozott. 1945 óta tagja a Fővárosi Törvényhatósági Bizottságnak, majd a tanácsok megalakulása után a Fővárosi Tanácsnak. Ma is tagja a Magyar Nők Országos Tanácsának.

1944 vége felé megbízást kaptam a párttól, hogy szerkesszek felhívást a nőkhöz, és kezdjem el szervezni őket egyrészt az ellenállási mozgalomba, másrészt a felszabadulás utáni teendőkre. A csepeli nők példája — akik a férfiakkal együtt megtagadták a kiürítési parancs teljesítését — megmutatta, hogy a magyar munkásasszonyokban van harci elszántság és bátorság.

A nők közötti munka nem volt új számomra, hiszen már kislány korom óta részt vettem a nőmozgalomban, több ifjúsági és női nemzetközi konferencián, béketalálkozón. Párizsi emigrációs éveim alatt is a franciaországi magyar nőmozgalomban dolgoztam.

1944 szilveszterén már nemigen lehetett az utcán járni. Mégis megkíséreltem, és nagy üggyel-bajjal el is jutottam Zuglóból az Elemér (Marek József) utcába, utolsó illegális randevúmra. A pártsajtót kellett volna átvennem és továbbítanom, s a nőmunkát megbeszélnem.

Akkor már szinte szakadatlanul záporoztak a repülőgépekről a gépfegyverlövedékek, süvítettek az aknák. Réti László már nem is jött el a találkozóra, mert mint később kiderült, ő akkor már felszabadult területen volt. Kapualjtól kapualjig, futva vergődtem vissza illegális tanyánkra, az Újvidék térre, ahol már szintén nem lehetett a lakásban maradni. Lakótársaim éppen leköltöztek az óvóhelynek csúfolt, meszesgödörből kialakított odúba. Hat-hét m^2-nyi területen zsúfolódtunk össze vagy féltucat felnőtt, egy kisgyermek és később még két jugoszláv menekült. Hólében főtt kukoricát ettünk. A támadások idején rengett, hintázott alattunk a föld, egymás után robbantak körülöttünk a lövedékek. Az éjszakai rövid tűzszünetekben kibújtunk a gödörből, és dobogó szívvel figyeltünk az egyre közelebbről hallatszó hangszóróra: meggyilkolták a parlamentereket, áll a harc a körülkerített Budapestért. Egyik hajnalban éppen a hóban mosakodtunk a lejárat alján, amikor a lépcsőn fent megjelent az első szovjet katona.

Így szabadultunk fel 1945. január 8-án. Férjem felvette a hátizsákot, amelybe minden ingóságunk belefért, és elindultunk az új élet felé. Több elvtárssal is találkoztunk, akik persze mind a pártot keresték. Nem is tellett bele egy-két nap, már újságoltuk is egymásnak, hogy egy Bosnyák téri vendéglőben gyülekeznek a kommunisták. Kállai Gyula összehozott bennünket, kommunista párttagokat, a Tisza Kálmán téri pártközponttal. Néhány nap múlva megjött a pártközponttól a várva várt üzenet: megkezdhetjük a demokratikus nőszövetség szervezését is.

A Stefánia úti (ma Népstadion út) pártházban gyülekeztünk. Egymás után jöttek régi elvtársaink, barátaink: Szabados Olga, akit szintén a franciaországi népfront nevelt, Bernáth Lászlóné, Járó Dóra, Csillag Ica, Vándor Margit, Rádai Gyuláné és mások. Megtanácskoztuk, hogyan és mire kellene a nőket mozgósítani, milyen programmal tudunk a jó szándékú, de megtévesztett asszonyokhoz közel férkőzni. A tennivaló elég világosan állt előttünk: legelőször is a gyermekek, a betegek életét kell megmenteni, és ezzel párhuzamosan megmagyarázni a nőknek a pusztulás és a fasizmus összefüggéseit, felelősségüket az új élet megteremtéséért.

Az utcán magasan állt a szemét, a törmelék. Lövedék vájta gödrök, keresztben heverő lámpaoszlopok, leszakadt villamosvezetékek, kiégett tankok, szanaszét eldobált fegyverek. Sehol egy ép lakás, se világítás, se tüzelő.

Gyorsan munkához láttunk. Összeírtuk a kerület tekintélyes asszonyainak nevét és címét. Éhesen, elnyűtt ruhában, lyukas cipőben jártuk a kerületet, bekopogtattunk idegen lakásokba, és magyaráztuk a fásult, fáradt asszonyoknak, hogy nekünk, nőknek, most össze kell fognunk a romok és a pusztulás felett egy jobb, szebb életért, hogy gyermekeink boldogok és egészségesek legyenek, hogy ne legyen többé fasizmus és háború. Az asszonyok emberségéhez és szívéhez szóltunk; sokan megértéssel fogadtak, és megígérték, hogy segítenek.

Amikor már sok nővel beszéltünk, elhatároztuk, hogy megtartjuk a kerületi nőmozgalom alakuló gyűlését. Egy kis Cserei utcai nyomdában, egy nyomdász elvtárs segítségével kinyomtuk az első plakátot és röpcédulát, amelyeken gyűlésre hívtuk a nőket. Közben az elvtársak valahol nagyobb mennyiségű gyermektápszert fedeztek fel. Hamar híre terjedt. Jöttek az asszonyok kétségbeesetten, karjukon sovány, éhező, beteg csecsemőikkel. Nem sok időnk volt a töprengésre. Az élet feladta a leckét. Olyan idők jártak, hogy nem ismertünk lehetetlent. Elkezdtük a harcot az éhhalál, a járványok ellen. Megszerveztük a kerületi orvosokkal együtt a félig rom-

má lőtt házakban a közös fűtést, közös mosást, a fűtött gyermek- és betegszobákat, a csecsemők fürösztését. Orvosi rendelőt, tejkonyhát szerveztünk. Hozzáláttunk a tetvek, a tífusz elleni küzdelemhez.

Mire január vége felé a kerületi nőfelelősöket összehívták a Tisza Kálmán térre, már mind a két kezünk tele volt munkával. Vittem magammal a plakát és a röpcédula kefelevonatát, és beszámoltam munkánkról, terveinkről.

Ott találkoztam először a többi kerületben dolgozó elvtársnőkkel. Orbán László magyarázta a demokratikus politika szükségességét és tartalmát: még nem érkezett el az ideje annak, hogy a társadalom nagyobb, de ugyanakkor politikailag elmaradottabb részét — a nőket — megnyerhessük a kommunista pártnak. Minden jó szándékú emberre szükség van. A demokratikus nőmozgalom útján a nők legkülönbözőbb rétegei körében, legközvetlenebb érdekeiknek a felkarolásával, érdeklődésük felkeltésével kell és lehet fokozatosan leküzdeni a kommunistákkal szemben mesterségesen szított előítéleteket, és megnyerni őket a demokratikus eszméknek. Közölte velünk: a koalíciós pártok vezetői megállapodtak abban, hogy nem szerveznek külön nőmozgalmakat, hanem egységes, pártok felett álló nőszervezetet létesítenek.

Így lett a megállapodás értelmében Tildy Zoltánné az elnök, Gárdos Mariska az alelnök és Hegyesy Erzsébet a titkár. Itt ismerkedtem meg Ratkó Annával és Döbröntei Károlynéval. Itt találkoztam újra Aranyossi Magdával, akivel együtt ettük az emigráció keserű kenyerét Franciaországban, és aki már Hitler uralomra jutása után, 1934-ben, ott volt az antifasiszta nemzetközi nőmozgalom születésénél, később pedig a francia demokratikus nőszervezet lapjának, a „Femmes"-nak lett belső munkatársa.

Mi, volt franciaországi emigránsok, akik részt vettünk az antifasiszta népfront harcaiban, azonnal megértettük a párton kívüli demokratikus nőszervezet szükségességét. De sok elvtárs számára ez egyáltalán nem tűnt természetesnek. Az illegális mozgalomban és harcban nevelkedett munkásasszonyok közül többen sehogy sem tudtak belenyugodni abba, hogy még nem érkezett el a munkáshatalom ideje, hogy együtt kell dolgozniuk a gyűlölt „nagyságákkal". Szenvedélyes, éjszakába nyúló vitákat folytattunk velük.

Néhány nap múlva megtartottuk az első nőgyűlést az Angol utcai moziban. Fűteni ott sem tudtunk, az ablakok be voltak törve. Elég sokan eljöttek: sovány, rosszul öltözött, megviselt asszonyok. A terem majdnem

megtelt. Hegyesy Erzsébet mondott beszédet a fasizmusról, a háborúról, arról, hogy mi mindent tehetünk mi, asszonyok, ha összefogunk. Így jellemezte a közömbös, magukba zárkózott nőket: a férjüket is bekötnék a dunyha sarkába, hogy eldugják őket, s ne avatkozhassanak a politikába. Lelkesen, lendületesen beszélt az új világról, a nők felelősségéről. Utána a Thököly úti Hetényi-villa manzárdszobájában — állva, mert székek híján leülni nem tudtunk — a legaktívabb asszonyokból megalakítottuk az MNDSZ XIV. kerületi szervezetét.

Nemsokára közölték velem, hogy a párt megbíz az MNDSZ országos titkári teendőivel. Ahhoz, hogy megalakuljunk, helyiséget kellett keresni. Találtunk is egy szép házat a Vilma királynő úton (ma Gorkij fasor); a németek az ostrom alatt lóistállónak használták. Döbröntei Károlyné Balla Aladárnéval szervezte meg a ház kitakarítását. A kerületek küldték a nőket lapáttal, söprűkkel, vödrökkel, sikáló kefékkel. De a legfontosabb volt, hogy megkeressük mindazokat a nem kommunista asszonyokat, akiket meg akartunk nyerni a demokratikus nőmozgalomnak és be akartunk vonni annak vezetésébe. Aranyossi Magdával és Gárdos Mariskával együtt tárgyalásokat folytattunk a szociáldemokratákkal, a kisgazdapártiakkal, az egyházi nőegyesületekkel. Beszerveztük Zilahy Lajosnét, Pokorny Hermannét, Tüdős Klárát. Még Schlachta Margittal is tárgyaltunk, aki németellenes volt ugyan és sok üldözöttet bújtatott, de királypárti, és mint képviselő, a Tanácsköztársaság megdöntése után megszavazta a botbüntetést. Ezért vele azután mégsem szövetkeztünk.

A szociáldemokrata asszonyok szívesen jöttek volna közénk. Török Júlia, Pollákné Stern Szerén és más vezetők csatlakoztak is hozzánk. Azonban hiába egyeztünk meg a szociáldemokrata vezetőkkel, mert amikor Kéthly Anna februárban előkerült Budáról, kiparancsolta a nőszövetségből a szociáldemokrata asszonyokat. A Conti (ma Tolnai Lajos) utcában vitatkoztunk vele. Le sem ültetett bennünket. Mindjárt sietett kijelenteni, hogy ők a kommunistákkal semmiféle közös politikai mozgalmat nem hajlandók szervezni, és megtartják a szociáldemokrata nőmozgalom önállóságát. Ennek ellenére sok szociáldemokrata asszony bent maradt a nőszövetségben.

Kéthly a későbbi tárgyalások során is kitartott álláspontja mellett. Kijelentette, hogy ők szociáldemokraták, nem hajlandók „mindenféle csőcselékkel" együtt dolgozni, és inkább kilép a pártjából, mintsem beleegyezését adja a szociáldemokrata nők csatlakozásához.

A Szociáldemokrata Pártnak ez a „baloldali" álláspontja nemcsak a jó

szándékú, hozzánk vonzódó szociáldemokrata nőket zavarta meg, hanem számos kommunistát is. A későbbiek folyamán többször szükség volt annak tisztázására, hogy az ő „radikális", „osztályharcos" álláspontjuk nem szolgálja, hanem éppen akadályozza a demokratikus Magyarország felépítését, a fasizmus és a reakció leküzdését, a széles nőtömegek demokratikus nevelését és mozgósítását.

Beköltöztünk a Vilma királynő úti házba, és február elején megtartottuk az alakuló ülést. Lehettünk vagy 20—25-en kommunista, szociáldemokrata, kisgazdapárti és tekintélyes polgári asszonyok. Tildyné elnökölt. Mialatt a programbeszámolót tartottam, egy hatalmas bomba robbant a közelben, és betörte a nehezen beüvegezett ablakokat. De mi azért zavartalanul folytattuk a gyűlést, és ünnepélyesen megalakítottuk a Magyar Nők Demokratikus Szövetségét.

Nagyon kevesen dolgoztunk az új országos központban. Elnökünkön és alelnökünkön kívül Aranyossi Magda, Döbröntei Károlyné, Balla Aladárné, Badanti Sári, Kulcsár Margit és hűséges titkárnőnk, Pavalacs Anni. Aranyossi Magda volt az „írástudó" és a legtapasztaltabb a társaságban. Ő írta meg a jövő egyenjogú asszonyának boldog, tartalmas életét felvázoló programot, amelyet „Az asszonyokhoz" című kis brosúrában hamarosan ki is adtunk. Tagkönyvünk fedőlapjára Petőfi-idézetet nyomtattunk: „Ha majd a bőség kosarából mindenki egyaránt vehet...", végig az egész szakaszt. A szó szoros értelmében éjjel-nappal dolgoztunk. Sem fűteni, sem világítani nem lehetett, ezért a sötétedés beálltával néhányan sokszor átköltöztünk a Tisza Kálmán téri pártházba, ahol volt villany. A hátsó lépcsőnél kaptunk egy kis szobát, benne egy kis dobkályha állt. Szörnyen füstölt, kaparta a szemünket, torkunkat, félóránként ki kellett nyitni az ablakot, mégis jól esett egy kis meleg. Az asztalok tetején aludtunk éjjelenként pár órát. Ott szerkesztettük meg Kulcsár Margittal a második MNDSZ füzetecskét a gyakorlati, szervezési tennivalókról. Ételhez csak véletlenül jutottunk, ha főztek ott, ahol éppen tartózkodtunk.

Egyszer — mindjárt az elején — maga elé idézett bennünket az MKP Politikai Bizottsága. A Tisza Kálmán téri ház egyik udvari szobájában egy dobogón ültek a vezető elvtársak. Politikai programunkat kérték számon tőlünk, mi pedig tejkonyhákat szerveztünk, fertőtlenítettünk, a felszabadulás, a romeltakarítás, a demokrácia értelmét magyaráztuk inkább ösztönösen, mint tudatosan. Aranyossi Magda volt az egyetlen, aki a szigorú kérdésekre felelni tudott.

Nagyon sok segítséget kaptunk a szovjet elvtársaktól. Tőlük kaptuk

a házat is, helyiséget a nőszövetség és gyermekintézményeink számára, villanyt, telefont, járművet, papírt stb. Mindig szívesen fogadtak, többször meglátogattak bennünket. Vadas Sári jött ilyenkor velünk; ő jól tudott oroszul, és nagyszerű ötletei, javaslatai voltak.

Hetenként egyszer, minden hétfőn reggel összegyűltek a kerületi nőtitkárok a Vilma királynő úton, és megbeszéltük a teendőket. Hét közben kijártunk a kerületekbe, megbeszéléseket, nőnapokat, előadásokat tartottunk. Gyalog mentünk mindenhová: Csepelre, Erzsébetre, Újpestre, Rákospalotára is. Onnan is gyalog jöttek be az asszonyok hóban, szélben, esőben, éhesen és lyukas cipőben.

Az MNDSZ első, kerületi vezetői Bíró Vera, Burger Magda, Járó Dóra, Mester Erzsi, Korsós Anna, Tóth Elemérné, Lórencz Ferencné, Csikesz Józsefné, Szerémi Borbála, Róna Irma, Dési Huber Istvánné, Alb Apolka (Barát Apollónia), Kiss Károlyné, Pesta Lászlóné, Andrásfi Gyuláné, Rudas Béláné, Markos Erzsébet, Drahos Lajosné, Bugár Jánosné, Baracs Anna, Kövesházi Ágnes és mások voltak.

Az MNDSZ asszonyok egymással versenyben, a kommunistákkal az élen, valamennyi kerületben hozzáfogtak a nők szervezéséhez, a romok eltakarításához, az éhhalál, a piszok elleni küzdelemhez. A kommunista nők megtalálták az utat a párton kívüli asszonyokhoz is, akiknek a pusztulás és az embertelenségek miatti elkeseredését és haragját szenvedélyes cselekedni akarássá lehetett változtatni. Legközelebb álltak hozzánk természetesen a legelnyomottabbak, a munkásasszonyok, közülük is a baloldali szociáldemokraták. Velük lehetett a legkönnyebben megértetni, hogy a szabadság új jogokat és új kötelességeket jelent. De a megváltozott körülmények következtében sok értelmiségi nő is rokonszenvezett velünk, orvosok, ügyvédek feleségei, diplomás nők, pedagógusok. És sok háziasszony is szabadulásnak érezte a maga eddigi elzártságából, hogy közénk jöhetett. Tele voltak persze kétségekkel, téveszmékkel, soknak le kellett magában győznie a tartózkodást a sokat gyalázott kommunistákkal szemben. De a háború és a fasizmus gyűlölete, az önálló nőmozgalom vonzóereje, a másokon segítés öröme, a saját sorsunk intézésében való részvétel nagyszerű érzése erősebb volt az idegenkedésnél.

Néhány hét múlva már sok ezer nő viselte büszkén az MNDSZ jelvényét. Akkor azt hittük, hogy ki tudjuk fordítani sarkaiból a világot. Legnagyobb problémánk az volt, hogyan találjuk meg a közös hangot a kendős asszonyok és a kalapos nagyságák között. Ez bizony nem mindig sikerült, akkor még nem is sikerülhetett.

Összejöveteleink általában népesek, lelkesek voltak. Fizetésről persze szó sem lehetett. Ma már el sem tudjuk képzelni, miből éltünk akkor. Eszünkbe sem jutott, hogy lehet valakinek előbbre való gondja, mint a párt és a nőmozgalom. A kerületi szervezeteket a tagok tartották fenn, önerejükből; helyiséget szereztek, összeadták a bútort és egyéb felszerelést, a házbért és más költségeket. Maguk takarították az óvodát és a napközit is, főztek, foglalkoztak a gyermekekkel. A tejkonyhába is ők cipelték a tejet, mosogattak, és jó szóval bátorították, vigasztalták az anyákat. Félretették egyéni bánatukat, kényelmüket. Közös ügyük volt egymás gyermekeinek nevelése, ellátása, és úgy adták őket kézről kézre, ha a mama esetleg nem tudott érte menni este az óvodába.

Igazi hősi munkát végeztek. Az élni akarás, az új, szép, szabad emberi élet vágya elképzelhetetlen erőt öntött ezekbe az asszonyokba. Nem ismertek lehetetlent. Női találékonyságuk, gyakorlati érzékük, emberségük kiteljesedett és szinte minden akadályt leküzdött.

Sokrétű munkájukat lelkesedés, dinamizmus, a teljes feloldódás és odaadás jellemezte.

Három területen bontakozott ki az MNDSZ munkája: az egészségügyi-szociális, a kulturális és a politikai felvilágosító-nevelő munka terén. Legelsősorban a gyermekeket kellett megmenteni. Az óriási arányú csecsemőhalálozás megfékezésére a VI. kerületben például anyatejgyűjtő és elosztó állomásokat állítottak fel. A XIV. kerületben szinte a felszabadulás másnapján megnyitott orvosi rendelő és tejkonyha számára messze vidékről kunyerálták a demokratikus nők a tejet. Vándor Margit, Lesznai Lajosné és Szántó Marika húzták a tejeskocsit. Egy Thököly úti villa manzárdszobájában rendezték be az orvosi rendelőt. Még orvos nem volt, de már hosszú sorban álltak az asszonyok gyermekeikkel az ajtó előtt. Dr. Surányi Gyula volt az első gyermekorvos, egy asztal az összes felszerelés. Hamarosan kicsinek bizonyult a helyiség, át kellett költöznünk egy Kolumbusz utcai villába, ahol a szuterénban helyeztük el a rendelőt, és a konyhában rendeztük be a tejkonyhát.

Az orvosok után védőnők, ápolónők is jöttek segíteni. Dr. Surányi Gyula megtanította a nőket borsóból vitamint, tojáshéjból meszet kivonni a csecsemők számára. Akadt olyan nap, hogy 200 csecsemőt is behoztak. A tejkonyhában később már nemcsak megetették a csecsemőket, hanem üvegben haza is lehetett vinni a tejet.

A XIV. kerületiek később még bölcsődét is nyitottak egy „lefoglalt" villában. Ez nem is volt mindig egészen veszélytelen azokban a koalíciós

időkben. Sokszor találtuk magunkat szembe olyan hatalmasságokkal, mint például a kisgazdapárti Arany Bálint, aki pontosan tudta, milyen politikai jelentősége van a nőmozgalomnak, és ezért nemcsak akadályokat gördített a munkánk elé, hanem szervezte — a megállapodás ellenére — a Kisgazdapárt külön nőmozgalmát. Az első óvodát a Stefánia (ma Népstadion) úti pártházban hoztuk létre. Szirmai Aliz volt az első óvó néni, Kovács néni a gondnok, aki egészen fantasztikus eszközökkel teremtette elő mindazt, ami a gyermekeknek kellett. Nagyon sok asszony bizalmát megnyertük akkor azzal, hogy megmentettük gyermekük életét.

Ungár Imre, a kiváló zongoraművész sokáig emlegette: az MNDSZ asszonyoknak köszönheti, hogy a felesége egyáltalán meg tudta szülni gyermekét.

A III. kerületi asszonyok szereztek valahonnan egy óriási kondért, és felállították az MNDSZ udvarán. A Nemzeti Segély segítségével szereztek babot, krumplit, és heteken át ott, az udvaron főztek. Voltak családok, akiknek ez az étel jelentette az egyetlen napi étkezésüket. Még a pap is odajött egy tányér bablevesért.

A XX. kerületiek házról házra járva gyűjtötték a lencsét, babot, borsót, így tartották fenn a konyhát; ezzel hozzájárultak több ezer éhező pesterzsébeti gyermek megmentéséhez. Az MNDSZ asszonyai lementek a pincébe, s a sötétben, a hidegben teljesen elfásultan gubbasztókat, a nőket, öregeket, gyermekeket felhozták a napfényre, s egy tányér meleg ételt adtak nekik, lelket öntöttek beléjük.

A XIV. kerületiek veteményeskertet létesítettek, amelyben már korán megtermett a zöldség, a krumpli és a paradicsom. A VI. és más kerületiek a körútra betolt vagonokból osztották a krumplit.

Ugyancsak a VI. kerületiek kezdték el a „négyszögakciót". Pamut és szövetmaradékokból 10 cm^2-es négyszögeket varrtak, illetve kötöttek, horgoltak, és ezekből készítettek takarókat, ruhácskákat a széncsatában, az újjáépítésben részt vevők gyermekeinek.

Így kapcsolták össze az asszonyi találékonyságot és segítőkészséget a politizálással. Ez az akció azután nemcsak a budapesti kerületekben, hanem országszerte elterjedt.

Az ostrom után nem volt se víz, se szappan, se gyógyszer, se tüzelő. A tetvek igen elszaporodtak. A kiütéses tífuszjárvány elleni védekezést dr. Bakács Tibor irányításával Zuglóban kezdtük. Házról házra jártunk, agitáltunk, magyaráztunk; segítettünk takarítani, vizet hordani, tüzelőt szerezni, tetvetleníteni, ruhákat kifőzni. Kerületi turnusokban megszer-

veztük a gyermekek fürösztését a Széchenyi fürdő természetes meleg vízében. Majd a hideg enyhülésével a hastífusz elleni oltásra agitáltunk. Másutt a vasúti sínek, a Rákos-patak hídjának helyreállításában, a Sportcsarnok kitakarításában segítettek az asszonyok. Vidékre is vittünk gyermekeket az éhező Budapestről. A III. kerületiek például több száz gyermeket szedtek össze és vittek le teherautókon az ország minden részébe. Minden faluban letettek egy kiéhezett kisgyermeket, és néhány hónap múlva meghízva, kipirosodva hozták haza. Csak nagyon nagy veszélyben, egészen rendkívüli viszonyok között lehetett ilyen felelősséget vállalni. De az akkori idők megteremtették ezeket a bátor asszonyokat. Visszafelé élelmet hoztak teherautókon a napközi otthonok számára.

A vidéki MNDSZ-ek is sok-sok faluban rendbe hozták az egészségházat, a kórházat, és ahol nem volt, óvodát, szülőotthont és bölcsődét létesítettek. Földet műveltek, disznót hízlaltak, szappant főztek a gyermekek részére.

Májusban került sor az első gyermeknap megünneplésére. Úgy határoztunk, hogy minden kerületben műsoros ünnepséget tartunk és valami ennivalót osztunk a gyermekeknek. Vadas Sári közvetítésével megbeszéltük a kenyérgyárral, hogy sütnek nekünk 20 000 kiflit és zsemlét. A hozzávalót összekunyeráltuk. Utána majdnem lecsuktak minket, mert az akkori inflációs időkben nem tudtuk a maszek gyárnak kifizetni a sütésért járó pénzt.

Szomorú gyereknap volt ez, különösen a munkáskerületekben. Jöttek a sovány, éhes gyermekek. Mintha sohasem láttak volna még kiflit, zsemlét. Mint kis éhes vadállatok, úgy rohanták meg és kapkodták szét az ennivalót. Inkább csatatér volt ez, mint ünnepség.

Ebből az élet- és gyermekmentő, egészségvédő munkából alakult ki később Pesten a házvédőnői, népegészségőri hálózat, és ebből született meg az első nagyszabású országos egészségügyi vándorautó-akciónk. Ez utóbbival több mint 100 szakorvos, ezenkívül védőnők, MNDSZ-asszonyok keresték fel ponyvás teherautókon az ország falvait, és adtak orvosi segítséget, gyógyszert, tápszert sok százezer rászoruló betegnek. Nagy részüket akkor vizsgálta meg életében először orvos. Sokszor évek óta elhanyagolt betegséget fedeztek fel, de óriási jelentősége volt a város és a falu asszonyai közötti kapcsolat és bizalom megteremtésében is. Kultúrmunkások is jöttek velünk, filmet vetítettek, előadásokat tartottak.

Közben a párt kiadta a jelszót: „Arccal a vasút felé!" Mi is arra készültünk, hogy kidolgozzuk és megszervezzük a nők munkáját a vasút újjáépítésével kapcsolatban. Volt mit tenni! A nők nem sajnálták a fáradsá-

got, az áldozatot, megértették az országépítő feladatot. Nemcsak mostak, varrtak, főztek a vasutasoknak és gyermekeiknek, hanem maguk is részt vettek az újjáépítés rohammunkájában.

A műsorral egybekötött táncdélutánok és esték is sok nőt vonzottak az MNDSZ-be. Amikor például a Magyar Színház megnyitotta kapuit — a tetőzete még romos volt —, az MNDSZ VI. kerületi asszonyai az egész színházat kibérelték egy estére Háy Gyula „Tiszazug" című darabjához. Tele volt a színház. Baracs Anna a bevezető beszédet a függöny előtt bakancsban és sínadrágban mondta. Más ruhája nem is volt. Akkor ilyesmivel még nem értünk rá törődni. Az erzsébetiek rövid idő alatt tekintélyes könyvtárat hoztak létre, és a város legnagyobb mozijában tartották klubestjeiket olyan nívós műsorral, amely ma is megállná a helyét. A VIII. kerületiek az üzemekbe vitték ki a művészeket. Zuglóban is a nőnapokat elejétől fogva kultúrműsorokkal kötötték össze. Meghívták Ungár Imrét, Horváth Ferencet, Gobbi Hildát, Ascher Oszkárt, Várnai Zsenit. Forgács-Hahn Erzsébet és Kenyeres Ágnes már nagyon tudatosan szervezték a legmagasabb színvonalú és az egyszerű asszonyok számára is hozzáférhető kultúrát, az irodalmi, zenei, a képzőművészeti programokat. Mindjárt az első hetekben felvettük a kapcsolatot a pedagógusok szakszervezetével is, és együtt próbáltuk létrehozni a szülői munkaközösségeket, együtt harcoltunk a demokratikus szellemű közoktatásért. Legfontosabb feladatunknak mégiscsak a nők politikai nevelését tekintettük. Az akkori éles pártharcok közepette nem volt mindig könnyű megtalálni azt a formát, amely minden demokratikus párt asszonyát tömörítő szervezetünknek megfelelt. Nőnapjainkon rendszeres politikai előadásokat tartottunk, kijártunk az üzemekbe is. Megtörtént, hogy mindennap, sőt ugyanazon a napon több helyen is kellett beszélnünk a nőkhöz. Arra is gyakran került sor, hogy hirtelen kellett összehívni egy-egy politikai gyűlést, manifesztációt, válaszul más pártok vagy csoportok politikai akcióira.

Március elején engedélyt kértünk a szovjet parancsnokságtól, hogy nemzeti ünnepünket, március 15-ét felvonulással ünnepelhessük meg. Mi már elképzeltük, hogy milyen asszonytömeget fogunk felvonultatni. De a szovjet elvtársak megmagyarázták nekünk, hogy még háború van, nem lehet felvonulni, mert a német repülőgépek bombákat dobhatnak a menetelőkre. Nagyon letörve jöttünk el tőlük.

Április 22-én nagygyűlést tartottunk a Magdolna utcai vasas székházban. Gárdos Mariska, Ratkó Anna, Gobbi Hilda és Tildyné mondott ünnepi beszédet. Péchy Blanka szavalt. Akkor még nem jártak a villamo-

sok, és féltünk, hogy a nők nem fognak gyalog bejönni. De nemcsak a nagytermet töltötték meg, hanem a folyosók is megteltek. Természetes volt akkor, hogy a munkásasszony, a családanya hajnalban felkelt, és elindult gyalog a külvárosból, hogy meghallgassa Gárdos Mariskát.

Az első szabad május elsején már tízezrével vonultak fel az MNDSZ-asszonyok, sok kerületből egyforma babos kendővel vagy pártával a fején, virággal a kezükben, énekszóval, boldogan.

Május 13-án megünnepeltük az anyák napját. Majd a falusi nők számára rendeztünk tanfolyamot Ida utcai iskolánkban, amelyre a hallatlanul nehéz közlekedési viszonyok ellenére az ország minden részéből jöttek a hallgatók. A pedagógusnők részére is rendeztünk bentlakásos tanfolyamot. Ezeken a tanfolyamokon nagyon egyszerűen igyekeztünk megértetni a leglényegesebb társadalmi és politikai kérdéseket, kötetlen beszélgetések formájában tisztázni a fogalmakat a demokráciáról, a nők egyenjogúságáról, a fasizmus elleni harcról, a materialista világnézetről.

Nyáron „Vidám vasárnapon" láttuk vendégül a vidéki asszonyokat az állatkertben. Sokszoknyás menyecskéket szórakoztattak színes műsorral, tombolával a pesti kerületek asszonyai.

Majd a MADISZ-szal, a Gyermekbarátokkal, a Nemzeti Segéllyel megalakítottuk a gyermekvédelmi munkaközösséget. Nőket toboroztunk a néphadsereg és a demokratikus rendőrség számára. Szakmunkásátképző tanfolyamokra agitáltunk; lelepleztük a feketézőket, a spekulánsokat.

Minden alkalmat és lehetőséget felhasználtunk arra, hogy a nőket egyrészt bevonjuk a demokratikus társadalmi és gazdasági újjáépítésbe, másrészt, hogy megértessük és elfogadtassuk velük az igazi demokratikus politikát.

Júniusban jelent meg lapunk, az „Asszonyok", elég nehéz körülmények között. Infláció volt, nem volt se pénzünk, se papírunk. Fényképezni se lehetett még akkor. De a lelkes szerkesztő bizottság, Aranyossi Magdával az élen, mégis majdnem minden hónapban, megtörtént, hogy hetenként megjelentette a lapot. Ez nagyon hamar népszerű lett a nők között. Még Vorosilov tetszését is megnyerte, akitől akkor papirost is kaptunk. Aranyossi Magda személyesen ment érte Gödöllőre egy nagy szovjet teherautóval. Sokszor kellett kiszállni és tolni a kocsit a gödrökön, akadályokon át. Aranyossi Magda sajátkezűleg válogatta ki a rengeteg használhatatlan papírból a vagonnyi mélynyomásra alkalmas, kincset érő papírt. De nemcsak papírt kaptunk a szovjet elvtársaktól. Ha segítségre, tanácsra volt szükségünk, sohasem fordultunk hozzájuk hiába. Éppen ezért nekünk

is fontos feladatunk volt a szovjet katonák, a felszabadító szovjet hadsereg népszerűsítése.

Úgyszólván minden kerületből kijártak az asszonyok a zuglói nagy katonakórházba, ahol segítettek takarítani, mosni, a sebesülteket mosdatni. Sokan hordták oda lepedőiket, párnáikat, dunyháikat, hogy ezzel is hozzájáruljanak a kórház felszereléséhez.

Már tavasszal kezdtek jelentkezni a vidéki asszonyok. Legelőször a Viharsarokból, a bányavidékekről. Írtak, és jöttek is. Egymásután alakultak országszerte a nőszervezetek. Lelkesedésben találékonyságban sehol sem volt hiány. Ha akadt egy vidékre induló teherautó, arra felkapaszkodtunk. Sokszor a szovjet elvtársak segítségével jutottunk el vidékre. Ahol megjelentünk, megkerestük a pártszervezetet vagy a nemzeti bizottságot, és nőgyűlést hívtunk össze.

Felkerestük a szociáldemokrata pártszervezetet, a papokat és az egyházi nőegyesületek vezetőit is. Volt, ahol sikerrel járt a látogatásunk, volt ahol nem. De mindenütt jöttek az asszonyok. Kíváncsian várták tőlünk a híreket a nagyvilágból, hallgatták új, jobb életet hirdető szavainkat. Könnyen lehetett mozgósítani őket. Sok vidéki MNDSZ azzal kezdte munkáját, hogy budapesti gyermekeket helyezett el családoknál. Csak Szentesen például 680 pesti gyermeket láttak hónapokig vendégül.

Május 9-én éppen Salgótarjánban tartózkodtam. Ott akkor már igen erős pártszervezet volt, sok párttaggal, de a bányászok nagy része hallani sem akart arról, hogy nőket is felvegyenek a pártba. Agitálni kellett erre még egyes vezetőket is. A győzelem és a hitleri kapituláció híre ott ért bennünket. Nagygyűlést hívtak össze a főtérre, s összejött több mint 10 000 ember. Szőnyi Tibor mondta az ünnepi beszédet, s nekem kellett a nőkhöz szólnom. Ekkora hallgatóság előtt még sohasem beszéltem, izgalmamban nem is tudtam, mit mondok, de óriási volt a lelkesedés és a boldogság. A salgótarjáni és a többi bányavidéki harcos bányászasszonyok nagyon hamar kitűnő nőszervezeteket hoztak létre, és sokan kerültek közülük vezető pozícióba.

Nyáron kezdtek tömegestől hazajönni a hadifoglyok. Az MNDSZ élére állt a hadifogoly-szolgálatnak, amely társadalmi szervekből alakult a hadifoglyok fogadására. Az MNDSZ-asszonyok minden állomáson, ahol a szerelvények áthaladtak, meleg étellel, cigarettával várták a hadifoglyokat, ellátták a sebesülteket, az érkezőknek szállást, ruhát adtak. Az MNDSZ ügyeletes szolgálatot szervezett az elosztótáborokban. Az otthonukba érkezőket mindenütt ünnepélyes összejöveteleken fogadták, megvendégelték,

ismertették velük az új, demokratikus Magyarországot, segítettek nekik megtalálni helyüket az új életben.

Ősz elején a viharsarki asszonyok saját kezdeményezésükből megszervezték a dél-magyarországi nőkongresszust. Szereztünk egy gépkocsit, és Sárfi Rózsival lementünk. A Tiszán akkor még csak komppal lehetett átmenni. Hódmezővásárhelyen jöttek össze Csongrád, Csanád, Békés megye asszonyai. Nagyszerű harcos gyűlés volt. Nem nagyon jelentek meg ott mások, mint kommunisták, szegényparasztok, 300 fekete fejkendős volt cselédasszony, kubikosfeleségek, újgazdák, tele gyűlölettel a múlttal szemben, és reménységgel, elszántsággal tekintve a jövőbe. Megrendítő volt, ahogy felidézték addigi életük szenvedéseit. Sírtak ők is, de sírtunk mi, pestiek is. Ott tapasztaltam — amivel azután később, az országos kongresszuson is sokszor találkoztam —, hogyan válnak rendkívüli időkben egyszerű béresasszonyokból kiváló szónokok, nagyszerű vezetők.

Azután elkezdtük a karácsonyi akció szervezését. A hozzávalót gyűjtéssel, adományokból szedtük össze. Mentünk Rajknéval, Pokornynéval, Vadas Sárival gyárosokhoz, miniszterekhez, hogy adjanak pénzt, ennivalót, ruhát, cipőt. Közben megkaptuk az értesítést és a meghívást a nők párizsi világkongresszusára. Óriási izgalomba jöttünk. Nemcsak azért, mert a jugoszláv és a román nőkön kívül ez volt az első kapcsolatunk a külfölddel. A többi ország nőmozgalmáról nem sokat tudtunk, hiszen még sem vasúti, sem posta-összeköttetés nem volt. Most láttuk csak a meghívóhoz csatolt tájékoztatóból, hogy az előkészítő bizottságban részt vevő francia, szovjet, angol és amerikai nők, a kínaiak, a vietnamiak és az olaszok meg a többiek is, hasonló módszerekkel ugyanazokért a célokért harcolnak, mint mi. Hogy az egész világ asszonyai küzdenek a demokráciáért, a nők egyenjogúságáért, békéért, a gyermekek védelméért és boldogságért. Láttuk, hogy helyes úton járunk. Nagyon nagy megtiszteltetés volt akkor, hogy az előkészítő bizottság, amely a hitleri fasizmus elleni harcban élen járó országok vezető asszonyaiból alakult, bennünket, magyarokat — Hitler utolsó csatlósait — is meghívott az alakuló kongresszusra. Munkánk egyszeriben óriási perspektívát kapott.

Tíz nőből állt a delegáció. Mind a négy párt képviselve volt benne. Kimondhatatlan várakozással készültünk az útra. Többen kölcsönkért ruhában utaztunk. A szovjet elvtársaktól kaptunk egy autóbuszt, azzal mentünk Prágáig. Ott rostokoltunk napokig, mert a repülőgép a rossz idő miatt nem indulhatott. Egy fillérünk nem volt. Szerencsére Zilahyné ismerte a magyar követség épületében ottmaradt régi diplomatát (diplo-

máciai kapcsolat és követség akkor még nem jött létre, hiszen még nem kötötték meg a békeszerződést), és tőle kaptunk annyi pénzt, hogy nem haltunk éhen. Végül is egy franciákat repatriáló szerelvényben jutott számunkra hely. Több napig tartott az út Németországon át, étlen-szomjan, fűtetlen vagonokban. Bőröndjeinken aludtunk, vöröskeresztes csomagokból eszegettünk kevés száraz ennivalót. Néha egy-egy állomáson osztottak ugyan meleg ételt, de mi erre nem készültünk fel, se csajkát, se más edényt nem vittünk magunkkal. Utunk Pesttől Párizsig kb. nyolc napig tartott. A kongresszus hajnalán érkeztünk Párizsba, ott a hűséges párizsi magyar asszonyok már napok óta éjjel-nappal vártak bennünket.

A világkongresszussal, a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség megalakulásával új korszak kezdődött az MNDSZ életében. Ettől fogva egyenjogú tagjai voltunk a világ demokratikus asszonyai százmilliós családjának. Munkánkat is a nemzetközi nőmozgalomhoz igazíthattuk. Akkor nekünk, magyaroknak, nem volt nagy becsületünk a világ népei előtt. Mégis, amikor december 1-én az NDNSZ összes tagszervezeteiből megalakult tanács összeült, hogy megválassza a Végrehajtó Bizottságot, szót kért Dolores Ibarruri, a nagy Passionaria. Javasolta, hogy a magyar nők képviselőjét válasszák be az Ellenőrző Bizottságba. Mert a magyar nép nem azonos a Horthy- és Szálasi-fasisztákkal, mert az igazi magyar nép az, amelyiknek hős fiai ott harcoltak Spanyolországban, és akik közül nagyon sokan életüket is feláldozták a spanyol szabadságért.

Magyar részről így kerültem én be az NDNSZ vezető testületébe. Párizsból elég útravalót hoztunk magunkkal az I. magyar nőkongresszushoz, amit 1946 áprilisában meg is tartottunk. És ahogyan konszolidálódott a magyar demokrácia, ahogyan erősödött az MNDSZ, úgy nőtt becsületünk és szerepünk a nemzetközi demokratikus nőmozgalomban is.

DR. ORTUTAY GYULA

(SZABADKA, 1910. MÁRCIUS 24. —)

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának vezetője. Egyetemi tanulmányait Szegeden végezte, magyar—latin—görög tanári szakon. Bölcsészdoktor, 1940-ben egyetemi magántanár. Részt vett a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának megalakításában. Tudományos és publicisztikai tevékenysége mellett korán bekapcsolódott a baloldali politikai mozgalmakba, egyik szervezője volt a Történelmi Emlékbizottságnak, és kapcsolatot talált az illegális kommunista párthoz.

1945-ben a Magyar Központi Híradó néven újjáalakult Magyar Rádió és MTI részvénytársaságok elnöke. 1947-től 1950-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter. Nevéhez fűződik a magyar iskolaügy számos reformja, így az iskolák államosítása, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, valamint a veszprémi és miskolci egyetemek alapítása. 1946 óta az Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajzi, majd folklór tanszékének vezetője; 1957-től 1963-ig az ELTE rektora. 1946 óta az MTA levelező, 1958 óta rendes tagja. Több éven át az MTA nyelv- és irodalomtudományi osztályának elnöke. 1964 óta a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elnöke. 1945-től — rövid megszakítással — parlamenti képviselő és az Elnöki Tanács tagja. 1957-től 1964-ig a Hazafias Népfront főtitkára, 1964-től egyik alelnöke. 1969 óta a parlament Kulturális Bizottságának elnöke és a Finn Tudományos Akadémia külföldi tagja. Tudományos munkásságának elismeréseként 1964-ben az UNESCO egyik szekciójának elnökségi tagjává választották, 1972-ben pedig elnyerte a Herder-díjat.

A MAGYAR RÁDIÓ FELSZABADULÁSA

A dátumokkal mindig baj van. Ha úgy tetszik, a Magyar Rádió felszabadulásának 1945 januárját is tekinthetjük, akkor kaptam megbízást a szétrombolt, elnémult Rádió és MTI újjászervezésére. (Akkoriban még egy részvénytársaság volt a kettő, sőt ide tartozott a főként híradó filmeket gyártó Magyar Film Iroda Rt. is.) De hát a történetek rendszerint sohasem a „saját" dátumuknál kezdődnek, mindig valamivel előbb; a dátumot előzményeik is meghatározzák. Másrészt a Magyar Rádió felszabadulása a romok eltakarításával csak megkezdődött, megszólalni igazában csak 1945. május elsején szólalt meg a budapesti köztereken — nem mindegyiken! —, a megafonokon keresztül.

Az előzményekkel együtt, akarva-akaratlan a magam történetét is mondom. Március 19-én, a németek bevonulása napján, kora reggel találkoztunk Pálffy Györggyel, Sólyom Lászlóval, Rubletzky Gézával, s rajtuk kívül még néhányan megállapodtunk abban, hogy legalább néhány napra illegalitásba megyünk, „aztán majd meglátjuk". Én kitűnő néprajzos kollégámnál, Luby Margitnál kerestem menedéket. Később — október 15-én is — néhány napig megint nála bújtam a II. kerületben, a Keleti Károly utcai lakásán. Abban az időben a Rádió munkatársa voltam az ún. irodalmi osztályon, s a többi közt ennek volt a következménye, hogy a német megszállás utáni hetekben Radnóti Miklós verse, műfordítása, Nagy Lajos, Gelléri Andor Endre novellája elhangzott még — az apparátus tehetetlenségi ereje folytán —, minthogy a műsor hat héttel előre készült.

Március 20-án nekem is előadást kellett volna tartanom a Kossuth-évforduló tanulságairól. Ez az előadás már nem hangzott el, levették a műsorról, s barátaim egyetértettek azzal, hogy én többé nem mehetek vissza a németek megszállta székházba csak a felszabadulás után. Néhány barátommal, akik a Rádió munkatársai maradtak, fenntartottam a kapcsolatokat; fontos, bizalmas híreket kaptam tőlük, azokat továbbíthattam az

ellenállási mozgalom számára. (Csak megemlítem: a történelem játéka, hogy a Magyar Rádió és Televízió mostani elnöke, Tömpe István elvtárs, egyike volt azoknak, akivel a kapcsolatom 1944 nyarán egyszerre volt baráti és az ellenállási mozgalomhoz fűző.)

Ezekben a véres, egyre kegyetlenebb nyári és őszi hónapokban nagyralátó terveket szőttünk. Teleki Géza révén — aki indulóba volt illegális úton Moszkvába — kapcsolatba kerültem egy-két olyan vezérkari tiszttel, aki hajlandó lett volna nekünk segíteni a Rádió műszaki berendezéseinek, főként a lakihegyi adóállomásoknak a megmentésében. Hiszen világos volt előttünk, hogy a németek mindent felrobbantanak visszavonulásuk kétségbeesett, vandál dühében. Szemünk láttára szerelték fel a robbanóanyagokat hídjainkra, s tudtuk, milyen fontos lenne egy eleven, biztató rádiószolgálat a felszabadult országrészek, az új, szabad Magyarország számára. Szembe akartunk fordulni ezzel a rombolással, de műszaki s főként katonai erőnk nem volt ehhez, a Rádió műszaki létesítményeit katonai erővel gondosan őrizték. Sajnos, a vezérkari tisztek — hiába tárgyaltak velünk eleinte olyan magabiztosan — semmi segítséget nem adtak. Még taktikai utasításokra sem tellett tőlük, a december eleji, szinte reménytelen feszültség alatt eltűntek, s még a Teleki családnak sem biztosítottak semmi segítséget, arról is nekünk kellett gondoskodnunk.

Így aztán tehetetlen dühvel kellett szemlélnünk a Magyar Rádió esztelen pusztítását. Értékes műszerei, hanglemezei közül számosat átszállítottak a várbeli, Vár alatti adóállomásra, s aztán megtudtuk, hogy a lakihegyi adókat is felrobbantották. A Bródy Sándor (akkor még csak Sándor) utcai központi irodát, a stúdiókat számos bombatalálat érte. Megsérült az MTI hivatali része is.

Aztán 1945. január 18-án felszabadult a Rádió környéke. Jómagam a Nemzeti Múzeum pincéiben kaptam búvóhelyet, s az utolsó napokat már ott töltöttem. Hadd mondok el itt is egy közbeeső epizódot. Január 16-án éjszaka döngetik a Nemzeti Múzeum kapuját. Fettich Nándor és Tasnádi Kubacska András mennek a kapuhoz, ők voltak a múzeum akkori vezetői, s vagy 100 férfi, asszony, kisgyerek, az egész Múzeum és a Széchényi Könyvtár kincseinek gondja a vállukon. Magukkal vitték — ha jól emlékszem bekeretezve — azt a katonai parancsot, amit Hindy nyilas városparancsnok s egy legfőbb budapesti német katonai vezető írt alá, a szöveg rajta kb. ez volt: ez az épület múzeum, katonai alakulat nem veheti igénybe. Ez jelentette a védelmünket.

Német katonai alakulat zörgetett. Fettich magyarázataira nem nagyon

ügyeltek, kiütötték kezéből a nyílt parancsot, mondván: — Mi az európai kultúrát védjük, ez a ház nem érdekel bennünket, de alkalmas kilövőhely. Mindenki takarodjon a pincékbe; akit a folyosókon találunk, azt agyonlőjük. — Majd hozzáláttak — amint reggel kiderült — az egész Nemzeti Múzeum épületének elaknásításához, az emeletektől a pincékig. Az volt a tervük, hogy az aknák elektromos összeköttetésével hogyan, hogyan nem, az egész épületet egyszerre robbantják rá a behatoló felszabadító szovjet alakulatokra. Tervük nem sikerült, nem készültek el; rajtuk ütöttek a szovjet egységek.

Reggel nyolc óra tájt mindnyájan szabadok voltunk, s elképedve, a borzalmas lehetőségről szinte meg is feledkezve figyeltük az aknakereső kutyákat, meg az elektromos aknakeresők munkáját, s a nagy kosarakban kihordott tányéraknákat, felszereléseket. Bizony, nem sok maradt volna nemzeti múltunk, kultúránk emlékeiből; így „védték" akkor már évek óta az európai kultúrát a hitleristák. Innen, a Nemzeti Múzeumból indultam el a Tisza Kálmán téri pártházba, ahová akkor mindenki elindult, aki a felszabadulásért tenni akart. A kommunista párt központja volt akkor, s Oltványi Imrével, Csorba Jánossal vágtunk neki a havas útnak. Tapostuk a havat, s nem tudtuk, hogy Vas Zoltán szobájában Csorba János hamarosan megkapja a megbízatást a budapesti polgármesterségre, én meg a Rádió és az MTI vezetésére. A pártközpont folyosóján Kállai Gyulával és Donáth Ferenccel találkoztunk össze. Kállai nagy örömmel vitt Vas Zoltán szobájába, aki tagadhatatlanul nagy temperamentummal szervezett, irányított és rendelkezett. Kállai bemutatott neki, mondván, hogy itt van az Ortutay Gyula, aki az illegális párttal állandó kapcsolatban volt, és azt is hozzáfűzte, hogy „őt akarjuk a Rádió élére állítani". Vas ránézett Kállaira és azt kérdezte:

— Mondd, ért ez az Ortutay valamit a Rádióhoz?

— Több mint tíz évig a Rádiónál dolgozott, de a németek bejövetelekor elment onnan.

— Hát az nem dicsőség, hogy tíz évet a Rádiónál dolgozott — mondta Vas Zoltán —, de ha ért a Rádióhoz, akkor ezennel — felém fordult, és tegezve folytatta — megbízlak a Rádió és a Távirati Iroda vezetésével. — Én elég önérzetes fiatalember voltam akkor, és azt válaszoltam, hogy nekem nagyon tetszik a kinevezés, de sokkal jobban tetszene, ha egy hivatalos írást is kapnék, akár csak néhány sort is. — Hát ha ennyire hivatalnokfajta vagy, mindjárt kapsz egy papírt. — Lediktált három sort, átadta, sőt egy forró teát, egy karéj kenyeret, szalonnát is kaptunk.

A megbízólevéllel elmentem a nemzeti bizottsághoz különböző segítséget kérve, majd a szovjet városparancsnokságra Szuszmanovics ezredeshez is, hogy bejelentsem neki, milyen megbízást kaptam. Tudniillik szigorú parancs volt kiplakátozva, hogy rádiót senki nem használhat és nem hallgathat. Ezt még a német megszállás alatt rendelték el, s egyelőre a szovjet városparancsnokság is fenntartotta a rádió üzemeltetésére vonatkozó tiltást. Erre különben lehetőség sem volt. Szuszmanovics nagyot nevetett bejelentésemen, s megkérdezte, hogy milyen Rádiónak vagyok az igazgatója: amelyiknek felrobbantották az adóállomását, tönkretették az épületét és a lakosságnak be kellett szolgáltatnia készülékeit? Azt mondta, ez jó, nagyon kényelmes állás. Mondtam, hogy ellenkezőleg, ez nagyon kényelmetlen állás, mert azt akarom, hogy minél előbb legyen rádióállomás és a lakosság visszakapja rádiókészülékeit. Amellett itt van a Távirati Iroda, amelynek azonnal el kell kezdenie a működést. Engedélyt kértem arra, hogy rádió-lehallgatókészülékkel foghassuk az európai adóállomásokat, és ebből a politikusok számára — először csak zárt számban — tájékoztatókat készíthessünk. Ezt ő megértette, egyetértett velem, s tőle is kaptam meghatalmazást. És még ezen a napon, január 19-én, a városházán történt megbeszélés után azonnal elmentem a Sándor utcába, ahol már sokan összegyűltek a Rádió romos, betört üvegű székházában. Nem hívta a Rádió munkatársait, szerelőit, tisztviselőit senki, de mindenki jött, kereste a helyét, a munkát, részese akart lenni az élet újrakezdésének. Szinte rajokban érkeztek, mintha szájról szájra járt volna a hír. Nem sokat tanakodtunk, nekifogtunk a munkának. Egyelőre két kézzel, ásóval, talicskázással. Döglött, felpuffadt lótetemeket hurcoltunk, betemettük az árkokat, gödröket, aknakereső katonák jöttek, műszakilag fel kellett mérni a pusztítás mértékét. S ma már az a különös az emlékezőnek, hogy inkább szilaj volt a kedvünk, szinte örvendtünk, hogy mindent újra kell kezdenünk, hogy a múltat, úgy, mint a romokat, a piszkot és szemetet, el kell takarítanunk.

Az első gondjaink sem műsorszerkesztési gondok voltak. Igazolást kellett adnunk a becsületes régi munkásainknak, tisztviselőinknek; gondoskodni kellett az épület rendbetételéről (milyen nagy kincs is volt egy tábla ablaküveg!), s az igazolás, a varázslatos karszalag mellé délben valami meleg ételt is kellett adnunk a didergő, fázó munkatársainknak. Jó volt, ha egy-egy csésze teát, köménymagos levest, bablevest adhattunk, meg egy-egy szelet kenyeret.

Olyan volt az a Sándor utcai ház ezekben a kemény téli napokban, mint egy vidám hangyaboly, mozgásban volt minden. Barcs Sándor barátomat,

akivel annyi éven át politizáltunk együtt, meghívtam a Távirati Iroda vezetőjének, s már január 24-én, a rádióadók gyorsírással feljegyzett, megszerkesztett anyagából megszülettek az első MTI-hírek. Megterveztük a Rádió vezérkarát is, Schöpflin Gyulát hívtam meg műsorigazgatónak. Az irodalmi osztály vezetői állását sokáig nem töltöttük be, erre a tisztre mi Radnóti Miklóst vártuk haza — hiába. Helyettese Pamlényi Ervin lett; ő kezdett az irodalmi osztály megszervezéséhez, majd hamarosan átvette az aktuális osztály vezetését, s az irodalmi osztály vezetője Kolozsvári Grandpierre Emil lett. Hanem ez az idő még messze van. Ha Miklóst hiába is vártuk 1946 augusztusáig, felesége már az első napokban ott segített nekem. Lajtha Lászlóra bíztuk a zenei osztály vezetését, de nem folytatom, hiszen hol voltunk még a műsoroktól! Február végén egy szovjet teherautón leutaztam Debrecenbe, ahol a kormánnyal s a pártok vezetőivel tárgyaltam, és ahol az új élet, a politikai munka ezer jelét láthattam, s együtt örvendhettem velük a földosztás törvényének. A Rádió ügye csak jogi formákban alakult, a pártok és a szakszervezet részvénytársasága lett, de az adóállomás helyreállítását illetően nem sokkal biztattak. Még Dunántúlon folytak a harcok, és adóállomás építésére sem erő, sem technikai lehetőség nem mutatkozott.

Mi pedig elhatároztuk, hogy május elsejére, ha törik, ha szakad, megkezdjük az adásokat. Alig volt remény. Aztán hírt kaptunk arról, hogy egy katonai adó a dunántúli harcok során a szovjet csapatok kezére került. Ezt a nem nagy teljesítményű, de használható adót kaptuk meg, s mérnökeink, műszaki munkatársaink hozzáláttak a munkához. Megfeszített munka volt, s nem is tudtuk, hogyan hallhatja majd akár csak a főváros is. Alig néhány helyen, itt-ott voltak vevőkészülékek, s a mi kis adónk eleinte csak nagyon szűk körzetben szólt.

Mégis nekiláttunk a műsorszerkesztésnek. Nem volt bennünk semmi engedékenység, nem törődtünk a rekedt megafonok hanghatásával, csodálatos népdal-kórusokat, Mozart, Beethoven, Bartók és Kodály zenéjének közvetítését terveztük, s az első napon is nyomban az ő zenéjük hangzott fel, az irodalomban sem adtuk alább. Fiatalok voltunk, telve forradalmi lendülettel, később a műsor szerkesztőinek hol itt, hol ott engedékenyebbeknek kellett lenniük, a hétköznapok műsorai nem engedték — most már nem bírálom, jogosan-e vagy jogtalanul — a minőség szigorát. Mindent a magunk legszigorúbb igényeihez mértünk. Így terveztük az első műsorokat, s közben a posta mérnökei s a mi szakembereink kétségek közt vergődtek: megszólal-e akár egy megafon is. Megszólalt! Május elsején, a

„Himnusz" elhangzása után a bemondó elmondotta azt az első mondatot, amit még Bajcsy-Zsilinszky Endre határozott meg a felszabadult Magyar Rádió első mondatának: „A Magyar Rádió végre szabad!" Ez lett a jelmondatunk; ha a németektől megmentjük Rádiónkat, ez lett volna a jeladás.

Nem úgy történt, ahogy terveztük, nem menthettük meg a németek, nyilasok elől a Rádiót, de 1945. május elseje már a miénk is volt, együtt a szabad Magyarországgal szabad volt a Magyar Rádió is, alig néhány napnyira a második világháború befejezése előtt. 1945. május elseje volt, Budapesten zengtek az utcák a felvonulók énekétől, zászlók lengtek; ez a május elseje maga volt a felszabadult vidámság. Budán egy helyen, Pesten vagy hat különböző utcasarkon emberek százai állták körül a megafont, azon keresztül szólt a bemondó, majd a miniszterelnök, hangzottak a népdalok és Mozart tündéri zenéje, s a mi Bartókunk. Csak álltak és hallgatták elbűvölten. Mi ott jártunk fel-alá a stúdió folyosóin, be-benéztünk az előadótermekbe, s hallgattuk az adást, a híreket arról, hogy a budapestiek hogyan hallgatnak bennünket. Boldogok voltunk, fiatalok és határtalanul jókedvűek.

Így kezdődött.

DR. MAJOR ÁKOS

(BUDAPEST, 1908. MÁJUS 23. —)

Ügyvéd, tartalékos hadbíró. Érettségi után bevonult katonának, 1931-ben doktorált. 1932-től 1946-ig hivatásos hadbíró volt. 1944 nyarától kapcsolatban állt az ellenállási mozgalommal. 1944 októberében a Gestapo letartóztatta, majd rövid idő után átadták a nyugatra vonuló magyar hadseregnek, ahonnan megszökött.

Újpesten érte a felszabadulás, ahol részt vett a demokratikus rendőrség újjászervezésében. 1945 februárjában megbízást kapott a párttól a népbíróságok megszervezésére. 1946 októberétől 1948 szeptemberéig a Népbíróságok Országos Tanácsának az elnöke, 1947-ben pedig a Választási Bíróság elnöke. 1948-tól 1953-ig a Legfelsőbb Bíróságon tanácselnök. 1953 májusa óta ügyvéd.

Budapest 1945. február 13-án szabadult fel teljesen, de január 10-től kezdve a már felszabadított kerületekben fokozatosan megindult az élet. 1945. január 26-án az MKP budapesti vezetőségének kezdeményezésére a nemzeti bizottság írásban intézkedett a budapesti népbíróság megszervezéséről.

A népbíróság feladata akkor a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonása volt.

A háborús főbűnösök felelősségre vonását a szövetséges hatalmak a jaltai konferencián, később pedig a potsdami konferencián határozták el. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a maga részéről a fegyverszüneti szerződésben vállalt ez iránt kötelezettséget. A háborús főbűnösöket a Németországban működött nemzetközi katonai törvényszékek, részben a sértett országok bíróságai vonták felelősségre. Magyarországnak azonban az itt garázdálkodott náci politikusokat és katonákat csak tanúként adták ki. De a saját portánk előtt is volt elég söpörnivaló.

1944. december 24-én Budapest körül bezárult az ostromgyűrű. A városban bennrekedt sok olyan személy, akik felelősek voltak az ország és a nép pusztulásáért.

A gyilkosok tehát itt éltek köztünk. Kimerészkedtek az utcára, veszélyeztették az élet- és a politikai biztonságot. A sértettek felismerték őket. Sürgős bírósági intézkedésre volt szükség, mert ennek hiányában lincseléstől lehetett tartani. Ezenfelül azt is meg kellett mutatni, hogy a nép haladéktalanul és kérlelhetetlenül ítélkezni fog a bűnösök felett.

A népbíróság működéséhez teljesen új anyagi és eljárási jogszabályokra volt szükség, azonkívül új szervezetű bíróságra is. A népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. sz. rendeletet a Debrecenben székelő Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 25-én adta ki, és csak 1945. február 5-én lépett hatályba.

Ennek a jogszabálynak a hatálya azonban az ostrom alatt Budapest területére nem terjedhetett ki. A fő hatalmat a szovjet parancsnokság által elismert budapesti nemzeti bizottság gyakorolta. Legfontosabb feladata volt a romok eltakarítása, a termelés megindítása, majd az élelmezés és a közbiztonság megszervezése.

A kommunista párt a nemzeti bizottsággal egyetértésben úgy határozott, hogy a felelősségrevonás nem késhet, a budapesti nemzeti bizottságnak tehát a saját területén és jogánál fogva haladéktalanul és önállóan kell intézkednie. A budapesti nemzeti bizottság a párt irányításával ugyanazon elvek alapján szervezte meg a bíróságot, mint ahogyan az a későbbi népbírósági rendszerben történt. A jogorvoslatot ugyanúgy kizárta, mint ahogyan az később a főbenjáró népbírósági ügyekben rendszer lett. Az addig kézre került tömeggyilkosok közül is a legjelentősebb Rotyis és Szivós, ez a két keretlegény volt, akiket személy szerint is felelősség terhelt a 401-es különleges büntetőszázadban elpusztítottakért.*

A „kis" gyilkosok felelősségrevonásán kívül meg kellett találni és felelősségre vonni a magyar fasiszta rendszer főbűnöseit is. Így került már az első ügyben a pribékek mellé a tömeggyilkos ezredparancsnok is, egyelőre in contumaciam, tehát távollétében.

A magyar népi igazságszolgáltatás tehát Rotyis és Szivós perével kezdte meg munkáját. A főtárgyalás 1945. február 3-án zajlott le a budapesti Zeneakadémián.

Az első népbírósági tanács a tömeggyilkosok ügyében eljárt, és halálos ítéletet hozott. Az ítéletet a tanács tagjain kívül a nemzeti bizottság minden tagja aláírta azzal, hogy kegyelmezési jogával nem él.

Ez az első népbírósági tanács forradalmi bíróság volt, mert szigorúan megállapított eljárási szabályok szerint járt ugyan el, de ezeket a szabályokat nem a Nemzetgyűlés hozta, nem is az egész Nemzeti Kormány, és csak egyetlen ügy lefolyására korlátozódott. Az alkalmazandó anyagi jogszabályok tekintetében nem volt vita, hiszen olyan tömeggyilkosokkal szemben kellett alkalmazni, akikre a régi Btk. 70 éves rendelkezései is maradéktalanul illettek. (Mindkét gyilkos öt-öt saját kezűleg elkövetett gyilkosságot ismert be, mindegyik a másikat legalább 50 gyilkosság elkövetésével vádolta.)

Budapest még hadműveleti terület volt, a szovjet hadsereg támadta az I., II. és III. kerületbe szorult fasiszta csapatokat, amelyek védekeztek.

* A két keretlegény tevékenységére vonatkozó adatokat tartalmazza *Kossa István:* Dunától a Donig című könyve. Szépirodalmi Kiadó 1960.

A főváros felett éjjel-nappal gránátok és aknák süvítettek mindkét irányba. A szovjet repülőgépek az egyre szűkebbre szorult sündisznóállást bombázták, a német repülőgépek már csak elvétve jelentek meg, azonban az ostromlott Várból be lehetett látni a városba, minden mozgás jó célpontot nyújtott. Az utcán tíz fok körüli hideg volt, mindenki fázott, éhezett, de már nem törődött az életveszéllyel, kijött a föld alól szabad levegőt szívni. A „Szabadság", új életünk első lapja, már közzétette a főtárgyalás helyét és idejét. A Zeneakadémia előcsarnoka megtelt, de ezen belül termet kellett találni, ahol nagyobb fennakadás nélkül meg lehetett tartani a főtárgyalást. Odakint süvítettek a gránátok és az aknák, ennek ellenére a közönség túlnyomó része nő: anya, feleség, testvér, gyerek, menyasszony volt. Az elővezetett vádlottakat nem kellett félteni a tömegtől. A megjelentek nem azért gyűltek ott össze, hogy közvetlenül tanúi legyenek az elégtételadásnak, noha a természetes emberi érzés azt diktálta volna. Ezek a szerencsétlenek arra a gyötrő kérdésre szerettek volna választ kapni, hogy mi van hozzátartozóikkal, akikről a vádlottaknak tudniuk kellett.

A 401-es különleges büntetőszázaddal vagy zsidó munkásszázaddal elhurcolt hozzátartozók életéről volt szó, élnek-e még vagy sem.

Ennek a tárgyalásnak nemcsak azok voltak a sértettei, akiket ez a két pribék bizonyítottan maga tett el láb alól vagy az ő tudomásukkal mások, hanem azok is, akikről még nem lehetett tudni, hogy élnek-e, vagy már meghaltak. Akikről csak hónapok múlva derült ki, hogy valóban halottak.

Az anyák, feleségek, testvérek a vádlottak kihallgatása után letérdeltek a bírósági emelvény köré, és összekulcsolt kezekkel kiáltoztak a vádlottak felé, hogy csak az ő hozzátartozójukra emlékezzenek. És a vádlottak mindenkire azt mondták, hogy él.

A sok térdelő asszony és gyermek nemcsak azokat kérte számon, akiket ez a két gyilkos pusztított el, hanem az összes munkásszázad tagjainak, sőt a szovjet területre küldött magyar honvédség katonáinak pusztulását is. A vádlottak pedig nemcsak a saját ezred-, hadosztály- vagy hadtestparancsnokaikra, illetve hadseregparancsnokra igyekeztek áthárítani a felelősséget, hanem a háttérben ott állt vádlottként, és ezért in contumaciam ítélet alá esett az egész negyedszázados fasiszta rendszer.

A későbbi tárgyalások során ez a lesújtó gyász természetes gyűlöletbe csapott át, először akkor, amikor március 6-án megjelent a bíróság előtt a Duna-parti gyilkosok egyik első, suhancokból álló csoportja. Egyik vádlott sem adta 40—50 saját kezűleg elkövetett gyilkosságnál alább. Ezeket akkor még a fiatalkorúakra vonatkozó törvény rendelkezései védték;

maximálisan 15 évi fiatalkorúak fogházára lehetett ítélni őket. Végül forrpontig jutott a gyűlölet, amikor az egyik első háborús főbűnös bűnügyében tanúként jelent meg a bíróság előtt Szálasi Ferenc.

Mindez a zeneművészet csarnokában, a Zeneakadémián.

Az első népbírósági ítélet nemcsak a felszabadult Magyarországon, de a nyugati részeken is köztudomású lett. Célját elérte. Most már elérkezett az ideje annak, hogy a debreceni kormány által meghozott rendelet alapján a népbíróságokat országosan is megszervezzék; erre fordították az egész február hónapot. 1945. február 13-a után a debreceni kormány Igazságügyi Minisztériumának megbízottai Budapestre jöttek, és az itteni tanácskozások eredményeként indultak a futárok repülőgépen az ország minden törvényszéki székhelyére a népbíróságok megszervezése végett.

Ezzel a népbíráskodás megszűnt formailag forradalmi törvénykezés lenni. Ezután a Nemzeti Kormány rendelete alapján tevékenykedett.

1945. februárjában folyt a budapesti népbíróságok megszervezése, mégpedig az I. Honvéd Hadtestparancsnokság üresen maradt Conti utcai büntetőintézetében. A budapesti népbíróság 1945. május 2-ig, amikor is a Markó utcába költözött át, a Legfelsőbb Honvédtörvényszék helyiségében folytatta működését, legelső politikai foglyait pedig az azelőtt hírhedt börtön fogadta be.

Természetesen ez az épület is romos volt. Az ott talált, fel nem robbantott gránátokat és aknákat a szovjet műszaki alakulatok távolították el. A népbíróság dolgozói pedig társadalmi munkában pótolták a tető hiányait, beüvegezték az ablakokat, befalazták a kisebb réseket. Az épület börtönön kívüli része két hónapon át a népbíróság dolgozóinak éjszakai otthona is lett. Február 13-a után innen mentek ki a Duna-partra megszemlélni a szörnyű pusztulást. Ez a kép még inkább meggyőzte őket arról, hogy az igazságszolgáltatásban vállalt politikai szerepükkel a leghelyesebb útra tértek.

Természetesen nem mindegyik népbírósági dolgozó vélekedett így, vagy legalábbis ez nem nyilvánult meg munkájában.

*

A népbíróság viszonylag rövid idő alatt a demokratikus Magyarország éles és félelmetes fegyvere lett. A népbíróság, miután feladatát elvégezte, megszűnt, és munkáját átadta az addig már teljesen átszervezett igazságszolgáltatásnak.

Az igazságügyi megújhodás csírája tehát a népbíráskodás volt, közelebbről a budapesti nemzeti bizottság által még a kormány intézkedése előtt létrehívott budapesti népbíróság. A kibontakozásig azonban még sok víz folyt le a Dunán. A népbíróság Conti utcai működésének idejéből egy jellemző képet kell felidéznünk.

Az előzetes letartóztatottak ellátása abban az időben még természetszerűleg rendezetlen volt, kívülről kellett élelmezni őket. A hozzátartozók naponta hosszú sorban álltak a bíróság bejárata előtt, tele kosárral. A szemben levő üzlet előtt viszont munkásasszonyok álltak hosszú sorban, üres kosárral, kenyérért és krumpliért. Ez a kép a legélesebben megmutatta, hogy kik vannak bent a börtönben, és kik azok, akik szűkös ellátásuk ellenére eltakarítják a romokat.

A felszabadulás előtt nagyon kevés kommunista jogász volt Magyarországon, s azok legjobbjai is német koncentrációs táborokban várták sorsuk alakulását.

A népbíróságok első bírái és a népügyészek az induláskor antifasiszta jogászok voltak, túlnyomórészt régi bírák és ügyészek, akik már a Horthy-fasiszta rendszerben is működtek. A népbíróság tanácsvezetői és a népügyészek természetesen csak olyanok lehettek, akiknek előző működése ellen semmi kifogás nem merült fel, és később az igazoló bizottságok igazolták is őket.

A szörnyű pusztítások és a szadizmus megtorlásának motívuma nem volt egyértelmű, különösen attól kezdve, hogy ez a feladat kapcsolatba került az egész ország demokratikus átalakulásával, a földosztástól kezdve az ipari vállalatok állami tulajdonba vételéig. Ezekben a kérdésekben a koalíciós pártok között is gyakori és súlyos nézeteltérések támadtak, amelyek természetesen az igazságszolgáltatásban is nyomot hagytak.

A fejlődés tehát ellentmondásos volt, sok megtorpanással és bizonytalankodással. A helyes megoldásokhoz azonban mindig hozzásegített a párt. Annál is inkább, mert lassanként hazaérkeztek az életben maradt idősebb kommunista jogászok. A leginkább kiélezett esetekben pedig a felháborodott közvélemény újságban, rádióban, táviratokban stb. fejezte ki lesújtó véleményét. Ez nagy haladás volt: a régen bírálhatatlan bírósági döntéseket szabadon bírálta a dolgozó nép. De ekkor még a reakciónak is nagy volt a hangja.

A hivatásos bírák mellett hamarosan kialakult a nem hivatásos bírák gárdája, akiket a koalíciós pártok és a Szaktanács delegált a népbírósághoz. Az érdemi döntés ezeknek a küldötteknek a kezében volt, csak szavazat-

egyenlőség esetében döntött a tanácsvezető bíró. Ilyen esetben természetesen a legnagyobb felelősség a hivatásos bírót terhelte.

A népbíróságok megszervezésében ellentétek mutatkoztak az első- és másodfokú bíróságok között. Az első fokú bíróságokon héttagú tanácsok ítélkeztek, s ebben a tanácsban hat személy nem hivatásos volt. A másodfokú bíróság viszont csak hivatásos bírákból állt. Az első fok gyorsított eljárásban ítélkezett, a legsúlyosabb ügyekben fellebbezni nem lehetett. A másodfok viszont azonkívül, hogy ún. semmisségi okok alapján járt el, még saját hatáskörében bizonyítást is vehetett fel. Nyilván ennek a következménye is volt, hogy a népbíráskodás a felszabadulás után öt évig tartott, és a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) 23 167 ügyben hozott határozatot.

Különös nehézségeket okozott az első időben az eredeti népbírósági jogszabály igen sok hiányossága, amely azután az ítélkezési gyakorlatban jelentkezett.

Az ostrom befejezése után, már az új népbírósági jogszabály alapján, az első népbírósági tárgyalás 1945. március 6-án kezdődött a Zeneakadémián. A megfelelő törvényes rendezés hiánya nyomban jelentős problémát okozott.

A 16. évét alig betöltött Frank Kálmánt, sok tucat Duna-parti gyilkosság tettesét a népbíróság 15 évi fiatalkorúak fogházára ítélte. Ennek az ítéletnek híre országos felháborodást keltett. A közvélemény tiltakozott: a népbíróság nem fiatalkorúak bírósága.

Ezzel szemben állt a tény, hogy a magyar demokrácia első működő bírósága, a népbíróság nem követhetett el és nem is volt hajlandó törvénysértést elkövetni. A fennálló törvényi rendelkezés szerint 18 éven aluli tömeggyilkost sem lehetett súlyosabb büntetésre ítélni. (Talán nem érdektelen a fiatalkorú Frank Kálmán ítéletének egybevetése Sallai és Fürst ítéletével. Emiatt a népbíróság a közvélemény és nyilván saját jobb meggyőződése ellenére a törvény betartásához ragaszkodott, amott a horthysta statáriális bíróság nemcsak a magyar, hanem a világ közvéleményének követelése ellenére és saját jobb meggyőződésével szemben halálos ítéletet hozott, hiszen a Közigazgatási Bíróság akkor már határozattal állapította meg, hogy a rögtönbíráskodás kihirdetésére a kormány felhatalmazást nem kapott. Ez azt jelenti, hogy a statáriális ítéletek mind törvénytelenek voltak. A végrehajtott halálos ítéletek minősítése tehát: gyilkosság.)

A kommunista párt sajtó-jogászankétot szervezett, hogy megnyugtassa a közvéleményt. Később megszületett a népbírósági rendelet első novellája,

az 1440/1945. M. E. sz. rendelet, amely a többi jogszabályokat kiegészítve mint a népbíráskodásról szóló 1945. évi VII. tc. az új Btk. életbe léptetéséig hatályban volt. Erről az ügyről, illetve az ezzel kapcsolatos sajtópolémiákról azért is érdemes megemlékezni, mert ez a tiszaeszlári eset után az első volt Magyarországon, amikor a sajtó az igazságügyi hatóságot, különösen a bíróságot lesújtóan bírálta. Ez jelentős figyelmeztetés volt. A felszabadulás után a bíróság a nép bírósága lett, a nép azonban nemcsak delegálja a bírákat, hanem számon is kéri tőlük a működésüket.

A felszabadulás hetében tartott alábbi jelentős tárgyalás lefolyásával és eredményével egyetértett az egész dolgozó közvélemény. A hírhedt nagykátai hóhér, vitéz Muray Lipót alezredes és társai kerültek a bíróság elé. Az ítéletet a bíróság a felszabadulás napján, április 4-én hirdette ki. Ez volt az első aranygalléros, aki elnyerte büntetését, és hosszú volt még a sor utána Hindy Iván altábornagy nyilas városparancsnokon át Beregffy Károly vezérezredesig, a nyilas honvédelmi miniszterig.

Az első nagy politikai per ismét általános felháborodást keltett Magyarországon. A Budapesti Népbíróság 1945. május 15-én tárgyalta a fő náci, Meskó Zoltán bűnügyét. Meskó volt az első barnainges, rohamszíjas, pamacsbajuszos képviselő a magyar parlamentben, aki még Gömbös Gyula előtt tett tisztelgő látogatást Hitlernél. Ezzel ugyan nem sokra jutott, mert a fiatalabb vezérek azután fölébe kerültek. A nyilas „eszmevédők" úgy megverték, hogy kórházba került, a végén már mandátumhoz sem jutott, történelmileg mégis ő volt Magyarországon Hitler első epigonja. Az első fokú bíróság csak ötévi börtönre ítélte, mert már betöltötte 62. évét, és mert nem tulajdonított személyének kellő politikai fontosságot. De ekkor ismét közbeszólt a közvélemény. Ebben az esetben a NOT életfogytiglanra szóló ítéletet hozott.

Közben a népbíróság hatásköre nagymértékben kiterjedt. A népbíróság lett az igazoló eljárás másodfokú hatósága, s ez sok tízezer ügy felülbírálását tette szükségessé. Nemcsak az ügyek száma növekedett, hanem ehhez képest növelni kellett a bírák számát is. Ez jelentős felhíguláshoz vezetett.

A legnagyobb próbatételt a háborús főbűnösök tárgyalásai jelentették. E tárgyalásokat nemcsak a magyar kormány, a pártok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, hanem az egész demokratikus világ közvéleménye figyelemmel kísérte és ellenőrizte.

A főbűnösök közül elsőnek dr. Bárdossy László volt miniszterelnök állt a népbíróság elé 1945. október 28-án. Addig azonban a népbíróság közreműködésével össze kellett állítani a háborús főbűnösök névjegyzékét, elő

kellett készíteni a nyomozati és sajtóanyagot. A népbíróságok fejlesztésének és működésének biztosítása érdekében megalakult az Igazságügyi Minisztériumban a népbírósági osztály, a Budapesti Népbíróságon a sajtóosztály, a politikai rendőrség pedig előkészítette a névjegyzékben szereplő személyek bűnügyi anyagát.

A helyreállítási munkák haladásának eredményeként a Budapesti Népbíróság a foglyokkal együtt 1945. május 2-án átköltözött a Budapesti Büntető Törvényszék épületének III. emeletére, illetve a foglyok a hírhedt Markó utcai börtönbe. Az elítéltek a volt Gyűjtőfogházból vidéki börtönökbe kerültek. Többségüket kényszermunkára ítélték, megfelelő foglalkoztatásukról a kormány gondoskodott.

*

Az ellenforradalmi kormányok politikusai saját törvényeiket is cinikusan megszegték — és ezt nem érdektelen itt felemlíteni.

Az 1848. évi III. tc.-ben foglalt magyar alkotmány úgy rendelkezett, hogy a magyar honvédséget az országgyűlés hozzájárulása nélkül az országhatáron kívül harcba vetni nem lehet.

Ennek ellenére 1941. június 28-án a Bárdossy-kormány a kassai ún. „gyors hadtestet" a Kárpátokon túl levő szovjet területre küldte, és a miniszterelnök a következő napon egyszerűen bejelentette az országgyűlésnek, hogy hadiállapotban állunk a Szovjetunióval.

Bárdossy László tehát a Szovjetunió elleni hadüzenettel az országgyűlést és az országot befejezett tények elé állította. Jellemző Bárdossy személyére és eljárására, hogy sem a hadműveleti állapot deklarálása előtt, sem utána nem tett említést a szovjet Külügyi Népbiztosságtól kapott diplomáciai sürgönyről, amely figyelmeztette a magyar kormányt, hogy ne lépjen háborúba a náci Németország oldalán. Még cinikusabb alkotmánysértés volt az az eljárása, amikor az Egyesült Államoknak és Angliának a saját személyében üzent hadat Magyarország nevében, közölvén a két hatalom budapesti követeivel, hogy mivel a náci német birodalom a japán hadművelet folytán maga is hadiállapotban levőnek tekinti magát a nyugati szövetségesekkel, ugyanez vonatkozik a magyar kormányra, illetve a magyar államra is.

Bárdossy ezt a döntést a saját minisztertanácsának is utólag jelentette be.

A népbírósági főtárgyaláson arra a kérdésre, miért nem tartotta magát a saját polgári társadalma törvényes rendelkezéseihez, hiszen a magyar

fasizmus mindig jogállamnak hirdette magát, szóról szóra ezt válaszolta: „A népbíróság nevetni fog, de én nem ismertem ezeket az alkotmányjogi korlátozásokat, az igazságügy-miniszter pedig nem figyelmeztetett rá."

Bárdossy nemzeti hősnek akart bizonyulni a népbíróság előtt, de kiderült róla, hogy saját osztálya alkotmányát sértette meg. Amikor pedig rájött erre, igyekezett felhasználni az alkotmányjogi lehetőségeket, mert arra hivatkozott, hogy ő e szerint az alkotmány szerint csak az országgyűlés plénumának felel, de nem háborús és népellenes bűncselekmények, hanem az alkotmány megsértése miatt, mert vele szemben visszaható erejű jogszabályt alkalmazni nem lehet. A jogszabályvita azután széles körű lett. A népbíróság forradalmi működésének visszhangjaként egyre hangosabbak lettek a túloldali bírálatok. Felvetették a kérdést, hogy mi a népbíráskodás célja: vajon az összeomlott politikai rendszer csődtömegének a felszámolása-e, vagy az egész rendszer gyors felszámolása; miért van szükség új anyagi szabályozásra, amikor megvan a régi rend államvédelmi jogszabálya, az 1921. III. tc.; mi szükség van politikai külön bíróságra, amikor ehelyett csak vissza kellene állítani az esküdtbíráskodást.

Az ellenzék a koalíción belül, a jogászok a szaksajtóban azt állították, hogy az új anyagi rendezés klasszikus jogelvekbe ütközik (nullum crimen sine lege = törvény nélkül nincsen bűncselekmény), s emellett a keretszabályozás tág teret nyújt a laikus bíróságnak a sokszor helytelen s a törvényhozó szándékával nem is egyező nézetek szabad érvényesüléséhez. Egy nyíltan politikai, és méghozzá a *vádlottak politikai felfogásával* össze nem egyeztethető, azzal szemben álló, politikailag ellenséges irányzatú laikus bíróság igazságos ítéletet aligha hozhat. Ezekkel a reakciós állásfoglalásokkal szemben a kommunistáknak elsősorban a Nemzetgyűlésben és a népbírósági szervezeteken belül kellett felvenniük a harcot. Ez nem volt könnyű feladat, mert a szociáldemokrata vezetés alatt álló Igazságügyi Minisztérium nem támogatta egyértelműen a kommunista párt határozatait és céltudatos követeléseit.

1946-ban befejeződött a háborús főbűnösök felelősségre vonása, Bárdossy után Imrédy, Szálasi és egész minisztertanácsa, Baky László, Endre László, Sztójai Döme és minisztertanácsa népbírósági főtárgyalásai.

Jellemző, hogy a volt magyar felső tízezer között is a legfelsőbb körök közé történtett Bárdossy és Imrédy, az összeomlás előtt a kiugrás megakadályozására már Szálasival is véd- és dacszövetséget kötött. Bárdossy tehát nemcsak hogy alkotmányellenesen háborúba taszította az országot,

hanem a maga részéről mindent megtett, hogy a háborúból való kilépést az utolsó pillanatig megakadályozza.

Imrédy portréjához még hozzátartozik, hogy elítélése után ajánlatot küldött a kormánynak, hogy ha kegyelmet kap, hajlandó a börtönből közreműködni a valutastabilizáció megteremtésében. Szálasi pedig, amikor a budai romvárból megmutatták neki a lerombolt Budapestet, kijelentette, hogy büszke az ő népe hősi kiállására.

Amint az előzőekből látható, a kommunista párt feladata az volt, hogy már a romeltakarítással egy időben meghatározza azokat az anyagi és alaki jogelveket, amelyek nemcsak az országpusztító politikusok felelősségre vonására, hanem a kialakuló új társadalmi-gazdasági rend védelmére alkalmasak voltak.

Amellett, hogy ezeket az elveket a reakció ellenállásával szemben állandóan védeni kellett, meg kellett szervezni az új bíróságokat, biztosítani kellett legmegfelelőbb működésüket.

A népbíróság nem válságjog, a népbíráskodás nem válságbíróság volt, hanem forradalmi jog és forradalmi bíráskodás, az új demokratikus rend által megszabott törvényes feltételek között; a népbírósági elvek és rendszer alapján épült fel az új népi demokratikus igazságszolgáltatás.

A népbíróságok működésének jellemzésére, de a tisztánlátás végett is meg kell állapítani, hogy az öt év alatt kereken 25 000 népbírósági ügyben hozott halálos ítéletek száma nem érte el a 2%-ot, a végrehajtott halálos ítéletek száma pedig ennél is alacsonyabb. A 25 éves fasiszta uralmat betetőző háborúba lépés, a náci Németország utolsó csatlósaként a háborúban végsőkig való kitartás, mindezek következtében az ország elpusztítása nemcsak felmérhetetlen gazdasági és erkölcsi károkat okozott, hanem százezrek pusztulását, milliárdos népgazdasági kárt. Ezekkel a pusztításokkal áll szemben az alig 500 halálos ítélet. A súlyos szabadságvesztésre ítéltek pedig büntetésük legalább fele részének letöltése után, az 1963. március 21-i közkegyelemmel szabadultak. Ez a kommunista humanizmus meggyőző bizonyítéka.

Legvégül a népbírósági jogszabály előrelátásának és politikai bölcsességének jellemzésére meg kell említeni azt is, hogy a népbírósági rendeletnek még Debrecenben alkotott novellája (1440/1945 M. E. sz. rend. 8. § (2) bek.) már népellenes bűntettként rendelte büntetni azt, aki bármilyen formában olyan tevékenységet fejt ki vagy mozdít elő, amely a népek háború utáni békéjének vagy együttműködésének megnehezítésére, vagy megbontására, avagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas.

Öt évvel később lényegében ugyanezt kívánta büntetni háborús uszításként a béke védelméről szóló 1950. évi V. sz. törvény, amelyet az országgyűlés a II. Béke-Világkongresszus felhívása alapján alkotott. Az új Btk. ezt a jogszabályt a 135. §-ában kodifikálta.

Amikor tehát a párt által irányított törvényhozás a fasiszta múlt romjainak eltávolításáról intézkedett és megalkotta a népbíráskodást, már a népek háború utáni békéjének megszilárdítására is gondolt.

DR. ERDEI FERENC

(MAKÓ, 1910. DECEMBER 24. —
BUDAPEST, 1971. MÁJUS 11.)

Agrárközgazdász, író, kétszeres Kossuth-díjas akadémikus. 1928-ban érettségizett Makón, és még az évben felvették a szegedi Tudományegyetem Jogi Karára. Már diák korában gyakori látogatója volt a makói munkásotthonnak, majd egyetemi évei alatt Szegeden is megtalálta a kapcsolatot az ottani szociáldemokratákkal és kommunistákkal. 1934-ben a szegedi egyetem jogi karának elvégzése után kapcsolódott be a falukutató mozgalomba. Széles körű tudományos és publicisztikai tevékenységet folytatott. A Márciusi Front balszárnyához tartozott. Könyveiben főleg a Duna—Tisza közi parasztság sorsát elevenítette meg, harcosa volt a paraszti élet megváltoztatásának. „Futóhomok" című szociográfiai könyve (1937) nevét az egész országban ismertté tette, s ezt követte számos tudományos munkája. Az 1939-ben megalakult Nemzeti Parasztpárt egyik vezetőjeként együttműködött a kommunistákkal. A második világháború idején a munkás-paraszt összefogás hirdetője. Résztvevője és egyik előadója volt az 1943-as balatonszárszói konferenciának.

Erdei Ferencet azok között a politikusok között találjuk, akik 1944. december 20-tól — az első Nemzetgyűlés megalakításától — haláláig országgyűlési képviselő volt. 1945-ben a Nemzeti Parasztpárt alelnöke, majd főtitkára. Az 1944. december 20-án megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere; 1948-ban államminiszter. 1955—1956-ban a Minisztertanács elnökhelyettese. 1957-től az MTA főtitkára; 1964-től a Hazafias Népfront főtitkára; 1965-től az Elnöki Tanács tagja volt.

A FÖLDREFORM TÖRTÉNETÉHEZ

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom egyik első lépése volt a földről szóló dekrétum kiadása, amely a földeket a szovjet állam tulajdonának nyilvánította, és megindította a földek felosztását azok részére, akik megművelik. Ugyanilyen jelentősége volt nálunk is a földreformnak 1945 tavaszán. Felszabadulásunk e nagy eseményéhez sorakoztatok fel néhány adalékot; ezek részben személyes élményből fakadnak, részben megmagyaráznak egyes akkori dokumentumokat, mindkét esetben visszatekintve és a húszéves fejlődés távlatában keresve az elmúlt események történetileg különösen figyelemreméltó mozzanatait.

A felszabadulás előtt mi, az akkori falukutatók, éppúgy mint a kommunisták, sőt a kisgazdapárt haladóbb elemei is, egyértelműen a radikális földreform mellett voltunk. Mégis, most nagyon éles és nagyon érdekes viták keletkeztek a földreform körül.

Legelőször említem azt a sajátságos belső vitát, amely közöttünk, a parasztpárton belül lezajlott. Mindazok a falukutató írók, akik a parasztpártban tömörültek, egyértelműen és vita nélkül a radikális földreform mellett voltak. Ezt azonban úgy értelmeztük, hogy fel kell osztani a nagygazda-birtokokat is, tehát eszünkbe sem jutott, hogy különbséget lehetne tenni az úri birtokosok és a parasztbirtokosok között. (Ugyanez a felfogás nyilvánult meg korábban abban is, hogy amikor a kommunista párt az akkori viszonyok között az antifasiszta front erősítése érdekében a parasztegységet hirdette, mi nagyon nehezen tudtuk ezt elfogadni. A földreformjavaslat felvetése nyomán ez a vita újult ki.)

Az első elképzeléseket az akkori debreceni „Néplap"-ban még január folyamán kifejtettem, s akkor már azt az álláspontot foglaltam el, amit a kommunista párt agrárpolitikusaival folytatott hosszú vitákban kialakítottunk. Ebben természetesen benne volt az a tétel is, hogy a parasztbirtokosok földjét 200 kat. holdig nem kell igénybe venni. Korábbi néze-

teink alapján én magam is igen nehezen tudtam elfogadni ezt az álláspontot, de végül is magamévá tettem, abból kiindulva, hogy a felszabadulás utáni politikai harcok első időszakában nem lenne helyes a nagygazda parasztsággal szemben is frontot nyitni. Amikor azonban Budapestről Debrecenbe érkeztek a parasztpárt többi vezetői is, rendkívül éles vita alakult ki közöttük ebben a kérdésben. Veres Péter, Darvas József és a többiek érthetően, közös korábbi álláspontunkat képviselték, és sokáig megalkuvásnak fogták fel ezt az engedményt a módosabb gazda réteg irányában. Végül is azonban ugyanazok az érvek, amelyek engem meggyőztek, őket is meggyőzték, s ettől fogva a földreform minden kérdésében teljes volt közöttünk az egyetértés.

Nem így azonban a kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt részéről. Mihelyt a földreformról szóló cikkem a debreceni „Néplap"-ban megjelent, sorra kerestek fel e két párt agrárpolitikusai, és szenvedélyes viták során támadták elképzeléseimet, nem utolsósorban azzal az érveléssel is, hogy azok nagyrészt a kommunisták elképzeléseinek felelnek meg. A kisgazdapárt részéről a vita középpontjában az állt, hogy „egészséges kisbirtokokat" kell létrehozni, tehát kellő garanciákat kell találni arra, hogy kik részesüljenek és mekkora juttatásban, mert különben életképtelen törpebirtokok jönnek létre. Ezenkívül kifogásaik voltak a javasolt igénybevétel túlságos kiterjesztése miatt is, de természetesen ők nem kifogásolták a parasztbirtokok meghagyását 200 kat. holdig. Érdekes, hogy a Szociáldemokrata Párt agrárpolitikusai (Szeder Ferenc, Takács Ferenc) ugyanezeket az érveket szintén magukévá tették, és lényegében ők is a megalapozottabb előkészítés és a juttatásban részesítendők gondosabb kiválasztása miatt vitatkoztak különösképpen.

E viták lényege azonban az volt, hogy lehet-e, illetőleg szükséges-e a földreformot még 1945 tavaszán, a tavaszi munkák megkezdése előtt, illetőleg azok rovására is végrehajtani. A kommunisták és a parasztpártiak egységes álláspontja az volt, hogy minden körülmények között, mert ezt döntő politikai lépésnek ítéltük. Az előkészítés kiszélesítése és hosszadalmas vitatása tehát azt a veszélyt idézte fel, hogy halasztást szenved a földreform végrehajtása, s mi ezt mindenképpen el akartuk kerülni. A halasztás mellett természetesen nemcsak a kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt egyes agrárpolitikusai szálltak síkra — kimondva, vagy kimondatlanul —, hanem még inkább azt képviselték a kormány horthysta tagjai és mindazok a földbirtokos polgári elemek, amelyek már Debrecenben szóhoz jutottak.

Ez idő tájt nagyon éles politikai vita fejlődött ki, amely tulajdonképpen az Ideiglenes Nemzeti Kormányban és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban megvalósuló koalíció erős erőpróbája volt. Ebben a vitában a harc lényegében két fő kérdés körül folyt. Az egyik, hogy még tavasszal végrehajtsuk a földreformot, a másik pedig, hogy az akkori politikai követelményeknek megfelelően hajtsuk végre még akkor is, ha a létrejövő parasztgazdaságok a későbbi időszakban különféle üzemszervezési problémákat vetnek fel.

A gyors végrehajtás mellett nemcsak politikai érvek szóltak, hanem a termelés követelményei is. A háborús pusztítások után ugyanis semmi remény nem lehetett arra, hogy a régi nagybirtokosok képesek lesznek megindítani a termelést, mivel állatállományukat, gépeiket a háborús pusztítások nagyrészt tönkretették. Ezt érezték a nagybirtokon dolgozó cselédek és a környező falvak szegényparasztsága is, ezért már a földreformrendelet megjelenése előtt nem kevés helyen különféle jogi formában vagy éppen a jogi formát nyitva hagyva kezdték művelésbe venni a nagybirtokok földjeit.

Politikailag pedig az volt a döntő kérdés, hogy a jövő számára szilárd politikai alapot teremtsen a földreform, s úgy megalapozza a munkás-paraszt szövetséget, hogy annak minél szélesebb gazdasági-politikai bázisa legyen. Ebből a meggondolásból fakadt a már említett 200 holdas parasztbirtok határ, továbbá az a javaslat, hogy az 1000 holdon felüli birtokokat teljesen ki kell sajátítani, az 1000 holdon aluliakból pedig általában 100 hold hagyható vissza. Ugyanezzel függ össze az is, hogy azokat, akiket a különféle népellenes bűncselekményekben bűnösöknek találtak, valamint a volksbundisták földjeit és berendezéseit elkobzásra javasoltuk. Hasonló politikának kellett érvényesülnie a juttatás oldalán is. Ezért olyan juttatási sorrendet alakítottunk ki, hogy először részesüljenek az igénylők közül juttatásban azok, akik a német hadsereg elleni harcban részt vettek, továbbá a sokgyermekes családok. Javasoltuk azt is, hogy a megállapítandó megváltási díjat a földhöz jutott agrárproletárok húsz év alatt, a törpebirtokosok pedig tíz év alatt törleszthessék.

Ezeket a radikális és az akkori viszonyoknak megfelelő politikai élű javaslatokat még csak nagy nehezen elfogadták a többi koalíciós pártok képviselői is, azonban abba sehogy sem akartak belemenni, hogy az igénybevételt és a földosztást magukra az érdekeltekre bízzuk. Javaslatunk ugyanis az volt, hogy a földreformot az igénylőkből alakítandó földigénylő bizottságok hajtsák végre.

Nagygyűlés a Köztársaság téren, 1945.

ÜZENET

A MAGYAR KOMMUNISTA PART KÖRLEVELE A BATTONYAI JÁRÁS NÉPÉHEZ

A battonyai járás népéhez!

Battonyai járási férfiak! *Battonyai járási nők!*

Községpolitikai tervezet

A Magyar Kommunista Párt battonyai szervezetének községpolitikai tervezete

Veszélyben a földreform!

Harcolni akarsz a reakció ellen?
Szervezz a Kommunista Pártban!

Nemzetiségek! Szerbek! Romunok!
Akartok egyenlő jogokat?
Szervezzetek a Kommunista Pártba!

A reakció halálos ellenségei!

Választásokról

A budapesti választások, melyek minden dolgozó meg volt győződve, hogy Budapest dolgozói vidékének szavazni, abban minden kétségtelenül dolgozó-többség — ezeket az ellenséges erőket — Szél, hogy

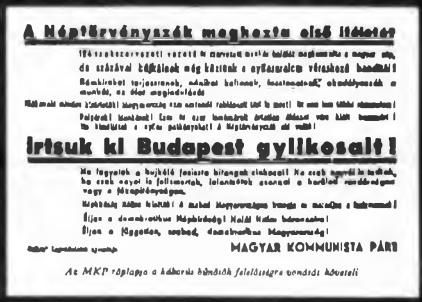

A Néptörvényszék meghozta első ítéletét

Irtsuk ki Budapest gyilkosait!

MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT

Az MKP röplapja a háborús bűnösök felelősségre vonását követeli

Az árurejtegetőket támogató

REAKCIÓ

vészi el szájatok elől a kenyeret!

Harcoljatok ellene!

Magyar Kommunista Párt
vidéki szervezete

Szocialdemokrata Párt
vidéki szervezete

Az MKP röplapja a háborús bűnösök felelősségre vonását követeli

A két munkáspárt röplapja az árurejtegetők ellen

Az MKP röplapja a közigazgatás megtisztításáért

A parlament első ülésén, 1947. X. 2.

Dolgozók! Asszonyok! Értelmiségiek!

Phöbus, Chinoin, Müller-, Sümeghy-bútorgyár, Bullcsek-gyár munkásai!

Mindnyájan ott legyetek szeptember hó 19-én, **szerdán** délután fél 5 órakor a **Phöbus**-gyártelepen tartandó

GYŰLÉSEN

A Magyar Kommunista Párt részéről

Kádár János elvtárs.

a Szociáldemokrata Párt részéről

Kisházi Ödön elvtárs

beszél.

Munkásegység = munkástöbbség!!!

„Grafika" (Hell Béla) Ujpest

A két munkáspárt röplapja, közös népgyűlésre hív

Az ozorai pártiskola hallgatói, 1947.

Természetesen számomra is teljesen világos volt, hogy ilyen „átpolitizált" földreformjavaslattal nyitva marad a földhöz jutott parasztság gazdálkodásának nagyon sok kérdése, és a későbbiekben beláthatatlan problémákat fog felvetni a törpebirtokossá váló mezőgazdaság további fejlődése. Ennek ellenére meg voltam győződve arról, hogy az akkori viszonyok között minden más állásfoglalás a történelmi lehetőség elmulasztását és a földreform meghiúsulását vagy elvetélését eredményezte volna. Hogy a földreform megvalósuljon, az a legalapvetőbb politikai kérdés volt, de az is igaz, hogy a termelés megindításának és mielőbbi fejlesztésének leggyorsabb módja csak úgy volt elképzelhető, hogy azok veszik birtokba a földet, akik megművelik.

Húsz év távlatából visszatekintve ma is pontosan emlékszem arra, hogy elég sokáig számomra is megemésztendő probléma volt ez. Pontosabban, illetőleg általánosítva az, hogy lehet-e a jövő érdekeit pillanatnyi történeti politikai érdekeknek feláldozni. Az akkori politikai harcok, de különösen a szegényparasztság politikai hangulata és határozott fellépése teljes mértékben meggyőztek arról, hogy ezt kell tenni. Természetesen ugyanezt a tanulságot a Nagy Októberi Szocialista Forradalomból is levonhattam én is, mások is, azonban más az elméleti következtetés és más a konkrét gyakorlati megoldás a politikai harcok közepette. (Érdemes itt megjegyezni, hogy 1945 februárjában Debrecenben parasztpárti nagygyűlést tartottunk, amelyre több ezer balmazújvárosi szegényparaszt is bejött. Amikor előttük is kezdtük magyarázni, hogy most mindennél fontosabb politikai és gazdasági érdek a földreform végrehajtása, s ugyanakkor bizonyos ésszerű korlátozásokat ismertettünk, akkor szenvedélyesen tüntettek amellett, hogy minden nagyobb birtokot azonnal és minden további kikötés nélkül osszunk fel.)

A falukutató korszakban sokan foglalkoztunk a földreform szükségességének bizonyításával, és különféle földreformtervek is napvilágot láttak. A legismertebbek voltak Kerék Mihály és Matolcsi Mátyás tervezetei. Ezek a földreformtervek természetesen belementek a földreform hatásának és következményeinek részletes vizsgálatába is, és minden felmerült kérdésre feleletet igyekeztek adni. Ilyenek voltak: az életképes birtoknagyság kérdése, a földtelen parasztság megtanítása önálló gazdálkodásra, a termelés belterjesítése stb. Ilyen előzmények után teljesen érthető, hogy mindazok, akik már foglalkoztak a földreform kérdéseivel, 1945 tavaszán is korábbi terveikből, javaslataikból indultak ki. Hamarosan észre kellett azonban venni, hogy egészen más körülmények között nyílott meg a föld-

reform tényleges megvalósításának lehetősége, mint ahogyan arról korábban elmélkedni vagy tervezni lehetett. És különösen nem volt könnyű éppen a földreform régi híveivel megértetni, hogy milyen változó körülmények között valósíthatjuk meg a földreformot. Éppen azért, mert ezek a kérdések már február—március hónapban élesen napirendre kerültek, cikket írtam ezekről a „Debreceni Szabad Szó" (a Nemzeti Parasztpárt hetilapja) 1945. március 12-i számában, „A földreform küszöbén" címmel.

E cikkben először megpróbáltam összegezni azokat az alapvető álláspontokat, amelyekben akkorra már sikerült — legalábbis nyilvános fórumokon — egyetértésre jutni a koalíciós pártok között. Ez az összegezés a következőket állapíthatta meg: „Nyilvánvaló és általános az egyetértés abban, hogy a most esedékes földreform elodázhatatlan és kikerülhetetlen történeti szüksége a magyar népnek. A századokon át eltorzult és megmerevedett feudális birtokviszonyokat kell gyökeresen megváltoztatni, s ez a lépés a legelső feltétele az ország és a nemzet újjáépülésének. Senki nem vonja már kétségbe azt, hogy a nagybirtokrendszer felszámolása feltétlen érdeke a demokratikus újjáépülésnek, és hogy a magyar nép felszabadulásának ezt az akadályát sürgősen és alapjában fel kell számolni. Abban sincs már vita, hogy a magyar parasztság felemelkedése és a magyar mezőgazdasági termelés újjáépülése másként, mint a kisbirtokrendszer útján, meg nem történhet. Nyilvánvaló és kétségtelen az most már mindenki előtt, hogy a magyar földnek a magyar parasztság kezébe kell kerülni, mert csak a parasztok saját földje a biztosítéka annak, hogy valóban demokratikus ország épüljön a romokon, és annak is, hogy a föld megteremje a kenyerünket."

Azoknak a pontoknak a leszögezése, amelyekben egyetértés alakult ki, annál is inkább szükségessé vált, mert jóval több olyan részletkérdés akadt, amelyben éppenséggel nem volt egyetértés a földreform régi hívei között sem. Ezt fejtegetve ilyen következtetésre jutottam: „Új feltételek közt történik tehát a földreform megvalósítása, s ez azt jelenti, hogy új módszerekre, új tervekre van szükség, mert a régiek, a megváltozott viszonyok közt, alig használhatók. Egészen más feladatokat kell megoldani, mint ahogy békében véltük, nyilvánvaló tehát, hogy ennek a módja is más, mint amit korábban jónak láttunk. Az új helyzet félelmetesen leegyszerűsítette a dolgot, s egyben irtózatosan meg is nehezítette."

Hozzá kell azonban tenni, hogy az agrárproletariátus egy része, különösen egyes régi, 1919-es harcosok, azt is felvetették, hogy valamilyen szövetkezeti formát vagy kollektív gazdálkodást kellene szervezni ott, ahol arra

az érdekeltek hajlandók.* Ezért ezzel az oldallal is vitát kellett folytatni. Az érvelés elég könnyű volt ebben az irányban, mert ezekkel az elvekkel szemben nemcsak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és az 1919-es Tanácsköztársaság tanulságai álltak előttünk, hanem a konkrét helyzet is. Ezért fogalmazhattam akkori álláspontunkat így: „Beszélni sem lehet tehát másról, mint hogy a földreform a családi munkára alapított kisbirtok rendszerét építse ki. Semmi más módon nem indulhat meg a termelés a nagybirtokok romjain, és semmi más módon nem lehet önálló egzisztencia a földtelen szegényparasztságból, mint ezen az úton. Úgy kell tehát eltervezni a földreform megvalósítását, hogy az bérmunka nélkül dolgozó, családi kisüzemeket teremtsen."

Szembe kellett azonban már akkor nézni a szövetkezet problémájával. S ez számomra különösen nehéz volt, hiszen a korábbi években egyértelműen és szenvedélyesen síkraszálltam a szövetkezeti gazdálkodás mellett, ide értve az egyéni gazdálkodást támogató különféle szövetkezeti formákat is, de a kollektív gazdálkodást is. Magamat szintén meggyőzni igyekeztem tehát az említett cikkben megfogalmazott következő érveléssel: „Olyan kisüzemek létesülnek, amelyek a kézi munkát családi üzemben különkülön végzik el. Az ilyen munkára nézve tehát semmi értelme a szövetkezésnek, sőt valamilyen szervezet erőltetése csak csökkentené a munkateljesítményt. Ezt a kézi munkát a legjobban és a leggazdaságosabban minden család külön tudja elvégezni."

Természetesen egyéni véleményemet és sok szegényparaszt véleményét is kifejezésre juttattam ezzel összefüggésben oly módon, hogy az uradalmaktól hátramaradó berendezések, gépek hasznosítására már nyomban a földreform után szövetkezeteket kellene létrehozni: „A szövetkezés és a társulás értelme ott kezdődik, amikor olyan eszközök használatára kerül sor, ami nincs mindenkinek, s amit minden kisgazdaság maga gazdaságosan ki sem tudna használni. Ezeknek tehát szövetkezni kell. De itt sem mehetünk bele valamilyen romantikus szövetkezeti elképzelésbe, mert az adott helyzet nagyon világosan megadja a lehetőségeket."

Különösen sokat foglalkoztam azelőtt a tanyák és a falusi települések kérdésével, ezért lehetetlen volt ezt a problémát kikerülnöm. De itt is tapinthatóan éreztem az akkori történelmi lehetőség parancsát és korábbi

* Nem érdemtelen megjegyezni, hogy a nemzeti összefogás jobbszárnyán elhelyezkedett politikusok szintén a kollektív gazdaság megteremtését hangoztatták azzal a céllal, hogy elriasszák a parasztság tömegeit a munkásosztálytól, s így meggátolják a földreform azonnali végrehajtását.

elképzeléseim elvontságát. Éppen ezért leküzdöttem magamban a tanyafalu probléma akkori felvetését, és a kommunistákkal együtt arra a következtetésre jutottam, hogy ezt most félre kell tenni. Ezt így fogalmaztam meg ebben a cikkben: „A földreform végrehajtásának rengeteg egyéb részletkérdése merül még fel, mint például a dűlők kiosztása, a művelés falusi vagy tanyarendszere, amikre nézve szintén jó előre tisztázni kell a kivitel módozatait. A legelső azonban a birtoktípusoknak és a termelési eszközök használatának a megállapítása."

Mindent összevéve a felszabadulás után az első nagy történelmi lecke volt számomra a földreform és az azzal kapcsolatban felmerülő kérdések olyan megítélése, ami az adott történeti körülményeknek megfelelt, s ami sok esetben lényegesen eltért korábbi elképzeléseimtől. Akkor tanultam meg azt, hogy egy-egy történeti lehetőség megvalósulása idején az összes szakmai kérdéseket alá kell rendelni a történelmileg aktuális politikai követelményeknek és szükségleteknek. Végeredményben így volt ezzel mindenki más is, aki őszintén és meggyőződéssel arra törekedett, hogy politikailag kiaknázzuk a felszabadulásunkkal megváltozott helyzetet.

Húsz év tapasztalata után azonban ki kell egészítenem ezt a megállapítást. Ma is szilárdan vallom, hogy helyes volt akkor ez az álláspont, s minden más felfogás politikai vakság vagy élettől elszakadt filozopterség lett volna. Csakhogy hasonló meggyőződést később többször is magamévá tettem én is, mások is, és ma már meg lehet ítélni, hogy ezek nem mindegyike volt helyes.

A „Magyar Közlöny" 1945. március 15-i dátummal közli a földreformról szóló kormányrendeletet.* Ebben olyan végrehajtási előírás volt, hogy községenként a földjuttatásra jogosultakból földigénylő bizottságot kell szervezni, megyénként pedig földbirtokrendező tanácsot kell létrehozni, amely a vitás ügyekben döntsön, s Debrecenben már létre is jött az Országos Földbirtokrendező Tanács. (Érdemes megjegyezni, hogy a tanács elnöke Veres Péter, adminisztratív vezetője pedig Kerék Mihály lett. Az akkori idők politikai légkörét jellemzi, hogy a földreform végrehajtásának két legfelelősebb embere azok közül került ki, akik a földreformért kezdettől fogva harcoltak, s akik a koalíciós pártok bizalmát élvezték.)

A végrehajtás azonban nem volt olyan egyszerű, hogy csak el kell olvasni a közlönyt, s ennek alapján már mindenki tudja a kötelességét. Ezért min-

* A Minisztertanács a földreformról szóló rendeletet 17-én fogadta el, de a „Magyar Közlöny"-ben 15-i dátummal jelent meg.

den megyéhez megyei biztosokat küldött ki a kormány, akik egyrészt eljuttatták a rendeletet, másrészt gondoskodtak arról, hogy az előírt végrehajtó szerveket mindenütt létrehozzák. Ez természetesen különféle nehézségekkel járt, ide értve magát a rendelet kijuttatását és a közlekedést is. A közlekedés nehézségein a szovjet hadsereg segített át bennünket, a megyei biztosok kiválogatásához pedig szerencsére már Debrecenben számos régi, munkásmozgalomban részt vett elvtárs Györffy-kollégista állt rendelkezésre. Ők kaptak megbízást arra, hogy megyénként elindítsák, szervezzék és irányítsák a földosztás végrehajtását.

További nehézségeket okozott azonban nem egy helyen a parasztság hangulata, politikai felfogása. Nem volt ugyanis mindenütt olyan egyértelmű a földreform követelése, mint Balmazújvároson vagy több más alföldi agrárproletár községben, városban, s még sokakat visszatartott a félelem attól, hogy földet merjenek igényelni. A földosztás megszervezése tehát politikai munka is volt, s ebben az akkor mindenütt működő nemzeti bizottságoknak, a kezdetleges pártszervezeteknek és a földreform végrehajtását szervezőknek igen nagy erőfeszítést kellett kifejteniük.

Ez azonban csak az első hetekben volt így. Amikor április 4-én bekövetkezett Magyarország teljes felszabadulása, majd májusban a fasiszta német hadsereg összeomlása és a szövetségesek győzelme, érthetően megváltozott ez a hangulat, és mindenütt bátrabban jelentkeztek a földért olyanok is, akik korábban még tartózkodtak tőle. A következő hetekben éppen ellenkezőjére fordult a hangulat, és olyan tömegindulattá fejlődött a földosztási kedv, hogy nagyon sok helyen nem tartották be a földreformrendelet előírásait.

Mindazok a meggondolások, amelyekről a földreform elhatározása előtti vitákban szó volt, továbbá azok a politikai és üzemszervezési nehézségek, amelyekre gondolni lehetett a földreformmal kapcsolatban, tökéletesen eltűntek, és az országban elemi erővel bontakozott ki a földosztás végrehajtásának ellenállhatatlan mozgalma. Többek között ezért is reménykedtünk abban, hogy az 1945-ös választáson a következetesen baloldali pártok, elsősorban a kommunista párt, amely kezdeményezte és előrevitte a földreform ügyét, a dolgozó parasztság körében nagy többséget fog kapni. Tudjuk, nem így történt, s ma már az is világos, hogy mi volt ennek a magyarázata. Az, hogy a földosztás politikai tömegmozgalma nyomán, valamint a demokratikus konszolidálódás viszonylagos előrehaladása mellett magukhoz tértek a földbirtokosok és a tőkés polgári érdekeltségek is, akik szövetségesül kapták az egyházat, s együttes erővel hatásos ellen-

hangulatot, a szó szoros értelmében reakciót sikerült kiváltaniuk. Ez tette szükségessé a választás után a baloldali erők tömörítését azzal a fő jelszóval, hogy „Földet vissza nem adunk!"

Magában ez a tény történelmileg tisztázott és ismert része a felszabadulás utáni politikai fejlődésnek. Érdekes azonban azt hozzátenni, hogy a parasztpárt soraiban teljesen egyértelmű és szenvedélyes helyeslés nyilvánult meg a Baloldali Blokk akciói mellett, bár a választások után a parasztpárton belül nemcsak egyesek léptek fel a kommunistákkal való együtt haladás ellen, hanem konzervatív birtokos paraszt rétegek és különösen polgári-értelmiségi elemek keresték a kapcsolatot a kommunistaellenes front más erőivel is. A magyarázat nyilvánvaló. A felszabadulás utáni politika több kérdésében támadhatott kétség a szegényebb parasztság soraiban is, de a föld kérdésében alapvető létérdekük diktálta, hogy egyértelműen és aktívan sorakozzanak fel a földreform megvédői frontján. (Ez történt később a bankok és egyéb nagyvállalatok államosítása során is, amikor már szervezetten működtek a Nemzeti Paraszt Párt jobboldalán a kommunistaellenes erők.)

Visszatekintve 1945-re, el lehet mondani, hogy a földreform végrehajtása egyike volt a demokratikus átalakulásért folytatott harc legsikerültebb akcióinak. Sikerének titka egyfelől az volt, hogy a kommunista párt az adott helyzet történeti lehetőségeit következetesen és maximálisan kiaknázta, másfelől pedig, hogy a széles dolgozó paraszti tömegek szubjektív véleménye tökéletesen egységes volt a nagybirtokrendszer megszüntetése és saját életviszonyaiknak a földreform alapján történő megjavítása tekintetében. A végrehajtás sikere azt is jelentette, hogy a munkás-paraszt szövetséget úgy alapozta meg a földreform, ahogyan azt a lenini útmutatások és az oroszországi forradalom tanulságai alapján előre el lehetett képzelni.

A későbbi fejlődés természetesen megmutatta, hogy a földreform alapján létrehozott munkás-paraszt szövetség mégsem volt olyan erős, hogy a szocialista átszervezés minden próbáját, sőt megpróbáltatását is kibírta volna. Nem, s ma már világos előttünk, hogy mikor és milyen okokból lazult meg oly mértékben, hogy az ellenforradalom után a Magyar Szocialista Munkáspárt több éves következetes politikája kellett hozzá, hogy újra helyreálljon, most már a szocializmus, a nagyüzemi mezőgazdaság elvi alapjain.

A felszabadító harcok nyomán országszerte spontán szövetkezések keletkeztek. Ezek legnagyobbrészt beszerzésre és egyes esetekben a nagybirtokok hátramaradt gépeinek, berendezéseinek hasznosítására alakultak.

El lehet mondani, hogy nemcsak spontán, hanem igen erős és határozott is volt ez a szövetkező kedv. Mégsem lehetett szó arról, hogy a földreformot közvetlenül összekapcsoljuk bármilyen szövetkezési formával, mert a végrehajtás során már egyértelmű volt a felfogás, hogy a földreformot a kisbirtokrendszer alapján következetesen és teljesen végre kell hajtani, s minden szövetkezési forma csak kisegítő szerepet játszhat. Ilyen kisegítő szerepet játszottak a földművesszövetkezetek a földreform által teremtett egyes gazdálkodási és kereskedelmi, illetőleg feldolgozási feladatok megoldásában.

1945 nyarán jelent meg a földművelésügyi miniszter rendelete a földművesszövetkezetek szervezésére. Az alapító rendelet a földművesszövetkezetek célját így határozta meg: „...tagjainak az egyéni tulajdonukat alkotó ingatlanukon folytatott okszerű gazdálkodást, a termeléshez szükséges beszerzéseket, a termények feldolgozását és értékesítését a kölcsönösség és a szövetkezeti ügyvitel előnyeinek biztosításával elősegítse;... (a nagybirtokok után megmaradt) gazdasági felszerelést, gépeket, gazdasági épületeket... kezelje és tagjai javára hasznosítsa;... az érdekelt tagok hozzájárulásával az egyéni vagy közös gazdálkodás irányítását és vezetését is elláthatja..."

A korábban megindult spontán kezdeményezések, majd a földművesszövetkezetek szervezéséről szóló rendelet, továbbá a kommunista párt és a parasztpárt szervező munkája nyomán igen széles körű és egészében véve nagy jelentőségű mozgalommá fejlődött a földművesszövetkezeti mozgalom. Különösen fontos szerepet játszott a közös legelők hasznosításában, a volt nagybirtokok mezőgazdasági ipari üzemeinek megindításában és egyes gépek használatában. Emellett a földművesszövetkezetek mint fogyasztási szövetkezetek is egyre jelentősebb helyet foglaltak el. Külön érdekessé tette e mozgalom fejlődését, hogy 1945 végétől kezdve újra működni kezdtek a Hangya-szövetkezetek és egyéb más, régi szövetkezeti szervezetek. A kétféle szövetkezeti mozgalom között érthetően harc keletkezett, amely párhuzamosan folyt a koalíción belül és a koalíción kívül zajló pártharcokkal.

Tudjuk, az eredmény az lett, hogy a földművesszövetkezeti mozgalom betöltött bizonyos szerepet a mezőgazdaság szocialista átszervezésének előkészítésében, de korántsem akkorát, amekkorát eleinte reméltünk. És ma már az is nyilvánvaló, hogy ez nem a kezdeti elgondolás hibájából következett be, hanem a későbbi agrárpolitika és általában a szocialista átszervezés időszakának egyes gazdaságpolitikai hibái miatt. A kezdeti

időszakban sikeresen indult, a dolgozó parasztság széles rétegei meggyőződéssel csatlakoztak hozzá, később azonban nem töltötte be azokat a feladatokat, amelyekre a mozgalom szervezői és résztvevői számítottak.

*

E mostani visszatekintéshez hozzátartozik egy akkori előre tekintés is. 1945 májusában történt, egy szép tavaszi vasárnapon. Apámmal üldögéltünk a Kis-Duna partján, a Csuczar-szigeten, ahol ő is földet kapott, és tervezgettünk, hogy fog ő azon gazdálkodni makói hagymás módra itt, Budapest alatt.

A gondjai onnan eredtek, hogy különös véletlen folytán két helyen is tevékenykedett a földigénylő bizottságban: Makón, őshazánkban, ahova Budapest ostroma után visszatért, mert a szigetszentmiklósi bérelt földön épített tanyánkat elpusztította a háború, majd Szigetszentmiklóson, ahová ismét visszatért, s ahol csak később kezdődött a földreform. Így két helyen is átélte a földreform történelmi drámáját, a földhözjuttatottak felszabadulásának és új reménységeinek élményét. Mindezt a földosztás véglegességének tudatával, abban a hitben, hogy a földkérdés ezzel örökre el van intézve. S éppen ebben rendült meg akkor.

— Látod fiam — mondta —, ez most itt az én földem. Kívántam is, örültem is, hogy az enyém lett, de láttad volna ott, Makón, meg itt is, hogy a többiek szintén hogy örültek. Valósággal megijedtem, annyira mohók és boldogok voltak. És most, hogy nekifogtam munkálni, már nem is olyan tiszta az én örömöm. Most még sok mindenbe belefogtam, de mi lesz azután a földdel? Öcséd is csak addig-ameddig marad itt velem, te meg máris mást csinálsz. Hogy boldogulok én magam a földdel? És azt hiszed, hogy más nincs így vele? Nagyon sokan.

— Igen, igen — feleltem —, de hát a földet mégiscsak fel kellett osztani! Ezt csak nem bánta meg?

— Azt nem, de abban már nem vagyok olyan biztos, hogy ez mindig így maradhat, pedig mi is, a parasztpártban, ezt hirdetjük, de még a kommunisták is ilyesmit mondanak most. Ebben nem vagyok biztos. Azazhogy biztosan tudom: ez az újgazda-boldogság nem tart örökké, ki előbb, ki utóbb túlesik rajta, s akkor kezdhetjük elölről, hogy mit csináljunk a földdel. De hiszen tudod jól, hogy már törtük is rajta a fejünket, amikor még nem osztottuk a földet.

— Az akkor volt — mondtam —, s hogy mikor lesz ez újra sokak gondja, azt most még nem lehet előre látni. Apám életében aligha.

— Ne légy ebben olyan biztos — felelte —, mert mások gyerekei is elmennek más pályára, és más is megöregszik velem együtt. Csak az a baj, hogy nem egyszerre fogja érezni mindenki, hogy valahogy másképpen kellene gazdálkodni. És alighanem éppen azok gondolnak legutoljára másra, akik most földet kaptak. Legalábbis a többségük így lesz, ezt lehet látni itt is, Makón is.

Ennyiben maradtunk akkor. Azóta is sokszor gondolok apám szavaira. Egyéni gondjából fakadó következtetése nem csalt; az történt, amit ő megsejtett, csak még több bonyodalommal és gonddal. De elhinni is nehéz: húsz évvel ezelőtt beszélgettünk így. Négy éve annak, hogy lezajlott a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Most már túl vagyunk azokon a gondokon. Ami most van, az már új korszak, s a földreform sem a vége, sem a kezdete nem volt az agrártörténet nagy periódusainak, hanem átmenet az egyikből a másikba.

KOSSA ISTVÁN

(BALATONLELLE, 1904. MÁRCIUS 31. —
BUDAPEST, 1965. ÁPRILIS 9.)

Gimnáziumi tanulmányai befejezése után Budapestre került, és rövid ideig a „Neue Politische Volksblatt"-nál mint gyakornok dolgozott. 1922-ben került a BSZKRT-hoz, ahol villamoskalauzként dolgozott 1942-ig. 1923-tól tagja volt az MSZDP-nek. Részt vett az akkor még illegálisan működő Villamos és HÉV-alkalmazottak Országos Szövetségének a munkájában, majd 1933-tól több éven át annak főtitkára volt. 1930-ban bekapcsolódott az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék (ESZE) munkájába; 1931-től a Szakszervezeti Tanács tagja. 1933. március 9-én letartóztatták, de bizonyítékok hiányában felmentették. 1942 áprilisában a 401-es különleges munkásszázaddal Ukrajnába vitték. 1943. január 13-án több társával együtt átszökött a szovjet csapatokhoz. Antifasiszta iskolára került, ahonnan 1944 novemberében pártmegbízatással a fronton át Budapestre küldték.

A felszabadulás után 1948-ig a Szakszervezeti Tanács főtitkára, egyidejűleg tagja az MKP Központi Vezetőségének, majd a Politikai Bizottságnak.

1945-től országgyűlési képviselő, 1948 és 1963 között különböző fontos állami tisztségeket töltött be. Az 1956. november 4-én megalakult Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány pénzügyminisztere; 1957. május 9-től 1963. december 15-ig, nyugdíjazásáig közlekedés- és postaügyi miniszter, tagja az MSZMP Központi Bizottságának.

Hideg téli nap volt. Köd ült a város felett, az utcákat latyakos, piszkos hó borította. Már hetek óta éltünk rettegésben a körülzárt Budapesten ágyúdörgés, gépfegyverkattogás, bombarobbanás közepette, amikor 1945. január 12-én reggel ismerős — kétszer hármas — kopogás hallatszott illegális lakásom előszobaajtaján, a kőbányai Stróbl Alajos utcában.

— Valaki az elvtársak közül — szóltam Szabóné elvtársnak, akinél illegálisan laktam, mióta hazajöttem a Szovjetunióból.

Bellák Jani ifjúmunkás lépett be. Ő volt az összekötőm az egyik pártcsoporttal. Vitte-hozta az üzeneteket, a híreket. Ügyes, leleményes elvtársnak ismertük.

— Pista bácsi! Itt vannak a mieink! — lihegte. — Itt, itt az utcában!

Már napok óta túl a laktanyákon, túl a vasúti töltésen állt a front. Esténként a másik oldalról hangszórókon közvetítették a magyar nyelvű felhívást:

— Magyar katonák! Ne harcoljatok a magyar nép ősi ellensége mellett, a németekkel. Tegyétek le a fegyvert! Senkinek sem lesz bántódása! Debrecenben megalakult a független, szabad, demokratikus Magyarország kormánya. Magyarok! Támogassátok a független, demokratikus Magyarország új kormányát!

Pár száz méter választott el bennünket a szovjet csapatoktól. Minden percben, éjjel-nappal vártuk, mikor érnek el hozzánk.

Izgatottan szaladtam az ablakhoz. Óvatosan húztam félre a függönyt. Éppen csak annyira, hogy a parányi résen kileshessek.

A szemben levő ház kapualjában meghúzódva három katona lapult.

— Csakugyan a mieink! — kiáltottam fel örömömben, mert első pillanatban szovjet katonáknak véltem őket. Azután mégis, valami furcsa volt rajtuk. Nem pontosan olyan ezeknek a ruhája, mint a szovjet katonáké!

— Hiszen ezek a román Tudor Vladimirescu hadosztály katonái! — mondtam boldogan.

Szerencse, hogy 1943 őszén tagja voltam annak a delegációnak, amelyik a magyarokat képviselte, amikor egy Moszkva melletti helységben ünnepélyes külsőségek között megalakult a független, szabad Románia első hadosztálya, a román nép nagy szabadsághőséről, Tudor Vladimirescuról elnevezett hadosztály. Innen ismertem én ezt az egyenruhát, amely nagyon hasonlított a szovjet hadseregéhez. Irigyeltük is akkor a román elvtársakat, akik már fegyverrel harcolhattak a szovjet hadsereg kötelékében hazájuk szabadságáért.

— Igen, ezek a mieink — állapítottam meg most már határozottan. — A ruhásszekrény alá szerelt dobozból magamhoz vettem pisztolyomat, ki akartam szaladni az utcára, de a kapuban öt román katona lövésre emelt géppisztollyal elállta utamat. Két kezemet azonnal az ég felé emeltem, pedig legszívesebben a nyakukba ugrottam volna, ehelyett azonban a katonák mögött álló román tiszt ugrott a nyakamba, félrelökve embereit.

— István! István! Nem igaz! Te itt? Te itt vagy? Tényleg te vagy, Kossa elvtárs?!

Melegen ölelkeztünk össze Goga Radulescu elvtárssal, a Tudor Vladimirescu hadosztály főhadnagyával.

Még az Urálból ismertük egymást. 1943 őszén találkoztunk először egy magyar—román hadifogolytáborban antifasiszta nevelőmunkán. Nagyon összebarátkoztunk. Közös gondjaink, közös bajaink voltak a ránk bízott hadifoglyokkal. Majd szétváltak utjaink. Azután, amikor megalakult a Tudor Vladimirescu hadosztály, ott újra találkoztunk. És íme, most itt, harmadszor.

A katonák leeresztették géppisztolyukat, és meghatottan figyeltek bennünket.

A lépcsőház ablakának üvegcserepe az I. emeletről csörömpölve hullott lefelé egy sorozat géppisztolylövés nyomán. Beugrottunk a kapu alá. Valahonnan most már egy nehézgépfegyver is kattogott.

Goga parancsot adott katonáinak. Én meg a padlásra szaladtam, hogy megfigyeljem, honnan lőnek bennünket. Gondoltam, Gogáék segítségére leszek. Hiszen itt front van. Ez az első vonal!

A szomszédos fatelep deszkarakásai között volt a géppuskafészek. Pontosan lehetett látni a torkolattüzet. Egy kis tankelhárító ágyú felállításával bajlódtak ott a németek. Egy-egy gépfegyversorozat után ijedten, óvatosan dugták ki fejüket körülkémlelni.

Rohantam lefelé jelenteni Gogának, mit láttam.

A lépcsőház üres volt. A Stróbl Alajos utcától végig az Asztalos Sándor utcáig hangos puska- és aknatűzben folyt a harc Budapest felszabadításáért. Óvatosan, a fal tövében, egyik kaputól a másikig lapulva futottam végig az utcán. Gogáékat sehol sem láttam. Nyomuk veszett. A fronton, az első vonalban nem olyan könnyű mozogni, különösen, ha utcai harc folyik. Megtalálni még nehezebb valakit.

Azután az egyik kapualjból egyszer csak orosz szó ütötte meg fülemet.

— Vengri! Vengri! Bunker! Bunker! — rántott be a kapu alá egy jól megtermett orosz katona.

Hát persze, hogy mentem a bunkerba, de azért még először őt is megcsókoltam mind a két orcáján.

— Szpasziba, továris! Köszönöm a szabadságomat, a szabadságunkat nektek, elvtársak! — Ezt már oroszul mondtam. Most meg ő volt meglepődve.

De Gogáékat sehol nem találtam.

Most az én oroszom faggatott. Nem kellett nagyon, mondtam én magamtól is, hogy ki vagyok. Amikor befejeztem, a parancsnokához kísért. Ezt külön is kértem, mert utasítást kaptam, hogy ha felszabadulok, azonnal menjek egy magasabb parancsnokságra.

Alacsony termetű hadnagy volt a parancsnok. Tiszta, frissen borotvált. Neki is el kellett mondanom, ki vagyok. Kértem, hogy kísértessen a legközelebbi felsőbb parancsnokságra.

Misát, az én jóképű, öles termetű oroszomat adta mellém. Az MTK- és a BSZKRT-sporttelep közötti utcán mentünk át a MÁV Jancsi-telep felé.* Az MTK pályán még németek tartották magukat, pedig a mieink már bent voltak a Kerepesi temetőben. Az én Misám is beavatkozott a harcba. Volt nála néhány kézigránát, azokat hajította át a kerítésen.

— Egészségetekre! — mondta minden dobás után. Én meg egyre sürgettem, hogy menjünk, mert az én feladatom most fontosabb.

A Jancsi-telepi templommal szemben egy emeletes házban volt az ezredparancsnokság. Szinte mindjárt az első vonalban. Az asztalon nagy halom térkép. A tisztek között hangos vita.

Nem valami barátságosan fogadtak, úgy mint aki feleslegesen zavarja őket. Először csak félvállról beszéltek hozzám. Látszott, hogy inkább csak

* Jancsi-telepnek nevezik még ma is a Hungária körút és a Salgótarjáni út mellett elterülő, MÁV Északi Főműhelyhez tartozó kislakásos telepet.

azért állnak szóba velem, mert oroszul beszéltem. Csak amikor beszámoltam küldetésemről, akkor kezdett eloszlani a bizalmatlanságuk.

Beszélgetés közben szememet nem tudtam elfordítani a sarokban álló asztalról, amelyen nagy halom kenyér, hús, gőzölgő teáskanna állt. Talán lesírt arcomról a sok éhezés, mert odaültettek az asztalhoz.

— Egyél, egyél! — biztattak.

Olyan nagyon nem kellett engem biztatni. Ettem, faltam, hiszen előző nap főztük meg Szabóéknál az utolsó két marék babot. Csak úgy vízben, még sónk se volt hozzá. Most mindjárt rájuk gondoltam.

Beszéltem is róluk az őrnagynak, aki éppen befejezte a telefonálást. Én még ettem volna, de abba kellett hagynom, mert egy kis dzsip állt elő. Beszálltunk. Velem jött Misa meg az őrnagy. Jó sok élelmet pakoltunk fel, amit Szabóéknak vittünk.

Misa lihegve cipelte fel a csomagokat Szabóékhoz, ahol már egyébként együtt volt az egész ház. Szabó néni, aki eddig hűséggel őrizte titkomat, most mindent elmondott rólam a háziaknak.

Azután egy óra múlva ott álltam Malinovszkij marsall előtt. Jelentettem, hogy végrehajtottam azt a feladatot, amellyel illegálisan Budapestre küldtek.

Másnap a Korponai utcában levő szovjet városparancsnokságon gyülekeztünk. Egymás után kerültek elő az elvtársak. Török János, Bartha Bertalan után megérkezett Vas Zoltán is. A kőbányai elvtársakat gyorsan összeszedtük. Előkerült idősb és ifjabb Fock Jenő, a Kelemen testvérek, Szabados József, Gunyics (Gál) Lajos, a két Florek, Fock Jenőné, Fock Manyi, Szép József, Borbándi Antal, Borka Attila, Kutika Károly, Horváth Pál, Lévi Tibor, Bér András, Horváth Gyula, Szappanos Árpád, Korompai, Katz (Kovács) Miklós, Hajdók Béla, Harmati Sándor és még sokan mások más kerületekből is, akik itt, Kőbányán szabadultak fel.

Már valóságos pártház volt a parancsnokság, amikor végre helyiség után néztünk. A mai Zalka Máté tér és a Kőrösi Csoma Sándor utca sarkán levő nagy épületet rendeztük be pártháznak. Itt alakult meg a pártszervezet is, meg a nemzeti bizottság is. Mindjárt megbíztuk Gál Lajost a kerületi rendőrség megszervezésével, és kineveztük kerületi rendőrkapitánynak. Ifjabb Fock Jenő pedig a kerületi pártszervezet titkára lett.

Január 15—18-a között Vas Zoltán, aki elsőnek érkezett a moszkvai magyar pártvezetők közül Budapestre, összehívta a Központi Bizottság tagjait. Valahol a Hungária körúton, Péter Gábor lakásán gyűltünk össze: Vas Zoltán, Kiss Károly, Kovács István, Bartha Bertalan, Török János,

Péter Gábor és még néhányan. Beszámoltam, hogyan hajtottam végre azokat a megbízásokat, amelyeket a párt külföldi szervezetétől kaptam, amikor illegálisan hazajöttem. Megfelelő csoportokat hoztunk létre a pártház céljára már előre kiszemelt épületek lefoglalására.

Az egyik épület a Tisza Kálmán téri egykori Volksbund székház, a mai Köztársaság téri pártház, a másik a Csengery utca 69. sz. alatti Vasúti és Hajózási Klub volt.

A csoportoknak kiadtuk az utasítást: amint felszabadulnak, azonnal jöjjenek a Tisza Kálmán téri vagy a Csengery utcai ház elé.

Misával, — akit közben őrmesterré léptettek elő — mentünk a Tisza Kálmán térre, a volt Volksbund-házhoz. A nagy, hatalmas kaput zárva találtuk.

Percekig tartó erős dörömbölésre végre egy öregasszony nyitott kaput. Csak egyedül lakott az óriási épületben, ahol minden a helyén volt, mintha csak most keltek volna fel az íróasztaltól.

Misa azonnal egy nagy fehér kartonlapot szerzett, azután egyesült erővel kirajzoltuk rá: A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA SZÉKHÁZA. Az orosz szöveget Misa írta. A kartonlapot kiszegeztük a kapura.

Az öregasszonynak pedig megmondtuk, hogy senkit se engedhet be a házba. Mi nemsokára visszajövünk.

A Csengery utcában egy lelket sem találtunk. Mintha csak teljesen kihalt volna a ház. Még az óvóhelyen sem voltak. Tárva- nyitva minden. Fenekestül felforgatva irodák és lakások.

Ide is kitettünk egy táblát. Még azt is odaírtuk oroszul: „Tilos a belépés!"

Azt hittük, ez segít. Azután visszamentünk a Tisza Kálmán térre. Már nagy tömeg csoportosult a kapu előtt, és a táblát nézték. Az orosz betűket silabizálták. Misa ragyogó arccal figyelte a hatást. A tömegben ismerősöket kerestem, és találtam is nem is keveset. A titokban szájról szájra járt felhívás nyomán jöttek.

Mire az öregasszonyt megint kidörömböltük kaput nyitni, addigra már jó sokan voltunk együtt. Az új honfoglalók!

Misa mindjárt őrséget vállalt, mert már kezdett a tömeg veszélyesen nagy lenni. Mindenki be akart jönni. Mindenki legalább kezet akart velünk szorítani. Olyanok is akadtak — ismerősök —, akik azelőtt messze elkerültek minket, most a nyakunkba csimpaszkodtak, csókoltak bennünket. Misa mellé segítségül elvtársakat is állítottunk, akik minden belépőt igazoltattak. Óránként kellett a váltást megszervezni, mert olyan nagy

volt a tömeg. A házban fegyvereket is találtunk. Igaz, töltény nélkül, de a fegyverek meg a sebtében varrt vörös karszalagok megtették hatásukat.

Estére azok az elvtársak is megérkeztek, akik a délelőtti Hungária körúti összejövetelen részt vettek. Megint ülést tartottunk. Most már kétszer annyian voltunk, mint reggel. Hajnalig üléseztünk, mindenki megkapta feladatait a legközelebbi napokra. Én főpolgármester lettem, és még azzal is megbíztak, hogy kezdjem szervezni a szakszervezeteket.

Ez és a Hungária körúton megtartott pártvezetőségi ülés nem volt hivatalos. Inkább afféle munkaértekezlet, amelyen az eddig előkerült, ismert elvtársak vettek részt.

Óránként kaptuk az örömhíreket újabb meg újabb elvtársak előkerüléséről, máskor meg rossz híreket elvtársak pusztulásáról. Már ezen az ülésen is felvetődött, hogyan rendezzük a hazai és a moszkvai pártvezetőség egymáshoz való viszonyát, hogyan biztosítsuk a párt egységes vezetését az irányítás egysége érdekében. Egyelőre elhalasztottuk a döntést, míg a Debrecenben tartózkodó volt emigránsokkal nem tanácskozunk, vagy amíg a pártszervezetnek ez a részlege Pestre nem jön.

Értékeltük a pillanatnyi helyzetet. A kommunista párt iránt óriási volt az érdeklődés. Ezt elsősorban annak tulajdonítottuk, hogy eddig semmiféle más párt még nem jelentkezett, de nem működött egyetlen hatóság sem, ahova az emberek ügyes-bajos dolgaikkal fordulhattak volna. Egyetlen szilárd pont volt csak a város felszabadult részében, és ez a mi pártházunk volt, ahol szinte percről percre szerveződtek különböző hatóságok. Itt alakult meg a polgármesteri hivatal. Itt jött létre a Budapesti Főkapitányság. Itt szerkesztették az első napilapot, a „Szabadság"-ot. Itt volt még a börtön is a pincében. Az egyes kerületek élére elöljárókat és rendőrkapitányokat neveztünk ki. Elvtársaknak megbízást adtunk, hogy szervezzék kerületenként a pártot is. Most az is bebizonyosodott, hogy a sok évtizedes illegális munka nem volt hiábavaló. Az 1919-es első proletárdiktatúra emléke nem tűnt el nyomtalanul. A ház előtti tömegben ott voltak azok is, akik tőlünk várták, hogy a felszabadulás után itt más világot teremtünk.

Az én főpolgármesterségem igen rövid életű volt. Talán három napig tartott, mert harmadnapra előkerült dr. Csorba János, és neki adtam át tisztségemet. Csak egyetlen felhívás jelent meg aláírásommal, amelyben Budapest népét a romok eltakarítására, a hullák és állati tetemek elföldelésére hívtam fel. Még kineveztem a budapesti városi közüzemek igazgatóit is. Ma már csak egyre emlékszem: Berecz Béla elvtársat a Fővárosi Kenyérgyár igazgatójának neveztem ki.

Pár nap múlva híreket kaptunk, hogy a Szociáldemokrata Párt szervezkedik, régi fészkükben, a Conti utcában gyülekeznek. Engem bíztak meg, hogy lépjek velük érintkezésbe. Bán Antal fogadott. Akkor láttam először. Pedig a háború előtt minden szociáldemokrata vezetőt személyesen ismertem. A Szociáldemokrata Párt vezetőjeként mutatkozott be. Amikor Szakasits Árpád után érdeklődtem, akivel néhány nappal a felszabadulás előtt még beszéltem egy budai illegális találkozón, gúnyos hangon válaszolt:

— Remélem, nem maguk akarják megszabni, hogy ki vezesse a mi pártunkat?

— Nem, nem! — hárítottam el a gyanúsítást. — Mi azokkal dolgozunk együtt, akik már előkerültek. — Megállapodtunk a két párt vezetői közötti találkozás időpontjában és helyében. Már akkor presztízskérdést csinált belőle, hogy az első találkozó a Conti utcában legyen. Meg is egyeztünk ebben. Azután más okokból kifolyólag mégsem ott, hanem nálunk, a mi pártházunkban ültünk először össze.

Közben teljes erővel szerveztem a szakszervezeti mozgalmat. Különösen azután, hogy Apró Antal szerencsésen megkerült a debreceni kormányhoz megtett illegális út után. Ettől kezdve már csaknem teljesen a szakszervezetek szervezésével foglalkoztam. A pártban Apró Antal vette kezébe a szakszervezeti ügyeket.

Elvtársakat küldtünk ki a város minden részébe, üzemekbe is, hogy felkutassák a régi szakszervezeti embereket. Másokat a régi szakszervezetek helyiségeibe irányítottunk, hogy indítsák meg a szakszervezeti életet.

Nevezetes dátum lett 1945. január 18. Erre a napra hívtuk össze az ismertebb szakszervezeti vezetőket, akikkel akkor fel tudtuk venni az érintkezést. A szabómunkások Almássy téri helyiségében jelen volt Apró Antal, Bartha Bertalan, Kisházi Ödön, Vas-Witteg Miklós, Kőmüves József, Brumiller László, Galló Ernő, Kovács Imre, Reisz Móricz, Széll József, Villám János, Ratkó Anna, Róka Pál, Haimann János, Köves András meg én, és rajtunk kívül még néhányan.

Eléggé nehezen gyülekeztünk, mert Újpestről, Pesterzsébetről, Pestlőrincről bizony gyalog kellett mindenkinek bejönnie.

Ezen az első ülésen két dolog került szóba: a Szakszervezeti Tanács megalakítása, és hogy hogyan menjünk tovább előre a szervezkedés útján, különös tekintettel azokra a rétegekre, amelyek a Horthy-rendszer alatt teljesen szervezetlenek voltak.

Az utóbbi kérdés mögött tulajdonképpen elrejtve az húzódott meg, hogy szakmai vagy ipari szakszervezeteket hozzunk-e létre.

Az első kérdésben viszonylag hamar megegyeztünk. A SZOT elnöki tisztségére Vas-Witteg Miklóst jelöltük, főtitkárnak pedig engem. Tagoknak a jelenlevőket javasoltuk néhány kiegészítéssel. Pár helyet szabadon hagytunk azok számára, akiknek életben maradásában még reménykedtünk.

Mindjárt meg is állapodtunk, hogy az új Szakszervezeti Tanács részére megfelelő helyiségről gondoskodunk, és a régi Szaktanács irattárát, vagyonát felkutatjuk. Hivatalosan a Szakszervezeti Tanács 1945. február 7-én alakult meg. Ezen az ülésen került sor a vezetőség megválasztására is. Elnöknek Kisházi Ödönt, főtitkárnak Kossa Istvánt, titkároknak Vas-Witteg Miklóst, Csaplár Pétert, Piros Lászlót és Petrák Ferencet választották meg.

Úgy döntöttünk, hogy azokon a területeken, ahol eddig nem volt szakszervezet, ott ipari szervezkedés formájában induljon meg a munka; például a közlekedési dolgozók csak a Közlekedési Dolgozók Szakszervezetéhez tartoztak volna, illetve tartoztak is egy darabig az összes közlekedési ágak dolgozói, beleértve a postát is. A többi szakmai alapon szervezett szakszervezetek előbb erősödjenek meg, és utána fogunk dönteni. Már akkor kimondtuk, hogy az ipari szervezeti forma a helyes, erre kell törekedni. A cukrászok és pékek már el is határozták, hogy azonnal egyesülnek az Élelmezési Dolgozók Szakszervezetében. A nemesfémesek is bejelentették, hogy nem alakulnak újjá, önálló szakszervezetté, hanem a vasasokhoz akarnak tartozni.

Nagyon nehéz volt megmagyarázni és a jelenlevőkkel megértetni, hogy az a régi szervezeti forma, amelyben egy-egy üzem dolgozói más-más szakszervezetnek voltak a tagjai, nem válik be az új rendszerben. Hivatkoztam arra, hogy a nyugati országokban is mindinkább tért hódít az ipari szervezkedés, vagyis hogy egy üzem összes dolgozója, mérnök és segédmunkás egyaránt egy szakszervezetnek legyen a tagja. A Szovjetunió üzemeiben is így van. Elég sok hümmögés közepette egyeztünk meg abban, hogy legalábbis célul az ipari szervezkedést tűzzük ki.

Néhányan azon a véleményen voltak, hogy a főtitkári tisztséget csak ideiglenesen töltsék be, csak addig, amíg Peyer Károly elő nem kerül. Heves vita alakult ki emiatt, végül is úgy döntöttünk, hogy minden tisztség úgyis ideiglenes, hiszen magunk választottuk meg magunkat, mihelyt az ország felszabadul és a helyzet tisztázódik, megtartjuk a szakszervezetek országos kongresszusát, és majd ott választjuk meg a végleges vezetőséget.

Ugyanezt kimondottuk az egyes szakszervezetekre vonatkozóan is.

Egyébként az elnevezésről is döntöttünk: Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége.

Még egy megbízást kaptam: szerezzek a szakszervezeti vezetők részére a szovjet városparancsnokságtól szabad mozgást biztosító igazolványt. Nagy szó volt ez akkor!

Budán még befészkelve tartották magukat a németek. Házról házra folyt a harc. Már csak a Várat és a Vár alját tartották birtokukban, de azért be-belőttek a városba. Mi már szervezkedtünk, békés építőmunkát folytattunk. Jártuk az üzemeket, ahol nem volt vezetőség, ott is megindítottuk a munkát. Élelmiszert szereztünk. A munkába sietők emberek sokszor az utcán haltak meg náci fegyverek halálos lövésétől. Mindennap tucatnyi esetről kaptunk jelentést. Nagy bátorság, hősiesség kellett ahhoz, hogy valaki kimerészkedjen az utcára.

Nem volt élelem, nem volt víz, villany, közlekedés. Az utcákat rom, szenny borította. Kilőtt, kiégett személygépkocsik, teherautók, tankok, temetetlen hullák és állati tetemek hevertek szerteszét.

Mozgósítottuk a közművek és a BSZKRT dolgozóit, akik hősies munkát végeztek. Napról napra több lakásban gyulladt ki a villany, több házban folyt a csapokból a víz. Február 7-én megindult az első villamos is a rákospalotai híd és az újpesti kocsiszín között, majd rövid idő múlva a 3-as villamos a Nyugati pályaudvartól Újpestre, és a 23-as villamos a Közvágóhídtól a Fiumei (ma Mező Imre) úton át a Városligetbe. Ha lassan is, de kezdett az élet visszatérni a városba.

Végre befutott az első tehervonat a Józsefvárosi pályaudvarra. Burgonyát hozott. Azonmód az egész szerelvényt mozdonyostul a körútra húzattuk ki. Ott, a Nemzeti Színház előtt folyt a burgonyaosztás. Egymás után jöttek a vonatok. A körúti burgonyamérésnek hamar híre ment a városban. Ezrek jöttek zsákokkal felszerelve, és aki 10 kg burgonyához jutott, az már úgy érezte, megmenekült az éhhaláltól. A kórházakban az orvosok százai oltották az embereket tífusz ellen a Szovjetuniótól kapott oltóanyaggal. Ezzel Budapest megmenekült a járványtól, de az éhség tovább fenyegetett. Tízezrek kerekedtek fel és indultak el vidéki élelembeszerző útra. A Budapestről kivezető országutakon végeláthatatlan sorok vonultak kézikocsikkal, talicskával, gyerekkocsival vagy egyszerűen csak hátizsákkal. Az országút másik oldalán már megrakodva hömpölygött vissza a tömeg, sokszor leszorulva az út menti árokba, amikor egy-egy szovjet katonai alakulatnak helyet kellett adni az úton. Az élelmesebbje még a katonai kocsikra is felkéredzkedett. A szovjet katonák pedig szívesen segítettek.

A Keleti pályaudvar előtt aranyért mérték a lisztet. Kiégett üzletek kirakataiban alkalmi árusok pogácsát, tökmagot, rántott húst, vagdalt húst árultak. A kifosztott üzletek, áruházak árui is kikerültek az utcára. Virágzott a feketekereskedelem. A Keletitől az Erzsébet-hídig, a Boráros tértől a Nyugatiig, no meg a Kálvin téren drága pénzért mindent lehetett kapni.

Január vége felé Gerő Ernő feljött Debrecenből, és átvette a párt irányítását. Nappal ezerfelé szaladtunk, szerveztünk, tárgyaltunk; este elég gyakran egybegyűltünk hivatalosan is, máskor meg csak úgy egymás informálására. Az elvtársak összehívása nem okozott gondot, mivel mindnyájan a pártházban laktunk és ott is étkeztünk. Két konyhánk volt, az egyik nekünk, a bent dolgozóknak főzött, a másik pedig az udvaron volt felállítva. Nyolc—tíz katonai gulyáságyúban naponta reggeltől estig folyt itt a főzés. Néha öt—hat lovat is megfőztek gulyásnak.

A ház előtt emberek végtelen sora állt edényekkel, arra várva, hogy egy-egy tál meleg ételhez jussanak. Egyik-másik még haza is vitt belőle.

Esetenként le-lementünk az ételosztáshoz. Sok-sok ismerős elvtársat így „halásztunk ki" a tömegből.

Még a Szaktanács megalakulása előtti napokban történt. A sorban magas, ősz hajú, két botra támaszkodó férfira lettem figyelmes.

— Nem ismersz meg már, Pistám? — szólított meg.

Reisz Móricz volt, a Húsipari Munkások Szakszervezetének titkára. Mindjárt kivezettem a sorból, és mindaddig, amíg nem rendeződtek a viszonyok, lakására küldtük az élelmet. Nem ő volt az egyedüli, akiről így gondoskodtunk.

A Szaktanács munkáját is meg kellett kezdeni. Székházat kerestünk. Előbb az Akadémia utcai egykori delegációk házára gondoltunk. Ez a ház lett később a kommunista párt központi székháza. De ez a Tisza Kálmán tértől akkor túl messzire volt.

Így esett azután a választás a Fiumei út 4-re.* Néhány szobát kitakarítottunk az I. emeleten, és kitettük a táblát a kapura: „A Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége."

Néhány nap múlva már itt is őrséget kellett a kapuba állítani, olyan tömeg jelentkezett.

Amikor a teljesen üres házat elfoglaltuk, még úgy gondoltuk, hogy az I. emelet elég lesz a Szaktanácsnak, a többibe pedig odatelepítjük a bányászokat, földmunkásokat, textileseket és még más szervezeteket. Az

* Valamikor a Kivándorlók Otthona volt.

első héten bebizonyosodott, hogy alaposan elszámítottuk magunkat. Húszan dolgoztunk, de a felénk áradó tömeget még így sem tudtuk fogadni.

Mindenki akart valamit. Kisiparosok jelentkeztek, hogy megnyithatják-e a műhelyüket? Hát persze, nyissák csak meg! Pásztor és Némedi Varga Jakab a kisiparosok szervezetének létrehozása ügyében jöttek. Szervezkedhetnek-e? És hogyan? Ők szakszervezetet akartak szervezni. Régi szervezett munkások voltak, akiket annak idején feketelistára tettek és kényszerből iparengedélyt váltottak, de végig megtartották szakszervezeti tagságukat. Sok százan voltak ilyen kisiparosok és kiskereskedők. Most a kisiparosokat és kiskereskedőket akarták szakszervezetbe tömöríteni. Nem kis dolog volt meggyőzni őket, hogy ez nem lenne jó. Szervezkedni azonban helyes, és segítsék a munkát megkezdeni. Így kerültek jó ideig a Szakszervezeti Tanácshoz a kisiparosok, és ugyanígy a kiskereskedők. Szervezetük nem volt a SZOT tagja, de baráti tanácsokat tőlünk kaptak.

A nemzeti bizottság már működött, Tildy Zoltán elnökkel az élen. A nemzeti bizottság határozatot hozott a népbíróság felállítására. Az tárgyalta a két tömeggyilkos, Rotyis és Szivós és felbujtóik bűnügyét. Dr. Major Ákos volt a népbíróság elnöke, Némedi Varga Jakab, Kruzslák Béla, dr. Balla Antal, Löbl István a népbírósági ülnökök.

Az élet mindinkább normalizálódott. Különösen azután, hogy Budapestet a szovjet hadsereg teljesen felszabadította, megszűnt a közvetlen életveszély, és a közlekedés, ha döcögve is, de megindult.

Az üzemekben is lassan-lassan megkezdődött a termelőmunka. De nem volt, aki irányítsa. A tőkés tulajdonosok és a gyárak vezetői többségükben elmenekültek, akik meg itthon maradtak, azoknak nemigen akarózott a munkát megindítani. Áramhiánnyal, anyaghiánnyal, szénhiánnyal és még ezerféle kifogással álltak elő. Nem, semmi esetre sem akartak nekünk segíteni, hogy talpra állítsuk az országot. Azt hitték, hogy így más irányba tudják terelni a fejlődést, a politikai kibontakozást. Leleményesek voltak újabb meg újabb kifogások kitalálásában. Húzni, elodázni akarták a termelés megkezdését.

A kommunista pártban és a Szaktanácsban megtárgyaltuk a helyzetet, és arra a következtetésre jutottunk, hogy a tömegek aktivitását ébren kell tartani, sőt még fokozni is kell. A tőkések számára pedig olyan helyzetet kell teremteni, hogy befolyásuk, régi hatalmuk, összeköttetéseik, a politikában való nagyobb jártasságuk ne érvényesülhessen. Rá kell kényszeríteni őket akaratuk ellenére is, hogy segítsenek az élet helyreállításában.

A Szakszervezeti Tanács ezért határozatot hozott az üzemi bizottságok

felállításáról. Fő feladatul azt jelölte meg, hogy ahol nem volt az üzemnek felelős vezetője, ott a tulajdonos egy képviselőjét szorítsák rá a munka megindítására, ahol pedig nincs senki a vezetők közül vagy nem jelentkeznek, ideiglenesen vegyék kézbe az irányítást. Második feladatul kapták, hogy szervezzék meg az üzem dolgozóinak ellátását.

És most már megindult a munka. Eleinte, ha egy-egy tányér bab- vagy krumplileves jutott a dolgozóknak, az már nagy eredménynek számított. Megint a szovjet hadsereg segített rajtunk. A legtöbb üzemnek tehergépkocsit bocsátott rendelkezésére, és ezen indultak az üzemi élelmiszer-beszerzők vidékre, ahonnan élelemmel megrakodva jöttek haza. Persze, az élelmiszer beszerzése sok mindentől függött. Fogyasztási cikkeket gyártó üzemek könnyebben boldogultak, ezért minden üzem legalább egy üzemrészt átállított olyan termékek gyártására, amelyekkel jól lehetett cserélni falun. A pénz most még nem azért forgott gyorsan, mert az inflációtól féltek, hanem azért, mert valóban nem volt pénz, vagy legalábbis nem volt elég pénz az országban. A Szálasi-féle nyilasbanda magával vitte a Nemzeti Bank egész pénzkészletét, a pénzjegynyomda kliséit és felszerelését, berendezését is.

Amint megindultak az üzemek, jelentkeztek a tulajdonosok vagy megbízottaik. Felháborodva tiltakoztak az üzemi bizottságok működése ellen.

Fenyő Miksa és Knob Sándor, a hírhedt újjáalakult Gyáriparosok Országos Szövetségének vezetői, szinte naponta kilincseltek nálunk a SZOT-ban. Követelték, hogy mutassuk fel a törvényt, amelynek alapján az üb-k működnek. Megígértem nekik, hogy 200 000 ember kíséretében elviszem a GYOSZ-ba.

— Ha akarják, uraim, akár 300 000-en is leszünk.

Megköszönték. Ebből nem kértek.

— Legalább szűkítsék le valamiképpen az üb-k hatáskörét — mérsékelték most már követeléseiket.

Ezt megtettük. Kiadtuk az üzemi bizottságok ideiglenes szabályzatát azzal, hogy ha majd a kormány Budapestre jön, akkor jóváhagyatjuk. A GYOSZ vezetői ezután is gyakran meglátogattak bennünket. Kérték, hogy részletesen magyarázzunk meg minden paragrafust, mert szerintük a különböző üzemekben különbözőképpen értelmezik őket. Ennek mi igazán örültünk, mert ez bizonyította, hogy az üb-k megértették a lazán megfogalmazott szabályzat szándékait, és úgy alkalmazták, ahogy a helyszínen a leghatásosabb volt. Nem is titkoltuk ebbeli szándékainkat. Sőt

biztattuk őket, hogy a szabályok legtágabb értelmezésével éljenek, amikor az lehetséges és hasznos a munkások érdekében.

Nagy-nagy érdeme az akkori üzemi bizottságoknak, hogy a kifosztott, leszerelt, kiégett gyárak termelése hallatlan rövid idő alatt megindulhatott. Igaz munkás leleményességgel, ki tudja ma már milyen módon, hogyan, de mindig volt anyag, áram és minden ami kellett. Persze, sokszor nem azt termeltek, amit eredetileg, hanem legtöbbször közszükségleti cikkeket. Azokban az üzemekben pedig, ahol szovjet üzemi parancsnokság volt, a szovjet hadsereg részére folyt a munka. Ezekben a dolgozókról is a szovjet parancsnokság gondoskodott.

Amikor a tőkések látták, hogy az üb révén milyen fegyver van a kezünkben, új taktikához folyamodtak. Azok, akik ellen azelőtt minden fillér bérjavításért kemény harcot kellett folytatni, sokszor hetekig tartó sztrájkokat szervezni, most hirtelen bőkezűek lettek. A szállítómunkások egyszer 160 pengő bérjavítást kértek. Mi ezzel egyetértettünk. A tőkések 400 pengőt ígértek. Túllicitáltak bennünket. Így akarták befolyásunkat csökkenteni. Így akartak bennünket lejáratni, de más módon, másképpen is.

Különböző kedvezmények nyújtásával, ígérgetésekkel, de a fenyegetésektől sem riadva vissza, sok helyen maguk mellé állították az üb-k egyes tagjait. Különösen azokban az üzemekben, ahol a háború előtt nem vagy csak igen kis számban voltak szervezett munkások. Az ilyen üzemek üzemi bizottságába nem mindig a legjobb elemek kerültek. Akadtak közöttük, akik azért akartak jó szolgálatot tenni a tőkésnek, mert nagyszerű jövőt reméltek a maguk számára, ha majd a tőkések szája íze szerint alakulnak a dolgok. Mások meg pillanatnyi haszonért próbáltak eladni bennünket. Aztán voltak gyávák is, akik még emlékeztek — emlékeztették is őket — az 1919 utáni megtorlásokra. Gondolták, nálunk azzal biztosítják magukat, hogy vállalják az üb-tagságot, a tőkések érdekeinek védelmével pedig a tőkéseket kötelezik le.

Más bajaink is voltak. Régi szervezett munkások, az első Tanácsköztársaság veteránjai, az ún. 19-esek, elérkezettnek látták az időt, hogy teljesen kezükbe vegyék az üzemeket. Amikor megmagyaráztuk, hogy most nincs napirenden a szocializálás, sőt még a nacionalizálás sem, akkor szövetkezeti alapon akarták az üzemeket átvenni. Sehogy sem ízlett nekik, hogy visszaengedtük a tőkéseket az üzemekbe, és sokszor még segítettük is őket, hogy a termelést megindítsák. Jó iskola volt az üb a magyar dolgozók számára. A későbbi gazdasági, társadalmi, közigazgatási, kulturális funkcionáriusok tízezrei mint üb-tagok kezdték mozgalmi munkájukat.

Február elején történt. A budapesti nemzeti bizottság határozatot hozott: küldöttséget meneszt Debrecenbe az Ideiglenes Kormányhoz, hogy a kapcsolatot felvegyük vele.

A küldöttséget Varga Béla kisgazdapárti pap politikus vezette, aki később mint az országgyűlés elnöke szökött ki az országból. Tagjai voltak: Bechtler Péter alpolgármester, Dr. Ries István a Szociáldemokrata Párt, Drahos Lajos a kommunista párt és én a szakszervezetek részéről. A szovjet városparancsnokságtól kapott két autón indultunk el. Lent az Alföldön még lábon állt a rizs, sok helyütt még a gabona is. A kukorica töretlen, a cukorrépa legfeljebb kupacokban, kint a földeken. Hajdúszoboszló és Debrecen között végig, ameddig a szem ellátott, kilőtt tankok feketéllettek a havas mezőkön. Debrecenben csodás világ várt bennünket. Az utcasarkokon óriási ruháskosárban árulták a friss, gőzölgő fehér cipót. A kirakatokban ropogósra sült liba, kacsa, csirke, pirosló alma, aranysárga körte, minden földi jó, amit mi, pestiek, már el is felejtettünk. Szinte szédültünk még a láttukra is.

Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök fogadott bennünket Faraghó közellátási és Vörös honvédelmi miniszter társaságában. Varga Béla adta elő jövetelünk célját: nyújtsanak mennél gyorsabb segítséget Budapestnek, hogy legalább enyhíthessünk a súlyos élelmezési helyzeten. A kormány tegye át székhelyét mielőbb Budapestre, az ország fővárosába.

Dálnoki nem látott valami szívesen minket. Válasz helyett ki akart oktatni:

— Önök túl sok jogot gyakorolnak, ami a kormányé, sőt az államfőé. Maguk egyébként is törvénytelenül működnek, mert a nemzetközi szabályok szerint a fronttól 60 km-es területen belül nem lehet polgári közigazgatás. Budán még ott vannak a németek, maguk meg már akasztatnak. Ha ezt a nagy szövetségesek megtudják, még a szovjet kormánynak is kellemetlen lesz. Maguk, kérem — itt szélesre tárta karjait, jelezve, hogy valamenynyiünkre érti —, egyébként is úgy viselkednek, mintha maguk lennének a kormány. Pedig a kormány én vagyok. — Hamar kijavította magát ...Mi vagyunk.

Dr. Ries István jogi vitába keveredett a vezérezredes miniszterelnökkel.

— Elismerem, hogy a miniszterelnök úr jobb katona, mint én, hiszen többre is vitte a katonaságnál, mert én csak hadnagy vagyok — mondta gúnyosan —, de a jogi kérdésekhez azért én jobban értek.

Dálnoki elértette a gúnyt. El is vörösödött. Nagyon feszélyezhette magát minisztertársai előtt.

Már hosszúra nyúlt ez az értelmetlen vita. Varga a maga módján védekezett, Dálnoki meg csak mondta a magáét, nem hagyta abba. Én meg már meguntam ezt a felesleges szófecsérlést, ezért aztán közbevágtam:

— Valamit az élelmezésről is szeretnénk már hallani, kegyelmes uram!

Dálnokit mintha darázs csípte volna meg. Szinte feljajdult. Most újra nyakig bíborvörös lett.

— De kérem — nem is nagyon leplezte dühét —, mégiscsak sok, hogy félbeszakítanak. Én a miniszterelnök vagyok.

— Tudjuk mi ezt — morogtam közbe.

— Azért is jöttünk ide, mert miniszterelnök — segített nekem Drahos Lajos.

— No hát azért én megfelelő hangot kérek — szólt elég erélyesen, sőt rendreutasítóan.

— Azért mégiscsak kérjük, szóljon már valamit az élelmezésről — fogtam a hangot enyhébbre, hogy a feszültséget feloldjam.

Láttam, Vargának nem tetszett, hogy átvettem tőle a szót. Dálnoki most nagyon határozottan felém fordulva, keményen megnyomva a szót, válaszolt:

— Természetesen a kormánynak szívügye Budapest ellátása, mindent megtesz a kérdés megoldására. — Ezután félreérthetetlen mozdulatot tett, hogy tudtunkra adja: vége a kihallgatásnak. De én nem hagytam magam.

— És szabad érdeklődnöm — udvariaskodtam újra —, mikor és mennyi élelmet kapunk a kormány intézkedése nyomán?

— Azt majd meg fogják látni — mordult vissza Dálnoki.

— De kegyelmes uram, minekünk pontos választ kell adnunk — erőltette Drahos Lajos.

— Igen, igen — segített nekünk Ries is.

- Budapest dolgozóinak — vágtuk egyszerre vissza Drahossal.

— Maguk, kérem, nagyon furcsán viselkednek. A hang is furcsa és szokatlan — próbált rendreutasítani bennünket újra Dálnoki, aki visszafordult és oda állt elém. Nem jöttem zavarba. Keményen szembenéztünk egymással.

— Ez a hang, kegyelmes uram, Budapest proletariátusáé, és ha most még szokatlan is önnek, majd Pesten hozzászokik... Remélem! — Az utolsó szót már félig mosolyogva mondtam a hüledező, hápogó Dálnokinak. Kézfogás nélkül váltunk el. Később, a kormány Budapestre jövetele után is — visszaemlékezve a debreceni esetre —, feszült maradt a viszony közöttünk.

Február 20-án népes küldöttség fagyoskodott a Keleti pályaudvar peronján. A nemzeti bizottság, a szakszervezetek, az üzemek küldöttségei várták izgatottan a miskolci „gyors" beérkezését.

Az első személyszállító vonat, amely távolsági vonatként befutott Budapestre, olyan nagy esemény volt, mint az első burgonyaszállító tehervonat.

Az újságokban mindennap jó hírek. Megindult a 6-os villamos a körúton; a „Manci"-hídon* szabaddá tették a polgári forgalmat; elkezdték a Kossuth-híd építését a Parlament mellett. A Déli pályaudvaron is megindult a forgalom. Megalakult a Nemzeti Segély.

A Szakszervezeti Tanács ülést tartott. Hosszú vita után kimondottuk, hogy megalakítjuk a külön szakszervezeti ifjúsági mozgalmat, illetve külön titkárságot szerveztünk a szakszervezeti ifjúsági mozgalom irányítására. Így jött létre a SZIT, a Szakszervezeti Ifjúsági Titkárság. Igen nagy erővel indították meg a szervezkedést, és rövidesen az ország egyik legerősebb harcos ifjúsági mozgalma lett. Később a SZIT szervezte meg a TIOSZ-t, a Tanonc és Ifjúmunkás Otthonok Országos Szövetségét, és egymás után hozta létre a tanoncotthonokat, amelyek teljes önkormányzattal működtek. Erről a két mozgalomról is el lehet mondani, hogy sok-sok, ma vezető beosztású dolgozó nőtt ki innen.

Február 21-én Budapestre jött a pártvezetőség debreceni csoportja. Vasárnap — február 25-re — nagygyűlést hirdettünk a Sportcsarnokban. A tél nem akart engedni. Máskor már ilyenkor tavaszias volt az idő, most meg kemény hideg szél fújt. Még hó borította Budapestet. Mégis ezrek meg ezrek vonultak vörös zászlók alatt a város minden részéről a Sportcsarnokhoz, amely persze a részt venni szándékozóknak csak egy töredékét tudta befogadni. A Sportcsarnok körül minden talpalatnyi hely tömve lelkesen éneklő emberekkel. Meg kell csak nézni az egykori fényképeket: micsoda ruházat! A rendőrök díszben teljesítettek szolgálatot, a régi csúcsos sisakban. Rendőrök díszben! Kommunista gyűlésen! A kormányban kommunisták. Mindenki a kommunisták tanácsát kéri. A párt szava a fő iránytű, ehhez igazodik mindenki.

A nagygyűlést én nyitottam meg. Az előadó Rákosi Mátyás volt. Akkor még vakon hittünk neki. Miért ne hittünk volna? Minden szava helyes volt. A szavak és tettek között akkor még megvolt az egység. Addig még soha ilyen nagy tömeg kommunista gyűlésen nem vett részt. Ilyesmit ne-

* Így nevezték a pesti oldalról a Margitszigeten keresztül vezető ideiglenes pontonhidat, amely egy ideig csak katonai célokat szolgált.

hezen is tudtunk volna valaha elképzelni. A fűtetlen Sportcsarnok tört ablakain át befújt a jeges szél, de azt hiszem, velem együtt mindenkinek melege volt, mert olyan eseménynek voltunk tanúi, amely a Magyar Kommunista Párt történetében új fejezetet nyitott. Ma találkozott igazán először a nagy nyilvánosság előtt a párt a tömegekkel. Ezzel új fejezet kezdődött a magyar történelemben is.

Ezek után már gyorsan peregtek az események. Létrejött a rendszeres kapcsolat a debreceni kormánnyal, amelynek Budapestre jövetelét most már mind többen, mind szélesebb tömegek követelték.

A kormány egyes tagjai már lényegében Budapestről irányították a munkát, csak Dálnoki és a kormányban levő társai húzódoztak Budapesttől. Mi tudtuk, hogy miért! Minden gyűlésen, értekezleten felhangzott a kívánság: jöjjön a kormány Budapestre. Budapest az ország fővárosa!

A szakszervezetek már mind megalakultak. A párt Központi Vezetősége most már lényegében Budapesten működött. Az első ülések egyikén kellett a szakszervezeti munkáról beszámolni. Erős vita alakult ki a Közlekedési Dolgozók Szakszervezete körül. Gerő Ernő követelte, hogy a vasutasok és a postások külön önálló szakszervezetet szervezhessenek. Általában ellene volt az ipari szervezeteknek.

Hiába hivatkoztam sok-sok külföldi példára, Gerő álláspontját fogadták el. Pedig akkor már jól működött az egységes szakszervezet, amelynek persze megvoltak a külön szakosztályai. Most ezek önálló szakszervezetek lettek. A Központi Bizottság engem kötelezett arra, hogy magyarázzam meg, miért időszerűtlen még az ipari alapokon történő szervezkedés. Nem volt hálás feladat. Eddig ennek ellenkezőjét bizonyítottam.

1945. március 29-én a kormány határozatot hozott az Országos Gazdasági Tanács felállítására. A Gazdasági Tanács részint a pártok és a szakszervezetek képviselőiből, részint a GYOSZ és egyéb munkáltató szervezetek küldötteiből május 6-án megalakult, főtitkára Antos István lett.

Végre a kormány is Budapestre jött, április 10-én. A vezérezredes Dálnoki miniszterelnöknek és a csendőr tábornok Faraghó közellátási miniszternek nem nagyon ízlett a budapesti környezet.

A felszabadulás napjainak emlékeit itt talán be is lehetne fejezni. Mármint az emlékezetből való idézést. Hiszen most már rendszeresen jelentek meg az újságok, amelyek az eredményekről tudósítottak, és végre azt is elértük, hogy a legfontosabb ülésekről, értekezletekről jegyzőkönyvet is vezettek.

A nagy káoszból, amelyet a fasiszta háború idézett fel, egyre inkább tisztult a légkör, és kezdett kialakulni az új rend, a mi rendünk.

SZAKASITS ÁRPÁD

(BUDAPEST, 1888. DECEMBER 6. — BUDAPEST, 1965. MÁJUS 3.)

Kőfaragósegéd, szociáldemokrata, majd kommunista vezető. 1903-ban lépett be a Szabadság Munkásképző Egyletbe és az MSZDP-be. 1907-ben szabadult fel a szakmájában, és néhány hónap múlva már tagja lett az Építőmunkások Országos Szövetségének, majd a kőfaragó szakosztály vezetőségének. 1909-ben rábízták a szövetség könyvtárának vezetését és az „Építőmunkás" című szaklap szerkesztését. Ettől kezdve külső munkatársa volt a „Népszavá"-nak is. 1910-től tagja az MSZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottságának. 1917 októberében az újjászervezett Magyarországi Villamos- és Helyiérdekű Vasúti Alkalmazottak Országos Szövetségének titkára, s a „Villamos" című lap szerkesztője. 1918 novemberében a Munkástanács tagja és a „Népszava" belső munkatársa lett.

A Tanácsköztársaság idején a Belügyi Népbiztosság közigazgatási osztályának vezetője és a Szövetséges Központi Intéző Bizottság (SZKIB) tagja. A proletárdiktatúra megdöntése után egyévi börtönre ítélték. Amikor a „Népszava" ismét megindult, folytatta szerkesztői munkáját, és dolgozott az „Építőmunkás" című lapnál is. Az MSZDP XXIII. kongresszusa 1925-ben a pártvezetőség tagjává választotta, s 1948-ig részt vett annak munkájában. 1927 februárjától 1928 nyaráig a párt ügyvezető titkára, 1925-ben a MÉMOSZ alelnöke, majd 1928 augusztusától 1938 novemberéig elnöke. 1938 novemberében az MSZDP főtitkárává választották, 1940-ben pedig a „Népszava" főszerkesztője lett. Ekkor már évek óta kapcsolata volt az illegális kommunistákkal. Részt vett a magyar ellenállás szervezetének, a Magyar Frontnak a tevékenységében, s 1942 tavaszán a Magyar Történelmi Emlékbizottság munkájában. A német megszállás idején illegalitásba ment, s 1944 októberében aláírta a két munkáspárt együttműködéséről és későbbi egyesüléséről szóló okmányt.

1945 februárjában az SZDP főtitkára, márciusban a budapesti nemzeti bizottság elnöke, áprilisban az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lett. 1945

augusztusában a Magyar Újságírók Országos Szövetségének elnökévé választották; november 15-től a koalíciós kormányban államminiszter, majd miniszterelnök-helyettes. A két munkáspárt egyesülésekor az MDP Központi Vezetősége a párt elnökévé, 1949. augusztus 25-én a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnökévé választották. 1950 áprilisában koholt vádak alapján bebörtönözték, majd 1956-ban rehabilitálták. Fellépett az ellenforradalom ellen, s tevékeny részt vállalt a konszolidáció kibontakozásában. 1958-ban ismét az Újságíró Szövetség elnökévé s az Országos Béketanács alelnökévé választották. Nem sokkal ezután tagja lett a Béke-Világtanács Irodájának. Országgyűlési képviselő; 1959-ben a Magyarok Világszövetségének elnöke, és az év decemberében az MSZMP KB tagja lett.

Nemrégiben egy svájci szociáldemokrata újságíró járt nálam, egyik ottani vidéki pártlap főszerkesztője. Sok mindenről beszélgettünk, sok mindent megvitattunk, s egyszerre csak ezt a kérdést szegezte nekem:

— Mondja csak, abban, ami itt van maguknál, ifjúkori eszméinek megvalósulását látja?

Habozás nélkül azt feleltem: — Igen.

— Így gondoltam én is — mondotta —, és azt hiszem, ez boldog érzés lehet...

Még szót ejtettünk egyről-másról, majd szívélyes búcsút vett tőlem ez a rokonszenves, baloldali meggyőződést valló kollégám.

Elment. Távozása után, amikor egyedül maradtam, vallatóra fogtam magamat, őszintén feleltem-e a svájci elvtárs kérdésére?

Emlékezetemben újra átéltem a felszabadulásunkat követő két évtized eseményeit, a jót és a rosszat is. Azt, ami mámoros lelkesedéssel töltött el és új erőfeszítésekre ösztönzött, és azt is, ami, bár csak ideig-óráig, de mégis kedvemet szegte, a szívdobogtató sikereket és a tragikus válságokat, a kedvderítő reményeket és a keserű csalódásokat. Miként az álomban az ember néhány perc alatt egész életet élhet végig, úgy én is, ebben az önvallató éber álmomban újra végigéltem nemcsak az elmúlt húsz esztendő viaskodásait, új életet gerjesztő hatalmas erőfeszítéseit, nagyszerű eszmei küzdelmeit, egy országnak s népének megváltását a rabságtól, a nyomortól és tudatlanságtól, hanem szinte az egész régi életemet és a most pergő esztendőket is, amelyeknek légköre minden eddiginél tisztultabb ugyan, de még mindig sok problémával terhes. És mégis, szinte önkéntelenül mondtam ki újra az igent, most már tulajdon magamnak, a magánosságnak ebben a csendes órájában, mély és teljes meggyőződéssel.

Ifjúkorunkban persze sejtelmünk sem lehetett arról, hogy az eszme, amely ragyogó fényben tündökölt bennünk, *hogyan* valósul meg. A század

elején még olyan távolinak tűnt előttünk egy szocialista forradalom lehetősége, hogy fogalmat sem alkothattunk arról, miképpen visszük majd végbe. Csak romantikus elképzeléseink voltak róla. Hát még arról, hogy *milyen* lesz az életünk, mik lesznek feladataink a forradalom győzelme után, és ezekkel hogyan, miképpen birkózunk meg. Mit is tudhattunk volna erről? Hiába búvárkodtuk át Marx és Engels műveit, a hozzáférhető marxista irodalmat, kész receptre nem találhattunk, mert ilyet nem is kaphattunk. Marx még „A gothai program kritikájá"-ban sem mondott többet (bár ez a szocialista forradalom szempontjából messzemenően jelentős és döntő megállapítás volt), hogy a forradalmi átmenet időszaka a burzsoá társadalomból a kommunista társadalomba feltételez egy politikai átmeneti időszakot is, „amelynek az állama nem lehet egyéb, mint a proletariátus forradalmi diktatúrája".

A történelem azonban feladta a leckét, és ezt meg kellett tanulnunk. Igaz, nehezen tanultuk meg, de végül is levizsgáztunk, mégpedig nem is rosszul.

Már 1905-ben, az orosz munkások és parasztok forradalmi megmozdulásainak idején, az egekig csapó vérvörös lángok világosságánál felismerhetővé vált, hogy valami egészen új kezdődik; új történelmi korszak kapui nyíltak meg a világ proletariátusa, a haladó emberiség előtt. És ha ezek a lángok kihunytak is, ha a cári zsarnokságnak volt is még ereje a forradalom vérbe fojtására, az nem volt többé kétségbe vonható, hogy a görgeteg elindult, a forradalmi munkásmozgalom kilépett a gyermekcipőből, és a „lassú, fokozatos belenövés" illúziója az öntudatos proletariátus képzeletvilágából kezd eltünedezni, hogy helyét elfoglalja a forradalmi készültség gondolata. Sem tévedések és előítéletek, sem megcsontosodott kispolgári nézetek és a parlamenti kretenizmus, sem pedig megalkuvások és árulások nem állhatták már útját ennek a fejlődésnek, amely az első világháború véres útján elvezetett az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméhez...

Megértük hát mi, a századforduló emberei, a soha nem voltat, a szocializmus születését, s mi magyarok is világra hoztuk a magunk forradalmát: az őszirózsás után a Magyar Tanácsköztársaságot 1919-ben. Igaz, nem tudtuk megtartani, és a rövid szabadság után borzalmas évek, évtizedek jöttek; a gyorsan elsuhanó hajnal után negyedszázados éjszaka következett, de ki tagadhatná, hogy abban, ahogyan 1945-ben vizsgáztunk, szinte fel sem mérhető része van 1919-nek s mindannak, ami ezzel a történelmi eseménnyel összefügg.

De hiszen éppen a felszabadulásunkat megelőző és az ezt követő hónapokról szeretnék szólani. Csakhogy ez nem is olyan egyszerű, mint ahogyan elképzeltem. Egy egész élet felbolydult emlékei tolakszanak a tollam alá.

Egy-egy történelmi esemény mindig magában rejti a múltat, a jelent és a jövendőt. Eredetétől, megjelenési formájától, módjától, lényegétől és következményeitől el nem választható.

1945-ben csakugyan jól vizsgáztunk, és ebben már benne rejlett a stabilizáció, a jó forint, a hároméves terv és a két nagy munkáspárt egyesülése is, meg még az is, aminek most oly felszabadult érzéssel örvendezünk. De benne rejlett a múlt is. A távoli és a közelebbi múlt is: a szakadás fájdalma és az egyesülés öröme.

Amikor a világ gazdasági fejlődését, a társadalmak struktúráját, a bennük végbemenő eseményeket vizsgáljuk, elemezzük s magyarázzuk, azért tesszük ezt, hogy ez a külső világ, a természet, az egész világmindenség, a társadalom az emberi tudat számára a legvalóságosabban, a legpontosabban felfedezhető legyen, s benne helyesen tükröződjék. Csakis így tudjuk tennivalóinkat, küzdelmeinket célravezetővé, véghezvihetővé tenni. Nem gondolkodhatunk állóképekben. Bonyolultnál bonyolultabb mozgástörvények, árnyaltabbnál árnyaltabb kölcsönhatások dialektikus fejlődését kell számon tartanunk. Hogyan is maradhatna ki ebből a sokrétű folyamatból maga az ember, a cselekvő, a történelmet formáló, a gondolkodó és érző ember a maga szinte felfoghatatlan bonyolultságában?

Ezért a néhány mondatért azért folyt el tintám, mert le akarom itt írni, amit legjobb tudásom szerint előttem és így még nem írtak le: a szakadás, akármennyire szükségszerű, tehát elkerülhetetlen volt is, a szervezett munkásság és a vele együtt haladó parasztság és értelmiség számára nyomasztó, szinte elviselhetetlen terhet jelentett, mégpedig válogatás nélkül mindkét párt embereire nehezedő terhet. Nemcsak itt, Magyarországon (ennek a munkásmozgalmát ismerem legjobban), hanem mindenütt másutt, ahol a szakadás végbement.

Olyan szerencsés voltam, hogy kétszer élhettem végig az egyesülés felszabadító érzésének megnyilatkozását: 1919-ben és 1948-ban. Mind a kettő hatalmas élményként maradt meg emlékezetemben, és sok mindent feltárt, megmagyarázott előttem. Az egymás ellen vívott ideológiai és politikai harcok természetét és gyökerét, és a szakadás ellenére is végbement közös küzdelmeknek az osztályharcban gyökerező, de a szervezett proletariátus érzésvilágából is táplálkozó megtörhetetlen erejét. A közös-

ségi érzés, a szolidaritás érzése — ez a nincstelenség és az elhagyatottság, az elembertelenedés és az elidegenedés üres és rideg világában — mielőtt még tudattá fejlődnék és még szilárdabbá és fényesebbé válnék, már ott rejtezik az elnyomottak és kizsákmányoltak szíve mélyén.

Le merem írni: igazi, a lelkek legmélyéig hatoló szakadás a proletariátusban sehol nem ment végbe, még a weimari Németországban sem, ahol pedig borzalmas következményekkel járt a két nagy munkáspárt egymás ellen vívott öldöklő küzdelme. Tragédiák, nemegyszer szinte végzetes tragédiák következhettek a munkásmozgalomban történt szakadások nyomán keletkező ádáz — szerintem nem elkerülhetetlen — harcok során, de amiként ezek nem érinthették a társadalom osztálystruktúráját s nem szüntethették meg a proletariátust mint osztályt, azonképpen nem semmisíthették meg az osztályszolidaritás érzését, a dolgozó tömegeknek azt a természetes törekvését sem, hogy nyomasztó és megalázó helyzetükből felszabaduljanak. Ezzel a felmérhetetlen, kimeríthetetlen kincsesbányával — sajnos — nem mindig sáfárkodtunk jól, célravezetően, emberi módon és politikailag is ésszerűen. Évtizedes viaskodásaink során bizony elvadultak érintkezési útjaink. Pedig látnunk kellett, hogy nagy veszélyek idején, amikor az ellenséges erőkkel szemben akcióközösségek alakultak ki, milyen felszabadult buzgósággal egyesítették erőiket a dolgozó tömegek, és sohasem sikertelenül. Nálunk, Magyarországon is, a nagy sztrájkok periódusainak idején, vagy még inkább a második világháború vészterhes éveiben. Az igazi harcosok, a forradalmi módon gondolkodó és cselekvő elvtársak számára mi is okozhatott volna ennél őszintébb örömet?

Mi változott meg ilyenkor? A pártok külön maradtak, de a tömegek egymásra találtak. S tette ezt az emberi hang, egymás megbecsülése vagy legalábbis tolerálása, a közös veszélyek felismerése. Egyik párt vezetői sem tettek ideológiai engedményeket, mégis meg lehetett találni az együttműködés közösen kimunkált módját bizonyos célok közös erővel leendő elérése érdekében.

Mindkét munkáspárt mindenütt, tehát nálunk is, sok-sok, nemegyszer helyrehozhatatlan hibát és tévedést követett el az elmúlt évtizedekben, és mégis, mit tapasztalhattunk a felszabadulásunkat követő első években és most újra, jó egynéhány esztendő óta? A szellemi és érzelmi felszabadulásnak valóságos csodáját, az igazi munkásegység megvalósulását, vagy legalábbis az odavezető út széles lehetőségeit.

Tisztultabb légkör alakult ki a munkásmozgalom szférájában, és egyre világosabbá válik a dolgozó tömegek előtt a marxizmus—leninizmus igaz-

sága, szellemének teremtő ereje, s hogy ez az erő nemhogy megszédítené a kommunista pártokat, hanem hajlékonyabbá, emberibbé teszi nyelvezetüket, vonzóerejük nőttön-nő; egyre jobban közelednek hozzájuk a dolgozó tömegek, s mind reményteljesebb körvonalai bontakoznak ki a többi munkáspártokkal létrejöhető akcióegységnek ott is, ahol eddig még nem jutottak el idáig. Még nincs szó egyesülésről, de már az akcióegység egymaga is a proletár szolidaritás új erőit szabadítja fel, s nem szólván a szakszervezetekről, a különböző szocialista, kommunista és munkáspártok tömegei már újra kezdenek közös nyelven beszélni, mégpedig a kínai szakadárság ellenére is, vagy pedig éppen ezért.

A munkásegység gondolata halhatatlan és győzelmes gondolat, megváltó és alkotó eszme.

Alig is akadhatna erre nagyszerűbb bizonyság, mint 1945. Olyan összeforrottságot, lángoló lelkesedést és cselekvésre ösztönző belső örömet és buzgóságot — 1919 néhány dicsőséges hónapját nem számítva — nem éltek át még a magyar dolgozó tömegek. Persze, ennek is volt már előjátéka. Néhány szót erről is kell ejtenünk.

A két világháború közötti drámai időszakot — sajnos — még csak érintenünk sem lehet ebben a szűkre szabott írásban. Pedig bármennyire hihetetlennek tűnik is, mégsem tagadható, hogy ebben a történelmi korszakban a két munkáspárt egymás ellen vívott harcainak is megvolt a *munkásegységet érlelő hatása.* Csakis ezért és így érthető meg, hogy több, mint öt esztendővel felszabadulásunk előtt a munkásegység tulajdonképpen létrejött. A háború kitörésével egy időben, tehát a nagy veszély pillanatától kezdve a két párt tagsága a közös akciókban egybeolvadt, és ezt nemcsak nem gátolta, hanem — előrelátóbban, mint a Szociáldemokrata Párt vezetősége — segítette is a Kommunista Párt Központi Bizottsága, anélkül hogy a kommunista párt tagjai kikerültek volna pártjuk elvi-politikai irányítása alól. A magyar munkásmozgalom, tehát a munkásegység szempontjából is szerencsés körülménynek fogható fel, hogy ez években a Szociáldemokrata Pártban a baloldal jelentős szerephez jutott. A dolgozó tömegek radikalizálódásának volt ez — többek között — kiemelkedően lényeges folyománya. A bizalom — a szubjektív tényezők között nem a legjelentéktelenebb — a baloldali szociáldemokrata elvtársak felé fordult. Ez lehetővé tette a kommunistákkal való egyre szorosabb együttműködést.

Ki ne tudna ma már arról, hogy a felszabadulás előtt a „Népszava" szerkesztőségének belső és külső munkatársai között jelentékeny számban dolgoztak kommunisták? E rendkívül fontos tényen kívül nem kevésbé

volt fontos tényező a két párt ifjúságának egységfrontja, amelyet az Országos Ifjúsági Bizottság (OIB) vezetőségében többséget alkotó kommunista ifjak irányítottak. Még döntőbb volt, hogy a két párt tagjai szinte minden vasárnap együtt indultak agitációs körútra. Ostrom alá vették a fővárost, különösen annak munkásnegyedeit, de ugyanígy a vidéki városokat is, a bányavidékeket, és nemegyszer kiáradt ez az agitációs kampány a falvakra is. A párttagok és a „Népszava" előfizetőinek tábora ezrekkel, tízezrekkel növekedett. De megnövekedett — és igazi jelentősége ennek volt — a két párt tömegeinek egymás iránt érzett bizalma, és megnőtt tudatossága is. Ez utóbbi az egyre intenzívebb nevelő munka következtében. A mozgalom minden területén érezhetővé vált a közös akciók termékenyítő hatása.

A legális és illegális munkáspárt még szorosabb, a két párt vezetőségének kollektív tevékenységéből remélhető egyöntetű, tervszerű és ingadozásoktól mentes vezetése — sajnos — nem volt lehetséges. Nemcsak azért nem, mert ilyen együttes legális és illegális pártok között szinte a lehetetlenséggel határos, hanem elsősorban azért sem, mert a Szociáldemokrata Párt vezetősége sem ideológiailag, sem elvi-politikai szempontból nem volt homogén testület. Ha a dolgok mégsem mentek rosszul, akkor az annak tulajdonítható, hogy egyfelől a kommunisták okos türelmességet tanúsítottak, másfelől a baloldali szociáldemokraták minden érthető és magyarázható óvatosságuk, sőt nemegyszer ingadozásaik ellenére is egyre bátrabban építették a munkásegység útját s az antifasiszta harci frontot.

Szó sincs arról, mintha itt apológiát akarnék írni akár az egyik, akár a másik pártnak ez években végzett tevékenységéről. Még a proletariátusról sem. El nem felejthető s nemegyszer értelmetlen harcokat vívott a két párt egymás ellen, és ezek során nemcsak az egyik párt követett el hibákat, tévedéseket. Ezek a terhes negatívumok mégiscsak eltörpülnek ama felmérhetetlen jelentőségű pozitívum mellett, amelyet a munkásegység gondolatának megerősödése és megvalósulása jelentett. Ebben a tekintetben nem lehetett kétség.

A nagy próbatétel a német megszállással következett el. A Szociáldemokrata Párt is illegalitásba kényszerült. És a német fasiszta banditák még le sem rúghatták a sarat csizmáikról, már elkészült az első közös kiáltvány a német megszállók ellen. Néhány hét múlva megszületett a Magyar Front, az ellenállás központja, amelynek két erős oszlopa a két munkáspárt volt. Együtt dolgozták ki a május elsejei üzenetet, és együtt, végig együtt munkálkodtak, s végre is megalkották az ún. „földalatti paktumot",

a két párt közös platformját, amelyben már benne rejlett a két párt majdani egyesülésének gondolata is. És ez a platform nem maradt írott malaszt. Megvalósult. Hogyan? Hát kemény harcok izzó atmoszférájában.

Visszatekintve azokra az esztendőkre be kell látnunk, hogy ez nem is lehetett másként. Persze akkor nem egészen így képzeltük el. Engem némileg meglepett első találkozásom Gerő Ernővel. Amikor végre Buda is felszabadult, és a jégzajlásos, hidak nélküli Dunán átvergődtem Pestre, első dolgaim közé iktattam látogatásomat a már legális Kommunista Párt központjába. Nem panaszkodhattam, szívélyes fogadtatásban volt részem. De amikor rátértünk a két párt közös dolgaira és én azt fejtegettem, hogy elhárulván minden akadály, most megvan a mód arra, hogy a két párt a legteljesebb bizalommal és fenntartások nélkül, barátsággal közeledjék egymáshoz, s azt a jó viszonyt, amely oly szükséges közös ügyünk szempontjából, ne zavarja meg sem a pártsovinizmus szelleme, sem a múlt kísértete, Gerő alig leplezett ridegséggel arra intett, hogy ebben a tekintetben ne tápláljak illúziókat.

Megvallom, ez a váratlan „tárgyilagosság" készületlenül ért. Lehetséges, hogy azokban a napokban — legbensőmben — csakugyan illúziókban ringattam magam, de — és ezt meg is mondtam Gerőnek — nem alaptalanul. Hiszen volt egy, mindkét munkáspárt által megalkotott és aláírt egységokmányunk, és akkor már funkcionált a két párt vezetőiből álló összekötő bizottság. Mégis Gerőnek volt igaza, ha nem is éppen az 1945-ös és részben az 1946-os esztendőre vonatkozóan. Ebben az időszakban is voltak ugyan a két párt között kisebb-nagyobb össszetűzések, de ezek nem érinthették a fő kérdést: a munkásegység és a szocializmus közös nagy ügyét.

Nemsokára a Gerővel történt találkozásom után Debrecenbe utaztam. Siralmas út volt, amiként siralmas látvány volt az akkori Budapest is felrobbantott hídjaival, éktelen romhalmazaival, kiéhezett embereivel és szinte holttá dermedt ipari, közlekedési és kereskedelmi életével. Siralmas volt, de nem reménytelen. A két munkáspárt emberei vállvetve, derekasan dolgoztak az élet helyreállításáért, és magukkal ragadták fővárosunk szinte egész lakosságát.

Debreceni látogatásom — amelyre dr. Ries István elvtársam és barátom is elkísért — jól sikerült. A kommunista elvtársakkal történt találkozásaim is oldottabb, barátibb hangulatban folytak le, mint amilyenre Gerőnél leltem. Később rá kellett jönnöm, hogy az őszintébb mégis ő volt, noha Révai József, akivel 25 év múltán Debrecenben találkoztam először, szintén nagyon őszintén és világosan beszélt velem az előttünk álló feladatokról,

a két párt egymáshoz fűződő viszonyáról és azokról a nehézségekről, amelyek fölött úrrá kell lennünk. Ez hasznos beszélgetés volt, mert ennek során félreérthetetlenül tisztázódott a lehetséges forradalmi fejlődés két szakasza. Ez számomra nagyon fontos volt. A szociáldemokraták között ugyanis, amennyire akkor megítélhettem, meglehetősen elmosódott a polgári demokratikus forradalom és a szocialista forradalom határmezsgyéje. Azt is nagyon sokan érthetetlennek tartották, hogy miért kell még mindig két munkáspárt. Úgy gondolták, hogy egyetlen erős munkáspárt nagyobb súllyal léphetne fel, és nagyobb hatást, nagyobb befolyást gyakorolhatna a szervezett munkás- és leginkább a még mindig dermesztő közömbösségben élő paraszti tömegekre. Ez a nézet, legalábbis az első hetekben, még a Szociáldemokrata Párt vezető szerveibe is beszivárgott. Jó volt tehát legalább nagyjából tisztázni a menetrendet és a közös feladatokat mindazon tényekkel egyetemben, amelyek ezt az irányvonalat szükségessé tették, nemcsak a belső, hanem a nemzetközi helyzet szempontjából is.

A debreceni útnak még ennél is fontosabb fejleménye volt a földreformtörvény megalkotása. Ha jól emlékszem, március 13-án, a késő délutáni órákban történt, hogy Ries Istvánnal együtt meghívást kaptunk Vorosilovnak, a későbbi Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökének szállására. Több tábornok és más magas rangú szovjet tiszt társaságában fogadott bennünket, mégpedig igazán meleg szívélyességgel. Nem térek ki most arra, hogy mikről folyt a beszélgetés. Elég most annyit lejegyeznem, hogy Vorosilov egyszer csak azt a kérdést vetette fel, hogy mi van a földreformmal? Elmondtam, hogy készül a végleges tervezet, de ezt még nem egyeztettük a kommunista párt tervezetével; a meghagyandó birtokterületekre nézve és egyéb részletkérdésekre vonatkozóan némi eltérések mutatkoznak, de ezek könnyen áthidalhatók.

— És mikor ülnek össze ennek megvitatására, és mi van a kisgazdapárttal? — kérdezte Vorosilov, és így folytatta: — Csapataink kemény harcokat vívnak a Dunántúlon. Nem gondolják, hogy egy gyors földreform milyen jelentős, nagy segítséget nyújtana hazájuk felszabadításához? A dunántúli kis földű vagy nincstelen parasztságot nyilván nem érintené közömbösen, ha a már felszabadított részeken megkezdődnék a földosztás. Így van? — kérdezte.

— Igen, így van, Vorosilov elvtárs — mondtam. — Köszönjük a vendéglátást és még inkább ezt a baráti figyelmeztetést. Kicsit szégyelljük is magunkat, hogy erre szükség volt. Nyomban összehívjuk a pártok itt lehető képviselőit, és reméljük, napok alatt megoldjuk a kérdést.

Elköszöntünk, és még abban a félórában közöltük kommunista elvtársainkkal, hogy készek vagyunk tárgyalóasztalhoz ülni, hogy még aznap megfogalmazzuk a földreformtörvény tervezetét. Néhány órán belül a két munkáspárt megegyezett, és sor kerülhetett a kisgazdapárt vezetőinek meghívására is. Késő éjszakába nyúlt a tanácskozás. Közben intézkedés történt, hogy a koalíciós pártok agrárszakértői 14-re Debrecenbe érkezzenek, hogy velük együtt megalkotható legyen a végleges szöveg, és március 15-én a hivatalos lapban megjelenhessék a földreformtörvény. Menetrendszerű pontossággal ment végbe minden, nem utolsósorban a két munkáspárt őszinte egyetértése alapján. Nehéz és kemény vita folyt a március 14-i teljes ülésen erről a nagy alkotásról, és ebben a vitában már benn villódzott a későbbi politikai viharok egy-egy korai villáma is, de végül mégis tető alá került a tervezet, s megkezdődött a magyar szegényparasztság új élete. A feudalizmus sírba hullott.

Debreceni látogatásom egy nagygyűléssel fejeződött be. Ezen a demonstratív erejű nagygyűlésen részt vett a közben Debrecenbe érkezett Rákosi Mátyás is. Az 1900-as évek közepe táján találkoztunk utoljára. A nagygyűlés után Pesten találkoztunk újra, és most már szinte napról napra. Megvallom, ebben az időben nagyon bíztam benne, és talán ennek a bizalomnak is része volt abban, hogy a két párt kölcsönös viszonyában ezekben az időkben súlyosabb zavarok nem keletkeztek, sőt mindig megtaláltuk a nagy, fontos problémák helyes és célravezető megoldását. Egyébként a politikai viszonyok alakulása is erre kényszerített bennünket. Különösen 1945 végétől kezdődően.

Most, hogy ezt leírom, emlékezetemben felmerül egy vele kapcsolatos, mélyen megrendítő élményem. Sokáig kísértett az esztendők során, és sok mindent megmagyarázott, ami mások számára talán érthetetlen volt.

Négyen ültünk együtt, és tárgyaltunk valamilyen súlyos ügyben: Rákosi, Tildy, egy parasztpárti (nem emlékszem már ki volt az) és én. A belügyi tárca körül folyt a vita egy ellenforradalmi próbálkozással kapcsolatban, amelynek szálai a Dunántúlra vezettek. Nyomasztó érzés volt ennek a szűk körű tárgyalásnak az atmoszférája. Ez nem is volt csoda. A kisgazdapárt egyre nehezebbé tette a koalíciós kormányzást. A nehézségeket még fokozta az is, hogy a Szociáldemokrata Párt részéről ugyanebben az időben kezdődött egy sérelmi politika kibontakozása. A két párt egyébként termékeny és perspektívájában is helyes együttműködése során szinte elkerülhetetlen súrlódások keletkeztek. Ez nagyobb bajokat nem okozott volna, hiszen minden sérelmet kellő jóakarattal orvosolni lehetett. Ez is beletar-

tozott egyébként az összekötő bizottság feladatkörébe. A baj az volt, hogy bizonyos behatások következtében ezeket a súrlódásokat mérhetetlenül felnagyították és túlhalmozták... De nem erről van most szó! Az említett tanácskozáshoz térek vissza. Tildy valami olyasmit mondott, hogy a kommunisták minden szabadabb megnyilatkozást ellenforradalomnak bélyegeznek, és ez nem vezet jóra...

Tildy jóformán még be sem fejezhette mondatát, amikor Rákosi magából kikelve tiltakozott Tildy kijelentése ellen, és azt rágalomnak bélyegezte. Rákosi felindultsága olyan erős volt, hogy valamennyiünket meghökkentett.

Elhallgatott. Néma csend támadt. Hosszú percekig senki sem szólalt meg. Rákosi közben lehiggadt. A tárgyalás folytatódott, de nem emlékszem, hogy megállapodásra jutottunk volna.

Ezt a délutánt soha el nem felejtettem. És valahányszor keményebb csatát vívtunk egymással, mindig felrémlett előttem akkori arca, amelyre a 16 évi börtön, a mérhetetlen becsvágy és a szükségtelenül önmagára vett óriási felelősség, amelyet megoszthatott volna, rajzolta rá éktelen ábráit.

A koalíciós pártok felelőssége valóban óriási, szinte elviselhetetlen súlyként hárult e pártok mindegyikének vezetőire, de nem minden párt vállalta ennek a tehernek egész rá eső részét. Annál többet vállalt magára a két munkáspárt, s a kettő közül talán még többet a kommunista párt. Kezdeményezésben mindenesetre a kommunista párt járt legelöl.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának, ennek az első, még 1944 decemberének elején megalkotott igen nagy jelentőségű történelmi dokumentumnak létrejöttében kétségkívül a kommunistáké volt a vezető szerep. Ezt a programot — amelyet akkor csak a Szociáldemokrata Párt szegedi szervezete és a szakszervezetek írtak alá — a párt országos vezetősége csak később ismerte meg, de természetesen minden további nélkül magáénak vallotta. Azt gondolom, hogy történészeink ezt a sok tekintetben történelmi tettnek számítható programot nem mindig méltányolták óriási jelentőségének megfelelő súllyal. Ugyanígy eddig elhanyagolhatónak tartották a két párt együttműködéséről szóló, 1945. január 26-i megállapodást is, noha ebben határozták el a három-három tagból álló állandó tanácskozási bizottság felállítását, amelynek oly nagy szerepe volt a közös taktika és stratégia kidolgozásában.

Egy harmadik dokumentumról is szót kell ejtenem itt. A két pártnak arról a közös Nyílt leveléről van szó, amelyet mindkét párt szervezeteihez intézett. Most, hogy végigolvastam, megelevenedtek előttem azok az

események, amelyek kibocsátását szükségszerűvé tették. Az infláció hétfejű sárkányával kellett megküzdenünk, a feketepiac kufáraival, éhséggel, nyersanyaghiánnyal, a termelés megindulásának szinte leküzdhetetlen nehézségeivel, s mindezek tetejébe a nyilas métellyel, egyre szaporodó ellenforradalmi kísérletekkel. Igaz, a munkás- és paraszttömegekben növekvőben volt a bizalom a két munkáspárt iránt, de ugyanakkor szaporodtak a súrlódások, nem utolsósorban a két munkáspártba beáramló új tömegek heterogén összetétele miatt. Mindkét párt részéről — normális időkben elhárítható — hibák is történtek, s ezek nyomán még feszültebbé vált az amúgy is terhes atmoszféra.

Ilyen körülmények között került sor 1945. április utolsó napjaiban az összekötő bizottság egy rendkívüli ülésére. Emlékezetem szerint a Rákosival történt beszélgetés során merült fel a szükségessége annak, hogy a felszabadulásunkat követő első szabad május elseje ünnepe előtt tisztázzuk a helyzetet. Kölcsönös szemrehányásokban nem volt hiány ezen az ülésen sem. Mégis, a helyzet józan és tárgyilagos elemzése és a bizottsági tagok őszinte jóakarata a feszültség feloldásához vezetett, és megállapodás történt abban, hogy a két munkáspárt közös Nyílt levélben fordul szervezeteihez és tagjaihoz, amelyben rámutat a két munkáspárt szoros együttműködésének történelmi fontosságára.

„Minél gyorsabb, közvetlenebb ez az összefogás, annál gyorsabban irthatjuk ki a reakció és a nyilas métely gyökereit, takaríthatjuk el a romokat, s annál biztosabban foghatunk az új, erős, népi Magyarország felépítéséhez. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a két munkáspárt minél szorosabb együttműködése a magyar demokrácia döntő tényezője."

A levél nyíltan leszögezi, hogy „az egyre merészebben jelentkező reakció és a lappangó nyilasság legnagyobb reménye, hogy sikerülhet éket vernie a két munkáspárt közé, hogy előbb csak meglazítsa, később, ha lehet, szétszakítsa azokat a kötelékeket, amelyek a Szociáldemokrata Pártot és a kommunista pártot egybefűzik".

A levél utal arra is, hogy „a két párt tagjait nem választhatják el egymástól a múltban egymás ellen vívott harcaik, mert hiszen eszükbe kell jusson, hogy a közös üldöztetés napjaiban a legszörnyűbb fasiszta terror idején már, nagyon helyesen, rátértek a szoros együttműködés útjára".

Felhív a levél arra is, hogy közösen munkálkodjanak a két párt tagjai a szakszervezetek felépítésében, és készüljenek fel a két párt egységét demonstráló első szabad május elsejének megünneplésére.

Ez a levél valóban közös levél volt. A két párt vezetői fogalmazták és

írták alá. Hatása felmérhetetlen volt. Egyrészt hónapokra biztosította a szinte zavartalan együttműködést, másrészt csaknem félmillió embert mozgósított május elsejére. Csodálatos volt ez a május elseje. Csak az 1919-i mérhető össze vele.

A közös levél a munkának is, a közös erőfeszítéseknek is új lendületet adott, s lefékezte a reakció merészségét is. Konstruktív időszak következett, és ennek jótékony hatása is érezhető volt az egész ország életében.

1945 kora őszén új erőpróba elé került a két munkáspárt. Meg kellett alkotni az *új választójogi törvényt*, és fel kellett készülni az új választásokra. Ami a választójogi törvényt illeti, a két munkáspárt között semmiféle nézeteltérés sem merült fel. Ez megkönnyítette a többi pártokkal való megegyezést. Annál élesebb vitánk volt a közös lista körül. A szociáldemokraták — a baloldal is — azt a nézetet vallották, hogy a fővárosi választásokon a két munkáspárt külön-külön listán induljon, s az eredménytől függően tárgyaljon majd az országos, parlamenti választások külön listájáról.

A szociáldemokraták azért tartották ezt jónak, mert úgy vélték: pártjuk városházi politikáját a főváros közönségének rokonszenve kísérte, és ez kifejezésre jutott a törvényhatósági választásokon a pártra leadott szavazatokban, ugyanígy a peremvárosok községi képviseleti választásokon elért sikereiben is. A kommunista párt viszont olyan sokat tett a főváros lakossága érdekében az éhség és kietlenség hónapjaiban, hogy lehetetlen volt kételkedni abban, hogy a főváros népe ezt megfelelően honorálja. Ha tehát a két munkáspárt külön-külön listán indul, megszerezheti a fővárosi szavazatok túlnyomó többségét.

Így érveltek a szociáldemokraták erről a kérdésről az összekötő bizottság sorozatos ülésein. A kommunisták derűlátóan tekintettek ugyan a választások elé, de józanabbul is. Kifejtették, hogy a főváros nemcsak hogy nem tisztult meg a reakciós szellemtől és a fasiszta mételytől, hanem bizonyos körök még mindig arra számítanak, hogy szétbomlaszthatják a két munkáspárt kapcsolatait. Felhívták a figyelmet a mind a két pártba beáramlott kispolgári elemek és szerencselovagok kártékony szerepére, ha a két párt külön-külön indulna, és arra a veszélyre is, amely a két párt választási versenyéből keletkezhetne, ha mégoly baráti megállapodásokkal igyekeznénk is ezt az elkerülhetetlenül jelentkező versengést megszelídíteni. Sorainkat szétzilálná, a közös cselekvésben rejlő erőt meggyengítené, s a reakció könnyű prédára lelne.

Nem volt könnyű a megegyezés, mert a szociáldemokraták soraiban túlzott illúziók kaptak lábra a választásokon elérhető eredményeket illetően.

Mégis tető alá hoztuk a közös lista ügyét. Az erőpróba sikerült. A munkásegység elég szilárdnak bizonyult, hogy kiállja ezt a nem könnyű próbát. Olyan szilárd volt akkor a munkásegység, hogy elviselte a csalódást is, amelyet, a választási eredményeket tekintve, el kellett szenvednie. Mindkét párt kipróbált emberei, a munkásegység gondolatának szenvedélyes követői méltónak bizonyultak a két munkáspárt közös kiáltványának szelleméhez, e ragyogó dokumentum alapelveihez. Megvalósították!

Sajnos az országos választásokra nem sikerült létrehoznunk a közös listát, de sikerült egy újabb közös kiáltvány baráti szellemét és tévedhetetlen közös harci programját a széles tömegekbe plántálni. Végül mégiscsak ennek köszönhető a munkásegység termékeny funkcionálása, a Baloldali Blokk, a Nagy Ferenc-féle korporációs törvénytervezet egy csapással történt agyonütése, a reakciós és fasiszta kísérletek elfojtása és még sok más sikerünk is.

Reményeinket, igaz, ezekben a hónapokban túlméreteztük. A mi népünk demokratikus élmények nélkül, egy negyedszázadig tartó sötét elnyomatás után jutott ki az éjszakából a hajnalhasadás fényébe. Hunyorgott még, dörgölte a szemeit, és éppen csak hogy tájékozódni kezdett.

Talán ellentmondásnak tűnik az, amit most a vége felé lejegyzek, azzal szemben, amit az előzőekben írtam. Nem, nincs ellentmondás! Itt az egész népről szóltam, amott a legöntudatosabb és legforradalmibb munkásokról, parasztokról és a mozgalommal együtt haladó, bátor értelmiségről. Mégiscsak ezeknek köszönhető, hogy kiállottuk a legnehezebb időket, a legtombolóbb viharokat is.

Csak a legmélyebb meghatottsággal és elismeréssel gondolhatunk a munkásegység kovácsaira. Különösen most, amikor a kommunista világmozgalom egységét fenyegetik a kínai szakadárok.

És a végén is azt mondom, amit a svájci újságíró-kollégának: igen, igen, igen!

PUJA FRIGYES

(BATTONYA, 1921. FEBRUÁR 2. —)

Külügyminiszter, eredeti foglalkozása betűszedő. 1934—1945 között nyomdában dolgozott. Battonya felszabadulása után, 1944 decemberében lépett be az MKP-ba. 1945—1946-ban az MKP battonyai járási szervezetének titkára; 1946-tól 1949-ig az MKP, majd az MDP Csanád megyei bizottságán dolgozott; 1950-től 1951-ig az MDP Központi Vezetőségének alosztályvezetője. 1953-tól 1955-ig a Magyar Népköztársaság stockholmi, majd 1955-től 1959-ig bécsi követe. 1959-től 1963-ig külügyminiszter-helyettes, 1963-tól 1968-ig az MSZMP KB külügyi osztályának vezetője. 1968-tól ismét a külügyminiszter első helyettese. 1966-ban az MSZMP IX. kongresszusán a Központi Bizottság tagjává választották. 1973 decembere óta külügyminiszter.

AZ ELSŐ SZABAD KÉPVISELŐ-VÁLASZTÁS A BATTONYAI JÁRÁSBAN

1945. augusztus elején mentem haza a pártiskoláról Battonyára; az MKP Csanád megyei Pártbizottságától megbízást kaptam a battonyai járási titkárság vezetésére. A tengernyi feladat közül első teendőm volt, hogy megismerkedjem a járáshoz tartozó községek helyzetével, beszélgessek az ottani elvtársakkal. Erre annál is inkább szükség volt, mert fel kellett készülni az ősszel megtartandó választásokra.

Ez ügyben szeptember elején az MKP dél kerületi területi bizottsága értekezletre hívta össze a három megye, Békés, Csongrád és Csanád pártbizottságainak, járási párttitkárságainak tagjait és a nagyobb községek párttitkárait, hogy megbeszélje velük a választási harc lebonyolításának különböző kérdéseit, s meghallgassa a pártfunkcionáriusok véleményét a választások várható eredményéről.

Az értekezletet különösen két dolog jellemezte: egyrészt a mérhetetlen optimizmus a választások kimenetelét illetően, másrészt az, hogy a járási titkárságokat magukra hagyták, illetőleg a megye nem vette figyelembe panaszaikat.

A területi bizottság titkárának bevezetője után sorra emelkedtek szólásra a megyei bizottságok képviselői, s ismertették véleményüket a várható választási eredményekről. Engem a számok, amelyek ezen az értekezleten a levegőbe röpködtek, alaposan fejbe kólintottak. Ritka volt az az elvtárs, aki ne azon a véleményen lett volna, hogy pártunk megkapja a szavazatok 50%-át; többen azt jósolták, hogy a 60, 70, sőt 80%-ot is megkapja. Ebben a hurrá-optimizmusban, ami ezen az értekezleten megnyilvánult, kétségtelenül szerepet játszottak a területi bizottság egyes tagjai is, mert láthatóan nagyon szívesen hallgatták az ilyen jóslásokat. És nemcsak a területi bizottságban volt ez így, hanem a pártközpontban is; emlékezzünk csak a „Vörös Budapest" vérmes reményeire.

Én magam egyáltalán nem hittem ilyen nagy győzelmekben, de én is túl-

becsültem lehetőségeinket. Battonyán például a szavazatok 40%-ára számítottam, Mezőhegyesen 45%-ra stb.

A választási harc elég nyugodtan indult; a budapesti községi választásokig nem volt élesebb összetűzésünk a többi párttal. Ismeretes, hogy a budapesti választáson a kommunista párt és a Szociáldemokrata Párt közös listán indult, azzal a reménnyel, hogy a két párt együttesen megszerzi a szavazatok abszolút többségét. Az is ismeretes azonban, hogy a számítás nem vált be, a két munkáspárt nem tudta megszerezni az abszolút többséget Budapesten, s a kisgazdapárt került ki győztesen a választásokból.

Ez a tény egyszerre kiélezte a harcot a pártok között nálunk is. A kisgazdapárt önbizalma jelentős mértékben megnőtt, a pesti eredmény alkalmat adott a Szociáldemokrata Párt vezetőségének a közös lista elleni fellépésre, s vidéken sok helyen szembefordult a kommunista párttal. A mi sorainkban a budapesti választás elég mély kiábrándulást okozott, de nem tört le bennünket, újult erővel folytattuk a küzdelmet.

A harc rendkívüli élessége óriási tempót követelt pártszervezeteinktől az agitáció és a szervezés terén. És sokszor nemcsak szavakkal kellett küzdenünk; a harc éleződése oda vezetett, hogy sok helyen már tettlegességre is sor került. Jól szemlélteti a járás pártszervezeteinek sokirányú, nagy munkáját a battonyai pártszervezet példája.

A battonyai pártszervezet kiemelkedően nagy eredményeket ért el a tagtoborzásban. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy a tagtoborzás munkájába szinte szó szerint az egész párttagságot bekapcsoltuk. Elvtársak százai járták a házakat, felkeresték az ismerősöket, és meggyőzték őket a kommunista párt igazáról. A választás előestéjére, tehát mintegy három hónap alatt sikerült megnégyszerezni a taglétszámot.

A pártszervezet agitációs és kultúrmunkája szintén nagyon jó volt. Nagy József községi propagandista irányította a jól szervezett agitációs gárdát. Ő irányította a kisgyűlések tömeges szervezését is. Magunk sem tudtuk eldönteni, hogy kitől származott a kisgyűlések ötlete ezen a vidéken.

Abból indultunk ki, hogy az emberek esténként nagyon szívesen összejönnek egy kis tereferére, beszélgetésre, amikor rendszerint a politikai eseményeket is megtárgyalják. Miért ne lehetne irányítani ezeket a beszélgetéseket, s miért ne lehetne felhasználni őket arra, hogy ott a kommunista párt és a többi pártok célkitűzéseiről beszélgessünk az emberekkel? Annál is inkább megfelelőnek mutatkozott ez a forma, mert ez átmenet volt az egyéni agitáció és a gyűlés között, és véleményem szerint a legreálisabb és legcélszerűbb forma volt akkoriban. A legreálisabb azért, mert pártszer-

vezeteinknek sem akkor, sem néhány évvel később nem tellett az erejéből arra, hogy képzett agitátorok nagy tömegeit vesse a harcba, másrészt a kisgyűlésen rendszerint vita bontakozott ki, s a vitában a jelenlevők tömegesen részt vettek. Az ilyen vitákon sokkal alaposabban tisztázódhattak a nézetek, mint a nem kellő felkészültségű agitátor egyéni beszélgetésein.

Az élet teljes mértékben igazolta a kisgyűlés forma életképességét. Az 1945-ös választásokon még csak Battonyán alkalmaztuk, de utána már Makón, Csanád és Békés megyében s másutt.

Nagy József, mint valami hadvezér irányította a kisgyűlések szervezését. Az egész községet felparcellázta, s úgy szervezte meg a gyűléseket, hogy minden battonyai polgárral legalább egyszer találkozzék a kommunista párt képviselője. Ha figyelembe vesszük, hogy szeptember végétől minden este nyolc—tíz kisgyűlést szerveztünk, amelyeken átlagban 25—30 ember vett részt, fogalmat alkothatunk magunknak, milyen óriási tömegekhez jutott el a párt szava. Pintér János, a battonyai községi pártszervezet titkára, meg én és sok pártvezetőségi tag meg aktíva, minden este találkoztunk az emberekkel, vitatkoztunk velük, érveltünk, és igyekeztünk meggyőzni őket arról, hogy a kommunista párt az ő érdekeiket védi.

Nagygyűlést tulajdonképpen csak egyet rendeztünk a választási kampány alatt. Ez járási nagygyűlés volt, amelyen kb. 4000 ember vett részt. A szónokok Révai József és Szirmai István voltak.

Fontos szerepet játszott a választási harcban a pártszervezet faliújságja is. Mondhatom, ilyen olvasott faliújságja se azelőtt, se azután nem volt a battonyai szervezetnek, mint az 1945-ös választási harc idején. Az emberek naphosszat csoportosan álltak a faliújság előtt, olvasták a cikkeket, s nyilván sokat meg is szívleltek belőlük. Újságunk különösen harcossá vált a budapesti választások, tehát a politikai helyzet kiéleződése után.

A fő tüzet természetesen a kisgazdapártra irányítottuk, még inkább annak vezetőire, a lakkcipős kisgazdákra, akik a fiatal magyar demokrácia sírját készültek megásni. A budapesti választások értékeléséről érdekes vita folyt a faliújságon. A cikkekben a nép elé tártuk, milyen óriási veszedelem fenyegeti a magyar demokráciát.

Nyíltan megmondtuk, hogy veszélyben vannak az üzemi bizottságok, veszélyben az annyi verejtéket ivott föld, hogy a kisgazdapárt reakciós jobbszárnya nyíltan hangoztatja: célja egy újabb földreform végrehajtása, amely természetesen nem a még megmaradt 100 holdakat akarja a parasztok kezére adni, hanem éppen fordítva, a kisparasztnak adott pár hold földecskét akarja visszaperelni valamilyen jogcímen régi tulajdonosának.

Ennek megakadályozására harcra hívtunk minden proletárt, minden parasztot, nehogy visszatérjen a reakció uralma. Döntés előtt áll az ország népe, és a fiatal magyar demokrácia november 4-én állja ki a próbát — hirdette újságunk.

Az általános jellegű, nem Battonyáról szóló cikkeket még csak elviselte valahogy az ellenség, de amikor magáról a battonyai reakció ténykedéséről beszéltünk, ez bősz felhorkanást váltott ki bizonyos urakból.

Bojtos, a kisgazdapárti járási rendőrkapitány, egyre mélyebbre merült kommunistaellenes intézkedéseinek örvényében. Bojtos a végén már azt is megtette, hogy koholt ürügyekkel letartóztatott kommunistákat, és néhány napig fogva tartotta őket. Így például, ha a MADISZ tagjai vagy a pártszervezet valamelyik fiatalabb tagja hazafelé bandukolván fütyörészett az utcán, Bojtos rendőrei csendháborítás miatt letartóztatták, és se szó, se beszéd, börtönbe csukták. Volt olyan eset is, hogy a börtönben levő elvtársunkra Bojtos pribékjei rátörtek, s a sötétben megverték. Egy ideig csak tűrtük, tűrtük, de amikor Bojtos szemtelensége már nem ismert határt, közbe kellett lépnünk. Érthető, ha a faliújság egyik témája Bojtos antidemokratikus magatartása volt. A faliújságban megjelent Bojtos-cikkek nagyon szíven találták a rendőrkapitányt. Különösen sérelmezte egy karikatúrával ellátott cikkünket, amelyet Roska István, a pártvezetőség ifjúsági felelőse írt. Amikor Bojtos megtudta, hogy a cikk megjelent a faliújságon, odarontott, és letépte. Másnap behívatta Roskát, és közölte vele, hogy a szegedi bíróságon sajtópert indíttat ellene. Valóban fel is jelentette Roskát, akit később a szegedi bíróság pénzbüntetésre ítélt. Ez a per azonban Bojtos tekintélyének sokkal többet ártott, mint használt.

Különösen féltek a kisgazdák az esti és vasárnap délelőtti hangszórós adásainktól, amelyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy megzavarjuk a Kisgazdapárt helyi vezetőinek nyugodt álmát. Adásainkban terítékre kerültek a népnyúzó ügyvédek, egy-két helyi kisgazda hatalmasság, a Kisgazdapárt elnöke, dr. Gábor Gyula, a reakciós közigazgatási tisztviselők, Bojtos rendőrkapitány, a leggazdagabb kulákok és a többiek. Esténként nagy tömegek hallgatták az adást, egyetértettek velünk, vagy nevettek a kipécézett személyeken. A hangszóró-berendezés agitációnk igen hatásos fegyverévé vált.

A választási hadjárat eredményeihez tevékenyen hozzájárult a battonyai pártszervezet kultúrgárdája is. A kultúrgárdát Fóris György szervezte. Olyan ügyesen dolgozott, hogy a választások előtt már színjátszó csopor-

tunk, szavalókórusunk stb. működött. Választási agitációs munkánkban felhasználtuk őket.

A harc egyre élesebbé vált. Megtörtént, hogy a kisgazdapártiak, akik szentül hitték, hogy a választásokon lealkonyul a kommunisták csillaga, nyíltan akasztással fenyegették párttagjainkat, s néhányat meg is vertek. Kénytelenek voltunk olyan akciókat végrehajtani, amelyek valamennyire meghátrálásra kényszerítették a kisgazdákat.

Battonya község pártvezetősége — a felsőbb szervek intencióinak megfelelően — kidolgozta a maga községpolitikai programját is, és a választás előtt a nép elé tárta. A községpolitikai tervezet mai szemmel nézve tartalmazott néhány megvalósíthatatlan pontot is, de akkori lelkesedésünkben erre — őszintén szólva — nem is gondoltunk. A tervezet jelentős részét mégis megvalósítottuk; igaz nem három év alatt, ahogyan megígértük, hanem jóval hosszabb idő alatt. Akárhogyan is, akkori községpolitikai tervezetünknek jelentős hatása és szerepe volt, annál is inkább, mert a többi pártok semmiféle tervvel nem rendelkeztek.

Így dolgozott a battonyai pártszervezet az 1945-ös választási kampányban. És a járás többi szervezetei, ha nem is ennyire tervszerűen, de mindent megtettek a választás sikeréért. A dombegyháziak kiemelkedően jó munkát végeztek. Kevermes is végrehajtotta a kiadott feladatokat. Még Mezőhegyes, az egyébként mindenben utolsóként kullogó pártszervezet is jól dolgozott a választási harcok alatt, bár munkájuknak színvonala messze elmaradt a másik harmétól.

A járás választási eredményei azt mutatták, hogy a sok-sok fáradozásnak meglett az eredménye. Sajnos, nincs hivatalos kimutatásom arról, hány szavazatot szereztünk községenként, de néhány számadat megvilágítja, hogy eredményeink nem voltak rosszak.

Kisgazdapárt	5 849
Magyar Kommunista Párt	5 218
Szociáldemokrata Párt	4 528
Nemzeti Parasztpárt	1 563
Polgári Demokrata Párt	309

A kommunista párt tehát a járás összes szavazatainak 30%-át kapta meg. Ez tagadhatatlanul szép eredmény volt, és én mégis csalódást éreztem. Amikor a területi bizottságtól Szirmai István titkára felhívott telefonon és gratulált az eredményekhez, nem rejtettem véka alá csalódásomat.

A titkár igyekezett meggyőzni arról, hogy tévedek, s ha az országos eredményeket nézzük, a battonyai járás kétségtelenül jól vizsgázott. Később láttam, hogy valóban igaza volt.

A járás községei közül Dombegyháza érte el a legjobb eredményt; a Magyar Kommunista Párt megkapta a szavazatok több mint 50%-át. Kevermes a várakozásnak megfelelően szerepelt, viszont az általános várakozás ellenére sok szavazatot kaptunk Mezőhegyesen, az összes szavazatok 34%-át. De Battonyán csak a szavazatok 27%-át, s bizony ez járási viszonylatban nem számított jó eredménynek.

Akárcsak én, a baloldali érzelmű emberek szintén csalódást éreztek a választási eredmények láttán, s az országos eredmények ismeretében ez az érzés még jobban elmélyült.

Az ellentábor, a kisgazdapárt, és a köréje gyülekező reakció az 57%-os kisgazda választási győzelem miatt örömmámorban úszott. Ezek az urak azt hitték, hogy a választásokon végleg megpecsételődött a kommunisták sorsa; sokan abban a balga hiedelemben ringatták magukat, hogy néhány héten belül a kommunista párt fel is oszlik.

Érthető, ha a választás eredményei a helybeli reakciósokat is felbátorították. Járásszerte a legfékevesztettebb kommunistaellenes izgatás folyt; a kisgazdák mellé most már nyíltan felsorakozott a klerikális reakció is és azok az elemek, amelyek más demokratikus pártokba léptek be ugyan, de szívük a valóságban a kisgazdákhoz húzott. Erre az összpontosított támadásra a kommunistáknak válaszolniuk kellett. Ez a válasz nem maradt el, s az 1946. tavaszi népmozgalmakban érte el csúcspontját.

A választások után a battonyai pártszervezetben belső nehézségek támadtak.

A választási harc alatt és után a párton belül egy rendkívül aktív, csakis fiatal párttagokból álló rendező gárda alakult, amely feladatának tartotta a párt székházának, szervezetének és tagjainak megvédését a reakciós támadások ellen. Sajnos elkövettük azt a hibát, hogy ebbe a rendező gárdába nem vontunk be idősebb, tapasztaltabb embereket, s így a fiatalok között különböző romantikus-kalandos elképzelések kaptak lábra. A gárda szinte párt volt a pártban, s maga-magára azt a feladatot rótta, hogy felfegyverkezzék mindenféle eshetőségre, s ha szükség lesz rá, fegyveres forradalmat hajtson végre. A fegyverkezés nemcsak battonyai sajátosság volt akkoriban, hanem szinte általános vonás a viharsarki pártszervezetekben. A reakció készülődéseire s esetleges kísérleteire méltó választ akartak adni, s fegyverrel a kézben biztosabb az ember. Ez volt az oka többek között

annak, hogy a párthoz és a MADISZ-hoz tartozó fiatalok titokban pisztolyokat vásároltak, különböző titkos utakon zsírért cseréltek fegyvert stb. Akadtak pártszervezetek, amelyek még hatásosabb fegyvereket is gyűjtöttek; a nagykamarási pártszervezet például még aknavetővel is rendelkezett. A battonyai rendező gárda vezetői különböző, meg nem engedhető túlkapásokat követtek el. Ezt a pártvezetőség nem tűrhette; leváltotta a vezetőket, és újjászervezte a gárdát.

A választások nem állították meg pártunk gyors növekedését. Az emberek, főleg a parasztok, továbbra is csoportosan léptek be a pártba, habár most már jobban megválogattuk a felvételre jelentkezőket, s tagtoborzást se folytattunk. Bebizonyosodott azonban, hogy a választás előtti tagtoborzási kampány során sok, pártba nem való embert is felvettünk. Ezen is segíteni kellett.

Minden újonnan belépőt alaposan megvizsgáltunk. Minden embert ismertünk, tudtuk, ki fia borja, milyen véleménnyel vannak róla a becsületes emberek, s megvitattuk, használ-e vagy árt a pártnak, ha az illető a párt tagja marad. Így állítottuk össze a kizárandók névsorát, abban a szilárd hitben, hogy kizárásuk csak használhat a pártnak, növeli a párt tekintélyét a többi párt és a pártonkívüliek előtt, nem is beszélve arról, hogy erősíti a párt egybeforrottságát.

Kik voltak a kizárásra javasoltak? Voltak közöttük közismert dologkerülők, nyilasok, csavargó cigányok (a szorgalmas, becsületes cigányokat bennhagytuk), feketézésből élők, s olyan nők, akiknek a községben enyhén szólva nem a legjobb volt a hírük.

A listát megvitatta a pártvezetőség, s azután rendkívüli taggyűlést hívtunk össze a kizárások foganatosítására. A lista ellen egyetlenegy észrevétel sem merült fel, a kizárásokat a taggyűlés változatlanul jóváhagyta. Az így elfogadott határozatokat faliújságon és dobszó útján tettük közhírré.

A következő hét azzal telt el, hogy a kizárt párttagokat fogadtuk, akik felháborodottan vontak bennünket felelősségre kizárásuk miatt. Órákat vitatkoztunk ezekkel az emberekkel, legtöbbjüket persze nem tudtuk meggyőzni a határozat helyességéről, de emberségesen elbeszélgetve velük, elértük azt, hogy nagy részük nem vált ellenségünkké.

Egyik nap két szovjet katona keresett fel a pártirodán. Az egyik kék szemű, rózsapiros arcú, szőke gyerek; vezetéknevét nem tudtam, csak azt, hogy a parancsnokságon van, s Borisz a keresztneve.

Borisz nagyon népszerű volt a községben, mindenki szerette, sokszor volt vendégünk a pártházban is. Társát nem ismertem, most láttam elő-

ször. Borisz feldúlt arcán láttam, hogy valami rendkívülit akar mondani. Barátja akadozva fordította magyarra felháborodott szavait.

— Te, kommunista párttitkár, te nem jól dolgozol.

— Miért? — csodálkoztam a váratlan kritikán.

— Becsületes emberek — kizártok a pártból...

Most már tudtam, honnan fúj a szél. A tapasztalatlan fiatal Borisz beleszeretett egy községünkbeli leányba, aki eléggé közismert kicsapongó életet élt. Ezt a nőt is kizártuk a pártból.

— Itt valami tévedés van, elvtársak — mondtam.

Borisz lángvörös arccal magyarázott.

— Kommunistát nem lehet csak úgy kidobni a pártból... Te diktátor... Taggyűlés semmi nem tud...

A lány bebeszélte Borisznak, hogy a kizárása az én egyéni önkényem következménye, s a tagok nagy többsége őt támogatná velem szemben.

Ránéztem Borisz feldúlt arcára. Semmi kétség, komolyan hiszi is, amit mond. Megmagyarázni neki kedvese kizárásának okát szinte a lehetetlenséggel volt határos. Hirtelen ötletem támadt.

— Taggyűlésünk lesz a héten. Gyere el, Borisz, ott újra felvetem a kérdést, majd magad is meglátod, mi a tagság véleménye.

Ebben maradtunk. A taggyűlésen a tagság túlnyomó többsége megjelent. Eljött Borisz is és barátja is. A tagságnak egészen nyíltan elmondtam, miről van szó. Láttam, hogy Borisz barátja igyekszik minden szót pontosan visszaadni Borisznak. A végén újra szavazásra tettem fel a kérdést. Minden kéz egyszerre lendült a magasba, s egyetlen ellenszavazat nem akadt. Borisz lelkében nagy vihar tombolhatott; amikor az „Internacionálé"-t énekeltük, könnyek csillogtak szemében. Megvárta, amíg a tagság kivonult, majd odajött hozzám.

— Bolsinsztvó (többség) — mondta szomorkás mosollyal, s keményen kezet rázott velem.

A battonyai pártszervezetben lefolyt eseményeket az egész község árgus szemekkel figyelte. A többi párt jó néhány vezetője titokban reménykedett, hogy a pártszervezet olyan sebeket kap, amelyeket egyhamar begyógyítani nem lehet. Sőt a kizárásokat is hasznosítani akarták a maguk javára úgy, hogy azokat a kizártakat, akik náluk jelentkeztek, felvették tagnak.

De a község lakosságának, mondhatnám a többi párt tagságának túlnyomó része nem így gondolkodott. Ezek lélegzetfojtva figyelték pártszervezetünk gigászi küzdelmét, és lelkük mélyén sikereket kívántak nekünk. S amikor a pártszervezet a nehéz válság egyes állomásait leküzdötte,

örült a szívük. S bármennyire is óhajtották kudarcunkat a párt rosszindulatú ellenségei, a pártszervezet vezetőségének erélyes, meg nem alkuvó magatartása kivívta a tiszteletet a kommunista párt iránt.

— Ez igen, ez komoly párt — mondogatták az emberek egymásnak, s önkéntelenül is összehasonlításokat tettek pártunk nyílt, személyre való tekintet nélkül hozott intézkedései és a többi párt lagymatag, a hibákat elkenő magatartása között.

S hogy helyesen cselekedtünk, igazolta a választásokat követő két év. Nemcsak az, hogy a következő fél évben Battonyán taglétszámunk megnőtt, hanem az is, hogy pártszervezetünk vált a legélénkebbé és a legaktívabbá a járásban, és jelentős segítséget nyújtott a járás többi kommunista pártszervezetének, elsősorban a mezőhegyesi, a kisdombegyházi és a magyardombegyházi szervezetnek.

HÁZI ÁRPÁD

(KOMÁDI, 1908. SZEPTEMBER 20. —
BUDAPEST, 1970. NOVEMBER 13.)

Szabómunkás, a kommunista mozgalom harcosa. Két bátyja, Ferenc és Károly révén került a munkásmozgalomba. Hosszú ideig dolgozott kubikosmunkán, majd felkerülve Budapestre, a szakmájában helyezkedett el. 1929-ben bekapcsolódott a szabómunkások szakszervezetének tevékenységébe. 1930-ban ismerkedett meg Martos Flórával, aki bevonta őt a Vörös Segély munkájába. 1930-tól volt tagja az illegális kommunista pártnak. 1931-ben ő lett a KMP „Fecske" kerületének a titkára (Ferencváros, Csepel, Kispest és Erzsébet tartozott ide). Kommunista tevékenysége miatt több ízben letartóztatták. 1931-től az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék vezetőségének tagja. 1937-ben belépett az MSZDP kispesti szervezetébe, s 1941-ben annak vezetőségi tagja lett. 1942-ben illegalitásba ment, s ez idő alatt a különböző Pest környéki üzemek ellenállási csoportjainak létrehozásában tevékenykedett. A felszabadulás után Pestlőrincen kapcsolódott az MKP szervezőinek sorába, és a lőrinci szervezet első titkára lett. 1945 áprilisában kinevezték alispánnak Pest megyébe, ahol egészen a tanácsok megalakulásáig irányította a megye közigazgatási munkáját, amiért 1948-ban Kossuth-díjat kapott. Később az Állami Ellenőrző Központ elnöke, közben rövid ideig belügyminiszter, majd visszatér az ÁEK élére. 1955-ben az Állami Ellenőrzés Minisztériuma vezetőjének nevezték ki. 1956 után a Pest megyei Pártbizottságon dolgozott nyugdíjazásáig.

ÚJ ÉLET SARJAD A ROMOK HELYÉN PEST-PILIS-SOLT-KISKUN VÁRMEGYÉBEN

1944 őszén a felszabadító szovjet csapatok elérték Pest vármegyét. A felszabadult területeken hosszabb-rövidebb időre megbénult az államigazgatási tevékenység. A felszabadulást követően megalakult kommunista pártszervezetek kezdeményezésére azonban a demokratikus érzelmű lakosság létrehozta azokat a szervezeteket, amelyekkel megindulhatott az élet, elsősorban a helyi nemzeti bizottságokat. A felszabadult helységek többségében a nemzeti bizottság lett az új élet első hatalmi, igazgatási apparátusa.

Ezek a szervezetek — beleértve a nemzeti bizottságokat is — személyi összetételüket, politikai beállítottságukat, feladatukat és munkamódszerüket illetően, általában erősen eltértek egymástól. Ez másként nem is lehetett. Jóllehet, hogy ezek csakis a szovjet hadsereg felszabadító harcának következtében jöhettek létre, végső soron közelebbi és távolabbi, nyílt vagy leplezett céljukat az egyes városokban és községekben meglevő személyi, politikai stb. feltételek, illetve erőviszonyok határozták meg. Sok hivatalban benn maradtak a régi népellenes tisztviselők is, akik nem értették meg vagy nem is akarták megérteni az összes demokratikus erő összefogásának, a széles rétegek mozgósításának jelentőségét. A tömegek alkotóerejének, kezdeményezésének felhasználása helyett basáskodtak, önkényeskedtek, s ezzel elriasztották a jó szándékú, demokratikus érzelmű embereket.

Az egyes helyeken előforduló hibák ellenére — a demokratikus pártok, elsősorban a kommunista pártszervezetek mellett — a helyi nemzeti bizottságok elévülhetetlen érdemeket szereztek a közigazgatási munka, a közrend és közbiztonság megszervezésében, az élet- és vagyonbiztonság megteremtésében, az éhező lakosság ellátásában, a romok eltakarításában, a népellenes erők elszigetelésében, egyszóval az élet megindításában végzett munkájukkal.

A kétségtelen eredmények mellett látni kellett azonban azt is, hogy a körülményeikből, illetve adottságaikból szükségképpen következő fogya-

tékosságaik és nem utolsósorban a felső irányítás hiánya miatt nem mindig tudtak megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket az új, demokratikus élet a népi közigazgatással szemben támasztott. Az élet parancsolóan követelte a helyi közigazgatási munkát irányító, koordináló központi, megyei és járási közigazgatási szervezetek létrehozását.

A vármegyei nemzeti bizottság 1945 márciusában — a már említett szempontok figyelembevételével — alakult meg az öt koalíciós párt és a szabad szakszervezetek képviselőiből. A vármegyei nemzeti bizottságnak 24 tagja volt. Ebből a Független Kisgazda Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt és a szakszervezet egyenlő arányban négy-négy személyt delegált. Tehát a 24 nemzeti bizottsági tagból a két szakszervezeti elvtárssal együtt mindössze hat volt kommunista.

A nemzeti bizottság a pártok és a szakszervezetek egy-egy képviselőjéből az ügyek hatékonyabb intézésére hatos tanácsot alakított. A Magyar Kommunista Pártot a hatos tanácsban én képviseltem. A tanács első ténykedéseként körlevélben tájékoztatta a megye lakosságát, illetve a megyei szerveket a nemzeti bizottság és a hatos tanács megalakulásáról.

Egyik legnehezebb feladata volt a nemzeti bizottságnak a vármegye helyzetének áttekintése. Ez a munka a közlekedési és hírközlő eszközök szinte teljes hiányában rendkívül nagy nehézségek elé állított bennünket. Ugyanis a mai Pest megyénél jóval nagyobb területet magába foglaló Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye — Kecskemét megyei jogú város kivételével — úgyszólván az egész Duna—Tisza közére kiterjedt. Jelentős területei voltak a megyének a dunántúli részen Érdtől Visegrádig is. Ezenkívül akkor még a megyéhez tartoztak a Pest környéki ipari helységek, többek között: Újpest, Rákospalota, Kispest, Pestszentlőrinc, Pestszenterzsébet, Budafok és az egész Csepel-sziget. A vármegyéhez összesen 17 járás és 13 megyei város tartozott. Lakosainak száma pedig az 1945-ös választási adatok szerint csaknem másfél millió, pontosan 1 470 700 volt. Ebből nem kevesebb mint 300 000 volt tanyai lakos.

A vármegye területét nem egyenlő mértékben érte a háborús kár. A Kecskemét—Solt vonaltól délre eső részen jobb volt a helyzet, mint északon. Ezek a területek még a nyilas hatalomátvétel előtt felszabadultak. Ezért a német fasisztáknak és magyar lakájaiknak nem volt idejük teljesen kifosztani őket, megmaradt az állatállomány, valamint az élelmiszerkészletek jelentős része. Az említett Kecskemét—Solt vonaltól északra másképp alakult a helyzet. Itt nagy német és magyar fasiszta erők gyűltek össze,

amelyek Budapest felszabadítását akarták megakadályozni. Így a fővárost körülölelő megye északi része nemcsak hadműveleti területté vált, hanem ki is fosztották, el is pusztítottak mindent, amit találtak. Az állatállományt és az élelmiszerkészleteket elhurcolták. A fasiszta csapatok hadműveleteik során Vecsésen, Gyálon, de más helyeken is egész utcasorokat robbantottak fel. Gyál községben például egyetlen ép ház sem maradt. Egész községeket és városrészeket ürítettek ki. A lakosság elkergetése után pedig az elhagyott lakásokból még a bútorokat is elrabolták.

Az ipari üzemek jórészt romokban vagy sérülten, kifosztottan és többékevésbé leszerelve, tüzelő és nyersanyag, valamint energiaforrás nélkül álltak.

A régi közigazgatás elsősorban vezető állású tisztviselői: polgármesterek, főszolgabírák, szolgabírák stb. úgyszólván kivétel nélkül nyugatra menekültek a fasiszta és nyilas söpredékkel. A Pest környéki városok polgármesterei közül egy sem, a 17 járási főszolgabíró közül pedig csupán egy maradt a helyén.

A soron levő nagy feladatok — elsősorban a demokratikus földreform végrehajtása, a tavaszi mezőgazdasági munkák megindítása, a közrend és közbiztonság helyreállítása stb. — halaszthatatlanul sürgőssé tették az új, demokratikus, az újjáépítést céltudatosan irányító, a szociális és kulturális életet szervező közigazgatás létrehozását.

Az első időszakban különösen nagy, szinte állandó jellegű elfoglaltság hárult a hatos tanácsra. Nekem is lakóhelyemről, Pestszentlőrincről úgyszólván naponta kellett bejárnom a Városház utcában levő romos vármegyeházba. Közlekedési eszközök hiányában a pestszentlőrinci szovjet tábori kórház parancsnoka rendelkezésemre bocsátott egy csézát és két kis frontlovat. A gyors járású kis lovak azután napról napra valósággal berepítettek a vármegyeházához. Nagyon megkedveltem a két kis „konyit". Az Endre Lászlóékat kiszolgáló megyeházi altisztek, akiktől segítséget kértem, „nem találtak lehetőséget" arra, hogy a két kis lovat istállóba kössem vagy akár csak megitathassam. De ugyanezek az emberek alispánná történt megválasztásom után azonnal istállóba kötötték a lovakat, „találtak" vödröt is az itatáshoz, sőt abrakot is az etetéshez. Ezzel az epizóddal kissé elkalandoztam fő mondanivalómtól, az új demokratikus közigazgatás megteremtésének problémájától. Úgy érzem azonban, a képhez ez is hozzátartozik, mert némileg érzékeltettem azt a szellemet, ami akkor a vármegyeházán uralkodott.

Az új közigazgatás felépítéséhez elsősorban meg kellett találni annak

vezetőjét. Meg kellett egyezni az új alispán személyében. Ma már talán kissé furcsának tűnik, de az akkori koalíciós viszonyok ismeretében érthető, hogy az ország területének és lakosságának több mint 10%-át kitevő, a fővárost körülölelő óriási vármegye alispáni tisztségének megszerzése hatalmi kérdés volt. A Független Kisgazda Pártot kielégítette a főispáni tisztség elnyerése. A Szociáldemokrata Párt pedig mindenképpen magának szerette volna biztosítani az alispáni pozíciót. Ezt a fontos hatalmi posztot a szélsőjobboldali Szélig Imrével kívánták betölteni, aki már az első perctől kezdve károsan tevékenykedett. Az országos szintű pártközi tárgyalásokon azonban olyan megállapodás született, hogy a megye alispáni tisztségét az MKP, a főispánit pedig a Független Kisgazda Párt tölti be.

Széligék nem tudták megakadályozni, hogy az alispáni tisztséget a kommunista párt kapja, ezért taktikához folyamodtak. A pártközi tárgyalások határozatát, hogy az alispáni tisztséget kommunista töltse be, látszólag elfogadták, de a végrehajtást — bár ezt életbevágóan fontos feladatok sürgették — hetekig elhúzták. Különböző indokokkal egymás után utasították vissza a kommunista jelölteket. Fő érvük az volt, hogy a javaslatba hozott elvtársak „nem bizonyították be, hogy a Szociáldemokrata Párttal jól együtt tudnak működni". Ragaszkodtak ahhoz, hogy pártunk olyan jelöltet állítson, aki ezt már bebizonyította.

Én évtizedek óta Pest környékén éltem és dolgoztam. A felszabadulást, illetve illegalitásba kényszerülésemet megelőzően pedig vezetőségi tagja voltam a Szociáldemokrata Párt kispesti szervezetének. Valószínű, hogy az elvtársak ezért jelöltek engem az alispáni posztra. Amikor ezt közölték velem, nagyon meglepődtem, hiszen addig mindig pártmunkás voltam, s nehezen tudtam magam elképzelni mint közigazgatási tisztviselőt. Ezt meg is mondtam. Kértem, hogy hozzáértőbb embert jelöljenek helyettem. — Talán Endre Lászlót hívjuk vissza? — kérdezték. — Ő szakembernek tartja magát. Mi, kommunisták, majd csak most, munka közben válunk szakemberré, mégpedig nem az úri vármegyét, hanem a népet szolgálva. — Nem térhettem ki a megbízás elől, hiszen nyilvánvaló volt, hogy akár én, akár más elvtárs lesz az alispán, mindenképpen most kell megtanulnunk, hogyan lássuk el feladatunkat.

Ami személyemet illeti, a kommunista párt számítása taktikai megfontolásból helyesnek bizonyult. Velem kapcsolatban Széligék nem tudták alkalmazni korábbi obstrukciós kifogásaikat. A pártközi döntés értelmében kénytelenek voltak elfogadni jelölésemet. Így lettem Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja.

Mielőtt e feladatot elvállaltam volna, azt kértem a nemzeti bizottságtól, hogy helyettesemet, a vármegyei főjegyzőt, magam választhassam ki. Kérésemet teljesítették. Én pedig a kommunista pártot kértem, jelöljön ki egy alkalmas elvtársat a vármegyei főjegyzői tisztségre. Ezzel elértük, hogy az alispánhelyettesi funkciót kommunista, dr. Károlyi József lássa el. Feladatom ellátását, illetve a vármegye helyzetének viszonylag gyors áttekintését, valamint a munkatársak kiválogatását segítette az a körülmény, hogy a felszabadulást megelőző években részben legálisan, mint a Szociáldemokrata Párt kispesti szervezetének tagja, majd vezetőségi tagja, részben mint az illegális kommunista párt területi megbízottja tevékenykedtem Pest környékén.

A felszabadulás lakóhelyemen, Pestszentlőrincen ért, ahol 1945 januárjában én lettem a Magyar Kommunista Párt első, legálisan megválasztott titkára. Később, február hó folyamán a pártközpont megbízásából segítséget nyújtottam a vármegye területén több község kommunista pártszervezetének megszervezéséhez. Némiképpen tájékozódhattam tehát a megye egy részének helyzetéről, és széles körű személyi kapcsolatokra tettem szert a Pest környéki dolgozók között.

Alispánná történt kinevezésemmel egyidejűleg zajlott le népünk egyik legnagyobb vívmánya, a demokratikus földreform végrehajtása, és megindultak a tavaszi mezőgazdasági munkák is. Mindezek parancsolóan szükségessé tették számunkra, hogy a szétvert közigazgatási apparátust mielőbb működőképessé tegyük. Így elsősorban gondoskodnunk kellett a megyei szak- és államigazgatási vezető tisztségek, továbbá a városok polgármesteri és a járási főjegyzői tisztségek betöltéséről. Ez elengedhetetlen feltétele volt a szervezett közigazgatási munka megindításának. Igen sok segítséget kaptunk a koalíciós pártoktól, elsősorban a Magyar Kommunista Párttól és a szakszervezetektől. Ugyanis rendelkezésünkre bocsátották a munkásmozgalomban már kipróbált, politikai gyakorlatot szerzett elvtársakat. Ezenkívül alkalmaztuk a demokratikus fejlődést elfogadó régi közigazgatási tisztviselőket is. Mindezek segítségével az új közigazgatási apparátust két-három hét alatt sikerült létrehozni.

A közigazgatásba kerülő elvtársak idegenkedését hasonló érvekkel oszlattam el, mint amilyennel engem győztek meg az alispáni funkció elvállalásakor.

A vármegyei nemzeti bizottság a közigazgatási apparátus újjászervezésével párhuzamosan a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok és a szabad szakszervezetek képviselőiből létrehozta a Pest megyei

Törvényhatósági Bizottságot. A bizottságnak a Független Kisgazda Párt részéről 60, az MKP és SZDP részéről 45—45, az NPP és a szakszervezetek részéről 35—35 és a Polgári Demokrata Párt részéről 20, vagyis összesen 240 tagja volt. Az úri vármegyét képviselő grófok, bárók, földbirtokosok helyét jelentős számban az öntudatos munkásság és dolgozó parasztság küldöttei foglalták el.

A Törvényhatósági Bizottságba azonban bekerültek olyanok is, akik nem voltak igazi hívei a Függetlenségi Front programjának, de nyíltan nem merték elvetni, nehogy lelepleződjenek a nép előtt. Ezért egyes részfeladatokat támogattak azzal a reménnyel, hogy így sikerül megőrizni politikai pozíciójukat. A 240 törvényhatósági bizottsági tag közül mindössze 62 volt kommunista. Figyelembe véve ezt a tényt, valamint az előbb elmondottakat, csak a legkörültekintőbb politikai munkával lehetett a Törvényhatósági Bizottságot, illetve annak többségét az egyes demokratikus feladatok elfogadására megnyerni. A bizottságban képviselt pártok közül mind a Független Kisgazda Pártnak, mind a Szociáldemokrata Pártnak egymástól élesen eltérő jobb- és balszárnya volt. A balszárnyhoz tartozó becsületes, demokratikus bizottsági tagok szívesen támogatták a nép érdekében hozott haladó intézkedéseket. Ezért, valamint a végrehajtandó feladatok sorrendjét és végrehajtási módjának helyes megválasztása folytán, a jobboldal a lelepleződés veszélye nélkül nem szabotálhatta az intézkedéseket. A Nemzeti Parasztpárt törvényhatósági tagjai mindvégig együttműködtek a kommunista párttal.

A sikeres munka döntő tényezője a kommunista párt által megadott helyes irányvonal, motorja pedig a Törvényhatósági Bizottságban működő egységes, szervezett, fegyelmezett, lelkes kommunista frakció volt.

A kommunista frakció rendszeresen megvitatta a soron levő feladatokat. Nemcsak a Törvényhatósági Bizottság kommunista tagjaira volt kötelező, hanem a közigazgatásban dolgozó összes kommunistára is, hogy a közgyűlés elé kerülő írásos anyag szétküldésével egyidejűleg kezdjék megagitálni a más pártokhoz tartozó törvényhatósági bizottsági tagokat, hogy támogassák az előterjesztéseket. Ez a módszer nagyban hozzájárult a kommunisták tájékozottságához és az egységes álláspont kialakításához.

A kommunista frakció egysége, szervezettsége igen pozitív hatással volt a többi pártokhoz tartozó bizottsági tagokra is. A kommunista frakció nemcsak az eléje terjesztett témákkal foglalkozott, hanem maga

is kezdeményezően lépett fel a megyét érdeklő és az országos jelentőségű kérdésekben.

1945-ben például a Független Kisgazda Párt országos központja magáévá tette a Parasztszövetség reakciósainak sztrájkjogra vonatkozó követelését. Ennek ellensúlyozására, gondos előkészítés után — a kommunista frakció határozatának megfelelően —, a szakszervezet képviselői határozati javaslatot terjesztettek a vármegyei Törvényhatósági Bizottság elé. A javaslat elítélte a Független Kisgazda Pártot, amiért ezekben a nehéz időkben a parasztság sztrájkjogát követelte. Az ország legnagyobb vármegyéjének törvényhatósága — beleértve a független kisgazdapárti frakciót is — hosszan tartó, éles vita után végül is egyhangúlag elfogadta a határozati javaslatot.

„Határozati javaslat

Javasolom a Törvényhatósági Bizottságnak, foglaljon állást a Független Kisgazda Párt határozatának ama pontja ellen, amely a parasztság sztrájkjogát proklamálja.

Indoklás:

Megengedhetetlen az, hogy amikor az ország a fasizmus rombolása és pusztítása következtében romokban hever, amikor az egész ország demokratikus erői éhen és rongyosan az újjáépítésért dolgoznak, hogy a megrongált vasutat, tönkretett hidakat, tető nélküli házakat helyreállítsák, egyes reakciós érdekeltségek a hiányos felszerelés mellett is dolgozó és a mindennapi kenyeret biztosítani akaró parasztságot céljaik eléréséhez eszközül akarják felhasználni, és szembe akarják állítani a megfeszített munkát teljesítő ipari munkássággal és haladó szellemű értelmiséggel.

Ma nem a sztrájknak, hanem a fokozott munkának a korát éljük. Mi, ipari munkások, alkalmaztuk a sztrájkot akkor, amikor az ország és a dolgozók érdeke megkívánta. De hogy sztrájkoljon ma a magyar paraszt? Ne vesse be földjét, ne teljesítse beszolgáltatását, ne etesse az állatát vagy ne fizessen adót?

Ma a sztrájk a nép szenvedéseit meghosszabbítaná, és késleltetné az ország újjáépítését. Ha valaki ma sztrájkjogot követel, az nem a demokratikus ország felépítését és megerősítését akarja, hanem a reakció céljait szolgálja.

Javaslom, mondja ki a közgyűlés, hogy tiltakozik, és a legerélyesebb harcot indítja minden olyan törekvés ellen, ami az ország újjáépítését akadályozza és a dolgozó néprétegeket egymással szembeállítja.

A hozott határozatot hasonló állásfoglalás céljából küldje meg a Törvényhatósági Bizottság a társtörvényhatóságoknak, és tudomásulvétel végett a demokratikus pártoknak. Budapest, 1945. szept. 11."

Hasonló módszerrel ugyanilyen eredményt ért el a kommunista frakció az iskolák államosításának követelésében és még több más kérdésben.

A Törvényhatósági Bizottságban működő kommunista frakció egységes, céltudatos munkája hatásosan ellensúlyozta azt a hátrányt, amely abból a visszásságból eredt, hogy a közigazgatásilag egységes vármegye pártirányítás szempontjából három: Nagy-budapesti, Észak-Pest megyei és a Kecskeméten székelő Dél-Pest megyei Pártbizottsághoz tartozott. Az MKP Szervező Bizottsága 1947 decemberi határozatával ezt a megosztottságot jórészt megszüntette, és Pest környék kivételével az egész megyét az újonnan szervezett Pest megyei Pártbizottsághoz kapcsolta.

Köztudomású, hogy a földreform minél sikeresebb végrehajtásához, az új élet megindításához, valamint a reakció elleni harchoz az országnak milyen nagy érdeke fűződött.

A 600/1945. sz. kormányrendelet a földreform végrehajtását a földrendező tanácsok és a helyi földigénylő bizottságok feladatkörébe utalta. Ezért igen nagy jelentősége volt annak, hogy a közigazgatási apparátus mennyi segítséget nyújt e döntő fontosságú kérdés megoldásához. Ebből kiindulva, szinte első alispáni tényked esemként, utasítást adtam a megyei és alárendelt közigazgatási szerveknek, hogy a megye közigazgatási apparátusa teljes erővel támogassa a földreform végrehajtását.

A rendelet kiadásakor még nem tudtuk, hogy milyen sokrétű és hosszan tartó harci feladat a földreform végrehajtása. A birtoklevelek késedelmes kiadásával, az új földtulajdon telekkönyvi bekebelezésének elhúzásával, a különböző címeken indított birtokperekkel stb. nem egy helyen hosszú ideig sikerült a reakciónak a földhözjuttatott parasztság körében bizonytalanságot teremtenie.

Ezek a reakciós mesterkedések a termelést is hátráltatták. Visszatekintve az elvégzett feladatra megállapítható, hogy a földreform végrehajtása a megyei közigazgatási apparátusnak is nagy próbatétele volt. Azok a közigazgatási tisztviselők, akik szívügyüknek tekintették a földreformot, igen nagy segítséget adtak nekünk, és az élet más területein is nagy odaadással végezték feladataikat a nép szolgálatában. De nem egy tisztviselőről bebizonyosodott, hogy érdemtelen a neki előlegezett bizalomra, és így alkalmatlanná vált a közszolgálatra.

A volt földbirtokosok és különböző rendű és rangú támogatóik minden gáncsoskodása ellenére, a földreformtörvény alapján, a megye területén 401 208 kat. holdat 60 036 földigénylő között, az ipari munkásság hathatós támogatásával kiosztottunk.

A fent elmondottakból kitűnik, hogy első közigazgatási ténykedéseinket nem a közigazgatási gyakorlatban való „jártasságunk", hanem a dolgozó nép létérdekeinek ismerete és annak pártos képviselete vezérelte. Így volt ez további működésünk során is. A tennivalókat az élet diktálta. Így közigazgatási gyakorlatunk — bár a megyei közigazgatás területi és szervezeti felépítése az első időkben megegyezett a régi közigazgatás felépítésével (főispán, alispán, főszolgabírák, szolgabírák, bírók rendszere stb.) —, formáját és tartalmát tekintve, kezdettől fogva gyökeresen eltért az úri vármegyétől. A kommunista párt elgondolása, irányvonala az élet által felvetett problémák megoldására vonatkozóan, továbbá a népbe vetett bizalom volt az az erő, amely sikerre vitte a munkánkat. A különböző népi bizottságokra (nemzeti bizottságok, termelési, újjáépítési, közellátási, földigénylő, népművelési stb. bizottságok) támaszkodva széles dolgozó rétegeket vontunk be a közügyek intézésébe. Az ő aktív részvételük nélkül a földreform, a demokratikus közigazgatás felépítése, a romok eltakarítása, az újjáépítés, majd az újjáépítési verseny megindítása és végrehajtása nem lett volna megvalósítható. A feladatok megoldása közben megismertük a megye dolgozó népének vágyait, problémáit. Sikerült olyan kontaktust teremtenünk vele, amely egyúttal mozgósított is a nehézségek leküzdésére.

A földreform során a földet kiosztottuk, de a fasiszták által kifosztott megyében alig maradt igaerő és vetőmag. Nem volt akkor rendkívüli jelenség, hogy az újgazda borjúval vagy kiscsikóval, esetleg gyermekével együtt az eke elé fogta magát, úgy húzta, miközben az asszony tartotta az ekeszarvát. Az sem volt ritka eset, hogy még az eke is hiányzott, és az újgazda ásóval, kapával kezdte megművelni a neki juttatott földet.

Bár mindezek azt mutatták, hogy a nép élni akar a legnagyobb erőfeszítések árán is, világosan látnunk kellett, hogy ilyen módon a föld nem művelhető meg, következésképpen nem biztosítható az ország kenyere. Kapcsolatokat kerestünk tehát a gyárak, a vállalatok dolgozóival, és már a tavaszi mezőgazdasági munkák idején — elsősorban élelmicikkek ellenében — sikerült beszerezni a föld megműveléséhez szükséges hiányzó iparcikkeket.

Az első alispáni jelentésemben megírtam a Törvényhatósági Bizott-

ságnak, hogy az újonnan földhözjuttatott gazdáknak 625 db ekét, 110 lókapát, 450 db különféle boronát, 120 vetőgépet adtunk. Ezenkívül ekevasat, patkó- és kerékabroncsvasat, horganyzott vödröt, ásót, lapátot és még más fontos cikkeket.

A felsorolt iparcikkek mennyisége mai szemmel nézve nem számottevő. Akkor azonban ez sokaknak az életet jelentette. Mégis, a tulajdonképpeni nagy segítséget a szovjet hadsereg támogatása nyújtotta.

Amikor alispán lettem, meg volt már szervezve és újpesti székhellyel működött a Szövetséges Ellenőrző Bizottság Pest megyei szervezete. Vezetője Kazakov szovjet ezredes volt. Kazakov ezredes, ismerve a megye súlyos helyzetét, intézkedett, hogy alárendelt szervei a megye területén a szovjet hadsereg birtokában levő traktorokkal, igavonó állatokkal, üzemanyaggal maximálisan segítsék a mezőgazdasági munkák elvégzését. Ma már talán fel sem tudjuk mérni, milyen óriási segítséget nyújtott a Vörös Hadsereg azzal, hogy tovább tenyésztésre átadott a megyének 3600 szarvasmarhát és 3700 juhot.

Nemcsak Kazakov ezredes központi irányítással történő sokoldalú segítsége járult hozzá a megye gazdasági életének talpraállításához. Sokszor megtörtént, hogy a szovjet katonák az eke elé befogták az alakulatuk ellátmányához tartozó állatokat, és felszántották a földet. Az igásállatokon kívül traktoraikkal is igen sok földet felszántottak a megyén átvonuló vagy ott pihenő szovjet csapatok. Nem egy helyen még a vetőmagot is ők adták az első vetéshez. Ez a segítség nemcsak az új élet megindítása szempontjából volt nagy jelentőségű, hanem azért is, mert a Horthy-fasiszta rendszer 25 éven át egész apparátusával mocskolta, piszkolta a Szovjetuniót és a kommunistákat, igyekezett a Szovjetunióval, a szovjet hadsereggel szembeállítani a népet. A megye lakosságának most módjában állt a gyakorlatban tapasztalni, hogy a fasiszta propaganda hazudott. Saját maguk győződhettek meg arról, hogy azok a szovjet katonák, akik harcolva, vérüket hullatva felszabadították hazánkat, testvéri érzésekkel áthatva nyújtanak segítséget a dolgozó magyar népnek. Különös jelentősége volt ennek Pest megyében, ahol igen sok volt a civilizációtól távol eső község és tanya.

A reakció is gyorsan felismerte a helyzetet. Nem is mulasztotta el, hogy egyes intézkedéseivel mindjárt a felszabadulást követő időben igyekezzen lerombolni a szovjet segítség pozitív hatását.

Dr. Pongrácz Aladár, független kisgazdapárti főispán, egyúttal közellátási kormánybiztos, a földművelésügyi miniszter rendeletére, vala-

mint „a Szovjetunióval szemben fennálló kötelezettségeinkre" hivatkozva elrendelte a megye összes lovainak felvezetését a járási székhelyeken tartandó lószemlére. A szemle időpontja egybeesett a cséplés, hordás időszakával. Világossá vált előttem, hogy az intézkedés végrehajtása rendkívül hátrányosan befolyásolná a közhangulatot, valamint a felszabadító csapatokkal megyeszerte kialakult jó viszonyt. Elhatároztam, hogy a főispán rendeletét nem hajtom végre, annál kevésbé, mert a lovak akkor már szabad felvásárlás útján is beszerezhetők voltak. Közöltem a főispánnal, hogy nem értek egyet azzal, hogy 65 ló miatt a legnagyobb dologidőben felbolygassuk az egész vármegye földműves lakosságát, megingassuk biztonságérzetét és szovjetellenes hangulatot keltsünk az emberekben. A rendelet végrehajtása helyett a Haller téren a kupecektől megvásároltattam a 65 lovat. Mondanom sem kell, hogy az itt leírt példa csak egy a sok közül.

Napról napra vetett fel az élet olyan problémákat, amelyek az új helyzetben megoldásra vártak. A megyében történt kiszállásaim alkalmával, de bent a megyeházán is tapasztaltam, hogy a megye legtávolabbi részéről is viszontagságos körülmények között Pestre felvergődött emberek úgy voltak kénytelenek hazatérni, hogy még elő sem adhatták panaszukat vagy kérelmüket. Elkerülhetetlen volt ez a felszabadulást közvetlenül követő időben, amikor a régi közigazgatási és államigazgatási apparátus szét volt esve, az új pedig még nem vagy csak nehézkesen funkcionált.

Megengedhetetlennek tartottam, hogy bárki is, aki hivatalunkat felkeresi, kénytelen legyen úgy távozni onnan, hogy problémájával érdemben ne foglalkoztunk volna. Ez indított arra, hogy 1945 májusában vármegyei panaszirodát szervezzek. Ez a régi közigazgatásban ismeretlen intézmény volt. Az új közigazgatásban viszont a bajok orvoslásának, a dolgozók problémájának megismerésére kiváló eszköznek bizonyult.

A panasziroda igen nagy ügyfélforgalmat bonyolított le; a lakosság szívesen kereste fel nemcsak ügyeinek elintézése, hanem útmutatás, tanácskérés céljából is. Az új intézményről év végi jelentésemben a Törvényhatósági Bizottságnak beszámoltam.

A lakosság kérelmeinek, panaszainak, problémáinak ez a közvetlen intézése helyesnek bizonyult. Hamarosan csökkent a panaszok, kérések száma. Az alárendelt szervek pedig egyre kevesebb olyan döntést hoztak, amelyeket később meg kellett változtatni.

Az előbbiekben elmondott — operatív — ügyintézések tehát az alá-

rendelt közigazgatási szervek nevelése szempontjából is igen hatékonyak voltak. Az ügyvitel minél gyorsabb és zavartalanabb működése érdekében a járások székhelyein gyakran tartottunk tiszti értekezleteket a község vezető jegyzőinek bevonásával. Ezeken az értekezleteken módjuk nyílt a vezető tisztviselőknek a sürgős problémák feltárására, és megoldásukra mindjárt a helyszínen megkapták az utasítást, illetve az útmutatást.

Megnyugtató megoldásnak mégis a közigazgatási tisztviselők képzését tartottam, ezért a harmadik negyedévben felhívtam a Törvényhatósági Bizottság figyelmét arra, hogy a képesítéssel még nem rendelkező demokratikus elemek és demokratikus érzelmű régi alkalmazottak között nincs meg mindenütt a kellő összhang, együttműködés. Véleményem szerint a már megindult és a jövőben még több helyen megindítandó közigazgatási tanfolyamoknak lesz feladata — mondottam — az új alkalmazottak szakképzése és a régiek átképzése.

Az akkor megindított tanfolyamok később közigazgatási iskolákká fejlődtek.

A közigazgatás területén végzendő munka hatékonyságát a tapasztalatlanságon kívül hátráltatta a helyenként megnyilvánuló laza munkafegyelem, de különösen a reakciós beállítottságú tisztviselőknek az 1945-ös választások után feléledő destruktív munkája, amelynek hatását nem lehetett csupán fegyelmi eszközökkel ellensúlyozni. Ezeknek a hiányosságoknak felszámolásához több irányú intézkedést kellett hozni. Egyik ilyen intézkedés volt a mintaközség szervezése.

1946-ban rendeleti úton előírtuk minden járási főjegyző részére, hogy köteles járása területén legalább egy mintaközséget kialakítani. Ebben a községben minden közigazgatási és gazdasági munkának a legnagyobb rendben, a határidők pontos betartásával kell folynia. A községnek az újjáépítés, a mezőgazdasági munkák, az adózás stb. terén élen kell járnia.

A járási főjegyzőnek jelenteniük kellett a megyének, hogy melyik községet jelölték ki, ugyanakkor tájékoztatniuk kellett azok elöljáróságát és népi szerveit, segítségüket kérve a munka eredményes elvégzéséhez. A járási főjegyzők kötelesek voltak hetenként egy napot a kijelölt községekben a községházán tölteni, biztosítva ezzel a további mintaszerű munka feltételeit. Ugyanez vonatkozott a járási főjegyzőn kívül a szakhivatalok vezetőire (járási tisztiorvos, állatorvos, gazdasági felügyelő, szociális titkár, szabad művelődési felügyelő stb.) is. Az ezekben a köz-

ségekben folyó munkát a megyei tisztviselők havonta rendszeresen felülvizsgálták.

A járási főjegyzők a minden hónapban megtartott értekezleteken ismertették községeik vezető jegyzőivel a mintaközségekben elért eredményeket, az ott szerzett tapasztalatokat, a bevált munkamódszereket. Ezeket a járás többi községének vezető jegyzője köteles volt saját működési területén a legrövidebb időn belül felhasználni.

Ez a módszer egészséges versengést vont maga után az egyes községek között, javította a munkafegyelmet, megnehezítette a reakciós tisztviselők káros tevékenységét, illetve könnyebben leleplezte azt.

Azokat a bevált módszereket, amelyek megyei szinten helyesnek bizonyultak, rendeleti úton az egész megyében életbe léptettük.

Úgy érzem, ha röviden is, beszélnem kell még azokról a bonyolult politikai küzdelmekről, amelyek — különösen az 1945. évi választások után — a vármegye területén is kibontakoztak.

Az 1945-ös választások után a vármegyei Törvényhatósági Bizottságban, valamint az alsóbb szervekben a reakciós elemek erősen aktivizálódtak. A legváltozatosabb módon igyekeztek a földreform vívmányát aláaknázni. Támadták a többi demokratikus vívmányt is. Mindent megkíséreltek, hogy kiszorítsák a közigazgatásba bekerült munkás-paraszt kádereket. Hosszan tartó, szívós harcot folytattak a közigazgatási apparátusban benn maradt reakciós elemek védelmében és a korábban eltávolítottak visszahozataláért.

De nemcsak ez mutatta, hogy a reakció egyre szervezettebb támadásba lendül, hanem a fasisztákra emlékeztető szociális demagógia és a mind leplezetlenebb kommunistagyűlölet is. A reakció megkísérelte — népszerű célkitűzéseink és jelszavaink kisajátításával — a haladás képviselőjének feltüntetni magát, hogy ezzel a maga oldalára hódítsa a dolgozó tömegeket.

Talán egyik legjellemzőbb esete volt ennek a Független Kisgazda Párt reakciós jobbszárnyának 1946 végén lezajlott kísérlete. Nagy Ferencék elhatározták, hogy a demokratikus erők befolyásának ellensúlyozására Pest vármegyében is megerősítik a reakció bázisát. Az addigi főispánt, dr. Pongráczot elvitték a megyétől, és helyette — a megyei kisgazdapárti vezetőket mellőzve — Zsarnay Kálmánt — egy volt magas rangú horthysta katonatisztet — neveztek ki új főispánnak.

Zsarnay megérkezésével a dzsentri uraságok élénk tevékenységbe kezdtek a főispáni hivatalban. Velem a főispán nem kereste a kapcsolatot.

Bár hivatalunk egy emeleten volt, csak véletlenül találkoztam vele a folyosón. Ebben az időben éppen a soron levő Törvényhatósági Bizottság közgyűlését készítettük elő. Kérdésemre, hogy nem kívánja-e összekötni beiktatását a törvényhatósági bizottsági közgyűléssel, kitérő választ adott.

Mi a szokásos módon, nemzetiszínű, vörös és megyei zászlókkal díszítettük fel a közgyűlésre a megyeházát. Zsarnay magához hívatott. Kijelentette, hogy a megyeháza nem a kommunista párt székháza, és ő nem engedi meg, hogy én pártpropaganda célokra használjam fel. Követelte, hogy haladéktalanul szedessem le a vörös zászlókat. Amikor erre nem voltam hajlandó, magából kikelve azzal rohant el, hogy majd megmutatja, hogy ő is valaki. Nem tudom, mit intézett, a vörös zászlók fennmaradtak, de ezután, ha lehet, még ritkábban érintkeztünk egymással. Hamarosan észrevettük, hogy a főispáni titkárságra egymásután viszik be az alispáni hivatal elvi jelentőségű ügydarabjait. Előbb nem tudtuk mire vélni a dolgot. De hamar rájöttünk, hogy a főispán egy újságíróval székfoglaló beszédét állíttatja össze. Munkatársaim — kis baráti szívesség ellenében — megkapták az újságírótól a székfoglaló beszéd egy példányát. Meglepődve láttuk, hogy a beszédben egyetlen eredeti „főispáni" gondolat sincs. Abban csakis az alispáni ügydarabokból kimásolt, a Törvényhatósági Bizottság által már jóváhagyott és részben meg is valósított terveinkről van szó, mégpedig úgy, mintha a főispán „saját" tervei lettek volna.

Amikor a főispán székfoglalója elkészült, közölte velem, hogy elérkezettnek látja az időt beiktatására. Kérte, hogy ebből a célból hívjam össze a Törvényhatósági Bizottság közgyűlését. Közölte továbbá, hogy a beiktatáson részt vesz Tildy Zoltán, Nagy Ferenc és a kormány többi tagja. — Mivel a megyeházán nem látom megnyugtatóan biztosítottnak a feltételeket, így a miniszterelnökséggel és Kővágó főpolgármesterrel egyetértésben a központi városháza dísztermében fogjuk megtartani a székfoglalót — folytatta. Kért, hogy a vármegyeháza helyett a városházára hívjam össze a közgyűlést, nyissam meg, és adjam át neki a szót.

Elérkezett a nagy garral beharangozott székfoglaló napja. Amikor a nemes vármegye piros nadrágos, kék dolmányos hajdúinak sorfala között megérkező vendégek elfoglalták helyüket a nemzetiszínű drapériával borított teremben, megbeszélésünknek megfelelően üdvözöltem a közgyűlést és a Tildy Zoltán és Nagy Ferenc vezetésével érkezett „magas" vendégeket. Mielőtt átadtam volna a szót a főispánnak, felé fordulva

tájékoztattam az eddig elvégzett munkáról és soron levő feladatainkról; kértem támogatását a megye újjáépítése érdekében kitűzött programunk végrehajtásához. Tájékoztatómban majdnem szóról szóra elmondtam a mi programjainkból összelopkodott főispáni székfoglaló beszédet. Ezután átadtam a szót neki.

A reakciósoknak sejtelmük sem volt róla, hogy nekünk kezünkbe került a főispáni székfoglaló beszéd. Kíváncsian vártuk, hogy mi lesz. A főispán felállt, és teljes lelki nyugalommal, változtatás nélkül felolvasta az én megnyitómban már előbb elmondottakat. Még a beszéd közepén sem tartott, amikor a közgyűlés résztvevői elkezdtek susmogni, nevetgélni. A kisgazdapárti fő korifeusok pedig izzadva fészkelődtek helyükön, és a beszéd végén sürgősen elhagyták a termet. A fogadáson csak a megyei tisztviselők maradtak, és eladomázgattak az esetről.

Zsarnayt ritkán láttuk ezután a vármegyeházán. Olyan csendben távozott, amilyen nagy kardcsörtetéssel érkezett. Később hallottuk, hogy a Kisgazdapártban megindult tisztulási folyamat során a saját pártjának demokratikus érzelmű tagjai még tettlegesen is bántalmazták.

Ezzel a történettel azt kívántam érzékeltetni, hogy a reakció módszerei igen változatosak, rafináltak voltak, amit még bonyolított a Szociáldemokrata Párt szélsőjobb szárnyához tartozó Széligék féktelen kommunistagyűlölete is. A köztársaságellenes összeesküvés leleplezése 1946—1947 fordulóján némileg javított a helyzeten. Ennek hatására a megyében is észrevehetően visszahúzódott a reakció.

A nép felemelkedéséért folytatott négyéves következetes harc a vármegyében is eredménnyel járt. A két munkáspárt egyesülése, a Függetlenségi Népfront megalakulása, az 1949. május 15-én megtartott választások alapvető változást hoztak a megye politikai, közigazgatási életében is.

A jobboldali szociáldemokraták és a reakció más képviselői kiszorultak a vármegye Törvényhatósági Bizottságából. Megnyílt az út az új szocialista közigazgatás teljes kiépítéséhez. Megvalósultak a feltételek a magasabb közigazgatási forma, a tanácsrendszer létrehozásához.

PERECSI FERENCNÉ TOPA TERÉZ

(GÖLLE—INÁMPUSZTA, 1928. ÁPRILIS 28. —)

A Tolna megyei Oktatási Igazgatóság igazgatóhelyettese. Gyermekkorát Dombóváron töltötte, édesapja itt volt a vajüzem munkása, aki 1945-ben a kommunista párt alapító tagja lett.

Perecsi Ferencné a hat elemi elvégzése után szintén Dombóváron, a konzervgyárban kezdett el dolgozni. 1945-ben, 17 éves korában lett a kommunista párt tagja, s rögtön aktívan bekapcsolódott a párt agitációs munkájába. Már az 1945-ös választásokat előkészítő munkákban megmutatkozott jó előadói készsége, komoly tevékenységet fejtett ki a vándorpártiskolák szervezésében a megye területén. 1947 őszén elvégezte a budatétényi pártiskola vezetőképzőjét, utána Tolna megye területén dolgozott különböző funkciókban. 1950—1952 között a kétéves pártfőiskolán tanult. 1956-ban leérettségizett, 1966-ban diplomát szerzett történelem szakon a Pécsi Tanárképző Főiskolán, 1969-ben pedig államvizsgát tett a pártfőiskola levelező tagozatán. 1964—1970 között a palánkai Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum docenseként tudományos szocializmust oktatott.

1970-ben visszakerült a pártapparátusba, az MSZMP Tolna megyei Bizottságának oktatási osztályára.

HOGYAN LETTEM PÁRTMUNKÁS TOLNA MEGYÉBEN (1945—1947)

Amikor 1945. február 18-án Dombóváron megalakult a kommunista párt, édesapám ott volt az alapító tagok között. Pár hónap múlva magam is azok közé a fiatalok közé tartoztam, akik az elsők között léptek be a pártba. Semmiféle marxista ismerettel nem rendelkeztem, de osztályösztönömmel és szívemmel éreztem, hogy ott a helyem.

Az 1945-ös novemberi választás idején végeztem először jelentősebb agitációs munkát. Papp Sándorral és Nagy Ferenccel jártam a pusztákat, ahol családomnak számos tagja, gyermekkori ismerőseink éltek. Beszélgettünk velük, és megismertük véleményüket a kommunista pártról. Örültek, hogy a kommunisták — akik felkeresik őket — közülük való, egyszerű dolgozó emberek.

Ezeken a Dombóvár környéki pusztákon 1919-ben a fehérterror kegyetlen vérengzéseket vitt véghez, amelynek emléke nagyon mélyen élt az emberekben, hatása még 1945-ben is érződött. Amikor egy-egy pusztán megjelentünk, összefutottak az ott élők, hogy „megjöttek a kommunisták!" Először valami különleges emberekre gondoltak, de amikor ismerősöknek találtak minket, kérdezgetni kezdtek: — Frici, te vagy? Kislányom, ugye te a Topa Jóskának a lánya vagy? Te Kasziba Julinak a lánya vagy? — A maguk közül való emberek közelsége pár perc alatt feloldotta a bizalmatlanságot. Ismerősök között, meghitt hangulatban jobban lehetett szót ejteni a politikáról, a kommunista párt céljairól.

Napokig jártuk a Dombóvár körüli pusztákat, és az eredménye meg is mutatkozott a választásokon. A tanyasi emberek jelentős része a pártra szavazott. A választási gyűlések számomra nagy élményt jelentettek, emléküket még 28 év után is elevenen megőriztem.

A pusztai kultúrház akkor még ismeretlen fogalom volt. A gyűléseket általában a település legnagyobb „termében" tartottuk, amely rendszerint egyet jelentett a volt urasági kastély vagy az intézői lakás legnagyobb

helyiségével, amiben nem voltak ülőhelyek. Itt gyűlt össze a hallgatóság, a puszta apraja-nagyja. A „szónok" kezében nem volt előre leírt szöveg, legtöbbször még egy darabka papír sem, amire gondolatainkat jegyeztük volna. Szabadon beszéltünk, magyaráztunk, érveltünk, s ha kellett, vitatkoztunk a kommunista párt igazáról.

Ma már magam is mosolygok azon, hogy az első ilyen pusztai „szereplésem" alkalmából apró termetem miatt milyen gondban voltam. Nemcsak az zavart, hogy miről és hogyan beszéljek, hanem az is, hogy a hallgatóság nagy részét nem is látom, és ők sem engem. Mindez valószínűleg kiült az arcomra is, mert amikor a beszédnél rám került a sor, csak azt éreztem, hogy Papp Sándor karjai a levegőbe emelnek, és már fent is voltam az előttünk levő asztal tetején, s a magaslatról megkezdhettem életem első „szónoklatát".

Az MKP dombóvári vezetősége nagy gondot fordított a pártszervező munkára. Olyan hangulatot teremtett a tagok között, hogy minden párttag a maga munkahelyén és a családja körében természetesnek találta, hogy agitáljon a pártba való belépés érdekében. Úgy gondolom, ennek az eredménye, hogy már 1945 végére 1000 főre emelkedett a tagok száma. Nemcsak családfők, hanem feleségek, gyerekek, sőt egész munkáscsaládok léptek be a pártba. Köztük az én családom is, ahol már 1945-ben hatan voltunk tagjai a pártnak, még a 65 éves nagyanyám és a 14 éves húgom is, aki akkor már üzemi munkás volt.

A testvéreim közül négy még nagyon aprócska volt, akiket nem lehetett magukra hagyni. Így az édesanyám és a nagyanyám egymást váltva vettek részt a párt rendezvényein. De aki otthon maradt „ügyeletesnek", annak a többiek beszámoltak arról, hogy miről beszéltek a pártban.

A dombóvári pártszervezet fontos feladatának tekintette a családokkal, feleségekkel való törődést. 1946-ban, „Egy nap a pártért" akció keretében, egyszerre 16 elvtársunk felesége lépett be a pártba. Azok az asszonyok, lányok, akik ezekben az években tagjai lettek a pártnak, többségükben a pártmunka minden területén nagyszerűen helytálltak.

1946. december 22-én az MKP helyiségében felállítottuk a „mindenki karácsonyfáját". A pártszervezet az ünnepségre 300 gyermeket és 50 szegény sorsú családot hívott meg, párttagságra való tekintet nélkül. Minden meghívott értékes ajándékcsomagot kapott. Közülük többen ebben az időben kezdték megismerni a kommunistákat, és ez az akció is hozzájárult, hogy közelebb kerüljenek a párthoz. 1946 karácsony napján hasonlóan jól sikerült és országos viszonylatban is kiemelkedő ak-

ciónk zajlott le, „Egy nap pártmunka a pártért!" jelszóval. 36 önként jelentkező kommunista — élen a párt vezetői — 12 puszta lakosságát látogatták meg, beszélgettek az emberekkel, és a kommunista párt nevében minden családnak kellemes karácsonyt és boldog új évet kívántak. Annak a háromtagú csoportnak, amely Alsóleperd puszta lakóit kereste fel, vezetője a járási főjegyző, Kiss János bácsi, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom egykori harcosa volt, és a tagjai: Bán József — velem egykorú értelmiségi fiatal — és én. Mindenütt nagy szeretettel fogadtak bennünket. Beszélgettünk a párt céljairól és a magyar társadalmi fejlődés — benne a puszták lakói életének — további lehetőségeiről.

Ennek az akciónak a hatását rövidesen érezni lehetett. A tanyasiak ezt így fogalmazták meg: „végre van egy párt, amely a mi ügyünkkel, velünk is törődik!" A kisgazdapárt vezetősége pedig úgy, hogy a „kommunisták megint megelőztek bennünket".

Az MKP Központi Vezetőségének propaganda osztálya pedig úgy értékelte, hogy ez az akció országszerte követésre méltó és a tapasztalatokat másutt is hasznosítani kell.

A pártpolitikai munka jól bevált eszköze volt a kultúrmunka. A kultúrgárda tevékenysége kiterjedt az egész járásra. Nők, férfiak, fiatalok és középkorúak éppúgy részt vettek munkájában, mint a munkások, értelmiségiek, tisztviselők, sőt még a kisiparosok is. A kultúrmunkán kívül a kultúrgárda tagokat a pártvezetőség a pártmunka legkülönbözőbb területein is hasznosítani tudta, műsoros estek rendezésében csakúgy, mint a választási agitációkon vagy a falujáró munkában. A műsorok összeállításához rendszeres segítséget nyújtott a pártközpont, tőlük kaptuk a műsorfüzeteket is. A kultúrcsoport vezetői pedig nagy gondot fordítottak arra, hogy műsoraink változatosak legyenek. Sok ének és tánc tette hangulatossá ezeket az estéket. Jól emlékszem például arra, hogy a ma ismert munkásmozgalmi dalok mellett milyen nagy népszerűségnek örvendett a „Vörös tangó" című dal, melyet az egyik dombóvári műsoros esten Neszt Vince, Mucsi község akkori párttitkára énekelt először. Ma sem tudom, ki a szerzője, és hogy ő hol hallotta, de a több száz főnyi közönség addig nem engedte le a színpadról, amíg az egész hallgatóságot meg nem tanította a dalra. A siker láttán a kultúrcsoport is műsorára tűzte, így vált ismertté a járás községeiben is. Később sokszor előfordult, hogy egy-egy műsoros esten a közönség ráadásként „kikövetelte" tőlünk ennek a dalnak az előadását.

Énrám olyan hatással volt a kultúrgárdában való részvétel, hogy nekiláttam egy ismert mozgalmi dal szövege alapján színdarabot írni, melynek „Győz a proletár" címet adtam. Arról szólt, hogy a jogaikat követelő cselédembereket az intéző el akarja vitetni a csendőrökkel, és hogyan akadályozza ezt meg az időközben odaérkező felszabadító szovjet hadsereg. Kultúrcsoportunk ezt a darabot műsorára tűzte. Természetesen nekem kellett „rendezni", és szerepeltem is benne. Visszagondolva erre és mai szemmel vizsgálva, bizony művészi értéke nem volt ennek a darabnak, de az akkori körülmények között olyan általános igazságokat fogalmazott meg és olyan momentumokat emelt ki, amelynek hatása alól a proletáremberek nem is akarták kivonni magukat.

Egy havas téli estén, 1946 februárjában Szilfás-pusztán játszottuk el a darabot egy magtárból átalakított kultúrteremben, ahol ott volt az egész puszta apraja-nagyja. A darabban és az egész műsorban csupa magamfajta munkásfiatal szerepelt, kb. 15 fő. Az előadás végén felhangzott tapsból és az általános hangulatból joggal következtettünk arra, hogy fellépésünk sikeres volt. Kértek bennünket, hogy máskor is menjünk ki hozzájuk. Igen meglepődtem, amikor előadás után jó néhány ember megált a magtárajtóban, és nem akarták elhagyni a termet azzal, hogy „számolni akarnak az intézővel", akit a mi kultúrgárdánk tagja olyan hűen alakított, hogy sérelmeiket rajta akarták megtorolni. Bizony, Ács Gyulát, aki az intézőt alakította, el kellett a színpad alatt bújtatni addig, amíg megértettük a közönséggel, hogy ez a fiú élethűen játszotta szerepét, de semmi köze az intézőhöz, s a valóságban ő egy téglagyári munkás.

A kultúrcsoport fiataljainak többsége tevékenyen dolgozott az agitációs csoportban, a rendező gárdában és a falujáró csoportban is. Választások idején plakátokat ragasztottunk, sőt éjjel őriztük is, hogy le ne tépjék azokat. Az újgazda fiatalokkal a fiúk barátságos futballmérkőzést játszottak stb. Mindig találtunk érdekeset, izgalmasat a munkában, s ha kellett, éjjel-nappal egyaránt tettre készen álltunk.

A Magyar Kommunista Párt kezdettől fogva nagy gondot fordított a párttagok, a káderek képzésére. Megyénkben a pártközpont segítségével már 1945 végén két-háromhetes pártiskolákat szerveztünk. Itt képeztük a helyi vezetőségi tagokat és aktivistákat.

Dombóváron az első kéthetes tanfolyam 1946 februárjában indult, amelynek magam is hallgatója voltam. Ahogy visszaemlékszem, az ak-

tuális politikai helyzetről, a tennivalókról adott — a lehetőségeknek megfelelően — összefüggő ismereteket. Vezetője, Alzner Lajos, budapesti régi szervezett munkás volt.

Sor került ebben az időben egyhónapos pártiskola megszervezésére is, de ezt már a megye szervezte Szekszárdon. Bizony, az első években úgy a háromhetes, mint az egyhónapos iskola fenntartásához is gyűjtés útján biztosították a szükséges élelmiszereket.

1947 végén a pártközpont utasítására a megyékben — így Tolna megyében is — háromhetes vándorpártiskolákat szerveztünk. Az elsők 1947. december 1-vel indultak. „Vándorpártiskolának" azért nevezték, mert amikor az egyik helyen befejeződött az iskola, a másik helyen már készen állt az indulásra, csak a vezetőket várták.

A pártközpont 1947 őszén Budatétényben egy háromhetes tanfolyamon képezte ki a vándoriskolák vezetőit, amelynek magam is hallgatója voltam, s a legszebb emlékeim közé tartozik az az időszak, amikor magam is több helyen vezettem ilyen iskolát.

A pártközpont nagy figyelemmel kísérte az iskolák működését. Külön instruktorokat jelöltek ki, akik indulástól a befejezésig figyelemmel kísérték munkánkat. Az én instruktorom Veres Pál elvtárs volt. Nagyon érdekesek voltak ezek az iskolák. A hallgatók között csakúgy voltak idős parasztemberek, mint fiatalok, asszonyok, lányok, akik éppúgy beültek a padba tanulni, mint a férfiak.

Az iskola nappali tagozatos volt. Este hazamentek, ellátták az otthoni tennivalókat, és másnap ismét folytatták a tanulást.

Tematikája a párt programja, a párt vezető szerepe, a munkás-paraszt szövetség szükségessége, a párt aktuális tennivalóinak ismertetése és magyarázata volt. Előadások, szemináriumok követték egymást. A szemináriumvezetők arra törekedtek, hogy minden hallgató aktivizálódjon, jártasságot szerezzen a vitában. Különböző témákból kiselőadásokat kellett tartaniuk, hogy leküzdjék gátlásaikat és megszerezzék az előadás tartásához szükséges elemi ismereteket. S a tematika szerves része volt a kultúrfogalkozás is. Az erre a célra beiktatott időben verseket, mozgalmi dalokat, színdarabokat tanítottunk a hallgatóknak. Az elsajátított anyagból rendezték meg a tanfolyam nyilvános záróünnepségét. Ma sem tudok meghatottság nélkül visszagondolni arra, hogy hogyan, milyen lelkesen tanulták az énekeket, színdarabokat a 18—19 éves fiatalokkal együtt az idősebb elvtársak. A pártiskola fenntartása a párt-

tagoktól komoly áldozatot követelt. Nemcsak úgy, hogy ők maguk kiestek a munkából és erre az időre nem kaptak fizetést, hanem ezenfelül még az iskola vezetőjét is nekik kellett élelmezni. Az iskolák vezetőit családoknál helyezték el; én például Németkéren a Pintér családnál, a párt egyik helyi vezetőjénél kaptam szállást és kosztot. Gyönkön és Ozorán pedig a párthelyiségben laktam, de az ott-tartózkodásomhoz szükséges felszerelési tárgyakat a hallgatók adták kölcsön, s az ellátásomat e két helyen mindennap más hallgató vállalta. Azokon a helyeken, ahol iskolát vezettem, tapasztaltam, hogy a pártszervezetek tagsága milyen nagy figyelemmel kísérte a pártiskola munkáját. Becsülték azokat, akik deresedő fejjel vagy fiatalként, tudásra szomjazva vállalták a tanulást. Ozorán például egyik este miután a foglalkozás befejeződött, Dölles Jánosné, Márkus Gyuláné vezetésével — karjukon kis kosárral, amiben a kötni-horgolnivalójuk volt — megjelent 15—20 parasztasszony. Félkörben leültek a nagyteremben, és kijelentették: — Na, Perecsi elvtársnő, nappal a hallgatókat tanítottad, most légy szíves magyarázd meg nekünk, hogy mit akar a mi pártunk.

Az egész napi munka, bizony — bármennyire fiatal voltam is —, alaposan elfárasztott, de lehetett volna nemet mondani ennek a felkérésnek?

Az iskolán részt vevő hallgatók maguk is nagy dolognak tartották a tanulást, s ez nemcsak szorgalmukban jutott kifejezésre, hanem abban is, hogy Ozorán és Németkéren fényképet is csináltattak, hogy emlék maradjon róla.

Ozorán a fénykép elkészítésének külön története van. Az iskola vége felé egyik nap látom, hogy B. Horváthné — aki fiatal özvegyasszony volt (ma Túrós Ferencné) — és Bakos Ferencné vezetésével a női hallgatók nagy csomagokkal jönnek a foglalkozásra. Nem kérdeztem, hogy mi van a csomagban, arra gondoltam, hogy iskolába jövet valamit vásároltak. A délelőtti nagyszünetben azonban megjelentek a szobámban, mondván: — Perecsi elvtársnő, légy szíves átöltözni, mert mindjárt itt lesz a fényképész. Kiderült, hogy a csomagokban részemre hoztak ozorai népviseleti ruhát. Pillanatok alatt felöltöztettek, felrakták a fejemre az ozorai „pillét" (menyecskekendő), középre állítottak, körém ültek, és elkészült a fénykép, amelyet úgy őrzök immár 27 éve, hogy a hátlapján ott van minden kedves ozorai hallgatóm névaláírása.

A volt hallgatóim közül azóta jó néhányan vezető funkcióba kerültek. Például az ozorai B. Horváthné a gyönki Járási Tanácsnál volt személyzetis, majd Ozorán községi tanácselnökként tevékenykedett.

Bakos Ferencné — sajnos már nem él — több mint két évtizeden keresztül volt a megyei SZTK vezetője. A gyönkiek közül Márton András járási párttitkár, majd járási tanácselnök lett, ma már nyugdíjas, és még sok elvtársról tudnék hasonlóképpen megemlékezni.

Munkával, fáradsággal teli időszak volt ez, mégis, amikor az ember visszagondol ezekre az évekre, úgy érzi, hogy életének legszebb szakasza volt.

PAPP LAJOS

(TISZAROFF, 1906. MÁRCIUS 8. —
BUDAPEST, 1973. MÁRCIUS 30.)

Kőfaragó munkás, kommunista vezető. A Tanácsköztársaság után Budapesten próbált elhelyezkedni, majd Egerbe ment szobrászinasnak. 1925 őszén szabadult fel, és egy kőfaragó vállalatnál kapott munkát. Rövid ideig Debrecenben, majd Miskolcon dolgozott, végül 1927-ben ismét Budapestre került. Belépett a MÉMOSZ-ba és a Szociáldemokrata Pártba, de még ebben az évben tagja lett az illegális KMP-nek is. 1929—1930-ban a KMP budapesti kerületének titkára. 1931—1933 között a MÉMOSZ-ban működő kommunista frakciót irányította. 1933 őszétől 1935 végéig az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék Tanácsának a vezetője. Egyik szervezője volt az 1935-ös nagy építőmunkássztrájknak. 1936 március közepén Bécsen át Moszkvába utazott. A Kominternben megbízták, hogy a KMP irányítására Prágában létrehozott Ideiglenes Titkárság munkájában vegyen részt.

1937 nyarán pártutasításra Párizsba ment, rövid idő múlva visszatért Prágába. Néhány hónap elteltével a budapesti kapcsolatok biztosítására ismét Párizsba utazott, itt érte a második világháború. Részt vett a párizsi ellenállási mozgalomban és a párizsi felkelésben, szervezte a Franciaországban élő magyarokat a németek elleni harcra.

1945 februárjában tért vissza Magyarországra; 1945—1946 között az MKP Központi Vezetőségének tagja, a tömegszervezeti osztály vezetője, majd Veszprém megye párttitkára. Ezután az Építésügyi Minisztériumban dolgozott nyugdíjazásáig. 1957-től tagja volt az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságnak.

VESZPRÉM MEGYE 1946—1947-BEN*

1946 elején Veszprém megyében is — hasonlóképpen az ország többi megyéjéhez — nagyon súlyos volt a helyzet, főleg a közellátás területén. A várpalotai bányászok kénytelenek voltak ruháikat kenyérért elcserélni, hogy erejük legyen a nehéz bányamunkához.

A jó pénz kibocsátását követő napokban — bár még erősen érezhető volt a pénzhiány — Veszprémben és az egész megyében megnőtt a vásárlókedv.

A megyei nemzeti bizottság megtárgyalta a forint értékállóságával kapcsolatos intézkedéseket, és a dolgozókból háztömbönként forintvédő bizottságokat szervezett azzal a céllal, hogy ügyeljenek arra, hogy árut senki ne halmozhasson fel, ne vásároljon és ne adjon el a megengedettnél magasabb áron. Ellenőrizték a piacokon, az üzletekben, a vendéglátó üzemekben az árakat. Értek is el kisebb sikereket, mint például gyorsított eljárás után internálták a veszprémi feketézők egy 35 tagból álló csoportját, mert baromfival, szalonnával feketéztek, engedély nélkül sertést vágtak.

Néhány hónappal a stabilizáció után azonban a feketézők újra támadásba lendültek, számos árucikk árát felemelték, egyes cikkek eltűntek a piacról, nőtt a spekuláció, a feketepiac, és növekedett a feketevágások száma. A nemzeti bizottság a kommunisták javaslatára egyhangú határozattal táviratot intézett a közellátási miniszterhez és az Országos Nemzeti Bizottsághoz, s követelte a dolgozók keresetéhez viszonyítva a sertéshús és a zsír árának azonnali hatállyal történő rögzítését.

A megyei pártszervezetekben is vegyes állapotok uralkodtak, annak ellenére, hogy Veszprémben volt egy szilárd vezető gárda. Ezek közé tartozott a Győrből odakerült illegális kommunista Molnár István ke-

* Részletek a szerző PI Archívumában őrzött memoárjából.

menceépítő, Bali Ferenc asztalos, Gombor József elektronikus, Gombai Pál, Polák Aladár, Szigeti Lajos, Simon Ernő, Tiszttartó László és Balla Béla művezetők, dr. Penkov Iván orvos, dr. Czibók István és mások. A városban a pártszervezet tagjainak zöme a takarógyárból, a villamosművekből, a temetőhegyi munkásokból és a háború alatt Budapestről idetelepített hadiüzemek, így a Danuvia és a Fegyvergyár munkásaiból tevődött ki. Ezek többségének már volt kapcsolata a vasasszakszervezettel, a munkásmozgalommal. De akadtak a tagok között olyanok is, akik nyugat felől visszatérve, átmenetileg itt telepedtek le, hogy kicsit összeszedjék magukat. Kissé bánkódtam amiatt, hogy a nagy múltú építőmunkás-szakszervezet helyi csoportjából sokan nem a kommunista pártba, hanem a Peyer befolyása alatt álló jobboldali szociáldemokrata szervezetbe léptek be.

Mint szaktársak, Goreczky Kálmán, Molnár István és én, elmentünk a szakszervezet helyiségébe beszélgetni az elvtársakkal, akik elmondták, hogy azért léptek az SZDP-be, mert a „Kommunista Párt helyi szervezetében nem munkások, hanem polgárok, nyugatról hazaözönlött kétes elemek vannak". Ezt a rágalmat Peyerék gyakran használták ellenünk megyeszerte, főként az ipari munkások között. Végül sikerült szaktársainkkal szót érteni, és nemsokára aktív támaszai lettek pártunknak.

Pápa városában a felszabadulás előtt a munkásmozgalom vezető erejét az építőmunkások jelentették. Emellett azonban komoly erőt képviseltek a Perlux textilgyár dolgozói. A város felszabadulása után közülük kerültek ki azok, akik elsőként alakították meg a kommunista pártszervezetet. Így többek között a három kivégzett Kerekes fivér életben maradt bátyja, Kerekes János (aki ácsmunkás volt), húguk, Ilus, Vass Henrik és felesége, Hazai Jenő — akik már az illegális mozgalomban is aktívan részt vettek —, az 1919-es Kriker István, Kriker Mária és Éva, Nagy Erzsébet — később az MNDSZ megyei titkára — és Földes Ilus. Barta Gábor kezdeményezésére titkárrá Németh Ernőt választották, ifjúsági szervezővé Földes Gabriellát. Aktív szervező munkájuk a városon túl kiterjedt az egész pápai járás területére, és a két városon kívül a bányavidékre is. Várpalota, Bodé, Ajkacsingervölgy, Padrag, Csékút, Úrkút és a nagyobb ipari üzemek, az Ajkai Hőerőmű, Peremarton, a balatonfüredi hajógyár tartozott agitációs körletükhöz, ahol a munkások, bányászok között többnek volt kapcsolata a munkásszakszervezeti mozgalommal, egyesek pedig már 1919-ben is tevékenykedtek.

Kétségtelen, hogy mindjárt a felszabadulás után — a megye községei-

ben, ha nem is mindenütt egyformán és egyszerre — a Kommunista Párt szervezetei alakultak meg elsőként és váltak szervezett erővé, érvényesítették a párt politikáját a napirenden levő legfontosabb kérdésekben. Kommunista vezetés volt a bányáknál, üzemeknél: Úrkúton, Péten, Peremartonban, Bodén, Padragon, Csékúton, Herenden, a balatonfüredi hajógyárban és több nagyközségben: Enyingen, Lajoskomáromban, Mezőszilason, Nemesvámoson, Papkeszin, Bakonytamásiban, Mihályházán, Devecserben, Somlóvásárhelyen stb.

Ma már nem tudom felsorolni mindazokat, akik ezekben a nehéz időkben lelkesen, áldozatkészen elsőként álltak a párt soraiba, és szorgalmas munkájukkal részesei voltak a megye talpra állításának és új életünk betonnál is szilárdabb alapjainak lerakásában. Közülük kerültek ki később a községek, városok, üzemek vezetői.

1946 őszén már jó alapok teremtődtek a meglevő pártszervezetek ideológiai, politikai megszilárdítására, és ahol még nem működtek pártszervezetek, azoknak a megszervezésére. Mindennek megvalósításához sok „aprómunkára" volt szükség.

Megyeszerte aktívaértekezleteket tartottunk, amelyeken több mint másfél ezren vettek részt. Ismertettük a párt határozatait és végrehajtásuk eszközeit. A megye legjobb kommunistái szóltak hozzá, akik nem tartották kielégítőnek a pártszervezetek életét, munkáját és fejlődését. Az okot abban lehetett keresni, hogy a körzeti titkárok egy része ideológiailag még gyengén állt, nem tudták összefogni és megfelelően vezetni a szervezeteket. Bíráló hozzászólásukból kicsendült az aggodalom a pártért.

Munkánk eredményei már a tél elején megmutatkoztak. Első feladatunknak tekintettük a kommunista párt tekintélyének megvédését és növelését, és mindenekelőtt az oda nem való, kompromittált elemek eltávolítását.

A párt bátorította a kereskedőket, hogy hozzák rendbe üzleteiket és árusítsanak. Volt Veszprémben egy Bőhm Rudolf nevű kereskedő, aki befurakodott pártunkba, és elfoglalta a városban a legnagyobb üzlethelyiséget. Megszedte magát, és cukor-nagykereskedő lett. A város lakossága részére jegyre kiutalt cukor átvételével és kiosztásával őt bízták meg. Akkoriban bizony elég kicsi volt ez a cukorfejadag, de még ebből is 5784 kg-ot — több mint egyhavi adagot — ellopott, és drága áron elfeketézte. Ennek gyorsan híre ment, és az ellenséges elemek igyekeztek ezt a párt ellen kihasználni. Sajnos, akadtak még kisebb-nagyobb mértékben hasonló esetek.

A megyében a legfőbb problémát a földrendezés, a svábok és a telepesek ügye okozta. Kevés olyan község akadt, ahol a föld körül ne támadtak volna civódások. Az összeütközések, a verekedések napirenden voltak. A szántás-vetés is igen rosszul állt a megyében. Az enyingi járásban az elaknásítástól megszabadított területeket az újgazdák igaerőhiány miatt nem tudták megművelni. 8000 holdon kétméteres gaz uralkodott. Ennek felszámolására minden erőt mozgósítottunk. Nagypirit, Kerta, Nagytevel környékén jócskán maradt szarvasmarha, de hiányzott számukra a takarmány. Nagytevelen pusztulás fenyegette az állatállományt. Az újgazdáknak nyújtott hitellel lehetőséget kellett adni a takarmányvásárlásra.

Hathatós agitációt fejtettünk ki népgyűléseken, személyes beszélgetéseken a szántás-vetés ügyében, amelynek következtében valamelyest javult az őszi munka. Sikerült az igaerő elosztását is megoldani. Felvilágosítottuk a parasztságot, hogyan lehet hozzájutni vetőmaghoz, ezenkívül minden hozzánk forduló községnek vagy egyénnek mi magunk is szereztünk vetőmagot.

Mindezen munkák mellett háromhetes pártiskolát szerveztünk, 18—20 hallgató részvételével. Az iskola vezetésére a pártközpont Veres Pál elvtársat küldte le. Helyettese Mezőfi István lett. Ennek az iskolának a fenntartása bizony nem kis gondot jelentett. Szűk helyiségben tudtunk csak hálóhelyet biztosítani, de a legnagyobb problémát a hallgatók élelmezése okozta. Sokat főtt a feje Spiczer Gézának, Molnár Istvánnak és Kertai Sándornak mint „gazdasági felelősöknek", hogy az üres kamrából előteremtsék a mindennapi krumplilevest, mert más nem nagyon volt. A hallgatók dicséretére legyen mondva, e miatt sosem volt zúgolódás. Az „iskolát" végzett elvtársakból pótoltuk a hiányzó káderekt. Szemináriumokat előadók hiányában keveset szerveztünk, mindössze hat helyen ún. vándorszemináriumot: Veszprémben, Pápán kettőt-kettőt, Lajoskomáromban, Nemesszalókon egyet-egyet.

A vármegyében 35 kultúrgárda működött, ezek közül tíz rendszeresen vidékre járt szerepelni.

A megyében a pártnak két hetilapja volt. Az egyik, a „Veszprémi Újság", 2200 példányban jelent meg Csaba Imre szerkesztésében, aki mint lapszerkesztő, újságíró, akkor kezdte bontogatni szárnyait. A másik, a „Pápai Néplap" 1200 példányban, Vass Henrik és felesége szerkesztésében. A nehéz körülmények között megjelent hetilapok komoly segítséget nyújtottak a párt politikájának népszerűsítésében.

Az uralkodó osztályok művelődési monopóliumának megszüntetéséért, a munkás- és parasztszülők gyermekeinek iskoláztatása érdekében az MKP javasolta a népi kollégiumok megszervezését. A népi kollégiumokat építő mozgalom 1946 júliusában indult meg. A belügyminiszter rendelete szerint minden megyében legalább egy népi kollégiumot kellett felállítani, és fenntartása az illető megye feladata volt. Arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy a veszprémi népi kollégium ügyét a legmesszebbmenően támogatjuk, és Veszprém mellett Pápán is szervezünk kollégiumot. Ennek érdekében azon fáradoztunk, hogy a községek minél több alapítványt tegyenek és a kollégium céljára társadalmi úton önkéntes adományokat (pénzt, felszerelési tárgyakat) gyűjtsenek.

Így indult el útjára a megyében a népi kollégiumokat építő mozgalom. Csopakon népgyűlést tartottak az iskolák igazgatóinak bevonásával. A gyűjtést egyrészt az iskolás gyermekek, másrészt a pártok képviselői és az ifjúsági szervezetek fiataljai végezték. (Nemesszalókon, Tótvázsonyban, Hajmáskéren.) Több helyen műsoros előadást és táncmulatságot szerveztek, és a bevételt felajánlották a mozgalom céljaira. Csak elvétve fordult elő, hogy valamelyik község nem segített.

Az 1946—1947-es esztendő fordulóján a szokottnál is keményebb tél köszöntött ránk. A téli időszak alkalmas volt arra, hogy a falvak lakosságát kisebb-nagyobb összejöveteleken megismertessük a párt politikájával és felvilágosító, szervező munkát végezzünk körükben. A vidéki szervezetekhez eljutni azonban nem volt könnyű feladat. A megyei pártbizottság is csak egy rozoga Skoda-gépkocsival rendelkezett, amivel még jó utakon is bizonytalan volt a közlekedés. (Csak később kaptunk egy erős, terepjáró — az itteni útviszonyoknak megfelelő — dzsipet. A többi pártszervezet semmiféle járművel nem rendelkezett.) De volt már lelkes aktívagárdánk, akiket az időjárás, a hófúvás sem tartott vissza. Sokszor éjjel, a hóviharban, gyalog járták az agitátorok a falvakat. Élen járt ebben a munkában Kovács Rudolf, a megyei pártbizottság szervező titkára, Slamovics Zoltán, a járási titkár és mások.

A falusi pártszervezeteknek is bőven volt munkájuk. Hadd idézzek itt csak néhány példát, amiben cselekedniük kellett. A zirci járási aktívaértekezleten elmondották, hogy a klerikális reakció nyugtalanítja a lakosságot. A karácsonyi ünnepek előtt nem betlehemesek járták a házakat, hanem reverendás uszítók. A romándi és olaszfalusi pap a falvakban gyűléseket tartott, és a demokrácia ellen atombombával fenyegetőzött. Zircen, a papság bujtogatására, megverték a MADISZ-ba járó fiatalokat.

Bakonyszentlászlón a pap a kommunisták ellen acsarkodóknak osztotta ki az UNRRA-csomagokat. Borzsváron nem volt víz. Egy-egy család az évi vízellátásáért a kulákoknak állandó roboton dolgozott. Ezért három kilométer hosszú csővezeték beszerzéséhez kérték a kommunisták támogatását, amelyet a megyei tanács segítségével meg is szereztünk. A megyei földrendező tanács a varsányi nyilas szódagyárosnak az elkobzott földjét visszaítélte. Az erdőirtást spekulánsoknak adta ki az erdőhivatal. A múltban biztosított részes vágást sem tudták már nyújtani, úgyhogy a szegény emberek tüzelő nélkül maradtak. A Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ) gyenge volt, és nem védte meg tagjai érdekét. Vizsgálatot és támogatást kértek a párttól, mert az egész járást érintette ez a panasz, mivel ott mindenki fairtással kereste a téli hónapokban a kenyerét.

A városlődiek azt kérték, hogy tegyünk valamit a telepesek érdekében, mert rongyosak, és sokan közülük a hideg télben mezítláb járnak.

Szentgálon a katolikus templomból a németek elvitték a harangot. Pótlására a falusiak kölcsönt akartak felvenni, és ehhez kérték a Kommunista Párt segítségét. Vörösberény, Szentkirályszabadja képviselő-testülete egyhangúlag követelte, hogy községesítsék a villanyáramot szolgáltató vállalatot, és még hosszan sorolhatnám a példákat.

1947 áprilisában városi-járási konferenciákat tartottunk a megyében. A helyi gondokról mindenütt esett szó, emellett a pártnapokon, pártközi értekezleteken, a politikai akadémián és nagygyűlésen a hároméves tervről tárgyaltak megyeszerte.

A megyei pártértekezlet után szélesedett a falujáró mozgalom is. Falujáró csoportok alakultak Úrkúton, Csingerben, Péten, Peremartonban, Pápán, a balatonfüredi hajógyárban, Ugodon. Úrkúti csoportunk két ízben is volt Nagyvázsonyban; rendbe hozták az iskola kerítését és kijavították az ablakait; ekevasat és lópatkókat ajándékoztak az újgazdáknak, ezenkívül gazdasági és háztartási eszközöket javítottak, segítettek a községháza, a templomok és az iskolák újjáépítésénél.

A bauxitgyári kommunisták Noszlopon rendbe hozták a kutat, a tűzoltó felszerelést. A peremartoniak rohammunkával bevezették Ősibe a villanyt, amely önmagában is jelentős segítség volt, de főleg a munka során kialakult kapcsolatok növelték a párt, a kommunisták befolyását falun. A mozgalom általánossá válása után, 1947. június 4-én megrendezte a megyei pártbizottság a falujárók első megyei tanácskozását Veszprémben.

A tavasz vége felé már mindenütt — városokban és falvakban, üzemekben és hivatalokban — hároméves terveket készítettek.

A hároméves terv Veszprém megyére vonatkozó előirányzatát 1947. augusztus 24-én, a Veszprémben tartott nagygyűlésen ismertette Kossa István. Ez a gyűlés elindítója volt a kommunista párt választási agitációjának.

Kossa elvtárs volt a megye első kommunista nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselője, haláláig. Nagy tisztelet, szeretet övezte megyeszerte. Gyakran megfordult Veszprémben és a megyebizottságon. Mindvégig élveztük legmesszebbmenő segítségét és támogatását.

Elérkezett az idő, hogy az augusztusi képviselő-választásokra felkészüljünk. 120 községben népgyűlést tartottunk. Veszprémben 300 parasztasszony vett részt értekezletünkön. Egymást érték az értelmiségi összejövetelek is. Az értelmiség megnyerésére Pápán, Berhidán, Veszprémben, Balatonfüreden gyűléseket, illetve ankétokat szerveztünk. Zircen a pedagógus-szakszervezetben tartottunk értelmiségi gyűlést, amelyen 250 tanító és tanár vett részt. Azt tapasztaltuk, hogy az értelmiség túlnyomó többsége közeledik hozzánk, és különösen vonatkozik ez a pedagógusokra.

Június 24-én ismét összehívtuk a járási, körzeti titkárok értekezletét, és a központi utasításnak megfelelően megbeszéltük a választási tennivalókat, az összeíró és választási bizottságok, valamint a bizalmiak kijelölését. Ismertettük pártunk választási harcának módszereit. Megalakítottuk a megyei, a pápai és a veszprémi választási bizottságot.

A megyei választási bizottságoknál megkezdődött az 1945-ös választói névjegyzék feldolgozása. Tervünk szerint július 15-ig minden községbe eljuttattuk a névjegyzéket, és ezzel megkönnyítettük a választók összeírásának munkáját.

Augusztus 10-én jelent meg a megye valamennyi lapjában a Függetlenségi Front közös megyei választási programja, melyben hitet tettek a hároméves terv, a földreform, az államosítások mellett, kijelentve, hogy ez a program a Függetlenségi Front pártjaié, és ezt a választási küzdelemben egyik párt sem sajátíthatja ki magának.

A kisgazdapárttal az együttműködés jó volt. A választásokat megelőzően a kisgazdapárt néhány szegényparaszti tagja, de néhány vezetője is — többek között a párt zirci járási szervezője — kérte a kommunista pártba való felvételét.

Rosszabb volt a viszony a szociáldemokratákkal. A párt megyei veze-

tőjével, ha egyik nap meg is egyeztünk, a másik nap már semmiféle megegyezést nem tartottak magukra nézve kötelezőnek. A Függetlenségi Front elfogadott választási programjával ellentétben, kommunistaellenes agitációt folytattak. A Szociáldemokrata Párt megyei és városi vezetőinek többsége végig a párt jobbszárnyához tartozott. Major Sándor, a Szociáldemokrata Párt megyei titkára, Peremartonban a kommunista párt listavezetőjét, Kossa Istvánt és a párt megyei vezetőit rágalmazta, Peyer Károlyt viszont magasztalta, aki nem is a Szociáldemokrata Párt képviselőjeként indult. Nem kétséges, a Kisgazdapárt régi babérjaira pályáztak; szerették volna a Kisgazdapártból kiábrándult jobboldaliak szavazatait megszerezni. A választásokon azután nemcsak az derült ki, hogy ez nem sikerült, de az is, hogy ezzel a politikájukkal számos korábbi szavazójukat is elriasztották.

A Nemzeti Parasztpártnak a megyében nem is volt jobbszárnya. Ahol választási agitációt folytattak, becsülettel kiálltak a Függetlenségi Front programja mellett.

1947 nyarán Veszprémben, Pápán és az iparvidékek közül Ajkán minden jobboldali pártnak megalakult egy legalább néhány személyből álló szervezete. Barankovics-párt jött létre Pápán, Kislődön pedig Schlachta-párt. Lesenceistvándon Barankovics személyesen alakította meg pártját. Tagjaikat főleg a kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt soraiból szervezték. Nemesgulácson is minden jobboldali pártnak volt egy-egy megbízottja. Aktív pártéletet egyik jobboldali pártszervezet sem élt, inkább csak agitációt folytattak, nem a saját programjukat ismertették, mert az semmiképpen sem lett volna népszerű, hanem a baloldali pártokat és azok vezetőit támadták, rágalmazták.

A választásokra készülve a kommunisták számtalan nagygyűlést tartottak. A legnagyobbat augusztus végén Ajkacsingervölgyben. Ezen a nagygyűlésen több mint 10 000 ember vett részt a megye majd minden helységéből. — A Magyar Kommunista Párt véleménye még most is az — mondotta a gyűlés szónoka —, hogy célszerűbb lenne, ha együtt indulna a választáson a két munkáspárt, sőt akár egyesüljön. A szociáldemokraták most tiltakoznak, azt mondják, soha! A Magyar Kommunista Párt véleménye az, hogy valóban jobban szolgálná a nép érdekeit az egységes munkáspárt.

A Magyar Kommunista Párt megyei bizottsága mindent mérlegelt a választás előtt, de azt nem láthatta előre, hogy hova „csapódik le" majd azoknak a szavazata, akiket a kisgazdapárt elveszít. Az újonnan alakult

polgári pártoknak a megyében alig volt szervezetük; tagjaikat, akik a régi rendszerben kompromittálták magukat, ki lehetett volna hagyni a választói névjegyzékből. Erre a választásokra vonatkozó belügyminiszteri rendelet módot adott. A kompromittáltakat — helyi megegyezéstől függően — meg lehetett fosztani választói joguktól. A Függetlenségi Front pártjainak képviselői egy pártközi értekezleten meg is egyeztek, hogy élnek ezzel a lehetőséggel. Amikor azonban a megegyezést realizálni kellett volna a bizottsági ülésen, a kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt megbízottai, arra való hivatkozással, hogy pártjuktól nem kaptak erre megbízást, csak azokat engedték kihúzni a névjegyzékből, akiket a rendelet szerint semmiképpen sem tudtak megmenteni, de azzal a lehetőséggel, hogy más, nyilvánvalóan ellenséges elem nevét is kihúzzák, — nem éltek.

A kispolgári pártok közül a Pfeiffer- és a Schlachta-párt a megyében nem indulhatott, mert nem tudták megszerezni az induláshoz szükséges megfelelő mennyiségű ajánlást. Illetve tudták volna, de nem becsületes módon; pénzért vásároltak előre gyűjtött aláírásokat.

Emlékezetes szégyenfoltja marad az 1947-es választásoknak Peyer indulása a Radikális Párt jelöltjeként. Peyer ugyanis már a választási harcok előtt elhagyta a pártját, mert azt már nem tartotta alkalmas eszköznek céljai megvalósítására. Átlépett a nyíltan reakciós Radikális Pártba. Ajkán, a moziteremben akarta megtartani választási beszédét, de a hallgatók közbekiáltásaikkal megzavarták; végül teljesen felbomlott a rend, és Peyer kénytelen volt beszédét abbahagyni. Így távozott dicstelenül a megye politikai porondjáról.

Az 1947-es választások a Függetlenségi Front győzelmével végződtek. A kommunista párt az ország legnagyobb pártja lett. Veszprém megyében 1947-ben 27 517 szavazatot kapott, s ez 19,3%-nak felelt meg és azt jelenti, hogy 10 000-rel többen szavaztak a kommunistákra, mint két évvel korábban. A megyében 2000-rel nőtt a szociáldemokraták szavazatainak száma is, és 5000-rel több szavazatot kapott a Nemzeti Parasztpárt, mint 1945-ben; a kisgazdapárt szavazatainak száma viszont jelentősen visszaesett.

Rendkívül magas volt a megyében a Barankovics-pártra leadott szavazatok száma és aránya. A kisgazdapárt elvesztett szavazatait Veszprém megyében zömmel Barankovics szerezte meg, az összes szavazatok mintegy 35%-át. Országosan a szavazatok 16%-át kapta. Amit nem sikerült elérnie a reakciónak országosan — az erők átcsoportosítását —, azt elérte

Veszprém megyében! A többi polgári párt csak jelentéktelen számú szavazatot kapott: a Polgári Radikális Pártra, a Balogh-pártra és a Polgári Demokrata Pártra alig néhány ezren szavaztak.

Legtöbb szavazatot a kommunista párt újra a bányavidéken kapott. Úrkúton az összes szavazatok 90%-át, Ajkacsingerben 82%-át. A községek közül kimagaslóan nagyszámú szavazatot ért el Bakonybélen és Kertán. A megyéből kilenc nemzetgyűlési képviselő került a parlamentbe. Két kommunista, Kossa István és Papp Lajos, egy szociáldemokrata, a peyerista Visnyei Sándor, a Nemzeti Parasztpárt részéről Székely Béla, a Független Kisgazda Párt szavazataival pedig Ortutay Gyula lett Veszprém megye képviselője. A Demokrata Néppártnak (Barankovicsnak) négy képviselője került a parlamentbe.

A Barankovics-párt lett a megye legnagyobb pártja, de párttevékenységet a választások után ugyanúgy nem folytatott, mint a többi jobboldali párt és a kisgazdapárt sem.

Visnyei Sándor szociáldemokrata képviselő október elején Veszprémben egy aktívaülésen, majd egy héttel később a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom megyei választmányi ülésén kifejtette nézetét egy kommunistaellenes koalíció szervezésének tervéről, majd kijelentette: — Olyan politikát kell folytatnunk, hogy a nyugat bizalmát megnyerjük. — Nem kétséges, hogy Visnyei és a szociáldemokrata jobboldal ezt a bizalmat a kapitalizmushoz való teljes visszatéréssel kívánta elnyerni.

Ezzel egy időben a rendőrség felfedte a Barankovics-párt vezetőinek az összeesküvésben való részvételét és kémtevékenységét is, a pártot megszüntették. Barankovics megkísérelte aktivizálni szavazóit, minthogy a választásokon Veszprém megyében érte el a legnagyobb arányt, 1947. november végére nagygyűlést hívott egybe a veszprémi színházban. Előadó maga a pártvezér volt. Az elnökségben ült a választásokkal parlamentbe juttatott dr. Farkas György és dr. Nagy László is. A részt vevők zömmel elvakultan vallásos nők, öregek és papok voltak. A nagygyűlés mégis botrányba fulladt, de nem az előadás miatt. A nyilasok „talajgyökeres" értelmetlen szólamaihoz hasonlóan, a „keresztény állameszme" frázisaival tűzdelt előadásból nem sokat értett a hallgatóság, legfeljebb az összeesküvők védelmezése során hangzott el egy közbekiáltás: — Talán már a zsebében az útlevél, hogy ilyen bátor? — A hallgatók soraiban helyet foglaló, nem teljesen elvakult veszprémieket azonban felbőszítette maga az elnökség, akiknek soraiban feketézőket, sikkasztókat ismertek fel. Amikor dr. Nagy László, Veszprém egykori

polgármestere készült felszólalásra, egy közbekiáltás — „először a három és fél vagon elsikkasztott zsírról beszéljen! — végleg felborította a rendet. A hallgatók soraiban vita, dulakodás keletkezett, s a gyűlést be kellett rekeszteni.

Több jobboldali párt nem is próbálkozott nagygyűléssel.

A kisgazdapárt a választások után először Olaszfaluban tartott nagygyűlést. Az előadó a párt új elnöke, Dobi István volt. — A kisgazdapárt — mondta — az újjáépülés időszakába lépett. A kommunistáktól nem kell tartani, az építőmunkából vegyük ki a részünket, hogy az új rend kedvünkre való legyen.

A kisgazdapárt megújult központi vezetősége leváltotta a párt pápai szervezetének két vezetőjét, mert nem akartak együttműködni a többi párttal, nem jártak a nemzeti bizottság üléseire.

Ortutay Gyula, a megye kisgazdapárti nemzetgyűlési képviselője veszprémi nagygyűlésén január elején így beszélt: — Nincs, és nem is lehet harmadik út, külpolitikánkat tekintve a Szovjetunió, belpolitikailag a népi demokrácia mellett állunk.

A Függetlenségi Front pártjai közötti együttműködés egyre rendszeresebbé vált. A november közepén tartott pártközi értekezleten már a klerikális reakció tevékenységéről is és az ezt ellensúlyozó feladatokról is szó esett.

TÖMPE ISTVÁN

(BUDAPEST, 1909. JANUÁR 2. —)

A Magyar Rádió és Televízió elnöke. Eredeti foglalkozása kárpitossegéd. 1928-tól vesz részt a munkásmozgalomban, és ez időtől tagja a pártnak. 1929 és 1934 között rövid megszakításokkal Franciaországban dolgozott. 1937 és 1939 között zászlóalj politikai biztosként, majd hadosztály törzsfőnökként harcolt a Spanyol Köztársaságért. 1939-ben Franciaországba internálták. 1941-ben hazatért, és bekapcsolódott az illegális pártmunkába. 1945-ben Csepelen és Pécsett különböző felelős pártfunkciókat töltött be.

1946 és 1948 között Somogy megye alispánja, majd a Belügyminisztériumban és a Földművelésügyi Minisztériumban vezető beosztásban dolgozott. 1950 és 1956 között az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezetője. 1956 és 1958 között a fegyveres erők miniszterének helyettese, majd a belügyminiszter első helyettese. 1958 és 1960 között a földművelésügyi miniszter első helyettese. 1962-től az MRT elnöke. 1956-tól az MSZMP KB tagja.

„Egy életem, egy halálom:
A kaposi megyeházon
Lesz még vörös lobogó!"*

Akit az élet sokfelé vetett, aki az idők során sokféle tevékenységet folytatott, nehezen válogat az emlékek között. Van amire szívesen gondol vissza, van amire kevésbé. Az én — elég változatos — életemben több ilyen időszak is van, de az egyik legemlékezetesebb az, amelyet a felszabadulás után Somogyban tölthettem mint a megye 101. alispánja.

A Somogyig vezető útról — melynek egy-egy állomásaként részt vettem a spanyolországi szabadságharcban, a franciaországi magyar munkások küzdelmében, a szocialista eszmék itthoni terjesztésében — most nem akarok beszélni.

A felszabadulás után, 1945 tavaszán Csepelen a Magyar Kommunista Párt agit.-proposaként dolgoztam, amikor hívattak a pártközpontba. Azt a feladatot kaptam, hogy menjek Pécsre és vegyem át a területi pártbizottság vezetését, melyhez Baranya, Somogy és Tolna megye tartozott.

Pécs nincs messze Kaposvártól, talán 50—60 km-re lehet a Mecseket átszelő rövidebb úton, Szigetváron át sem sokkal hosszabb. A vasúti közlekedés a szárnyvonalakon akkoriban indult, hetente csupán egy-két szerelvény közlekedett, így legtöbbször komoly előkészületet kívánt egy-egy utazás. Gépkocsinkat ugyanis több szervezet is használta, esetenként kellett eldönteni, kinek az útja sürgősebb. De a nehézségekért mindig kárpótolt az a megújuló friss élmény, amelyet a baranyai, a tolnai, a somogyi táj szépsége, változatossága nyújtott még ebben a háború utáni időben is.

1945 nyarán az utak szélén még feketére égett Tigrisek, a szántóföldeken tankcsapdák, bombatölcsérek bontották meg a táj harmóniáját,

* *Hamburger Jenő:* Latinka-ballada. Szabadság. Magyar írók antológiája. Szépirodalmi Kiadó 1951. 123. old.

a falvakban romos házak tömege intett sürgős cselekvésre. A régi rendszer „öröksége" szinte kézzelfogható volt, csupán Somogyban 86 falu várt újjáépítésre. De rendet, békét kellett teremteni a szívekben és a fejekben is, hogy annyi nélkülözés, szenvedés, egyéni fájdalom után az itt élő emberek felismerjék a sorsukban beállott nagy változást, s annak tudatos formálói legyenek.

1945 májusától úgyszólván ingajáratban közlekedtem Pécs—Szekszárd, Pécs—Kaposvár között. Megbízatásom kötelezett arra, hogy minél többet tartózkodjam a helyszínen, a politikai harcok tűzvonalában.

Somogyban, a nagy parasztmegyében, a feudális nagybirtok egykori fellegvárában, ahol a földnek több mint 50%-a 1945 előtt 117 birtokos tulajdonában volt, ahol 1919 után az ellenforradalom oly brutálisan fojtotta vérbe a munkások és a szegényparasztok hatalmát, a reakció pillanatnyi kábultságából magához térve azonnal felemelte a fejét. A falvakban arra alapozott, hogy a szegénység körében még megfélemlítően él 1919 emléke, Kaposvárott és a járási székhelyeken pedig azzal is számolt, hogy az úri érdekeket a közigazgatásban tevékenykedő s a háború alatt különösen nagyra duzzadt hivatalnoki kar épp úgy kiszolgálja, mint régebben. A reakció számításába azonban hiba csúszott.

A megyében a szakszervezetekbe, a Szociáldemokrata Pártban és az illegális kommunista pártban tömörült elvtársak megmaradt kis csapata a felszabadulás után azonnal munkához látott, és Somogyban is olyan politikai tényezővé vált, mellyel a reakciónak számolnia kellett.

1945. január 5-én alakult meg Kaposvárott az első pártszervezetünk, s háromnegyed év múltán már megyeszerte szilárduló hadállásokkal rendelkeztünk a megye politikai életében, a lakosság megbecsülésében. A munkásság és a szegényparasztság után az értelmiség és a fiatalok is egyre többen lépték át a párthelyiségek küszöbét.

Az első nagyobb seregszemlére, az első megyei pártnapra 1945. szeptember elején került sor a Turul-szálló nagytermében, ahova előttünk munkás- vagy parasztember be sem tehette a lábát. Most itt voltunk együtt, hogy számot adjunk a néhány hónapos út tapasztalatairól, új erőpróbára készen. Milyen jó volt hallani, hogy a megye három és fél száz falujának többségében már működött a pártszervezet, ha néhol csak egy-két taggal is. A csaknem félmillió hold nagybirtokból 50 000 urasági cseléd és szegényparaszt jutott földhöz. A felszólalásokból kiderült, hogy a földosztás nem ment simán, mert a nagygazdák uszítása miatt volt, akire úgy kellett ráerőszakolni a földet.

Ez a megyei aktíváértekezlet már a közelgő novemberi választások előkészítése jegyében tanácskozott. Programunkat az akkori helyzet diktálta: építsük romjaiból újjá az országot. Ehhez szükségünk volt minden becsületes ember összefogására, munkájára és a rendre.

A mi pártunk tiszta, világosan megfogalmazott programjára a reakció azzal válaszolt, hogy az emberek között félelmet és kommunistaellenes hisztériát szított.

A választás előtt Bonnyán csoportokba verődve garázdálkodtak a kortesek, baltával támadták meg a kommunista párt titkárát. Plakátjaikon ígérték, hogy „A Kisgazdapárt rendet csinál a választások után, minden szocialista és kommunista újra az akasztófára kerül."

Kaposvár közellátásának biztosításáról jórészt egy, a koalíciós pártok vezetésével működő értékesítési szövetkezet gondoskodott. A legkritikusabb időszakban ellátási zavarokat akartak okozni, és ezért a választások előtt a kisgazdák kiváltak a szövetkezetből, hogy a felelősséget a baloldali pártokra hárítsák.

Az 1945-ös választások Somogyban számszerűen a kisgazdák győzelmével zárultak. De ez nem tört le bennünket!

A reakciós „hangerő" ellen a tervszerű, előrelátó munkát és a megye társadalmát érintő kérdések megoldását kellett felsorakoztatni. Mindez hamarosan sok baloldali érzelmű és hazafias gondolkodású somogyi embert mellénk állított. Az MKP súlya, befolyása rövidesen Somogyban is a többszörösévé vált annak, mint amire taglétszámából következtetni lehetett! A munkánk és az eredmények mindinkább megszilárdították a párt iránti bizalmat.

1946 februárjában a kisgazdapártban összesereglett jobboldal odáig merészkedett, hogy egy fasiszta demonstráció jellegű, valódi úri világbeli bált rendezzen a Turul-szállóban. A botránnyal végződött mulatság bírói tárgyalása volt az első szög a hírhedt Vidovics főispán politikai koporsóján, aki elvbarátaival akkor még szentül hitte, hogy a történelem kerekét vissza lehet fordítani.

Az első megyei pártértekezleten, 1946 februárjában, elemeztük a somogyi helyzetet. A mérleg sok vonatkozásban — a párt szervezeti erősödése, befolyásának növekedése — kedvező képet mutatott, de egy kicsit mélyebbre ásva azonnal nyilvánvalóvá vált a sok tennivaló.

Mint akkoriban másutt is, nálunk is folyamatban volt a fasiszta bűnösök felelősségre vonása. Népbíróságaink elé addig 411 vádlott került, de csak 301 ügyet fejeztek be. A 227 elmarasztaló, többségében enyhe

ítélet mellett szinte szemet szúrt 71 bűnös felmentése. A nagybirtok a parasztság kezébe került ugyan, de a visszaszivárgó földbirtokosok „ellenálló" érdemeikre hivatkozva csatasorba léptek, hogy visszapörölj ék földjeiket.

Az új gazdák igavonó és gazdasági eszköz híján csak elviselhetetlen robotért tudták földjüket megművelni. A falu gazdagjai mindent elkövettek, hogy a beszolgáltatás terhét az újgazdákra hárítsák. S mindezt a közigazgatás segítségével. A megyei pártértekezlet határozottan és egyértelműen biztosította az újgazdák törvényben előírt jogát a földhöz, s sürgette a vármegyét, hogy a birtoklevél mielőbb az új tulajdonosok kezébe kerüljön. Mi pedig agitáltuk az újgazdákat, hogy a birtoklevél kézbevétele után most már a dolognak is neki kell látni a földeken, és ne féljenek; nincs már olyan erő, amely visszaveheti tőlük a történelmi jusst!

Javasoltuk a termelési és nemzeti bizottságok átszervezését, hogy a falu e fontos vezető testületeiben az újgazdák számarányuknak és társadalmi szerepüknek megfelelően vegyenek részt. Harcot hirdettünk a közigazgatási reakció ellen. Botrányosnak minősítettük, hogy az igazoló bizottságok a reakciósok tömegét igazolják.

A pártkonferencián részt vett a pécsi bányászok küldötte is, aki a széncsata eredményeit ismertetve arra kérte a somogyiakat, hogy élelmiszerrel támogassák az ellátási gondokkal küzdő bányászokat. Valamennyiünk közös akaratát fejezte ki, amikor még a híres országos jelszó kimondása előtt így fogalmazott: — Fel fogjuk építeni az országot, de a magunk, nem pedig a reakció számára! — Az MKP megyei bizottságának felhívása nyomán megkezdődött a gyűjtés, s egy hét múlva már 170 q búzát, 80 q burgonyát, 7 q lisztet, 20 000 tojást, 1,5 q zsírt adhattunk át dr. Münnich Ferencnek, Pécs város kommunista főispánjának a bányászok számára.

Még folyt az akció, amikor munkámban nagy változás következett be. Alispán lettem.

Somogyban a koalíciós pártok vezetőinek megállapodása alapján a kommunistáké volt az alispáni hely, amelyet már nyolc hónapja nem sikerült betölteni. A megye főispánja ekkor a Kisgazdapárt jobboldalához tartozó, később hírhedtté vált Vidovics Ferenc volt.

A kisgazdák az 1945-ös választások után 12 képviselőt küldhettek Somogyból az országgyűlésbe; többségük a párt szélsőjobboldalához tartozott. A baloldali pártoknak mindössze három mandátum jutott.

A korábbi egyezmény beváltásához, a kisgazdák halogató taktikája

elutasításához a „kedvező körülményt" az 1946 elejei politikai szituáció szolgáltatta: a Baloldali Blokk létrejötte a koalíción belül, a kisgazda jobboldal első hullámának kompromittálódása.

A csatát persze helyileg is meg kellett vívni. Lapunk a „Somogyvármegye", állandóan ébren tartotta, hogy az alispáni hely a megegyezés értelmében a kommunistáké. Március elején a járási székhelyeken tartott gyűlések — a megyei pártkonferencia szellemében — felerősödött hangon követelték a közigazgatás megtisztítását, az átfogó újjáépítési, gazdasági és pénzügyi terv megvalósítását, s ennek zálogát, az alispáni hely mielőbbi betöltését. Ilyen helyzetben kellett elérni, hogy erre a helyre kommunistát nevezzen ki a nemzeti bizottság. S hogy végül ez mégis így történt — 1946. március 11-én —, ebben sokat tett Dobó István, az MKP megyei titkára, és Gáspár Sándor, a megye akkori pártinstruktora. Megkönnyítette a helyzetet, hogy személyesen már sokan ismertek a megyében.

A területi titkári munka jó iskolának bizonyult. Kielégítő helyzetismerettel rendelkeztem már akkor, és tudtam, hogy alispáni hatáskörömet miként lehet és kell felhasználnom a somogyi dolgozók érdekében.

A februári megyei pártértekezlet határozatait követve elsőrendű feladatnak tartottam a hatalmi posztok kézbevételét, a reakciós jegyzők és más köztisztségviselők eltávolítását. Kérésemre március végén „repülőbizottság" érkezett a fővárosból, és az igazoló bizottságok munkájának felülvizsgálata haladéktalanul megkezdődött.

Bár a kisgazdák minden követ megmozgattak a bélistázás ellen, a tavasz folyamán sikerült a közigazgatást megtisztítani és a hivatali apparátust 40%-kal csökkenteni. Ezt a feladatot az országban harmadikként fejeztük be. A munkáspártok felügyelete alatt „gyorstalpaló" közigazgatási tanfolyamokat szerveztünk, hogy a közigazgatás vezetését munkás- és parasztemberek vehessék át. Az elsők közülük már áprilisban munkába álltak.

Valamelyest meggyorsult a népbíróságokon is a felelősségre vonás. A múlt szennyének eltakarítása közben a fasiszta rendszer nagy fenevadjai is horogra kerültek: az 1919-es vértanúk gyilkosai, a siófoki vérengzések helyi „szállítói". A történelmi per nemcsak igazságot szolgáltatott Latinca Sándornak és társainak, de figyelmeztető is volt a felszabadulás utáni reakció számára: nem lehet büntetlenül kezet emelni a nép hatalmára! A két gyilkos — Jamrich János és Gödölle Béla — halálos ítéletét — a kor ellentmondásos politikai viszonyaiból követke-

zően — a fellebbviteli bíróság ugyan életfogytiglani fogházra változtatta, de az emberek látták, hogy a munkásököl lecsapott.

Sürgősen intézkedni kellett a városi közellátás folyamatos biztosítása érdekében is. Az infláció előrehaladtával a tavaszi és nyári hónapokban egyre nehezebb lett Kaposvár élelmezése. Az eladók és a vásárlók közé belépett az akkori idők új szereplője — a spekuláns. Ösztönzésünkre a környékbeli termelők elégséges árut hoztak a kaposvári piacokra, azonban sokszor előfordult, hogy már a város határában vagy a kirakodás előtt a piacon az egész készletüket felvásárolta a spekuláns. Elrendeltem, hogy kereskedő a piacon csak 11 óra után vásárolhat, miután a háziasszony már beszerezte szükségleteit. Az intézkedés biztosítására s a gazdasági rendőrség razziáinak hatékonyabbá tételére a munkáspártok piaci ellenőrző birgádokat hoztak létre, akik a tetthelyen felelősségre vonták az intézkedés megszegőit, és az elkobzott árut a kórházaknak, árvaházaknak, a csecsemőotthonnak adtuk át. Nemcsak a spekulánsokkal, de a Kisgazdapárt által felbújtatott parasztokkal is szót kellett értenünk. Göllén például már a háború előtt is jól működő termelőszövetkezet dolgozott, amely naponta 1700 l tejet szállított a megyeszékhelyre. A falut nem sújtotta a háború, megmaradt a teljes állatállománya is. Mégis, 1946 tavaszán csak napi 52 l tejet kapott Göllétől a város.

Az alispáni hivatal egykor olyannyira zárt ajtaja most mindenki előtt nyitva állt, s jól emlékszem, kezdetben micsoda félelemmel, az elmúlt időkre jellemző megalázkodással jöttek a falusiak! Idők során sokszor elmeséltem már, hogy voltak idős parasztemberek, akik belépéskor az ajtó mellé, a padlóra tették kalapjukat, és hozzám lépve kezet akartak csókolni, mert hát korábban ez volt a „szokás".

A tavaszi nagy munkák idején jártam a vidéket, hogy személyes tapasztalatot szerezzek a munkákról, a parasztság hangulatáról. Bár a gazdák, különösen a földhöz jutottak, rendkívül nagy nehézségekkel küzdöttek, általában időben földbe került a vetőmag. Nagy megnyugvást keltett az újgazdák körében a megyei nemzeti bizottságnak az a kommunisták kezdeményezte határozata, hogy a kiosztott földek telekkönyvi bekebelezési eljárása haladéktalanul kezdődjék meg, s záros határidőn belül (akkor még úgy gondoltuk, hogy fél év alatt) fejeződjék be.

A rendszer iránti bizalmat, a tulajdonosi biztonságot erősítették határozott fellépéseink a földreform elleni izgatókkal, a termelés és az adófizetés szabotálóival szemben.

Számos jele mutatkozott a változásnak. A kommunisták kezdeményezésére 440 pesti gyereket fogadtak be időleges eltartásra a kaposváriak. Megnyitottuk a dolgozók gimnáziumát. A megyeszékhelyen a munkás- és kis keresetű családok gyermekeinek elhelyezésére új napközi otthont nyitottunk, 40 tagú brigádot küldtünk az ajkai szénmedencébe. Kálmáncsán — 20 hold föld juttatásával—, a grófi kastélyban, hadirokkantotthont rendeztünk be. 130 pesti gyereket fogadtunk nyaralásra a társadalmi munkával rendbe hozott balatonmáriai MABI-üdülőben. A lellei hadiárvaotthon kicsiny lakóinak és egy boglári nyaralóban üdülő somogyi gyerekeknek az ellátásáról ugyancsak gondoskodtunk.

1946 tavaszán lelkes fiatalokból nálunk is megalakult a rendező gárda; az avatóünnepségen fővárosi vendégek is részt vettek: a kommunista Orbán László, a szociáldemokrata Marosán György, a parasztpárti Sipos Gyula költő. A fiatalokat jó munkájuk jutalmául Balatonfenyvesen nyaraltattuk.

A nyár folyamán került sor a kaposvári József Attila Népi Kollégium megalakítására. Az állomás közelében egy használaton kívüli laktanya épületében rendezték be a 70—80 személyes otthont, mely tanulási lehetőséget biztosított a tehetséges munkás- és parasztgyerekeknek. A bútorokat a város kommunistái gyűjtötték össze, az ellátás költségeit pedig a községi, üzemi hivatali alapítványok fedezték. Igen sok tehetséges falusi fiatalt indított útjára a lelkes és fáradhatatlan pedagógus, Bolla József igazgató. Kovács Géza, a kollégium önkormányzatának diáktitkára — ma a Közgazdaságtudományi Egyetem professzora —, Markója Imre, a kaposvári ünnepségek szavalója — ma igazságügyi államtitkár —, Prandler Árpád a Jogászszövetség főtitkára, Wéber Gyula BM alezredes és sokan mások ahhoz az első fiatal gárdához tartoztak, akiket ma megtalálhatunk a politikai, gazdasági és tudományos élet minden területén. A fiatalok örömére az október eleji megnyitón megjelent Rajk László is. Bennünket, a megye vezetőit is figyelmesen hallgattak, de az igazi nagy élmény számukra a kedves vendég felszólalása volt. Rajk a maga csendes és mégis rendkívül szuggesztív, „beszélgetős" modorában a régi Magyarország bűneit, a munkásság és a parasztság kulturális elmaradottságát ostorozta, és ezt, a számunkra oly jelentős eseményt is — a kollégium megalapítását — az 1945-el kezdődő történelmi sorsforduló és igazságtétel folyamatába sorolta. A kollégium ifjú lakóinak szemében öröm és büszkeség csillogott, és ezt érezték az ünnepségre Kaposvárra látogató szülők is.

A kollégiumok további sorsát is szívügyünknek tekintettük. Így például a város lakosságához — elsősorban az értelmiségiekhez — fordultunk, hogy nélkülözhető szépirodalmi és tudományos könyveiket adományozzák a kollégistáknak. És emlékszem arra is, hogy milyen tendenciózus ellenagitáció folyt, és milyen maradi előítéleteket kellett legyőzni, hogy egy évvel később megnyílhasson a Kádár Kata-leánykollégium is.

Nagy erőfeszítéseket tettünk a város és a megye kulturális életének fellendítésére is. Szárszón emléket állítottunk József Attilának. Felépítettük a Berzsenyi-mauzóleumot. Fellendült a színházi élet, a könyvtármozgalom, megalakítottuk a város szimfonikus zenekarát.

1946 nyarán minden erőnket a termés veszteség nélküli betakarítására összpontosítottuk. 100 tagú, kaposvári kommunistákból álló arató- és cséplőcsapat segítette a férfi nélkül maradt parasztcsaládokat, a cséplőgép-tulajdonosoknak gépszíjat szereztünk, a legjobb termelőket megjutalmaztuk stb.

Miközben a megye dolgozni, építeni akaró becsületes lakossága hittel tekintett jövője elé, előrehaladásunknak minduntalan gáncsot vetett a reakció. 1946 derekán világos volt, hogy az újra és újra felbukkanó esetek mögött Vidovics Ferenc főispán áll, és őt követi a kisgazda jobboldal.

Milyen jelzések érkeztek hozzánk?

Kaposváron az egyik iskola igazgatónője megtiltotta a gyerekeknek, hogy részt vegyenek állami ünnepségeken. Szigetvárott egy hat évre elítélt fasiszta laptulajdonost szabadlábra helyezett — főispáni sugallatra — a bíróság. Vidovics népgyűlésen követelte, hogy a munkáspártok nem somogyi származású képviselői hagyják el a megyét. Gazdasági rendőrségünk akkoriban lefogott egy pesti kereskedőt, aki főispáni engedéllyel a falvakban dollárért vásárolt feketevágású sertéseket. A szigetvári járásban beszolgáltatott készletekből 300 kg zsírt és 150 kg húst elhozatott a főispán. Amikor megkérdezték tőle, miért, azt válaszolta, hogy átadta a kórháznak és a szakszervezetnek, de sem a kórház, sem a szakszervezet az élelmiszerről nem tudott.

Ilyen előzmények után került sor arra a belügyminiszterhez intézett parlamenti interpellációra: tud-e a belügyminiszter Vidovics üzelmeiről? Kicsoda is ez az ember? Rajk László vizsgálatot rendelt el, és az szemléletesen bizonyította, honnan és kikből tevődött össze a Kisgazdapárt jobboldala. Vidovics 1942-ben Máramarosszigeten újságot szerkesztett, és dicsőítő cikkek sorát írta Horthyról, Imrédyről stb. A Horthyról írott, a „Mi vezérünk" című vezércikkének egyetlen részlete: „Régen

volt, amikor a Tisza-parti ellenforradalmárok között megjelent nemes, katonás alakja. Mikor aztán megdőlt Kun Béla vörös janicsárjainak uralma, a budai oldalon megjelent fehér lován." Még folyamatban volt mentelmi kiadatása, amikor a nős Vidovicsnak jelentkezett az első felesége, és bejelentette, hogy tőle törvényesen nem vált el. A Kisgazdapártnak ezek után már nem volt mit tennie, kénytelen volt főispánját állásából felfüggeszteni. Vidovics leleplezésével jelentős politikai győzelmet arattunk a reakción.

1946. augusztus eleje, a stabilizáció, fordulatot hozott újjáépítési munkánkban is. A lakosság példásan összefogott, a gazdák munkaeszközökkel, járművel, igaerővel járultak hozzá az újjáépítéshez és a nincstelenek megsegítéséhez, sőt kétkezi munkát is vállaltak. Ennek eredményeként kezdett működni számos közintézmény, egészségügyi intézet, iskola. Alig két hónap alatt 40 vagon termék és jelentős pénzösszeg gyűlt össze. Mindezt olyan akcióink segítették, mint például a holdankénti egy kiló búza, a keresőként kirótt havi újjáépítési hozzájárulás. Az MNDSZ a falusi iskolák rendbehozatalára mozgósított, az MKP falujáró brigádjai pedig a hiányzó „szakmunkát" vitték el a községekbe. Vidovics a templomok bezárásával ijesztgette a vallásos falusiakat, amire a kommunisták a templomok renoválásával válaszoltak. S miközben a hegesztő a somogyvári templom harangját forrasztotta, az asztalos, a cipész, a bádogos házaknál végezte a kis javításokat, az orvos a trachomás gyerekeket vizsgálta az iskolákban, a jogász mindennapos ügyeikben adott tanácsot.

1946-os megyei újjáépítési tervünket lényegében teljesítettük. A romos községekben a házak százai épültek újjá, a 25 elpusztult hídból 15-öt helyreállítottunk, a tébécé egyik makacs fellegvárában, a nyolc korábbi tüdőgondozó megnyitása után, a marcali kórházban tüdőbetegosztályt létesítettünk, a lengyeltóti kastélyban pedig elkezdtük egy 100 ágyas tüdőszanatórium felállítását.

Sokat foglalkoztunk a megye egészségügyi helyzetével. Nehézségeinket ismerve, még a felszabadító Vörös Hadsereg is segített; a szovjet katonai kórház például vállalta Marcali község és járás betegeinek ingyenes gyógykezelését, de az igazi megoldás a jókor jött segítségen túl mégiscsak a megye egészségügyi hálózatának továbbfejlesztése volt. Molnár Erik népjóléti miniszter 1946 őszén eljött hozzánk a kaposvári megyei kórház centenáriumi ünnepségére. A helyzetet látva anyagilag is segítette munkánkat. A megye Dráva menti déli járásai számára — a felnőtt- és

gyereklakosság többsége körében pusztított a trachoma, a golyva, a malária, a tébécé — három, műszerekkel felszerelt, gyógyszerekkel és orvosi személyzettel ellátott egészségügyi vándorautót kaptunk, hogy faluról falura járva gyógyíthassák a betegeket. Barcson egészségügyi központ létesült azzal a céllal, hogy a járást egészségügyi mintajárássá fejlesszük.

A már említett újjáépítési bizottság az alispáni hivatal irányításával terveket dolgozott ki a falu villamosítására, a csökkent kapacitással dolgozó, s ezért — különösen Kaposvárott, a járási székhelyeken — munkanélküliséget okozó ipari létesítmények bővítésére, új munkaalkalmak teremtésére.

Faluvillamosítási programunkban 1945 végéig tíz községbe vezették be a villanyt, 1947-re pedig újabb 600 000 forint hitelt szavazott meg a megye 41 község villamosítására. Egy-egy villanybekötési ünnepségen a községek apraja-nagyja ott szorongott a transzformátorház körül, s áhítattal figyelte, hogy gyúlnak fel a fények. A sántosi tanító az ünnepség utáni vacsorán, a munkásokat köszöntő beszédében az eseményt húszéves harcuk betetőzésének nevezte. Mert a falutól 2 km-re levő villamos távvezeték már a húszas években megépült, és ők azóta kérték a vármegyét, hogy villanyt kapjanak, de ez csak most valósult meg. Az egyik legnépszerűbb ember ebben az időben Havas Béla volt. 1945-ben a városi pártszervezet megalapítója, akiről a sántosiak még rigmust is faragtak:

„A sántosi villanypózna,
jaj de magas.
A tetején a porcelán,
jaj de Havas!"

Az építéshez tégla, építőanyag is kellett. A marcali téglagyár újjáépítésével 1947 tavaszától évi másfél millió téglával többet adhattunk a környékbeli falvaknak, a kaposvári téglagyárosokat pedig köteleztük arra, hogy fokozzák termelésüket. Amennyire tudtunk, mészről, cementről, faáruról is gondoskodtunk.

1947-ben háromhónapos munkával megépült a Somogyszil—Mernye közötti kisvasút, s az újjáépítést szolgáló hároméves terv első esztendejében elkezdtük a bekötő utak építését.

Megtartottuk az újgazdáknak tett ígéretünket is, folyamatosan adtuk át a tulajdonjogot igazoló telekkönyvi végzéseket. Nemcsak földet, de házhelyet is osztottunk a falusi nincsteleneknek. 1947. augusztus 20-án

— az országban elsőnek — Nagydobszán leraktuk az alapköveit egy 70 házból álló újgazdatelepnek. Ugyanezen a napon az MKP megyebizottsága Bőszénfa községnek 100 kötetes könyvtárat ajándékozott.

Tervünk végrehajtásában becsületes és sokat vitatkozó társaink voltak; szociáldemokraták és parasztpártiak többsége. A kisgazdák közül is egyre többen siettek segítségünkre. Egyed István, a nemzeti bizottság parasztpárti elnöke, Sasi János, a későbbi parasztpárti megyetitkár, Nagy László, a Szociáldemokrata Párt titkára. A fontos és döntő helyzetekben a kommunistákkal szavazott még a gyakran következetlen Boór István szociáldemokrata polgármester is. Így a megye különböző vezető testületeiben érvényesíteni tudtuk a baloldal fölényét.

A politikai harcok, a gazdasági építőmunka közepette jó volt egy pillanatra megállni, szemügyre venni: hová, meddig jutottunk el a felszabadulás óta? Ezt a célt szolgálta a „Somogy a demokráciáért" kiállítás megrendezése, a megye kommunistáinak és haladó erőinek ösztönzésével, példamutatásával végbement fejlődés, változás bemutatása. A megnyitón a kormány nevében Molnár Erik népjóléti miniszter joggal állapította meg: — Somogy segített magán. Megmutatta, hogy lehet nagy és szép eredményeket elérni, ha megvan hozzá az akarat.

Ez a kiállítás makettekkel, grafikonokkal, számadatokkal mutatta be, hogy hogyan hevertük ki a háború rombolását, az újjáépítés eredményeit. Az akkor még magánkézben levő üzemek és a kisiparosok is bemutatták, hogy termékeikkel hogyan segítik a lakosság ellátását. A múzeumban, a levéltárban a megye örökölt és új szellemi kincseit, a népművészet élő mestereinek remekeit állítottuk ki. A kiállításnak igen nagy sikere volt. Talán nem is akadt a megyében olyan falu, ahonnan ne utaztak volna egyénileg vagy csoportosan Kaposvárra, hogy megtekinthessék. Az eredetileg két hétre tervezett nyitva tartást meg kellett hosszabbítani, majd a zárás után — a falvak sürgetésére — a kiállítás anyaga a vasút segítségével a megyében körútra indult. A „tárlatvezetők" az éppen nyári szabadságon levő József Attila-kollégisták voltak.

A megye gyors fejlődése ellenére sem voltak illúzióink, amikor a közelgő 1947 nyár végi választásokra készültünk. A munkáspártok megosztottsága és gyakori rivalizálása, a reakció jelenléte és támadásai, a politizáló klérus, a kulturális elmaradottság béklyói — mind, mind arra intettek bennünket, hogy a szavazati megoszlás tarka képével kell számolnunk Somogyban. S mivel nem voltak illúzióink, a szavazatok számlálásakor nem lehettünk csalódottak sem. Ellenkezőleg. Őszintén örül-

tünk annak, hogy a kommunista szavazatok két és félszeresére emelkedtek az 1945-ös választásénak, miközben a szociáldemokraták és a parasztpártiak is növelték szavazataikat. A kisgazdák, miután a szélsőjobboldal kivált soraikból, tragikus vereséget szenvedtek. A választás igazi vesztese a reakció volt. Mi, a Baloldali Blokk, joggal könyvelhettük el sikernek, hogy az ellenforradalmi indulat már nem a koalíció negyedik tagját választja fedezékül.

Az 1947-es választás — pozícióink erősödése ellenére — nekünk komoly tanulságul szolgált. A munkásegység igazi megteremtése, a két párt egyesítése halaszthatatlan, elodázhatatlan tennivalóvá lépett elő.

Volt mire építenünk.

1947. február elején Kaposvár főterén 5000 ember tüntetett vörös és nemzetiszínű zászlók alatt a leleplezett Dálnoki Veress Lajos vezette összeesküvők ellen; a hatalmas demonstráció a két munkáspárt erejét mutatta. Az üzemi bizottsági választásokon, szerte a megyében, mindenütt munkáspárti győzelem született, a tőke elleni támadás megindítását követelték a kommunista és szociáldemokrata munkások. Orbán László nagygyűlési beszédét, amikor így fogalmazott: „két munkáspárt van, de csak egy munkásosztály" — a tömeg fergetegesen megtapsolta, mert megértették a mondat folytatását.

Somogyban is egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az igazi munkásegység záloga: a munkásosztály egységes pártja. Az élet azonban nemcsak országosan, de a megyében is azt bizonyította, hogy az egységnek nemcsak hívei, de ellenzői, sőt ellenségei is vannak a szociáldemokraták egyes vezető köreiben. Ennek már az 1947. augusztus végi választások előtt az lett a következménye, hogy szakszervezeti bizalmiak, az SZDP egyszerű tagjai egymásután kérték felvételüket a Magyar Kommunista Pártba. Amikor példájukat a megyei szakszervezeti titkár is követte, szinte magukból kivetkőzve támadtak ránk és az átlépőkre az álarcukat levető jobboldali szocdemek, s ez a spontán folyamatot nemhogy meggátolta volna, hanem még inkább gyorsította. A választások utáni sikerünk még inkább felbőszítette őket. A város szociáldemokrata polgármesterét, Boór Istvánt, és a többi, az együttműködést becsületesen betartó szociáldemokratát nekünk, kommunistáknak, kellett megvédenünk pártjuk jobboldali elemeinek támadásaitól.

A szociáldemokrata főispán beiktatására központi kiküldöttként Kaposvárra érkezett Marosán György. Beszédében komolyan figyelmeztetett arra, hogy senki se mesterkedjék a kommunisták és szociáldemokraták

összeugratásán. Az új főispánhoz fordulva ezt mondta: — Ha bekerülsz egy vitába, amely a két munkáspárt sorsáról folyik, jusson eszedbe Marx tanítása: a fejlődés során egyszer a világ valamennyi dolgozójának össze kell fognia a kapitalizmus utolsó fellegvárának ledöntésére. — Ő is kimondta — még ha virágnyelven is —, az egyesülés napirendre került.

Ebben a folyamatban jelentős esemény volt az 1948 februárjában megtartott első közös aktíváülés, ahol megállapodás született arról, hogy az egység kerékkötőitől, a jobboldali szociáldemokratáktól meg kell szabadulni; annak érdekében, hogy a két párt tagjai jobban megismerjék egymást, közös szeminárium megszervezését határoztuk el. Néhány nappal az ülés után lemondott a jobboldali városi főjegyző, az ipartestület számos vezetője, s aki nem volt hajlandó önszántából távozni, azt kizárta az SZDP megyei bizottsága. A végrehajtott tisztogatás után meggyorsult az előkészítő folyamat. A Tanácsköztársaság évfordulóján rendezett közös nagygyűlésünkön a szónok és a felszólalók egyaránt az egyesülés mielőbbi megvalósítását sürgették. Május végéig az alapszervezetekben az egyesülés meg is történt.

Ilyen előzmények után került sor a megyei pártkonferenciára. Azon az emlékezetes nyár eleji vasárnap délelőttön a megyeháza előtt várakoztunk a pesti küldöttekre. Az autójából kiszálló Révai Józsefet, nyilván a fárasztó autózásra értve, megkérdezte az egyik helyi barátunk: — Milyen volt az út, Révai elvtárs? — Révai így felelt: — Az út elég göröngyös volt, de azért célhoz értünk... (A Szociáldemokrata Pártot Révész Ferenc képviselte.)

Emlékszem, alispáni lakásomban gyülekeztek a pesti küldöttek és a megye kommunista, szociáldemokrata vezetői. A hivatalos megnyitóra várva, az eszmecsere már itt megkezdődött. Ezen az — úgymond — „előkonferencián" valaki a munkásmozgalom hősi múltjának helyi eseményeit, hagyományait hozta szóba, s a „somogyi hozomány" megbecsülésére intett, amelyben nagy szerepük volt a szociáldemokratáknak. A tréfás fogalmazás mögött némi aggodalom érződött, hogy nekik, akik a másik pártból jönnek, lesz-e elég becsületük. Révai is érezte, hogy ezt a kérdőjel nélküli megjegyzést komolyan kell venni. Őszinte, okos válasza aztán jó alapot teremtett a konferencia hangulatához: — Itt nálatok, Somogyban, nem telik el hosszú idő, s nem kell külön kommunistákról és szociáldemokratákról beszélni. Eltűnnek a különbségek, valamennyien a szocialista társadalom megvalósításáért harcoló egységes munkáspárt tagjai lesztek.

1948 végéig maradtam Somogyban — a párt új munkára hívott. Azóta is többféle poszton szolgálhattam ügyünket. Egész további tevékenységemben segítettek a Somogyban töltött évek. Egy életre szóló tanulságul szolgált az, hogy megismertem a somogyi tájak embereit, hétköznapjaikat, gondjaikat, örömeiket. Ezért van az, hogy ünnepek, évfordulók alkalmából történő visszaemlékezések, afféle „mérlegkészítések" idején nekem oly sokszor életem somogyi szakasza jut szembe.

DR. HÁY LÁSZLÓ

(JÁSZBERÉNY, 1891. AUGUSZTUS 31. —)

Nyugdíjas közgazdász, egyetemi tanár, a közgazdaságtudományok doktora. 1914-ben avatták orvosdoktorrá. 1909-től 1918-ig tagja az MSZDP-nek, majd a KMP-nek. A Tanácsköztársaság idején a MÉMOSZ-zászlóalj orvosa. 1920—1922-ben a „Kassai Munkás"-t szerkesztette. 1922-től 1934-ig Berlinben, majd 1935 januárjától Moszkvában a Külkereskedelmi Népbiztosság Konjunktúrakutató Intézetében dolgozott. 1939-ben elnyerte a Szovjetunió Tudományos Akadémiáján a közgazdaságtudományok kandidátusa fokozatot.

A felszabadulás után visszatért Magyarországra. 1946-tól 1948-ig a Magyar Nemzeti Bank igazgatója, 1954-től külkereskedelmi miniszter, majd 1956 áprilisában a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1957-től 1963-ig, nyugdíjba vonulásáig a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára és rektora. 1958-ban elnyerte a közgazdaságtudományok doktora címet. 1959 óta az MSZMP KB, 1965-től 1975. I. 27-én bekövetkezett haláláig az MTA levelező tagja.

Korabeli plakát

Készülődés a forint bevezetésére

Rákosi Mátyás elvtárs,
Budapest

A Magyar Köztársaság Kormánya elhatározta, hogy pénzbeli jutalomban részesíti azokat, akik tevékeny részt vettek a 3 éves terv előkészítésében. A Magyar Kommunista Párt előterjesztésére ezen a címen a Pénzügyminisztérium jelképesen 1.- forintot utalt ki Önnek. Ez alkalommal ujból elismerésünket és köszönetünket fejezzük ki eddigi a munkáért, amelyet Ön a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére a 3 éves terv kidolgozása terén az egész ország érdekében kifejtett.

Budapest, 1947. julius hó 20.-án.

Gerő

Jelképes „Jutalom"
a jó munkáért

Új tanonctörvényért tüntetnek az ifjúmunkások

Lampart gyári röpcédula az ifjúmunkásokhoz

LAMPART FEGYVERGYÁR IFJUMUNKÁSAI!

KUTIKA ELVTÁRS ÉS A KOMMUNISTA Ü.B. TAGOK KEZDEMÉNYEZÉSÉRE ÉPÜLT FEL A TANONCOTTHON!

AKARTOK JOBB KOSZTOT? Más vacsorát, mint ebédet?

AKARJÁTOK az otthont kibővíteni és berendezni?

SZERETNÉTEK kulturhelyiséget?

KÉZILABDA CSAPAT is jó lenne?

ZSEBPÉNZT KASTÉLYT az ifjumunkásoknak!

KOMMUNISTA JELÖLTEKRE SZAVAZZATOK!

KI "A "TURÁNI VADÁSZ" REAKCIÓS TANONCISKOLAI VEZETÖKKEL!

SZAVAZZATOK KOMMUNISTA Ü.B. JELÖLTÖKRE!

Egység! Munka! Szabadság!

Ifjúmunkás

1946 március 1

A SZAKSZERVEZETI IFJÚMUNKÁS ÉS TANONCMOZGALOM KONGRESSZUSI RÖPLAPJA

„A munkásifjúság nevében"

A SZIT első küldöttközgyűlésének határozatai. — „Üdvözlet az újjáépítés hőseinek!" Harc a reakció ellen! — Az ifjúmunkásság követelései

Üdvözlet az újjáépítés és a szénesata hőseinek

A SZIT kongresszusi röplapja, 1946.

A SZIM röpirata a budapesti fiatalokhoz

Szocialista Fiatalok

A budapesti SZIM röpirata

MIT AKARUNK...

Egységes SZIM-et!

Az egyetemi választások

Népek ifjúsága

Százezer ifju hitet tesz a szabadság mellett

ADALÉKOK AZ 1946. ÉVI STABILIZÁCIÓ TÖRTÉNETÉHEZ

Nem gazdaságtörténeti tanulmányt kívánok írni a forint megteremtésének körülményeiről, hanem elsősorban különböző dokumentumok segítségével felfrissítettem emlékeimet, hogy beszámoljak az MKP-nak erről a nagy sikerű politikai és gazdasági akciójáról. Mert az 1946-os valutareformot és stabilizációt a kommunista párt kezdeményezte, tervezte meg, és élen járt a végrehajtásában.

Pártunk 1946. május 1-én hirdette meg az értékálló pénz megteremtését, határozottságát aláhúzta, önbizalmát kifejezte annak bejelentésével, hogy három hónap múltán, augusztus 1-én meglesz a jó pénz. Az elhatározás merészségét akkor értjük meg, ha meggondoljuk, hogy a munkásosztálynak voltak ugyan számottevő hatalmi pozíciói ebben az időben, de a termelési eszközök magántulajdonban voltak, az ipart, a bankokat, a kereskedelmet a burzsoázia tartotta kezében. Vagyis a párt arra vállalkozott, hogy tőkés gazdasági viszonyok között, a háború szörnyű pusztítása ellenére teremt jó pénzt a dolgozók javára. A május negyedik hetében rendezett pártnapokon a párt „Harc a jó pénzért" jelszóval már elő is terjesztette stabilizációs tervezetét. Ezt a dokumentumot érdemes részletesebben megismerni, mert a következő viharos hónapokban vezérfonala maradt a nagyszabású politikai és gazdasági műveletnek.

Lehetetlenné vált — mondja a tervezet — a dolgozók életszínvonalát még a békebelinek a legalacsonyabb fokán is megtartani. A pénzügyi bajok gátolják a termelés emelésére irányuló törekvéseinket. Az értékálló pénz egyik döntő feltétele: az államháztartás rendbe hozása. A stabilizáció után az állami kiadások túlnyomó részét fedezni lehet majd az állami bevételekből, egy kisebb részét pedig a forgalomba hozott új pénzből. Ehhez az szükséges, hogy elérjük a békebeli nemzeti jövedelem 70%-át. Ez azért is fontos, mert a jó pénzt úgy akarjuk megteremteni, hogy a dolgozók lényegesen jobban élhessenek, mint a stabilizáció előtt.

Ez messzemenően a gyáripar munkáján múlik. A gyáripar teljesítőképessége nem kisebb, mint 1938-ban volt. A termelés csökkenésének egyik komoly oka az anyaghiány. A Szovjetunió segítségével és a környező országokkal kialakulóban levő kereskedelmi forgalmunk alapján a termelés emeléséhez legszükségesebb behozatali cikkekről tudunk majd gondoskodni. Bonyolítja a helyzetet az iparban az, hogy a munkafegyelem meglazult és a munka termelékenysége esett. A munkások hiányos ellátása nagymértékben hozzájárul a termelés csökkenéséhez. Akkordbéreket kell bevezetni, és meg kell akadályozni a tőkés vagy bármilyen más oldalról jövő szabotázst.

A termelés növelése a stabilizáció alapvető feltétele. De nagyon fontos a kötött gazdálkodás is a termelésben, a közellátásban, a hiteléletben és a külkereskedelemben. A kötött gazdálkodás alátámasztására szolgál a Nemzeti Függetlenségi Front államosítási programja (ipari üzemek állami kezelésbe vétele, illetve ellenőrzés alá helyezése); megkezdődött e program végrehajtása. Az adott gazdasági viszonyok között csak ilyen irányú állami beavatkozással lehet a dolgozók érdekeinek megóvásával stabilizálni.

Az államnak jelentős készleteket kell gyűjtenie a dolgozók ellátására, valamint a pénz vásárlóerejének biztosítására.

A felsorolt gazdasági eszközökkel elérhető a stabilizáció sikere. De biztosítani kell a sikert politikai téren is. Ennek leghathatósabb eszköze a koalíció pártjainak szilárd egysége a jó pénz megteremtéséért. A lakosság legszélesebb rétegeinek érdeke a stabilizáció. A nagytőke azonban kitűnően keres az infláción és a spekuláción. A reakció pedig — akár nagytőkés, akár egyéb reakcióról van szó — ellensége az infláció megállításának. Az eddiginél sokkal erélyesebben kell fellépni ellenük. A munkáspártok legszorosabb együttműködésére van szükség, a tömegek legmesszebbmenő, legtevékenyebb közreműködésére. E nélkül vagy nem sikerül, vagy a tömegek bőrére megy a stabilizáció.

A polgári szakértőknek természetesen más volt az elgondolásuk. A burzsoázia jól keresett az infláción: a dolgozók reális bére egyre csökkent, a hiteleket, amelyeket állami forrásból kaptak, erősen elértéktelenedett pénzben fizethették vissza, illetve végső soron már semmit sem kellett visszafizetni. A tőkések viszonylag bőven akkumuláltak ilyen körülmények között, amit az mutat, hogy alig egy évvel a háború befejezése után az üzemek helyreállítása olyan mértékű volt, hogy az ipar termelőkapacitása — bár jelentős aránytalanságok maradtak fenn —

elérte az 1938-as színvonalat. Amíg tehát így hasznosíthatták az inflációt, addig a stabilizáció nem volt számukra sürgős. 1946 első hónapjaiban, ha szó esett erről, gazdasági szakértőik azt az álláspontot képviselték, hogy stabilizálni nyugati hitel nélkül nem lehetséges. E vélemény mögött természetesen az az elgondolás húzódott meg, hogy a nyugati hitel nyugati behatolást jelent, politikai tekintetben a Szovjetunió és a munkásosztály befolyása visszaszorul, a stabilizáció pedig a tőkések szája íze szerint történik.

A Nemzeti Bank elnöke, Baranyai Lipót, határozottan a nyugati hitel mellett foglalt állást, de a Nemzeti Bank gazdasági szakértőjének, Judik Józsefnek, és a Gazdaságkutató Intézet igazgatójának, Varga Istvánnak elgondolásaiban is fellelhető a kapitalista hitel elfogadásának gondolata. (Az utóbbi például április 15-én kelt előterjesztésében azt mondja: „A külföldi kölcsönök esetleg állami javak bérbeadása révén való biztosítása is a megfontolást érdemlő rendszabályok között említendő meg.")

Amikor azután az infláció hullámai még magasabbra csaptak, amikor a tömegek megmozdulása egyre nagyobb méreteket öltött, amikor az üzletemberek számára lehetetlenné vált a kalkuláció a száguldó pénzromlás folytán, akkor sem szűnt meg ugyan a kommunista stabilizációs koncepció ellenzése, de a nyíltan ellenző hangok elcsendesültek, bár egyes részletkérdések eldöntésekor, egyes intézkedések végrehajtásakor megmutatkozott a csendes ellenállás. Ebben a helyzetben megváltozik a burzsoá elképzelés. Gordon pénzügyminiszter például többnyire jóváhagyta a kommunista javaslatokat; ebben az az elgondolás jutott kifejezésre, hogy a kommunisták csak tegyenek erőfeszítéseket, viseljék az intézkedésekért a teljes felelősséget, törekvéseik csődöt fognak mondani. Ez kompromittálja a pártot, új politikai helyzetet teremt, és megnyitja az utat a burzsoá szanálás számára. A másik elgondolás szerint: csak jöjjön létre a pénzreform, de azonnal induljon meg egy újabb lassú infláció, amely hosszabb időn át ugyanolyan előnyöket hoz a tőkéseknek, mint amilyenekről az imént szóltunk, és idő múltával a kommunistákat majd sikerül visszaszorítani. Ennek az irányzatnak igen tipikus képviselője volt Kemény György, a Pénzügyminisztérium jobboldali szociáldemokrata államtitkára, aki a stabilizációs rendszabályok életbe léptetésére nézve olyan menetrendet akart elfogadtatni, amelynek megvalósítása azt eredményezte volna, hogy augusztus 1-én már érezhető lesz a forint elértéktelenedése.

Az infláció utolsó hónapjaiban rendkívül gyorsan változott a helyzet. Júliusban egész más volt, mint májusban. Bár a kommunista párt felhívása már ekkor is joggal állapította meg, hogy „lehetetlenné vált a dolgozók életszínvonalát a békebelinek csak töredékén is tartani". Június végére már teljes lett a gazdasági anarchia. Július közepén már annyira súlyos volt a helyzet, hogy felmerült olyan kívánság, hogy a stabilizációval ne várjunk augusztus 1-ig, előre kell hozni. Ezt a párt elutasította, mert addig, amíg minden előkészület nem történt meg, mindenféle rögtönzés biztos kudarccal járt volna.

A rendkívüli nehézségekről nem könnyű képet adni. Ha számokat sorakoztatunk fel a pénz elértéktelenedéséről, ez még nem érzékelteti a száguldó inflációt. Ha nagy számokra hivatkozunk, ezek nem érdektelenek, de nem tükrözik az életet. Ha megállapítjuk, hogy 1946. július 31-én a kiskereskedelmi árindex 399 600 kvadrilliószoros volt az 1938. évi átlagos indexhez képest, ha azt mondjuk, hogy az infláció végén 1,4 kvadrillió sima pengő aranyértéke felelt meg egy aranypengő értékének, ebből még senki sem tudja elképzelni, hogy milyen volt a helyzet. Még akkor sem, ha hozzátesszük, hogy a kvadrillió a tíznek a 24. hatványa, felírásakor tehát az egyes után 24 nullát kell tenni.

Valamivel többet mond, mert mutatja a pénz száguldó elértéktelenedését, a kiskereskedelmi árindex alakulása. E szerint a drágulás az előző hónaphoz képest áprilisban 17-szeres, májusban 300-szoros, júniusban négymilliószoros, júliusban 100 000 billiószoros volt.

A bankjegyforgalom óriási emelkedése okozta ezt. Az állam bevételei rohamosan csökkentek; a kiadásokat a bankóprés fedezte. Ugyanebből a forrásból származtak a tőkéseknek adott hitelek, amelyek a gazdasági folyamat mozgásban tartásához szükségesek voltak, amelyekért a pénz értéktelenedése folytán jóformán semmit sem fizettek vissza. Ezt a bűvös kört a stabilizációig nem lehetett lezárni.

A pengő annyira elvesztette vásárlóerejét, hogy 1946. január 1-én egy új elszámolási egységet, az adópengőt kellett bevezetni; ez mindenekelőtt az állam bevételeit volt hivatva növelni. Annyi sima pengőt nyilvánítottak egy adópengőnek, amennyibe január 1-én egy dollár került. A továbbiakban az adópengő árfolyamának alakulását a zugforgalomban árusított dollár sima pengő árfolyamának figyelembevételével jelölték meg. Az adópengő árfolyama tehát egyről indult, de márciusig már 44-ig kúszott fel (vagyis addig már 44-szeres volt a sima pengő további elértéktelenedése a január 1-i állapottal szemben). Minthogy a sima pengő

hovatovább mint fizetési eszköz teljesen hasznavehetetlenné vált, 1946 májusától adópengő bankjegyeket bocsátottak ki, így ez pótvaluta lett, és ezzel megkezdődött az adópengő inflálódása és elértéktelenedése is.

Az infláció fokozódásával a forgalomban levő bankjegy mennyisége (bármilyen óriási számjegyekben fejeződött is ki) erősen lemaradt a drágulás üteme mögött. A forgalomban levő bankjegyek 1945. július 15-én még 173 millió háború előtti pengőnek feleltek meg (már ez is erősen csökkent mennyiség volt a háború előttihez képest), 1946. május 23-án azonban már csak 20 millió pengőnek. Felmerül a kérdés, milyen tényezők tették lehetővé ilyen körülmények között a forgalom lebonyolítását? A magyarázat a következő:

A forgalom volumene egyre növekvő mértékben csökkent (egyre kevesebb lett az áru).

A pénz forgási sebessége rendkívüli módon emelkedett. Ha valaki pénzhez jutott és azt nem adta ki haladéktalanul, akkor néhány óra múltán már kevesebbet kapott érte, illetve az infláció utolsó heteiben már éppen semmit.

A forgalom jelentős része árucsere formájában bonyolódott le. Az üzemek bevásárlói járták a vidéket, és iparcikkekért szereztek be élelmiszert. Ugyanez folyt a városok piacain és utcáin.

A dollár és a tört arany szerepe a forgalom lebonyolításában állandóan emelkedett.

Minél inkább előrehaladt az infláció, annál inkább kiszorult az értéktelen pénz, és az árucserére tolódott át a forgalom. A normális árukapcsolatok felbomlottak, és ez a lakosság számára azzal a súlyos következménnyel járt, hogy a város és a falu normális árukapcsolata teljesen megszűnt. A kormány különböző eszközökkel igyekezett a munkásságot az élet- és a munkaképesség fenntartásához legszükségesebb élelmiszerrel ellátni. Az emberek nem arra gondoltak, hogy dolgozzanak, hanem hogy élelemhez jussanak. Nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy a városi lakosság túlnyomó többsége hónapokon át nem lakott jól, az infláció utolsó szakaszában pedig egészen tűrhetetlenné vált a helyzet. A nép türelmetlenül várta a stabilizációt, amelyet a kommunista párt megígért. A pártnak, a stabilizációt szolgáló politikai feladatok megoldásán kívül, gazdasági területen is rendkívül sokoldalú munkát kellett elvégeznie. Át kellett hidalni a májustól július végéig terjedő időszak rendkívül súlyos problémáit, ami napról napra sok döntést és közbelépést is megkívánt; a szanálási elgondolást konkrét tartalommal kellett megtölteni; elő kellett

készíteni a stabilizációt biztosító intézkedéseket, gondoskodni kellett ennek életbeléptetéséről, a határozatok teljesítésének ellenőrzéséről. Számos rendszabályt haladéktalanul foganatosítani kellett, az előkészületeket pedig igen gyors ütemben, határidőre kellett megtenni.

E feladatok megoldásához szükségessé vált egy, a Központi Bizottság mellett működő, nem nagy létszámú ún. Szanálási Bizottság létrehozása. Ennek tagjai voltak kezdettől fogva: Antos István, Friss István, Gerő Ernő, Háy László, Rákosi Mátyás és Vas Zoltán, később csatlakozott hozzájuk Kossa István mint a szakszervezetek képviselője. (A Nemzeti Banknak — amelyre nagy feladat hárult a stabilizációval kapcsolatban — voltam ebben az időben egyik igazgatója. A koalíciós pártok megegyeztek, hogy a Nemzeti Bank elnöke kisgazdapárti, vezérigazgatója szociáldemokrata, a bankosztály [deviza ügyek] vezetője pedig kommunista lesz. Az elnököt és a vezérigazgatót meg is választotta a bank tanácsa, amelyben még jelentős befolyásuk volt a bankároknak, de a burzsoázia képviselőinek nagy főfájást okozott, hogy a devizaügyek intézése kommunista kézbe került, ezért a Szanálási Bizottságnak két ízben is be kellett avatkoznia, amíg engem erre a helyre megválasztottak.)

A bizottság munkájában időnként részt vett Varga Jenő is; a Szanálási Bizottság jegyzőkönyveiből megállapítható, hogy június végén járt Budapesten, és hosszabb ideig itt tartózkodott; az augusztus 1-e előtti, majd az 1-e utáni napokban is, legalább három hétig. Augusztus 1-től az MKP központjában ellenőrizték a szanálás menetét, és ehhez Varga Jenő megkapta a napi kimutatásokat, amelyek a Gazdasági Főtanács számára készültek. (Hitelnyújtás, állami kiadások és bevételek, áralakulás, budapesti élelmiszer-felhozatal, szénbányászat, a textilipar termelése, egyéb termelési adatok, esetleges üzemi beszüntetések és elbocsátások, jóvátétel, stb.)

Működött egy állami Szanálási Bizottság is, amely gazdasági ágak szerint szervezett albizottságokra támaszkodott. Ezek tanulmányokat készítettek. A Szanálási Bizottság megállapításaikat és javaslataikat figyelembe véve, a párt politikájának megfelelően elutasítva vagy helyesbítve alakította ki a maga véleményét, amely azután a Gazdasági Főtanácshoz, illetve a Minisztertanácshoz került állami intézkedés, határozathozatal vagy törvényes rendelkezés végett.

A Szanálási Bizottság első ülését május 30-án tartotta, az utolsót pedig október 15-én. Augusztus 1-e előtt a Szanálási Bizottság állásfoglalásai természetesen főként a stabilizáció előkészítésére vonatkoztak. Ilyen

problémákra: a nemzeti jövedelem becslése, az ár- és bérszínvonal meghatározása, az állami költségvetés és hitelnyújtás keretei, a stabilizáció első heteiben forgalomba hozható bankjegymennyiség, a forint valuta aranytartalma, árukészletek gyűjtése.

Augusztus 1-e után pedig mindenekelőtt a stabilizációra vonatkozó rendelkezések végrehajtását ellenőrizte, illetve a forint védelmére tett intézkedéseket. Mint például a pénzkibocsátás menete, milyen célokra adható hitel, az áruellátás előrelátható fejlődése, az árak szükségessé váló felülvizsgálása, az akkordnormák megállapításának ellenőrzése, a mezőgazdasági munkabérek színvonala. Utolsó ülésein főként az egyes hatóságok előterjesztéseihez foglalt állást. Október közepén a Szanálási Bizottság helyébe lépett a Gazdasági és Pénzügyi Bizottság, amelynek összetétele a Szanálási Bizottsághoz képest egyelőre csak annyiban változott, hogy kiegészült Berei Andorral.

Amikor a stabilizáció történetéhez adalékokat szolgáltatunk, érdemes külön foglalkozni az intézkedések menetrendjével, amelyről előzetesen éles viták folytak, elsősorban a Pénzügyminisztériummal. Ezekben a vitákban a párt (illetve a Szanálási Bizottság) részéről Antos meg én vettünk részt. Álláspontunkból nem engedtünk, mert nagymértékben az életbe léptetés sorrendjének helyességétől függött, hogy a lakosság hogyan fogadja majd (elfogadja-e) augusztus 1-én a forintot, és értékálló marad-e a pénz. A Szanálási Bizottság július 12-i ülésén Antost, Frisst és engem bízott meg az intézkedések menetrendjének kidolgozásával, és az általunk előterjesztett tervezetet csekély módosításokkal július 18-án fogadta el. A lebonyolítás ennek megfelelően történt. Legalább 25 különböző rendelkezés jelent meg, ezek közül kiemelek néhányat, amelyek mutatják, hogy nagy körültekintéssel kellett eljárni, és amelyek jellemzik az egész művelet bonyolultságát. Megjelentetésük időpontja a következőképpen alakult:

Július 21. -- A forint-valutareformról szóló rendelet (a forint aranytartalmának és pengőhöz, valamint adópengőhöz való viszonyának meghatározása nélkül). — A forint védelméről szóló rendelet. — A hitelnyújtás korlátozásának lerögzítése a nyilvánosság előtt.

Július 25. — Az ipari forintárak. A nyilvánosságra hozatal azért szükséges, hogy augusztusra eladások történhessenek a megállapított árakon.

Július 26. -- Kollektív szerződések.

Július 27. — Mezőgazdasági árak.

Július 28. — A bankóprés leállítása. Gondoskodni kell július 27-ig

olyan mennyiségű adópengőjegy kinyomásáról, hogy a további nyomás leállítása után a július 29-től 31-ig terjedő három nap alatt az esedékes kifizetéseket teljesíteni lehessen.

Július 28. — Az adópengő forintátszámítási kulcs megállapítása. Az értékarány közlésekor az áruforgalom megbénul. Az árak emelése a legális színvonalra azonnal megindul, de július 28—31 között a hatósági árakat még nem lehet érvényesíteni; az új hatósági árszínvonal augusztus 1-én lép életbe. A munkások, tisztviselők július 26-i és 27-i fizetései az új élelmiszerárakhoz képest rendkívül csekélyek lesznek. A forintkibocsátás csak augusztus 1-én indul meg; az első forintért fizetés augusztus 1-én, 2-án, 3-án lesz. Ezért július 28-ig lényegesen fokozni kell az élelmiszer-ellátást abból a célból, hogy július 25—28 között legyen elegendő áru, és ne okozzon bajt, ha három napra az áruforgalom megáll.

Július utolsó hetében az állami kézben levő árukészletek (fogyasztási cikkek) vidékre szállítását és az elosztó szervekhez vagy kereskedőkhöz való eljuttatását fokozni kell. Erre a célra igénybe vehető a készletek fele.

Az eddigiekben főként általános képet adtunk a stabilizációval járó problémákról és intézkedésekről. Ezt kiegészítjük azzal, hogy néhány gazdasági területet kissé részletesebben jellemzünk.

Árak és bérek: a búza árát 40 forintban állapították meg, ez az 1938—1939-es évhez képest 2,1-szeres ár. A mezőgazdasági termékek összességére — az állati termékek viszonylag magasabbra szabott ára folytán — 3,2—3,4-szeres szorzószám alakult ki.

A lakbérek tekintetében 1,2-szeres lett a szorzószám.

A bérnívóra nézve az volt a kiindulás, hogy a nemzeti jövedelem reális értéke 1946—1947-ben az 1938—1939. évinek 60%-a lesz. Ebből azonban fedezni kellett a jóvátételi kötelezettséget és a leromlott népgazdaság újjáépítéséhez szükséges beruházásokat, ezért a stabilizálási terv — 75%-os termelékenységet feltételezve — az indulásnál a háború előtti reálbérnek 50%-ára vett irányt. A megélhetési költségek becsléséből háromszoros szorzószám adódott. A háború előtti reálbért tehát ezzel a szorzószámmal számították át forintbérre. Kitűnt azonban, hogy a megélhetési költség nem háromszoros, hanem 3,5-szeres, ennek következtében a bérek is magasabban alakultak a tervezettnél.

Az árszínvonalnak legbizonytalanabb tényezői az ipari árak voltak. Az ipari árakat az 1939. évi háborús árrögzítéskor alkalmazott kalkulációs séma alapján alakították ki. A költségtényezők felszámításában történtek bizonyos módosítások. A Szanálási Bizottság csak azért járult

hozzá ehhez, mert nem volt idő más árkalkuláció kialakítására, de világosan látta, hogy ez az ipari burzsoázia érdekeivel számoló kalkuláció a továbbiakban még zavarokat okozhat. Az eredeti szándék az volt, hogy az ipari szorzószám négyszeresnél magasabb ne legyen. Az Árhivatal csak a legfontosabb alapanyagok és a nélkülözhetetlen ipari közszükségleti cikkek árát szabja meg, a többi árat hagyja szabadon, csak a számításokat ellenőrizze. A fenti kalkulációs séma és az Árhivatal liberális ellenőrzése következtében az ipari szorzószám 5,1 lett.

Vagyis, az agrárolló az elgondoltnál szélesebbre nyílt; ez a tény, valamint a nagy aszály okozta kedvezőtlen termés azt eredményezte, hogy már az év vége felé a mezőgazdasági árak módosítása vált szükségessé.

Ami az arany árát illeti, a forint aranytartalmának meghatározása alapján egy dollár 11,74 forinttal lett egyenlő.

Költségvetés, hitel- és bankjegyforgalom mind azt mutatták, hogy az állami bevételek csak fokozatosan érhetik el a kiadások színvonalát, és a költségvetés deficitjét egy ideig a kibocsátott új bankjegyekből kell fedezni. Különösen augusztusban és szeptemberben alakult így a helyzet, bár a sima pengő beváltására az elértéktelenedés folytán jóformán semmit, és az adópengő beváltására viszonylag jelentéktelen összeget kellett fordítani. A következő hónapokban már lényegesen csökkent az új bankjegyeknek az állami költségvetés céljaira való felhasználása, és 1947. áprilisban az állami bevételek már fedezték a kiadásokat. Ehhez hozzájárult az is, hogy a kiadások tekintetében maximális takarékosság uralkodott.

Az ellenség a költségvetést erősen bírálta a jóvátételi kötelezettség teljesítése miatt. Ez a megterhelés nem volt jelentéktelen, de az is kétségtelen, hogy a jóvátétellel kapcsolatban komoly előnyök is származtak a magyar népgazdaságra. Az üzemek megrendeléseket kaptak, a nehézipar termelése megindult és új termékekkel bővült. A szovjet fél érdekelt volt nyersanyag-ellátásunkban, és a nyersanyagokból futotta nemcsak jóvátételi célokra, hanem belső szükségletre is. (Ez a nyersanyagszállítás is segítséget nyújtott ahhoz, hogy a stabilizáció időszakában nemcsak textíliák, hanem szerény mértékben más fogyasztási cikkek is rendelkezésre álltak.)

Minthogy az állami költségvetés céljaira igénybevehető keret korlátozott volt, magánhitel céljaira is jutott az új bankjegyekből, de erős hitelmegszorítást kellett életbe léptetni. E megszorítás következtében a gyárosok és kereskedők arra kényszerültek — minthogy forgótőkére volt

szükség —, hogy piacra hozzák árukészleteiket, és hogy felajánlják a Nemzeti Banknak a birtokukban levő tört arany és dollár egy részét, annál is inkább, mert súlyos büntetés várt azokra, akik ezt nem tették. A vártnál jóval több arany és dollár folyt be; a Nemzeti Bank forinttal fizetett érte — ami növelte a bankjegyforgalmat —, de az aranyat és dollárt külföldi áruvásárlás céljaira eladhatta, és így az arany és dollár felvásárlására fordított összeg visszafolyt hozzá. Mintegy 200 millió forintra becsülhető az infláció idején forgalomban levő dollár és tört arany. Ennek jóval több mint a felét szolgáltatták be. Felvásárlásra augusztusban 124 millió forintot fordított a Nemzeti Bank, de szeptemberben már csak 18 millió forintot.

A Szanálási Bizottságnak az volt az álláspontja, hogy a bankjegykibocsátás és a devizagazdálkodás továbbra is a Nemzeti Bank joga legyen, de mindkét tevékenységet az állam ellenőrizze. A bankjegyforgalmat 1946 végéig maximálisan egymilliárd forintban irányozta elő. Ezt a keretet be is tartották; 1946. december 31-én a bankjegyforgalom 968 millió forint volt.

A forint megteremtését követő hónapokban több cikkem jelent meg a „Szabad Nép"-ben a stabilizációról, amelyekben egyebek közt erősen hangsúlyoztam, hogy a hitelekkel való takarékosság, a forgalomba kerülő pénzmennyiségre vonatkozó határozatok betartása a pénz értékállandóságának egyik legfontosabb feltétele.

A Nemzeti Bank mint magánvállalkozás, ebben az időben arra törekedett, hogy minél több haszonra tegyen szert (ha annak legnagyobb részét az állam le is fölözte). A bank tevékenységét a helyi pártszervezet nemigen ellenőrizhette, mert 1946 áprilisában — amikor a bankhoz kerültem —, a munkatársak igen nagy gárdája ellenére, mindössze 14 főből állt. Mégis, a központi pártszervek hathatós ellenőrzése és a forint védelmére hozott szigorú büntető rendelkezések folytán, be lehetett tartatni a népgazdaság érdekeit szolgáló intézkedéseket.

A stabilizáció sikere alapjában véve azon múlott, hogy a javak elosztásánál ne lépjük túl a várható nemzeti jövedelem kereteit. De a stabilizáció első napjainak sikerét az döntötte el (és az első napok meghatározták a további fejleményeket is), hogy az új pénzért, aki hozzájut, árukat tudjon kapni. Ezért igen jelentős feladat volt az árugyűjtés augusztusra. A Szanálási Bizottság július elején az Anyag- és Árhivatalnak azt ajánlotta, hogy segítse elő a fogyasztási javak tartalékolását. Így figyelemre méltó készletek gyűltek össze az üzemekben.

A tartalék fő gyűjtőhelye azonban az akkor alakított részvénytársaság, a Westorient volt. Valamennyi tárcát arra kötelezték, hogy a bármilyen címen rendelkezésükre álló árukat sürgősen ennek a szervnek adják át. A Gazdasági Főtanács hozzájárulása nélkül ezekhez az árutartalékokhoz nem volt szabad hozzányúlni.

A külföldi kölcsönökből és támogatásokból (UNRRA, az amerikai hitel, a Svájcban felszabadított összegek stb.) származó árukat szintén az állami készletek gyarapítására kellett fordítani. A készletgyűjtés szempontjából nagy segítséget adott a Szovjetunióval kötött árucsereforgalmi megállapodás. 30 millió dollár volt az egyezmény kerete, amelyből 15 millió dollár a pamut bérmunkára jutott. A beérkező pamutot fel kellett dolgozni, és a feldolgozás fejében megkaptuk a készáru egy részét. A stabilizáció időpontjáig, augusztus 1-ig, a szovjet szállítások értéke 11 millió dollárra rúgott, a magyar szállításoké viszont csak hárommillió dollár volt. A már beérkezett pamut feldolgozásából származó áru jelentős része tehát itt maradt, és ez is növelte a stabilizációhoz szükséges árutartalékot. A tartalékok bevetése szempontjából igen jellemző a Szanálási Bizottság július 22-i állásfoglalása (ekkor már határozat volt arra nézve, hogy a készletek nagy részét ki kell szállítani az elosztóhálózatba): „Az Anyaghivatal által tervbe vett intézkedések végrehajtását meg kell akadályozni, mivel ezek megbénítással fenyegetik a forgalmat akkor, amikor maximális eladások kívánatosak. Az Anyaghivatallal meg kell értetni, hogy feladata nem a meglevő készlet zárolása, hanem elsősorban a termelés fokozása olyan módon, hogy megállapítják a legégetőbb hiányokat, s utat és módot találnak ezek orvoslására."

Itt említem meg, hogy a Szanálási Bizottság augusztus 10-i ülésén állást foglalt arra nézve, hogy milyen árukat importáljanak a beváltott dollárért és aranyért. Ebből kiderül, hogy milyen árukból volt a legnagyobb hiány. Elsősorban nyersbőrt, zsírt és zsiradékokat kellett vásárolni. A további sorrend a következő: hús (Dániából), sajt, cukor (Csehszlovákiából), műselyem (amely kivitelre is feldolgozandó). A külkereskedelem általános ellenőrzését csak később valósítottuk meg, mégpedig javaslatomra úgy, hogy a Horthy-idők devizagazdálkodási rendszabályait használtuk fel erre a célra. De már a valutareformot követő hónapokban is nagy jelentősége volt annak, hogy mint a bankosztály vezetője, döntő módon beleszólhattam abba, hogy deviza- és aranykészleteinket milyen célokra használjuk.

Augusztus első napjai megmutatták, hogy jó pénz a forint. Megkönnyebbülten lélegzett fel az ország; az örömet csak az zavarta, hogy az embereknek nagyon kevés forintjuk volt. A forint keresett pénz lett, amiért az üzemek és kereskedők odaadják áruikat, amiért a tőkések dollárt és aranyat adnak. A reálbérek ugrásszerűen megnőttek az inflációs állapothoz képest; bár fogyatékos volt, de jelentékenyen megjavult a közellátás. (Budapest lakossága kalóriamennyiség szerint 1946 októberében az élelmiszer 22%-át a feketepiacon volt kénytelen beszerezni.) Megindult az árucsere a falu és a város között. Fellendült az ipari termelés, és növekedett a termelékenység. Gyarapodni kezdtek az állami bevételek. Ezek voltak a stabilizáció sikerének legfontosabb tünetei.

Az első hetek sikerei azonban nem jelentették azt, hogy az értékálló pénz megteremtése befejeződött. Az ország leszegényedve, kifosztva, a termelés alacsony színvonalon mozgott. A viszonylagos árubőség csak addig volt biztosítva, amíg nagyon kevés forint került forgalomba, amíg az előre gyűjtött tartalékok ki nem merültek. A forint védelemre szorult. Ezt a célt szolgálta többek közt azt a rendelkezés, hogy azokat a községeket, amelyek beszolgáltatási kötelezettségüknek nem tettek eleget, kizárják a só-, a gyufa-, a petróleum-, a cukor- és a textilellátásból. A Szanálási Bizottság már augusztus első napjaiban azt ajánlotta, hogy 25—30 budapesti nagyüzemben szervezzék meg a termelés és a nyersanyagellátás ellenőrzését; mindez a termelés emelését volt hivatva előmozdítani.

A termelés, a termelékenység fokozása és a munkafegyelem megszilárdítása tekintetében fontos és szokatlan szerep várt a szakszervezetekre. Nemegyszer a munkásság érdekeit védve, annak ellenkezőjét követelték, mint amiért azelőtt harcoltak. Meg kellett magyarázni, hogy a túl magas bérkövetelések teljesítése nem hasznos a munkásság számára, mert veszélyezteti a pénz értékállóságát. Meg kellett értetni, hogy most az akkordmunka szükséges. El kellett utasítani azoknak a tőkésektől eredő követeléseknek a támogatását, hogy több forintot hozzanak forgalomba. Segédkezni kellett az üzemekben, a hivatalokban a felesleges munkaerő leépítésében. Nagyobb méretű elbocsátás a nagyüzemekben nemigen volt (inkább csak a kisiparban). Mégis volt munkanélküliség; elsősorban nem az elbocsátások folytán, hanem azért, mert az infláció idején sokan otthagyták munkahelyüket — mert üzemi keresetükből nem lehetett megélni —, most pedig vissza kívántak térni a munkába. Sokan jöttek haza hadifogságból. A nagy aszály munkanélküliséget okozott a mező-

gazdaságban. A szakszervezetek nem mindenütt tudtak átállni az új feladatokra, és nemegyszer a munkáltatók uszályába kerültek.

A burzsoázia megváltoztatta magatartását. A GYOSZ azelőtt minden fillér béremelés ellen küzdött, most több esetben alacsonynak nyilvánította a bérszínvonalat. Beadvánnyal fordult a Gazdasági Főtanácshoz az akkordbérek ellen. A kisgazdapárt jobbszárnya magas mezőgazdasági munkabérek mellett foglalt állást. A tőkések felléptek a hitelmegszorítás ellen. Néhol sikerült felhasználni a szakszervezeti funkcionáriusok egy részét arra, hogy a hitelkeretek bővítéséért a munkások döngessék a kapukat. Példa erre a miskolci eset, nem sokkal augusztus 1-e után. A bank üzletvezetősége éppen ülésezett, amikor Miskolcról az a telefonértesítés jött, hogy a munkások a bank fiókja előtt tüntetnek, és azzal fenyegetőznek, hogy összetörik a helyiséget, ha a fiók nem ad ki több pénzt. Az üzletvezetőség már-már elhatározta, hogy enged a követelésnek, amikor a forint védelméről szóló törvényre hivatkozva tiltakoztam, és a miskolci fiók vezetője megkapta az utasítást, hogy az előirányzott keretet semmi esetre sem szabad túllépnie.

A burzsoázia alá akarta aknázni a stabilizációt, és magát a munkásságot akarta felhasználni az újabb infláció előidézéséhez. Elsősorban politikai okokból ellenezte a stabilizációt.

De természetesen gazdasági célok is vezették; a közelmúlt évek arra tanították, hogy a kizsákmányolás növelésének alkalmas eszköze az infláció. Különösen akkor, amikor az államhatalom jórészt kicsúszott a kezéből, az újabb inflációra kívánt támaszkodni a munkássággal vívott gazdasági harcában.

A kommunista pártnak nagy politikai munkát kellett végeznie, hogy ezeket a támadásokat visszaverje, és megvédje a nem kis nehézségek leküzdésével megteremtett jó pénzt. Az 1946. évi stabilizáció azért volt eredményes és azért sikerült megvédeni, mert a kommunista párt a tömegeket mozgósította, a dolgozók erejére támaszkodva valósította meg elgondolásait.

Sok inflációt ismer a történelem, és azt tanítja, hogy az inflációk megállítása mindig hatalom kérdése. A hatalom jellege határozza meg, hogy milyen osztályok előnyére és milyen osztályok terhére vetnek véget az inflációnak, és hajtják végre a stabilizációt. 1946-ban Magyarországon a dolgozó osztályok kezében már voltak hatalmi eszközök. De az események legfőbb hajtóereje a párt által mozgósított munkásság volt. És

még egyet ne feledjünk el: a dolgozók oldalán itt állott az országban a szovjet hadsereg.

A párt még el volt foglalva a stabilizáció megvédésének gondjaival, de ugyanakkor szem előtt tartotta a további teendőket. Egyebek közt bizonyítéka ennek az, hogy 1946. október elején kijelölte a hároméves tervet előkészítő munkacsoportokat az ipari, mezőgazdasági, külkereskedelmi, pénzügyi, közlekedési és szövetkezeti tervek kidolgozására.

Az infláció megállítása, az értékálló pénz megteremtése igen nagy mértékben megnövelte a kommunisták tekintélyét. E tekintélynövekedés hozzájárult ahhoz, hogy a további fejlődés során a párt a tömegek élén az ország vezető erejévé vált.

LÁNG GYÖRGY

(BUDAPEST, 1923. NOVEMBER 17. —)

A „Társadalmi Szemle" olvasószerkesztője. Középiskolai érettségije után fémöntőtanoncként, majd szakmunkásként dolgozott. Szüleinek hatására — akik 1919-től aktívan részt vettek a szociáldemokrata baloldali tevékenységében — 1941-ben bekapcsolódott a munkásmozgalomba. A kommunista vezetés alatt álló vasas ifjúmunkáscsoportnak lett a tagja, 1943-tól vezetőségi tagja. Ekkor vették fel a kommunista pártba is. A felszabadulás napjaiban — a kommunista párt megbízásából — részt vett a vasas ifjúmunkás-mozgalom újjászervezésében, majd rövid ideig a MADISZ központjában dolgozott. Egyik alapítója volt 1945 tavaszán a SZIT-nek, s annak központjában mint vezetőségi tag, agitációs, propaganda, kulturális és sajtóterületen tevékenykedett. Ifjúmunkás vezetőképző iskolát vezetett, ifjúmunkás lapot szerkesztett, majd az országos nevelési osztály vezetője lett. Közben — néhány hónapig — a Szakszervezeti Közlöny" szerkesztőségének munkatársa. A párt 1949 júniusában a „Szabad Nép"-hez küldte újságírónak. Itt dolgozott 1955-ig; eleinte az ipari rovatban, majd olvasószerkesztőként, később pedig a pártépítési rovatot vezette. 1955 elején a Magyar Rádió hírszerkesztőségének vezetője, majd a politikai adások főosztályának helyettes vezetője. 1957 májusától a Magyar Televízió munkatársa, a politikai adások szerkesztője, 1962-től pedig a Televízió műsorszerkesztőségének helyettes vezetője. 1968 őszétől ismét a Rádióban dolgozott, a hírszerkesztőség helyettes vezetőjeként. 1972 márciusától az MSZMP KB munkatársa.

„SZIT, SZIT, HURRÁ!"

1947 őszétől 1948 tavaszáig „kettős életet" éltem. A Szakszervezeti Tanács Fiumei út 4. sz. épületének II. emeletén dolgoztam, ahol egymás mellett helyezkedtek el a „Szakszervezeti Közlöny" szerkesztőségének szobái és a szakszervezeti ifjúmunkás-mozgalom központjának helyiségei. Egyik életem a Szaktanács folyóiratának íróasztala mellett zajlott; minthogy jó két évig cikkekkel láttam el a lap ifjúsági rovatát, véglegesen odahelyeztek újságírónak és szerkesztőségi titkárnak. Szívem azonban a szomszédos szobákba, a SZIT-hez húzott; ez volt a másik életem, s hadd tegyem hozzá: az igazi!

És nemcsak azért, mert fiatal voltam. Az ifjúmunkás-mozgalomban nevelkedtem fel, a felszabadulás után részt vettem a SZIT megalapításában, s vezetőségének tagja maradtam akkor is, mikor a „Közlöny" szerkesztőségébe kerültem át. Az ifjúmunkások közt éreztem igazán jól magamat, oda vonzott a változatos, forrongó, pezsgő élet.

Hosszú lenne itt kifejteni, hogyan és miért jött létre a SZIT, hogyan és miért vált a munkásifjúság erős és népszerű tömegszervezetévé. Röviden csak ennyit: a felszabadulás perceiben megalakult Szaktanács rögtön Ifjúsági Titkárságot állított fel — nevének kezdőbetűiből született a SZIT szó — a munkásfiatalok érdekvédelmének kidolgozására, megszervezésére. A Titkárság körül azonban csakhamar mozgalom bontakozott ki, a szakszervezetekben, az üzemekben egyre-másra alakultak meg a SZIT-csoportok. A párt ugyanis 1945 tavaszán úgy határozott, hogy meg kell őrizni a munkásifjúság egységét, és — felhasználva a szakszervezeti kereteket, a felszabadulás előtti szakszervezeti ifjúmunkáscsoportok hagyományait — kommunista vezetés alatt egységes szervezetbe kell tömöríteni a munkásfiatalokat. Hogy a már elterjedt SZIT rövidítést megtarthassuk, 1945 júniusában egyre fejlődő szervezetünket neveztük el Szakszervezeti Ifjúmunkás- és Tanoncmozgalomnak.

S most térjünk vissza 1947—1948 fordulójára, a Fiumei úti székházba. Három vagy négy kis szobácskában működött itt akkor (1948 őszéig) a SZIT-központ. Innen irányította néhány lelkes kommunista és szociáldemokrata vezető az ifjúmunkás mozgalmat. A szobákban állandóan nagy volt a nyüzsgés; ide jártak be a szakszervezetek és a nagyobb üzemek ifjúsági titkárai, „reszortosai", a tanonciskolák ifi vezetői, tanárai. Értekezleteket tartottak, propaganda-, kulturális és sportügyeket beszéltek meg, politikai kérdésekről vitatkoztak, előadókat kértek, és szervezési, gazdasági dolgokat intéztek. Innen, a központból, újabb meg újabb akciók indultak el, itt tárgyalták meg a munkaversenybrigádok szervezését, az agitációs anyagok terjesztését, az üdültetés lebonyolítását, a munkásegység erősítésével és az ifjúsági egység kialakításával kapcsolatos sokféle politikai megmozdulást, az érdekvédelem problémáit — ki győzné mindet felsorolni?

A „Szakszervezeti Közlöny" — havilap lévén — bőven hagyott számomra annyi szabad időt, hogy mint régi SZIT-es, részt vehessek, segíthessek ebben a sokszínű mozgalmi munkában. És a SZIT vezetői ezt igényelték is tőlem. Rám bízták az ifjúmunkás vezetőképző iskola felügyeletét (erről később még írok), s ezenkívül sok más, főleg írásbeli agitációs és propagandafeladatot adtak.

Ebédelni az OTI — közelben levő — székházába jártunk. Egy alkalommal ebédre menet, Dénes István, a SZIT akkori főtitkára karon fogott az utcán, és azt kérdezte:

— Mit szólsz az ötletemhez? Valami olyan új dolgon spekulálok, hogy hogyan lehetne tömeges versenyt szervezni az ifik között az üzemekben, mégpedig úgy, hogy oktatással, ideológiai neveléssel is összekapcsoljuk. A következőkre gondolok...

1948. március eleje volt, s azt hiszem, nem annyira a tavasz közelsége, mint inkább a biztató politikai helyzet tette, hogy csordultig voltunk erővel, tervekkel, munkakedvvel. A reakciós pártok vereséget szenvedtek, s a baloldali szociáldemokraták segítségével sikerült szétzúzni a destruáló, áskálódó szociáldemokrata jobboldalt is. Három hónappal előbb, december 31-én, a Szociáldemokrata Párt Fővárosi Végrehajtó Bizottsága Horváth Zoltán és Révész Ferenc vezetésével határozatot hozott, amely egyhangúlag bizalmatlanságát fejezte ki Szélig Imrével szemben, és kiállt a munkásegység politikája mellett. A határozat 9. pontja ifjúsági vonatkozású volt: követelte, hogy a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalmat (SZIM) tisztítsák meg a jobboldali elemektől: Baranyaitól, Bölcs-

földitől és Tihanyitól. Hármuk közül Baranyai Tibor személye közvetlenül is érintette a SZIT-et; a SZIM őt delegálta az ifjúmunkás-mozgalom vezetőségébe, s nekünk a SZIT-ben rengeteg bajt és nehézséget okozott más jobboldali szociáldemokrata ifjúmunkás-vezetőkkel együtt; a szakszervezeti kereteket használták fel arra, hogy az üzemekben megpróbálják kommunistaellenes irányba fordítani a SZIT-csoportokat. Sok sikert nem arattak, de lépten-nyomon akadályozták a munkát. A SZIT, amely ifjúsági vonalon a munkásegység megtestesítője volt, már a január elején tartott nagy-budapesti titkári értekezletén örömmel üdvözölte a decemberi szociáldemokrata határozatot, s maga is hozzálátott, hogy soraiból eltávolítsa a legprominensebb jobboldaliakat; Baranyaiék csillaga leáldozott. A SZIT-ben levő baloldali szociáldemokraták, Péteri István, Kádas István, Tóth Géza és mások segítségével most már hozzá lehetett fogni — az áldatlan belső politikai harc helyett — konstruktív tervek megvalósításához.

De más tekintetben is úgy emlékszem vissza ezekre a hónapokra, hogy friss szelek fújdogáltak. Sokat beszélgettünk arról, milyen hatalom is van nálunk, mi is az a népi demokrácia. Ma már tudjuk, hogy a fordulat évében voltunk akkor, s éreztük is, hogy az idő nekünk dolgozik. A nagyüzemek, nagybankok már állami tulajdonban voltak, egyre több állami pozíciót hódítottak meg a kommunisták; a szakszervezetek, üzemi bizottságok hatalommá váltak a még tőkés tulajdonban levő gyárakban is.

Emlékszem egy vitára, amelyet Szilánk Andrással folytattam arról, milyen hatalom is van nálunk. Elmagyarázta nekem, hogy amit mi népi demokráciának nevezünk, az tulajdonképpen már proletárdiktatúra. Valójában nem is vita volt ez; amiket én érveivel szemben felvetettem, inkább kérdések voltak, amelyekre meggyőző választ vártam — s ő meg is győzött. Huszonöt év távlatából talán elméletieskedésnek látszik ez az egész, de akkoriban olyan hihetetlennek tűnt, hogy eljutottunk már oda, amiért annyi év óta harcoltunk, amit úgy vártunk: elérkeztünk a proletárdiktatúrához!

Ez volt tehát az a szép tavasz! Folyt a hároméves terv végrehajtása, készültünk az 1848-as szabadságharc centenáriumának megünneplésére, küszöbön állt a két munkáspárt egyesülése és hároméves keserves küzdelem után az egységes ifjúsági szervezetek létrehozása is. És valami új kezdődött ezekben a hónapokban az üzemekben: munkaverseny a termelés emeléséért, az anyagtakarékosságért, a munkafegyelem megszilárdításáért, az ésszerűbb munkáért.

A későbbi esztendők egyre rosszabbodó politikai légköre és a verseny elbürokratizálása sok tekintetben évekre kompromittálta ezt a mozgalmat. De akkor, 1948 elején, őszinte lelkesedés fűtötte a munkaversenyt, s az ifjúmunkások legjobbjai is nyakig belevetették magukat. A SZIT-központ, a szakszervezetek ifjúsági vezetőségei és az üzemi SZIT-szervezetek új meg új ifjúsági brigádokat (úgy is nevezték néha: versenyosztagokat) szerveztek; egyre inkább ez került munkánk középpontjába.

Ma már nehéz lenne megmondani, hol és mikor kezdődött az ifjúmunkás-brigádok alakítása. De a Ganz Hajógyár kétségtelenül az elsők között volt. Dokkjában egy hatalmas, 100 tonnás félig kész úszódaru állt, s noha közelgett az átadás határideje, nagyon lassan haladt rajta a munka. Ekkor Stéh Bertalan és Kiss László vezetésével öt ifjúmunkás-brigád alakult, s tíz nappal a kitűzött határidő előtt elkészítették az úszódarut. Nagy ünneplésben volt részük! Néhány nappal később a WM-ben az ifik megalakították a Kossuth-brigádot, s utána még jó néhány hasonlót a gyárban.

Az ifi virtuskodás is hajtotta ezt a versenyt. Jellemző erre az ugyancsak WM-gyári Petőfi-brigád létrejöttek. A lányok kezdték el a versenyt, s olyan „kihívóan" csinálták, hogy a fiúk is rákapcsoltak; végül is megalakult a 30 tagú Petőfi-brigád.

Jól emlékszem a SZIT első országos összvezetőségi értekezletére, melyet január 17-én és 18-án tartottunk a Standard (ma Beloiannisz) gyár kultúrtermében. Több mint 1000 ifjúmunkás-vezető gyűlt össze a feldíszített nagyteremben, amelynek falain és színpada fölött akkor még újdonságnak ható jelszavak függtek: „Termelj többet!", „Magadnak dolgozol!"

Politikai jelentősége is volt ennek az értekezletnek, hiszen a munkásegységet demonstrálta, hirdette, s a két munkáspárt fel is használta az alkalmat erre; Kádár János és Szakasits Árpád szólt pártjuk, Kossa István pedig a Szaktanács nevében hozzánk, ifjúmunkásokhoz, de egyúttal az egész országhoz is. Egész szombaton és vasárnap tartott a nagy tanácskozás, a SZIT centenáriumi munkaterve volt napirenden, s ez többek között célul tűzte ki további 40 ifjúsági versenybrigád megalakítását, valamint általában a munkafegyelem javítását és a teljesítmények emelését.

S pár hét múlva a Magyar Pamutipar 800 ifjúmunkása nagy versenybe kezdett. Boros Klári, a gyár SZIT-titkára ügyesen szervezte a mozgalmat, felhasználva jó néhány éves munkásmozgalmi tapasztalatát. Meg-

nyerte az üzemi bizottságot, a műszaki embereket, s ezek kijelölték a versenyfeladatokat. Önként lehetett jelentkezni a versenyre. A résztvevők szép jelvényt kaptak, amelyen a „Jobb munkáért" felirat díszlett; még kis zászlócskákat is készítettek, s ezeket kitűzték azoknak a gépére, akik a versenyszerződést aláírták. Az ifjúsági lapok, de még a „felnőtt" újságok is cikkeztek a jól sikerült akcióról.

Ideje most már visszatérni a másodpercmozgalomra, amelynek előzményeit igyekeztem felvázolni. De előbb még két eseményről kell megemlékeznem röviden. Az egyik: a csepeli munkások március 9-i nagygyűlése volt, ahol elindult az országos munkaverseny. A másik a csepeli felhívás nyomán történt: a SZIT március 16-án országos termelési konferenciát tartott a vasas székházban, amelyen megjelent és beszédet mondott Gerő Ernő is. Tulajdonképpen ez a konferencia indította el a másodpercmozgalmat.

Maga az a gondolat persze, hogy időt kellene megtakarítani a termelésben, hogy küzdelmet kellene indítani a másodpercekért, nem Dénes István fejében született meg. De az ötlet, a „hogyan?", az vadonatúj volt, s nagyon megtetszett nekem. A tömegverseny elindítását ugyanis a következőképpen képzelte: egyhetes tanfolyamokat szervezünk minden üzemben; kiadunk egy füzetet, amelyben közérthető, egyszerű módon elmagyarázzuk: mi is az a munkaverseny, hogyan lehet jobban dolgozni — de egyúttal megvilágítunk olyan alapvető kérdéseket is, mint a munkáshatalom, az államosítás, a munkáspártok egyesülése stb. Egyszerre lehet tehát tanítani és versenyre mozgósítani, mert a cél az volt, hogy aki elvégzi a tanfolyamot — s ennek tanúságául igazolványt és másodpercjelvényt kap —, az vegyen is részt a munkaversenyben.

Dénes arra kért, írjak meg egy felhívást, amely — mint a március 16-i termelési konferencia kiáltványa — elindítja az akciót. Foglaljam bele a szövegbe azt a jelszót is, amely az egész mozgalom jelszava lesz: „Harc a másodpercekért!", s hívja versenyre a kiáltvány az ifjúmunkásokat a hároméves terv végrehajtásáért, a többtermelésért; szólítsa fel őket brigádok alakítására, az egyhetes tanfolyamok elvégzésére.

Csupa lelkesedés voltam, s miközben felvillanyozva siettem haza, hogy otthon megfogalmazzam a felhívást, már formálódtak bennem az első mondatok. Leültem az írógépemhez, becsavartam a papírt, s keresgélni sem kellett a szavakat, úgy buktak ki belőlem rendezett gondolatmenetben:

„Negyedik tavasz köszönt reánk a felszabadulás óta. Az elsőn lázas

sietséggel, szabadságtól feszülő izmokkal takarítottuk el a romokat, vidám reménnyel fogtunk az újjáépítéshez: az új élethez. Az infláció tavasza volt a második: rohamosan értéktelenedő bérért, feketézők és spekulánsok eldorádója közepette, rongyos ruhában és éhezve, de egyre fokozódó iramban építettünk és emeltük a termelést... A harmadik tavaszon már az életszínvonalunk emelését szolgáló hároméves terv közeli megindulásának reményében dolgoztunk szívvel-lélekkel. S most, dicsőséges szabadságharcunk 100 éves évfordulója tervünk végrehajtása közben talál minket. Érik hároméves, kemény, fáradhatatlan munkánk gyümölcse: helyreállítottuk iparunkat, rendbe szedtük mezőgazdaságunkat, emelkedik a termelés, nő életszínvonalunk. Új társadalmi rendszer: a szocializmus van születőben."

Szinte egy szuszra szövegeztem meg a felhívást, melyben ott szerepelt az a gondolat is, hogy „Nemcsak nyers erővel — ésszerűsítéssel is fokozzuk a termelést! Kötelezzük magunkat, hogy szakmai és politikai tudásunkat tanfolyamok látogatásával, minden eszközt felhasználva fokozzuk. Megszorítjuk a munkafegyelmet, csökkentjük a termelési költségeket, harcolunk a másodpercekért!"

Másnap bevittem Dénes Istvánnak. Egy ültő helyében végigolvasta, s nagyon tetszett neki. Azt is elfogadta, hogy a hosszú és nehézkes „Harc a másodpercekért" helyett röviden „másodpercmozgalomnak" nevezzük el az akciót, az előbbi pedig ne a neve, hanem jelszava legyen a mozgalomnak.

A felhívás megjelent az „Ifjúmunkás Vezető"-ben, szép kiállítású havi közlönyünkben, s aztán a SZIT egész vezető gárdája nekilátott a mozgalom szervezésének. Katona Éva készítette a propagandaanyagokat, mindenekelőtt a tanfolyam „katekizmusát", azt a füzetet, amely 28 kérdést és 28 feleletet tartalmazott, valamint a másodpercmozgalom tíz pontját. Ebből kellett az egyhetes tanfolyam résztvevőinek felkészülniük, s vizsgázniuk. Érdemes a füzetnek legalább néhány kérdését felidézni, mert ezek jól jellemzik az akkori „új idők új dalait" a problémákat és a hangvételt illetően is. Ilyen kérdéseket találunk a 28 között: „Javunkat szolgálja-e az államosítás? Hogyan termelhetünk alacsony árakat? Tönkreteszi-e erődet a termelési verseny? Amerikázás vagy munkafegyelem? Rohammunka vagy termelési verseny?" De a legfrappánsabb, a leginkább ifiszerű ez a kérdés volt: „Mi a különbség a bokszmeccs és a termelési verseny között?"

Gyors munkával készültek el az egyszerű kivitelű, sárgán csillogó

kerek másodperc-jelvények, s hihetetlenül hamar álltak össze a tanfolyamok, amelyeknek jövendő vezetői előzetesen ugyancsak kiképzést kaptak a füzetből. Az egész SZIT-központ részt vett a szervezésben, együtt a szakmai és nagyüzemi ifititkárságokkal. S az eredmény minden várakozást felülmúlt.

A jelvény vonzotta-e az ifjúmunkásokat vagy a gyorsan megtanulható, számukra újat mondó érdekes tananyag, a jelvényhez kapott igazolvány-e, vagy a mozgalom fiatalos lendülete? — ki tudná ma már megmondani. Valószínűleg mindez együttesen. Tény, hogy gomba módra szaporodtak a tanfolyamok; alig lehetett őket előadókkal ellátni, folyton utána kellett nyomni a füzeteket, újabb jelvényeket kellett gyártani. Két-három hónap alatt mintegy 30 000 ifjúmunkás végezte el a másodperc tanfolyamot.

Nagy visszhangot keltett a mozgalom az újságokban is, mindenekelőtt persze az ifjúsági sajtóban. Május elsején jelent meg a SZIT hetilapjának, a „Szikrá"-nak az első száma; Dénes István írta a vezércikket, amelyben — a hároméves tervről és a munkaversenyről szólva — megállapította: „A SZIT által megindított »harc a másodpercekért!« mozgalom kitűnő kezdet." Győri Illés István „Harc a másodpercekért" című versében pedig e szavakkal fordult az ifjúmunkásokhoz: „Mi még másoknak robotoltunk — És századokat pocsékoltunk — Ti másodperceket gyűjtötök!"

Persze a gyakorlatban aztán nem volt ilyen szép a „menyasszony". Az augusztus 30—31-én megtartott SZIT össztitkári értekezleten —amely az új városháza dísztermében tanácskozott — Pécsi János főtitkárhelyettes és más felszólalók is azt állapították meg, hogy a tanfolyamot elvégzett ifjúmunkások nagy részét nem sikerült szervezetten bevonni a munkaversenybe. — Az eredményes vizsgák után — mondta Pécsi János — az ifjúmunkások „kicsúsztak a kezünkből"; nem voltunk képesek konkrét feladatokat adni nekik, nem tartottuk számon eredményeiket. Azt sem tudtuk, a 30 000-ből ténylegesen hányan vettek részt a versenyben. Mégis, a másodpercmozgalom összességében hozott eredményeket, elsősorban az ifjúmunkások szocialista szellemű nevelésében. Ha kezdetleges módon is, de sikerült vele elindítani a munkásfiatalok tömeges oktatását.

A munkásifjúság tanításának, nevelésének más formáit is alkalmaztuk. Ilyenek voltak a marxista—leninista körök, amelyek számára népszerűen megírt kis füzeteket adott ki a SZIT (Marx és Engels élete, Lenin élete stb.). Kissé hangzatos elnevezésű, „szabadegyetemnek" titulált tanfo-

lyamokat szerveztünk politikai, szakszervezeti, kulturális és sport témakörökkel. Állandóan működtek különböző időtartamú vezetőképző iskolák is. Közülük különösen a szívünkhöz nőtt a SZIT-központ hathetes, bentlakásos iskolája, melyet Kossa Istvánról neveztünk el.

Azért is szeretném elmondani, hogyan hoztuk létre ezt az iskolát, mert egy kicsit fényt vet az akkori légkörre, módszereinkre, „rámenős" munkastílusunkra. De előbb még hadd szóljak arról, hogy nem itt képeztünk először vezetőket. Az első központi SZIT vezetőképző tanfolyam, ha jól emlékszem, 1946 őszén indult el. Mint oktatási felelőst, engem bízott meg a SZIT vezetősége az iskola megszervezésével. Összeállítottuk a tematikát, amely a társadalmi formák fejlődéséről, a népi demokrácia kérdéseiről, egyes szakszervezeti problémákról és az ifjúsági mozgalom tennivalóiról adott áttekintést a fiatal hallgatóknak. A vasasszakszervezet alagsorában kaptunk helyiséget a négyhetes tanfolyam számára, amely még nem volt bentlakásos, hanem mindennap bejártak a hallgatók az előadásokra és a szemináriumokra. Nemes Dezső, a Szakszervezeti Tanács kommunista titkára, akihez a SZIT ügyei tartoztak, két ifjúmunkást bízott meg a két szeminárium vezetésével: Mózes Tibort és Pintér Richárdot. Az előadásokat a SZIT, a MADISZ és a két munkáspárt Ifjúsági Titkárságának vezetői tartották. Már erről a tanfolyamról is jó néhány ifjúmunkás-vezető került ki.

Ennél már egy fokkal szervezettebb, nagyobb létszámú vezetőképző iskola volt az, amelyet a SZIT 1947-ben hozott létre. Négy hétig tartott itt is egy-egy tanfolyam, de már bent laktak a hallgatók, a fiúk, lányok. Túlzás lenne azt állítani, hogy valami ragyogó körülmények között. A Haris köz egyik bérházának legfelső, úgy emlékszem, V. emeletén szereztünk néhány manzárdszobát (valami penzió lehetett ezt a helyiség azelőtt), s ezeket rendeztük be iskola céljára. Az egyetlen nagyobb terem (talán ebédlőnek használták valamikor) éppen megfelelt az előadások megtartásához. A lány- és a fiúszobákat viszont zsúfolásig teleraktuk az OTI-tól kapott emeletes vaságyakkal; alig lehetett köztük mozogni, de hát másképp nem fértek el a hallgatók. Itt, a hálóhelyiségekben tartották a szemináriumokat, a politikai beszélgetéseket és az akkor divatos kritika-önkritika estéket is. Az iskolát nem én vezettem, de mivel a SZIT vezetősége engem bízott meg a patronálásával, elég sok időt töltöttem ezekben a helyiségekben. Emlékszem a szemináriumokra: akik nem fértek el az alsó ágyakon, felmásztak az „emeletekre"; lábak lógtak le a felső matracokról, s a mindenfelé lecsüngő ruháktól alig le-

hetett látni a szemináriumvezetőt. De még ilyen körülmények között is nagy élményt jelentett az ifiknek az iskola: magukba szívtak valamit a marxizmusból, iránymutatást kaptak jövendő gyakorlati, mozgalmi munkájukhoz; a bentlakás erősítette bennük a kollektív szellemet, s ami ma már hihetetlennek tűnik; négy hét alatt még jellemükön is sokat lehetett formálni.

Emlékszem az első tanfolyam záróünnepélyére (valamikor 1947 decemberének első napjaiban tartottuk). A hivatalos aktus után vidám éneklés és tánc kezdődött, s bár csak pár évvel voltam idősebb a hallgatóknál, meghatottan néztem őket. Sokfelől jöttek össze ezek a fiatalok, terebélyesedett a mozgalom, már vidéki SZIT-esek is voltak köztük, alapszervezeti SZIT-titkárok. De nemcsak égtáj szerint gyűltek össze sokfelől, hanem életük, családi hátterük, politikai múltjuk is sokféle volt (már amennyiben fiataloknál múltról lehet beszélni). Ismertem őket külön-külön; a négy hét alatt folytatott beszélgetések során nagyon őszintén kitárulkoztak. A háborút megélt és túlélt fiatal, 17—20 éves nemzedéknek valóságos keresztmetszetét tükrözte az iskola összetétele. Akadtak köztük, akik munkásmozgalmi családból kerültek ki; voltak egykori levente-segédoktatók vagy a leventével nyugatra hurcolt, s onnan visszatért fiatalok; voltak nem politizálók, akikből „kis politikusokat" nevelt az ifjúmunkás-mozgalom és az iskola. Nem tudhatom,kiből mi lett azóta, hová vezetett életútjuk. Merem remélni, hogy többségük életre szóló élménnyel gazdagodott az iskolánk, s nem lett hűtlen az ott tanultakhoz.

December végén vagy január elején a SZIT vezetősége határozatot hozott, hogy önálló épületbe kell az iskolát telepíteni, s a tanfolyamok időtartamát négyről hat hétre kell bővíteni. Megbíztak az új iskola megszervezésével. A „Szakszervezeti Közlöny" szerkesztőségében végzett munkám mellett ez lett a fő feladatom.

Pénze alig volt a SZIT-nek, épület-kiutalásról pedig hallani sem akart senki. Honnan szerezzünk házat és elegendő berendezést: ágyakat, bútorokat, ágyneműt, edényeket? Két „gazdasági embert" kaptam segítségül, egy ifjúmunkást és egy idősebb „bácsit", s nekiálltunk „tarhálni". Felkerestük az üzemeket, s az üzemi bizottságok meg a SZIT-csoportok segítségével szereztünk edényeket, evőeszközöket stb. Kossa elvtárs ajánlásával bekopogtattunk az OTI akkori vezérigazgatójához, s megkértük: hagyja nálunk továbbra is kölcsönben az emeletes vaságyakat matracostul, pokrócostul, párnástul — hadd szállítsuk át ezeket a Haris közből az új épületbe...

No igen, de hová? Két gazdasági emberem lejárta a lábát, hogy házat szerezzen, de nem volt könnyű. Olyan egyedül álló, villaszerű épület kellett, amelyben elegendő szoba van hálóhelyiségnek; nagyterem kellett az étkezésekhez, s egy másik az előadásokhoz; a szemináriumokat is meg kellett valahol tartani, tanári szobákra is szükség volt. Mivel pedig ifiiskolát akartunk, hogyan is nélkülözhettünk volna egy ház körüli nagy kertet vagy szabad területet, ahol a fiatalok focizhatnak, röplabdázhatnak, s időnként tábortüzet is rendezhetünk. Romos épület akadt volna bőven, de helyreállításához honnan vegyünk pénzt?

Máig sem tudom, hogyan is bukkantunk rá végül a Zugligeti út 19. sz. házra. Az épület elhagyottan állt a háború óta, kívülről csak kisebb rongálódás látszott rajta. Nagy kert tartozott hozzá, vaskerítés fogta körül; a kapun lánc és lakat. Egy csepp lelkiismeret-furdalást sem éreztünk, amikor levertük a rozsdás lakatot, s körülnéztünk az épületben. Ez igen! Ez megfelelne! Nagy előtér, az emeleten kis szobák; néhányból — a válaszfal lebontásával — előadótermet lehet kialakítani. Külön konyhaépület tartozott a házhoz, megvoltak a mellékhelyiségek — szóval némi átformálás után remek iskolaépület lehet belőle.

Néhány nap múlva kitört a botrány. Az az egyházi szerv, amelynek tulajdonában volt a ház, magánlaksértésért pert indított ellenünk a bíróságon. Fel voltunk háborodva: még ők mernek perelni, akik elmulasztották három év óta a helyreállítást? De ijedségünk sem volt kisebb: a Szaktanács és Nemes Dezső nem tudott az egész ügyletünkről; nagy titokban Nemes elvtárs referenséhez fordultunk bajunkkal — „csak el ne árulja!" —, s ő elvitt kettőnket a Szaktanács ügyészéhez, dr. Kádár Miklós elvtárshoz, akinek elmondtuk, milyen kutyaszorítóba kerültünk. Két napon belül elsimította az egész ügyet, kiutalták nekünk az épületet.

Ekkor — továbbra is a Szaktanács vezetőinek tudta nélkül — elkezdtem tárgyalni a MÉMOSZ-szövetkezettel.

A szakszervezet építőszövetkezete az egykori nagy kőbányai magánvállalat (Sorg Antal és fia) helyén alakult; elvtársak vezették. Megbíztuk őket az épület helyreállításával és átalakításával; ők költségvetést készítettek, s ezt a SZIT vezetőivel megbeszéltük. Valami pénzünk volt, ami pedig hiányzott, úgy gondoltuk, azt majd a Szaktanács kifizeti...

Nagy iramban indult meg a munka. De előbb még ki kellett takarítani a házat, mert tele volt szeméttel; valami átmeneti otthon lehetett 1944—1945-ben. Mozgósítottunk néhány SZIT-csoportot, s ezek egy vasárnap délelőtt társadalmi munkában rendet teremtettek, a szemetet elégették

az udvaron. Ezután kőművesek, bádogosok, vízvezeték-szerelők, festők szállták meg a házat, s mi sűrűn jártunk ki, gyönyörködtünk, hogyan szépül a mi iskolánk...

Tavaszodott; április elején akartuk elindítani az első tanfolyamot, de a munka kissé elhúzódott. És egyszer csak megint bajba kerültünk. A helyreállítás már befejezéshez közeledett, mikor egy alkalommal Nemes elvtárs beszélgetésre hívott magához. Biztatott, hogy majd segít, lesz iskolánk, s nekem véletlenül kibukott a számon: — De hiszen már majdnem készen van! — Mindkettőnkben elhűlt a vér, kezdtem kimagyarázkodni, de egyre jobban belebonyolódtam. Hívatta Dénes Istvánt, Pécsi Jánost, Lajtai Verát, s ők végre töredelmesen bevallották, hogyan is állunk a házzal. Hát azt a fejmosást aztán nem a borbélynál kaptuk! De akkor már majdnem készen állt az iskola.

Csak a bútorok: az asztalok, székek hiányoztak... És erre már nem akadt egy garasunk sem. Közelgett a nyitás napja, az első tanfolyam hallgatóit már kiértesítettük, én pedig el voltam keseredve: mire ültetjük a gyerekeket? A többiek két hétig „cukkoltak" a legképtelenebb javaslatokkal: vegyünk összecsukható kerti székeket, azok olcsóbbak! Vagy: talán kis sámlikat kellene beszerezni, esetleg ládákat... Végül is kibökték, hogy megvan a pénz a rendes bútorhoz, megrendelhetem a MÉMOSZ-nál. Boldog voltam.

Közben összeállítottuk a tananyagot, az órarendet, a szemináriumi csoportok névsorát, kiszemeltük az előadókat, költségvetést készítettünk. Engem kikértek a „Szakszervezeti Közlöny"-től — ismét a SZIT-be kerültem —, s az iskola vezetésével bíztak meg. Csak a három szemináriumi csoporthoz nem sikerült egyhamar vezetőt találni. Illetve kettő már megvolt; Faludi Andort és Fazekas Sándort ugyanis rábeszéltem, hogy egyéb SZIT-munkájuk helyett tanárnak szegődjenek el az iskolára, de hiányzott a harmadik. Egy nappal a tanfolyam megnyitása előtt végre döntöttünk: Boros Klárit hívjuk be a Magyar Pamutiparból. Másnap reggel (délben kellett a hallgatóknak „bevonulni" az iskolára) telefonon közöltem Boros Klárival a határozatot. Azonnal jöjjön, hagyja ott a SZIT-szervezetet — majd később tisztázza a dolgot —, ő mostantól fogva szemináriumvezető. És jött... Annak idején elég gyakori volt az ilyen meglepetésszerű „átirányítás", legfeljebb gyenge tiltakozásra futotta ereje.

Tiszta, barátságos, gyönyörű iskola várt minket és a hallgatókat. A megnyitóra eljöttek nemcsak a SZIT, hanem a Szaktanács vezetői is.

Nagy volt a lelkesedés, és nagyon jól sikerült már az első tanfolyam is, amelyen negyven fiú és kilenc lány vett részt. A tanulás mellett bőven nyílt lehetőségük sportolásra; arra törekedtünk, hogy gyakorlati tanácsokat is adjunk nekik a SZIT-szervezetek vezetéséhez. A szorosan vett ideológiai oktatás mellett igyekeztünk minél több élményt is nyújtani számukra. Kirándultunk velük, a honvédség segítségével hadijátékot rendeztünk, munkásindulókat és népdalokat is tanultak az iskolán. Reggelenként ünnepélyes zászlófelvonásra került sor, kürtszóval és jelszómagyarázattal. Mohón sajátították el a tananyagot, valósággal érzékelni lehetett, hogyan tágult látókörük, csiszolódott gondolkodásuk.

A Kossa István-iskolából sok kitűnő ifjúmunkás-vezető került ki, többségük jól megállta helyét az ifjúmunkás mozgalomban, s később párt- és tömegszervezeti tisztségekben, vagy a gazdasági, az állami, az ideológiai-kulturális élet területén. Egyikükkel-másikukkal ma is összesodor az élet itt vagy ott, s ilyenkor kiderül: nem felejtették el az iskolán eltöltött hat hetet.

PÉTERI ISTVÁN

(BUDAPEST, 1923. JÚLIUS 15. —)

A Központi Népi Ellenőrzési Bizottság általános elnökhelyettese. A reáliskola VII. osztályának elvégzése után kötszövőipari tanulónak helyezkedett el. Szakmunkásként különböző harisnyagyárakban dolgozott. 1940 kora őszén Szentgyörgyi Árpád (haláláig a Munkásdalegyletek főtitkára) ösztönzésére bekapcsolódott az SZDP VIII. kerületi ificsoportjának tevékenységébe, s nem sokkal később belépett a Szociáldemokrata Pártba. 1942-től tagja a textilesek szakszervezetének. A felszabadulás után ifjúsági vonalon kezdett el dolgozni. 1946 májusától 1947 novemberéig a textiles SZIT helyettes titkára, 1947 végétől 1948 márciusáig a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom (SZIM) főtitkára, majd 1949 szeptemberéig a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége (MINSZ) főtitkárhelyettese. Az MDP kétéves főiskolájának elvégzése után először a Gazdasági és Műszaki Akadémia, majd a Műszaki Egyetem politikai gazdaságtan tanszékén docens. 1956 májusától az MDP KV káderosztályán, majd az MSZMP KB apparátusában dolgozott 1963 májusáig, s ekkor nevezték ki jelenlegi beosztásába.

A SZOCIÁLDEMOKRATA FIATALOK HARCA A MUNKÁSEGYSÉGÉRT ÉS AZ IFJÚSÁGI EGYSÉGÉRT

1946. október elején a Textilmunkások Szakszervezetének ifjúsági titkárságáról kerültem a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom (SZIM) országos központjába, ahol 1947 januárjáig dolgoztam. 1946 végén, 1947 elején vált élessé az ellentét a SZIM bal- és jobboldala, valamint a Szakszervezeti Ifjúsági Tanácsban (SZIT) dolgozó szociáldemokraták két szárnya között. Hónapok óta nyilvánvalóvá vált, hogy a két csoport nézetei mélyrehatóan különböznek egymástól a szociáldemokrata ifjúság szerepét illetően, általában a forradalom elvi kérdéseiben, a hazai viszonyok és egy-egy konkrét eset megítélésében is. Ezt a lappangó, kikitörő konfliktust egy igen jellemző politikai esemény lobbantotta fel.

A Nagy Ferenc-féle összeesküvés, pontosabban az azzal kapcsolatban kiadott Peyer-féle memorandum kétszínűsége, hazug hangja és szocializmusellenessége joggal háborította fel a kommunistákat, az ország demokratikus közvéleményét, de különösképpen a jó érzésű szociáldemokratákat, akik számon kérték a memorandumtól, hogy milyen jogon beszél az ő nevükben.

Elkövetkezett a döntő pillanat: most már meg kell szólalnunk a nyilvánosság előtt, elhatárolni magunkat a jobboldaltól, s akár a nyílt szakításig vinni a küzdelmet abban a biztos tudatban, hogy ez mellénk fogja állítani a baloldali szociáldemokrata tömegeket is. Különösen pedig a fiatalokat.

Javaslatot tettem tehát, hogy a SZIM vezetősége és a SZIT szociáldemokrata funkcionáriusai ítéljék el Peyer memorandumát, és hangsúlyozzák a demokratikus fejlődés iránti hűségüket.

Akkoriban Bölcsföldi Andor — közismert jobboldali figura — volt a SZIM főtitkára; a SZIT vezetőségében Baranyai Tibor képviselte legmagasabb rangban a szociáldemokratákat. Ők azonnal megértették, hogy ez a mi készülő akciónk milyen veszélyes számukra, és szembefordultak

javaslatunkkal. — Ez a felnőtt párt ügye — mondták —, a fiatalok várják meg a párt döntését, van a memorandumban igazság is. — A vita napokon át folyt. Mi akkor azt javasoltuk, hogy a szakmai ifjúsági szervezetek szociáldemokrata titkárai és helyettesei, a kerületi SZIM-titkárok és az üzemi SZIT szociáldemokrata funkcionáriusok közös értekezletet tartsanak. Ott döntsük el, milyen álláspontra helyezkedjünk a Peyer-memorandummal kapcsolatban.

Az ankétot összehívták. Igaz, csak a szakmai és a nagyüzemi SZIT-alapszervezetek funkcionáriusait hívták meg, a kerületi titkárokat nem. Bölcsföldi nyitotta meg az értekezletet, a kerületi titkárok távolmaradását demagóg módon azzal indokolta, hogy a felmerülő kérdésekben döntsenek az ifjúmunkások képviselői, mert itt a munkások ügyéről van szó. Arra számított, hogy a kerületi SZIM-titkárok kikapcsolásával el tudja érni, hogy az ifik ne ítéljék el a „Peyer-memorandumot". Egyébként rosszul számított, bár néhány nagyüzemi SZDP-szervezet ifititkára támogatta álláspontjukat (leghangosabban a MÁVAG akkori SZIM-titkára), néhányan ingadoztak — de csak az elítélő nyilatkozat nyilvánosságra hozatalának kérdésében —, mégis, a jelenlevő szakmai szakszervezetek szociáldemokrata ifjúsági funkcionáriusai és a nagyüzemi SZIT-szervezetek szociáldemokrata vezetői többségének egyértelmű, a memorandumot elítélő álláspontja volt, és követelték, hogy azt a SZIM országos vezetősége deklarálja. A vita sokáig húzódott. Látva annak meddőségét, valamelyikünk felvetette, hogy Bölcsföldi szavaztasson. Biztosak voltunk benne, hogy a helyes álláspont kerül ki győztesen. Bölcsföldi a szavazást elutasította. Kijelentette, hogy ez az ankét nem szavazó testület, nem dönthet politikai kérdések felett. Ezzel meghazudtolta saját bevezető szavait, és megakadályozta, hogy a szociáldemokrata ifjúmunkás vezetők többségének álláspontja hivatalos állásponttá lépjen elő, és hogy nyilvánosságra kerüljön. A vita során itt hangzott el először Baranyai részéről, hogy a szociáldemokrata fiatalok között vannak olyanok is — neveket nem említett —, akiket a kommunisták küldtek a SZIT-be.

Az értekezlet után Bölcsföldi javaslatára engem a SZIM-központból elbocsátottak. Ez volt a szakítás kezdete. Már az első politikai állásfoglalást kívánó kérdés vitájában lehullott az álarc Baranyaiékról, Bölcsföldiékről. Kitűnt, hogy politikai vonaluk mennyire jobboldali, munkásegység-ellenes, ifjúsági egységellenes. Én visszamentem a Textilszakszervezet SZIT-titkárságára dolgozni.

Kapcsolatom azonban nem szakadt meg a kerületi SZIM-vezetőségekkel. Sőt, a VIII. kerület — Budapest legnagyobb és legerősebb kerületi szervezete — SZIM-vezetőivel egyre többször találkoztam, a SZIT-ben végzett munkám mellett sokszor mentem fel hozzájuk.

Velük és más budapesti kerületek vezetőivel mind gyakrabban beszéltünk arról, hogy el kell határozni magunkat a közös baloldali akcióra. Bár akkoriban még nem jött létre ennek a kialakuló baloldalnak valamiféle vezetősége, amely összeegyeztette volna az egész baloldali szociáldemokrata ifjúság tevékenységét, de külön-külön már állt a harc az egyes kerületekben, gyakran a felnőtt vezetőség jobboldali többségével. Így például a VII. kerületi vezetőségválasztó pártértekezleten az ott megjelent kerületi fiatalok buktatták meg a hivatalos listát és segítettek létrehozni egy baloldali többségű vezetőséget. A XIII. kerületben a baloldali ifik kisszámú, de nagyon aktív csoportja kényszerítette lemondásra a kerületi vezetőség több jobboldali tagját.

Bár, mint mondtam, még nem alakult ki az a vezető mag, amely ezeket a csoportokat közös akcióra mozgósította volna, már megvoltak az aktuális jelszavak: erős, becsületesen politizáló SZIM, a SZIT-en belül munkásegység, a Peyer-memorandum elítélése, a Szociáldemokrata Párt XXXV. kongresszusa politikájának követése. Ennek alapján léptünk fel a kéthetenként ülésező SZIT szociáldemokrata frakció ülésein Baranyaiék egységbontó, nyílt kommunistaellenes uszításával szemben. E politikával az üzemekben dolgozó szociáldemokrata ifjúság és egyre több nagyüzemi SZIT szociáldemokrata funkcionárius is egyetértett. Többek között ennek eredményeként tudtuk megakadályozni azt a Szélig és Bán Antal által támogatott tervet, hogy a szociáldemokrata fiatalok az üzemekben is SZIM-szervezetekbe tömörüljenek a SZIT helyett. „A Szociáldemokrata Pártnak a SZIM az ifjúsági szervezete" — mondták Baranyaiék. Amikor ankétok és frakcióülések sorozatán utasítottuk vissza ezt az egységbontó tervet, egy április vagy májusi vasárnapon a MÁVAG kultúrtermébe hívtak értekezletre, amelyen Bán Antal képviselte a pártvezetőséget. Ilyen „nagyágyúkkal" próbáltak hatni ránk, általa akartak rábírni, hogy lépjünk ki a SZIT-ből és hozzunk létre üzemi SZIM-szervezeteket. De hiába volt Bán minden erőfeszítése, ennek a tervnek alig akadt támogatója. Ha jól emlékszem, a MÁVAG ifititkárán kívül kettő vagy három. A szakmai szervezetek titkárai, a nagyüzemi SZIT szociáldemokrata funkcionáriusai egymásután utasították vissza a Bán Antal, Bölcsföldi és Baranyai által erőszakolt munkásegység-

ellenes javaslatot. Én, amikor úgy vettem észre, hogy a vita közben Bán, új érveket felsorakoztatva nagyon belemelegedett az agitációba, felálltam, és arra hivatkozva, hogy az értekezlet előtt levő napon volt Kunfi Zsigmond halálának évfordulója, megemlékezésül egyperces néma felállást javasoltam. A szónok lendülete megtört.

Ez az értekezlet sem tudta kimondani tehát, hogy az üzemi szociáldemokrata fiatalok SZIT helyett üzemi SZIM-et akarnak!

A hivatalos szociáldemokrata ifjúsági vezetőség egyre nyíltabban folytatta munkásegység-ellenes politikáját. Némelyik különösen ügyetlen támadásuk nekünk kedvezett, hiszen egyre világosabban leplezhettük le őket. Egy példa a sok közül: 1946-ban megalakult a Tanonc- és Ifjúmunkás-otthonok Országos Szövetsége (TIOSZ). Feladata az volt, hogy ifjúmunkás- és tanoncotthonokat létesítsen a lakás nélküli és embertelen körülmények között élő ifjúmunkásoknak. E szervezet a SZIT kezdeményezésére jött létre, és a SZIT irányításával működött. Az otthonok építéséhez pénz kellett. A SZIT elnöksége, amelynek Baranyai Tibor és Jelinek Ferenc is tagja volt, elhatározta, hogy a TIOSZ pénzügyi alapjának megteremtése érdekében vásárt rendez ifjúmunkások által termelt és az üzemektől rendelkezésre bocsátott termékekből. A belépti díjak és az áruk eladásából származó jövedelem a TIOSZ-é. Baranyai megszavazta a javaslatot, de közben rá akarta venni a szociáldemokrata SZIT funkcionáriusokat, hogy ne dolgozzanak a vásár érdekében: „Hagyni kell, hogy a kommunisták hadd bukjanak bele". Ennek ellenére a szociáldemokrata SZIT-vezetők és üzemi fiatalok részt vettek a vásár előkészítő munkálataiban. A vásár nagy anyagi és erkölcsi sikerrel zárult. Sokat jelentett számunkra, hogy Szakasits Árpád elfogadta a meghívásunkat (bár tudta, hogy a SZIM hivatalos vezetősége és Baranyaiék nem támogattak bennünket), meglátogatta a vásárt, és dicsérő szavakkal nyilatkozott róla a sajtóban.

Baranyai Tibor ezek után nem sok sikerrel folytatta jobboldali politikáját. Egyre inkább elszigetelődött a SZIT-ben, s Jelinek Ferencen kívül már ott sem támogatta senki. Az üzemi szervezetek is elfordultak tőle, amikor kitudódott, hogy a SZIT tulajdonában levő és a szegény sorsú ifjúmunkások segélyezésére felhasználandó konzervekből jelentős mennyiséget eltulajdonított, és azt egy általa szervezett Pest környéki SZIM-találkozón részt vevő fiatalok „megvendégelésére", politikai befolyásolására használta fel. A SZIT elnöksége a Szaktanácshoz és a Szociáldemokrata Párt vezetőségéhez fordult, hogy Baranyait hívják

vissza funkciójából. Baranyai helyzete tehát tarthatatlanná vált. A visszahívás ellen Bölcsföldiék tiltakoztak ugyan, de már eredménytelenül. Utódról kellett gondoskodni. Mi Kádas Istvánt javasoltuk, akit nem érhetett az a vád, hogy a kommunisták beépített embere. Szinte naponta tárgyaltunk a Szociáldemokrata Párt felnőtt vezetőivel. Kéthónapos huzavona után elfogadták javaslatunkat. A SZIT választmánya 1947 szeptemberében főtitkárhelyettessé választotta Kádas Istvánt.

A kéthónapos huzavonához hozzájárult az a válság is, amelybe a Szociáldemokrata Párt az 1947 augusztusi választások után került. Mint ismeretes, az 1947-es országgyűlési választások a Magyar Kommunista Párt győzelmét hozták, és a Szociáldemokrata Párt kevesebb szavazatot kapott, mint amennyit várt. A jobboldali szociáldemokraták — Bán Antal, Kéthly Anna, Szélig Imre —, elsősorban a peremkerületek pártszervezeteinek és az üzemi pártszervezeteknek a jobboldali vezetőire támaszkodva, a baloldalt tették felelőssé a kialakult helyzetért. Annál is inkább, mert a választások előtt már éles harc folyt a jobb- és a baloldal között — de még a baloldalon belül is —, hogy a választások során milyen politikai vonalat vigyünk az MKP-val kapcsolatban. A választási kudarcért a jobboldal Szakasits Árpádot és Marosán Györgyöt tette felelőssé! Elérkezettnek látták az időt, hogy a párton belül leszámoljanak a baloldallal, a két munkáspárt közötti kapcsolatot megbontsák, sőt a két pártot végképp elszakítsák egymástól. Üzemi pártszervezetekből, peremkerületekből, vidékről szerveztek küldöttségeket, amelyek „követelték a hibás politika megszüntetését és az ezért felelős Szakasits, Marosán elvtársak leváltását". Hasonló tartalmú memorandumok tucatjait juttatták el a pártközpontba. A baloldali vezetőséget váratlanul érte, megdöbbentette és szinte teljesen lefegyverezte a jobboldal határozott és viszonylag jól szervezett fellépése. Így nem tudta megakadályozni a jobboldal által szervezett „miniszterstrájkot" sem, amelynek a lényege az volt, hogy a Szociáldemokrata Párt csak akkor vesz részt a koalícióban, ha megkapja a belügyminiszteri tárcát is. Széliget jelölték belügyminiszternek. A baloldal akkor még azt sem tudta megakadályozni, hogy Böhm Vilmos, hazánk akkori svédországi követe — aki az akkori Központi Vezetőségnek tagja volt —, be ne üljön a központba, és ott ne intézkedjen, ne kezdje szervezni az új vezetőséget. Böhm fogadta a baloldal ellen fellépő küldöttségeket is! A Szociáldemokrata Párt vezetőségében előretörő jobboldal és ennek kihatása a belpolitikára egész demokratikus fejlődésünket veszélyeztette. Hogy ez a veszély mennyire reális volt, bizo-

nyítja annak az értekezletnek a lefolyása, amelyet ezekben a napokban tartottak. Ezen az értekezleten — amelyen a budapesti VB, üzemi és kerületi titkárok, valamint a központ funkcionáriusai vettek részt — akarta a jobboldal megkoronázni eddigi akcióit. A baloldaliak felszólalásait lehurrogták, közbekiáltoztak, árulónak bélyegezték őket, sőt a Szakasits Árpád és Marosán György védelmére sietők közül egy idősebb párttagot tettleg bántalmaztak. Erre a támadásra a baloldali vezetőség teljesen összeomlott. Szakasits Árpádot a történtek annyira megviselték, hogy kórházba került. Az események ilyen alakulását látva, mi, baloldali ifjúsági vezetők, megbeszélésre jöttünk össze a VIII. kerületi SZIM helyiségében. Ezen a megbeszélésen a SZIT szociáldemokrata titkárai, a VI., VII., VIII., IX., X., XI. és XIII. kerületi SZIM-szervezetek titkárai, valamint a SZIM budapesti vezetőségének néhány tagja, köztük az akkori budapesti titkár, Somogyi Sándor, vett részt. Voltaképpen ezen a megbeszélésen alakult ki a baloldali SZIM vezetősége. E vezetőség nem sokkal később néhány nagyon tehetséges, becsületes fiatal vidéki funkcionáriussal, megyei és járási titkárral egészült ki.

Az értekezleten úgy döntöttünk, hogy támadást indítunk még akkor is, ha a felnőttek nem követnek bennünket. Elhatároztuk, hogy memorandumot szerkesztünk, ebben követeljük a XXXV. kongresszus határozatában megszabott politikai vonalhoz való visszatérést, a Szakasits Árpád és Marosán György ellen intézett támadások megszüntetését. Követeljük továbbá a két munkáspárt közötti megállapodás betartását, a „miniszterstrájk" azonnali megszüntetését. Határozatunkat kiegészítettük azzal, hogy a küldöttséget, amely majd a memorandumot átadja, a budapesti SZIM fiataljainak fegyelmezett tüntetése kíséri. A szervezésre nagyon kevés idő maradt, mert másnap délelőttre terveztük a tüntetést, és az értekezletet késő délután fejeztük be. De így is, másnap tíz órára kb. 400 fiatal gyülekezett a Szociáldemokrata Párt VIII. kerületi székháza előtt. Piros zászlókkal, a kalapácsos ember emblémájával, fegyelmezetten, Szakasitsot és Marosánt éljenezve vonultunk végig a körúton. Befordultunk a Rákóczi útra. A körút sarkától az Aggteleki utcáig, elállva a Rákóczi út forgalmát, felsorakoztunk a Palace-szálló előtt, ahol a Szociáldemokrata Párt központja volt. A tüntetők ütemes „Éljen Szakasits!, Éljen Marosán!, Munkásegység!" kiáltása közben indult el küldöttségünk: Kádas István, Somogyi Sándor, Bodonyi Pál, Szegedi Edit, Tóth Ferenc, Hámori Ottó meg én. Legnagyobb meglepetésünkre a Rendező Gárda (ez volt a neve a Szociáldemokrata Párt pártőrségének)

simán átengedett bennünket. Böhm Vilmoshoz mentünk — aki már Szakasits Árpád főtitkári szobáját bitorolta! —, és neki adtuk át memorandumunkat. Böhm, anélkül hogy elolvasta volna, átvette, majd rám mutatott, és így szólt a többiekhez fordulva: — Sajnálom magukat, fiatalemberek, hogy felülnek ilyen kommunista provokációnak. — Mi ez ellen tiltakozva elhagytuk a szobát. Az épületből bántalmazás nélkül léptünk ki.

Míg mi odabenn jártunk, kinn a ház előtt a fiatalok hosszú percekig némán álltak. Félelmetes látvány volt a be nem avatottak számára ez a fegyelmezett, néma tömeg, amely a város legforgalmasabb pontján mozdulatlan tömbjével a villamosokat, autóbuszokat is megállásra kényszerítette. Az emberek, akik köréjük gyűltek, nem kérdeztek semmit. Ezúttal türelmesen várta mindenki, hogy megtudja, mi lesz a tüntetés vége. A fiatalok között egy felnőtt pártfunkcionárius is állt. A Szociáldemokrata Párt XIV. kerületi szervezetének titkára, Tausz János, aki akkor lépett ki a pártközpont kapuján, amikor mi odaértünk. — Igazatok van — mondta, amikor megtudta, miért vonultunk fel, s beállt a tüntetők négyszögébe.

Amikor Böhmtől dolgavégezetlenül visszaérkeztünk, valaki kiadta a jelszót: menjünk Szakasits elvtársért! A tüntetés élére álltunk, és elindultunk a Koltói Anna Kórházhoz, amelynek egyik első emeleti szobájában feküdt Szakasits Árpád. Itt a tüntetők újból éljenezni kezdték őt. Ugyanaz a küldöttség ment fel Szakasits Árpádhoz — Rácz Tamás csatlakozott még hozzánk —, mint amelyik a memorandumot átadta. Belépve a betegszobába, láttuk Szakasits elvtárson, hogy örül nekünk, s már értesült akciónkról. Szegedi Edit valahonnan egy csokor szép kardvirágot szerzett, és átnyújtotta neki. Ezután arról tájékoztattuk, hogyan folyt le a tüntetés, mi történt Böhmnél az ő szobájában. Kértük, jöjjön minél előbb vissza. Megígértük, hogy ha kell, a mainál sokkal nagyobb tömeggel biztosítjuk a Palace-ba való visszatérését. Arra is megkértük, hogy mutassa meg magát az utcán várakozó és még mindig őt éljenző ifiknek. A fiatalok viharos éljennel fogadták Szakasits Árpádot, amikor a kórterem ablakában feltűnt az alakja. Szakasits Árpád megköszönte, hogy kiálltunk mellette, és biztosított bennünket arról, hogy ha meggyógyul, újra munkába, harcba áll. Visszatérve a kórház előtt várakozó ifikhez, közöltük velük, hogy mit végeztünk. Erre hatalmas „Éljen Szakasits! Hurrá!" volt a válasz. Ezután kértük az ifiket, hogy fegyelmezetten, rendben vonuljanak vissza munkahelyükre. Mi öten vagy hatan el-

határoztuk, hogy elmegyünk Marosán Györgyhöz is, elmondjuk neki a történteket, és őt is megkérjük, hagyjon fel fenntartásaival és jöjjön vissza dolgozni. E gondolatokkal eltelve indultunk el a mai Mező Imre út Koltói Kórház előtt térré szélesedő, a tüntető fiataloktól már elhagyott részéről. Ekkor ért a helyszínre két, rendőrökkel megrakott riadóautó. Egy tiszt utolért bennünket, és megkérdezte, nem tudjuk-e, merre vannak a tüntetők? Mi persze „nem tudtunk semmit", bár ha valakinek jó szeme volt és végignézett az akkori Kerepesi úton az Orczy tér irányába, még láthatta a piros zászlókkal elvonuló fiatalok utolsó csoportjait.

A rendőrök kivonulásának érdekes története van. Mi számítottunk arra, hogy Böhmék megpróbálják rendőrökkel megakadályozni tüntetésünket. Erre lehetőségük is lett volna, hiszen akkor még a rendőrségen dolgozó szociáldemokrata párttagok között is voltak a jobboldali politikával szimpatizálók, sőt dr. Benjámin Olivér rendőr vezérőrnagy is lelkes hívük volt. Ezért, mielőtt elindultunk volna, felhívtuk dr. Balassa Gyulát, az országos rendőr-főkapitányt, és elmondtuk neki, mit tervezünk. Balassa Gyula egyetértett velünk (ő mindig támogatta a baloldali ifik harcát), és megígérte, hogy segíteni fog. Mint utóbb kiderült —jól számítottunk! Még nem értünk a Rákóczi úti pártház elé, Böhmék már telefonáltak a rendőrkapitányságra, hogy fasiszta tüntetők közelednek a pártház felé. Dr. Benjamin véletlenül nem volt a helyén, Balassa Gyula pedig vagy „rosszul" adta ki a parancsot, vagy a riadó csoport vezetője „nem értette meg", mert először Budán „keresték" a tüntetőket, és csak akkor érkeztek oda, miután mi küldetésünket végezve elvonultunk a Rákóczi útról. Ott tüntető tömeget nem találtak, és csak „nehezen értették" meg, hogy onnan már Szakasits Árpádhoz vonultunk. Ide is későn érkeztek. Balassa Gyulának megköszöntük a segítségét, de a riadó csoport ismeretlen, ügyes parancsnokának nem. Ezt most szeretném pótolni.

Marosán György nem értékelte „túl" az ifik akcióját, elsősorban a felnőtt baloldaltól várt kezdeményezést, de tudtuk, hogy meglepte őt bátorságunk, örült neki, és számolt velünk a további harcokban; legalábbis így nyilatkozott. Akciónk sikerrel járt, felrázta a felnőtt baloldalt.

Megindultak a budapesti baloldali kerületek akciói, a VB baloldali többsége is sarkára állt, s néhány nap múlva helyreállt a rend a Szociáldemokrata Pártban. Böhm Vilmos visszautazott állomáshelyére.

Ez a rend csak viszonylagos volt. A jobboldal nem mondott le terveiről, de több jel arra mutatott, hogy érzi, nem lesz könnyű feladat politikáját az egész pártra rákényszeríteni. A jobb- és baloldal közötti végső össze-

csapás tehát még hátra volt, a munkásegységért folytatott harc még nem fejeződött be.

Szeptember 4-én éppen ülésezett a SZIM országos vezetősége. Még aznap délután — tizenkettőnket — a tüntetés szervezőit és a memorandumot átadó küldöttséget — meghallgatásunk és mindenfajta vizsgálat nélkül — kizárták a SZIM-ből. A SZIM budapesti összvezetősége nem fogadta el a kizárást, és bizalmatlanságát fejezte ki a kizárókkal szemben. Ezzel bekövetkezett a teljes szakítás a Bölcsföldi vezette hivatalos SZIM-vezetőséggel; a harc nyílttá vált az ifjúsági mozgalomban. Az események menetéből logikusan következett, hogy a baloldali fiatalok új központja a legerősebb baloldali kerületben, a VIII. kerületi SZIM helyiségeiben alakult meg.

Ez, a harcokban összekovácsolódott és a budapesti szociáldemokrata munkás-, diák- és értelmiségi fiatalok egyre nagyobb tömegét képviselő ellenzéki vezetőség új, hevesebb ütközet előtt állott. Bölcsföldiék előterjesztésére a Szociáldemokrata Párt vezetősége 1947 novemberére összehívta a SZIM II. kongresszusát. A jobboldal leszámolásra készült, s bár a pártvezetőség baloldala is tudta ezt, hozzájárult a kongresszus összehívásához. Bíztak egy „jó kompromisszumban". S voltak olyanok is, akik átmeneti „megrendszabályozásunktól" sem idegenkedtek volna, mert kezdtünk terhükre lenni azzal, hogy a szeptemberi tüntetés után egyre sürgősebben követeltük a nyílt harcot a jobboldal ellen. Lehet, hogy ez a türelmetlenségünk fiatalságunk velejárója volt. A kongresszustól mi nem féltünk, de rendkívül nehéz helyzetbe kerültünk. Tömegbázisunk leginkább a budapesti üzemekben dolgozó szociáldemokrata fiatalokból állt. Innen azonban Bölcsföldiék nem akartak küldötteket, mondván, hogy ez nem SZIT, hanem SZIM-kongresszus lesz. A kerületi SZIM-szervezetek létszáma nem volt olyan nagy, hogy megközelíthesse az akkor még legnagyobbrészt Bölcsföldiék befolyása alatt álló megyék leendő küldötteinek számát. Tehát el kellett járnunk a vidéki SZIM-szervezetekhez is! De ezt azonkívül, hogy a hivatalos vezetés tizenkettőnket kizárt a SZIM-ből — amit nem vettünk tudomásul —, az is akadályozta, hogy nem volt pénzünk, nem volt lapunk, nem rendelkeztünk a kapcsolatok felvételéhez és megtartásához szükséges technikai eszközökkel.

A legsúlyosabb nehézségeket végül elvtársaink segítségével le tudtuk gyűrni. A legfontosabb feladatunknak egy újság megindítását tekintettük, hogy általa egyrészt érveinket minél szélesebb körben ismertté tegyük,

másrészt, hogy szervezett létezésünkről ilyen formában is bizonyítékot adjunk. Sikerült papírt szereznünk. A József utcai Pintér-nyomda vezetője éjszakai különmunkában vállalta, hogy a lapot kinyomja. Mivel a SZIM hivatalos lapjának címe „Fiatalok" volt, „Szocialista Fiatalok" címmel indítottuk meg a mienket. Hámori Ottó lett a főszerkesztője, s 1947. október 18-án jelent meg az első száma. A felelős kiadókat gyakran cseréltük, néha nem létező személyeket jelöltünk meg, mert ha valamilyen hatósági eljárás indult egy lap ellen, a felelős kiadót vonták felelősségre.

Egy rákosfalvai fiatal, Molnár Sándor — aki apja motorszerelő üzemében dolgozott —, szerzett egy drótozott-foltozott autót. Ezzel szállítottuk — mi magunk — a lap első példányait vidékre. Megtörtént, hogy két napig is úton voltunk, amíg minden megyébe eljutott a lap. Ezeket az utakat arra is felhasználtuk, hogy kapcsolatot teremtsünk a megyei vezetőkkel.

A lap első számában világosan megfogalmaztuk politikai programunkat: következetesen harcolni akarunk a magyar ifjúság, de elsősorban a munkásifjúság gazdasági, szociális, kulturális felemelkedéséért. Ennek feltételeként össze kell fognunk minden demokratikus erővel, elsősorban a kommunista fiatalokkal. A szocializmus előfeltételének megteremtése mind a két párt, mind ifjúsági szervezetei között zavartalan együttműködést követel. A Szociáldemokrata Párt és a SZIM jobboldalával szemben nyíltan és határozottan a munkásegység mellett foglaltunk állást. Ezt írtuk erről: „Határozott véleményünk: az egész demokrácia alapja a munkásegység, tehát együttesen kell vívni a harcot a reakció ellen, amely a munkásosztály soraiban a két munkáspárt jó viszonyának megbontására törekszik." Ez világos politikai program volt. Értettek belőle a jobboldali szociáldemokraták is.

Egy kis epizód jut eszembe a lap első száma megjelenésének hatásáról. Ha jól emlékszem, Marosán György a pártközpontba hívatott. Bár ott tudtak arról, hogy lapkiadásra készülünk, de valamiféle házilag sokszorosított röpcédulára gondolhattak és nem ilyen, formában és tartalmában is hatásos, politikailag nyíltan a jobboldal ellen harcra szólító újságra! Ahogy a pártközpontban megyek fel a lépcsőn a titkárság felé, az egyik pihenőnél Kéthly Annával, Bölcsföldivel és Bedével (a Szociáldemokrata Párt fegyelmi bizottságának erősen jobboldali beállítottságú tagjával, ma a Szabad Európa magyar adásának egyik szerkesztője) találkoztam. Mindhármuknál a nagy formátumú „Szocialista Fiatalok",

Kéthly egyik kezével a lapot ütögetve, ideges hangon, szinte kiabálva mondja: — Ez már sok, ez már nem vicc! Nem gyerekség! Ezt nem lehet tűrni!

S megpróbáltak mindent, de tűrniük kellett. Sőt a későbbiek során ez a lap volt a Szociáldemokrata Párt lapjai közül az első, amely nyíltan néven nevezte a jobboldali szociáldemokratákat, és eltávolításukat követelte a pártból. Erre azonban még nem került sor. Egyelőre mi kerültünk fegyelmi elé. Hárman: Somogyi Sándor, aki éppen akkor a lap felelős kiadója volt, Hámori meg én. Ezt a fegyelmit már a párt fegyelmi bizottsága folytatta le ellenünk, a felnőtt baloldali vezetők kezdeti passzivitása mellett. Az akkori divatos kifejezéssel élve a „guruló rubeleket" keresték nálunk, amelyekből a lapot létrehoztuk. De ezt nem sikerült ránk bizonyítaniuk! A fegyelmi vizsgálat és a tárgyalás közötti időben a budapesti üzemi és kerületi szociáldemokrata fiatalok és néhány vidéki szervezet fiataljai tömegesen (egyének és kollektívák) ajánlották fel fizetésük egy részét a lap költségeinek fedezésére. A fegyelmi bizottság kizárt bennünket a Szociáldemokrata Pártból. Ez már a párt baloldali vezetőinek is sok volt! Elérték azt, hogy a pártvezetőség ne hagyja jóvá a fegyelmi bizottság javaslatát. Visszavettek a pártba bennünket azzal a megkötéssel, hogy két évig nem viselhetünk pártfunkciót! De a lap folytatta munkáját. Jó szervezőnek és nevelőnek bizonyult a SZIM II. kongresszusa előkészítéséért folytatott és egyre élesedő harcban. A budapesti munkás- és diákfiatalok minket, illetve a szilárdan baloldali vezetést biztosító SZIM budapesti Végrehajtó Bizottságát támogatták. Döntő feladatul a vidéki SZIM-szervezetek megnyerését tűztük ki.

Ennek érdekében, a lap útján végzett szervező és nevelő munkán túlmenően, mi, budapesti baloldali ifjúsági vezetők, jártuk a vidéket, baráti találkozókat szerveztünk Budapesten sportpályaavatás, zászlóavatás címen. Megjelentünk — hívatlanul is — a megyei küldöttválasztó értekezleten, és a budapesti SZIM VB és a SZIT szociáldemokrata tömegei (tehát a budapesti munkásifjúság) nevében igyekeztünk elfogadtatni politikai vonalunkat, leleplezni a jobboldali vezetőséget, amely a SZIM-et el akarja szigetelni a magyar ifjúság tömegeitől. Bölcsföldiék mindent elkövettek, hogy akadályozzák, lehetetlenné tegyék a vidéki szociáldemokrata fiatalokkal való találkozásunkat. Ők még hivatalos minőségben vehettek részt a küldöttválasztó értekezleteken, de befolyásuk növelésére olyan jobboldali vezetőket is felkértek a megjelenésre, mint Kéthly, Bán, Szeder és mások. Velünk is jöttek az SZDP központi vezetőségének tag-

jai közül, például Rónai Sándor, Ries István, Révész Ferenc és Harustyák József. Sokszor azonban ez sem segített rajtunk. Míg például Borsod megyében Rónai Sándor jelenléte lehetővé tette, hogy átadjam a budapesti szociáldemokrata fiatalok üdvözletét, Baranya megyében, Harustyák Józseffel együtt, kidobtak bennünket.

A harc tehát a kongresszus közeledtével egyre élesebbé vált! E harcban, de ezt megelőzőleg és a kongresszust követőleg is, éreztük, hogy a kommunista fiatalok rokonszenveznek velünk, segítenek nekünk. Tudtuk, hogy ebben az időben a kommunista ifivezetők kezdeményezésére a vidéki SZIM- és MADISZ-vezetők között gyakoribbá válnak a találkozások a két ifjúsági szervezet közeledése jegyében. Azt is tudtuk, hogy szívesen segítettek volna másként is, de minket amúgy is a kommunisták „beépített" embereinek tartottak, tehát nem volt tanácsos az ilyen beavatkozás. Segítettek azonban úgy, hogy leleplezték Bölcsföldi antidemokratikus, szovjetellenes fellépését a magyar ifjúsági szervezetek koordinációs testületében, a Magyar Ifjúság Országos Tanácsában. A MIOT 1947 októberében kizárta Bölcsföldit tagjai sorából, mert a Szovjetuniót rágalmazó és az angol gyarmatosítást dicsőítő kijelentéseket hangoztatott, s mert az ő szerkesztésében megjelenő „Fiatalok" című újság októberi száma egy dán jobboldali szocialista vezetőtől származó cikket közölt. A cikk a Demokratikus Ifjúsági Világszövetséget (DIVSZ) rágalmazta. A MIOT felszólította Bölcsföldit, hogy újságja igazítsa helyre ezt a durva politikai hibát, de ő ezt megtagadta.

A MIOT kéréssel fordult a Szociáldemokrata Párt vezetőségéhez, hogy Bölcsföldi helyett olyan embert küldjön a tanácsba, aki őszintén magáévá teszi a DIVSZ és a MIOT célkitűzéseit és fenntartás nélkül közreműködik megvalósításukban. A MIOT határozata — amelyet valamennyi tagszervezete, az akkor még működő Keresztény Ifjak Országos Egyesülete, a KIE, a Kisgazdapárt ifjúsági szervezete és a Parasztpárt ifjúsági szervezete vezetői is jóváhagytak — a Szociáldemokrata Párt lapjai kivételével valamennyi sajtóorgánumban megjelent. Természetesen a „Szocialista Fiatalok" is közölte a kizárási határozatot, sőt a Bölcsföldi ellen tiltakozó, a MIOT határozatát támogató levelek tucatjait is.

Így jutottunk el a kongresszushoz. A SZIT kizárta Baranyai Tibort, a MIOT pedig Bölcsföldit. E két jobboldali vezető és társaik közéleti szereplésének leleplezése volt politikai agitációnk egyik központi célja. A kongresszusi küldöttek számszerű többségét mégsem tudtuk biztosítani. Ennek oka a rendelkezésünkre álló idő rövidségén kívül elsősorban

az volt, hogy a felnőtt jobboldal sokkal intenzívebben vett részt személyesen is a SZIM-kongresszus előkészítésében, mint a felnőtt baloldal, amelyik attól félt, hogy a „kommunista ügynök" ifik támogatásával vádolják meg. Nem hagytak ugyan magunkra bennünket, de a jobboldallal ellentétben kitértek az összecsapások elől, sőt, a mi hangunkat is igyekeztek tompítani. Ez persze nem vonatkozik a Szociáldemokrata Párt kerületi titkáraira és a szakmai szakszervezetek szociáldemokrata vezetőire. De nem ők voltak jelen a Szociáldemokrata Párt központi vezetőségében és a központi apparátusban. A SZIM 1947. november 8-án összeülő II. kongresszusán az erőviszonyok kb. úgy alakultak, hogy számíthattunk a budapesti kerületek küldötteinek többségére, a Pest környéki szervezetek küldötteinek jelentős részére, s a vidékiek közül Vas, Somogy, Bács és Abaúj megyék küldötteire. Bölcsföldiék mellé állt a központi apparátus (amelynek minden tagját küldötté nyilvánították), Pest környék néhány szervezete (nem üzemiek) és a megyék többsége. Néhány megye ingadozott. Mi az erőviszonyok megváltoztatása érdekében — a küldöttválasztási szabályzat szerint — a budapesti nagyüzemek SZIT-szervezetei szociáldemokrata tagjaiból is küldötteket választottunk, de ők nem kaptak küldöttigazolványt. Velük úgy állapodtunk meg, hogy a VIII. kerületi szociáldemokrata párthelyiségben várnak, mi pedig megpróbálunk a kongresszuson napirend előtt felszólalni az érdekükben. Az erőviszonyok láttán úgy határoztunk, hogy már az első percekben támadunk.

Amikor Peyer Károly kilépett a Szociáldemokrata Pártból és megalakította rövid életű pártját, néhány ifjúsági vezető vele ment. Ezek a SZIM II. kongresszusa előtt hozzánk fordultak, hogy segítsük visszavételüket a Szociáldemokrata Pártba. Mi megmondtuk ugyan, hogy ez nem a mi feladatunk, forduljanak a párt vezetőségéhez, ennek ellenére elmondták — írásba is adták —, hogy a Peyer-féle pártban töltött idejük alatt nekik maguknak is, Peyernek is megmaradt a kapcsolata Bölcsföldiékkel. Ezt akartuk felhasználni a támadásra, azt remélve, hogy ezzel még magunk mellé tudjuk állítani annak a néhány ingadozó megyének küldötteit is, akiknek támogatásával az erőviszonyok a mi javunkra tolódtak volna el.

A kongresszust Szakasits Árpád, a Szociáldemokrata Párt főtitkára nyitotta meg.

A Szociáldemokrata Pártban a bal- és jobboldal között az 1947 no-

vemberében fennálló erőviszonyokat mutatja, hogy a kongresszuson Szakasits Árpádon kívül a KV részéről Bán Antal jelent meg.

Szakasits Árpád megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy ettől a kongresszustól nagy eredményeket, komoly munkát, politikai éleslátást és nagy jelentőségű határozatokat vár. — Ne tűrjetek meg magatok között senkit, aki egy tapodtat is eltávolodik a ti harcos forradalmi gondolataitoktól — fejezte be beszédét Szakasits.

Mi elérkezettnek láttuk az időt a támadásra. Drószler János, a Vas megyei SZIM-titkár jelentkezett, hogy napirend előtt felolvassa memorandumunkat a peyeristákkal illegálisan kapcsolatot tartó Bölcsföldi és társai eltávolítására, illetve a budapesti üzemek kirekesztett küldötteinek behívása érdekében. S ekkor ért bennünket az első meglepetés: a kongresszus elnöksége nem engedte meg, hogy ismertessük memorandumunkat. Ez tehát nem sikerült. A jobboldal most támadásba lendült. A mandátumvizsgáló bizottság megállapította, hogy a párt engem két évre eltiltott minden pártfunkció viselésétől, s mivel a kongresszusi küldöttséget pártfunkcióként fogták fel, javasolta, hogy fosszanak meg kongresszusi mandátumomtól. Bár a baloldali delegátusok egymásután tiltakoztak ez ellen, az elnökség Rácz Tamás, Somogyi Sándor, Drószler János felszólalása után lezárta a vitát a mandátumvizsgáló bizottság javaslata felett, és kiutasított az üléseremből. A baloldali küldöttek, a felszólalók kijelentésének megfelelően, velem együtt elhagyták az üléstermet. A folyosón vita keletkezett: helyes volt-e, hogy mindannyian kijöttek velem. A vitát a közben elrendelt szünet miatt a helyszínen nem lehetett folytatni, és ezért valamennyien visszamentünk a VIII. kerületi pártszervezet székházába, ahol az üzemek küldöttei várták értesítésünket az ő sorsukat illetően. Már odamenet elhatároztuk, hogy visszamegyünk a kongresszusra. A VIII. kerületi pártszervezetben nemcsak az ifik vártak bennünket, hanem a pártszervezet vezetői, élükön Dabrónaki Gyulával, a pártszervezet titkárával.

Beszámoltunk a történtekről, és elmondtuk, hogy vissza akarunk menni. Mindenki helyeselt. Dabrónaki Gyula is lelkes szavakkal biztatott, hogy térjünk vissza a kongresszusra. Körülbelül este tíz, fél tizenegy lehetett. Valaki javasolta, hogy hívjuk fel az üzemekben az esti műszakban dolgozó szociáldemokrata fiatalokat, a kerületi SZIM-szervezetek elérhető tagjait, és velük együtt, ha kell, erőszakkal biztosítsuk a megválasztott küldöttek — igazolvánnyal rendelkezők — visszatérését és az üzemek választott küldötteinek bejutását a kongresszusra. Csengtek

a telefonok, sorra jelentkeztek az üzemek. Éjfélkor a mai Dimitrov téren találkozva a lágymányosi Goldberger, a KISTEXT, a Hoffher-Schranz, a Gamma és a többi gyár ifjúmunkásaival fegyelmezett menetben, zászlókkal, énekelve vonultunk végig a Váci utcán a régi városházához, ahol a kongresszus ülésezett. A hatalmas tölgyfa kapu zárva volt. Követeltük a bebocsátást csengetéssel, dörömböléssel és ütemes kiabálással. A környékbeli házak ablakaiban kigyúltak a fények, emberek hajoltak ki. S egyszer csak egy kis résnyire kinyílt a városháza kapuja; a bent levő rendezőgárdisták el akartak küldeni bennünket. Már kezdték a kaput becsukni, amikor egy ifjúmunkás felugrott a kicsit még nyitott szárny díszítőelemére, s testével akadályozta meg a kapu becsukását; nekifeszült a szárnyaknak, és a kaput feltárta. A rendezőgárdistákat elsöpörve behömpölyögtünk a lépcsőházba, egészen a kongresszusi terem előszobájáig. A lépcsőházat megtöltötték az ifik, lehettünk vagy 400-an. Követelték, hogy beszéljek. Ismertettem a történteket, és igazunk tudatában javasoltam, akadályozzuk meg, hogy nélkülünk döntsenek a SZIM-ről, tehát a szociáldemokrata munkásfiatalokról! Az előszobaajtó zárva volt. Ezt már Csapó András ifjúmunkás feszítette ki, s ott találtuk magunkkal szemben a Rendező Gárdát (gumibotokkal) és parancsnokukat, aki Csapó András mellének szegezte revolverét. Mi azonban mentünk előre; ők hátráltak egészen az elnöki pódiumhoz vezető nyitott ajtóig. Szakasits Árpád már nem volt a kongresszuson, csak Bán Antal. Bán Antal észrevette, hogy a parancsnok revolvert fog ránk. Falfehéren és remegő hangon rászólt a parancsnokra, hogy tegye el a fegyvert. Mi pedig bementünk a terembe, elfoglaltuk helyünket. Az üzemi küldötteket Bodonyi István a padsorok mögötti folyosóra vezette, s így a termet ők állták körül. Kinn, a terem előtt, az üzemi ifik. A jobboldali küldöttek pfujoltak, fütyültek, mi csendben, fegyelmezetten ültünk. Bán Antal megszólaltatta a viharcsengőt, és a viszonylagos csend beálltakor azt javasolta, hogy a tanácskozást folytassuk. De amikor a szónoki emelvényen álló küldött megjegyzéseket kezdett tenni ránk, szót kértünk. Mivel azt nem kaptuk meg felálltunk, s elkezdtük énekelni a „Marseillaise"-t. A termen kívül álló üzemi fiatalok velünk énekeltek. Zengett az egész épület. Amikor a dal végére értünk s a jobboldaliak ismét fülyülni kezdtek, mi újra rázendítettünk, és énekeltük a „Marseillaise"-t egy teljes órán át. Leénekeltük a szónokot a szószékről. Bán Antal éjjel egy óra után, látva, hogy nem lehet sem minket kitenni, sem a kongresszust a maguk elképzelése szerint folytatni, berekesztette az ülést azzal, hogy

másnap, a tervezett zászlóavató ünnepség után folytatjuk a tanácskozást. Mi úgy, ahogyan jöttünk, együtt, szervezetten vonultunk el. Útközben megállapodtunk abban, hogy másnap „kísérők" nélkül jövünk, de a fiatalokat mozgósítjuk, hogy ha szükségünk lesz rájuk, rövid idő alatt segítségünkre siethessenek. Másnap — vasárnap volt — tíz órakor kezdődött az ünnepélyes zászlóavatás, majd azt követte a hivatalos tanácskozás. Ha jól emlékszem, Rácz Tamás is szót kapott. Rácz Tamás tiltakozott kizárásom ellen. Szóban elmondta azt, amit memorandumunk — amelyet nem engedtek felolvasni — tartalmazott. Ekkor megint elkezdtek zúgni a jobboldaliak, de már gyengébben, mint tegnap. A minket támogató megyei küldöttek ugyanis a szálláson még éjszaka elbeszélgettek néhány ingadozó megyei küldöttséggel. Ezután Bán Antal tiltakozott visszatérésem ellen, de többen közbekiáltottak, hogy a budapesti üzemekben és kerületekben együtt vannak a szocialista fiatalok, és csak jeladásunkra várnak, hogy idevonuljanak rendet csinálni!

Erre Szakasits Árpád állt fel, és közölte, hogy mivel nincs remény semmilyen egészséges kompromisszumra, a KV nevében két hónapra elhalasztja a kongresszust! Lényegében győztünk! Megakadályoztuk, hogy demokratikus köntösbe öltöztetve a SZIM jobboldali vezetőségét megerősítsék s minket kirekesszenek a vezetésből. Ez a tervük nem sikerült, a két hónap halasztás alapvetően nekünk kedvezett!

A kongresszus ilyen kimenetelével megindult az a folyamat, amely — hosszú, kemény munka eredményeként — elvezetett a ifjúsági mozgalmak egyesítéséig.

Közvetlenül a kongresszus után memorandumot intéztünk a Szociáldemokrata Párt központi vezetőségéhez. Ebben követeltük, hogy a „Szocialista Fiatalok" legyen a Szociáldemokrata Párt hivatalos ifjúsági lapja. Követeltük továbbá, hogy a következő kongresszusig ideiglenesen megbízott ifjúsági vezetőséget ne „paritásos" alapon, a jobb- és baloldali fiatalokból hozzák létre, hanem valóban a szociáldemokrata ifjúságot képviselő elvtársak — mint például Somogyi Sándor, Dobó József, Bodonyi Pál, Dröszler János — vezessék a SZIM-et. S végül azt is javasoltuk, hogy az új kongresszust 1948 január első felében hívják össze. A felnőtt baloldali elvtársak — bár szóban egyetértettek memorandumunkkal — mégiscsak a paritásos vezetés mellett foglaltak állást. Tehát a harcot folytatni kellett. Mégpedig két irányban: egyrészt a megyei SZIM-szervezetek vezetőinek és tagságának megnyeréséért, másrészt a jobboldali ifjúsági vezetők teljes kiszorításáért az SZDP ifjúsági osz-

tályáról. Míg az első feladatot hagyományos „ifjúságpolitikai" eszközökkel és módszerekkel vívtuk, tehát személyes találkozókon, sport- és kulturális rendezvényeken, a lapunkban agitáltunk, vitatkoztunk a baloldali politika mellett, addig a második feladat végrehajtásánál másfajta módszerekre volt szükség. Bölcsföldiék kiszorítása a pártközpontból nem ment simán. Lassan, a szó szoros értelmében szinte lépésről lépésre, pontosabban szobáról szobára menve foglaltuk el az ifjúsági titkárságot. Ma már mulatságosnak tűnik, de volt olyan helyzet a szociáldemokrata pártközpont VI. emeletén, amikor a folyosó egyik oldalán levő szobákban mi dolgoztunk, a másik oldalon a jobboldali vezetők. S amikor Bölcsföldiék szobáinak száma majdnem elfogyott, verekedést provokáltak. Az egyik peremkerület néhány fiatalját „rummal fellelkesítve" behívták a pártközpontba, hogy verjenek ki bennünket szobáinkból. Hosszú dulakodás kezdődött. Mi verekedtünk is és agitáltunk is, a kérdések özönét zúdítva ezekre a fiatalokra: — Miért jöttetek? Kinek akartok helyet csinálni? — S lassan a dulakodás valamiféle szemináriummá alakult át. A vége az lett, hogy ezek a — közben kijózanodott és lecsillapodott — fiúk segítettek beköltöztetni a „Szocialista Fiatalok" szerkesztőségét éppen Bölcsföldi szobájába.

A csata azonban véglegesen a SZIM lillafüredi össztitkári értekezlete után dőlt el.

December végén ugyanis — bár még a VI. emeleten folyt a harc — úgy láttuk, hogy megértek a feltételei a novemberben elhalasztott SZIM-kongresszus megtartásának. Erre azonban nem került sor. A belpolitikai helyzetben bekövetkezett balratolódás kiélezte „felnőtt vonalon" is a baloldal és jobboldal harcát. A Szociáldemokrata Párt fővárosi Végrehajtó Bizottsága — a jobboldalt és harmadikutas politikát leleplező — határozatának nyilvánosságra hozatalával előrevetette árnyékát a baloldal általános támadása. Ilyen körülmények között a párt baloldali vezetői „nem érhettek rá", hogy odafigyeljenek a SZIM-kongresszus szervezésére és levezetésére. Mi pedig véget akartunk vetni a SZIM vezetésében a tényleges valóságot nem tükröző, ideiglenes állapotnak, és a Szociáldemokrata Pártban kibontakozó baloldali támadásban már mint demokratikus úton megerősített, egységes baloldali SZIM akartunk részt venni. S mivel nem engedélyezték az „elnapolt" kongresszus megtartását, 1948. január 15-re összehívtuk a Szociáldemokrata Párt ifjúsági funkcionáriusainak első országos értekezletét. Ezen a SZIM megyei és kerületi titkárai, a SZIT és a szakmai szakszervezetek, az úttörőmozga-

lom és az időközben megalakult Diákszövetség szociáldemokrata funkcionáriusai vettek részt. Az SZDP központi vezetősége csak megfigyelőt küldött ki, nehogy elgaloppírozzuk magunkat. Az értekezlet mégis egységesen elítélte a Bán Antal, Szélig Imre, Kéthly Anna és Bölcsföldi Andor által vitt jobboldali politikát, és a mi politikai vonalunk mellett foglalt állást. Ez az értekezlet megválasztotta a SZIM új vezetőségét is, amelyet később a párt központi vezetősége is jóváhagyott.

A harc tehát a Szociáldemokrata Párt ifjúsági mozgalmában eldőlt. A munkásegységet és az ifjúsági egységet őszintén akaró, tehát a magyar ifjúság érdekeit helyesen felismerő becsületes munkás-, paraszt- és diákfiatalok kerültek ki a harcból győztesen. Ez a szociáldemokrata ifjúsági mozgalom — a munkán, tanuláson, szórakozáson kívül — most már egységesen, ingadozás nélkül, néha kicsit türelmetlenül segítette a felnőtt baloldal harcát. Most már nem voltak aggályaink, és nyíltan hirdettük, hogy a baloldal harcának egyetlen célja csak az lehet, hogy megteremtődjenek az igazi munkásegység, az egységes munkáspárt létrehozásának feltételei.

Mi, ifjúsági vezetők azonban, a Kommunista Párt ifjúsági vezetőinek javaslatára, nem vártuk meg a két munkáspárt egyesülését. A SZIM tagjainak és különböző szintű vezetőinek egyetértésétől támogatva 1948. március 1-én — három hónappal a két munkáspárt egyesülése előtt — a budapesti Munkásegység-klubban a Magyar Kommunista Párt ifjúsági bizottsága és a Szociáldemokrata Párt ifjúsági bizottsága elhatározta, hogy a két párt ifjúsági szervezetei egyesülnek, és még márciusban a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége létrehozásával az egész magyar ifjúságot egységes szervezetbe tömöríti.

OROSZ DEZSŐ

(TISZAPOLGÁR, 1899. AUGUSZTUS 12. —)

Nyugdíjas. Eredeti foglalkozása magántisztviselő. A munkásmozgalomban 1919 óta vesz részt. 1936-tól az MSZDP XII. kerületi pártszervezetének titkára, 1938-tól tagja az illegális kommunista pártnak, Ugyanebben az időben részt vett a KMP szociáldemokrata bizottsága munkájában, és ezen keresztül kapcsolódott be a függetlenségi mozgalomba. 1942-ben letartóztatták, életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték, és 1944-ben Németországba hurcolták. A felszabadulás után a szénbányák állami kezelésbe vételének munkájában és a Magyar Állami Szénbányák Rt. szervezésében vett részt. Az ipar államosítása után a kerámiaipar igazgatójaként és más vezető beosztásban az Építésügyi Minisztériumban dolgozott. 1953—1957 között a Szövetkezetek Országos Szövetségében (SZÖVOSZ) főosztályvezető. Nyugdíjazása óta a Párttörténeti Intézet társadalmi munkatársa.

A BÁNYÁK ÁLLAMOSÍTÁSÁRÓL

1946. január 1-én lépett érvénybe a bányák állami kezelésbevételéről szóló törvény.

Ez gyakorlatban úgy ment végbe, hogy a bányavállalatokon belül a bányaüzemek irányítását elkülönítették a vállalatok más jellegű üzemeinek ügyvitelétől.

A nagy bányavállalatok ugyanis az idők folyamán vertikális felépítésű vállalkozásokká alakultak, és nemcsak bányákkal rendelkeztek, hanem nagy mennyiségű szenet fogyasztó, más üzemekkel is. Így például téglaés cementgyárakkal, szénlepárló üzemekkel, villamos erőművekkel, karbidgyárakkal stb.

Az állami kezelésbevétel csak a bányákra terjedt ki.

A bányák igazgatására kormánybiztosokat neveztek ki, akik a termelés, értékesítés és adminisztráció irányítói voltak, s a feladatokat a bányavállalatok régi tisztviselőivel és műszaki gárdájával kellett megoldaniuk. Ezek azonban a tőkésekkel éreztek együtt.

1946 februárjában megbízást kaptam a Kommunista Párt káderosztályán, hogy menjek a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.-hez, ott a vállalathoz kinevezett kormánybiztos intézkedik majd a beosztásomról. Utasítottak, hogy a kormánybiztost bírjam rá, ruházzon fel cégjegyzési (aláírási) joggal.

Az a politikai küzdelem, amely a pártok között a vezető szerepért, illetve azért folyt, hogy burzsoá demokratikus rendszer vagy a szocializmus felé vivő népi demokrácia alakuljon ki, kihatott minden területre.

A posztok betöltése, az akkori szokásnak megfelelően, paritásos alapon történt. Természetesen az állami kezelésbe vett bányák igazgatásában is folyt pozícióharc.

A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. kormánybiztosa az MKP tagja volt. Kinevezésére a javaslatot a Magánalkalmazottak Szakszervezetének ve-

zetősége tette, és elsősorban a vezetőség szociáldemokrata tagjai támogatták. Ezért a kormánybiztos elkötelezettnek tekintette magát. Cégjegyzési jogot csak Irsai Bélának és Friedmann Jenőnek, a két szociáldemokrata vezető tisztviselőnek adott, és kijelentette, hogy nekem nem ad.

Az állami kezelésbe vett bányák irányítása Nógrádi Sándornak, az Iparügyi Minisztérium kommunista államtitkárának hatáskörébe tartozott.

A bányákban nehéz körülmények között folyt a munka. A biztonsági berendezések, a technikai felszerelések részben tönkrementek, részben hiányosak voltak. A fasisztáktól kifosztott ország élelmiszerkészletei nem biztosították a lakosság megfelelő ellátását. A megerőltető föld alatti munkát végző bányászok még inkább megérezték ezt. Ruházat dolgában sem volt különb a helyzet. A bányászok lyukas bakancsába befolyt a bányatalajon felfakadó savas víz. Vödörben tiszta vizet vittek magukkal, hogy időnként lemossák lábukról a savas vizet.

A bányászok illetmény-szénjárandóságuk egy részét élelmiszerre és kukoricára cserélték. A takarmánnyal sertést hizlaltak. A salgótarjáni bánya központjában ezeknek a cseréknek a szervezését és lebonyolítását külön csoport végezte. A csoport vezetője azonban igen bonyolult és kusza nyilvántartást vezetett. Rajta kívül senki sem tudott tájékozódni az elszámolásban, és bizony a bányászok sok illetményszén ellenértékét sohasem kapták meg. A bányák üzemi bizottságai az ellátási nehézségek enyhítésére több ízben menesztettek küldöttséget Budapestre. Így például Salgótarjánból gyakran járt ilyen megbízatással a központban Kozik Ferenc és Bandur Gyula, akik a salgótarjáni partizánakciókat vezették a felszabadulást megelőző időben.

Egy ízben a salgótarjáni bányászok két teherautóval elindultak, hogy megkíséreljék behajtani egy-két helyen a már korábban leszállított szén ellenértékét: takarmányt és élelmiszert, és azt tervezték, hogy a Nyírségben burgonyát is szereznek. Én is csatlakoztam az expedícióhoz. Ez az utazás sok élményt, tanulságot nyújtott, és a történtek képet adnak a felszabadulást követő, viharosan változó helyzetről.

Hajdúnánásra is elmentünk, mert az ottani Csiha-malom tulajdonosa egy régebbi szénszállításnál adós maradt a liszttel. Most sem adta meg járandóságát. Felmentünk a városházára, és elmondtuk, mi járatban vagyunk. Meg is ígérték a segítséget, de csak Fábián Ferenc, az MKP ottani titkára foglalkozott az ügyünkkel. Hajdúnánáson kellett éjszakáznunk; szállást nem tudtunk szerezni. Fábián elvtárs mindannyiunkat

meghívott magához, két ágya közül az egyiket nekünk adta át. És mi négyen fejtől-lábtól elhelyezkedve igen jól aludtunk. Reggel arra ébredtünk, hogy egy kotlóstyúk kibújt a szakajtóból a kiscsibéivel, és nagy csipogás közben sétálgattak a szobában. Fábiánék még reggelivel is megvendégeltek bennünket, pedig akkor minden falatnak nagy értéke volt.

A lisztet azonban még Fábián Ferenc segítségével sem sikerült kiszorítani a malmosból. Azt állította, nincs lisztje. Biztosan elfeketézte, a bányászok szenével örökre adós maradt.

Debrecenben a Bika-szállóban aludtunk. Azt hiszem, ennek előtte nemigen szálltak meg bányászok a Bikában.

Végigjártuk a Nyírséget. Szabolcsban sok uradalmi szeszfőző volt. Ezeket a földosztás után szövetkezeti tulajdonba vették. Betértünk mindenhová, hogy az étkezésre alkalmas krumplit adják el a bányászoknak, de sehol sem adtak. A burgonya mindenütt halomba rakva rohadt. A szeszfőzőket a földesurak volt üzemvezetői vezették. Csak Nagydoboson találtunk megértésre. Itt a szövetkezet paraszt vezetői vállalták, hogy szállítanak krumplit a bányászoknak, és mindjárt meg is rakták autóinkat. Mégsem tértünk haza teljesen üres kézzel Salgótarjánba.

Az ipar ekkor még a tőkések tulajdonában volt, így a szén szállítását irányító osztályvezetőnek bőven volt lehetősége korrupt ügyletekre, és Friedmann élt is ezekkel a lehetőségekkel. Bizonyítani azonban ezt nem lehetett.

A salgótarjáni bányák kormánybiztosát sokszor keresték fel bányászküldöttségek. Ő nem sokat foglalkozott a panaszok orvoslásával. Inkább demagóg szónoklatokkal elégítette ki a küldöttségeket. Kedvenc szólása volt: „Én, mihelyt megkaptam a kinevezésemet, azonnal átvettem a hatalmat." Tény azonban, hogy ha valahol a nehézségek miatt sztrájkhangulat alakult ki, személyesen is lement, hogy lecsillapítsa a kedélyeket. A kommunista Zgyerka Jánossal, a bányászszakszervezet akkori főtitkárával is jó kapcsolatot tartott.

1946 nyarán megkezdődött az állami kezelésbe vett szektor leválasztása a tőkéstulajdonban maradt részlegektől, és egy állami vállalatba egyesítése Magyar Állami Szénbányák Rt. néven (rövidítve: MÁSZ). A szétválasztást — mind az objektumokra, mind a személyekre vonatkozott — és az egyesítést a Gazdasági Főtanács, személy szerint Vas Zoltán irányításával hajtották végre.

Nekem az volt a feladatom, hogy segítsek kiválasztani azokat, akik a bányavállalatok státusából az új állami bányavállalat állományába ke-

rülnek, előre meghatározva beosztásukat. Az emberek kiválasztásakor igénybe vettük a vállalatok kommunista pártszervezeteit. Így a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. (MÁK) párttitkára, Siklós Ferenc, és a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.-től Korányi Györgyné alaposan kivette részét ebből a munkából.

A szervezés irányításával a Gazdasági Főtanács részéről leginkább Láng János közgazdász foglalkozott. Ő a MÁSZ megalakulása után annak alelnöke lett.

Irsai Béla megpróbált befolyásolni, hogy a Salgótarjáni személyzeti vezetőjét, Knob Lajost, aki testvére volt a GYOSZ főtitkárának, vegyem át, és az új állami vállalat személyzeti főnökének javasoljam. Arra hivatkozott, hogy Knob nagy szakértője a személyzeti, az illetmény- és az ezzel kapcsolatos adóügyeknek. Én persze nem voltam hajlandó a GYOSZ főtitkárának testvérét, a Chorin—Heinrich tőkés család bizalmasát az új állami vállalatba pozícióhoz segíteni.

Nemcsak személyi kérdéseket kellett megoldani. Azon is folyt a vita, hogy milyen üzemek kerülnek a bányák tartozékaként állami kezelésbe. Az erőművek az állami szektorba kerültek, mivel a bányák üzemben tartásának nélkülözhetetlen feltétele volt az áramszolgáltatás. A vezetékhálózat, amely a magánfogyasztók számára továbbította az áramot, a tőkések kezében maradt.

Ez időben folyt a magyarországi németek áttelepítése Németországba. Miután a bányászok között sok német ajkú is volt, az áttelepítés veszélyeztette a széncsata sikerét. Az MKP kezdeményezésére azok a német ajkú bányászok, akik háromévi föld alatti munkára szerződést kötöttek, mentesültek a kitelepítéstől. Sok német anyanyelvű bányásszal kötött a MÁSZ ilyen megállapodást, akik családjukkal együtt itt maradtak. Becsülettel részt vettek a nehéz időben az ország szénellátásáért vívott harcban. Persze, akik a Volksbundhoz csatlakoztak, azokat akkor is kitelepítették, ha bányászok voltak.

Miután a bányák államosítása megtörtént, a MÁSZ központjának helyiségre volt szüksége, ahol az irányító apparátust elhelyezze. Helyiséget azonban sem a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt., sem a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. saját palotáiban nem akart átengedni. A két vállalat igazgatói mereven elzárkóztak kérése elől. Végül Láng János — a MÁSZ alelnöke — azt mondta, hogy a bányászok segítségével fogja az állami kezelésbe vett bányák részére szükséges szobákat elfoglalni a vállalatok palotáiban. Ez hatott. Rehling és Chorin egyszeriben engedékeny lett,

és a MÁSZ központja megkapta a szükséges helyiségeket. Nem kellett a bányászoknak feljönniük e miatt, elég volt ennek csak a gondolatát felvetni.

Az állami szénbányák egyesítésének munkájával egyidejűleg folyt a harc a jó pénz, a forint, a stabil fizetési eszköz bevezetéséért is. A kommunista párt az értékálló pénz bevezetését tűzte napirendre, mégpedig úgy, hogy azt saját erőből, külföldi segítség nélkül oldjuk meg. A kisgazdapárt és a jobboldali szociáldemokraták ezzel szemben azt hirdették, hogy lehetetlen az inflációt megállítani, új stabil pénzt bevezetni nyugatról igénybe vett kölcsön nélkül. A szociáldemokrata agitátorok a bányászság körében is terjesztették ezt a nézetet, meg akarván ingatni bizalmukat az MKP programjában, csődbe vinni az államosítás ügyét a bányászok áldozatkészségének lerontásával.

A párt az államosítást végrehajtó káderet rendszeresen küldte pártnapi előadóként a bányákba. Egy alkalommal így kerültem Tokodaltáróra. Az ottani vezetőség a bánya szociáldemokrata dolgozóit is meghívta a pártnapra. Arról beszéltem, hogy a tőkés hitel mennyire veszélyezteti függetlenségünket, demokráciánk további fejlődését stb.

Vita következett. A felszólalások közül egy örökre bevésődött emlékezetembe. Egy középkorú, sovány bányászasszony állt fel, és majdnem szóról szóra ezt mondta: — Ha visszamegy az elvtárs Pestre, mondja meg Rákosi elvtársnak (úgy gondolta, hogy én naponta szót váltok Rákosi Mátyással), hogy ne vegyünk mi fel külföldi kölcsönt. Ha én két sült krumplival le tudtam küldeni az uramat műszakra, akkor kibírjuk, ami még hátravan. Csináljuk meg a jó pénzt a magunk erejéből.

A bányászok nagy reménységgel várták a forintot. Mindenhol, a felolvasó helyiségekben, a bányaépületekben, ötletes jelszavakat, rigmusokat helyeztek el.

Ebszőnybányán a homlokzaton a következő felirat ékeskedett: „Jön a forinthúszas világ!" Nem mintha a „forinthúszas világban" a bányászoknak olyan jól ment volna a soruk, de a pénznek nagy volt a becsülete, és ezzel a felirattal éppen azt fejezték ki az ebszőnyi bányászok, hogy bíznak a forint értékállóságában.

1946 nyarára végbement az állami kezelésbe vett bányák közös igazgatás alá vonása. A MÁSZ irányítását megint paritásos alapon oldották meg. Volt egy kommunista alelnök, Láng János, és egy Timár nevű szociáldemokrata alelnök. A személyzeti ügyek vezetését Irsai Bélára bízták. Helyettese egy fiatal kommunista, Bartos Antal lett, és kommu-

nista lett az ügyvezető igazgató is, Szilágyi Béla. Én is igazgatói beosztást kaptam, és az ellenőrzési osztály vezetését láttam el. Ez az osztály szervezte meg a bányák anyagraktárainak és élelemraktárainak adminisztrációját, és végezte ellenőrzésüket. A bányák anyagellátása és a bányászok élelmiszer-ellátása szempontjából fontos volt az ellenőrzési osztály tevékenysége. A tőkés rendszerben a bányászcsaládok az élelmiszert és a ruházati cikkeket a bányavállalatok tulajdonában levő boltokban vásárolták, ahol nem készpénzzel, hanem zsetonokkal fizettek, és fizetéskor ezek értékét levonták tőlük. Így a bányabárók két bőrt is lehúztak a bányászokról, mert ezekben a boltokban olyan árakat szabtak, amilyet akartak. Ezek az élelmiszer- és ruharaktárak az államosítás után a MÁSZ kezelésébe kerültek. Az áruellátás megoldására külön bányász ellátási főosztályt szerveztek. Ebben a szervben több, a bányákból kiemelt munkáskáder dolgozott. A bányák üzemeltetéséhez szükséges anyagok és eszközök beszerzését és elosztását a bányász ellátási főosztály végezte, élén egy Fodor nevű, valamelyik borsodi bányából átkerült ember állt. Ügyes, jó szervező volt. Fellépésével megnyerte Vas Zoltán bizalmát, és mind nagyobb hatáskört szerzett, amivel vissza is élt, és 1948-ban, a fordulat évében aztán külföldre szökött.

Az ellenőrzési osztály a bányáktól átvett szakemberek segítségével megoldotta szakmai feladatát, de ugyanakkor fontos politikai munkát is végzett. Az MKP ugyanis sok jó elvtársat küldött a MÁSZ-ba, és legtöbbjük az ellenőrzési osztályon kapott beosztást. Csak néhányat említek közülük: Kuruc Béla, Balassa Béla, Mándi Magda, Csonka Tiborné és még sokan mások.

Több bányászkáder fontos beosztásba helyezésével is megerősítettük a MÁSZ központját. A bányász ellátási főosztály vezetője is bányász volt. A munkaügyi osztályon kapott fontos beosztást Goda János vájár Tatabányáról. Ennek az osztálynak a vezetője egy Kubinyi János nevű, határozott, jó fellépésű ember volt, aki azonban sokszor szemfényvesztő módszereket alkalmazott, hogy feletteseit, elsősorban Vas Zoltánt — aki a párt részéről továbbra is irányította az államosított bányák munkáját — elkápráztassa bravúrjaival. Emlékszem egy esetre, amikor ennek meglehetősen kellemetlen következménye lett.

A bányászok műszakváltása a felszínen történt, s ez a módszer jelentékeny munkakiesést okozott. Felvetődött, hogy a műszakváltás lent, a munkahelyen történjék. „Melegcsákány-váltás" néven vált ismertté ez a kezdeményezés.

Persze, egy már bevett szokást, amely a munkásokra nézve kedvezőbb is volt, nem könnyű megváltoztatni és felcserélni egy olyan rendszerrel, amely kétségtelenül áldozatvállalást kíván. Ez alapos előkészítést igényel. A terv az volt, hogy Dorogon vezetik be először a „melegcsákány-váltást". Kubinyi kapott megbízatást az új rendszer előkészítésére és bevezetésére. Egy napon jelentette, hogy a munkacsoportok elfogadták az új váltási rendszert, és kitűzték a bevezetés napját. A dorogi pártszervezet titkára is megjelent a leszállásnál, és ő szólította fel a műszakra összegyűlt bányászokat, hogy induljanak el a „népes"-sel.* A bányászok azonban zúgolódni kezdtek, nem akartak az előző műszak dolgozóinak felérkezése előtt indulni. Bottyán elvtárs felszólította a kommunistákat: kövessék. Tumultus és verekedés kezdődött, és Bottyán elvtárs szeme körül sokáig ott éktelenkedett a viharos nap nyoma.

A bányászok közötti politikai munka és a termelés biztosítása érdekében, a párt szervezési osztályának irányításával, egy bányász szervező bizottság alakult. Ennek tagjai a bányászszakszervezet és a MÁSZ kommunista vezetőiből kerültek ki. Működési ideje alatt sokszor változott a bizottság összetétele. Tagjai voltak: Zgyerka János, a szakszervezet főtitkára (abban az időben a Központi Vezetőség tagja), Pothornyik József, a szakszervezet titkára, Szilágyi Béla, Kubinyi, egy időben Lakos Sándor és Lengyel András perecesi bányász (aki akkor már a MÁSZ-ban dolgozott) meg én. A bányász szervező bizottság titkára egymást követően Rostás István és Fülöp Péter voltak.

Tatabányán Szeghalmi elvtárs volt a párttitkár, a szakszervezeti titkár Molnár László. A tatabányai pártszervezetnek nagy erőssége volt Osztrovszky György, aki akkor a MÁK karbidgyárának a mérnöke volt. Az üzemi bizottság titkára Mannherz Antal, régi harcos kommunista volt.

Salgótarjánban Oczel János volt a kommunista párttitkár, és egy Tőzsér nevű elvtárs a szervező titkár. A szakszervezeti titkári teendőket Hermann Ferenc végezte. A nógrádi bányászok, akik szívükben őrizték az 1919-es Tanácsköztársaság emlékét, nemigen rokonszenveztek a népfrontos, koalíciós vezetéssel. Egy Salgótarjában tartott értekezleten a pártvezetőség egyik tagja felszólalásában megkérdezte: — Pesti elvtársak, azt mondják meg végre, mikor vesszük már át a hatalmat?

* A bányászok így nevezik azt a villamos vonatot, mely a munkába menőket és feljövőket szállítja a föld alatt.

Sor került ezért egy országos bányászaktívára, amelyen az előadó megmagyarázta a bányászoknak, hogy a pártnak a meglevő hatalmi pozíciók birtokában kell megküzdenie a reakcióval. Az állami kezelésbe vett bányák közös igazgatás alá vonása után sok bányász került vezető beosztásba, sokat helyeztek el a MÁSZ központjában, például Goda Jánost Tatabányáról, Lengyel Andrást Perecesről, Monthy Lajost Várpalotáról, Molnár Jánost Sárisápról.

Láng János 1947-ben azt javasolta, hogy a bányakerületek élére bányászigazgatókat kell állítani. Elsőnek a borsodi szénbányák vezetésére neveztek ki igazgatót, Petik Kálmán salgótarjáni vájár személyében. Ez még az ipar nagyarányú államosítása előtt történt, hasonlóra még akkor nem volt példa. Magyarország történetében tehát az első munkás bányaigazgató Petik Kálmán volt.

Borsod megyében a diósgyőri Magyar Állami Vas- és Acélgyár és a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű Rt. tulajdonában levő bányákon kívül sok, szétszórtan települő bánya volt egyéni tőkéstulajdonban. Ezeket gúnyosan „bicska bányáknak" nevezték, azt állítván róluk, hogy csak bicskával folyik bennük a bányászás.

Ezeket a bányákat központosítva, a Miskolcon felállított igazgatóság irányította.

A MÁSZ megalakulásával, a bányák központi irányításával lehetőség nyílott a rentábilis termelés elősegítésére. A gazdaságos kitermelés megszervezése volt az egyik fontos feladat. A másik az, hogy ingadozás nélkül, egyenletesen emelkedjék a kitermelt szén mennyisége.

Az állami kezelésbevételt a bányászok osztatlan helyesléssel fogadták, a bányabárók uralmának megszüntetése általános lelkesedést váltott ki. Érthető volt azonban, hogy azok a nehéz körülmények, amelyek között a bányászok a széncsatát vívták, időnként és helyenként bonyodalmakat okoztak, sztrájkhangulatot keltettek. A bányászszakszervezet vezetői: Zgyerka, Pothornyik, Maurics elvtársak járták a bányavidékeket, és sok esetben nagy bátorság kellett hozzá, hogy az elégedetlenkedő csoportokat — amelyeket gyakran demokráciaellenes erők izgattak fel — meggyőzzék arról, hogy a kétségtelenül nagyon nehéz körülmények ellenére a termelést folytatni kell. A helyi szakszervezetek a bányászok ellátása mellett az eredményes széncsata biztosítását tekintették főfeladatuknak.

A bányák műszaki vezetőinek korántsem tetszett az állami kezelésbevétel. Ez a réteg szorosan összeforrott a tőkésekkel.

A maga területén minden bányamérnök diktátor volt. A bányamérnökök között az állami kezelésbevétel idején csak egyetlen kommunista volt, Jámbor elvtárs, a Bánvölgyi bánya főmérnöke. A bányák műszaki értelmisége kezdetben az államosítást nem tekintette véglegesnek. De a reakció visszaszorítása a politikai élet porondján, a baloldali erők pozíciójának megszilárdulása, a MÁSZ sikerei következtében a műszaki értelmiség reálisabban ítélte meg a helyzetet. Több bányamérnök belépett a kommunista pártba. Időnként műszaki megbeszélésre hívta egybe a MÁSZ vezetősége a bányák vezetőit, ahol megtárgyalták a termelés fokozásának és gazdaságosságának kérdését. Lassan-lassan felengedett a feszültség a bányászok és a mérnökök között. A szakszervezet és a vezető pozícióba emelt bányász káderek olyan irányba igyekeztek befolyásolni a bányászokat, hogy a műszaki értelmiséget az eredményes és biztonságos munka szempontjából nélkülözhetetlen segítőtársaknak tekintsék.

A forint bevezetése után a reakció azonnal támadásba kezdett a stabil pénz ellen. Fontos élelmiszerekből hiányt idéztek elő. Emiatt a bányászok között elégedetlenség keletkezett, amit a jobboldali szociáldemokraták még szítottak. A salgótarjáni piacról is eltűnt a krumpli; tiltakozásul egyes bányákban leállt a munka. A sztrájk talán egy napig tartott. Ezt követően nagygyűlést rendezett a párt Bocsárlapujtőn (ma Karancslapujtő), ahol leleplezték a zavarkeltőket.

Az 1947. évi országgyűlési választások előkészítése során a bányász szervező bizottság és a MÁSZ kommunista aktívája nagy munkát végzett. Volt olyan vasárnap, hogy három gyűlésen is részt vett egy-egy előadó. Hárman-négyen indultunk el egy autóval, hogy különböző bányászközségekben tartsunk gyűléseket. Mindenhol volt helyi szónok is. Én legtöbbször Nógrád megyében jártam, ahol sok segítséget nyújtott Havrán István, a kisterenyei párttitkár. Nógrádban a választási gyűlések valóságos népünnepélyek voltak. Vizsláson, Kazáron bállal végződtek; az asszonyok, lányok gyönyörű népviseletbe öltöztek. Sok nógrádi községben a választók 100%-a a kommunista pártra szavazott. Kiderült, hogy Kazáron még a választási bizottság szociáldemokrata tagjai is a kommunista pártra szavaztak. Pedig a Szociáldemokrata Párt sem maradt tétlen. Mindent elkövetett, hogy a kommunisták pozícióját megingassa a bányászok között. Gyakran találkoztunk agitációs brigádjaikkal, amelyek teherautókkal járták a bányászlakta helységeket.

A bányavidékeken a bányászok sok leleménnyel igyekeztek a lakosságot a kommunista párt mellé állítani. Dorogon és környékén a pap-

ságnak elég nagy befolyása volt a lakosságra, de a kommunisták be tudták bizonyítani, hogy a nép érdekeinek igaz képviselői.

Pilisszentiván község templomtornya például nagyon rossz állapotban volt. A pap a kommunista párthoz fordult segítségért. A dorogi bányászok kijavították a torony bádogtetejét, és az egészet — más festék nem lévén — szép vörösre befestették. Aki a pilisvörösvári úton végigkocsizott, annak szeme nem kerülhette el a szentiváni templomnak a völgyből felmeredő cinóbervörös tornyát. A választások előtt a pap szentbeszédben hívta fel a lakosságot, hogy a kommunistákra szavazzanak.

Amikor meg Mogyorósbányára mentünk, láttuk, hogy az MNDSZ gyűlését a plébános vezeti. Megtudtuk, hogy a vezetőséget is ő jelölte ki. Hozzáláttunk, hogy kivonjuk az asszonyokat a papok befolyása alól. Többek között a helyi pártszervezet és a tokodiak meghirdettek egy budapesti kirándulást. Sok asszony jelentkezett. Mi a MÁSZ-tól három teherautót küldtünk ki értük. Jó programot állítottunk össze, még a Vidám Parkba is elvittük őket. Nagyon tetszett a mogyorósbányai asszonyoknak ez a nap, ilyen élményben még nem volt részük. Hazafelé menet már vígan énekelték a mozgalmi dalokat. A választások után megindult egy politikai akció, amely a kommunista párt elszigetelésére irányult, ezt a munkásegységet ellenző jobboldali szociáldemokraták is támogatták. Ennek hatása a MÁSZ-on belül is jelentkezett. Bán Antal, az iparügyi miniszter, vizsgálatot rendelt el, mondván, a tatabányai kommunisták a környék községei részére különböző munkákat végeztek el, és ehhez a bánya anyagát használták fel; a megmunkálást a műhely gépein végezték, és autót is igénybe vettek. Utasítást kaptam az ügy kivizsgálására. Nem volt ez könnyű feladat, mert az elvtársak valóban kijártak a falvakba, és megjavították a parasztok szivattyús kútjait, mezőgazdasági gépeit, meg amit csak tudtak. Amit a helyszínen nem lehetett megjavítani, azt elvitték, és műszak után a gépműhelyben hozták rendbe. Esetenként hulladékanyagot is felhasználtak. Ez a munka a munkás-paraszt szövetség érdekében folyt, és a parasztságot, elsősorban a leggyengébben felszerelt újgazdákat segítette. Az ügy tisztázásával foglalkozott Timmer József, aki MADISZ-titkár volt Tatabányán, és a gépműhelyben dolgozott mint esztergályos. Ő olyan dokumentumokat keresett elő, amelyekből kitűnt, hogy a helyi Szociáldemokrata Párt sokszor vett igénybe saját célra, agitációs kampányokra üzemi autókat. Tárgyilagos jegyzőkönyvet készítettünk, amelynek alapján Bánnak fegyelmit kellett volna indítani a saját pártjához tartozók ellen is.

A földcsuszamlás — a szociáldemokraták tömeges átállása a kommunista pártba — előtt még egy nagy ütközet folyt le a két párt hívei között. 1947 végén a jobboldali szociáldemokraták kierőszakolták az üzemi bizottságok újraválasztását abban a reményben, hogy megszerzik a többséget, és a hegemóniát magukhoz ragadják az üzemekben. Másik céljuk az volt, hogy a választási harccal ellentétet szítsanak a munkásságon belül, és megingassák a munkásegységet, a népi demokratikus fejlődés alapját.

A harcra felkészültek a bányák kommunista pártszervezetei, a kommunista üzemi bizottsági tagok, és minden aknára kidolgozták a taktikát.

Ismeretes, hogy a választási eredmények nem feleltek meg a szociáldemokrata reményeknek; kommunista többség alakult ki a vezető üzemekben. Így történt azokban a bányákban is, ahol megejtették a választásokat. Az eredmény láttán a szociáldemokrata vezetők tárgyalást kezdeményeztek, és visszavonták a választásokra vonatkozó követelésüket. Leállt az üzemi bizottsági választás. A kommunista párt kiadta az utasítást, hogy mindenhol paritásos bizottságokat kell szervezni, és ahol többségben vannak a kommunisták, a fölös helyeket át kell adni a Szociáldemokrata Pártnak. Így kívánta ezt a munkásegység-politika. A dolog azonban nem ment simán. A bányászok ellenálltak. Tatabányán szociáldemokrata többségű aknákban is kommunista jelölteket választottak a bányászok, és a megszerzett pozíciókról nem akartak lemondani. Nagyon sok vita és meggyőző érvelés után csak 1948 elején adták át a tatabányaiak ezeket a helyeket és alakították meg a paritásos üzemi bizottságot.

Az üzemi bizottságokban és a szakszervezetekben a kommunista és szociáldemokrata funkcionáriusok a munkásegység szellemében, egyetértésben dolgoztak. Az államosítás sikerét szívügyének tekintette minden bányász, akármelyik párthoz tartozott. Összekapcsolta őket a bányabárók ellen vívott közös harc emléke. De szabotázsakciókra is sor került, például Borsodban a farkaslyuki bánya korábban a Rimamurányié volt, és szenét az Ózdi Vasművek használta fel. Vasút is csak a vasgyáron át vezetett a bányához. Mint már említettem, technikai felszerelésekben akkor igen szegényesen álltak a bányák. A termelés előmozdítására egy helyreállított kaparószalagot küldtek Farkaslyukra. A szállítást az ózdi gyáron át kellett lebonyolítani, és a vagont ide-oda tologatták a gyár vágányain addig, míg végül besorolták az ócskavas szállítmányok közé,

s a kaparószalag az acélolvasztó kemencébe került. Bizony megsirattuk akkor a nagy kincset érő kaparószalagot. Bár több ilyen szabotázs jellegű esemény történt, a termelés mégis növekedett.

A jobboldali szociáldemokraták és a reakció reményei meghiúsultak. Zavarkeltési kísérleteik nem érték el céljukat. Az államosítás meghozta eredményét.

Úgy emlékszem, 1948 elejére napi 3000 vagon szenet termeltek; ez nagy emelkedés volt az államosítás előtti kb. 1500—2000 vagon között ingadozó mennyiséggel szemben.

1948 márciusában, az ipar államosítása után, a szénbányák igazgatási rendszere megváltozott. Az Iparügyi Minisztériumban létrejött a Szénbányászati Igazgatóság, és a bányák területenként: tatabányai, nógrádi, borsodi, közép-dunántúli, dél-dunántúli bányák címen önálló vállalatok lettek.

APRÓ ANTAL

(SZEGED, 1913. FEBRUÁR 8. —)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának tagja, 1971-től az országgyűlés, és a Magyar—Szovjet Baráti Társaság elnöke. Építőmunkás volt. 1929 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1931 óta tagja a Kommunista Pártnak. A harmincas években a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének egyik vezetőségi tagja, 1945-ig. Az illegálisan végzett pártmunka miatt hét esetben hosszabb-rövidebb ideig volt fegyházban, illetve internálva. 1944-ben részt vett a párt újjászervezésében, tagja volt a párt Központi Bizottságának. 1946-tól tagja a Politikai Bizottságnak. 1945—1948-ig az MKP KB tömegszervezeti osztályának vezetője. 1948—1951 között a Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkára, majd építőanyagipari miniszter. 1953—1956-ig a Minisztertanács elnökhelyettese. 1945 óta országgyűlési képviselő. 1956—1957-ben a Hazafias Népfront elnöke. Az 1956-os októberi ellenforradalom után részt vett a párt újjászervezésében. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásakor iparügyi miniszter. 1958-tól 1971-ig a Minisztertanács elnökének helyettese, illetve 1958-tól 1961-ig első helyettese volt. 1956-tól 1971-ig a kormány Gazdasági Bizottságának tagja, 1956—1961 között pedig a Gazdasági Bizottság elnöke. 1959—1971 között a kormány Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Bizottságának elnöke. Ugyanezen időben Magyarország állandó képviselője a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában, a KGST-ben. Megalakulásától tagja az MSZMP Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának.

1948. március 25-én a vasasok sok politikai vihart látott székházában egyszerű munkásokat, párt- és szakszervezeti funkcionáriusokat hívtak meg. A terem zsúfolásig megtelt. Amíg a gyűlés el nem kezdődött, nagy volt a zaj, mindenki kérdezgette az ismerősétől: „vajon miért hívtak össze bennünket?" Találgatták, miért nem közölték velük az ülés napirendjét, az előadó nevét. Azt már mindenki érezte, hogy valamilyen rendkívüli politikai kérdésről lesz szó, hiszen a legkülönbözőbb üzemek, szakmák, szervezetek vezetői voltak jelen. Azt viszont azokban a percekben senki sem gondolta a meghívottak közül, hogy ezen a napon nagy történelmi eseménynek lesznek tanúi, a magyar munkásosztály újabb győzelmének részesei.

Pontban négy órakor megérkeztek a kormány tagjai és a koalíciós pártok vezetői. A feszült csendben szólásra emelkedett Szakasits Árpád, és a következőket mondta:

„Azért hívtuk össze ezt az értekezletet, hogy rendkívül nagy jelentőségű kormányintézkedésekről tájékoztassuk önöket. Sokszor vetették fel a dolgozók, vajon maguknak építenek-e? Mi mindig azt mondtuk: »építsetek, mert magatoknak építetek«. A két munkáspárt egyesülése lehetővé tette ennek megvalósítását. A mai minisztertanácson elhatározták mindazon üzemek államosítását, amelyek 100 munkásnál többet foglalkoztatnak..."

A bejelentés után egy pillanatig néma csend ülte meg a termet, azután a meglepetésből felocsúdott emberek felugráltak a helyükről, kalapjukat lengették, éltették a kormányt. Hirtelen újra csend lett, majd rázendítettek az „Internacionálé"-ra. Így számolt be a „Szabad Nép"-ben az akkori krónikás e nevezetes napról.

A rövid, de nagyon lelkes, meggyőző beszédek után az új munkásigazgatók letették az esküt. És a néhány órával ezelőtt ideérkezettek most mint a kormány megbízottai, kinevezett vállalati vezetők hagyták

el a vasasok székházát. Másnap pedig már mindenki elfoglalta új posztját, átvette az üzem vezetését.

Sorsdöntő volt az államosítás az ország további szociális átalakulása szempontjából. A 100 munkásnál többet foglalkoztató üzemek államosítását megelőzte 1946. január 1-én a bányák, 1947 októberében a bankok állami kezelésbevétele. Az 1948. március 25-i államosítás mintegy 600 üzemet és csaknem 200 000 munkavállalót érintett.

Az államosítással újabb győzelmet aratott munkásosztályunk. A történelem is igazságot szolgáltatott az üzemek, vállalatok dolgozói számára, akik nagy áldozatokat hoztak a felszabadulás után az ország talpra állításáért, amikor az infláció nehéz körülményei között a háborús romokból kaparták ki a gépeket, állították helyre az üzemeket, s a legnagyobb nélkülözések közepette újra megindították az ipari termelést.

Hogy az akkori eseményeket helyesen ítéljük meg, látnunk kell az összefüggést az 1947 augusztusában elkezdett első hároméves terv és az üzemek államosítása között. Az 1948-ban végrehajtott széles körű államosítás biztonságot teremtett a gazdasági élet továbbfejlesztéséhez és a tervgazdálkodás kiszélesítéséhez.

Majdnem három év telt el már ekkor a felszabadulás óta, s mind szélesebb körben mutatkozott meg, hogy az üzemek, vállalatok jelentős részében a kapacitás nincs kihasználva. Az ország gazdasági talpra állításához pedig növekvő termelésre volt szükség. A nagyüzemek egész sora egyre nagyobb veszteséggel dolgozott; a vállalatok tulajdonosai tőkéjüket mind több esetben kivonták a termelésből; jelentős állami kölcsönöket vettek fel, lényegében eladósították a vállalatokat. Nemegyszer megtörtént az is, hogy jelentős vállalati értékeket csempésztek ki az országból. Ugyanakkor az előző években államosított bányák és más nagyvállalatok — amelyek munkásvezetés és ellenőrzés alatt dolgoztak — már mind gazdaságosabban termeltek, s jelentős mértékben közreműködtek az ország gazdasági talpra állításában, a háborús károk megszüntetésében, a stabilizáció erősítésében. A kormány nem nézhette tétlenül a sok kedvezőtlen jelenséget. Mind többször merült fel az első népgazdasági tervek elkészítése során, hogy az államosítást szélesebb körre is ki kell terjeszteni, mert csak így lehet biztosítani a forint védelmét, a hároméves terv célkitűzéseinek megvalósítását, az ország lakosságának jobb áruellátását.

Az államosítási program előkészítésekor a mi pártunk, a kommunista párt, figyelembe vette a politikai erőviszonyokat, a koalíciós kormány-

zást, de növelte belpolitikai erőnket az is, hogy akkor már napirenden volt a munkásosztály egységének helyreállítása, a két munkáspárt egyesítésének kérdése. Az államosítást mindenekelőtt a koalíciós pártok támogatták. A Magyar Kommunista Párt számos javaslatot tett, nagy erőfeszítést fejtett ki azért, hogy megszilárduljanak nagy reformjaink, legelsősorban a földreform, hogy eredményesen folytassuk a hároméves terv megvalósítását és megvédjük a forintot. Az egész országban — falun, városon — nagyarányú munkaaktivitás bontakozott ki. Építettük új hídjainkat; helyreállítottuk a közlekedést, a lerombolt üzemeket; javult az ország lakosságának áruellátása, munka- és életkörülményei.

De jelentkeztek gondok is. Mindjobban éreztük a kapitalista világ bojkottját, amelyet az Egyesült Államok nyomására a tőkésországok gyakoroltak ránk, többek között a Marshall-terv végrehajtása során. Az ő elképzelésük ugyanis az volt, hogy Magyarországot és a többi szocialista országot gazdaságilag kell elszigetelni, és így megbukik a rendszer.

Köztudomású, hogy ez a számításuk nem vált be. Az ún. embargópolitika siettette a szocialista országok gazdasági összefogását, később pedig a KGST megalakulását.

Bár a reakció állandóan támadott bennünket, az ország demokratikus fejlődésében ekkor már létrejöttek azok a politikai feltételek, amelyek lehetővé tették, hogy a márciusi államosítást eredményesen végrehajtsuk. A nemzetközi helyzet pedig — mint említettem — kényszerített bennünket. Az üzemek széles körű államosítására azért is szükség volt, mert meg kellett akadályozni a tőkések spekulációját, hogy ne bénítsák meg az üzemek, vállalatok termelőapparátusát, amelynek következménye egy széles körű munkanélküliség lett volna.

Rövid évek alatt, a győzelmesen megvívott politikai és gazdasági csaták eredményeként, legtöbb iparágban új termelési sikerek születtek, széles körű munkaverseny bontakozott ki, amelyben nagy munkástömegek vettek részt. Megváltozott az ország politikai és gazdasági helyzete. De továbbra is eldöntésre várt a munkásosztály, a párt számára a legfőbb kérdés: a hatalom kérdése, hogy ki kit győz le, ki kit szorít ki a hatalomból.

A párt a hatalom átvételére tanította és készítette elő a munkásosztályt. Ennek a sorsdöntő harcnak fontos állomása volt az ipar szocialista alapokra való helyezése: az államosítás. Garancia volt ez arra is, hogy az 1947-ben elkezdett tervgazdálkodást eredményesen tudjuk folytatni.

Az üzemeknek, a bányáknak, a bankoknak állami kezelésbevétele, a munkásosztály legjobbjainak vezető posztokra való állítása nagyban elősegítette a munkásosztály egységének kialakulását is.

Később a két munkáspárt egyesülése már lezárhatott egy történelmi korszakot, a hatalomért, a kizsákmányolás megszüntetéséért folytatott harc korszakát.

A fentiekből kitűnik, hogy idehaza adva voltak a politikai és gazdasági feltételek ahhoz, hogy az államosítást végrehajtsuk, a nemzetközi helyzet pedig rákényszerített bennünket arra, hogy belső erőinket jobban egyesítsük.

A koalícióban levő pártok támogatták a kommunista pártnak az államosításra vonatkozó javaslatát. De sokféle aggodalom is hangzott el vele szemben. Egyesek attól tartottak, hogy visszaesik a vállalkozási kedv, lelassul a tőkeképződés; mások azt mondták, hogy az államosítással újabb terheket veszünk magunkra. Voltak olyan jó szándékú politikusok is, akik ha azonnal nem is értettek egyet a mi célkitűzéseinkkel, azt ajánlották, hogy valamiféle hosszú távú programot készítsünk. Bár elismerték, hogy a bányák és néhány nagyüzem államosítása máris jelentős eredményeket hozott, de az üzemek ilyen széles körű államosításától féltek. Az országgyűlés tárgyalásán számosan ellenezték és nem szavazták meg a további államosítást. A legnagyobb parlamenti csatáink közé tartoznak az erről szóló törvényjavaslatok vitái, tárgyalásai. Emlékszem, hogy Barankovics István a Demokrata Néppárt részéről hosszú beszédben fejtegette, hogy miért nem ért egyet a javaslattal; nem is szavazta meg a benyújtott törvényt. Különösen kifogásolták egyesek a gyorsított eljárás végrehajtását. Barankovics türelmesebb programot javasolt, követendő útnak pedig valamiféle „evangéliumi szocializmust" ajánlott. Ugyanakkor elviselhetőnek, s a keresztényi világnézetével összeegyeztethetőnek tartotta, hogy a magyar állam továbbra is finanszírozza a tőkésvállalatokat, amelyeknél, mint már előbb említettem, rengeteg visszaélés történt. A javaslat ellenzői határozottan megmondták, hogy nem éreznek bizalmat a kormány iránt. Nem tudják, hogy hol akar megállni államosítási szándékaival. A javaslat ellenzői nem akarták tudomásul venni, hogy az egész újjáépítés lelassul, az ipari fejlődés lassúsága visszahat a mezőgazdaságra, az életszínvonalra, a népi hatalom egész fejlődésére. Számunkra, kommunisták számára, akik az egész dolgozó nép érdekeit képviseltük, létkérdés volt megalapozni a jövőt, a szocialista fejlődést; válságoktól, a tőkés spekuláció okozta meg-

rázkódtatásoktól mentessé kell tenni gazdasági életünket. Az ellenzéki felszólalók sokszor hangsúlyozták a parlamentben, hogy szükség van továbbra is a gyárosok szakképzettségére, mozgékonyságára, személyi összeköttetésére, „áldozatkészségükre". Nem kell külön aláhúznom, hogy ez a hang számos esetben az államosításban érdekelt tőkés vállalkozók, a volt kizsákmányoló osztály képviselőinek hangja volt. Sokfajta rémhírt terjesztettek ebben az időben, például azt, hogy a munkások nem tudják majd vezetni a gyárakat, csökkennek a bérek és fokozódik a munkanélküliség.

Az ellenzék részéről még olyan szónok is akadt, mint Matheovits Ferenc (a Demokrata Néppárt képviselője), aki azt fejtegette, hogy a munkások nagyobb védelmet kapnak a magánvállalkozásnál, mint az államosított vállalatnál. Infláció esetén — mondotta — a magánvállalkozó inkább eladja értékeit, hogy kifizethesse a munkabért, de mit adhat el ilyenkor az állam. Nos, ilyen és ehhez hasonló aggodalmakat hangoztattak egyes „honatyák".

A legnagyobb vihart mégis Slachta Margit képviselő felszólalása keltette, aki már az első nap jelentkezett ugyan szólásra, de az elnök felszólításakor kiderült, hogy az ülésen nem jelent meg. Másnap kért újra szót, s a leghatározottabban fellépett a törvényjavaslat ellen, védve a tőkés magántulajdon szentségét. „A törvényjavaslat nem kelt az emberben megnyugtató érzést" — mondta Slachta. „Lerohanják a vállalatokat, és az állami tulajdonbavétel hirtelen pénzszerzés" — mondotta. Óriási zajt, tiltakozást váltottak ki Slachta rágalmazó szavai, aki végül is azzal fejezte be a beszédét, hogy „azért akarják a vállalatok éléről elmozdítani a tulajdonosokat, hogy oda saját pártembereiket helyezzék kulcspozícióba. 600 kulcspozícióra van szüksége a pártoknak".

Ami a kulcspozíciókat illeti, vagyis hogy mi a tőkés tulajdonosok helyett a munkásokat, műszakiakat neveztük ki az új vállalatok vezetőinek, igaza volt Slachtának. Az új vállalatvezetők, akiket a kormány kijelölt, 96%-ban ugyanabba az üzembe kerültek vissza vezetőnek, ahol addig mint beosztottak dolgoztak.

*

A tőkések és szekértolóik teli szájjal híresztelték: „Az államosítás az állampénztár csődjéhez vezet, mert tőkések nélkül a munkások nem tudják vezetni a gyárakat..." Azt mondták, hogy „az új vállalatvezetők, a munkásigazgatók nem értenek a gazdaság irányításához. Erre a fel-

adatra születni kell...” „Veszteségesek, ráfizetésesek lesznek az állami üzemek, s ez felborítja az államháztartás pénzügyi egyensúlyát.”

A statisztika számadatai bizonyítják, mennyire alaptalanok és rosszindulatúak voltak a tőkések jóslatai. Elméleteikből, fejtegetéseikből kihagyták a legfontosabb tényezőt, a dolgozó embereket! Nem számoltak azzal, mekkora erőt, öntudatot önt beléjük és lelkesedés tölti el őket, hogy övék lett a gyár, hogy az alkotó munka termékei és eredményei a dolgozó nép javát szolgálják. Ez az erő, a tömegek alkotó ereje, már addig is csodákat művelt. A felszabadulás után három esztendővel, az államosítás évében, 1948-ban sikerült a háború előtti ipari termelési szintet túlhaladni, amihez az első világháború után a kapitalistáknak, az ún. „történelmi osztályoknak” tíz évre volt szükségük. A jó munka nyomán a dolgozók életszínvonala is gyorsan emelkedett a háború utáni nyomorúságos évek után.

„Tiéd az ország, magadnak építed” — ez volt a párt egyik fő jelszava. A növekvő munkásöntudat és az államosítás bőven buzgó új forrásokat fakasztott. Az alábbi adatok tanúskodnak arról, hogyan „zuhant” a termelés az államosítás után.

A gyáripari termelés indexe a vállalati teljes termelés alapján 1968-ban az 1948-as 861%-a volt; tehát 20 év alatt mintegy 8,5-szeresére emelkedett. Az állami ipar 1948-ban 430 000, 1968-ban már 1 470 000 főt foglalkoztatott; a létszám tehát 20 év alatt csaknem 3,5-szeresére emelkedett.

A magyar munkások és a néppel együtt haladó, a népért dolgozó műszakiak bebizonyították, hogy tőkések nélkül lehet — s csak tőkések nélkül lehet — a nép javára alkotni. 1948 után kezdődött el egy csomó olyan új termék előállítása, amilyet addig még Magyarországon nem gyártottak. Hogy csak néhányat említsek közülük: gabonaaratógépek, dömper, farmotoros autóbusz, trolibusz, háztartási villamos mosógép, 450 lóerős személyszállító hajó, 50 tonnás úszódaru, elektronikus és atomfizikai mérőműszerek, Diesel-motorvonat stb. Új ipari üzemek egész sorát építettük az ország különböző részeiben. Gondoljunk a Dunai Vasműre, a Dunamenti Hőerőműre, az Almásfüzítői Timföldgyárra, a Csepeli Csőgyárra, a Tiszai és a Borsodi Vegyi Kombinátra, a Székesfehérvári Könnyűfémműre, a Dunai Cement- és Mészműre, a November 7. Hőerőműre, számos új gépipari és könnyűipari, textil- és élelmiszeripari üzemre, sok-sok új nagy létesítményünkre, üzemi rekonstrukciókra, amelyek mind a szocialista gazdálkodás fölényét bizonyítják a régi kapitalista gazdálkodással szemben.

Beszélni kell arról is, hogyan támadta az ország iparosítását az ellenforradalomba torkolló revizionizmus. Kétségtelen, hogy az iparosítási program végrehajtásában, az első ötéves tervben voltak hibák, de ezeket a vezetők hibáján kívül egyrészt nem utolsósorban az akkori igen feszült nemzetközi helyzet figyelembevételével kell értékelni, másrészt pedig határozottan és egyértelműen kell leszögezni, hogy nem maga az iparosítás ténye volt a hiba — nem lehet „túlzott iparosításról" beszélni. A hiba abban rejlett, hogy akkor a párt- és kormányvezetők az iparosítást erőinket meghaladó módon túlságosan rövid idő alatt, a realitást meghaladó ütemben akarták végrehajtani, és elhanyagolták a dolgozók életszínvonalának rendszeres emelését. Azért kell erről így nyíltan, világosan beszélni, mert a realitások alapján nyugvó ütemnek megfelelő iparosításról természetesen a továbbiakban sem mondhatunk le. A magyar nép legnagyobb történelmi alakjainak eszméit ezzel váltja valóra népi demokráciánk. Kossuth Lajos annak idején az iparosítással kapcsolatban azt írta, hogy „...nemzet, amely csupán földművelést űz, félkezű óriás...", és megállapította, hogy „...az ipar fejlesztése hazánkban a legsürgetőbb, legégetőbb szükségletek közé tartozik, mégpedig nemcsak általában a közjólét, hanem különösen a mezőgazdaság érdekében is". Még igazabbak ezek a megállapítások ma, a rohamosan fejlődő technika korszakában. A mezőgazdaságnak mind több ipari termékre (gép, üzemanyag, műtrágya, növényvédőszer stb.) van szüksége, hogy többet tudjon termelni a közfogyasztás céljaira, a nép javára. Mindennapi életünk egyre növekvő, más irányú igényeit is csupán akkor tudjuk kielégíteni, ha iparunk fejlődése lépést tart ezekkel az igényekkel.

Elsősorban az iparosítás tette lehetővé a nemzeti jövedelem emelését, az életszínvonal növelésének egyetlen szilárd alapját. Az iparosításnak köszönhető, hogy a már említett mértékben nőtt a foglalkoztatott dolgozók száma, s megszüntettük hazánkban a becsületes dolgozó emberek életének átkát: a munkanélküliséget. Ésszerűen iparosítanunk kell továbbra is, hogy gondoskodhassunk a lakosság — benne a felnövő ifjúság — foglalkoztatásáról.

A revizionisták a szocialista iparosítás és különösen a nehézipar fejlesztése ellen azzal is érveltek, hogy „nem felel meg hazai adottságainknak". Egyik hangzatos jelszavuk volt, hogy egyre inkább azért importálunk, hogy legyen mit exportálnunk a további import biztosítására. Az ipar szerkezetében valóban voltak súlyos hiányosságok, de a szocialista

építés ellen támadó revizionisták arról hallgattak, hogy a technika, a nemzetközi áruforgalom mai fokán jóformán egyetlen olyan ország sincs, amely ne importálna különböző, odahaza egyáltalán nem, vagy csak kis mennyiségben rendelkezésre álló anyagokat, félkész árukat, hogy azután minél több szellemi munka befektetésével exportálja őket.

Az államosítás óta eltelt idő bebizonyította, hogy üzemeinkben tízezrével vannak kiváló munkások és műszakiak, régiek és újak egyaránt, hiszen a termelési eredmények az ő kezük és agyuk munkáját dícsérik. Ezek a kiváló emberek a mindennapos munka, az ún. „szürke hétköznapok" hősei.

Nem túlzás azt mondani, hogy ezt a nagy társadalmi reformot, ezt a nagyszerű forradalmi átalakulást lényegében nagy szervezettséggel, hozzáértéssel, fegyveres harc nélkül hajtottuk végre. A magyar munkásokkal és a dolgozó néppel együtt haladó műszaki értelmiség a vállalatok élén rövid időn belül bebizonyította a kétkedőknek és ellenfeleinknek, hogy tőkések nélkül is lehet vezetni a vállalatokat.

A magyar szocialista forradalom fejlődésében fontos szakasz volt a 30 évvel ezelőtti államosítás. Ekkor ment végbe alapvetően az iparban a kizsákmányoló osztály szétverése, az alapvető termelési eszközeink magántulajdonból társadalmi tulajdonba vétele. Ez egyúttal újabb százezrek számára biztosította a felszabadulást a tőkés kizsákmányolás alól. Az ország fejlődése szempontjából pedig azt jelentette, hogy széles alapokon megindult a szocialista iparosodás, amely feltétele volt a nemzeti jövedelem emelésének, a dolgozók életszínvonala és munkakörülményei nagyarányú javításának.

Az említett körülmények, a dolgozó tömegek aktív részvételével végrehajtott nagy társadalmi, gazdasági reformok elősegítették, hogy hazánkban a népi demokratikus forradalom viszonylag gyorsan és eredményesen fejlődött. A megváltozott viszonyokat jól fejezte ki az a híres jelszó, hogy „nem a tőkéseknek, hanem a népnek építjük az országot".

DR. CSENDES KÁROLY

(BUDAPEST, 1916. SZEPTEMBER 25. —)

A legfőbb ügyész helyettese. Iskoláit részben vidéken, részben pedig Budapesten végezte. 1958-ban szerzett diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karán. Eredeti foglalkozása fogtechnikus. 1933-ban kapcsolódott be a munkásmozgalomba, a VII. kerületi MSZDP ifjúsági csoportjába. 1934-től részt vett a KIMSZ, majd az illegális Kommunista Párt tevékenységében. Többször volt letartóztatva, 1942-ben a függetlenségi mozgalomban való részvételéért egy év és kéthónapi börtönbüntetésre ítélték. 1944-ben a németek a buchenwaldi koncentrációs táborba hurcolták, ahonnan 1945 májusában, a tábor felszabadulása után tért haza.

Először a budapesti MADISZ-ban dolgozott, majd az MKP KV káderosztályán. 1952—1954-ig a pártfőiskolán tanult, majd 1954 augusztusától az Igazságügyminisztériumban főosztályvezető volt. 1960. június 15-én nevezték ki a legfőbb ügyész helyettesének. Tagja a Budapesti Pártbizottságnak és a Jogászszövetség elnökségének; elnöke a Közalkalmazottak Szakszervezetének.

EZ IS AZ ÁLLAMOSÍTÁSHOZ TARTOZIK

Az 1948. március 25-i államosítás forradalmi utunk egyik jelentős eseménye volt. Az idő múlása egyre jobban elmossa a részletekbe menő emlékezést, és csökkenti azoknak a harcosoknak a számát is, akik előkészítették, végrehajtották, s ha kellett mindent feláldozva védelmezték is a munkáshatalom e nagyszerű tettét.

Azoknak, akik aktív résztvevői voltak ennek az akciónak, egész életükre szóló megelégedettséget, büszkeséget adott, újabb és újabb győztes csatákra ösztönözte őket, és nehezebbé tette számukra az elkövetett hibák és tévedések elviselését, hiszen mindezzel veszélyeztették életük e nagy művét is.

Az utódokat — a mai vezetők egy részét — viszont, akik akkor még fiatalok voltak, az emlékezés segíti, hogy még jobban megbecsüljék, védjék, gyarapítsák azokat a műhelyeket, üzemeket, gyárakat, amelyeket szüleik vettek el a tőkésektől. Számukra az jelentheti a legnagyobb megelégedést, ha ezeket korszerűsíthetik, ha az ott dolgozó munkások számára olyanná formálják, hogy azok sajátjuknak tekintsék.

A felszabadulás után — az osztályharc eredményeképpen — a dolgozó nép fokozatosan hódította meg a legfontosabb társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális pozíciókat. Ez időben én az MDP KV káderosztályán dolgoztam, és a mi feladatunk volt a személyi feltételeket biztosítani az újabb és újabb honfoglaláshoz, mint például a bankok, a bányák és nagyüzemek kisajátítása, az állam és egyház közötti megállapodás realizálása, az iskolák államosítása, a szocialista diplomácia alapjainak lerakása, az új értelmiség egy fontos rétegének, a szovjet ösztöndíjasoknak a kiküldése, a szocialista kereskedelem vezérkarának kiválogatása stb.

A szocialista társadalmat építő folyamatnak egyik jelentős mozzanata volt az 1948-as államosítás. Az államosítandó üzemek vezetőinek kivá-

logatása ugyancsak az MDP KV káderosztályának volt a feladata. Az új igazgatók kiválasztását a budapesti és megyei pártbizottságokkal, a szakszervezetekkel, valamint az államapparátus vezető kommunistáival együtt végeztük.

Lehet, hogy egyesekben felmerül ma a kérdés: ezt a tipikusan állami feladatot miért nem bízták az állami szervekre? A válasz egyszerű: az akkori koalíciós világban, amikor az államapparátus felső vezetésében még ott voltak a tőkések képviselői vagy a velük szimpatizáló tisztviselők, a párt tudta, hogy ha a tőkések tudomást szereznek a tervről, az előkészítés első percétől hozzálátnak minden mozgatható érték kicsempészéséhez, az üzleti könyvek megsemmisítéséhez, különböző szabotázsakciók lebonyolításához, hogy a gyárakat üzemképtelenné tegyék.

Fontos célkitűzés volt, hogy az államosításkor a gyárakban minden érték ott maradjon: az üzleti könyvek eredeti állapotban, a páncélszekrényben őrzött iratok és a pénz az új vezetők kezébe kerüljenek, hogy biztosítani tudjuk a termelés folyamatosságát s a munkások fizetését.

A legteljesebb titoktartást csakis úgy lehetett biztosítani, ha a párton belül készítik elő az államosítás politikai, szervezeti, jogi, pénzügyi és személyi feltételeit. Az eljárás helyességét a gyakorlat teljes mértékben bizonyította.

Az a nagy megtiszteltetés ért, hogy — mint egyszerű pártfunkcionárius — én is részt vehettem ennek a történelmi jelentőségű eseménynek az előkészítésében és végrehajtásában. Miután éveken át együtt dolgoztam a szakszervezetek kommunista vezetőivel, pártom azzal bízott meg, hogy az egyes szakmák szakszervezeti vezetőivel közösen állítsam össze azoknak az üzemi és szakszervezeti funkcionáriusoknak, munkásoknak, művezetőknek, mérnököknek a névsorát, akik majd az államosított vállalatok élére kerülnek.

Amikor Szőnyi Tibor, a káderosztály vezetője elmondotta, mi a feladatom, boldog és büszke voltam. Úgy éreztem, életem eddigi legnagyobb politikai tettét hajtom végre. Lelkemre kötötte: az előkészítést a legnagyobb titokban kell végezni, mert fontos politikai és gazdasági érdekek fűződnek ahhoz, hogy az államosítás váratlanul érje a tőkéseket, nehogy időt nyerjenek, hogy vagyonukat — akár csak annak egy részét is — külföldre menekíthessék. Ügyelni kellett arra is, nehogy a reakció politikai támadásba kezdjen, és ezzel megnehezítse az akció sikeres végrehajtását, esetleg csökkentse a munkások várható nagy örömét és a siker feletti elégedettséget.

Szőnyi elvtárs megadta azoknak a vidéki vállalatoknak a listáját, amelyekhez nekem kellett az új vezetőket kiválogatni. A javaslatokat az illetékes szakszervezetek vezetőivel közösen készítettük elő, hiszen a vidéki üzemek többségének helyzetét a szakszervezetekben dolgozó elvtársak ismerték legjobban. Állandó kapcsolatban voltak azokkal az osztályharcban tapasztalatot szerzett szakszervezeti tisztségviselőkkel, akikre minden akció végrehajtásában számítani lehetett.

A feladat végrehajtása egyrészt — az elmondottak szerint — nehéz volt, másrészt megkönnyítette a dolgunkat, hogy a magyar munkásosztálynak — különösen a nagyüzemek dolgozóinak — a felszabadulás első napjától kezdve egyik követelése a tőkésvállalatok államosítása volt. 1945 őszétől kezdve nyilvánvalóvá lett, hogy a politikai helyzet alakulása miatt a tőkéseket az újjáépítés nem nagyon érdekli, azt tehát helyettük a munkásoknak kellett megszervezniük. Ebben az időben a Szakszervezeti Tanácshoz szüntelenül áradtak az üzemek, gyárak dolgozóinak a vállalatok államosítását követelő határozatai. A Szakszervezeti Tanács választmánya megtárgyalta a dolgozók jogos követeléseit, és egy memorandumot fogadtatott el, amely követelte a bankok állami ellenőrzésének bevezetését, az infláció megállítását, a bányák államosítását stb. A memorandumot 1945. november 21-én Kossa Istvánnak, a Szakszervezeti Tanács főtitkárának vezetésével egy 1000 tagú küldöttség átnyújtotta a miniszterelnöknek.

A nagyüzemek és gyárak dolgozóinak szünet nélküli államosítási követelései meggyorsították az általános politikai és társadalmi erjedést. Nekünk akkor azokat, a forradalmi harcokban nevelkedett és megedzett munkásokat kellett megkeresnünk, kiválasztanunk — nem is kis számban —, akik alkalmasak az új történelmi szerepre. Ez könnyű is volt meg nem is. Könnyű volt, mert viszonylag sok munkás emelkedett az átlag fölé, de nehéz is, mert csak utólag lehetett eldönteni, hogy a rendelkezésre állókból jól válogattunk-e, hiszen semmiféle előzetes „vizsgára" — az adott körülmények között — nem volt lehetőség.

A legfontosabb szempontokat vettük figyelembe; harcokban kipróbált, osztályhű, művelt elvtársak kellettek, akiket mint jó szakmunkásokat és becsületes embereket munkahelyükön társaik szerettek, tiszteltek. Mindezek mellett az is fontos volt, hogy egészségesek legyenek, hogy bírják a megfeszített munkát, az éjszakázást.

Hogy kipróbálták-e ezeket az elvtársakat? De még mennyire! Hiszen helyt kellett állniuk a második világháború vérzivataros idején; részt

kellett vállalniuk a háború utáni újjáépítésben, az üzem termelésének beindításában, harcolniuk kellett a tőkések szabotálása ellen, munkástestvéreik ellátásáért, a politikai konszolidációért. Ezekben a harcokban ezek az emberek a legszélesebb nyilvánosság, munkatársaik ezrei előtt vizsgáztak becsülettel. Ennél alaposabb vizsga elé ritkán kerülhet egy-egy forradalmár.

Amikor a kiválasztott szakszervezeti vezetők előtt ismertettem feladatukat, semmiféle további magyarázatra nem volt szükség. Nem egy elvtársnak könnybe lábadt a szeme a meghatottságtól. Tudták, érezték, hogy az államosítással nem kisebb győzelmet készítünk elő a munkásosztály, a dolgozó nép számára, mint amikor 1945-ben a szegényparasztok diadalra vitték ezeréves perüket a földért, a földbirtokosok ellen.

Azokban a válaszokban, ahogy ezek az elvtársak reagáltak a feladattal kapcsolatos tájékoztatóra, már látható volt a siker. Mindenekelőtt felülvizsgálták az államosításra kerülő vállalatok jegyzékét, hogy nem maradt-e ki tévedésből valamelyik. Volt eset, hogy kiegészítették a listát. Utána megállapodtunk az elvtársakkal, hogy kapnak összesen nyolc—tíz napot (és nem többet), szétosztják egymás között az üzemeket, leutaznak a helyszínre, és ott megkeresik az alkalmas személyeket. Az akció titokban tartását nem veszélyeztette a helyszínre utazásuk és a személyek utáni érdeklődésük, hisz ezek a szakszervezeti vezetők állandóan járták az ország üzemeit, ismerték a helybeli dolgozókat, akik természetesnek vették, hogy sűrűn találkoznak velük.

Már az első beszélgetés alkalmával is kaptunk megfelelő személyi javaslatokat, de azokat is újból felül kellett vizsgálni, hiszen időközben egyesek megbetegedhettek, másokról viszont kiderülhetett, hogy nem méltók a bizalomra.

A szakszervezetek vezetői határidőre megtették javaslataikat. Azt hiszem, ilyen fontos feladatot ritkán végeztek el ilyen körülmények között és ennyire rövid idő alatt ilyen jól.

Bár a személyek kiválogatása a sajátos körülmények folytán csak titokban történhetett, az mégsem nélkülözte a demokratikus vonásokat, hiszen az elvtársak széles körben, mai kifejezéssel élve a helyszínen végeztek közvélemény-kutatást, hogy megtalálják azokat az értelmes, tehetséges munkásokat, akikben a dolgozók legjobban bíznak.

Egyenként megvitattuk a megfelelően indokolt javaslatokat, és egy-két kivétellel — amit csakhamar pótoltak — el is fogadtuk. Ezután készültek el a kinevezési okmányok. A többi már ismeretes. Együtt a ki-

nevezettekkel nemsokára — 1948. március 25-én — mi, az előkészítők is boldog résztvevői voltunk a vasasszakszervezet Magdolna utcai székházában annak a felejthetetlen ünnepségnek, melyen az új igazgatók átvették a kinevezési okmányokat.

Ezen a gyűlésen is kiderült, hogy a győztes forradalmi ütközetet lezáró ünnepség forró hangulatát semmilyen rendezés nem tudja utólérni, de megközelíteni sem. Nem volt ott szükség a hangulatot fokozó reprezentációs ételre-italra, anélkül is megittasultak a résztvevők a forró politikai légkörtől, megmámorosodtak a csodálatos perspektívától. Visszagondolva erre a forradalmi lelkesedésre, úgy érzem, ma is jó lenne minél több embernek minél több belőle.

KÁLLÓ IVÁN

(BATTONYA, 1901. DECEMBER 12. —)

Nyugdíjas nagykövet. Eredeti foglalkozása vasesztergályos. A szakmát a Győri Vagongyárban tanulta, ott szabadult fel, és tagja lett a szakszervezetnek 1917-ben. 1924 végéig dolgozott Győrben, ahol már 22 éves korában műhelybizalminak választották meg a vagonosztályon. 1924-ben bérmozgalomban való részvétel miatt elbocsátották, ekkor kitanulta a kötszövőszakmát, és Budapesten helyezkedett el. 1926 júliusában a BSZKRT-hoz ment dolgozni; többféle beosztás után kalauz lett, egyben tagja a Villamos- és Hév-alkalmazottak Országos Szövetsége vezetőségének, majd elnökségének. Itt kapcsolódott be az 1940-es években az illegális Kommunista Párt tevékenységébe. 1942 tavaszán a BSZKRT-nál folyó kommunista szervezkedés gyanúja miatt 40 társával együtt letartóztatták, és 1943 márciusában két évre ítélték. 1944 augusztusában börtönbüntetését felfüggesztették. Szabadulása után illegalitásba vonult.

A felszabadulás után egy rövid ideig a Szakszervezeti Tanácsnál dolgozott, majd visszament a BSZKRT-hoz főművezetőnek. 1947 márciusában kinevezték a Győri Vagongyár igazgatójának, egy év múlva pedig vezérigazgató-helyettesnek. 1948 novemberétől 1962-ig, nyugdíjazásáig, külügyi szolgálatot teljesített. Egy ideig a Külügyminisztériumban főosztályvezető, majd nagykövet minőségben képviselte hazánkat a különböző országokban.

A felszabadulás után a termelés meggyorsításában nagy szerepet játszottak az üzemi bizottságok. Ide a legaktívabb dolgozókat választották be, akik bátran képviselték munkástársaik és az üzem érdekeit is. Helyzetük nem volt könnyű. Egyfelől harcolniuk kellett a gyárak régi tulajdonosaival és vezetőivel, az igazgatókkal, a mérnökökkel és a műszaki értelmiségiekkel, másfelől sok mindent meg kellett értetniük a dolgozókkal. A régi vezető gárdának viszont számolnia kellett az üzemi bizottsági tagok jelenlétével és a bírálatokkal is. Bár ezeknek nem volt üzemvezetői és szervezői képesítésük, de volt jó érzékük a helyes intézkedések meghozatalához és ahhoz, hogyan kell együttműködniük a régi vezetőknek és az üzemi bizottsági tagoknak. Ezek a megállapítások azonban csak a kezdeti időszakra vonatkoznak, mert már napirendre kerültek az államosítások, amelyek döntően befolyásolták egész társadalmunk gazdasági átalakulását, a dolgozók hatalmának megszilárdítását.

Az MKP 1947. február végére összehívta a budapesti nagyaktíva értekezletet, amelyet az akkori Tisza Kálmán téri pártközpontban tartottak meg. Az értekezleten én is részt vettem, már mint a BSZKRT — ma Budapesti Közlekedési Vállalat — vasesztergályosából lett budai főműhely telepvezetője és személyzeti főnöke. A helyzet úgy hozta, hogy ideiglenesen még a párttitkári teendőket is elláttam. Megjelent és felszólalt ott Rákosi Mátyással az élen a párt számos vezetője. Legtöbben a két munkáspárt közötti versengésről beszéltek, amely zavarja a nyugodt termelést. Az én felszólalásom után magához hívott Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács vezetője, és megkérdezte, hogy mit gyárt a budai főműhely, milyen munkát végzünk.

Miután felvilágosítottam, arra kért, hogy két-három napon belül keressem fel a hivatalában, mert a Győri Vagongyárba akar kinevezni igazgatónak. Annyira meglepődtem, hogy torkomon akadt a szó, nem

akartam hinni a fülemnek. Vas Zoltán, látva zavaromat megkérdezte, hogy miért lepődtem meg ennyire. Én elmondtam, hogy tíz évig dolgoztam ott, és húsz év óta vágyódom arra, hogy újra lássam azt a várost, azt a gyárat, ahol egykor inas voltam és szakmunkás lettem, és ahol mint felnőtt, első önálló lépéseimet tettem meg az életben. Soha nem volt rá lehetőségem, hogy eljussak Győrbe, de arra még legmerészebb álmaimban sem gondoltam volna, hogy igazgatóként térjek vissza oda, ahol egykor inas voltam. — Látja, milyen a véletlen — mondta Vas Zoltán. — De ez így jó, talán még előnyösebb is így. Mondjuk csütörtökön kilenc órára legyen nálam, és akkor mindent részletesen megbeszélünk. Addig én beszélek Maróti Károly elvtárssal, a BSZKRT központi üzemi bizottságának elnökével, hogy engedjék el magát minél előbb.

Csütörtökig csupa izgalomban teltek a napok. Feleségem és két gyermekem — 12—14 évesek voltak akkor — ezer meg ezer kérdéssel ostromoltak; hogy lesz, mint lesz.

Csütörtökön megtudtam, hogy a következő hétfőn már utaznom is kell. Nagyon meglepődtem, amikor Vas Zoltán közölte velem, hogy egyetlen sor írást sem ad a kezembe, de felhívta telefonon Karádi Gyulát, a Nehézipari Központ vezetőjét, és kérte, hogy jöjjön le velem Győrbe, legyen segítségemre. Megállapodtunk, hogy hétfő reggel az én lakásom előtt találkozunk, és Kmotrik Ferenc főmérnökkel együtt, hárman utazunk Karádi Gyula kocsiján.

— Sok szerencsét, Kálló elvtárs — mondta búcsúzóul Vas Zoltán —, nem lesz könnyű dolga Győrben. Győr a jobboldali szociáldemokraták fő fészke, Peyer Károly birodalma. Tehát ha eredményeket akar elérni, meg kell erősítenie pártunk helyzetét a gyárban úgy, ahogyan az előző munkahelyén, a budai főműhelyben is tette. Keresse meg a gyárban a régi ismerősöket, teremtsen új kapcsolatokat, igyekezzen megnyerni magának minden jó szakembert, akik hasznára lehetnek a gyártásnak, a termelésnek. Fontos nagyüzemünk, a Vagongyár, jóvátételre is termel. Működjön együtt az ottani szovjet átvevőkkel is. Ha bármilyen problémája lesz, keressen meg bennünket telefonon vagy személyesen. Nézzen jól körül, ismerje meg az üzemet, a termelési folyamatokat, a terveket, és fokozatosan kapcsolódjék bele a munkába. A párt bízik magában, ezt ne felejtse el.

Nagy megtiszteltetésnek éreztem ezt a bizalmat; megerősített elhatározásomban: úgy kell dolgoznom, hogy ne csalódjanak bennem. Ezekkel a gondolatokkal eltelve indultam útnak 1947. március 1-én, hétfőn reggel.

Egy kicsit elfogódott voltam, örültem a nagy megbecsülésnek, de mégis sajnáltam a fővárostól megválni, hiszen 1925-től laktam Budapesten, ahol tulajdonképpen bekerültem a munkásmozgalomba.

De nem sokáig tartott a töprengés, útközben beszélgetni kezdtünk a győri problémákról. Karádi Gyula és Kmotrik Ferenc kitűnően ismerte a gyárat, termelési gondjait, a lehetőségeket. Tájékoztatásuk sokat segített nekem az indulásnál.

Nagyon hamar híre ment, hogy kommunista igazgató jött a gyárba. Az igazgatósági ülésen Karádi Gyula mutatott be, és megmondta, hogy azonnal bekapcsolódom a vezetésbe.

Az ott tevékenykedő összeforrott műszaki vezetőség nagy meglepetéssel fogadta a beiktatást. Megkérdezték, hogy hol van a kinevezési okmányom és ki írta alá? Volt a levegőben egy bizonyos feszültség, és a szociáldemokraták részéről máris felvetették, hogy hol van a paritás? Még aznap délután felkerestem Michel Sándort, az üzemi kommunista pártszervezet titkárát. Nagyon érdekelt a kommunista párt helyzete, a két munkáspárt közötti viszony és az együttműködés lehetőségei. Megtudtam, hogy kb. 4500 fő dolgozik a gyárban, a kommunista pártszervezetnek 925 tagja van, de februárban csak 260-an fizettek tagdíjat. Látva, hogy csodálkozom, próbálta megmagyarázni, hogy nehéz dolog az emberektől pénzt kapni, és el-elmaradnak a tagdíjjal. A párttitkár egyedül végzett minden munkát, a tagdíjbeszedést is. Nem volt választott pártvezetőség. — Gondoltam, kellene már vezetőséget választani — mondta —, mert én egyedül nem győzöm, és így semmire sem megyünk.

Megállapodtunk abban, hogy rövidesen összehívja a taggyűlést, és azon öttagú vezetőséget választunk. Rendes pártéletet kezdünk az üzemben. Michel Sándor azt javasolta, hogy Cseh István legyen a propagandista, mert ő nagyon olvasott ember és népszerű is az üzemben.

A néhány nap múlva megtartott taggyűlésen összegyűltek vagy 600-an. Nagy volt a lelkesedés. Sokan hangoztatták: „Na végre, hogy elkezdjük!" Lelkesedéssel fogadták a termelés emelésére szóló felhívást is. Én lettem az elnök, Michel Sándor a titkár, Cseh István a propagandista. A taggyűlés befejeztével együtt maradt az új vezetőség. Mindjárt programot is összeállítottunk. Elhatároztuk, hogy minden üzemrészben, műhelyben bizalmit választunk. Felhívtunk minden kommunista párttagot, hogy a „Szabad Nép"-re fizessen elő a gyárban. Egy nap alatt több mint 300-an fizettek elő. A gyári Szociáldemokrata Párt néhány vezetője tiltakozott az ellen, hogy az üzembe járassák a dolgozók az újságot. Ezt az üzemi

bizottság, a Szociáldemokrata Párt titkára és Berke meg Pulai főbizalmi kifogásolta. „A gyárban nem újságot olvasni, hanem dolgozni kell" — mondták. Én azt javasoltam, hogy ők meg gyűjtsenek „Népszava"-előfizetőket, hiszen siralmas, milyen kevés munkás olvas újságot.

Azt is kifogásolták, hogy valóságos roham kezdődött a kommunista párttagok toborzására. Kijelentettem, hogy a 925 kommunista és az 1200 szociáldemokrata nagyon kevés egy ilyen nagyüzemben, ezért még sok a tennivaló. Igen nagy szükség van arra, hogy mind a két munkáslapnak minél több előfizetője legyen. Az ebédidő alatt is van lehetőség olvasásra, de haza is vihetik az újságot, hogy a család is olvashassa. Erre már nem tudtak mit válaszolni.

Közben jártam az üzemet, felújítottam minden régi ismeretséget, s egyúttal új kapcsolatokat is szereztem. Meglepődtem, hogy milyen sok régi ismerősöm, barátom dolgozik még a gyárban. Szívesen beszélgettek velem a munkások és a műszakiak is. Segítettek megismerni a gyártmányokat, a termelés menetét, ütemét. Nagy optimizmus töltött el a jövőt illetően, mert elég jó volt a hangulat, bár még rengeteg probléma akadt. A gyár régi vezetői nem sok segítséget adtak, nem vették szívesen közreműködésemet. Ebben az üzemi bizottsággal teljes mértékben egyetértettek. Ez kitűnt abból, hogy kérdéseimre csak kényszeredetten adtak választ. De nem keseredtem el, mert láttam, hogy nyugtalanítja őket az új helyzet, és hogy egyre inkább elbizonytalanodnak. Úgy kellett belefúrnom magam a gyár problémáiba, fokról fokra kierőszakolnom az együttműködést, vigyázva arra is, hogy ne keltsek senkiben ellenszenvet sem magam, sem a párt iránt.

Közben megérkezett a kinevezési okmányom is; műszaki igazgató lettem.

Egyébként sok érdekes és értékes régi szakembert ismertem meg a gyár vezetőségében és az üzemben is.

A gyár vezérigazgatója, Pattantyús Ábrahám Imre, országos hírű tudós volt. Az üzemet nagyon szerette, és ezért örült az eredményeknek. Azt beszélték róla, hogy nagyon vallásos ember, és hogy hetenként papi ruhát ölt, és misézik is. Az azonban kétségtelen, hogy kitűnő kohász szakértő volt, és ez volt a döntő. A munkában jól megértettük egymást; én nem is feszegettem az ő privát dolgait. Igaz, akadtak az elvtársak között, akik nemegyszer szememre vetették, hogy liberális vagyok, elnézem a vezérigazgató vallásosságát és nem szórom ki a régi vezetőket. Pedig a Gazdasági Főtanács és a NIK vezetői helyeselték, hogy igyekez-

tem foglalkoztatni minden valamirevaló szakembert, és most, 20 év után is úgy érzem, hogy akkor helyesen cselekedtem.

Persze akadtak olyan vezetők is, mint az öntöde szakmailag kitűnő főmérnöke, aki gúnyos megjegyzéseivel, alattomos hangulatkeltéseivel adott kifejezést a kommunisták és a rendszer elleni gyűlöletének. Egyszer, amikor szóvá tettem, hogy sok a selejtes öntvény, nagyon dühös lett. Arra hivatkozott, hogy 15 éve vezeti az öntödét, s mindig volt selejt, hol több, hol kevesebb, de természetesnek találták, hogy van, nem boszszantották érte az embert.

— Rosszul teszi, főmérnök úr, hogy méltatlankodik. Hiszen előfordulhat, hogy ön lesz egyszer az igazgató, és nem hiszem, hogy igazat adna az üzemvezetőnek, aki így reagál az igazgató intézkedéseire, mint ön most. Én nem bosszantani akarom, nem keresek bűnbakot, hanem azt akarom, hogy kevesebb legyen a selejt. Miért baj ez?

— Nincs semmi baj, igazgató úr — emelte fel hangját a főmérnök —, semmi baj sincs. Ki fogjuk bírni ezt az egész rendszert még térden állva is!

Erre az ellenséges megjegyzésre sem veszítettem el önuralmamat, és nyugodtan feleltem:

— Ön kitűnő szakember, de igen rossz taktikus. Én nem bosszantani akarom, hanem érdekel az ön véleménye. A tudását mi, kommunisták, elismerjük, és az üzem javára akarjuk hasznosítani. Miért érti így félre az én közeledésemet?

— Az igazgató úr is megértene, ha önnel olyan dolgok történtek volna, mint velem.

Kiderült, hogy jóval korábban egy katonai teherautó elütötte a főmérnök feleségét. Meghalt, és két gyermek maradt anya nélkül. Ebbe nem tudott beletörődni.

Néhány év múlva, amikor Bukarestben mint diplomata részt vettem egy magyar ipari kiállításon, meglepetéssel láttam egy érdekes öntvényt, amelyért ez a főmérnök Kossuth-díjat kapott. Nagyon örültem neki.

A gyár munkássága körében nagy volt az érdeklődés tevékenységem iránt; valahogy mindenki valami újat várt. Bizalommal jöttek hozzám, és elmondták véleményüket, észrevételeiket, javaslataikat. Így az üzemi kommunista pártszervezet sokat kezdeményezhetett, sokkal többet, mint az üzemi bizottság, amelyben a jobboldali szociáldemokraták inkább akadékoskodtak. Féltek a kommunisták népszerűségétől, aktivitásától, s az a néhány vezető, aki az üzemi bizottságban a jobboldalt képviselte, gátolni igyekezett minden kommunista kezdeményezést, próbálkozást.

Egy hónap múlva Vas Zoltán felkéretett Pestre, beszámoltatott, de láttam, hogy jól ismeri a gyári helyzetet, és megelégedettségének adott kifejezést.

— Nagyon örülök, hogy nem csalódtam magában. Helyeslem a tevékenységét, és most elárulom, hogy amikor elutazott, én is magától értetődőnek tartottam, hogy egy kísérőlevelet adjak magával. Bán Antal, a jobboldali szociáldemokrata miniszter azonban nem akarta. A hatásköri vita a mai napig folyt. A paritás kedvéért egy szociáldemokrata személyzeti igazgató is lesz a gyárban, azért, hogy ellensúlyozza a maga tevékenységét. Remélem, maga nem ijed meg. Horváth Sándor lesz az illető. Ismeri?

— Igen — feleltem —, jóhiszemű és rendes ember. Nincs okom tartani tőle; még mindig jobb, mint bárki más.

— Jól van. Most pedig menjen el a minisztériumba Bán Antalhoz, mutatkozzék be, mert meg akarja ismerni magát. További jó munkát! Vigyázzanak, mert egyes helyeken a provokátorok sztrájkot igyekeznek szítani.

Bán Antal olyan magas lóról beszélt velem, hogy az szinte elképzelhetetlen.

— Na, te vagy az a Kálló? Hallom, jól megkeverted ott a dolgokat, olyan az a gyár, mint a felbolygatott méhkas. A jövő héten lemegyek, beiktatom az új személyzeti igazgatót. Ajánlom, hogy értsétek meg egymást, és kevesebbet törődj az agitációval. Az a gyár a mienk, ezt vedd tudomásul, és meg ne kíséreljétek átfesteni. Ismerem a te módszered a budai főműhelyből, hallottam híredet.

Bán Antal győri látogatása után elkezdődtek a sztrájkok. Szinte naponta, mindig más-más műhelyben. Akkor már a kommunista pártnak minden üzemrészben volt egy tucatra való lelkes aktívája. Reggelenként kapták a figyelmeztetést, hogy legyenek résen. Öröm volt nézni, hogy — különösen a fiatalok — milyen szenvedélyesen harcoltak, agitáltak a sztrájk ellen. A Gazdasági Főtanácsban és a Nehézipari Központban megdicsértek bennünket, hogy nálunk nem volt egyetlen esetben sem munkabeszüntetés. Ez lelkes agitátorgárdánknak, a kommunistáknak volt köszönhető, akik megértették és másokkal is megérttették, hogy nem helyes a saját rendszerünk ellen sztrájkolni.

Horváth Sándorral egészen jól tudtunk együtt dolgozni. Láttam, hogy helyesli a kommunista párt politikáját és együtt akar működni velünk. Egy alkalommal megkérdeztem tőle, hogy miért nem tesznek valamit az

értelmetlen sztrájkok ellen, hiszen csak nehezítik a népgazdaság fejlődését. Nem adott határozott választ.

Közben a gyár újjáépítése nagy lendülettel folyt, és a termelés is emelkedett. A jóvátételi szállításokat rendben és megelégedésre teljesítettük; az üzemekben dolgozó kommunisták nagyon vigyáztak a minőségre.

Közismert, hogy a fasiszták által felrobbantott budapesti, sőt vidéki hidak gyártásából a Vagongyár hídüzeme igen jelentős részt vállalt, és mindig időben teljesítette. A hídüzem vezetője, Lengyel József főmérnök, és számos más műszaki dolgozó pártunk tagja volt, és ez sokat segített. Abban az üzemben alakítottuk meg az első munkásbrigádokat. Onnan került ki többek között Katona Lajos és Lombos Ferenc, akik ma fontos vezető beosztásban dolgoznak.

A csavargyár is kitűnő munkát végzett, úgyszintén az autóüzem is, Winkler Dezső főmérnök vezetésével. Abban az időben a termelés szempontjából döntő tényező volt a politikai állásfoglalás. Hiszen a régi vezetők nagy része — bár legtöbbjük kitűnő szakember volt — konzervatív módon ragaszkodott a régi termelési módszerekhez. Hivatkoztak 20—25 éves praxisukra.

— Tessék elhinni, igazgató úr, ez nem fog menni, gyakorlatból tudom — hangoztatták számtalanszor.

Igaz, hogy akadtak olyanok is, mint Fürst János, Lengyel József és Winkler főmérnök, akiknek egyenesen tetszett a mi tempónk.

A régi vezetők közül sokan a Szociáldemokrata Pártba léptek be; ott reméltek védelmet a konzervativizmusukhoz. Közben, ahogy pártunk taglétszáma növekedett az üzemben, mi egyre aktívabbakká lettünk, növekedett a tekintélyünk, de növekedett a súrlódás, sőt összeütközés is a jobboldali szociáldemokratákkal. Egy alkalommal átlépett hozzánk egy tisztviselő az anyagbeszerzésből, mert megtudta, hogy én egy sokgyermekes anyát — aki a fénymásolóban dolgozott és lakása beázott — beköltöztettem a vagongyári ház egyik új lakásába, bár azt már egy tisztviselőnek kiutalták.

Megtudtam, hogy a tisztviselőnek van lakása, de nagyobbat akar és közel a gyárhoz. Igazságtalanságnak tartottam, hogy a szóban forgó lakást neki juttassák. A dolgozók helyeselték intézkedésemet. Pulai, gyári főbizalmi, erre kijelentette, hogy az átlépőt ki fogják készíteni még akkor is, ha Győr városában polgárháború lesz és a Fő utcában vér fog folyni.

Egyik nap több idős munkás azt panaszolta, hogy egyes tisztviselők-

nek, akik már 25 éve dolgoznak a gyárban, egyhavi fizetést kitevő jutalmat adnak dugva, borítékban. Én ezt szóvá tettem Horváthnál, és javasoltam, hogy minden régi dolgozónak — kivétel nélkül — adni kell jutalmat. Horváth állítólag informálódott a NIK-nél, és azt a választ kapta, hogy nincs rá fedezet. Én, megbeszélve az üzemi párttitkárunkkal, névjegyzéket csináltattam az idős alkalmazottakról. Összesen kb. 150 ember került szóba, mindazok, akik 25, 30, 40 éve dolgoztak a gyárban. A Gazdasági Főtanács és a Nehézipari Központ jóváhagyta azt, hogy 25 év után egyhavi, 30 év után másfél havi, 40 évi munka után kéthavi illetmény jutalmat kifizethessünk. Átadtam az aláírt jóváhagyást Horváthnak, fizettesse ki. Ez az ő dolga volt. Ne mondhassák, hogy politikai tőkét akarok kovácsolni belőle.

Ez az intézkedés példátlan örömet keltett a gyárban, de az üzemi bizottság azt követelte Horváthtól, hogy tegyék félre az aktát, ne fizessék ki a jutalmakat, nehogy a munkások a kommunisták sikerének könyveljék el. Több mint tíz napig késett a kifizetés. Akkor újra felkeresett három régi munkás. Érdeklődtek, hogy miért nem fizetik már a jutalmat? Amikor megmondtam, hogy én a listát átadtam a személyzeti igazgatónak, küldöttség ment Horváthhoz, és dühükben majdnem ráborították az íróasztalt. Tehát a jobboldaliak fegyvere visszafelé sült el. Másnap Karádi Gyula lejött a gyárba, intézkedett, hogy azonnal fizessék ki a jutalmakat.

A három szociáldemokrata vezető — Berke, Pulai és Gerócs — az üzemi bizottságban és a gyári pártszervezetben, agresszív magatartásuk miatt, még saját pártjuk tagjai előtt is népszerűtlenné váltak. Engem okoltak kudarcaikért, s vakmerő ötletük támadt.

Egyik nap, Berke szociáldemokrata párttitkár és Pulai főbizalmi vezetésével, kilenc-tíz főnyi szociáldemokrata küldöttség keresett fel irodámban. Előadták, hogy amióta én a gyárban vagyok, mást sem hallani, mint azt, hogy ki a kommunista, ki a szociáldemokrata, a termelés meg nem megy, csak a politikai versengés. Közbeszóltam:

— Miért? Talán mi szítottuk napról napra az elégedetlenséget? Nem mi szereltük le a sztrájkot? Minden reggel azzal kezdtük a napot, hogy a sztrájk ellen agitáltunk.

Azt követelték tőlem, hogy azonnal szedjem a cókmókom és menjek vissza Pestre. Ez az üzem az övéké volt és az is marad. Azzal vádoltak, hogy az anyagbeszerzés egyik tisztviselőjét átcsalogattam.

Ezt maga a tisztviselő cáfolta meg, amikor az irodámba hívattuk őt.

— Én azért léptem át — mondta —, mert nekem a kommunisták tevékenysége és politikája jobban tetszik, és láttam, hogy több munkatársam átlépett, hát átléptem én is. Ehhez csak jogom van?

Berkéékneк erre leesett az álluk, szinte szólni sem tudtak.

— Mindkét pártnak van elég agitálni-, szerveznivalója — jelentettem ki. — A dolgozók fele még pártonkívüli és apolitikus. Máskor jobban fontoljátok meg, amikor ürügyet kerestek, hogy belém kössetek.

— Ugye mondtam, hogy ne járassuk le magunkat — méltatlankodott a küldöttség egyik tagja, és máris az ajtó felé húzódott. Közben megszólalt a telefon. Látogatóim erre eltávoztak.

Nem mondhatom, hogy teljesen izgalom nélkül éltem át ezt a napot, de éreztem, hogy igazságtalanok velem szemben és a pozícióféltés beszél belőlük. Nem volt vitás, hogy a jobboldaliakat Peyer Károlynak a Széchenyi téren tartott nagygyűlési beszéde bátorította fel, aki a győri Vigadó erkélyéről habzó szájjal támadta a kommunistákat.

— Sohasem lesz egyesülés, sem ma, sem holnap — mondotta. És újra a 70 éves múltról beszélt.

Nem volt könnyű egy munkásigazgató helyzete. Sokszor saját párttagjaink is nehezen értettek meg engem és a pártvezetőséget. A termelés fokozását általában helyeselték a dolgozók. Belátták, hogy jobb életet csak eredményesebb munkával lehet elérni.

De hogy a jobboldaliság milyen nagy veszélyt jelentett akkoriban, arra igen jó példa az is, hogy amikor a jobboldali szociáldemokraták meggyőződtek arról, hogy engem nem tudnak kitúrni helyemről, kikezdték Horváth Sándort.

Egyik nap Horváth lángvörös arccal, az izgalomtól reszketve jött be hozzám. Elmondta, hogy Gerócsék bevádolták őt Bán Antalnál. Az iparügyi miniszter magához rendelte Horváthot, és felszólította, hogy ellensúlyozza az én tevékenységemet, különben leváltja.

Míg a jobboldali szociáldemokrata vezetők szították az ellenségeskedést, az egyszerű dolgozók magától értetődőnek tartották a két párt testvéri együttműködését, és helytelenítették Peyerék jobboldali, megalkuvó politikáját. Ennek ellenére sikerült még egy sztrájkot kezdeményezniük a kovácsműhelyben, Gerócs egykori munkahelyén. Mi mozgósítottuk a gyár kommunista aktivistáit, akik a reggeli kezdéskor megjelentek ott, hogy leszereljék az akciót. Nem is tartott tovább a munkabeszüntetés tíz percnél. Különösen a fiatalok tettek ki magukért. Öröm volt hallgatni, amint agitálták az idősebbeket, Gerócs volt szaktársait:

— Kik ellen akarnak sztrájkot, szaktársak? Mi, fiatalok, mondjuk meg az idősebbeknek, hogy a munkáshatalom és a demokrácia ellen? — És a kovácsok egymás után munkához láttak.

Az 1947-es augusztusi országos választások eredményei döntő változást hoztak a gyárban is. Valóságos földcsuszamlás következett be. Az első nagy esemény az autóüzemben zajlott le, ahol Winkler főmérnökkel az élen, egy nap leforgása alatt több mint 300 ember lépett át az MKP-ba. De a többi üzemben is hasonló jelenségek játszódtak le.

Eltolódtak a politikai erőviszonyok, és egyenletesebben, lendületesebben ment a munka. Mire napirendre került az üzemi bizottságok újjáválasztása, már nem volt kétséges, hogy kommunista többség kerül a fontos posztokra. Így is történt; Burányi Imre lett az üb-elnök, üb-tag lett Cseh István és más kommunisták.

A munkásigazgató helyzete is sokkal könnyebb lett, megszűnt a pozícióharc. Könnyebb lett volna Horváth Sándor dolga is, sokat tudott volna segíteni, de ő elfáradt, elkedvetlenedett, és nyugdíjba vonult. Becsületes, jó elvtárs volt, szerette az embereket, és őt is becsülték a szociáldemokraták és kommunisták egyaránt.

Én közben a városi pártszervezetben és a Törvényhatósági Bizottságban is tevékenykedtem. Szoros kapcsolatban álltam a párt megyei titkárságával. Mind a megyei, mind a városi pártszervezet sokat segítette a gyári pártszervezetet és az én munkámat is.

Sokat segítettek a NIK-ben dolgozó elvtársak is. Szinte hetenként jöttek le Győrbe. Magukkal hozták a NIK és a Gazdasági Főtanács útmutatásait, határozatait.

A NIK-ben rendszeresen megtartott értekezleteken megtárgyaltuk az üzemeket érintő kérdéseket. Ott kaptuk meg a szükséges irányelveket, és mi is ott adtuk elő kéréseinket, panaszainkat. Az ott dolgozó elvtársak legtöbbjét már személyesen ismertem. Karádi Gyulát, Fock Jenőt, László Aladárt, dr. Ajtai Miklóst és másokat. Gyakran felkerestem őket, ha problémám akadt, és sohasem hiába. A megbeszéléseken megjelent a többi munkásigazgató és más beosztású elvtárs is, úgymint Mekis József, Bán János, Herceg Ferenc, Valkó Márton, Florek Gyula, Bíró Ferenc és mások. Gyakran felkerestük egymást az üzemekben, átadtuk egymásnak a tapasztalatainkat, tanulmányoztuk egymás munkamódszerét. Nagyon sokszor kisegítettük egymás üzemét, ha anyag vagy szerszám, esetleg gép kellett. És mennyi minden kellett; még szállítóeszköz is. Számos üzemet a háborús pusztítás után valósággal újra fel kellett épí-

teni, elölről kezdeni a termelést. A legnagyobb, nem könnyű, de nagyszerű feladat mégis az emberek átformálása volt.

Örömmel idézek fel néhány adatot a termelés növekedéséről — a fejlődés terén elért eredményekről is — annak bizonyítására, hogy megérte a harcot, a fáradozást.

1947 áprilisában 7 682 412 forint értéket termelt a gyár, de akkor még mostoha körülmények között folyt a munka. Nem egy helyen még romos volt az épület, becsorgott a víz a tetőn, kevés volt az öltöző, a mosdó. Az anyagellátás is erősen döcögött. Sokszor kellett Pestre utazni, segítséget kérni a Gazdasági Főtanácstól, a NIK-től, az Anyaghivataltól. Mindenütt segítettek, biztattak, dicsértek és szemrehányást is tettek, de ez sem volt hiábavaló.

Májusra már 8 162 250 forintra emelkedett a termelés értéke. Megkezdődött az üzemek korszerűsítése, automatizálása; nagyszerű új gépek érkeztek, és ez óriási segítséget adott. Júliusra már 9 888 550 forintot hozott a termelés. Tele voltunk izgalommal, lázas lendülettel tevékenykedett az egész üzem. A csavargyárban, a hídműhelyben megindult a második műszak, és mindenütt kommunisták álltak az élen. Meg is lett az eredmény, mert 1947 augusztusában már két számjeggyel írtuk a milliókat: 12 053 720 forintra ugrott fel a termelés.

Augusztusban a Vagongyárhoz csatolták a MÁVAG-gyárat is; több lett a gond és a felelősség. A mérnökök, technikusok, művezetők és az egyszerű szakmunkások szívesen adták át tudásukat. Örültek, hogy bíznak bennük. Az egyes üzemek termelési értekezletein jobbnál jobb javaslatokat tettek a munka eredményessége érdekében. Nekem, munkásigazgatónak, nagy iskolát jelentett ez az időszak; úgy segítettem magamon, hogy minden idevaló szakkönyvet áttanulmányoztam, hogy tájékozottabb legyek.

1947 novemberében elértük a 13 753 300 forint termelési értéket. Közben egyesítettük és központosítottuk a szerszámkészítést, újjászerveztük a szállítást, átcsoportosítottunk több munkaerőt, csökkentettük az improduktív létszámot, és gazdaságosabbá tettük a termelést. Újabb három hónap elteltével már elértük a 16 millió forintos eredményt. Nyolc hónap alatt tehát hatmillióval növekedett a gyár termelése, de ez csak a kezdet volt; a további fejlődést már előre lehetett látni, hiszen már kevesebb volt a viszálykodás, a visszahúzó erők meggyengültek.

1948 közepén már napirendre került a két munkáspárt egyesülése. Az emberek megkönnyebbülten sóhajtottak fel. Természetesnek és he-

lyesnek tartották az egyesülést, mert semmi értelmét sem látták a belső súrlódásnak, a testvérharcnak. A munka is jobban ment.

A gyárat két év alatt háromszor tüntették ki, kétszer lett élüzem. A dolgozók lelkes munkájukkal sok-sok elismerést szereztek az üzemnek és nagy elégtételt, örömet önmaguknak. Már kezdték érezni annak a jelszónak az értelmét, hogy „miénk a gyár".

Lassan kezdtük elfelejteni a sok harcot, nehézséget, örömmel folyt a munka, de nem volt megállás. Új és még nagyobb feladatok, célkitűzések, több felelősség várt mindannyiunkra.

STADINGER ISTVÁN

(KESZTHELY, 1927. JANUÁR 27.—)

A Fővárosi Gázművek vezérigazgatója. Édesapja a vasútnál volt mozdonyfűtő. A nyolc általános iskola elvégzése után repülőgépszerelő-tanulóként a Műegyetem Sportrepülő Egyesület üzemében kezdett dolgozni Pesterzsébeten és Ferihegyen. Inasévei alatt került először kapcsolatba a munkásmozgalommal, a vasasszakszervezet ifjúsági csoportján keresztül. 1944-ben az üzemet Balatonkilitire telepítették, ott érte a felszabadulás. 1945 áprilisában belépett Keszthelyen a Szociáldemokrata Pártba, ahol megbízást kapott az ifjúsági munka szervezésére. Hamarosan helyettes városi titkár, majd városi és megbízott járási titkár lett. 1946 elejétől a nagykanizsai járás párttitkára, 1946 szeptemberétől a párt Zala megyei SZDP titkára. Ebben a funkcióban dolgozott a két munkáspárt egyesüléséig, amelynek előkészítésében aktívan részt vett. Küldött volt az egyesülési kongresszuson, ahol beválasztották az MDP Zala megyei bizottságába, és szervező titkár lett 1948 őszéig. Ezután hathónapos pártiskolára küldték, melynek elvégzése után a megye szervező titkáraként dolgozott 1949 őszéig, amikor Baranya megyébe helyezték át ugyancsak szervező titkárnak. 1951 áprilisában gazdasági területre került, és attól kezdve különböző beosztásokban dolgozott: 1951—1954 között a Fővárosi Gázkészülékgyártó Vállalat, 1954-től 1956 szeptemberéig a törökszentmiklósi Mezőgazdasági Gépgyárnak, majd 1956 szeptembertől 1957 februárjáig a Szállítóberendezések Gyárának igazgatója, 1962-től pedig a Fővárosi Gázművek vezérigazgatója. A gazdasági munkában eltöltött évek alatt elvégezte a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet.

Búcsúztatják a pályaudvaron
a bányába induló fiatalokat

NAGY-BUDAPEST FIATALJAI!

Nehéz munkával újjáépített gyáraink tehetetlenül állnak a gépek, nyílt pályákon elakadnak az élelmiszert szállító vonatok, meghalnak a kórházak és gyermekotthonok lakói.

NINCS SZÉN!

Kevés a bányákban a munkás!
Követnünk kell azt a száz fiatalt, akik Tatabányára elindultak és már vívják harcukat a szénért.
Nagy-Budapest fiataljai-
A széntől függ Budapest lakosságának élete!
Jelentkezzetek tömegesen és sürgősen az ifjúsági rohambrigádokba!
Jelentkezni lehet a MaDISz budapesti központjában (VI, Rózsa-utca 67.) és kerületi szervezeteiben, a SzIT központban (VIII, Fiumei út 4.) és valamennyi szakszervezet ifjúsági titkárságánál. A munka-, fizetési és egyéb feltételek ugyanitt tudhatók meg.

Fiatalok a bányákba!

Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
Szakszervezeti Ifjúmunkás és Tanoncmozgalom

Felhívás a széncsatára 1945.

Korabeli röplap

BÁNYÁSZOK. ELVTÁRSAK!

1946 március 3 án. vasárnap
d. u. 2 órakor a salgószentpéteri
bányász kultúrházban

NÓGRÁDI SÁNDOR

iparügyi államtitkár elvtárs szól hozzátok

BORSODI BÁNYÁSZOK!

Jöjjetek el mindnyájan a szén
csata harcosainak vasárnapi
nagy seregszemlélére!

Munkába induló bányászok

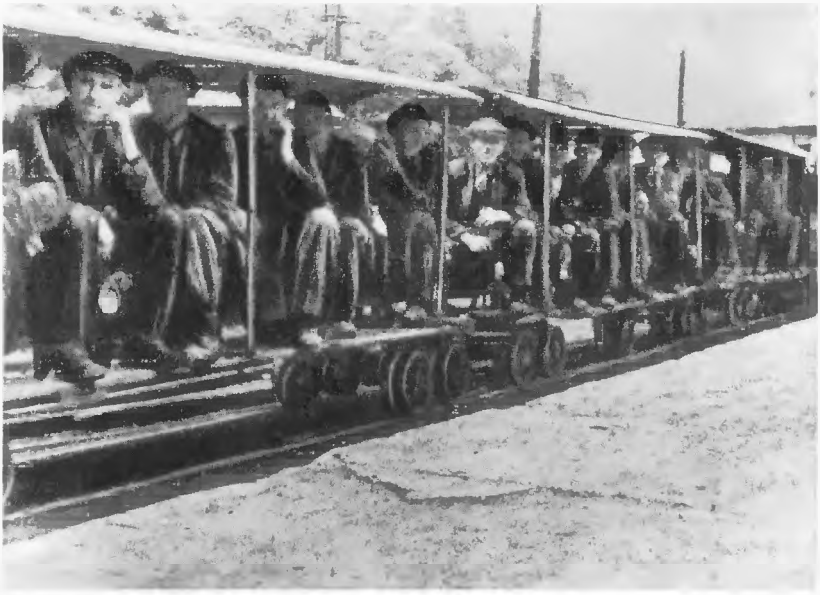

Az államosítás bejelentése egy budapesti üzemben...

Államosítás!!!

Munkásgyűlés 1946-ban
a termelőmunka
folyamatosságáért

Korabeli röplap

EGY SZDP-TITKÁR EMLÉKEI AZ 1945—1948-AS ÉVEKRŐL

Amikor néhanapján véletlenül összetalálkozunk, vagy egyszer-egyszer szervezetten összejövünk mi, akik a korábbi években Zalában együtt dolgoztunk, ki nem fogyunk a szóból, a pillanatok alatt felmerült ezernyi emlékből. És mégis, most, hogy nemcsak általában, hanem konkrétan, lehetőleg pontosan és egyedül, szembenézve a fehér papírral próbálom megfogalmazni az akkori idők eseményeit, éppen hogy nehezen megy az írás. Nehezen megy, pedig nekem, ugyanúgy, mint sok más embernek, a felszabadulást követő hetek, hónapok, az egyesülésig eltelt három esztendő életem legmozgalmasabb időszaka volt. Naponta 17—18 órát voltunk talpon, szinte állandóan történt velünk vagy általunk valami. Sajnos azonban az emlékezet megkopik, saját irattáram pedig nincs. Talán az is nehezíti a dolgot, hogy mindössze 18 évesen kerültem bele a sodrásba, és az azóta eltelt 30 év sok eseménye hézagossá tette a memóriámat. Csak bámulom azokat, akik évtizedekre visszamenőleg napnyi pontossággal tudják idézni az elmúlt időt, a résztvevőket, a neveket stb., és képesek rögzíteni, megőrizni az azóta történelemmé vált eseményeket.

Sajnos, hasonló teljesítményre nem tudok vállalkozni. Az akkori élet gyors üteme, a hírközlés és a közlekedés korlátozottsága ezernyi problémájából következően nem lehettünk ott mindenütt, mindenről nem tudhatott az ember. A munkaköröm is gyakran változott, bár az egyesülésig — és utána is még néhány hónapig — Zalában dolgoztam. Ezért megkísérlem, hogy néhány sort írjak azokról az eseményekről, amelyeknek személyes résztvevője voltam vagy közvetlen informáltjaként többékevésbé hiteles tanúja lehettem.

Zala megye, vagy ahogy akkor nevezték, Zala vármegye, a jelenleginél jóval nagyobb területű volt. Hozzá tartozott az azóta Veszprém megyéhez került keszthelyi, sümegi, tapolcai, és még a felszabadulás után is egy darabig a balatonfüredi járás. A gazdaságilag fejletlen vidéken azonban

számottevő ipar csak a megye délnyugati részében, az olajvidéken volt. Ezenkívül csak kisipar, néhány téglagyár, szeszfőzde, malom, fűrészüzem működött. Ennek megfelelően a kifejezetten nagyüzemi munkásság száma csekély, és a munkásosztály jó része kisebb üzemekben és gyakran idényszerűen volt alkalmazva. Mindössze két város, Zalaegerszeg és Nagykanizsa, és néhány nagyközség jelentette a nagyobb települést Zalában. A Festetics hercegek nagybirtokai mellett több felsőházi tag, gróf és nagybérlő uralta a mezőgazdaságot. Szegény volt a nép, sok az alkalmi munkás, a törpebirtokos, a summás és a cselédember. Mindössze néhány traktor pöfögött egy-két nagygazdaságban, és még a valamikor az ország első mezőgazdasági főiskoláját, a Georgikont alapító Festeticséknél is az ökör volt a legfontosabb igaerő. Érdemes megemlíteni, hogy igen sok nyugdíjas élt a megyében (vasutasok, postások, csendőrök, rendőrök stb.). Rendkívül erős volt a katolikus egyház befolyása. Keszthelyen a premontrei rendnek gimnáziuma, a karmelita rendnek Pacelli, a későbbi XII. Pius pápa által felavatott temploma, kolostora, több jól szervezett zárda, apátság, katolikus legényegylet működött. Itt érdemes megemlíteni, hogy a megyeszékhelyen, Zalaegerszegen, két évtizedig működött mint káplán és plébános a későbbi veszprémi püspök, majd hercegprímásként hírhedtté vált Mindszenty (Pehm) József.

Zala megye egy része, az ország egyik jellegzetes és érdekes tájegysége Göcsej. A Zalaegerszegtől délre és délnyugatra fekvő, gyakran „szeg" végződésű községek közös neve ez. Ma a Zalaegerszegen lassan országos látványosságnak számító szabadtéri Göcsej Múzeum őrzi az ottani emlékeket. Ez múzeumnak szép és érdekes, de amikor a füstös konyhájú, alacsony zsúptetős, kisablakos, napfény nélküli épületekben élt a nép, akkor ez szimbóluma lehetett megyénknek, melyet sajnos nem alap nélkül, „sötét Zalának" titulálták országszerte.

Az 1918—1919-es forradalmak Zalára is nagy hatást gyakoroltak. Megszerveződtek a pártok, szakszervezetek, létrejöttek és hatékonyan működtek a direktóriumok (Zalaegerszegen: Vig—Dandi—Varga), a vörös őrségek, a Vörös Hadsereg. A dicsőséges napok azonban sajnos csak rövid ideig tartottak. A főleg Csáktornyán és Alsólendván gyülekező tiszti és egyéb ellenforradalmi csoportok a Tanácsköztársaság megdöntése után hamar átvették a hatalmat, és megtöltötték a börtönöket munkásokkal és az értelmiség színe-javával. Tízezernyi elvtársunk volt rabja a zalaegerszegi, később a nagykanizsai internáló tábornak.

A szegénység, a klerikális befolyás, a fejlődés kilátástalansága és az a körülmény, hogy a számottevő ipar, s vele a nagyüzemi munkásság — tehát politikai erő — gyenge, szám szerint csekély és szétszórt volt, lehetővé tette, hogy még a politikai kalandorok olyan szélsőséges figurája, mint a nyilas Maróthi-Meizler is országgyűlési képviselő lehessen. Mikszáth Kálmán tollára kívánkozó ígéreteket harsogtak választási gyűléseiken, és az 1940-es évek elején gyarapodtak a nyilas szervezetek, a zöldingesek, később az árpádsávos karszalagosok.

A megye mindössze nyolcnapos harc után, de néhány község csak későn, az országgal egy napon, 1945. április 4-én szabadult fel. Így a már korábban felszabadult országrészekből ideözönlött a menekülők politikai szemetje is, a minden rendű és rangú osztály- és politikai ellenség. Nagy többségük ugyan továbbment nyugat felé, de egy részük ártatlan ábrázatot öltve, később sok gondot okozva itt maradt, és az átvonulók is elszórták a rémhíreket, s hazug meséket terjesztettek csajkarendszerről és egyebekről.

Az ország nagyobbik részén már szabadon folyt a földosztás, amikor a zalaegerszegi megyeház előtt még akasztatott, a piactéren pedig embereket lövetett agyon Csomai, a nyilas főispán.

A Horthy-rendszer negyedszázada természetesen nem kedvezett semmilyen haladó mozgalomnak, különösen nem a kommunista, de még a szociáldemokrata mozgalomnak sem Zalában. Nagykanizsán és Zalaegerszegen működött ugyan a Szociáldemokrata Párt, volt szakszervezet, munkásotthon, de Keszthelyen már a község szélére — a Weisz-kocsmába — szorult a MÉMOSZ szerény helyi csoportja. A szociáldemokrata és szakszervezeti élet ezeken a helyeken sem volt politikacentrikus. A kulturális tevékenység: könyvtári munka, zene- és énekkarok szervezése, családi összejövetelek és kirándulások szervezése dominált. A világnézeti sokszínűség, a szocializmusról (főleg pedig a hozzá vezető útról) kialakított gyakran naiv felfogások, nézetek jellemezték. Nem alakult ki számottevő politikai befolyás, és csak itt-ott emelkedtek ki olyan káderek, akik akkor és később, a felszabadulás után, kellő tekintélyű vezetőkké válhattak.

Maga a felszabadulás, bár a magyar nép legnagyobb történelmi sorsfordulata volt, azonnal és alapjaiban nem változtatta meg a gazdasági-társadalmi viszonyokat. (A földosztás, és pláne az iparfejlesztés, csak jóval később éreztette hatását.) Azok a jelentékeny befolyású politikai tényezők továbbra is működtek, amelyek addig is hatalmukban tartot-

ták a népet. Nyugatra szöktek ugyan a feudális nagyurak, a legjobban exponált háborús és politikai bűnösök, de sértetlenül állt, és a politikai hangulatot és magatartást döntően befolyásolta az egyházi szervezet, valamint a nagyrészt érintetlen régi közigazgatási apparátus.

A felszabadulás lelkesítő és forradalmasító hatása dacára sem voltak tehát az előzmények kedvezőek sem az MKP, sem az SZDP számára. A helyzetből következtek a végrehajtandó feladatok: a pártszervezés vonalán létrehozni a megyei, járási apparátusokat, és minél előbb és mindenütt megszervezni a községi pártszervezeteket, megszervezni a hatalmi és népi szerveket, biztosítva a baloldal politikai, és ha lehet, szervezeti túlsúlyát. (Nemzeti bizottság, földosztó bizottság, népbíróságok stb.) A nehézségek óriásiak voltak. A politikai és szervezési feladatok megoldásához legjobban a szükséges vezetőképes emberek hiányoztak. Ezért fordulhatott elő velem is, hogy 18 évesen olyan gyorsan haladtam előre a politikai „ranglétrán". 1945. április közepén beléptem a keszthelyi SZDP-szervezetbe, s rá két hétre, az első szabad május elsején, vállalkozó híján, a tömegek előtt az SZDP nevében már én mondtam az ünnepi beszédet a Festetics-kastély erkélyéről. De tagja voltam a nemzeti bizottságnak, részt vettem a pártszervezés mellett a földosztásban is stb.

A régi elvtársak mellett igen nagy szerep jutott a Budapestről és az ipari központokból hosszabb-rövidebb ideig ideküldött káderekneк, valamint a munkába újonnan bekapcsolódó, haladó, de eddig nem politizáló embereknek és fiataloknak.

Akkor még a pártnap, a népgyűlés és a rendszerint vita formáját öltő személyes agitáció volt a legfontosabb információ a nép számára, és harci eszköze a politikának és a pártszervező munkának.

A Budapestről nagyon gyéren csörgedező tájékoztatás miatt gyakorlatilag magunkra voltunk utalva. Hetekig, hónapokig éltünk egy-egy pesti előadó beszédéből. Gyűléseztünk a téren és a kultúrházban, az iskolában és a kocsmában, vasárnap délelőtt és minden hétköznap este, szóval mindenhol és mindenkor. Sokszor kongott bele a nagyharang a jövőről szóló szép dikciókba, és előfordult, hogy szüretkor a szőlőhegyen, valamelyik pince előtt ecseteltük a boldogulás útjait-módjait jókedvű hallgatóságunknak.

Kezdetben viszonylag gyorsan haladt a pártszervező munka. A községek nagy részében, ahol sikerült néhány alkalmas személyt alapító tagnak megnyerni, szaporodtak a pártszervezetek. Ez a folyamat azon-

ban 1945 második felére lelassult. Alakuló gyűléseink száma megcsappant, az SZDP szervezeti kiépülése lelassult; sok községben később sem sikerült pártszervezeteket létrehozni. A politikai befolyás és a szervezeti erő tehát nem az általunk remélt mértékben nőtt.

Még a politikába frissen bekapcsolódott és tapasztalatokban nem bővelkedő embereknek is feltűnt, hogy túl sok a párton belül — a vezetőségi üléseken, taggyűléseken — a nemegyszer nagyon is másodrendű kérdésekben a vita. Jómagam ezt eleinte csupán vérmérsékleti kérdésnek és a jobb megoldások keresésének tekintettem. Eltelt egy idő, amíg világossá vált előttem, hogy a pártban legalább három elkülöníthető és megszemélyesíthető politikai vonal, és legalább két gyakorlati irányítás van. Természetesen ez volt a belső problémák igazi oka. Az 1945-ös választások eredményei, illetve a választást megelőző politikai harc nemcsak országosan, hanem Zalában is nyilvánvalóvá tette a párton belüli frakciók létét és élesen eltérő politikai vonalát. Ekkor lehetett először személy szerint is látni a jobb- és baloldalt, valamint a Zalában viszonylag kisebb jelentőségű centrum képviselőit.

Az 1945-ös választások eredményei alaposan rácáfoltak a várakozásra. Az SZDP két-három képviselőre számított, ehelyett csak egy képviselőt tudott az országgyűlésbe juttatni. Az egyház által támogatott Kisgazdapárt 75%-kal kiugró eredményt ért el; az SZDP 12%, az MKP 7%-ot kapott. Ezeknek az eredményeknek kijózanító hatása lett; elősegítette, hogy a párton belüli vita egyre inkább belső harccá fejlődjön és odavezessen, hogy a budapesti példát követve kialakuljon és megerősödjön egy olyan baloldali vezetés, amely nemcsak megfelelő partner, hanem részben előkészítője is az egyesülésnek. Addig azonban még hosszú volt az út, és nem tudatos program alapján jutottunk el 1948. május 30-ig, a két párt Zala megyei egyesítő konferenciájáig.

1946 elejétől a Szociáldemokrata Párt járási titkáraként dolgoztam Nagykanizsán. Itt lakott a megye Végrehajtó Bizottságának elnöke, a párt országgyűlési képviselője, Dombai János is. Zalában a Szociáldemokrata Párton belül a legtekintélyesebb ember és a jobboldal elismert vezetője éppen Dombai volt. A viszony hamar elmérgesedett közöttünk. Valószínűleg egyrészt a tőlem való megszabadulás szándéka, másrészt pedig a Marosán György vezette vidéki titkárságnak az az elgondolása, hogy a legfontosabb funkciókba a baloldal embereit igyekeztek tenni, vezetett oda, hogy 1948 őszén kineveztek az SZDP Zala megyei titkárának.

A két párt közötti együttműködés a felszabadulás pillanatától kezdve jól alakult. A megyében voltak együttműködő pártszervezetek, még inkább személyek, mégis végig ellentmondásos és persze hosszú volt az a folyamat, amíg 1947 végére, 1948 elejére odaértünk, hogy a külső hatások mellett, a Szociáldemokrata Párt baloldala hatékony munkájának eredményeként, a két munkáspárt egyesülésének politikai, szervezeti és káderfeltételei megértek Zalában is.

Kedvezően készítették ezt elő az együttműködés különböző formái: közös pártnapok, egymás kölcsönös meghívása rendezvényekre, a közös problémák gyakori megbeszélése stb. Fontosabb politikai kapcsolatok szép számban voltak az egyesülést megelőző években is. Mégis, a szociáldemokrata baloldal súlya a Zala megyei pártszervezetek életében csak 1948 elejére vált döntővé. Addig a jobboldal tartotta kezében a legfontosabb és legnagyobb szociáldemokrata pártszervezeteket (főleg a Magyar—Amerikai Olajipari Rt. [MAORT] területén működőket). Ezenkívül a Zala megyei baloldalnak is — néha nagyon nehéz úton — fejlődésre és azt elősegítő tapasztalatokra volt szüksége ahhoz, hogy ne csak a politikai együttműködésnek, hanem a marxista—leninista alapon való egyesülésnek is következetes hívévé és harcosává váljon. Kezdetben a jó együttműködés megteremtése is sok nehézségbe ütközött. Míg a párt baloldali vezetői (Marosán, Szurdi, Révész stb.) együttműködésre, a lényeges kérdésekben való feltétlen megegyezésre adtak instrukciókat s a testvérpárti viszony kialakításához vezettek, addig az a vonal, amelyet a központban Kéthly, Szélig és a többiek képviseltek — nálunk Zalában pedig Dombai, Cseresznyák és mások —, a pártérdekre hivatkoztak, és a 75 éves múlt állandó hangsúlyozásával, s jobb szó híján sérelempolitika hangoztatásával szemben álltak minden közeledéssel.

Igen sok nehézséget okozott, hogy az a jó néhány megyei és helyi vezető, aki jobboldali nézeteket vallott és próbált érvényesíteni, egyúttal a legnagyobb pártszervezetek vezetőiként igen nagy befolyásra tettek szert a MAORT munkásai körében, és rájuk támaszkodva nagy súllyal léptek fel. Pozícióik erősítésére még külön akciókat is indítottak. Megszervezték például Kéthly Anna látogatását az olajvidéken, amelyről — bár a Szociáldemokrata Párt megyei titkára voltam — csak utólag értesültem. Ez az akció ért is el bizonyos hatást. A szociáldemokrata vasutasok zalaegerszegi konferenciájának megszervezését — ahol Szélig beszélt volna — azonban már sikerült megakadályozni, pontosabban annyira összezsugorítani, hogy a kis létszám miatt megtartására nem is került sor.

A két párt közötti viszony tehát nem volt egyértelmű, időnként és területenként váltakozó súllyal érvényesültek az együttműködés és a szembenállás elemei.

Az 1945—1947-es évek közötti politikai akciók, a Baloldali Blokk megalakulása, a reakció döntő erejének szétverése után kitűzött 1947-es választásokra az egész Szociáldemokrata Párt nagy reményekkel készülődött. Nemcsak a párt jobboldala volt tele illúziókkal, hanem a baloldal is sikert remélt, és a politikai jövőről sajátos és önálló elképzelései voltak. Pedig a politikai siker legfontosabb alapjaiban, a megfelelően hatásos politikai vonalban és a párt szervezeti megerősítése terén nem sok változás történt. A párt taglétszáma már hosszú ideje 10 000 körül stagnált. Mindig volt egy-két betöltetlen járási titkári beosztás, sok községben nem is sikerült létrehozni a pártszervezetet, egy-egy pártszervezet fel is oszlott, és újraszervezése nem mindig sikerült. A párton belül hiányzott az egység. Akkor azonban ezt nem mérte fel senki. A jobboldal a kommunistáktól való elhatárolódás, a „független" szociáldemokrata politika és a párt népszerűségére spekulált. A baloldal pedig azt hitte, hogy a megyében a politikailag megvert Kisgazdapárt volt szavazói az új helyzetben elsősorban a Szociáldemokrata Pártot támogatják majd. Keserves volt a csalódás. A Szociáldemokrata Párt még az 1945-ben elért befolyását (12%) sem tudta megtartani, csak a szavazatok 10%-át kaptuk, a második helyről a harmadikra csúsztunk le.

A választási harc során a remények és elképzelések különbözőségének felelt meg a munka és magatartás. Hiába volt jó, sőt szívélyes és megfelelő együttműködés az MKP megyei bizottsága és az SZDP megyei titkársága között, a megyében sok helyen nem teremtődött meg az együttműködés; sőt, jobboldali beállítottságú szociáldemokrata szónokok egy-egy esetben még a csajkameséktől és hasonlóktól sem riadtak vissza. Néhány pártszervezetben Zalaegerszegen és Keszthelyen a már meglevő jó együttműködést nem sikerült továbbfejleszteni és megerősíteni, s ennek alapvető oka a jobboldal politikai túlsúlya és a baloldal következetlensége volt. De az elmérgesedett légkörben egyes helyeken az MKP vezetői is elzárkóztak az együttműködéstől.

Az 1947-es választásokon a Független Kisgazda és a Polgári Párt teljesen összezsugorodott (az 1945-ös választásokon elért 75% helyett nem egészen 9%-ot kapott), de előretört, és ugyanazokkal a támogatókkal, mint 1945-ben a kisgazdák, abszolút többséget szerzett a Demokrata Néppárt (57%), közismertebb nevén a Barankovics-párt. Az MKP

közel 14%-ot kapott, és így majdnem megduplázta az 1945-ös szavazatait.

Az 1947-es választások eredményeinek, tanulságainak a Szociáldemokrata Párt részére kijózanító hatásúaknak kellett volna lenniük. Nem ez történt. A Szociáldemokrata Párt jobboldala támadásba lendült országosan és a megyénkben is. A választási kudarcért a párt baloldalát okolták. Dombai kezdeményezésére a kormányalakítást és a drágulás elleni harcot sürgető kommunista javaslatnak csak a második részét támogattuk a megyei törvényhatósági bizottságban.

A választási kudarctól kissé megbénult baloldal azonban hamarosan összeszedte magát. A fővárosi kezdeményező lökés bennünket is felbátorított, aktivizálta a baloldali erőket, és az év végére már módunk volt arra, hogy a megyei tisztújítás során kiszorítsuk a jobboldalt. 1947 decemberében kihagytuk Dombait a megyei vezetésből, és a járások vezetésében is határozott balratolódás következett be.

Közben azonban nagyot változott a politikai helyzet a párton kívül is. A választást követően, 1947 év végén, még csak szórványosan, 1948 elején azonban már mind többen léptek ki az SZDP-ből és léptek át az MKP-ba. 1948 januárjában a külső és belső hatások, és általában a politikai helyzet megváltozásának eredményeként még csak azt mondhattuk ki, hogy „ki kell alakítani a két párt között a felső és alsó szervek teljes együttműködését", de márciusban már megalakítottuk az egységbizottságokat, és ezek közül a megyei már 1948. március 12-én megtartotta első ülését. Az MKP részéről Szegedi Andor, Németh Károly, Csáder Sándor és Seben Mátyás, az SZDP részéről Stadinger István, Szabados István és Nemes István elvtársak vettek részt a megyei egységbizottságban. Bár a kommunista párt könnyebb helyzetben volt az egységbizottságok tagjainak kiválasztásánál, a közös munka, a baloldal megerősödése akkor már lehetővé tette, hogy mindössze néhány hét alatt az egész megyében létrehozzuk az egyesítést politikailag és szervezetileg is előkészítő bizottságokat. Különösen nagy feladat hárult a nagykanizsai és a MAORT területén dolgozó elvtársakra. Dicséretükre legyen mondva, hogy gyorsan, nagyobb viták nélkül sikerült a jobboldali és karrierista elemeket kitakarítani. A márciusban és áprilisban folyó előkészítés után májusban elsőként a nagykanizsai és zalaegerszegi pártszervezetekben, utána sorra a megyében megtartottuk az ünnepélyes egyesítő taggyűléseket. A nagy politikai és szervező munka záró akkordjaként 1948. május 30-án került sor a megyei egyesítő konferenciára.

Amikor 1945. április közepén, mindössze 18 évesen a keszthelyi Kossuth Lajos utcai SZDP székházban beléptem a pártba, még nem gondoltam, hogy egész további életem szorosan összefonódik a politikai munkával és a társadalmi tevékenységgel. Eszembe se jutott, hogy mindössze néhány nap múlva már funkcionáriusként dolgozom. Az események akkoriban azonban gyorsan követték egymást, sok töprengésre nem volt idő. A temérdek politikai és közéleti munkát tartalmazó három év hamar elszaladt, és 1948 júniusában az egyesülési kongresszusra induló küldöttek között én is vonatra szálltam. A lelkes zajongás, ének, víg beszélgetés egy percre sem ült el, pedig akkor még de messze volt Budapest Zalaegerszegtől. Az egyesítő kongresszus életem egyik legnagyobb élményeként maradt meg emlékezetemben. Ma is őrzöm a kongresszusi mandátumot, amelyen jó néhány — nemegyszer tragikus sorsú — akkori politikai vezetőnk aláírása emlékeztet az elmúlt harcokra és történelmi időkre.

PÉTER JÁNOS

(ALSÓNYÉK, 1910. OKTÓBER 28. —)

Az országgyűlés alelnöke. Iskoláit Baján, Budapesten, Glasgow-ban és Párizsban végezte. Református lelkész, egy ideig debreceni püspök volt. 1945-től 1949-ig az újjászervezett Külügyminisztérium munkatársa. Kezdettől fogva tevékenyen részt vett a hazai és nemzetközi békemozgalomban. 1950-ben a Béke-világtanács tagjává választották. 1956 decemberétől a Kulturális Kapcsolatok Intézetének elnöke, 1958 februárjától a külügyminiszter első helyettese; 1958-tól 1961-ig az Elnöki Tanács tagja. 1961-től 1973 decemberéig külügyminiszter. 1953 óta országgyűlési képviselő. Az országgyűlés 1973. decemberi ülésszakán választották meg az országgyűlés alelnökévé.

BUDAPEST—PÁRIZS—MOSZKVA

Három főváros nevét adtam címéül ennek az emlékező írásnak, mert Budapest felszabadulásáról, a második világháborút lezáró párizsi béketárgyalásokról s az első magyar—szovjet barátsági szerződés moszkvai aláírásáról írom le személyes élményeimet.

*

A ma élő nemzedék derékhadától nagyon távol vannak már ezek az események. Aki a második világháború végén hat-, nyolc-, tízéves gyermek volt, ma már kezdhet arról beszélni, hogy megette kenyere javát, és átlépte az emberi életút felének határát. Akik viszont az idő tájban születtek, azok most vannak alkotó életük legtermékenyebb időszakában. Ezek számára az az idő ködös messzeségben lebeg. Valószínű, hogy fiatal éveinkben mi kevesebbet foglalkoztunk a boszniai okkupáció legendáival — bár én gyerekkoromból sok ilyenre emlékszem a K. u. K. hadsereg falumbeli tagjainak elbeszéléseiből —, mint a mai pályakezdő fiatalok a második világháborúval. Ez főként azért volt így, mert nekünk ifjú éveinkben volt már frissebb élményünk, amelynek következményeit nyögtük: az első világháború, s már harminc évvel később átéltük a másodikat is.

A harminc évvel ezelőtt történt eseményeket feleleveníteni akkor és úgy lehet igazán, ha mai hatásukat felmérve idézzük fel emléküket. Amikor Budapest felszabadulásáról beszélünk, akkor előttünk van az egész út, amelyet megtettünk, míg eljutottunk a mai Magyarországig.

Mi, akik ma felidézzük több mint emberöltőnyi emlékeinket, az utak rendkívül sokféle változatain jutottunk el a történelem és az emberi lét mai fokára.

Budapest felszabadulása idején én egyik vezetője voltam a református

egyház három intézményének: a Bethesda Kórháznak* és vele a diakonissza-intézetnek, a Sylvester Nyomdának, valamint a „Református jövő" című hetilapnak.

1945. január 9-én az esti órákban a Bethesda Kórház egyik alagsori szobájában egy szovjet tiszt kitette zsebóráját az asztalra, és közölte velünk, hogy mielőtt a frontra indul, négy órát szeretne aludni. Ezt annak a négy magyarnak mondta, akikkel ettől a naptól kezdve néhány napon át együtt lakott.

A front, ahová a szovjet tiszt menni készült, 200—300 m-re húzódott a kórháztól. Ekkor folyt ott a „városligeti csata". Mielőtt erre a jelenetre sor került a szovjet őrnaggyal, már órákon át együtt dolgoztunk; a harcokban megsebesült szovjet katonákat kötöztük be.

Az első előrenyomuló ék Zugló felől január 9-én, a kora reggeli órákban jutott el hozzánk. Jöttek a Hungária körúti kapun, ahol a kapus nyitott előttük ajtót, de jöttek a megsérült kerítés nyílásain is. Mi, a kórház lakói, az elgyötört harcosokat rögtön teával kínáltuk. Közölték, hogy előbb mindent átnéznek a területen és visszajönnek. Simán, békésen, majdnem kedélyesen kezdődött ez a nap — egyetlen puskalövés nélkül.

Néhány órával az ék érkezése után megindult a pokoli csatazaj: a Városliget felől német és magyar alakulatok észbontó ellentámadása. Mire ez a csata elkezdődött, mi, a kórház vezetői, megállapodtunk a szovjet osztag vezetőivel, hogy a kórházat a sebesültek részére elsősegély-állomásnak rendezzük be. Hamarosan hozták az első sebesülteket. Ellátásukról együtt gondoskodtunk magyar és szovjet orvosok, ápolók. A könnyebben sérülteket csak elsősegélyben részesítették, és továbbvitték őket Zuglón át kelet felé, a fronttól távolabb eső kórházakba. Nálunk a súlyosabb sebesülteket helyezték el, akiknek szállítását nem lehetett vállalni.

Az őrnagytól mindennap értesültünk a frontvonal helyzetéről, a „városligeti csata" részleteiről. Néha társaival együtt jött, lementek az alagsori szobába, vagy a földszinti nagy konyhában térképeiket kiteregetve kértek tájékoztatást a Városligetet körülvevő utak épületeinek jellegéről, a Vidám Parkról, az állatkertről, a Széchenyi fürdő és a Gundel környékéről, a Keleti pályaudvar és a Nyugati vidékéről.

* A kórház és a hozzá tartozó épületek Zugló és a Városliget határánál, a Hungária körút és a mai Május 1. út (akkor Hermina út) között volt.

Nagy volt a véráldozat. Időnként közvetlenül a kórház kapujáig szorult vissza a front. Egyik napon már a lángszórókat is kikészítették a kórház Hermina út (ma Május 1. út) felé nyíló szárnyának a teraszára, számolva azzal, hogy a kórház területén is sor kerül az ütközetre. De a szovjet hadsereg visszaverte a támadást.

Az egyik napon sajátságos tragédia történt. Az alagsor egyik egyágyas szobájában fekvő, súlyosan sérült szovjet tiszt, akinek állapota már javulóban volt, váratlanul meghalt. Egy háromtagú csoportot küldtek a parancsnokságról annak kiderítésére, hogy nem történt-e valami merénylet a beteg ellen. Az ügyben a mi őrnagyunkat is meghallgatták, aki a lehető legmelegebb hangon nyilatkozott mellettünk, és elmondotta, hogy olyannak ismerte meg a kórház személyzetét, hogy teljesen kizártnak tart bármilyen szabotázst. Elrendelték a halott újabb megvizsgálását, és megállapították, hogy a sebesülés következtében hirtelen fellobbant szepszis okozta halálát.

Ezekben a napokban a kórházban levő szovjet katonákkal, egészségügyiekkel nemcsak együtt dolgoztunk és laktunk, hanem sokszor együtt is étkeztünk. Vendégeinknek még humorra is futotta erejükből. Az alagsori szoba egyik magyar lakója sovány volt, mint a szúnyog. Őrnagyunk elhatározta, hogy felhizlalja. Sokszor jött be hozzánk nagy mennyiségű zsírral, kenyérrel, borral, s ösztövér honfitársunkkal kanálszámra etette a zsírt, karéjszámra a kenyeret, s hogy gyomrát el ne rontsa, bőven adott neki bort. A kórház mérlegén meg is mérette naponként.

A kórház sebesültjei között sokféle katonát ápoltunk, olyanokat is, akik nemigen értették egymás nyelvét. Oroszokat Európából, Szibériából, ukránokat, grúzokat, örményeket, tatárokat, mongolokat, finneket, észteket. Mi csak ámultunk a szovjet harcoló alakulatok sokszínűségén. Ők ezt ebben a gigászi, véres ütközetben is természetes jelenségnek tekintették.

Meglepett bennünket az a csodálatos türelem, óvatosság, körültekintés és elszántság, ahogy a városért harcoltak a szemünk előtt, kímélve az emberi életet, a magyar lakosságot és az épületeket.

A nemzetközi jog és a hadijog szerint minden alapjuk meglett volna arra, hogy Budapestet az összes pusztító hadieszközök bevetésével foglalják el.

Mikor Budapest felszabadulása után végleg elbúcsúztunk tőlük, megújították igazolásunkat a kórház és a személyzet számára. Ezek olyan hatékony írások voltak, hogy nemcsak Budapesten jártunk velük teljes

biztonsággal, hanem vidéken is, ahova le kellett utaznunk az élelmiszerek beszerzése miatt. Ezek a papírok minden igazoltatásnál kellő védelmet nyújtottak.

Ismert dolog, hogy 1945. február elején a jaltai konferencián a tárgyalás témái között szerepelt a magyarországi fronthelyzet is. A Szovjetunió felajánlotta a nyugati partnereknek, hogy a Balkánon partra szállva, Magyarországon a szovjet erőkkel egyesülve, délkelet felől is meg kellene gyorsítani a háború befejezését. Sokféle okból erre nem került sor. Budapest és vele együtt Magyarország a második világháború végének legvéresebb csataterévé lett, nemzetközi fórumok előtt súlyos vádakat idézve fel ellenünk.

A második világháború második felének aránylag leghosszabb hadműveletei közé tartoznak a magyarországi harcok és ezen belül Budapest ostroma. Nemcsak az a szorosan vett időszak: 1944. december 23-tól 1945. február 13-ig — tehát az ostromgyűrű bezárulásától Buda felszabadításáig —, hanem amint Moszkva, Leningrád, Sztálingrád ostromát a városok peremétől, száz kilométeres távolságtól mértük, Budapest ostroma is megkezdődött már Battonyánál, Debrecennél, a dunai átkeléseknél, és tartott 1945 tavaszáig, a székesfehérvári, veszprémi és balatoni csaták végéig.

A felszabadulás után kialakult új életkörülményeink, problémáink helyes megértéséhez, sőt mai nemzetközi helyzetünk igazi felméréséhez is nélkülözhetetlen feltétel az ország második világháborúval kapcsolatos sorsának ismerete és emlékezetünkben élethű képének a megőrzése.

Semmit nem szépítettem azon, ahogyan mi a Városliget peremén átléptünk a felszabadulás határmezsgyéjén. Sokféle oka volt annak az előbbiekben leírt, szinte idillikus folyamatnak. Ezek közül kettő a legjelentősebb s egyben a legsajátságosabb is.

1944. október 15-én mi is nagy örömmel és szorongással hallottuk a nyilatkozatot a déli rádióadásban a háborúból való kilépésről.

A kórház leányfalusi otthonában voltam ezen a napon, s a nyilatkozat hallatára azonnal siettem Pestre, mert a kórházzal szomszédos villákban ekkor már a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség alakulatai tanyáztak, a kórházban viszont sokan tartózkodtak menekültek, faji és politikai okokból üldözöttek. Mikor Budapestre érkeztem, már megtörtént az ellenfordulat. A kórházban ezután még inkább megnőtt a menedéket keresők száma. Tényleges betegünk szinte nem is volt. Nőtt a szorongás, félelem és aggodalom is.

Sok aggasztó jel után egyik éjszaka a kórház bejáratánál három teherautóval fegyveres nyilasok jelentek meg, és a Hermina úti portán akartak beözönleni, hogy átkutassák a kórházat. A portás felmutatta nyilas pártszervezeti igazolványát, és kérdezte, milyen célból akarnak házkutatást tartani. Közölték: biztos értesüléseik vannak arról, hogy a kórházban sok üldözött embert rejtegetnek. A portás saját meggyőződésére hivatkozva fogadkozott, hogy az épületben a tényleges betegeken és az egészségügyi személyzeten kívül senki más nem tartózkodik.

A nyilas fegyveresek erre elvonultak. Így tudtuk meg, hogy a portás — aki egyébként korábban maga is betegünk volt — tagja volt a nyilas pártnak. A felszabadulás után főként az ilyen segítségekért nyert szabályos igazolást.

A másik sajátságos előzmény a németekkel kapcsolatos.

December első felében, amikor Budapest alól már a könnyűfegyverek zaját is hallottuk, a német parancsnokság négy tisztje jelent meg a kórházban megfelelő kísérettel, helyszíni szemlére hivatkozva. Bejárták az épületeket, főként a padlások és általában a felső emeletek iránt érdeklődtek. Az épületek legfelső szintjéről Zugló akkor még zömében földszintes házai felett elláthatott az ember Rákos-mezejéig és a Kerepesi-dombokig. A német tisztek közölték, hogy katonai célra lefoglalják ezeket a padlástereket. Itt „védelmi" aknavető és gépfegyverállásokat állítanak fel. Világos volt előttünk, hogy ha ezt a tervet megvalósítják, következményei kiszámíthatatlanok, mert a kórház egész területe célpontja lesz az előrenyomuló szovjet alakulatok fegyvereinek. A kórház épületei voltak akkor ennek a frontvonalnak a Városliget és Zugló között a legmagasabb pontjai. Azt is tudtuk, hogy a németek elrendelhetik a kórház kiürítését és hadműveleti célokra való teljes igénybevételét. Ebben a kritikus helyzetben egyrészt a budapesti Svéd Vöröskereszt védőlevele nyújtott segítséget, másrészt azok a papírok, melyeket a Svájci Vöröskereszt közvetítésével kaptunk, s azt tanúsították, hogy a kórház fenntartásához a Svéd Vöröskereszt is hozzájárult, működése nemzetközi érdek. Az iratokban szerepelt a Svéd Vöröskeresztnek az a kérése is, hogy a hadviselő felek tartsák tiszteletben a kórház gyógyító tevékenységét, és ettől eltérő, idegen célokra a kórház épületeit és személyzetét ne vegyék igénybe. Megvallom, kezdetben nem nagyon bíztunk a védőiratok hatékonyságában, de végül is a németek visszavonultak és elálltak tervüktől.

Mindezek természetesen sok más mellett hozzájárultak ahhoz, hogy a szovjet alakulatok tagjait nagy megkönnyebbüléssel fogadtuk, s ahhoz is, hogy a szovjet alakulatok tagjai sem idegenekként kezeltek bennünket.

*

A felszabadulás és az új élet indulásának kezdeti eseményei után hamarosan az újjászerveződő Külügyminisztérium munkatársa lettem. Ma is hálás vagyok azoknak, akik ennek a döntésnek a helyességéről meggyőztek. 1945 októberétől 1949 elejéig tartoztam első ízben a Külügyminisztérium állományába, s beosztásomnál fogva 1946-ban jelen voltam a magyar delegációval a párizsi béketárgyalásokon és 1948 elején az első magyar—szovjet barátsági szerződés aláírásánál Moszkvában.

1945 októberében a Külügyminisztériumban a békeszerződés előkészítésével foglalkozó osztály munkatársa lettem. Maga a békekonferencia 1946. július végén kezdődött Párizsban, 1946. szeptember elején ért véget, s a békeszerződéseket 1947. február 10-én írták alá a győztesek és legyőzöttek képviselői.

A párizsi béketárgyalásoknak, az aláírásra elkészített szerződéstervezeteknek olyan sajátosságai voltak, amelyek a mai világhelyzet reális megítélését is segítik.

Minden békeszerződés meghatározója, hogy tartalma nem a tárgyalóasztalnál, hanem a csatatereken dől el. A második világháború azonban ezen a téren is más volt minden korábbi háborúnál, mert a tengelyhatalmak agressziója ellen szövetkezett, különböző rendszerű országok koalíciójának vezetői nemcsak általános elképzeléseket táplálgattak magukban a háború utáni időkre, hanem konkrét tervekben is megállapodtak, és ezeket közzé is tették.

Érdekes a párhuzamosság a tengelyhatalmak — köztük a mi országunk — háborús lépései és a szovjet—amerikai—angol közös megállapodások időpontjai között.

1942 januárjában a Szovjetunióval, az Egyesült Államokkal és Angliával együtt már 24 ország fogalmazta meg több hónapi előkészítés után a „teljes győzelem" után megvalósítandó elveket. Ezek között volt a Szovjetunió mellett még három, ma már szocialista európai ország: Lengyelország, Csehszlovákia és Jugoszlávia, s Ázsiából Kína is.

Magyarország ezeknek, a 24 ország közös győzelmi elveinek, az Egyesült Nemzetek alapelveinek a megfogalmazása idején lépett hadba a

Szovjetunió ellen, s az Egyesült Nemzetek elveinek kinyilvánításakor tulajdonképpen a hadba vonulásnak még csak a kezdetén volt. 1942. augusztus elején, hadba vonulásunk kibontakozása idején már tanácskozásra ült össze Moszkvában a Szovjetunió, Amerika és Anglia legfelső képviselete. A magyar hadosztályok akkor még a Don-kanyar eseményei előtt voltak.

A szovjet, amerikai, angol, majd francia és kínai megállapodások egyre részletesebben fogalmazták meg a nemzetközi viszonyok rendezésének elveit a háború menete alatt minél közelebbinek látszott a „szövetséges és társult hatalmak" győzelme. Így Teheránban 1943 novemberében, Jaltában 1944 februárjában, tehát még a háború vége előtt, majd 1945-ben, a győzelem után Potsdamban.

A békeszerződések tervezetét a győztes nagyhatalmak külügyminisztereinek tanácsa többszörös tanácsülés során dolgozta ki és terjesztette a párizsi békekonferencia elé.

Ez tehát az egyik sajátossága a párizsi szerződés sorsának: nem a győzelem mámorában születtek meg a szerződések tervei, hanem abban az időben kezdődött megfogalmazásuk, amikor a hadiesemények a tengelyhatalmak győzelmét még sokak előtt nem mutatták lehetetlennek. Ebből következik a tárgyalások és a szerződések további sajátossága.

Ilyen például az, hogy a párizsi tárgyalásokon a tengelyhatalmak két fő országának, Németországnak és Japánnak a képviselői nem voltak jelen, mert nem is volt akkor még tervben a velük való békekötés.

Milyen különös helyzet? Béketárgyalás, ahol a győztesek legfőbb ellenfeleinek a képviselői nincsenek jelen. Ez a különlegesség fejezi ki a második világháború utáni párizsi békekonferencia egyik kedvező jellegzetességét az első világháború utáni párizsi békekonferenciákkal szemben.

Mit mutat ez az összehasonlítás?

Először is azt, hogy az 1919—1920-as tárgyalások fő jellemzője a kölcsönös gyűlölet légköre volt, és a döntések következményeiért hordozott felelősség kérdése általában senkit sem foglalkoztatott. Éppen ezért a második világháború előidézésében is szerepük volt az első világháború utáni békediktátumoknak. Az első világháború után a győztesek „leszámoltak" a legyőzöttekkel; a legyőzöttek csak azért voltak jelen, hogy aláírják a békeszerződést.

1946-ban a párizsi tárgyalások alaphangja merőben más volt: őszinte törekvés a tartós béke megteremtésére.

Nekünk, magyaroknak, természetesen sajátságos problémáink voltak. Magyarország egyik fő háborús szövetségese, Olaszország, már két évvel a háború vége előtt kilépett a szövetségből, a másik két szövetséges pedig, Románia és Bulgária, fél évvel korábban szabadult fel, mint Magyarország; a két legfőbb háborús szövetséges, Németország és Japán viszont nem volt jelen. Így bizonyos fokig az ő helyüket is mi foglaltuk el.

Éppen ezért különösen értékes volt a magyar delegáció számára a konferencia jó légköre, a velünk tárgyaló delegációk problémáink iránt tanúsított megértő magatartása. Emlékezetben kell tartani, hogy Magyarországgal kapcsolatban a második világháború alatt különböző helyeken újra felmerültek az ország nemzetközi helyzetének megváltoztatására, sőt teljes felosztására vagy más államközösségekbe való beolvasztására irányuló tervek. Magyarország tehát a második világháború szörnyű tragédiáiból és a vezető körök nemzedékekre visszanyúló provinciális, rövidlátó politikájával előidézett nemzetközi megaláztatásokból indult el a felszabadulás adta lehetőségek, így a párizsi tárgyalások felhasználásával is nemzetközi viszonyai rendezésének útján.

A párizsi béketárgyalások idején már izgalmasabb események voltak a nemzetközi életben, mint a béketárgyalások és a békeszerződések részletei. Már túl voltunk a hírhedt fultoni hidegháborús beszéden, és a nemzetközi élet kezdett közeledni a szakadék széléhez, a „szakadék szélén való táncolás" politikájához. A fultoni beszéd 1946 márciusában hangzott el, s a hidegháború kezdeti szelei a párizsi békekonferencián már egyes jelenségekben érezhetőek voltak. A szovjet—amerikai viszony megrontására, a második világháború alatt kialakult szövetség bomlasztására egyesek már rendszeresen kísérleteztek. Ennek ellenére 1947. február 10-én a békeszerződés aláírása még megtörténhetett, de az a feltételezés, hogy a harmadik világháború elkerülhetetlen lesz, kezdett egyre reálisabbnak látszani.

*

Az 1948. február 18-án Moszkvában aláírt magyar—szovjet barátsági szerződés már az új világháborús feszültségek enyhítését és elhárítását szolgálta.

A szerződés aláírásával a Szovjetunió részéről hangsúlyozták: „A szov-

jet—magyar barátsági szerződés megkötésével a Szovjetuniónak most már barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződései vannak a Fekete-tengertől a Balti-tengerig terjedő nyugati határain minden szomszédos országgal. A szomszéd államokkal kötött barátsági szerződések az egyetemes béke megszilárdítását szolgálják." Ebben a megállapításban két tény jutott kifejezésre. Az egyik: időben a magyar—szovjet szerződést megelőzte az összes többi. A másik: ezek a szerződések nagy világpolitikai tervek részét alkotják.

Még nagyon bonyolult magyarországi viszonyok voltak mögöttünk, amikor Moszkvában ezt az első magyar—szovjet barátsági szerződést aláírtuk. Vonaton utaztunk Budapestről Moszkvába. A magyar küldöttségben a koalíciós pártok vezetői foglaltak helyet. Az út hosszú volt. Nemcsak azért, mert akkor még — annak ellenére, hogy természetesen különvonaton utaztunk — legalább tíz órával tartott hosszabb ideig az utazás, mint ma a menetrend szerinti vonattal. Az út azért is hosszú volt, mert vonatunk a második világháború friss emlékű harcterein haladt át, és a delegáció nem egy tagjában súlyos aggályok éltek a növekvő nemzetközi veszélyek miatt. A tárgyalás és a látogatás egész légköre olyan volt, hogy abban érdekes módon tükröződött a szovjet—magyar kapcsolatok számos múltbeli eleme, és egyben jelezte az együttműködés jövőjét.

Ennek a szerződésnek voltak közvetlen és távolabbi előzményei. Közvetlen előzménye az, hogy a második világháború után alig néhány hónappal, 1945 novemberében a Szovjetunió már „helyreállította" a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal. Ez közel másfél évvel történt a békeszerződés megkötése előtt. Az a körülmény pedig, hogy a szovjet követ a megbízólevél átadásánál a diplomáciai kapcsolatok felújításáról és nem felvételéről beszélt, utalt a régebbi előzményekre.

A Szovjetunió a breszt-litovszki békeszerződés aláírása óta meg-megújuló kísérleteket tett a hivatalos magyar—szovjet kapcsolatok felújítására a Tanácsköztársaság megdöntése után is. A magyar—szovjet fogolycserére irányuló tárgyalások során is jelezte a szovjet fél a kapcsolatok állandósításának célszerűségét. 1922-ben, a génuai konferencián, a szovjet külügyminiszter különmegbeszélést folytatott a magyar külügyminiszterrel, és ajánlotta, hogy kössön a Szovjetunió és Magyarország olyan szerződést, mint az 1921. évi szovjet—török barátsági szerződés, amely mindjárt bevezetőjében semmisnek nyilvánítja a szerződő felekre erőltetett egyéb nemzetközi szerződéseket. 1924-ben meg-

történt a diplomáciai kapcsolatok helyreállítására vonatkozó szerződés aláírása. A hazai és nemzetközi reakció ennek megerősítését megakadályozta. 1934-ben jött létre a megállapodás a diplomáciai kapcsolatok „gyakorlati helyreállítására" vonatkozóan. Ezt a viszonyt magyar részről kétszer szakították meg, a Szovjetunió részéről mindkét alkalommal csak felfüggesztették; először 1936-ban, amikor Magyarország csatlakozott az antikomintern paktumhoz. A Szovjetunió, jóval a szovjet—német 1938. évi megnemtámadási szerződés megkötése előtt, saját kezdeményezéssel felújította a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal. 1941-ben, a magyar hadüzenet után a szovjet fél újra csak felfüggesztette a kapcsolatokat. A második világháború alatt pedig, amikor Debrecenben 1944 decemberében megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, ennek kérésére a Szovjetunió járt közben az amerikai és angol kormányoknál a fegyverszüneti megállapodás aláírása érdekében.

A második világháború előtt ebben a szovjet külpolitikában a két világháború közötti „lélegzetvételnyi szünet" meghosszabbítására irányuló törekvés nyilvánult meg. A háború alatt pedig az a törekvés, hogy a háborús szenvedések minél elviselhetőbbek és minél rövidebbek legyenek. A második világháború után már ez a politika előbb a harmadik világháború veszélyének csökkentésére, majd pedig végérvényes kiküszöbölésére törekszik.

Magyarország bel- és külpolitikai fejlődésében a magyar—szovjet barátsági szerződés megkötése 1948-ban az ország népének alapvető érdekét szolgálta: minél kedvezőbb nemzetközi feltételeket kell biztosítani az ország fejlődése, a szocialista társadalmi viszonyok építése számára.

1948 óta sok válságon ment át a nemzetközi élet, s ennek keretében Magyarország is. A sok válság után ma egyre biztatóbban érvényesül a szocialista országok külpolitikai törekvése: a vitás kérdések tárgyalásos rendezése, a békés egymás mellett élés és a nemzetközi együttműködés. Ennek a kedvező világhelyzetnek az előkészítésében a magyar—szovjet kapcsolatok alakulásának is megvan a maga szerepe.

NÉVMUTATÓ

Abonyi Géza (Budapest, 1894. okt. 23.—Budapest, 1949. jún. 23.) — színész. 1915-től a Magyar Színház, 1918-tól a Nemzeti Színház tagja, 1941-től a Színművészeti Főiskola tanára. A felszabadulás után a Madách Színház tagja. 1945—1948 között a Színészek Szabad Szakszervezetének elnöke. — 148

Ács Gyula — 1945-ben az MKP dombóvári szervezetének tagja. Aktívan részt vett a pártszervezésben és a kultúrcsoport tevékenységében. — 289

Ady Endre (Érdmindszent, 1877. nov. 22.—Budapest, 1919. jan. 27.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 149

Ajtai Miklós dr. (Rákosliget, 1914. máj. 19.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 37, 43, 46, 47, 405

Alzner Lajos — budapesti szervezett munkás. 1946 elején az MKP első dombóvári kéthetes pártiskolájának vezetője. — 290

Andics Erzsébet dr. (Budapest, 1902. jún. 22.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 86, 125

Andrásfi Gyuláné (Budapest, 1908. jan. 17.—) — textilmunkás. 1926-tól vesz részt a munkásmozgalomban. 1929-től a VS-ben, 1931-től a KMP-ben tevékenykedett. 1944-ben az újpesti partizáncsoport tagja. 1945. jan.-tól az MNDSZ újpesti, később Dél-Pest megyei titkára, majd különböző, tömegszervezeti és gazdasági területen dolgozott. — 185

Antalffy Gyula (Karcag, 1912. okt. 24.—) — újságíró. 1945. jan.-ban a „Szabadság" c. lap munkatársa, 1947-ben a „Kis Újság" felelős szerkesztője. 1949-től a „Magyar Nemzet" szerkesztőségében dolgozik. 1940-től 1949-ig a Független Kisgazdapárt tagja. — 139

Antos István dr. (Nagyszombat, 1908. jún. 25.—Budapest, 1960. jan. 5.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 243, 326, 327

Apró Antal — életrajzi adatait lásd e kötet 380. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 106, 173, 233

Arany Bálint (Rinyaújlak, 1901. febr. 1.—) — 1945. jan.-tól 1945 nyaráig a Független Kisgazdapárt budapesti központjának szervező titkára, majd visszavonult az aktív politikai életből. — 187

Arany János (Nagyszalonta, 1817. márc. 2.—Budapest, 1882. okt. 22.) — 141

Aranyossi (Pálné) Magda (Budapest, 1896. szept. 24.—) — kertész, újságíró, történész. 1917 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1919 végétől emigrációban élt, 1924-ben a német, majd 1926-tól 1941-ig a Francia KP tagja. 1941-ben illegálisan hazatért, és bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. 1945-től 1947-ig az MNDSZ központi vezetőségének tagja, az „Asszonyok" c. lap szerkesztője. 1949-től a Magyar Munkásmozgalmi Intézet, illetve a Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa. — 182, 183, 184, 190

Aranyossi Pál (Szentendre, 1887. aug. 4.—Budapest, 1962. szept. 18.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 139

Ascher Oszkár (Budapest, 1897. aug. 20.—Budapest, 1965. okt. 25.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 189

Avar Károly (Rozsnyó, 1913. márc. 5.—Budapest, 1965. máj. 23.) — lakatos. 1930-tól a rozsnyói kommunista ifjúmunkás szervezet tagja, majd vezetője, és a CSKP területi végrehajtó bizottságának tagja. 1932—1935 között illegális tevékenységéért több ízben letartóztatták, 1938-ban internálták. 1942-ben büntetőszázadba került, majd koncentrációs lágerbe hurcolták. Hazatérése után a rozsnyói területi vb tagja. 1947-től Magyarországon élt. 1949-től a hárosi Falemezművek vezérigazgatója, 1961-től 1965-ig a Faipari Kutató Intézet igazgatója. — 74, 75, 77

Badanti Antalné Gábor Sára (Újpest, 1919. máj. 1.—) — segédmunkás. 1939-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1944-től az ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után az MNDSZ és a VIII. ker.-i ifjúsági mozgalom szervezője. 1949-től állami szerveknél dolgozik. — 184

Baja Benedek — 1944-ben az Alkaloida Gyógyszervegyészeti Gyár Rt. igazgatója. — 50, 52, 54

Bajcsy-Zsilinszky Endre dr. (Szarvas, 1886. jún. 6.—Sopronkőhida, 1944. dec. 24.) — publicista, politikus. A TK idején Szegeden élt, és részt vett az ellenforradalom szervezésében. A harmincas évek közepétől szakított a szélsőjobboldallal, és csatlakozott a demokratikus ellenzékhez. Az antifasiszta ellenállási mozgalom polgári szárnyának vezéralakjaként először 1944. márc. 19-én, majd novemberben mint a Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság elnökét a Gestapó letartóztatta, és a katonai bíróság halálos ítélete alapján dec. 24-én Sopronkőhidán kivégezték. — 200

Bakács Tibor dr. (Budapest, 1912. okt. 11.—) — higiénikus, az orvostudományok doktora. 1935-től vesz részt a munkásmozgalomban, és tagja a kommunista pártnak. 1938—1939-ben a spanyolországi nemzetközi brigádban harcolt, majd Franciaországba internálták. Magyarországra való hazatérése után részt vett a szocialista orvosok szervezkedésében. 1945 után jelentős szerepet töltött be a szocialista közegészségügy megszervezésében kerületi, majd fővárosi tiszti főorvosként. Jelenleg az Orvostovábbképző Int. tanszékvezető egyetemi tanára. — 187

Bakay Szilárd (1892. szept. 8.—) — altábornagy. 1944 júniusától a budapesti I. honvédhadtest parancsnoka és vezénylő tábornoka. 1944 októberében a német megszállók letartóztatták és Mauthausenba deportálták. — 60, 61

Bakos Ferencné (Ozora, 1921. jún. 27.—Szekszárd, 1973. febr. 22.) — mezőgazdasági munkás. 1946-tól az MKP tagja, 1947-ben az ozorai vándorpártiskola hallgatója. Később a Tolna megyei Társadalombiztosítási Igazgatóság vezetője haláláig. — 291, 292

Baky László (Budapest, 1898. szept. 13.—Budapest, 1946. márc. 29.) — csendőr őrnagy, a szegedi ellenforradalom, majd az 1920-as nyugat-magyarországi felkelés résztvevője. 1939-től nyilaskeresztes képviselő, a Sztójay-kormány belügyi államtitkára, Szálasi nemzetbiztonsági irodájának vezetője. A népbíróság 1946-ban mint háborús bűnöst halálra ítélte. — 210

Balla Aladárné (Mezőkászony, 1901. okt. 22.—) — szabómunkás. 1931-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1933-tól a KMP tagja. 1945-ben az MNDSZ egyik alapító tagja és vezető munkatársa, később a pártapparátusban dolgozott nyugdíjazásáig. — 183

Dr. Balla Antal — 1945-ben a népbíróság ülnöke. — 237

Balla Béla — művezető, 1946-ban az MKP veszprémi szervezetének aktív tagja. — 295

Balassa Béla (Eger, 1910. jún. 26.—) — kereskedősegéd. 1931-től tagja a KMP-nek. A KIMSZ-ben és a szakszervezetben végzett pártmunkát. Felszabadulás után az MKP IX. ker.-i apparátusában, 1946-tól az Állami Szénbányáknál, majd a Nehézipari Minisztériumban dolgozott. 1957-től az MSZMP Pest megyei Bizottságának tagja, majd 1963-tól nyugdíjazásáig, a Pest megyei Népi Ellenőrzési Bizottság elnökhelyettese. — 373

Dr. Balassa Gyula (Bánffyhunyad, 1903. aug. 3.—Budapest, 1974. ápr. 6.) — tisztviselő, közigazgatási vezető. 1945-től az SZDP tagja. 1945-ben Nógrád megye főispánja, 1946-tól 1950-ig országos rendőr-főkapitány, majd az Erdészeti Főigazgatóság vezetője. 1966-tól nyugdíjas. — 356

Balassa (Bleier) Nándor (Budapest, 1904. júl. 30.—Budapest, 1968. nov. 15.) — grafikus. 1940-től vett részt a munkásmozgalomban, 1945-től párttag. Plakát-

tervezéssel és lakberendezés-tervezéssel foglalkozott. A felszabadulás után a szovjet hadsereg részére készített politikai plakátokat, majd a Goldberger-gyár dekorációs osztályát vezette; később a Fővárosi Bútor-, Hangszer dekoratőrje volt. — 160, 162

Bali Ferenc — 1945-ben az MKP Veszprém megyei Bizottságán különböző funkciókat töltött be, később a szabadszállási Lenin Tsz elnöke volt. — 295

Balogh István dr. (Stájerlak [Krassószörény], 1894. márc. 30.—) — címzetes apát. A budapesti belvárosi templom igazgatója. 1938. dec. 1-től a „Dél-Magyarország" c. lap tulajdonosa, 1944-ben miniszterelnökségi államtitkár. Részt vett abban a delegációban, amely Moszkvában a fegyverszünetet aláírta. 1945-től a Kisgazdapárt egyik vezető egyénisége. 1947. júl.-tól a Független Magyar Demokrata Párt alapítója és elnöke. — 10, 11

Bán Antal, Rozmayer (Baranya, 1903.—Zürich, 1951. aug. 25.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 233, 351, 352, 353, 359, 362, 363, 364, 366, 377, 401, 404

Bán János (Budapest, 1912. febr. 27.—) géplakatos. 1926-tól tagja a vasasszakszervezetnek és az MSZDP-nek. A Ganz Hajógyárban és a MÁVAG repülőgépgyárban végzett illeg. párttevékenységet. A felszabadulás után a MÁVAG-ban üb-tag, szociáldemokrata párttitkár, később műszaki igazgatóhelyettes. 1953-tól Tatabányán a Szénbányászati Tröszt szállítási üzemének vezetője. — 405

Bán József — 1945-ben az MKP dombóvári szervezetének tagja, részt vett a párt szervezésében. — 288

Bandur Gyula (Salgótarján, 1923. febr. 24.—) — szabómunkás. 1944-ben a Nógrádi-partizáncsoport tagja. 1945-től a salgótarjáni rendőrkapitányságon dolgozott, jelenleg nyugdíjas. — 369

Baracs Györgyné Ormos Anna (Budapest, 1905. febr. 18.—Budapest, 1968. júl. 12.) — női kalapos, majd tisztviselő. 1932-től vett részt a munkásmozgalomban. 1944-ben a Békepárt illegális nyomdájában dolgozott. 1945-től az MNDSZ, a Nemzeti Segély és a Vöröskereszt, majd a Testnevelési és Sportbizottság munkatársa, 1967-től a Munkásőrség bp.-i parancsnokságán dolgozott. — 185, 189

Barcs Sándor (Szeged, 1912. nov. 10.—) — újságíró. Aktívan részt vett a függetlenségi mozgalom szervezésében. 1939-től a Független Kisgazdapárt balszárnyához tartozott. Jelenleg az MTI vezérigazgatója, országgyűlési képviselő, az Elnöki Tanács tagja. — 138, 139, 141, 148, 198

Barankovics István dr. (1906.—) — újságíró. A függetlenségi mozgalom polgári szárnyához tartozott. 1945-ben országgyűlési képviselő. Az 1947-ben alakult Demokrata Néppárt elnöke. 1948-ban disszidált. — 301, 303, 384, 415

Baranyai Lipót dr. (1894.—) — közgazdász, felsőházi tag. A negyvenes évek elején a Magyar Nemzeti Bank vezérigazgatója. 1943-ban leváltották tisztségéből, 1944. márc. 19-én Németországba hurcolták. A felszabadulás után rövid ideig az MNB elnöke. — 323

Baranyai Tibor — 1945-től 1947-ig a SZIT titkárhelyettese és a SZIM titkára. — 337, 338, 349, 350, 351, 352, 353, 360

Dr. Barát Györgyné, Alb Apolka, Sipos Apollónia (Bana, 1920. jan. 25.—) — cipőfelsőrész-készítő. 1938-tól vesz részt a munkásmozgalomban. 1943-ban a cipészmunkások szakszervezetében a felsőrészkészítő szakosztály vezetőségi tagja. 1945-től 1950-ig az MNDSZ, majd 1952-től 1956-ig az MDP agit.-prop. osztályának munkatársa. Jelenleg a Magyar Rádió főmunkatársa. — 185

Dr. Bárdossy László (Budapest, 1890. dec. 10.—Budapest, 1946. jan. 10.) — diplomata. 1941. febr. 4-től külügyminiszter, majd ápr. 3-tól 1942. márc. 7-ig miniszterelnök. Mint háborús bűnöst 1946-ban halálra ítélték és kivégezték. — 208, 209, 210

Bartha Bertalan (Nyírgelse, 1904. dec. 28.—) — lakatossegéd. 1922-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1933-tól tagja a KMP-nek. A vasas kommunista frakció titkára, az ESZE tanácsának tagja. 1944 őszén a KP KB-jának tagja. A felszabadulás után a Vas- és Fémmunkások Szabad Szakszervezetének főtitkára, a Szaktanács tagja. 1948-tól a Kismotor- és Gépgyár, majd 1956-tól nyugdíjazásáig a Vaskohászati Kemenceépítő Vállalat igazgatója. — 134, 173, 230, 233

Bartha Ferenc (1901—) — 1917-től tagja a vasasszakszervezetnek. 1917—1945 között tagja a szakmai vezetőségnek. A felszabadulás után a 17-es bizottság és a központi vezetőség tagja. 1945 közepétől Borsod megyében dolgozott. — 173

Bartha Gábor (Bácsfeketehegy, 1916. febr. 22.—) — 1945-ben az MKP pápai városi bizottságának tagja, 1948-ban a Veszprém megyei Pártbizottságon, majd a megyei tanácsnál dolgozott. Jelenleg nyugdíjas. — 295

Bartók Béla (Nagyszentmiklós, 1881. márc. 25.—New York, 1945. szept. 26.) — 149, 199, 200

Bartos Antal dr. (Budapest, 1922. nov. 26.—) — 1945-től MKP—MSZMP-tag, 1946-tól a Gazdasági Főtanács, majd a Magyar Állami Szénbányák személyzeti osztályának vezetője. 1951-től magas állami tisztségeket töltött be. 1964-től a Bányászati Kutató Intézet tudományos munkatársa, a közgazdasági tudományok doktora. — 372

Bartos Gyula (Szeged, 1872. ápr. 7.—Budapest, 1954. máj. 21.) — Kossuth-díjas érdemes művész. 1907-től haláláig a Nemzeti Színház tagja. — 148

Basilides Mária (Jolsva, 1886. nov. 11.—Budapest, 1946. szept. 26.) — operaénekesnő. 1917-től haláláig az Operaház tagja. A felszabadulás előtt rendszeresen fellépett baloldali munkáselőadásokon és kulturális rendezvényeken. — 149

Básta Rezső (Budapest, 1902. szept. 29.—Budapest, 1965. máj. 29.) — postaműszerész. 1943-ban lett tagja az SZDP-nek és a vasmunkások szakszervezetének. A felszabadulás után az MKP tagja; egyik alapítója és titkára, 1946-ban főtitkára, majd elnöke a Postások Szakszervezetének. 1953-ban a Posta-vezérigazgatóság munkaügyi osztályának vezetője, 1957-től a Posta Központi Műszaki Hivatalának igazgatója. — 158

Bátori Ferenc — mérnök. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár üb tagja. — 154

Bebel, August Ferdinánd (Deutz bei Köln, 1840. febr. 22.—Passugg [Svájc], 1913. aug. 13.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban és a Tanúságtevők első kötetében. — 35

Bebrits Lajos (Teregova, 1891. dec. 14.—Budapest, 1963. aug. 9.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 85

Bechtler Péter (Kula, 1891. ápr. 22.—Budapest, 1964. nov. 29.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 157, 240

Bede István — 1943—1944-ben a Külügyminisztérium politikai osztályán tisztviselő. 1945 után SZDP-tag. 1947-től diplomáciai vonalon külföldön dolgozott, és nem tért vissza. Jelenleg a Szabad Európa magyar adásának egyik szerkesztője. — 358

Beer, Max (1864.—) — szocialista történetíró. 1892-től a „Volksstimme" szerkesztője. 1901—1911 között a hivatalos német pártlap, a „Vorwärts" londoni tudósítója. — 35

Begma — vezérőrnagy, a rovnói pártbizottság titkára, partizánparancsnok. — 88

Béki Ernő (Budapest, 1913. ápr. 14.—) — középiskolai tanár, történész. 1934-től a KMP tagja. Részt vett a kommunista diákmozgalomban, a Márciusi Front és a baloldali értelmiség szervezésében. 1945-től 1951-ig a Pedagógusok Szakszervezetének főtitkára, később a SZOT Elnökségének tagja, nemzet-, illetve országgyűlési képviselő. Jelenleg az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének tudományos főmunkatársa. — 56

Bellák János — 1945 januárjában összekötő volt az egyik illegális csoport és Kossa István között. — 227

Dr. Benjámin Olivér (Vál, 1903.—) — 1947-ben rendőr vezérőrnagy. 1956-ban disszidált. — 356

Bér János, illeg. nevén: *Bér András* (Budapest, 1914. okt. 18.—) — marós. 1932-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1945 elején a Gyűjtőfogház parancsnoka, majd 1949-ig a Bajcsy-Zsilinszky Kórház gazdasági igazgatója. 1949-től 1952-ig rendőrkapitány Zalaegerszegen és Győrben. 1952-től 1971-ig, nyugdíjazásáig, különböző gazdasági területen dolgozott. — 230

Berczik László (Budapest, 1895.—) — 1935—1944 között a Hofherr- és Schrantz-gyár vezérigazgató-helyettese. — 54

Berczik Sándor — 1944-ben a BSZKRT katonai osztályának vezetője. — 54

Berecz Béla (Mezőtúr, 1907. aug. 7.—) — sütőipari munkás. 1925-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1926-tól a KIMSZ-ben és a KMP-ben, majd az ESZE-ben tevékenykedett. 1945-től 1949-ig a Fővárosi Kenyérgyár igazgatója, majd a HM-ban vezető beosztásokban teljesített szolgálatot. Nyugdíjas vezérőrnagy. — 232

Beregfy Károly (Cservenka, 1888.—Budapest, 1946. márc. 12.) — vezérezredes. 1944. okt. 15-én, a nyilas puccs után, a Szálasi-kormány honvédelmi minisztere. A népbíróság mint háborús bűnöst halálra ítélte. — 65, 208

Berei Andor (Budapest, 1900. nov. 9.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 86, 327

Berke György (Nagykanizsa, 1898.—) — szerszámlakatos, 1947-ben a Győri Vagongyár SZDP-szervezetének titkára. — 399, 403

Berkó Pál (Budapest, 1912. febr. 7.—) — asztalos. 1930-tól vesz részt a munkásmozgalomban. 1940-től KMP-tag. 1945—1946-ban az MKP apparátusában dolgozott. 1968 óta a TANÉRT Nyomdaüzem vezetője. — 163

Bernáth Lászlóné, Pál Etelka (Budapest, 1901. ápr. 24.—) — gépmunkás. 1925 óta vesz részt a munkásmozgalomban, 1941 óta tagja a KMP-nek. A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Közp. Szövetsége nőbizottságának tagja. A felszabadulás után az MNDSZ XIV. ker.-i, majd 1948-ig Pest megyei titkára. 1949-től 1955-ig a Könnyűipari Minisztérium főosztályvezetője, majd a Pártfőiskola gazdasági osztályvezetője. 1957. jan. 1-től nyugdíjas. — 181

Betlen Oszkár (Pozsony, 1909. szept. 13.—Budapest, 1969. jan. 20.) — villanyszerelő, újságíró, történész, a történettudományok kandidátusa. 1929-től a KIMSZ KB, 1931-től a KIMSZ-titkárság tagja, és szerkesztője az „Ifjú Proletár" c. lapnak. 1931-ben kitoloncolták Csehszlovákiába. 1934-ben a CSKP ifjúsági szervezetében dolgozott, majd a kommunista irányítású Magyar Fiatalok Szövetségének titkára, a „Magyar Nap" c. lap szerkesztője és a szlovák KP vezetőségének tagja. 1939-ben koncentrációs táborba hurcolták, ahol a kommunista kollektíva egyik vezetője. A felszabadulás után 1946-ig Csehszlovákiában élt, majd 1946-tól a „Szabad Nép" munkatársa, 1951-től főszerkesztője. 1954-től 1956-ig a „Tartós Békéért" c. lap

magyar nyelvű kiadásának szerkesztője. 1957-től az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének tudományos főmunkatársa. — 74

Billitz — 1944-ben a Weiss Manfréd Acél- és Fémművek Rt. vezérigazgató-helyettese. — 51, 53

Biró Ferenc (Sopron, 1904. jún. 6.—) — mérnök. 1920-tól a Vas- és Fémmunkások Szövetségének tagja. 1924-től 1945-ig a SZU-ban élt. 1941-től 1945-ig a szovjet hadsereg tisztjeként részt vett Moszkva védelmében. 1945-től 1956-ig a WM Acél- és Fémművek főmérnöke. Jelenleg nyugdíjas. — 405

Biró László (Budapest, 1914. máj. 17.—Budapest, 1970. nov. 17.) — textiltechnikus, újságíró. 1933-tól vett részt a munkásmozgalomban, 1934-től tagja volt a KMP-nek. A KIMSZ-ben és az OIB-ben tevékenykedett. 1942-ben a függetlenségi mozgalomban való részvételéért négyévi börtönre ítélték. 1944-ben megszökött a fegyencszázadból, és részt vett a fegyveres ellenállási mozgalomban. 1945-től az MKP központi apparátusában dolgozott. 1957-től a Budapesti Pártbizottság munkatársa. — 158

Biró Vera (Budapest, 1918. febr. 27.—) — tisztviselő. 1939-től vett részt a munkásmozgalomban. 1939-től 1942-ig az SZDP IX. ker.-i ifjcsoportjának titkára. 1942-től részt vett a függetlenségi mozgalomban, majd a Békepárt tevékenységében. 1945-ben az MKP IX. ker.-i szervezetében dolgozik és az MNDSZ IX. ker.-i titkára; később az MNDSZ-ben különböző vezető tisztségeket töltött be. 1949-től 1973-ig a Népművelési, illetve a Művelődésügyi Minisztériumban főosztályvezető-helyettes, majd főosztályvezető. Jelenleg az MSZMP KB Politikai Főiskolájának tanszékvezető tanára. — 185

Bodonyi Pál (Budapest, 1923. máj. 29.—) — sütőmunkás, elektrotechnikus. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-ben az SZDP VIII. ker.-i ifjúsági csoportjának titkára. 1949-től 1951-ig Szolnok megyei DISZ-titkár, s 1951-től 1953-ig a HM-ben teljesített szolgálatot. 1953-tól a RADELKIS (kisipari szövetkezet) elnöke. — 354, 364

Bojtos — 1945 végén a battonyai járási rendőrkapitányság kisgazdapárti vezetője. — 263

Bokor Antal — 1944-ben a felszabadult Szeged városi rendőrkapitánysága bűnügyi csoportjának vezetője. — 109

Bolla József — pedagógus. 1946-ban a kaposvári József Attila Népi Kollégium tanára. — 312

Bonyhádi Jenő (Bonyhád, 1907. jan. 16.—Budapest, 1969. szept. 2.) — üzem- és géplakatos. 1932-től Párizsban az FKP magyar szekciójában dolgozott. 1937-ben, hazatérése után a KIMSZ-ben tevékenykedett. 1945. márc.-tól az MKP VIII.

ker.-i szervezetében és az MKP országos központ sajtóosztályán dolgozott. 1947-től külügyi és kulturális tisztségeket töltött be. — 160, 163

Borbándi Antal (Kézdiszentlélek, 1902. jan. 23.—) — villanyszerelő. 1918-tól vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-től 1948-ig a Kőbányai Sörgyár szb-elnöke, 1948-tól különböző állami és gazdasági területen vezető beosztásokban dolgozott. — 230

Borbíró László — 1944-ben a szvjatosinói partizániskola egyik csoportjának összekötő tisztje. — 92

Borka Attila (Kecskemét, 1911. aug. 10.—) — géplakatos. 1933-tól vesz részt a munkásmozgalomban, 1936-tól tagja a KMP-nek. 1945-ben a LAMPART MKP-szervezetének titkára, 1947-ben az üzemi bizottság elnöke. 1948-tól gazdasági és politikai vezető munkaköröket töltött be. 1956-tól a BP-i PB titkára. 1958—1964 között országgyűlési képviselő, 1959-től 1962-ig az MSZMP KB tagja. — 230

Bornemissza Éva (Kolozsvár, 1919. aug. 31.—Budapest, 1971. dec. 12.) — színművész, a Nemzeti Színház tagja. 1944-ben segítette a párt illegalitásban élő vezetőit, lakását is több ízben rendelkezésükre bocsátotta. — 144, 146

Boór István (Bálványos, 1899. dec. 26.—) — asztalosmunkás. 1917-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1919-ben a VH-ban harcolt. 1922-től Kaposváron él, a cukorgyári gépműhelyben asztalosmunkás, a helyi szakszervezeti csoport vezetője. 1945-től az SZDP megyei pártvezetőségének és a nemzeti bizottságnak tagja. 1945-től 1948-ig Kaposvár polgármestere. Jelenleg Kaposváron tanácstag, és a város díszpolgára 1973 óta. — 316, 317

Boros Klára, Boros Miklósné (Nyírkarász, 1926. okt. 5.—) — segédmunkás. 1940-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1944-ben deportálták. Hazatérése után a XIV. ker.-i MKP-ban és MADISZ-ban, majd 1946-tól a textiles SZIT-ben dolgozott. Később a Magyar Pamutipar SZIT-titkára, onnan került a SZIT-iskolára tanárnak. Jelenleg a Magyar Rádió munkatársa. — 339, 346

Bottyán — a dorogi bánya üzemi pártszervezetének titkára. — 374

Bottyánszki Margit, Radó Ervinné (Gyula, 1912. nov. 2.—) — textilmunkás, 1930-tól párttag. Az OIB-ben tevékenykedett. 1942-től az SZDP VIII. ker.-i szervezetének és az SZDP fővárosi végrehajtó bizottságának tagja. 1945-ben az MNDSZ és az SZDP IX. ker.-i szervezetében végez szervező munkát, a Fővárosi Törvényhatósági Bizottság tagja, majd nyugdíjba vonulásáig személyzeti vezető. — 157

Bottyánszki Matild, Winter Pálné (Gyula, 1914. márc. 8.—) — textilmunkás. 1935-ig a Békés megyei munkásmozgalomban vett részt. 1930-tól MSZDP-tag. 1936-tól Budapesten az MSZDP VI. ker.-i szervezetében vett részt az ifjúsági

mozgalomban. 1945-ben MKP-tag; részt vett a VI. és a VIII. ker.-i pártszervezet munkájában. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban dolgozott nyugdíjazásáig. — 157

Bottyánszki Pálné, Müller Erzsébet (Békéscsaba, 1890. febr. 20.—Budapest, 1956. febr. 23.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 157

Bőhm Rudolf — 1945-ben Veszprémben cukor-nagykereskedő. — 296

Bőhm Vilmos (Budapest, 1880. jan. 6.—Stockholm, 1949.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 29, 353, 355, 356

Bölcsföldi Andor (Újpest, 1913. nov. 21.—) — szerszámlakatos. 1928-tól vett részt a munkásmozgalomban. 1935-től 1948. febr.-ig az SZDP tagja. Az 1940-es évektől a vasasszakszervezet szervező bizottságának tagja. 1945-ben a szerszámkészítők titkára, majd a SZIM függetlenített funkcionáriusa. 1948-ban elhagyta az országot, jelenleg Svédországban él. — 338, 349, 350, 351, 353, 357, 360, 361, 362, 364, 365, 366

Brumiller László (Budapest, 1891. máj. 24.—Alsógöd, 1968. márc. 20.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 233

Bugár Jánosné Végh Katalin (Rákospalota, 1921. júl. 17.—) — szabómunkás. 1935 óta vesz részt a munkásmozgalomban, 1937-től SZDP-tag. VS és kulturális területen tevékenykedett. A felszabadulás után a rákospalotai MNDSZ-ben és az MKP agit.-prop. osztályán dolgozott. 1950-től az MDP KV agit.-prop. osztályának munkatársa. 1954-től a Béketanács főtitkára, 1956—1964 között a SZOT titkára. 1964-től 1972-ig a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtitkárhelyettese, 1972-től alelnöke. 1962 óta az MSZMP KB tagja. 1961-től országgyűlési képviselő. — 185

Burányi Imre — lakatos. 1947—1948-ban a Győri Vagongyár üzemi bizottságának alelnöke, a csúcs üb elnöke. Később a Szakszervezetek Győr megyei Bizottságának titkára. 1948 után gyárigazgató, később művezető. — 405

Burger Magda, Szittya Ferencné (Budapest, 1921. nov. 7.—) — varrónő. 1938-tól vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-től az MNDSZ III. ker.-i titkára. 1948-tól pártiskolai tanár, majd a népfrontban dolgozott. 1957-től nyugdíjazásáig az MSZMP III. ker.-i bizottságának politikai munkatársa. — 185

Chorin Ferenc (Budapest, 1879. márc. 3.—New York, 1964. nov. 5.) — bányatulajdonos, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. vezérigazgatója, majd elnöke. 1927-től felsőházi tag. 1928-tól 1942-ig a GYOSZ elnöke. — 371

Dr. Czibók István (Sárszentmihály, 1911. ápr. 23.—) — 1946—1950 között Veszprém város parasztpárti polgármestere, később a Veszprém megyei Tanács dolgozója. Jelenleg nyugdíjas. — 295

Csaba Imre (Pápa, 1921. márc. 2.—) — 1935-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1939-től párttag. Részt vett sztrájkok szervezésében, VS-gyűjtésben Pápán. 1945 után újságíró, a „Veszprémi Népújság" c. kommunista lap szerkesztője. Jelenleg a „Veszprémi Napló" főszerkesztője. — 297

Csáder Sándor (Alag, 1923. szept. 6.—) — betanított munkás. 1945 után az MKP alagi szervezetének vezetőségi tagja és a MADISZ elnöke. 1946-tól 1947-ig a Zala megyei pártiskola, majd a megyei pb káderoszt. vezetője. 1951-től MTH oszt. vez., 1957-től a Munkaügyi Minisztériumban oszt. vez., jelenleg a Gázművek gazdasági-műszaki tanácsadója. — 416

Csányi — ács. 1945-ben a Nemzeti és Szabadkikötőben dolgozott. — 169

Csaplár Péter (Budapest, 1901. jún. 1.—) — bőripari munkás. 1919-től MSZDP-tag, párt- és szakszervezeti funkcionárius. 1945—1948 között a Szakszervezetek Országos Tanácsának titkára. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja. Jelenleg nyugdíjas. — 234

Csapó András (Nyírbátor, 1923. máj. 27.—) — szabómunkás, 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalom fegyveres akcióiban. 1945-ben az MKP V. ker.-i szervezetében és a MADISZ-ban tevékenykedett. 1947-től az ifjúsági mozgalomban és különböző gazdasági területen vezető beosztásban dolgozik. Az 1956-os ellenforradalom alatt karhatalmista. — 363

Cseh István (Egyek, 1904. aug. 21.—) — a Győri Vagongyár MKP-szervezetének alapító tagja. — 398, 405

Csendes Károly — életrajzi adatait lásd e kötet 389. oldalán.

Cseresznyák — 414

Csernyisev — alezredes, ukrán partizánparancsnok. — 92

Csikesz Józsefné (Budapest, 1918. okt. 1.—) — betanított munkás. 1940-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-ben a Standard-gyár MKP-bizottságának tagja, a XI. ker.-i MNDSZ elnöke. 1952-től 1964-ig a Budapesti Pártbizottság titkára, 1965-től a Fővárosi Tanács elnökhelyettese, országgyűlési képviselő. — 185

Csillag Pálné Fazekas Ilona (Jászjákóhalma, 1916. szept. 14.—) — háztartási alkalmazott. 1931-től MSZDP-tag, a Segédmunkások Szakszervezetének vezetőségi tagja. 1945-ben MKP-tag, a XI. ker.-i MNDSZ alapító tagja. 1948-tól nyugdíjazásáig, 1967-ig a pártapparátusban dolgozott. — 181

Csokonai Vitéz Mihály (Debrecen, 1773. nov. 17.—Debrecen, 1805. jan. 28.) — 141, 148

Csonka Tiborné Kovács Ilona (Arad, 1914. júl. 5.—) — betanított munkás. 1935-től MSZDP-tag. Az OIB-ben, a Szalmás-kórusban, majd a Vándor-kórusban tevékenykedett. 1944-ben letartóztatták, majd Kistarcsára vitték internáló táborba. 1945-ben a MÁSZ-nál, később az MNDSZ-ben, 1951-től a pártapparátusban különböző beosztásokban dolgozott. — 373

Dr. Csorba János (Makó, 1897. aug. 9.—) — ügyvéd, kisgazdapárti politikus. Makón és Csanád vármegyében vett részt a politikai életben. 1941-től országgyűlési képviselő. 1944-ben a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának alelnöke. 1945. jan. 19-én, Budapest felszabadulása után, kinevezték Budapest polgármesterének. Jelenleg nyugdíjas. — 197, 232

Dabrónaki Gyula (Budapest, 1916. júl. 6.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 362

Dálnoki Miklós Béla (Budapest, 1890. jún. 11.—Budapest, 1948. nov. 21.) — vezérezredes. 1944. júl. 1-től az 1. magyar hadsereg parancsnoka. Az 1944. okt. 15-i nyilas hatalomátvétel után szűkebb törzsével átment a Vörös Hadsereghez, 1944. dec. 12-én érkezett Debrecenbe. Az 1944. dec. 22-én megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke, a debreceni koalíció jobbszárnyának vezető képviselője. — 10, 11, 12, 121, 240, 241, 243

Dálnoki Veress Lajos — horthysta tábornok. 1946-ban a Magyar Közösség néven szervezkedő összeesküvő csoport katonai vezérkarának vezetője. — 25, 317

Darvas József (Orosháza, 1912. febr. 10.—Budapest, 1973. dec. 3.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 138, 139, 215

Dávid Gyula (Budapest, 1913. máj. 6.—) — Kossuth- és Erkel-díjas zeneszerző, karmester, 1950-től a Zeneművészeti Főiskola tanára. 1944-ben lakást biztosított a kommunista párt illegalitásban élő vezetői számára. — 143

Dékán István (Győrvár, 1919. máj. 6.—) — pincér. 1942-ben orosz hadifogságból antifasiszta iskolára jelentkezett. 1943 decemberében partizánosztagba került. 1945-től 1956-ig a BM-ben dolgozott. 1956 után technikumi, majd szakközépiskolai igazgató. — 88, 89

Dékány — 1919-től vett részt a munkásmozgalomban, 1945-ben Dévaványán az MKP titkára; visszaélt beosztásával, ezért leváltották tisztségéből. — 123, 124

Dénes István (Kaposvár, 1923. márc. 29.—) — vasesztergályos. 1937-től vett részt a vasasszakszervezet ifjúmunkás csoportjában. Kommunista szervezkedés vádjával többször letartóztatták, 1944 végén megszökött a börtönből. 1945 végétől 1949-ig

a SZIT főtitkára, 1950. júl. 1-től az MDP KV titkára, 1951-től a DISZ főtitkára, majd a Zala megyei Pártbizottság első titkára, országgyűlési képviselő, 1951—1954-ig a PB póttagja, 1957-től a külkereskedelem területén vezető beosztásban dolgozik. — 337, 340, 342, 346

Dési Huber Istvánné Sugár Stefánia (Budapest, 1897. ápr. 12.—) — 1917-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-től az MNDSZ IX. ker.-i titkára, a Képzőművészek Szabad Szakszervezetének főtitkára, majd a Fővárosi Gyermekvédő Otthon igazgatója 1957-ig, nyugdíjazásáig. — 185

Dinnyés Lajos (Alsódabas, 1901. ápr. 16.—Budapest, 1961. máj. 3.) — kisgazdapárti politikus, miniszterelnök. A Független Kisgazdapárt megalakulásától tagja a pártnak, 1931-től 1938-ig Alsódabas képviselője. Részt vett az antifasiszta egységfront szervezésében. 1947-ben honvédelmi miniszter, majd 1948. dec. 10-ig miniszterelnök. 1948 decemberétől az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ igazgatója haláláig. — 28, 29

Dischka Győző dr. (Pécs, 1889. jan. 25.—) — nyugdíjas vezérigazgató. 1948-tól a Posztóipari Központ főmérnöke, majd a Textilipari Kutató Intézet gyapjú osztályának vezetője. Kossuth-díjas. — 54

Dobi István (Szőny, 1898. dec. 31.—Budapest, 1968. nov. 24.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 28, 29, 125, 304

Dobó István (Pesterzsébet, 1908.—) — szobafestő, 1931-től a KMP tagja. 1944 végén Szegeden átszökött a Vörös Hadsereghez. 1946-tól 1948-ig az MKP Somogy megyei titkára, országgyűlési képviselő. 1949-től a Népjóléti Minisztériumban dolgozott. — 310

Dobó József (Szeged, 1926. aug. 29.—) — nyomdász. 1941—1945 között a nyomdász ificsoportban tevékenykedett. 1945-től a SZIM-ben, 1948-tól 1949-ig az MDP apparátusában dolgozott, majd 1949-től 1951-ig katona. Leszerelése után jelenlegi munkahelyén, a Szegedi Nyomdában művezető. — 364

Dombai János — az SZDP Zala megyei végrehajtó bizottságának elnöke, országgyűlési képviselő. A két munkáspárt egyesülése előtt eltávozott az országból. — 413, 414, 416

Donáth Ferenc (Jászárokszállás, 1913. szept. 5.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 134, 146, 197

Döbröntei Károlyné dr. Németh Aranka (Újpest, 1913. ápr. 25.—) — vasmunkás. 1932-től vesz részt a munkásmozgalomban. Az SZDP, majd a KMP tagja. A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége nőbizottságának tagja. 1944-ben részt vett Újpesten az ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után az MKP nőtitkárságának és az MNDSZ országos vezetőségének tagja, 1948—1950

között Újpest polgármestere, majd a Fővárosi Tanács osztályvezetője és a bp.-i nőtanács elnökhelyettese. 1946—1950 között az MKP, MDP KB póttagja. 1960-tól nyugdíjba vonulásáig a Legfelsőbb Bíróság bírája. — 182, 183, 184

Dölles Jánosné — 291

Drahos Lajos (Budafok, 1895. márc. 7.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 240, 241

Drahos Lajosné (Budapest, 1899. máj. 18.—) — 1945-től az MKP tagja. 1945-ben részt vett az MNDSZ munkájában. — 185

Droppa Gusztáv (Kispest, 1911. jún. 4.—) — vasesztergályos. 1927-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-ben az MKP VIII. ker.-i pártapparátusában dolgozott különböző beosztásokban, majd gazdasági területen. 1954-től külkereskedelmi miniszterhelyettes. 1961-től 1967-ig nagykövet, 1967-től 1972-ig, nyugdíjba vonulásáig a HUNGEXPO vezérigazgatója. — 160

Dröszler János — 1947-ben a SZIM Vas megyei titkára. — 362, 364

Egri János (Budapest, 1913. jan. 28.—) — vegyészmérnök, jelenleg nyugdíjas. 1944-ig vegyészeti gyárakban dolgozott, 1944-ben a „Marót" partizáncsoport tagja, számos partizánakció résztvevője. A felszabadulás után a HM-ben dolgozott, majd az Egyesült Izzó mérnöke lett. — 37, 38, 39, 41, 46, 47

Egyed István — 1946—1947-ben a Somogy megyei nemzeti bizottság parasztpárti elnöke. — 316

Ékes István (Fadd, 1912. júl. 4.—1971. máj. 16.) — segédmunkás, kereskedelmi ügynök, üzletszerző. 1942-ben a SZU-ban hadifogságba került, 1944-ben jelentkezett a kijevi partizániskolára. Több partizánakcióban vett részt. Hazatérése után, 1945-től 1948-ig, a debreceni rendőrkapitányság politikai osztályán teljesített szolgálatot, majd az FM-ben lett osztályvezető. — 92

Endre László (Abony, 1895. jan. 1.—Budapest, 1946. márc. 28.) — fasiszta politikus. Mint háborús bűnöst 1946-ban kivégezték. — 210, 272, 273

Dr. Erdei Ferenc — életrajzi adatait lásd e kötet 213. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 10, 13, 14

Fábián Ferenc — az MKP hajdúnánási titkára volt 1946-ban. — 369, 370

Fái Boris — életrajzi adatait lásd e kötet 179. oldalán.

Failoni, Sergió (Verona, 1890. dec. 18.—Sopron, 1948. júl. 25.) — olasz karmester. 1928-tól a budapesti Operaháznál tevékenykedett haláláig. — 148

Faludi Andor (Pestszentlőrinc, 1924. szept. 11.—) — vasesztergályos, közgazdász. 1942-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1945 óta MKP-tag. 1947-ben a vasasszakszervezet ifjúsági titkára, majd párt- és szakszervezeti iskolán oktató; a vasasszakszervezet termelési osztályán közgazdasági elméleti munkát végzett. Jelenleg a Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézetének osztályvezetője. — 346

Faragho Gábor (1890. febr. 6.—) — vezérezredes. Az 1930-as években a moszkvai magyar követség katonai attaséja. 1944. szept. 28-án a Horthy által Moszkvába küldött fegyverszüneti delegáció vezetője. 1944. dec. 12-től 1945. júl. 21-ig az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátási minisztere. — 240, 243

Dr. Farkas György — veszprémi ügyvéd. 1947-ben országgyűlési képviselő, a Független Kisgazdapárt veszprémi szervezetének egyik vezetője. — 303

Farkas József (Parád, 1918. máj. 17.—) — segédmunkás. 1943-ban mint katona szovjet fogságba esett, 1944-ben jelentkezett a kijevi partizániskolára, 1945-ben tért haza Magyarországra. A termelőszövetkezetek megalakulása után tsz-tag. — 95

Farkas Mihály (Abaújszántó, 1904. júl. 18.—Budapest, 1965. dec. 6.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 121

Fazekas Erzsébet, Gerő Ernőné (Budapest, 1900. febr. 10.—Budapest, 1967. máj. 5.) — 1919-től vett részt a munkásmozgalomban, a KIMSZ, majd a KMP tagja. Illegális munkát végzett Bécsben, Erdélyben; 1925—1928 között a Francia KP tagja. 1930-tól a Lenin-iskolán tanult, majd a Komintern apparátusában dolgozott. 1937—1939-ben Spanyolországban propagandista, újságíró, 1939 végétől a SZUban aspiráns. Magyarországra a szovjet hadsereg tagjaként érkezett; haláláig tudományos munkát végzett. — 86

Fazekas József (Micske, 1905. febr. 10.—) — cipészsegéd. 1925-től a Román KP tagja, a romániai ifjúkommunisták területi vezetője. 1930—1941 között az erdélyi tartományi bizottság vezetőségi tagja. 1942-ben a 407-es különleges munkászászaddal a frontra vitték, ahol szovjet fogságba került, majd mint partizán a szovjet hadsereggel harcolt. 1944 végén hazatért, és 1948-ig a Hajdú megyei pb apparátusában dolgozott. Jelenleg nyugdíjas minisztériumi osztályvezető. — 94

Fazekas Sándor — péksegéd. 1945-ben a SZIT szakmai titkára, később a SZIT-iskolán szemináriumvezető; tanár a pártiskolán, majd a Lenin-intézetben. 1956-ban disszidált. — 346

Fehér Gyula (Dióskál, 1915. aug. 5.—) — szobafestő. 1937-ben kapcsolódott be az építőmunkás mozgalomba. 1942-ben a függetlenségi mozgalomnak, 1944 végén a MÉMOSZ fegyveres csoportjának tagja. A felszabadulás után 1945. márc.-ig a rákospalotai nemzeti bizottság elnöke, majd 1948-ig Rákospalota főjegyzője és polgármester-helyettese. 1948-tól a HM-ben különböző vezető tisztségeket töltött be, jelenleg nyugdíjas ezredes. — 106

Fehér Lajos (Szeghalom, 1917. dec. 15.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 39, 40, 42, 44, 46

Fenyő Miksa (Mélykút, 1877. dec. 8.—Budapest, 1972. ápr. 4.) — politikai és közgazdasági író. 1904-től a GYOSZ titkára, 1908-tól a „Nyugat" c. folyóirat egyik alapítója, szerkesztője, majd főmunkatársa. 1945-ben a GYOSZ főtitkára. — 238

Fettich Nándor (Acsád, 1900. jan. 17.—) — egyetemi magántanár, muzeológus, régész, művészettörténész, a Budapesti Történeti Múzeum dolgozója. — 196

Fischer József (1901.—) — tervező építész. A felszabadulás előtt SZDP-tag. 1945—1948 között a Fővárosi Közmunkatanács elnöke, majd a BUVÁTI tervező-mérnöke. 1945-ben nemzetgyűlési képviselő, törvényhatósági bizottsági tag. Külföldön él. — 144, 145

Florek Gyula (Budapest, 1905. jún. 17.—Budapest, 1974. szept. 13.) — csőszerelő. 1919-től vett részt a munkásmozgalomban. 1923-tól az MSZDP-ben és a vasasszakszervezetben tevékenykedett, és részt vett a kőbányai ifjúsági mozgalomban, majd az ellenállási mozgalomban is. 1945-ben a WM üb tagja. 1946-tól különböző vezető tisztségeket töltött be gazdasági vonalon. — 230, 405

Fock Jenő id. (Resicabánya, 1892. aug. 11.—Budapest, 1955. máj. 25.) — lakatossegéd. 1909 óta szakszervezeti és MSZDP-tag. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadsereg 4. vörös vasasdandár hadügyi megbízottja. A TK megdöntése után román fogságba esett; hazatérése után letartóztatták, és nyolchónapi börtönre ítélték. 1922-től 1940-ig a Ganz Vagonban tagja volt a gyári bizalmi testületnek. 1940-ben kommunista tevékenysége miatt a kémelhárítás letartóztatta, és 14 havi börtönre ítélte. A háború idején részt vett a kőbányai ellenállási mozgalomban. 1945-ben az MKP X. ker.-i szervezetének vezetőségi tagja. — 230

Fock Jenő (Kispest, 1916. máj. 17.—) életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 230, 405

Fock Margit, Kelemen Lajosné (Budapest, 1921. dec. 7.—Budapest, 1969.) — kötőipari dolgozó. 1936-tól MSZDP-tag, a kőbányai ifjúsági mozgalomban tevékenykedett. 1945-ben MKP-tag. 1950-től különböző párttisztségeket töltött be. — 230

Fodor József (Vizslás, 1891. júl. 11.—Budapest, 1964. jan. 1.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 373

Fodor Zoltán — életrajzi adatait lásd e kötet 71. oldalán.

Forgács-Hann Erzsébet (Budapest, 1897. ápr. 3.—Budapest, 1954. jan. 8.) — szobrász, grafikus. Műveivel több hazai és külföldi kiállításon szerepelt. 1945-ben a XIV. ker.-i MNDSZ egyik szervezője és vezetője. — 189

Fóris György — 1945-ben az MKP battonyai pártszervezete kultúrgárdájának vezetője. — 263

Földes Gabriella, Bartha Lászlóné (Pápa, 1927. febr. 23.—) — női szabó. 1940-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1943 júliusában a pápai kommunista ifjúmunkások egy csoportjával letartóztatták, börtönbüntetését Sátoraljaújhelyen töltötte, majd koncentrációs táborba került. A felszabadulás után az ifjúsági mozgalomban dolgozott, 1949 végétől oktatási és gazdasági tisztségeket töltött be, 1960-tól a HUNGAROTEX áruosztályának vezetője. — 295

Földes Ilus, László Józsefné (Pápa, 1923. okt. 8.—) — 1940-től párttag. 1943-ban illegális tevékenysége miatt letartóztatták. 1945 után részt vett az ifjúsági mozgalom megszervezésében, alapító tagja az MKP pápai szervezetének. Jelenleg a pápai Vendéglátó- és Kiskereskedelmi Vállalat ellenőre és alapszervi párttitkára. — 295

Földes Pál (Mátészalka, 1900. jún. 4.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 91, 92

Frank Kálmán — fiatalkorú nyilas bűnöző, akit az 1944-ben elkövetett Duna-parti gyilkosságokért 1945-ben 15 évi fogházra ítéltek. — 207

Friedmann Jenő — a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. vezető tisztviselője volt. — 369, 370

Friss István (Nagyvárad, 1903. máj. 21.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 326, 327

Fülöp Péter (Budapest, 1914. márc. 24.—) — famunkás. 1933 óta párttag, az SZDP III. ker.-i ifititkára, OIB-összekötő; 1941-től a KMP-ben sajtóvonalon tevékenykedett 1942 májusáig. 1943-ban munkaszolgálatos. 1945 januárjában az MKP III. ker.-i titkára. 1946-tól különböző párt- és állami tisztségeket töltött be. 1969-től külügyi szolgálatban, diplomáciai vonalon tevékenykedik. — 374

Fürst Antal — a Szegedi Kenderfonógyár fonómestere. — 112

Fürst János (Budapest, 1915. aug. 9.—) — gépészmérnök, a Győri Vagongyár csavarüzemének főmérnöke, gyáregységvezető. 1945 óta párttag, jelenleg a gyár KGST-osztályának vezetője. — 402

Dr. Gábor Gyula — 1945-ben a Kisgazdapárt elnöke Battonyán. — 263

Gábor Miklós (Zalaegerszeg, 1919. ápr. 7.—) — színész, Kossuth-díjas kiváló művész. A felszabadulás előtt számos munkásmozgalmi rendezvényen fellépett. — 142

Gál (Gunyics) Lajos (Alsógalla, 1914. nov. 2.—) — vasesztergályos. 1930-tól KIMSZ-tag, 1932-től 1942-ig az SZDP kőbányai végrehajtó bizottságának tagja, az ifjúsági csoport titkára. 1945-ben a X. ker., majd a VII. ker.-i rendőrkapitányság vezetője nyugdíjazásáig. — 230

Galló Ernő (Budapest, 1899. jan. 26.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 233

Dr. Gálócsi György (Budapest, 1904. júl. 3.—) — belgyógyász szakorvos. 1919-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1932-től a KMP tagja. A felszabadulás után a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete titkára, majd főtitkára. 1958-tól a Péterffy Sándor utcai Kórház és Rendelőintézet igazgatója, osztályvezető főorvos. — 159

Garasin Rudolf — életrajzi adatait lásd e kötet 83. oldalán.

Gárdos Mariska (Nagyverény, 1885. máj. 1.—Budapest, 1973. jan. 23.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban és a Tanúságtevők első kötetében. — 182, 183, 189, 190

Gáspár Sándor — életrajzi adatait lásd e kötet 170. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 16, 173, 310

Gelléri Andor Endre (Budapest, 1907. márc. 30.—Wels /Ausztria/, 1945. máj. 6—20. között) — író, novellista. Éles társadalomkritikával ábrázolja a munkásélet. 1933-ban Baumgarten-díjat kapott. 1944-ben a németek elhurcolták Mauthausenbe; a felszabadulás Günskirchenben érte, de pár nappal később tífuszban meghalt. — 195

Dr. Gergő Zoltán — életrajzi adatait lásd e kötet 48. oldalán. — 8

Gerócs Jenő (Sátoraljaújhely, 1903. márc. 24.—) — szerszámkovács. 1921 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1932 óta MSZDP-tag. 1945. ápr. 9-től a Győri Vagongyár üb alelnöke, s még abban az évben elnöke. 1949 októberétől a Csepel Vas- és Fémművekben mint szerszámkovács dolgozott 1958-ig, nyugdíjazásáig. — 403, 404

Gerő Ernő (Tergebec, 1898. júl. 8.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 86, 121, 236, 243, 252, 326, 340

Gobbi Hilda (Budapest, 1913. jún. 6.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 138, 148, 189

Goda János (Felsőgalla, 1910.—) — bányász. 1925-től Tatabányán vett részt az ifjúsági mozgalomban, 1927-ben kommunista tevékenységéért elbocsátották, kivándorolt Belgiumba, ahol tagja lett a kommunista pártnak. Politikai tevékeny-

ségéért kiutasítják. Hazatér, bekapcsolódik a KMP munkájába. 1933-ban letartóztatták. Szabadulása után összekötő a tatabányai és a budapesti pártvezetőség között. A háború alatt a kommunista bányászbizottság tagja. A felszabadulás után részt vett a kommunista párt szervezésében, a bányák államosításakor a MÁSZ munkaügyi osztályának vezetője, majd a Szénbányák Vállalat oszt. vez. nyugdíjazásáig. — 373, 375

Goga Radulescu — részt vett a Budapest felszabadításáért folyó harcokban mint a Tudor Vladimirescu hadosztály főhadnagya. — 228, 229

Gogol (Szorocsinci, 1809. márc. 19.—Moszkva, 1852. febr. 21.) — 148

Goldmann György (Vecsés, 1904. dec. 21.—Dachau, 1945. jan.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 62

Golikov — vezérezredes. A Szovjetunió hazatelepítési bizottságának elnöke. — 81

Gombai Pál (Vigandpetend, 1897.—) — a felszabadulás után aktív pártmunkás. — 295

Gombor József (Kőszeg, 1897.—Veszprém, 1963.) — elektrotechnikus, 1919-től párttag. Részt vett 1945-ben Veszprémben a kommunista párt szervezésében. — 295

Gombos — 1944—1945-ben a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár igazgatója. — 155

Gordon Ferenc (Budapest, 1893.—) — közgazdász. 1945—1946-ban pénzügyminiszter, 1946—1947-ben genfi magyar követ. 1947-től Argentínában él, a Siemens Művek tanácsadója. — 21, 323

Goreczky Kálmán (Veszprém, 1921. ápr. 28.—) — nyugdíjas építőmunkás. 1945-ben az MKP tagja, aktív pártmunkás. — 295

Gödöle Béla — Latinca és társai gyilkosa, akit 1945-ben a népbíróság halálra ítélt, büntetését a fellebbviteli bíróság életfogytiglani fogházra változtatta. — 310

Gömbös Gyula (Murga, 1886. dec. 26.—München, 1936. okt. 6.) — altábornagy, fasiszta politikus, a magyar ellenforradalmi rendszer vezéralakja. — 40, 208

Görgényi Dániel (Szászrégen, 1898. ápr. 9.—) — nyugdíjas mérnök, 1944-től MKP-tag. 1943. februárban szovjet fogságba esett. Antifasiszta iskolát végzett. 1944. márc. 19-én tizenötöd-magával a Belorusz Front parancsnokságán jelentkezett a németek elleni fegyveres harcra. 102 bevetésben vett részt egy szovjet partizáncsoporttal. 1945-től a néphadsereg főtisztje, nyugdíjas vezérőrnagy. — 95

Dr. Guba László (Gyöngyös, 1914. márc. 2.—) — tisztviselő, tartalékos ezredes. 1943-ban fogságba esett. Antifasiszta iskolára került, majd jelentkezett a kijevi

partizániskolára. Az iskola elvégzése után Oprisovcében partizánparancsnok. 1945. februárban érkezett Debrecenbe. 1945. márc.-tól az MKP tagja; áprilisban a rendőrséghez került Heves megyében, majd Miskolcon, később Budapesten dolgozott. Jelenleg nyugdíjas. — 92, 95

Gyopár János (Budapest, 1914. nov. 15.—) — ezüstműves. 1934 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1942-ben a függetlenségi mozgalomban való részvételéért letartóztatták. Büntetése letöltése után büntetőszázaddal Börgöndre került, ahonnan 1944 szeptemberében megszökött. Budapesten bekapcsolódott a fegyveres ellenállási mozgalomba. 1945-ben MKP alapító tag a VI. kerületben. 1945-től különböző állami és párttisztségeket töltött be. 1966-tól nyugdíjazásáig a LICENCIA Találmányokat Értékesítő Vállalat igazgatóhelyettese. — 58

Gyöngyösi János (Rokyca, 1893. máj. 3.—Budapest, 1951. okt. 29.) — publicista, műfordító. 1929-től a Független Kisgazdapárt tagja. 1939-től tagja a párt központi végrehajtó bizottságának. 1944-től az Ideiglenes Kormány tagja, 1944-től 1947-ig külügyminiszter. Mint a fegyverszüneti bizottság vezetője, aláírta a fegyverszüneti szerződést. 1947. febr. 10-én a békedelegáció elnökeként aláírta a párizsi békeszerződést. 1947-től a Pénzintézeti Központ elnöke volt. — 11

Győri Illés István (Zilah, 1892. máj. 9.—Budapest, 1970. dec. 6.) — író, újságíró, költő. A TK alatt Münnich Ferenc segédtisztje. 1919. aug.-ban letartóztatták, majd Erdélybe szökött, ahol „Új Erdély" címen lapot adott ki, és részt vett az erdélyi munkásmozgalomban. A felszabadulás után az SZDP XIV. ker.-i titkára, majd a SZOT sajtóosztályának vezetője. Hosszú ideig a bányászszakszervezet kultúrotthonának volt a vezetője. — 342

Győri Imre — életrajzi adatait lásd e kötet 115. oldalán. — 8

Gyuska János (Békéscsaba, 1911. márc. 31.—Budapest, 1954. okt. 18.) — kőműves. A békéscsabai munkásmozgalom egyik ismert vezetője. 1930-tól vett részt a szakszervezeti mozgalomban, 1934-től a KMP tagja. 1937-ben kommunista szervezkedésért letartóztatták, 1942-ben internálták. 1944 júliusában az orosz frontra vitték. Rövidesen átszökött a szovjet csapatokhoz, partizánként harcolt és tért vissza Békéscsabára. 1944 végén először a 2. Ukrán Front politikai osztályánál dolgozott, majd az Ideiglenes Nemzetgyűlésben Békéscsaba képviselője, az MKP megyei titkára, az MKP KV tagja. 1949-től katona, haláláig őrnagyi rangban teljesített szolgálatot. — 118

Háhner József (Budapest, 1896. máj. 29.—1975. jan. 23.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 153

Haimann János (Budapest, 1898. szept. 8.—Budapest, 1971. dec.) — műszerész. 1917-től szakszervezeti tag, a felszabadulás előtt több mint tíz éven keresztül a műszerész és villanyszerelő szakmák titkára. A felszabadulás után az OTI vezető

munkatársa. 1948. ápr.-tól a vasasszakszervezet főtitkárhelyettese. 1950-től KGM vállalati igazgató nyugdíjazásáig. — 233

Hajdók Béla (Mirkvásár, 1909. jan. 25.—) — bőripari munkás, alezredes. 1926 óta vesz részt a munkásmozgalomban, 1930-tól a KMP tagja. 1935—1936-ban Szegeden a KMP dél-magyarországi bizottság tagja. Kommunista tevékenységéért több ízben ült börtönben. A német megszállás után internálják, ahonnan 1944 októberében megszökik; a kőbányai partizáncsoport egyik vezetője. 1945-től 1947-ig az MDP apparátusában, majd nyugdíjazásáig a Belügyminisztériumban vezető beosztásokban dolgozott. — 230

Hajdu Balázs — főművezető. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár üb tagja. — 154

Hajdu Lajos — az MKP gyulai járási titkára 1946-ban. — 127

Halász doktor — a „Marót"-csoportnak, Padányiéknak nyújtott segítséget. — 47

Hámori Ottó (Budapest, 1928. okt. 21.—) — újságíró. 1945-ben a „Szikra" c. ifjúsági lap szerkesztője, a SZIT elnökségi tagja. 1948—1950-ben a MINSZ politikai munkatársa, majd különböző folyóiratok szerkesztőségében dolgozott. 1957-től a Film Színház Muzsika főszerkesztője. — 354, 358, 359

Hamvas H. Sándor (Szlatina [Jugoszlávia], 1896.—) — munkás, regényíró, újságíró. Illegális írói neve Dózsa Sándor volt. 1926-ban a „Népszava" munkatársa lett. Első írásai is itt jelentek meg, több kisregénye pedig a „Nyugat"-ban. Számos illegális brosúrát fordított. A magyar kapitalizmus történetével foglalkozó regénytrilógiájának első része a felszabadulás után jelent meg. — 160

Haraszti Sándor (Cinberibogád, 1897. nov. 18.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 134

Harmati Sándor (Ménes, 1905. szept. 2.—) — szerszámlakatos. 1926-tól a kispesti ifjúsági mozgalomban, majd a kőbányai vasasszakszervezeti mozgalomban tevékenykedett. 1932-ben az MSZDP kispesti városi végrehajtó bizottságának tagja, 1934-től KMP-tag. 1944-ben részt vett a kispesti ellenállási mozgalomban. 1945-ben az MKP kispesti városi szervezetének pártvezetőségi tagja és a városi képviselő-testület tagja, majd az Abaúj vármegyei földosztás miniszteri biztosa. 1945 végétől különböző jelentős párt- és állami tisztségeket töltött be. 1957-től 1970-ig az MSZMP KB tagja, 1947-től 1971-ig országgyűlési képviselő. — 230

Harustyák József (Budapest, 1894. szept. 17.—Budapest, 1970. dec. 14.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 360

Havas Béla (Kaposvár, 1903. febr. 25.—) — géplakatos. 1942-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1943-ban hadifogságba esett. 1943 végétől partizániskolán

vett részt, majd mint partizán harcolt. 1945 februárjában tért haza Magyarországra. 1945 júniusában Kaposvárott az MKP titkára. 1946-tól a „Somogy Vármegye" c. lap szerkesztője. 1948-tól különböző gazdasági tisztségeket töltött be. — 315

Havas Ernő (Ratosnya, 1911. jan. 14.—) — textiltechnikus, a filozófiai tudományok kandidátusa. 1934-ben kapcsolódott be a munkásmozgalomba Franciaországban. 1945-től az MKP tagja. 1945-től 1953-ig pártiskolai tanár, majd ig.h. 1953-tól 1956-ig a „Társadalmi Szemle" felelős szerkesztője. 1957-től 1971-ig a Gondolat Kiadó igazgatója. Jelenleg nyugdíjas. — 125

Havrán István (Mátranovák, 1909. szept. 17.—) — bányász. 1930-tól szakszervezeti, 1945-től MKP-tag. Kisterenyén a pártvezetőség tagja. 1948-tól a bányászszakszervezet és a SZOT munkatársa, 1949-ben országgyűlési képviselő. 1950-től a bányászszakszervezet főtitkára. 1951-től bánya- és energiaügyi miniszterhelyettes, 1956-ban kormánybiztos és pártszervező Nógrád megyében. — 376

Háy Gyula (Abony, 1900. máj. 5.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 189

Háy Károly László (Abony, 1907. ápr. 27.—Budapest, 1961. jan. 16.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 162

Dr. Háy László — életrajzi adatait lásd e kötet 320. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 22, 326

Háy Mihály (Fegyvernek, 1895. dec. 20.—Budapest, 1944. dec. 31.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 53, 54

Hazai Jenő (Győr, 1911. okt. 12.—) — cipész. 1927-től a Bőripari Munkások Szövetségének és az MSZDP-nek tagja, majd 1929-től KIMSZ-tag Győrben. 1930-tól Budapesten élt, a KIMSZ-nyomdát kezelte. 1933-tól a pápai munkásmozgalomban vett részt. 1944-ben koncentrációs táborba hurcolták. 1945-től 1950-ig a pártapparátusban dolgozott, majd a fegyveres testületekben teljesített szolgálatot. Jelenleg nyugdíjas alezredes. — 295

Hazai Miklós (Szombathely, 1909. aug. 9.—) — 1927 óta vesz részt a munkásmozgalomban, az MSZDP győri szervezetében és az ifjúsági csoportban tevékenykedett. 1929-től a KIMSZ, majd a KMP felső-dunántúli területi bizottság vezetőségi tagja. A felszabadulás után Pápán, majd Budapesten a fegyveres testületekben teljesített szolgálatot, jelenleg nyugdíjas. — 74

Házi Árpád — életrajzi adatait lásd e kötet 269. oldalán. — 11

Hegyesy Erzsébet (Budapest, 1897. jún. 18.—Budapest, 1945. máj. 29.) — munkás. 1917-től tagja volt az MSZDP-nek és a vasasszakszervezetnek. A két világháború között négy alkalommal választották be a szakszervezet központi vezetőségébe.

Tagja volt a nőmunkás szakosztály szervező bizottságának és a vasasszakszervezet nőtitkárságának. A felszabadulás után haláláig az MNDSZ központjában dolgozott. — 182, 183

Hegyi Gyula (Budapest, 1897. okt. 11.—) — vasesztergályos. 1917-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-től 1947-ig a Vasas Szakszervezet titkára. 1948-tól 1959-ig az Országos Testnevelési és Sporthivatal államtitkára, majd elnöke. Jelenleg nyugdíjas. — 178

Heltai — 1944—1945-ben a Hazai Fésűsfonó és Szövőgyár vezérigazgatója. — 155

Herczeg Ferenc (Budapest, 1906. nov. 4.—Budapest, 1960. dec. 12.) — lakatossegéd. 1925-től vett részt a vasasszakszervezet munkájában. 1944-ben a KP tagja. 1944 végén részt vett az ellenállási mozgalomban, majd a nyilasok letartóztatták. A felszabadulás után a MÁVAG üzemi bizottságának elnöke. 1947-től jelentős tisztségeket töltött be gazdasági, állami területen. — 405

Herczeg Ferenc (Versec, 1863. szept. 22.—Budapest, 1954. febr. 24.) — író, újságíró, az MTA tagja, több fővárosi lap belső munkatársa. — 35

Hermann Ferenc (Salgótarján, 1898. jan. 28.—) — vájár, 1916-tól szakszervezeti tag. 1935-től MSZDP, majd az illegális KMP tagja. 1945 után a Nógrád megyei szakszervezeti bizottság titkára, nemzetgyűlési képviselő. 1948-tól a recski bánya igazgatója. Jelenleg nyugdíjas. — 374

Hertzka Imre (Debrecen, 1906. júl. 14.—Németország, 1945. jan.) — kereskedelmi ügynök. 1926-tól Franciaországban élt, 1935-től a Francia Kommunista Párt tagja. 1936-tól Spanyolországban részt vett a spanyol szabadságharcban. 1939 szeptemberében mint francia állampolgár bevonult katonának. 1940-ben német fogságba esett, Auschwitzba deportálták. A koncentrációs táborban is részt vett az ellenállási mozgalomban és a fegyveres felkelés előkészítésében. 1945 januárjában egy csoporttal elvitték a táborból és nyoma veszett. — 74

Hetesi Ferenc (Budapest, 1921. jan. 25.—Budapest, 1974. okt.) — vasesztergályos, újságíró. Illegális neve Kovács főhadnagy. 1941-től a KMP tagja, a kispesti ifjúsági mozgalomban vett részt. 1944-ben csatlakozott a kőbányai ellenállási mozgalomhoz: igazolványokat szerzett, s részt vett a kispesti nyilasház elleni támadásban. 1945-től újságíró, lapszerkesztő volt. — 68

Hindy Iván — altábornagy. 1944-ben Budapest nyilas városparancsnoka. — 196, 208

Hirsch Ernő — a Győri Vagongyár kereskedelmi igazgatója 1947-ben. — 54

Hitler, Adolf (1889—1945) — 40, 60, 79, 182, 208

Hollós Ervin (Budapest, 1923. okt. 25.—) — szűcs. 1937-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1939 végétől a VII. ker.-i ifjcsoport titkára. 1940-től OIB-tag;

1942-ben a függetlenségi mozgalomban való részvétele miatt letartóztatták. A börtönből 1944 októberében megszökött, és a felszabadult Szegeden szervezte az ifjúsági mozgalmat. A főváros felszabadulása után a MADISZ budapesti titkára, később különböző állami területeken dolgozott. Jelenleg a Budapesti Műszaki Egyetem tanszékvezető tanára. — 98, 99

Hont Ferenc (Budapest, 1907. ápr. 7.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 141, 142

Horthy Miklós (Kenderes, 1868. jún. 18.—Estoril [Portugália], 1957. febr. 9.) — 7, 8, 61, 67, 79, 80, 98, 111, 193, 313

Horváth Ferenc (Budapest, 1913. jún. 8.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 189

Horváth Ferenc — esztergályos, a Hazai Fésűsfonóban a gyári ellenállási mozgalom résztvevője, az üb-tagja 1945-ben. — 151, 152, 153

Horváth Gyula (Nagyvázsony, 1912. szept. 15.—) — asztalos, 1929-től a KIMSZ, 1942-től a KMP tagja. 1932-től 1933-ig KIMSZ ker. biz.-tag, és a szakszervezeti ellenzék tevékenységében vett részt. 1945-től a pártapparátusban dolgozott, az 1956-os ellenforradalom alatt az 1. Forradalmi Karhatalmi Ezred egyik szervezője. 1957-től az állami és a pártapparátusban vezető beosztásokban dolgozott. Jelenleg nyugdíjas. — 230

Horváth János id. (Iváncsa, 1893. márc. 9.—Kispest, 1961. aug. 21.) — cipész. Az első világháború alatt, 1915-ben esett orosz hadifogságba. A NOSZF kitörésekor csatlakozott az amuri partizánokhoz. Velük, majd a VH kötelékében harcolt a fehérek ellen. Az 1. szibériai lovasezred tagja volt. — 68

Horváth János ifj. (Kispest, 1921. okt. 4.—) — szerszámköszörűs. 1936-ban lett tagja a KMP-nek. 1944-ben részt vett a kőbányai ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után az MKP szervezési osztályán dolgozott, 1945 májusától a Győr-Sopron megyei, majd a Veszprém megyei Pártbizottság titkára. Később az államapparátusban dolgozott. — 68

Horváth Pál (Bécs, 1895.—Budapest, 1969. dec.) — műszerész. 1913-tól MSZDP-tag, 1919-ben a KMP kőbányai pártszervezetének tagja, és harcolt a Vörös Hadseregben. 1920-tól az MSZDP-ben és a vasasszakszervezetben tevékenykedett. — 230

Horváth Sándor (Szár, 1892. ápr. 8.—Győr, 1971. ápr.) — lakatos, majd vasutas. 1927-től az MSZDP tagja. Több ízben letartóztatták politikai tevékenységéért. 1945-ben a Győri Vagongyár üb elnöke, majd 1947-től nyugdíjazásáig személyzeti igazgatója. — 401, 403, 404, 405

Horváth Zoltán (Budapest, 1900. okt. 25.—Budapest, 1967. nov. 15.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 337

Ibarruri, Dolores, La Passionaria (1895. dec. 9.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 193

Iglói Lőrinc — 1945-ben tagja a vasasszakszervezet 17-es intéző bizottságának. — 173

Illyés Gyula (Rácegrespuszta, 1902. nov. 2.—) — kétszeres Kossuth-díjas író, költő. A baloldali diákmozgalomba még diákkorában kapcsolódott be. 1921-től Párizsban tanult. 1934-ben részt vett Moszkvában a szovjet írók I. kongresszusán. Hazatérése után a népi írók csoportjához csatlakozott. A felszabadulás után a Nemzeti Parasztpárt tagja, országgyűlési képviselő. — 35

Imrédy Béla (Budapest, 1891. dec. 29.—Budapest, 1946. febr. 28.) — fasiszta politikus. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték. — 210, 313

Irsai Béla (Nagykanizsa, 1891. okt. 25.—) — tisztviselő. 1907-től az MSZDP és a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Szövetségének tagja. 1918-tól 1919-ig az Ipari és Közlekedési Tisztviselők titkára. A TK megdöntése után emigrációban élt Bécsben, majd Belgrádban. 1925-ben hazatért Magyarországra. A felszabadulás után a Magántisztviselők Szövetségének egyik titkára, majd elnöke. 1946-tól a MÁSZ salgótarjáni igazgatóságán, majd a Nehézipari Minisztériumban, ezt követően a Bányászati Kutató Intézetben dolgozott nyugdíjazásáig. — 369, 371, 372

Jamrich János — Latinca és társai gyilkosa, aki 1945 után került a népbíróság elé. Halálos ítéletét a fellebbviteli bíróság életfogytiglani fogházra változtatta. — 310

Dr. Janikovszky Béla (Salgótarján, 1919. márc. 18.—) — orvos. Az egyetemen került kapcsolatba a baloldali diákmozgalommal. A német megszállás után, 1944 második felében részt vett az antifasiszta fegyveres ellenállásban mint a „Marót" partizáncsoport egyik tagja. Több akcióban vett részt, többek között pokolgéppel megzavarták a Városi Színházban megrendezett nyilas nagygyűlést. — 37, 39, 41, 43, 47

Jantai Árpád — a Hazai Fésűsfonó vegyészmérnöke. Részt vett a gyári ellenállási mozgalomban. 1945-ben az üb alelnöke. — 151, 152, 154, 155

Járó Dóra, Járó Mihályné (Budapest, 1911. aug. 17.—) — tanítónő, az Országos Pedagógiai Intézet nyugdíjas docense. 1933-tól vesz részt a munkásmozgalomban, 1937-től az OIB propagandamunkájában is. 1945-ben az MNDSZ egyik alapító tagja, majd funkcionáriusa, 1949-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, később az Országos Neveléstudományi Intézet munkatársa. — 181, 185

Jelinek Ferenc (Felsőgalla, 1928. febr. 7.—) — vasbetonszerelő, bányász. 1945-ben SZDP-tag, majd a SZIT-központ munkatársa; tagja a SZIT elnökségének. 1948 márciusától különböző gazdasági területeken vezető beosztásban dolgozik. — 352

József Attila (Budapest, 1905. ápr. 11.—Balatonszárszó, 1937. dec. 3.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 35, 142, 148, 313

Judik József (Kolozsvár, 1891. okt. 3.—Budapest, 1951. szept. 14.) — pénzügyi és közgazdasági szakember. A felszabadulás után 1950-ig a Nemzeti Bank közgazdasági tanácsadói irodájának vezetője. — 323

Kádár János (Fiume, 1912. máj. 26.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 134, 144, 339

Kádas (Koblencz) István (Monor, 1922. dec. 28.—) — szerszámlakatos, a MAVAG dolgozója, majd a SZIT egyik vezetője. 1948-tól 1956-ig a DISZ KB titkára, 1956-tól az Országgyűlési Iroda vezetője, 1958-tól a SZOT osztályvezetője, majd diplomáciai területen tevékenykedik. Jelenleg nagykövet Mongóliában. — 338, 353

Kállai Éva, Szántó Miklósné (Budapest, 1917. márc. 31.—Budapest, 1957. ápr. 14.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 162

Kállai Gyula — életrajzi adatait lásd e kötet 131. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 56, 141, 144, 148, 181, 197

Kállai Sándorné Bám Etel (Léva, 1883. jún. 11.—1956. jan.) — Kállai Éva édesanyja. — 162

Káldor László (Budapest, 1905. febr. 26.—Budapest, 1963. jan. 7.) — grafikusművész. Művészeti tanulmányait 1919-ben Uitz Bélánál kezdte. Politikai plakátjaival segítette a párt agitációs-propaganda munkáját. — 160, 162

Kálló Iván — életrajzi adatait lásd e kötet 395. oldalán. — 397, 401

Kána Lőrinc — vezérőrnagy volt, 1956 után leszerelték. — 158

Kant, Immánuel (Königsberg, 1724. ápr. 22.—Königsberg, 1804. febr. 12.) — 36

Kanter Károlyné, Esze Jánosné (Bécs, 1912. ápr. 17.—) — a Hazai Fésűsfonó pénztárosa. Részt vett a gyári ellenállási mozgalomban 1944-ben. 1945-ben MKP-tag, és a gyári igazoló bizottság tagja. — 151

Karádi Gyula (Huszt, 1910. nov. 29.—) — közgazdász. 1930-tól vesz részt a munkásmozgalomban, tagja a brünni kommunista diákfrakciónak. 1936-tól az MSZDP V. ker.-i szervezetében tevékenykedik. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-től MKP-tag, a Jóvátételi Hivatal osztályvezetője. 1947-ben a NIK főtitkárhelyettese, 1948-tól jelentős állami vezető tisztségeket töltött be. — 397, 398, 403, 405

Gróf Károlyi Imréné (Egyházasfüzes, 1875. júl. 24.—) — 1944-ben segítette az ellenállási mozgalmat. — 145

Dr. Károlyi József (Áporka, 1914. ápr. 7.—) — jogász, városi tisztviselő. 1936-tól a KMP tagja. 1945-től Pest megye alispánja, majd tanácsi közigazgatási területen vezető beosztásokban dolgozott. 1963—1974 között a Minisztertanács elnöki osztályának vezetője nyugdíjazásáig. — 274

Dr. Kárpáti László (Debrecen, 1914. júl. 18.—) — jogász, 1932 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1943-ban mint munkaszolgálatos fogságba esett. 1944-ben a kijevi partizániskolára került, és partizáncsoportjával részt vett a harcokban. Hazatérése után, 1945-ben a hadseregben, majd a Hajdú megyei kapitányságon teljesített szolgálatot. 1947-től a BM területén vezető beosztásokban, majd az Országos Ügyvédi Tanács elnökeként dolgozott. — 92, 95

Katona Éva (Budapest, 1924. máj. 6.—) — betanított munkás, újságíró. 1939-től a vasasszakszervezet ifjúsági csoportjának tagja, később vezetőségi tag. 1942-ben felvették a KMP-be. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban. 1942—1943-ban a vasasszakszervezet nőbizottságának tagja. 1945-ben a SZIT-központ munkatársa. 1946-tól különböző lapok vezető munkatársa. — 341

Katona Lajos (Gyirmót, 1916. márc. 16.—) — hegesztő, a Győri Vagongyár hídműhelyének lakatosa, az MKP bizalmija, később a Győr megyei Tanács elnöke. 1966—1968 között ismét a Győri Vagongyárban dolgozik személyzeti főosztályvezetőként. Jelenleg a győri Húsipari Vállalat igazgatója. — 402

Katz (Kovács) Miklós (Tyukod, 1909. máj. 4.—Budapest, 1954. dec. 16.) — szabómunkás. 1928-tól vett részt a munkásmozgalomban, 1932-től 1937-ig a Palesztinai KP tagja. 1937-ben kommunista szervezkedésért kiutasították. Hazatérése után újból bekapcsolódott a kőbányai ifjúsági és szakszervezeti mozgalomba, és 1942-ben a 401-es büntetőszázaddal a frontra vitték. 1944-ben részt vett a kőbányai ellenállási mozgalomban. 1945-ben rövid ideig az MKP X. ker.-i titkára, majd gazdasági vonalon vezető beosztásokban dolgozott. 1949-től a KISTEXT vezérigazgatója. — 230

Kautsky, K. J. (Prága, 1854. okt. 16.—1938. okt. 17.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 35

Kazakov — szovjet ezredes. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Pest megyei vezetője — 279

Kelemen Erzsébet — kötszövő munkás. 1945. máj. 1-re a munkahelyén dekorációs anyagot készített az MKP-nak. — 162

Kelemen testvérek — 1945-ben részt vettek az MKP X. ker.-i szervezetének megalakításában. — 230

Kemény György (Budapest, 1889.—) — 1944-ig a „Pester Lloyd" c. félhivatalos lap munkatársa, 1945-től 1947-ig a Pénzügyminisztérium államtitkára, 1948-tól Londonban él. — 323

Kenyeres Ágnes, Dr. Kenyeres Imréné Bolgár Ágnes (Budapest, 1912. júl. 22.—) — tanár. 1945-től párttag, az MNDSZ országos központ kulturális osztályvezetője. 1946-tól különböző tisztségeket töltött be állami és kulturális területen. Jelenleg nyugdíjas. — 189

Kerekes Ilus, Németh Imréné (Pápa, 1903. aug. 31.—) — textilgyári munkás. Az 1950-es években tanácselnök Pápán. Tagja a megyei és a városi pártbizottságnak, nyugdíjas. — 295

Kerekes János (Pápa, 1889. okt.—) — ács. 1945-ben az MKP alapító tagja és az első kommunista polgármester Pápán. — 295

Dr. Kerekes József — orvos. 1945-ben, Budapest felszabadulása után, egy orvosbrigád élén megszervezte a VIII. ker.-i lakosság tífusz elleni védőoltását. — 159

Kerék Mihály dr. (Cegléd, 1902. nov. 22.—) — agrárközgazdász. A Magyar Mezőgazdák Szövetkezeténél, majd 1936-ban a Pénzintézeti Központban dolgozott. 1945 után a Földbirtokrendező Tanács tagja, az Országos Földhivatal ügyv. igazgatója. Több tanulmánya jelent meg a földreformról és szövetkezetpolitikai kérdésekről. A Nemzeti Parasztpárt tagja volt. — 217, 220

Kertai Sándor (Kerta, 1909.—) — 1945-ben aktív pártmunkás, a Veszprém megyei Pártbizottság munkatársa, majd gazdasági területen különböző funkciókat töltött be. — 297

Kéthly Anna (Budapest, 1889. nov. 16.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 183, 353, 358, 359, 366, 414

Dr. Kis László (Budapest, 1928. nov. 3.—) — villanyhegesztő, jogász. 1945 óta MKP-tag. A felszabadulás után a Ganz Hajógyár SZIT-titkára; 1949-től a Petőfi Akadémia tanára. 1951-től különböző gazdasági vezető tisztségeket töltött be. 1969-től az Országos Vezetőképző Központ tudományos oszt. vez. helyettese. — 339

Kisházi Ödön (Budapest, 1900. jún. 24.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 173, 174, 233, 234

Kiss Ernő — a Ganz Villamossági Művek mérnöke. 1941-ben háborúellenes tevékenységéért másfél évre ítélték, büntetőszázaddal az orosz frontra vitték, ahol 1943-ban eltűnt. — 34, 35

Kiss Ernőné — 1944-ben a „Marót"-csoport röpcéduláinak terjesztője. — 38, 47

Kiss János (Belesze [Bulgária], 1895. febr. 14.—) — 1928-tól a Tamási járási bíróságon dolgozott. Államrendet felforgató tevékenység miatt állásából elbocsátották. 1945 februárjában Regölyben részt vett az MKP megalakításában, és tagja

lett a Tolna megyei földbirtokrendező bizottságnak. 1945 májusában a dombóvári járás főjegyzője. Jelenleg nyugdíjas. — 288

Kiss János (Erdőszentgyörgy, 1883. márc. 24.—Budapest, 1944. dec. 8.) — altábornagy. 1939-ben a hadvezetés német orientációja elleni tiltakozásként nyugdíjba vonult. Bajcsy-Zsilinszky baráti köréhez tartozott. 1944-ben, a nyilas puccs után megalakult Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának kérésére elvállalta a bizottság katonai vezérkarának vezetését. Kidolgozta a budapesti felkelés katonai tervezetét. 1944 novemberében árulás folytán a nyilasok letartóztatták, december 8-án halálra ítélték és kivégezték. — 67

Kiss Károly (Bicske, 1903. szept. 24.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 56, 65, 66, 67, 70, 230

Kiss Károlyné, Kósa Ilona (Kiskunfélegyháza, 1911. okt. 16.—) — fodrászsegéd, középiskolai tanár. 1933-tól vesz részt a munkásmozgalomban, az OIB szegedi csoportjának egyik vezetője. 1934 óta az MSZDP, majd 1936-tól a KMP tagja. 1936-ban tagja a KMP dél-magyarországi bizottságának. 1945 után különböző párttisztségeket töltött be, és az Egészségügyi Minisztériumban vezető munkakörben dolgozott. Jelenleg nyugdíjas. — 185

Kiss Zsigmond (Újpest, 1898. okt. 14.—Dachau, 1945. jan.) — magántisztviselő. 1918-tól vett részt a kommunista mozgalomban. A TK idején a VH-ban zászlóalj politikai megbízott. 1920—1929 között emigrációban élt. 1929-ben illegálisan hazatért, és a KMP nyomdáját vezette. 1931-ben letartóztatták, 1933-ban szabadult, és tagja lett a KMP KB-nak. 1936-ban újra letartóztatták. A katonai bíróság kémkedés vádjával 12 évi fegyházra ítélte. 1944 végén koncentrációs táborba hurcolták, ahol tífuszban halt meg. — 62

Kmotrik Ferenc (Budapest, 1901. nov. 13.—Budapest, 1968. jún. 11.) — mérnök. 1918-ban MSZDP-tag. 1935-től a győri Vagon- és Gépgyár hídosztályán tervezőmérnök, majd főmérnök. 1944-ben, a német megszállás után részt vett a partizánharcokban Besztercebányán. 1945-ben a Győri Vagongyár bp.-i részlegénél főmérnök; a Kossuth-híd és a medvei híd tervezésében való részvételéért kitüntetésben részesült. — 397, 398

Knób Lajos — 1946-ban a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. személyzeti vezetője. — 371

Knób Sándor dr. (Budapest, 1888. jan. 15.—Budapest, 1967. márc. 3.) — közgazdász, jogász. 1918-tól a Gyáriparosok Orsz. Szövetségének titkára, majd egyik vezetője. 1934-től a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal igazgató tanácsának és az Országos Társadalombiztosító Intézet vezetőségének tagja. 1945-től 1947-ig a GYOSZ vezérigazgatója. — 238

Kocsis Sándor — lakatos. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó üzemi bizottságának tagja. — 154

Kodály Zoltán (Kecskemét, 1882. dec. 16.—Budapest, 1967. márc. 6.) — 146, 199

Kolozsvári Grandpierre Emil (Kolozsvár, 1907. jan. 15.—) — író, műfordító. A felszabadulás előtt a Statisztikai Hivatalban, a Franklin Társulatnál, majd a Rádiónál dolgozott. A második világháború alatt szovjet hadifogságba esett. Hazatérése után a Rádió irodalmi osztályának vezetője, majd a Rádió igazgatóhelyettese. 1949-től különböző kiadók lektora. — 199

Komócsin Mihály, id. — életrajzi adatait lásd e kötet 107. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 8, 10

Komócsin Illés (Szeged, 1898. aug. 20.—Szeged, 1956. jan.) — tetőfedőmunkás. A TK idején Nagykanizsán katonai városparancsnok. A húszas és harmincas években az illegális kommunista pártban dolgozott Szegeden és Budapesten. 1944-ben internálták. 1944 decemberében a felszabadult Szeged rendőrkapitánya, majd a rendőrség politikai vezetője. 1946-ban Szekszárdon a járási rendőrkapitányságot vezette, majd visszatért Szegedre. — 109

Koncz Gizella, Jantai Árpádné — adminisztrátor. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár üzemi bizottságának tagja. — 154

Kondor György (Debrecen, 1921. jan. 5.—Dachau, 1945. jan. 10.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 62

Korányi Györgyné (Petrozsény, 1918. máj.—) — közgazdász. Az MKP egyik alapítója a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.-nél. Részt vett a bányák államosításának előkészítő munkálataiban. Tagja volt a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt., majd a MÁSZ üzemi bizottságának. 1952-től az Építésügyi Minisztérium dolgozója. — 371

Korompai — az MKP X. ker.-i szervezetének egyik alapító tagja. — 230

Koromzay — a Weiss Manfréd Művek vezérigazgatójának titkára, aki a WM-gyári kommunista sejt tagjaival együttműködött annak érdekében, hogy megakadályozzák a gyár gépeinek nyugatra hurcolását. — 52

Korsós Anna (Pesterzsébet, 1914.—) — 1945-től 1949-ig az MNDSZ függetlenített munkatársa. — 185

Kossa István — életrajzi adatait lásd e kötet 226. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 11, 12, 96, 99, 103, 105, 134, 155, 173, 228, 234, 300, 301, 303, 326, 339, 343, 344, 347, 392

Kossuth Lajos (Monok, 1802. szept. 19.—Turin, 1894. márc. 20.) — 80, 387

Kovács Béla (Mecsekalja-Patacs, 1908. ápr. 20.—Pécs, 1959. jún. 21.) — kisgazdapárti politikus, miniszter. — 125

Kovács Géza (Böhönye, 1928. ápr. 27.—) — közgazdász, egyetemi tanár. 1947—1948-ban a kaposvári József Attila Népi Kollégium titkára. 1951-től párttag; 1952-től a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem egyik kutatócsoportjának vezetője, tanszékvezető tanár, 1963—1966 között az egyetem dékánja. — 312

Kovács Imre (Alcsut, 1913—) — politikus, író, publicista. A harmincas évek második felében a népi írók mozgalmának és a Márciusi Frontnak egyik vezetője. Részt vett a Magyar Frontban. A Nemzeti Parasztpárt alapító tagja, 1939-től főtitkára, 1946-ban a Független Demokrata Párthoz csatlakozott. 1948-ban disszidált. 1951 óta New Yorkban él. — 125

Kovács Imre (Budapest, 1914. szept. 12.—) — sütőmunkás. 1937-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1939-től a KMP tagja, 1939-től 1942-ig az EMOSZ titkára. 1942-ben a függetlenségi mozgalomban való részvételéért letartóztatták. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után az EMOSZ, majd az ÉDOSZ főtitkára, 1949-től az MDP KV munkatársa. 1950-től 1956-ig élelmezésügyi miniszterhelyettes, 1967-ig élelmezésügyi miniszter. 1967-től a Magyar Népköztársaság prágai, majd berlini nagykövete. 1947-től 1951-ig országgyűlési képviselő. — 233

Kovács István (Ditró, 1911. okt. 4.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalomtörténeti Lexikonban. — 134, 137, 161, 230

Kovács Lajos (Hajdúböszörmény, 1916. aug. 23.—) — géplakatos. 1935-től szakszervezeti, 1939 óta SZDP-tag. 1945-ben a Hazai Fésűsfonógyárban az MKP üzemi szervezője, üb-tag. 1948-tól a kistarcsai Fésűsfonógyár igazgatója, 1951-től a Könnyűipari Minisztérium főosztályvezetője, majd iparigazgató. 1957. ápr.-tól 1972-ig, nyugdíjazásáig, a Magyar Posztógyár igazgatója. — 151, 152, 154, 155

Kovács Mihály (Nagyszalonta, 1906. júl. 24.—) — textilfestőmunkás. 1943-ban fogságba esett, antifasiszta iskolára került, majd a kijevi partizániskolára jelentkezett. 1945 februárjában Debrecenben rábízták a vasútbiztosító őrzászlóalj megszervezését, majd a határőrség főparancsnokságán teljesített szolgálatot. Jelenleg nyugdíjas. — 95

Kovács Pál (Nagyasszonyfalva, 1908. júl. 15.—1974. febr.) — szabómunkás. 1925-től vett részt a szakszervezeti mozgalomban. 1936-tól az SZDP-ben tevékenykedett, 1945-től az MKP VIII. ker.-i végrehajtó bizottságának tagja. 1948—1959 között különböző állami vezető beosztásokban dolgozott. 1959-től 1965-ig, nyugdíjazásáig, a Fővárosi Tanács elnökhelyettese. — 158

Kovács Rudolf (Noszlop, 1920. máj. 1.—) — 1939-től KMP-tag. Felszabadulás után Rákospalotán MADISZ-szervező, a „Rákospalotai Újság" szerkesztője, majd az MKP vidéki funkcionáriusa. 1956-ban Veszprém kormánybiztosa, 1958-tól

1962-ig a SZÖVOSZ elnöke, majd a pártapparátus munkatársa. 1969. aug. 1-től a Kőolajipari Tröszt igazgatóhelyettese. — 298

Kovásznay — 1944-ben a Nemzeti és Szabadkikötő főmérnöke. — 53

Kovpak, Szidor Artyemevics (Koteljva, 1887. máj. 26.—1967. dec. 11.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 91

Kozik Ferenc (Karancsalja, 1899. febr. 5.—Karancsalja, 1967. szept. 15.) — vájár. 1918-tól vett részt a munkásmozgalomban. 1926-tól a KMP tagja. 1944-ben a bányász ellenállási mozgalom egyik vezetője Karancsalján. 1945-től üb-tag, 1947-től különböző gazdasági tisztségeket töltött be. — 369

Köböl József (Karcag, 1909. dec. 8.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 59, 157, 158, 161

Kőműves József (Budapest, 1898. júl. 23.—) — szabómunkás, szociáldemokrata funkcionárius. 1915-től az MSZDP és a szabómunkások szakszervezetének tagja. 1932—1945 között a szakszervezet titkára. 1945-től 1947-ig a „Népszava" felelős kiadója, a Szaktanács tagja, 1948-ig az OTI elnöke. Jelenleg nyugdíjas. — 233

Körmendy Dezső — tisztviselő. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó üzemi bizottságának tagja. — 154

Köves András (Losonc, 1900. ápr. 25.—Budapest, 1962. ápr. 5.) — tisztviselő. 1918 óta szakszervezeti tag. A TK idején üzemi munkástanácsi elnök, a Textilipari Munkások Szövetsége budapesti csoportjának titkára. A TK után először Csehszlovákiában, majd Argentínában emigrációban élt. Hazatérve 1927-ben tagja lett a MOSZ központi választmányának és az illegális KMP-nek. 1931-től az ESZE-ben dolgozik. 1945-ben a magánalkalmazottak szakszervezetének főtitkára. 1949-ben a berlini magyar misszió, majd Bernben a magyar követség vezetője. 1951-től az Állami Biztosító vezérigazgatója és a KPVDSZ alelnöke, 1945-től a SZOT elnökségének tagja. — 233

Kövesházi Ágnes, Markos Györgyné (München, 1905. jan. 31.—Budapest, 1971. júl. 22.) — 1931-ben Berlinben a Német KP tagja. 1932-től Franciaországban tanárnőként dolgozott; a Francia KP tagja. Felszabadulás után Markos Erzsébettel és másokkal megalakította a budai MNDSZ orvos eü. szervezetet, és megteremtette a gyógytornászatot. 1968-ban nyugdíjba vonult. — 185

Kreutz Róbert (Budapest, 1923. jan. 3.—Sopronkőhida, 1944. dec. 24.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 171

Krikler Éva, Kovács Rudolfné (Pápa, 1929. jan. 15.—) — textilgyári munkás. 1945 óta párttag. Pápán a MADISZ városi szervezetének titkárhelyettese volt. Szervezte a FÉKOSZ-t. Jelenleg Budapesten tanítónő. — 295

Krikler István (Pápa, 1898. aug. 15.—1948.—?) — 1945-től 1948-ig aktív pártmunkát végzett. — 295

Krikler Mária, Patkós Albertné (Pápa, 1931. dec. 19.—) — 1945-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1947 óta MKP-tag. Először Pápán üzemi párttitkár, majd a megyei pb munkatársa. 1957 óta az Oktatási Igazgatóságon dolgozik. — 295

Kristóf — 1945-ben az MKP VIII. ker.-i szervezetében üzemszervező. — 158, 159

Kroh Lászlóné — szövőnő. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó üb-jének tagja. — 152, 153, 154, 155

Kruzslák Béla (Budapest, 1900. jún. 20.—Budapest, 1970. febr. 9.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 173, 174, 237

Kuba alezredes — a budapesti szovjet városparancsnok egyik helyettese 1945 januárjában. — 153

Kubinyi János — a Magyar Állami Szénbányák munkaügyi osztályának vezetője volt. — 373, 374

Kulcsár Margit — 1945-ben az MNDSZ országos központjában dolgozott. — 184

Kun Béla (Szilágycsehi, 1886. febr. 20.—Szovjetunió, 1939. nov. 30.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban és a Tanúságtevők első kötetében. — 314

Kun Imre — 65, 68

Kunfi Zsigmond (Nagykanizsa, 1879. ápr. 28.—Bécs, 1929. nov. 18.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 352

Kurovszky — főmérnök. — 52

Kuruc Béla (Budapest, 1916. júl. 8.—Budapest, 1965. dec. 29.) — segédmunkás. 1937-től vett részt a munkásmozgalomban, és tagja volt a KMP-nek, 1944-ben Borból átszökött a jugoszláv partizánokhoz, és részt vett a felszabadítási harcokban. 1944 októberében Szegedre érkezett, és az MKP-ban dolgozott. A bányák államosításakor a MÁSZ ellenőrzési osztályára került. 1948-tól a párt- és az államapparátusban dolgozott. 1963-tól az MSZMP Pest megyei titkára volt haláláig. — 352

Kuruc János (Cegléd, 1912. máj. 21.—) — ács. 1936-tól vesz részt a szakszervezeti mozgalomban. 1941-ben tagja lett a KMP-nek. 1942-ben a függetlenségi mozgalomban való részvételéért letartóztatták és négy évre ítélték. A felszabadulás

után az MKP apparátusában dolgozott, majd szakszervezeti iskolákat vezetett. 1950-től nyugdíjazásáig az Építésügyi Minisztérium főosztályvezetője. — 59

Kutika Károly (Szigetszentmiklós, 1920. ápr. 11.—) — vasesztergályos. 1937-től a Vas- és Fémmunkás Szövetség tagja. Az OIB-ben tevékenykedett. 1945-től MKP-tag. 1949-től a néphadseregben teljesít szolgálatot. Jelenleg vezérőrnagy. — 230

Laczkovich Piroska (Budapest, 1907.—) — rajztanár, a Nemzeti Színház jelmeztervezője, a Színművészeti Főiskola tanára. — 143

Ladányi Ferenc (Debrecen, 1909. dec. 3.—Budapest, 1965. márc. 10.) — Kossuth-díjas kiváló művész. 1953—1958-ig országgyűlési képviselő. — 148

Lajtai Vera (Budapest, 1921. febr. 15.—) — varrónő, újságíró. 1938-tól a VII. ker.-i ifjúsági mozgalomban tevékenykedett. 1939-től a KIMSZ tagja, és részt vett az OIB által kezdeményezett akciókban, 1942-ben a függetlenségi mozgalomban. 1944 novemberében bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. 1945—1948 között a SZIT főtitkárhelyettese, 1949-ben pártiskolai tanár. 1960-tól a „Pártélet" c. folyóirat főszerkesztője. — 346

Lajtha László (Budapest, 1892. jún. 30.—Budapest, 1963. febr. 16.) — Kossuth-díjas zeneszerző és népzenekutató. — 199

Lajthay Jenő — a Brown Boveri Művek igazgatója 1944-ben. — 51, 54, 55, 56

Dr. Lakos Sándor (Budapest, 1921. dec. 31.—) — fémcsiszoló, gépi szövő, a közgazdasági tudományok kandidátusa. 1937-től a VII. ker.-i ifjúsági mozgalomban tevékenykedett. 1938 óta KMP-tag. 1945-ben a MADISZ VII. ker.-i titkára, az MKP VII. ker.-i pb tagja. 1946-tól a Gazdasági Főtanácsnál dolgozott, majd a Magyar Állami Szénbányák központjában. Ezt követően pártiskolai, pártfőiskolai tanár. 1957-től az MSZMP agit.-prop. osztály helyettes vezetője, majd az MSZMP képviselője a „Béke és Szocializmus" c. folyóirat szerkesztő bizottságában. Jelenleg az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének igazgatója. — 374

Láng György — életrajzi adatait lásd e kötet 335. oldalán.

Láng János (Adács, 1912. okt. 25.—) — közgazdász. A Magyar Állami Szénbányák alelnöke 1946-ban. 1929 óta párttag. — 371, 372, 375

Lányi Dezső (Budapest, 1914. márc. 30.—) — cipőgyári munkás. 1934-től vesz részt az ifjúsági mozgalomban. 1939—1940-ben a VIII. ker.-i ifjúsági csoport titkára. 1944-ig munkaszolgálatos volt. 1945 januárjában az MKP VIII. ker.-i szervezetének egyik alapító tagja, majd a kerületi pártszervezet munkatársa. 1949-ben a Lichtmann-cipőgyár igazgatója, később a Könnyűipari Minisztérium és a Tervhivatal munkatársa. — 157

László Aladár (Budapest, 1896. máj. 1.—) — közgazdász, Lenin-rendes internacionalista. 1912-től az MSZDP tagja. Fogolycsere útján került 1924-ben a SZU-ba, ahol 1945-ig vezető beosztásokban dolgozott. 1941—1942-ben részt vett Moszkva védelmében. Magyarországra való visszatérése után az Iparügyi Minisztériumban miniszteri tanácsos. 1949-től tanszékvezető tanár a Közgazdaságtudományi Egyetemen 1952-ig. 1952-től a KGST-irodában dolgozott. 1955-től nyugdíjazásáig az Országos Tervhivatalban főosztályvezető. — 405

László Károly (Kecskemét, 1918. júl. 2.—) — kárpitos. 1935-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1937 óta párttag, 1945-ben az MKP VIII. ker.-i szervezetének vezetőségi tagja. 1949-től a néphadsereg tisztje, jelenleg nyugdíjas ezredes. — 163

Latinca Sándor, Latinka (Arad, 1886. márc. 24.—Kaposvár, 1919. szept. 16.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 310

Legutko Viktor (Budapest, 1895. jún. 6.—Budapest, 1964. nov. 24.) — vasöntő. 1916-tól szakszervezeti tag, 1918-tól MSZDP-tag, a két világháború között a vasas szakmai vezetőség, illetve a szervező bizottság tagja. 1945 szeptemberében a vasasszakszervezet XIX. kongresszusán a központi ellenőrző bizottság tagjává választották. — 173

Lehotay Árpád, Lehoczky (Lőcse, 1896. ápr. 27.—Budapest, 1953. okt. 19.) — drámai színész. — 148

Lengyel András, id. — vájár. 1943-tól szakszervezeti tag, a felszabadulás után az MKP tagja, a perecesi pártszervezet titkára, a bányaüzem üb elnöke. 1946-ban a Nógrád megyei Pártbizottság munkatársa. 1948 után különböző állami és gazdasági funkciókat töltött be. 1959-től műszaki főelőadó. — 374, 375

Lengyel József (Tömörkény, 1895. jan. 19.—) — európai hírű hídmérnök. 1945-től 1961-ig a Győri Vagongyár hídműhelyének vezetője. — 402

Lenin, Vlagyimir Iljics, Uljanov (1870. ápr. 10.—1924. jan. 21.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 35

Lestyán Sándor (Budapest, 1897. febr. 1.—Budapest, 1956. nov. 12.) — író, újságíró. Felszabadulás után a „Szabadság" c. lap munkatársa. 1945—1947 között a „Budapest" c. folyóirat felelős szerkesztője. 1949—1950-ben a „Friss Újság" főszerkesztője. Utolsó éveiben főként ifjúsági irodalommal foglalkozott. — 139

Lesznai Lajosné, Kőrösi Ilona (Békéscsaba, 1904. febr. 5.—) — textilgyári munkás. 1933 óta vesz részt a mozgalomban. A textiles szakszervezeti ellenzéki csoport munkájában tevékenykedett. 1936-tól KMP-tag, a felszabadulás után MKP-tag. 1945 februárjától 1948-ig az MNDSZ-ben dolgozott, utána a textiles szakszer-

vezetben, majd 1951-től 1957-ig, nyugdíjazásáig a Párttörténeti Intézet Archívumában. — 186

Lévi Tibor — 230

Lombos Ferenc (Győr, 1923. márc. 8.—) — motorszerelő. 1945-ben a Győri Vagongyár kommunista párttitkára és főbizalmija. 1947-től különböző vezető párttisztségeket töltött be. 1956. nov.-tól a Győr megyei PB első titkára. 1966 szeptemberétől a Győr-Sopron megyei Tanács elnöke. — 402

Longauer — a Villamos és Közlekedési Tröszt vezérigazgatója 1944-ben. — 54

Lórenz Ferencné (Fiume, 1896. jan. 23.—Budapest, 1959. jún. 4.) — munkás. 1932-től SZDP-tag, részt vett az SZDP választási küzdelmeiben. 1945-ben Pesterzsébeten városi képviselő-testületi tag, és egyik alapítója az MNDSZ-nek. — 185

Löbl István — 1945-ben népbírósági ülnök. — 237

Luby Margit (Nagyar, 1885. nov. 13.—) — tanár. A Bp. vidéki Tankerületi Főigazgatóságon dolgozott, tagja volt a Néprajzi Társaság és a Felsőkereskedelmi Iskolai Tanárok Országos Egyesületének. — 195

Ludvig Alfréd — közgazdász. A Goldberger-gyár személyzeti igazgatója, SZDP-tag. Mint osztrák állampolgár 1946-ban visszatért Ausztriába. — 54, 55, 56

Maász András, ifj. — gyári munkás. A felszabadulás után a gyomai MKP aktív tagja, az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője. — 120

Dr. Major Ákos — életrajzi adatait lásd e kötet 201. oldalán. — 11, 237

Major Máté (Baja, 1904. aug. 3.—) — Ybl- és Kossuth-díjas építész. 1931-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1934—1937 között a Szocialista Képzőművészek Csoportjának titkára. 1945-től jelentős vezető tisztségeket töltött be az állami és tudományos életben. 1960-tól az MTA rendes tagja. — 144

Major Sándor — vasutas, az SZDP Veszprém megyei titkára 1947-ben. 1948 márciusa után Budapestre került, ahol kizárták a pártból. — 301

Major Tamás — életrajzi adatait lásd e kötet 140. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 35, 133, 138, 148, 159

Malasits Géza (Budapest, 1874. aug. 24.—Budapest, 1948. nov. 9.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 173

Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics (1898. nov. 23.—1967. márc. 31.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 116, 230

Mándi Magda (Budapest, 1922. máj. 21.—) — könyvkötő. 1939-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-től az MKP és a VII. ker.-i MADISZ tagja. 1948-tól pártoktató. 1961-től az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének tudományos munkatársa. — 373

Mannhercz Antal (Felsőgalla, 1898. júl. 2.—Felsőgalla, 1966. nov. 30.) — bányász. 1921-től vett részt a munkásmozgalomban. 1923—1930 között a francia bányamunkások szakszervezetének, 1929-től a Francia KP tagja. 1931-től 1935-ig a SZU-ban bányász. 1940-től KMP-tag, 1942-től az illegális bányászbizottság tagja. 1945-től a gazdasági életben és a pártapparátusban töltött be vezető tisztségeket. 1957-től haláláig a Komárom megyei PB VB tagja. — 374

Manuilszkij, Dmitrij Zaharovics (1883. szept. 21.—1959. febr. 22.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 90, 91

Dr. Markoja Imre (Hetes, 1931. jún. 6.—) — jogász. Középiskolás korában Kaposvárott kapcsolódott be az ifjúsági mozgalomba. 1946-tól az ifjúsági mozgalomban, 1953-tól a pártapparátusban dolgozott. 1963-tól igazságügyminiszterhelyettes, 1973-tól igazságügyi államtitkár, a Magyar Jogász Szövetség elnökségének tagja. — 312

Markos Erzsébet (Budapest, 1900. ápr. 25.—) — belsőépítész. 1944-ben segítette az ellenállási mozgalmat, illegális találkozókra átadta a lakását. 1945-ben az MNDSZ-ben tevékenykedett, és a „Nők Lapja" c. folyóirat munkatársa volt. — 185

Markos György dr. (Budapest, 1902. dec. 3.—) — közgazdász, a földrajztudományok doktora. 1919-től vesz részt a munkásmozgalomban. A második világháború alatt aktív résztvevője a függetlenségi mozgalomnak, a Magyar Front szervezésében vesz részt. 1944-ben letartóztatták, majd Németországba hurcolták. 1945-től közgazdász újságíró, 1948-tól, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem megalakulásától tanszékvezető tanára. Jelenleg nyugdíjas. — 54

Marosán György (Hosszúpályi, 1908. máj. 15.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 29, 312, 317, 353, 354, 356, 358, 413, 414

Marót — Padányi Mihály illegális neve, életrajzi adatait lásd e kötet 33. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 39

Maróthi-Meizler — nyilas képviselő a negyvenes években. — 411

Maróti Károly (Szalkszentmárton, 1900. febr. 8.—) — villamoskocsi vezető. 1932-től szervezett munkás és KMP-tag. 1941-ben a Villamos- és Hév-alk. Orsz. Szövetségének elnöke. 1942-ben nyolcévi börtönre ítélték.1945-ben BSZKRT-főtanácsos, MKP-tag, a közp. üb elnöke. 1945-től az MKP, az MDP, majd az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának tagja, a Magyar Közalkalmazottak

Orsz. Szakszervezetének elnöke. 1949-től különböző mozgalmi és állami tisztségeket töltöttbe. 1956-tól az I. ker. Tanács elnöke, a Legfelsőbb Bíróság népbírája. Jelenleg nyugdíjas, a Közlekedési és Szállítási Dolgozók Szakszervezetének elnöke. — 397

Márkus Gyuláné (Ozora, 1902. aug. 30.—) — háztartásbeli. 1945-ben az MKP szemináriumának hallgatója Ozorán. — 291

Márton András (1917.—) — kubikus. 1945 után MKP-tag, járási párttitkár, majd járási tanácselnök Gyönkön. Jelenleg nyugdíjas. — 292

Matheovits Ferenc — demokrata néppárti képviselő. — 385

Matolcsy Mátyás (Budapest, 1905. febr. 24.—Budapest, 1953. jún. 20.) — gépészmérnök, agrárpolitikus. Az 1930-as évek elején a M. Gazd. Kut. Int. mezőgazd. szakelőadója. 1935—1944 között országgyűlési képviselő, a Kisgazdapárt tagja. 1938-ban kivált a pártból. Az 1939-es választásokon mint a Nyilaskeresztes Front képviselője került be a parlamentbe. 1942-ben elhagyta a nyilasok táborát, s a következő évben ismét belépett a kormánypártba. 1946-ban a népbíróság tízévi fegyházbüntetésre ítélte. — 217

Maurics Károly — bányász. A felszabadulás előtt Pilisen szervezte a bányászok sztrájkjait; egy ideig Franciaországban élt, 1945-ben tért haza, belépett az MKP-ba. 1950-ig a bányászszakszervezet titkára. 1952-ben munkahelyén halálos üzemi baleset érte. — 375

Medgyes Béla dr. (Necpál, 1918. aug. 22.—) — jogász, bányamérnök. 1936-tól vesz részt a munkásmozgalomban, 1938-tól párttag. 1938-tól az MSZDP, 1945-től az MKP tagja, a VIII. ker.-ben a nemzeti bizottság titkára. 1946—1949 között a Közlekedésügyi Minisztérium osztályvezetője. 1949-től az MDP KV munkatársa, majd minisztériumi főosztályvezető-helyettes. — 160

Megyeri József — az erdélyi KISZ tagja. 1944-ben részt vett a budapesti ellenállási mozgalomban, 1947-ben kivándorolt Izraelbe. — 65, 68, 69

Megyeri Sándor — földmunkás. 1945—1948 között az MKP gyomai szervezetének titkára. Ideiglenes nemzetgyűlési képviselő. — 120, 121

Mehring, Franz (1846. febr. 27.—1919. jan. 29.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 35

Mekis József (Budapest, 1910. márc. 10.—) — vas- és fémesztergályos. 1932-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1944-től párttag. 1945-től 1946-ig a Hoffer gyári MKP-szervezet titkára. 1946 dec.-től különböző vasgyárak igazgatója, a vasasszakszervezet főtitkára, az Elnöki Tanács tagja; 1954-től a SZOT főtitkára, 1955-től a Minisztertanács elnökhelyettese. 1957-től az országgyűlés alelnöke. — 405

Meskó Zoltán (Baja, 1883. márc. 12.—Nagybaracska, 1959. jún. 10.) — fasiszta fajvédő politikus, 1918-ban Baján főispán. 1920—1935 között kisgazdapárti, egységes párti, majd ellenzéki fajvédő képviselő. 1932-ben megalakítja a Magyar Nemzeti Szocialista Földműves Munkáspártot. (Az első magyar nyilaskeresztes párt.) 1946-ban a népbíróság tízévi fegyházra ítélte. — 208

Mester Erzsébet (Budapest, 1917. jan. 15.—) — munkás. 1937-től vesz részt a munkásmozgalomban. 1945-ben az MNDSZ országos szervező titkára, majd 1950-ben az Országos Béketanács titkára. 1951-től különböző tisztségeket tölt be a pártapparátusban, 1953-ig országgyűlési képviselő. 1963-tól a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet titkárságának és személyzeti osztályának vezetője. — 185

Mezőfi István — 1946 végén az MKP veszprémi háromhetes pártiskola helyettes vezetője. — 297

Michel Sándor — a Győri Vagongyár MKP-titkára, majd a Kisalföldi Gépgyár igazgatója. — 398

Mihályfi Ernő dr. (Bér, 1898. szept.—Budapest, 1972. nov. 20.) — Rózsa Ferencdíjas újságíró, a Kisgazdapárt egyik alapító tagja, a felszabadulás után a balszárny egyik vezetője. 1942-ben részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság megalapításában. 1945-ben a „Független Magyarország" főszerkesztője, 1947-től magas állami tisztségeket, miniszteri funkciókat töltött be. — 138

Mikszáth Kálmán (Szklabonya, 1847. jan. 16.—Budapest, 1910. máj. 28.) — 411

Mindszenty Pehm József (Csehmindszent, 1892. márc. 29.—) — 410

Molnár Antal — a Gyomai Fogyasztási Szövetkezet alapító tagja. — 123

Molnár Erik (Fiume, 1894. dec. 16.—Budapest, 1966. aug. 8.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 125, 314, 316

Molnár István (Győr, 1910. aug. 16.—) — kemenceépítő. 1927 óta vesz részt a munkásmozgalomban Győrben, majd Veszprémben. 1944-ben letartóztatják; a katonai parancsnokságról megszökött. 1945 után részt vett az MKP megalakításában, függetlenített funkcionárius lett, később az építőiparban dolgozott. Jelenleg a veszprémi városi pb tagja. — 294, 295, 297

Molnár János — sárisápi bányász. A bányák államosítása után a MÁSZ-központba került, és vezető beosztásban dolgozott. — 375

Molnár László (Budapest, 1911. máj. 9.—) — kocsifényező, 1929 óta vesz részt a munkásmozgalomban, az első OIB tagja. A felszabadulás után a VIII. ker.-i, majd a Budapesti Pártbizottság munkatársa. 1950—1956 között egyetemi oktató, 1956-tól a Rozmaring Tsz elnökhelyettese. — 160

Molnár László — 1946-ban Tatabányán szakszervezeti titkár. — 374

Molnár (Müller) Nándor (Ajka, 1888. ápr. 2.—Budapest, 1954. jan. 20.) — lakatos. 1907-től a vasasszakszervezet és az MSZDP tagja. A TK idején vöröskatona. A két világháború között tagja volt a szakmai szervező bizottságnak, majd beválasztották a központi vezetőségbe. A felszabadulás után részt vett a szakszervezet újjáalakításában. 1945 szeptemberétől 1948 áprilisáig az épületlakatosok és rokonszakmák szakosztályának titkára, majd 1954-ig az Országos Választott Bíróság vezetője. — 173

Molnár Sándor — autómotor-szerelő. 1947-ben a SZIM baloldalához tartozott. — 358

Monostori Antal — 1944—1945-ben a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár cégvezetője. — 154

Monthy Lajos — várpalotai bányász. A bányák államosítása után a MÁSZ-központban vezető beosztásban dolgozott. — 375

Móricz Zsigmond (Tiszacsécse, 1879. jún. 29.—Budapest, 1942. szept. 4.) — 35

Mózer Antal (Mezőpetri, 1902. júl. 11.—Budapest, 1967. ápr. 11.) — cipész. 1919-től vett részt a munkásmozgalomban. A TK idején vöröskatonaként román fogságba esett. Szabadulása után egy ideig falujában, majd 1924-től Budapesten a BSZKRT-nál dolgozott. 1932 óta KMP-tag. Részt vett az ellenállási mozgalomban, a felszabadulás után a Szaktanács gondnoka. — 105

Mózes Tibor (Budapest, 1921. jún. 5.—) — nyomdász. 1940-től az SZDP tagja, és a nyomdász ificsoport vezetőségi tagja. 1946-tól a SZOT-iskola tanára. 1948—1949-ben a SZOT titkárhelyettese, újságíró, majd az újságíró iskola igazgatóhelyettese. 1952-ben a Budapesti Műszaki Egyetem marxizmus—leninizmus tanszékének vezetője, 1957-től a Kossuth Könyvkiadó főosztályvezetője. — 343

Murai Lipót — alezredes, a hírhedt nagykátai hóhér. — 208

Dr. Münnich Ferenc (Seregélyes, 1886. nov. 16.—Budapest, 1967. nov. 29.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 309

Nagy Erzsébet, Bartha Gáborné (Pápa, 1928. ápr. 2.—) — Pápán a Perutz-gyárban kapcsolódott be a munkásmozgalomba. 1945-től párttag. 1948-tól 1949-ig az MNDSZ Veszprém megyei titkára. Azóta különböző gazdasági funkciókban dolgozik. — 295

Nagy Ferenc — 1945-ben az MKP dombóvári szervezetének tagja és agitátora. — 286

Nagy Ferenc (1903.—) — 1930-tól a Független Kisgazdapárt főtitkára és a Parasztszövetség elnöke. A felszabadulás után a Kisgazdapárt jobbszárnyának vezetője. 1945. nov. 29-től 1946. febr. 7-ig a Nemzetgyűlés elnöke, majd 1946. febr. 4-től 1947. máj. 31-ig miniszterelnök. Külföldre távozott. — 26, 27, 28, 258, 282, 283, 349

Nagy Imre (Kaposvár, 1896. jún. 6.—Budapest, 1958. jún.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 121

Nagy István (Egerlövő, 1914. nov. 10.—) — napszámos, földműves, majd a diósgyőri vasgyár dolgozója. 1944 óta párttag. 1943-ban a szovjet fronton fogságba esett, a krasznogorszki, majd a kijevi partizániskolára került. 1945 februárjában csapatával hazaérkezett. Debrecenben a demokratikus hadsereg törzsszázadánál teljesített szolgálatot, majd Nógrád, Hont megyében szervezte meg a demokratikus rendőrséget. 1949-től nyugdíjazásáig a BM területén vezető beosztásokban dolgozott. — 95

Nagy Jenő (Németújvár, 1898. dec. 31.—Budapest, 1944. dec. 8.) — vezérkari ezredes, az ellenállási mozgalom vértanúja. 1944. okt. végén bekapcsolódott a Magyar Frontba. Tagja volt a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága katonai vezérkarának. 1944. nov. 22-én letartóztatták, s a rögtönítélő bíróság halálos ítélete alapján társaival együtt a Margit körúti fogházban kivégezték. — 67

Nagy József — az MKP battonyai szervezetének alapító tagja. — 262

Nagy Lajos (Apostag-Tabányitelek, 1883. febr. 5.—Budapest, 1954. okt. 28.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 195

Nagy László (Kaposvár, 1922. szept. 30.—) — szabó. 1942-től az SZDP kaposvári ifjúsági csoportjában tevékenykedett. 1945-től a SZIM kaposvári titkára, 1947-ig SZDP Somogy megyei titkár, országgyűlési képviselő, 1947-től az állami életben és a pártapparátusban töltött be jelentős vezető tisztségeket. 1970-től a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetségének vezetője. — 316

Dr. Nagy László (Veszprém, 1888. febr. 17.—) — Veszprémben volt főjegyző, majd polgármester. 1944-ben nyugdíjazták. — 303

Nagy Tamás (Budapest, 1914. szept. 21.—) — közgazdász, a közgazdaságtudományok doktora. A harmincas évektől vesz részt a munkásmozgalomban. 1945—1948 között az MKP pártfőiskolájának, 1948-tól a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem tanára. 1955-től az MTA Közgazd. Tud. Intézetének tud. főoszt. vezetője. — 125

Nemes István (Zalaegerszeg, 1903. jan. 18.—) — cipőfelsőrész-készítő. 1936-tól vesz részt a munkásmozgalomban Zalaegerszegen, ez időtől tagja a szakszervezetnek és az MSZDP-nek. A felszabadulás után az SZDP városi titkára. Az SZDP,

majd az MDP városi pb tagja. 1948-tól az ÁFOR kirendeltségvezetője, majd áruforgalmi vezető 1965-ig, nyugdíjazásáig. — 416

Nemes Dezső (Lőcse, 1908. szept. 6.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 343, 345

Némedi Varga Jakab — 237

Németh Ernő (Nyúl, 1901—Pápa, 1966.—) — 1925 óta tagja az MKP-nak. A második világháború idején kommunista tevékenység miatt internálták. 1944-ben szabadult. A felszabadulás után az MKP pápai titkára, majd pápai járási titkár. — 295

Németh Károly (Páka, 1922. dec. 14.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 416

Némety Ernő (Budapest, 1911. nov. 5.—Németország, 1945—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 59

Neszt Vince — MKP-tag, 1945-ben Mucsi község párttitkára. — 288

Nikléczi Lajos (Budapest, 1893. aug. 24.—) — fémnyomó. 1911-től szakszervezeti, 1932-től MSZDP-tag. 1919-ben vöröskatona; a két világháború között a szakmai szervező bizottság tagja és bizalmi. 1937-től tagja volt a vasasszakszervezet központi vezetőségének. 1945 szeptemberében a szakszervezet kongresszusán a felügyelő bizottság tagjává választották, s e tisztségét 1953-ig töltötte be. — 173

Nógrádi Sándor (Fülek, 1894. máj. 14.—Budapest, 1971. jan. 1.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 88, 90, 91, 369

Dr. Nonn György — életrajzi adatait lásd e kötet 57. oldalán.

Oczel János (Salgótarján, 1911. júl. 1.—) — szobafestő. 1927-től a KMP tagja, Lőwy Sándorral együtt vett részt a KIMSZ munkájában. Több ízben volt kommunista szervezkedésért letartóztatva. 1944-ben behívták munkaszolgálatra. 1945-ben az MKP salgótarjáni városi és járási titkára, országgyűlési képviselő, 1946-tól 1949-ig a Nógrád megyei Pártbizottság titkára. 1950-től 1956-ig gazdasági vonalon vezető beosztásokban dolgozott. 1958-tól 1963-ig a KNEB elnöke, 1958-től 1966-ig az MSZMP KB tagja. — 374

Oetl-Pálffy Dénes dr. (Budapest, 1901—) — jogász. 1945 előtt országgyűlési képviselő, a GYOSZ-nak és a Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesületének tagja. — 50, 55

Olt Károly (Zágrább, 1904. máj. 14.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 41, 53, 54, 55, 56

Oltványi Imre dr. (Bácsalmás, 1893. febr. 20.—Budapest, 1963. jan. 13.) — jogász, író. Az FKgP egyik alapító tagja, 1943-tól a polgári tagozat elnöke. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945 áprilisától a Magyar Nemzeti Bank elnöke, országgyűlési képviselő. 1945. júl.-tól 1945. okt.-ig pénzügyminiszter. 1947—1948-ban svájci követ, 1949-ben a Magyar Nemzeti Múzeum elnöke. 1950-től a Szépművészeti Múzeum főigazgatója. — 197

Dr. Orbán László (Nógrádverőce, 1912. aug. 2.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 39, 55, 56, 182, 312, 317

Orosz Dezső — életrajzi adatait lásd e kötet 367. oldalán.

Dr. Ortutay Gyula — életrajzi adatait lásd e kötet 194. oldalán. — 125, 138. 197, 303, 304

Osztrovszky György (Kolozsvár, 1914. márc. 28.—) — vegyészmérnök. 1931-ben Kolozsvárott egyetemista korában kapcsolódott be a baloldali diákszervezet tevékenységébe. 1940-től a MÁK tatabányai alumíniumkohójában üzemmérnök. 1944-től a tatabányai illegális kommunista pártszervezet tagja. 1945-től 1948-ig országgyűlési képviselő. 1946-tól a gazdasági életben, a bányaiparban töltött be vezető tisztségeket. 1955-től 1960-ig a KGST-ben a Magyar Népköztársaság képviselője. 1961-től 1964-ig az Országos Tervhivatal, majd az OMFB elnökhelyettese. 1949-től az MTA levelező tagja, jelenleg az OMFB elnöke. — 374

Ölwang Jenő — 1945-ben a vasasszakszervezet 17-es bizottságának tagja. — 173

Örley Zoltán — alezredes, a Horthy-hadsereg demokrata gondolkodású tisztje. 1944 végén a szegedi Polgári Demokrata Párt egyik alapítója. 1944. dec. 3-án a szegedi Városi Színházban tartott nagygyűlésen ő olvasta fel a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programját. Az Ideiglenes Nemzetgyűlésben 1944 decemberében mint a szegedi Polgári Demokrata Párt küldötte vett részt, majd 1945. ápr. elejétől a PDP ügyésze. — 10

Dr. Padányi Alajos (Kassa, 1918. okt. 27.—) — sebész főorvos. 1944-ben Budapesten a XI. ker.-i Helyőrségi Kórházban kapcsolódott be az ellenállási mozgalomba. 1945-ben MKP-tag. 1951-től egy évig Koreában dolgozott, 1962-től a IV. sz. Sebészeti Klinika tüdősebészeti osztályának vezetője. — 38

Padányi Mihály — életrajzi adatait lásd e kötet 33. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 8

Pálffy György (Temesvár, 1909. szept. 16.—Budapest, 1949. szept. 24.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 195

Pamlényi Ervin (Budapest, 1919. dec. 5.—) — tanár. 1945-ben a Magyar Rádió, majd az Országos Levéltár dolgozója. Jelenleg az MTA Történettudományi Intézetének osztályvezetője és a „Századok" felelős szerkesztője. — 199

Pánczél Lajos (Temesvár, 1897. jan. 10.—) — újságíró. Temesvárott kezdte újságírói tevékenységét. A felszabadulás után a „Szabadság" c. napilapnál dolgozott és a „Mozi Élet" szerkesztője. Jelenleg az MTI főmunkatársa. — 139

Papp Lajos — életrajzi adatait lásd e kötet 293. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 18, 303

Papp Sándor — 1945-ben az MKP dombóvári szervezetének tagja, 1945-ben a Dombóvár környéki pusztákon szervezte a pártot. — 286, 287

Pásztor — régi szervezett munkás, 1945-ben szorgalmazta a kisiparosok szakszervezetének megalakítását. — 237

Pásztor János (Budapest, 1914. márc. 23.—) — színész, 1938-tól a Nemzeti Színház tagja. Szereplője a kommunisták által kezdeményezett munkás-kultúrelőadásoknak a Független Színpadon és a Vigadóban. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után is segítette a főváros kulturális életének megindulását. — 133, 145, 148

Pataky István (Budapest, 1914. szept. 21.—Sopronkőhida, 1944. dec. 24.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 171

Patkó Imre (Gyoma, 1922. febr. 12.—) — újságíró. A felszabadulás után Gyomán az MKP vezetőségi tagja. 1945 nyaráig az új magyar hadseregben önkéntes századnevelő, majd újságíró. Az MTI tudósítója Kínában és Londonban, 1970-től a „Nemzetközi Szemle" főszerkesztője. — 118

Pattantyús Ábrahám Imre (Illava, 1891. aug. 26.—Budapest, 1956. jan. 30.) — kohómérnök, műegyetemi tanár. Kohómérnöki oklevelét a selmecbányai főiskolán szerezte 1913-ban. Ettől kezdve különböző főiskolákon tanított. 1934-től a Rimamurány — Salgótarjáni Vasmű Rt. műszaki igazgatója, 1941-től a győri Magyar Vagon- és Gépgyár igazgatója, majd 1948-tól vezérigazgatója. Később a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem tanára. — 399

Paulini Alfréd (Budapest, 1881—) — okleveles gépészmérnök. 1922-től a fogaskerekű igazgatója, 1944-ben a BSZKRT vezérigazgatója. — 54

Pavalacs Anni, Mallag Gézáné (Budapest, 1920. ápr. 23.—) — tanító, majd tanár, jelenleg iskolaigazgató. A munkásmozgalomban 1945-től vesz részt. Az MNDSZ országos központjának munkatársa. — 184

Péchy Blanka (Pécs, 1894. szept. 9.—) — színésznő, író, érdemes művész. 1928—1934 között Bécsben a Reinhardt-társulatnál játszott. 1945—1948-ban a Nemzeti Színház tagja, majd 1948—1951 között a bécsi magyar követség kulturális tanácsosa és a Collégium Hungaricum igazgatója. 1951-től tagja a Néphadsereg Színházának, illetve a Vígszínháznak. 1962-től a Zeneművészeti Főiskola tanára, a Kazinczy-díj megalapítója. — 189

Pécsi Ferenc (Budapest, 1924. okt. 11.—) — textilmunkás. 1942-től tagja a KMP-nek és a textilszakszervezet ificsoport vezetőségének. 1944-ben letartóztatták, majd koncentrációs táborba hurcolták. A felszabadulás után a textilszakszervezet SZIT-titkára. 1947-től a SZOT, majd az MDP pártapparátusában vezető beosztásokban dolgozott. 1956 végétől a „Népszabadság", 1960-tól az MTI főszerkesztője, majd a Magyar Rádió és Televízió elnökhelyettese. 1974-től a Magyar Távirati Iroda főszerkesztője. — 78

Pécsi János (Budapest, 1922. ápr. 30.—) — géplakatos. 1938-ban kapcsolódott be az SZDP ifjúsági mozgalmába. Részt vett a függetlenségi mozgalom megmozdulásaiban és 1942-től a vasas ifjúmunkások csoportjának munkájában. 1942-től a KMP tagja. 1943 májusában letartóztatták, és a kistarcsai internáló táborba vitték. 1944 februárjában — kiszabadulása után — a Békepárt illegális vasas ifjúsági bizottságának titkára lett. 1944-ben koncentrációs táborba hurcolták. 1945-ben a MADISZ budapesti bizottságában, majd a SZIT-ben tevékenykedett. 1950-től az MTH elnökhelyettese, majd elnöke. 1957-től különböző gazdasági területeken dolgozott. — 342, 346

Dr. Penkov Iván (Tevapán [Bulgária], 1914. aug. 10.—) — a felszabadulást követő időkben aktívan dolgozott az MKP-ban. 1947-ben Veszprémben a párt elnöke. Évekig tagja volt a megyei tanácsnak. Jelenleg a megyei tanács egészségügyi állandó bizottságában dolgozik, a veszprémi kórház sebész főorvosa. — 295

Perecsi Ferencné — életrajzi adatait lásd e kötet 285. oldalán. — 291

Pesta Lászlóné (Újpest, 1908. jan. 28.—) — 1945-től az újpesti nőszövetség elnöke, küldött Párizsban az első békekongresszuson. 1949-től az MNDSZ országos központjában tevékenykedett. — 185

Péter Gábor (Újfehértó, 1906. máj. 18.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 134, 146, 230, 231

Péter György (Budapest, 1903. márc. 30.—Budapest, 1969. jan. 4.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 98, 99

Péter János — életrajzi adatait lásd e kötet 418. oldalán.

Péteri István — életrajzi adatait lásd e kötet 348. oldalán. — 29, 338

Petik Kálmán — salgótarjáni vájár, majd az államosítás után a borsodi szénbányák igazgatója. Az első munkás bányaigazgató. — 375

Petőfi Sándor (Kiskőrös, 1823. jan. 1.—Fehéregyháza, 1849. júl. 31.) — 80, 141, 142, 148, 184

Petrák Ferenc (Budapest, 1922. ápr. 9.—) — kesztyűszabász. 1936-tól vesz részt a szakszervezeti mozgalomban. Az 1940-es évek elején a kesztyűsök ifjúsági csoport-

jának vezetőségi tagja. 1940-től tagja a KMP-nek. A függetlenségi mozgalomban való részvétele miatt 1942-ben letartóztatják, 1944 augusztusában ideiglenesen szabadlábra helyezik, és ismét bekapcsolódik az illegális munkába. 1945. jan. elején részt vett az MKP IX. ker.-i szervezetének, majd a Szakszervezeti Tanács újjáalakításában. A Szakszervezeti Ifjúmunkás- és Tanoncmozgalom (SZIT) főtitkára, később a SZOT funkcionáriusa. 1950-től állami, szakszervezeti, majd pártvonalon vezető tisztségeket töltött be. Jelenleg az MSZMP VIII. ker.-i Pártbizottságának első titkára. — 60, 62, 64, 65, 234

Peyer Károly (Városlőd, 1881. máj. 9.—New York, 1956. okt. 25.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 234, 295, 301, 302, 349, 361, 397, 404

Pintér János (Budapest, 1884. okt. 12.—Budapest, 1962. máj. 13.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 173

Pintér János — az MKP battonyai községi pártszervezetének titkára 1945-ben. — 262

Pintér Richárd (Budapest, 1926. márc. 21.—Budapest, 1974. okt. 5.) — vaseszergályos. 1944 óta vett részt a munkásmozgalomban, 1945 után lett SZDP-tag. 1946—1947-ben a SZIT-iskola szemináriumvezetője. 1949-től a Dej Hajógyárban dolgozott, 1956 után a Magyar Hajó- és Darugyár TMK-üzemegység vezetője. 1966-tól az MSZMP TMK csúcsvezetőségének és a vállalati pb-nak tagja. — 343

Dr. Piros László (Újkígyós, 1917. máj. 30.—) — húsipari munkás. A második világháború idején, 1943-ban szovjet fogságba esett, majd a kijevi antifasiszta iskolára került. Kiképzés után a SZU és Lengyelország területén harcolt. 1945 után a Szaktanács titkára, majd főtitkárhelyettese. 1954 júliusától 1956. okt. 25-ig belügyminiszter. 1956 után a szegedi húsgyár főmérnöke, majd igazgatója, jelenleg az MSZMP szegedi Városi Bizottságának tagja. — 234

Pogány Róbert (Budapest, 1922. ápr. 12.—) — könyvkötő. 1936-tól vesz részt a munkásmozgalomban. 1938-tól tagja az MSZDP-nek, OIB-előadó. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban, a Ságvári-partizáncsoport tevékenységében. 1945-től az MKP apparátusában dolgozott. 1952-től szerkesztő, lektor és pártiskolai tanár, jelenleg a Budapesti Tanítóképző Intézet tanára. — 69

Pokorny Hermanné (Budapest, 1902. júl. 23.—) — 1945 májusától 1948. december végéig az MNDSZ országos vezetőségi tagja, 1949. januártól a Könnyűipari Minisztérium oszt. vez. helyettese, majd az óbudai Selyemkikészítő Gyár dolgozója. — 183, 192

Polák Aladár (Budapest, 1906—Veszprém, 1965. jan. 29.) — 1945-ben az MKP veszprémi szervezetének alapító tagja. Haláláig az MSZMP veszprémi Városi Pártbizottságán társadalmi munkásként dolgozott. — 295

Pollák Ferencné, Stern Szeréna (Nagyatád, 1894. jún. 15.—Budapest, 1966. márc. 2.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 183

Dr. Pongrácz Aladár (Elek, 1899. ápr. 17.—1973.—) — ügyvéd, az FKgP tagja. 1945 után Pest megye főispánja, közellátási kormánybiztos. — 279, 282

Pongrácz Kálmán dr. (Pesterzsébet, 1898. okt. 11.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 173

Poros Tamás (Makó, 1914. ápr. 16.—) — vegyészmérnök. A munkásmozgalomba 1935-ben az egyetemi kör révén kapcsolódott be. 1937-től a Márciusi Front társadalmi megmozdulásaiban vett részt. 1944-től az illegális KP és a Marót partizáncsoport tagja. A felszabadulás után különböző gazdasági, állami vezető tisztségeket töltött be. 1958 óta a Budapesti Vegyiművek igazgatója. — 36, 37, 39

Pothornik József (Baglyasalja, 1903. nov. 10.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 374, 375

Prandler Árpád (Kaposvár, 1930. febr. 23.—) — jogász, kandidátus. 1945-től MKP-tag, 1952—1958 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Karán tanársegéd, majd adjunktus. 1959—1962 között a KISZ KB munkatársa, Prágában az NDSZ magyar képviselője. 1962-től külpolitikai vezető tisztségeket tölt be. Az Országos Béketanács elnökségének tagja, az ENSZ magyar intéző bizottságának tagja, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének titkára. — 312

Prodanovics — 1944. okt. 15. után a Margit körúti börtön nyilas parancsnoka. 1945 januárjában a budai harcokban elesett. — 61, 62

Puja Frigyes — életrajzi adatait lásd e kötet 259. oldalán.

Pulai János (Győr, 1896. okt. 13.—) — vasesztergályos. 1947-ben a Győri Vagongyár főbizalmija. — 399, 403

Rackers — SS-parancsnok, a gleiwitzi koncentrációs tábor parancsnoka. — 73

Rácz Gyula (Bors, 1900. máj. 10.—Budapest, 1974. márc. 21.) — földmunkás. 1930—1940 között a Román KP tagja, politikai tevékenységéért több ízben letartóztatták. 1942-ben büntetőszázaddal a frontra vitték, ahol fogságba esett. 1944 januárjában a kijevi partizániskolára került, és az egyik partizáncsoport politikai vezetője lett. 1945-től országgyűlési képviselő, a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége, majd a DÉFOSZ főtitkára. 1945-től a Szakszervezeti Tanács tagja. — 90

Rácz Lajos — az Ideiglenes Nemzetgyűlésben a Kisgazdapárt gyomai küldötte. — 120

Rácz Tamás — a SZIM baloldalának egyik képviselője, 1947-ben a TIOSZ (Tanonc és Ifjúmunkás Otthonok Országos Szövetsége) elnökségének, 1948. márc.-ban az ifjúsági egység megvalósítására alakult SZDP ifjúsági bizottság tagja. 1950-től 1955-ig a DISZ intéző bizottságának tagja. — 355, 362, 364

Rádai Gyuláné (Őriszentpéter, 1886. júl. 7.—Budapest, 1966. szept. 18.) — tanítónő, óvónő. 1911-től Kaposvárott gyermekvédelmi tevékenységet folytatott, a TK idején Hamburger Jenő mellett dolgozott. Hosszú ideig rendőri felügyelet alatt állt. A felszabadulás után az MNDSZ zuglói szervezetének alapító tagja, majd elnöke; a kerület gyermekvédelme terén komoly eredményeket ért el. — 181

Radnóti Miklós (Budapest, 1909. máj. 5.—Abda, 1944. nov. 6—10. között) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 195, 199

Rajk László (Székelyudvarhely, 1909. márc. 8.—Budapest, 1949. okt. 15.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 135, 312, 313

Rajk Lászlóné (Budapest, 1914. febr. 9.—) — 1937-től vesz részt a munkásmozgalomban, 1941-től tagja az illegális kommunista pártnak. 1945 májusától 1948-ig az MNDSZ főtitkára. 1958-tól az Orsz. Levéltár munkatársa nyugdíjazásáig. — 192

Rák Vilmos (Budapest, 1896. ápr. 12.—) — cipész. 1917-ben Kecskeméten kapcsolódott be a munkásmozgalomba, részt vett a cipészszakszervezet helyi csoportjának megalakításában. 1918-ban a kecskeméti munkástanács tagja, 1919-ben a KMP egyik szervezője. 1936-tól Budapesten dolgozott, és az MSZDP VIII. ker.-i szervezetében tevékenykedett. 1939-től vezetőségi tag. 1942-től illegális pártmunkát végzett, 1945-ben részt vett az MKP VIII. ker.-i szervezetének munkájában. 1960-ig, nyugdíjazásáig a VIII. ker.-i Pártbizottság tagja. — 160

Rákosi Mátyás (Ada, 1892. márc. 9.—Gorkij [SZU], 1971. febr. 5.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 86, 89, 94, 121, 242, 254, 255, 256, 326, 372, 396

Rátkai Márton (Budapest, 1881. nov. 18.—Budapest, 1951. szept. 18.) — színész, Kossuth-díjas érdemes és kiváló művész. — 143, 148

Ratkó Anna (Párkánynána, 1903. aug. 19.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 182, 189

Rehling Konrád — bányamérnök, a MÁK vezérigazgatója 1946-ban. — 371

Reinitz Béla (Budapest, 1878. nov. 15.—Budapest, 1943. okt. 26.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 149

Reisz Móricz (Budapest, 1876. ápr. 10.—Budapest, 1952. márc. 10.) — mészárosmunkás. 1895-ben lett az MSZDP tagja. 1907-től a mészáros és hentessegédek

szakegyletének, 1918-tól 1944-ig az Élelmezési Munkások Országos Szövetségének alelnöke. 1908-tól 1920-ig, illetve 1922-től 1939-ig a húsipari szaklap szerkesztője, 1935-től a szakegylet vidéki szervezésének irányítója. — 233, 236

Réti László (Budapest, 1908. márc. 28.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 180

Révai József (Budapest, 1898. okt. 12.—Balatonaliga, 1959. aug. 4.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 9, 10, 20, 86, 118, 124, 149, 164, 252, 262, 318

Révész Ferenc (Budapest, 1912. dec. 9.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 318, 337, 360, 414

Révész Géza (Sátoraljaújhely, 1902. aug. 31.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 93, 94

Rideg Sándor — életrajzi adatait lásd e kötet 166. oldalán. — 22

Dr. Ries István (Küngösd, 1885. nov. 14.—Vác, 1950. szept. 15.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 240, 241, 252, 253, 360

Róka Pál (Budapest, 1906. jún. 26.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 233

Róna Irma, Róna Imréné (Rákoskeresztúr, 1903. máj. 21.—) — női szabósegéd. 1945-től MKP-tag és az MNDSZ X. ker.-i szervezetének munkatársa. Társadalmi tevékenységét a békebizottságban, majd a népfrontban fejtette ki. Jelenleg nyugdíjas. — 185

Rónai Sándor (Miskolc, 1892. okt. 6.—Budapest, 1965. szept. 28.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 360

Roska István — az MKP battonyai szervezetének ifjúsági felelőse. — 263

Rosner Aladár (Mártonháza, 1909. febr. 16.—Budapest, 1973. ápr. 24.) — órás, műszerész, 1931-től párttag. 1936-ban Spanyolországban a nemzetközi brigádban harcolt, 1943-ban bekapcsolódott a belga fegyveres ellenállási mozgalomba. 1943 novemberében Auschwitzba vitték, 1945 januárjában fogolytársaival együtt megszökött, és 1945 májusában visszakerült Belgiumba. 1952-től 1961-ig a belgiumi Magyar Kulturális Egyesület titkára. 1961 júliusában visszatért Magyarországra. — 74, 77

Rostás István (Bihar, 1906. márc. 4.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 374

Rotyis — a 401-es büntetőszázad keretlegénye. 1945-ben nyilvánosan kivégezték. — 203, 237

Rubletzky Géza (1909—1953) — a felszabadulás után az FKgP egyik vezetője, a törvényhatósági bizottság tagja. 1946-tól a Magyar Központi Híradó Rt., majd a Magyar Hirdető igazgatója. — 195

Rudas Béláné, Szigeti Lajosné (Budapest, 1903. nov. 17.—) — tisztviselő, 1930-tól párttag. A Magántisztviselők Szövetségében kezdte mozgalmi tevékenységét, később szakosztályi titkár volt. Részt vett az ESZE munkájában. Különböző ifjúmunkás szavalókórust és színjátszó csoportokat irányított és szervezett. 1945-ben az MKP VIII. ker.-i bizottságában, az MNDSZ-ben, 1947-től a textilszakszervezetben, majd a SZOT kultúrosztályán dolgozott, s a Bartók Szövetség vezető munkatársa lett. 1956-ig a népfront és az MNDSZ XIII. ker. szervezetében tevékenykedett. — 185

Rudas László (Sárvár, 1885. febr. 21.—Budapest, 1950. ápr. 29.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 86, 125

Sági Gyula (Gicz, 1899. ápr. 10.—) — csizmadia. 1935-től párttag, és tagja a Bőripari Munkások Szövetségének. A függetlenségi mozgalomban való részvétele miatt 1942-ben letartóztatták, majd 1944 áprilisában megszökött a büntetőszázadból, és csatlakozott a kőbányai ellenállási mozgalomhoz. A felszabadulás után a XIV. ker.-i nemzeti bizottság tagja, majd a HM-ben teljesített szolgálatot. 1956-ban jelentkezett a karhatalomba, később a vecsési MSZMP titkára, a járási munkásőrség parancsnoka lett. Jelenleg nyugdíjas. — 68, 69

Sárfi Rózsi, Németh Jánosné (Veszprémvarsány, 1908. jan. 8.—) — műtősnő. 1938-tól vesz részt a munkásmozgalomban, a Segédmunkások Szakszervezetében tevékenykedett. 1944-ben segítette az ellenállási mozgalmat. 1945-től az egészségügyi szakszervezet, majd a MNDSZ titkára. 1954-től a SZOT tagja, 1951—1971 között az Orvos-, Egészségügyi Szakszervezet titkára, országgyűlési képviselő; jelenleg az Orvos-, Egészségügyi Szakszervezet elnöke, nyugdíjas. — 192

Sárközi Géza — életrajzi adatait lásd e kötet 156. oldalán.

Dr. Sárközi Sándor — életrajzi adatait lásd e kötet 96. oldalán.

Sasi János — 1946—1947-ben a Nemzeti Parasztpárt Somogy megyei titkára. — 316

Schöpflin Gyula (Budapest, 1910. aug. 24.—) — író, kritikus, dramaturg. 1931 óta vesz részt a munkásmozgalomban. Az egyetem elvégzése után a „Révai Lexikon" egyik szerkesztője. 1945-től 1949-ig a Rádió munkatársa, majd műsorigazgató. 1949-től 1950-ig diplomáciai szolgálatot teljesített, a Rajk-per idején lemondott és Londonban telepedett le. — 199

Schubert Ernő (Budapest, 1903. dec. 17.—Budapest, 1960. okt. 15.) — textiltervező, festő, grafikus érdemes művész. Rövid ideig a Szocialista Képzőművészek Csoportjának tagja. 1948—1952 között az Iparművészeti Főiskola igazgatója. — 162

Scsetinyin — altábornagy. 1944-ben a szovjet hadsereg Politikai Főcsoportfőnökségének tábornoka. — 85

Seben Mátyás — 416

Sebes István (Szeghalom, 1906. dec. 15.—Budapest, 1966. dec. 2.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 126

Sik Béla — 1944-ben az újpesti Phőbus Villamossági Művek üzemi igazgatója. — 51, 52

Siklós Ferenc (Budapest, 1921. jan. 20.—) — tisztviselő, jogász, közgazdász. 1938 óta vesz részt a munkásmozgalomban, 1941-től tagja a KMP-nek. 1945 után a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. párttitkára, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. első munkásigazgatója. 1948-tól gazdasági vonalon különböző vezető beosztásokban dolgozott, 1968-tól a Magyar Kereskedelmi Kamaránál oszt. vez. h. — 371

Simon Ernő (Brassó, 1919. márc. 21.—) — 1945-ben részt vett az MKP veszprémi szervezetének megalakításában, s azóta is a városi pb aktívájaként tevékenykedik. Jelenleg az erdőgazdaságnál személyzeti vezető. — 295

Sipos Gyula (Tüskepuszta, 1921. febr. 19.—) — József Attila-díjas költő, újságíró. Az antifasiszta megmozdulások résztvevője, 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés parasztpárti képviselője. — 312

Slachta Margit (Kassa, 1884. szept. 18.—) — tanítónő, 1920-tól az első női képviselő. A felszabadulás után a Független Kisgazdapárt jobboldali képviselője, 1947-től a Keresztény Női Tábor vezetője és képviselője. Disszidált. — 183, 385

Slamovics Zoltán (Alsógalla, 1915. márc. 22.—) — 1945-ben az MKP szervezője, Veszprémi járási párttitkár. Egy ideig a pártapparátusban dolgozott, később, 1972-ig, nyugdíjazásáig Veszprém megyei rendőrkapitány. — 298

Solymos Péter — színész. Az 1945. jan. 18-i MKP „Szabadság-matiné" egyik szereplője. — 148

Solymosi (Smelkó) József (Salgótarján, 1919. márc. 9.—) — tisztviselő. 1943-ban átszökött a szovjet csapatokhoz, és a kijevi partizániskolára került. Kiképzés után a Földes Pál vezette partizáncsoport őrzászlóalj parancsnoka. 1945-től a BM-hez tartozó szerveknél vezető beosztásokban teljesített szolgálatot. Jelenleg nyugdíjas vezérőrnagy. — 92

Sólyom László (Muraszombat, 1908. dec. 7.—Budapest, 1950. aug. 9.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 195

Somlay Artúr (Budapest, 1883. febr. 28.—Budapest, 1951. nov. 10.) — színész, Kossuth-díjas kiváló művész. — 129

Somogyi Erzsi (Kolozsvár, 1906. szept. 10.—) — kétszeres Kossuth-díjas kiváló művész. 1944-ben segítséget nyújtott az ellenállási mozgalom illegalitásban élő tagjainak. — 133, 134, 144, 148

Somogyi Imre (Abony, 1902. máj. 26.—Budapest, 1947. aug. 5.) — festő, gazdasági szervező, Kossuth-díjas (posztumusz). Eredeti szakmája mellett szobrászatot is tanult. 1939-ben egyik alapítója és vezetőségi tagja a Nemzeti Parasztpártnak, 1944 márciusa után részt vett az ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, a Közellátási Kormánybiztosság osztályvezetője, a Földművesek Országos Gazdasági Szövetségének alelnöke, az FM munkatársa, csoportvezetője haláláig. — 92, 95

Somogyi Miklós (Abony, 1896. szept. 14.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 151

Somogyi Pál — a spanyol szabadságharc résztvevője, a második világháború alatt az auschwitzi koncentrációs tábor foglya volt. — 74

Somogyi Sándor (Hatvan, 1924. ápr. 18.—) — szerszámlakatos. 1942 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1945—1946-ban a rákosfalvai SZDP titkára. 1946-tól a budapesti SZIM titkára, a SZIT titkárhelyettese, később a DISZ osztályvezetője. 1957. aug.-tól különböző vezető pártfunkciókat tölt be. 1970-től a Budapesti Pártbizottság titkára. — 354, 359, 362, 364

Spiczer Géza — a felszabadulás után az MKP veszprémi háromhetes pártiskolájának gazdasági ügyeit intézte. — 297

Stadinger István — életrajzi adatait lásd e kötet 408. oldalán. — 416

Stéh Bertalan — a Ganz Hajógyár dolgozója 1948-ban. Ifjúmunkásbrigádot szervezett és vezetett. — 339

Stiglitz — 1945-ben a Nemzeti és Szabadkikötő igazgatója. — 168

Surányi Éva (Beregszász [Beregovo], 1919. febr. 3.—) — vegyi vasalónő. 1942 óta vesz részt a munkásmozgalomban, 1945 óta párttag. Részt vett az MKP szervezésében. Előbb Budapesten, majd vidéken végzett pártpropagandista munkát. 1953-tól a Szikra, ill. a Kossuth Könyvkiadó felelős szerkesztője. — 160

Dr. Surányi Gyula (Budapest, 1899. okt. 11.—Budapest, 1958. febr. 15.) — gyermekgyógyász, az orvostudományok doktora. Fiatalon részt vett a Galilei-kör moz-

galmaiban. A felszabadulás után mint az Anya-, Csecsemő- és Kisdedvédelmi Intézet igazgatója, majd a fővárosi kórházak központi igazgatója jelentős tevékenységet fejtett ki. 1946-tól a gyermekgyógyászat magántanára volt. — 186

Szabados István (Zalaegerszeg, 1911. aug. 26.—) — banktisztviselő. 1945-től az SZDP zalaszentgróti járási vezetőségének tagja, majd a zalaegerszegi városi pb tagja. Az egyesülés után az MDP városi pártbizottságának és megyei választmányának tagja. A bankok államosításáig a zalaegerszegi Központi Takaréknál, 1949-től az OTP-nél dolgozik. 1952 óta a KPVDSZ számvizsgáló bizottságának tagja. — 416

Szabados József (Budapest, 1916. febr. 13.—) — szabósegéd. 1930-tól tagja az MSZDP-nek, a szabó ifik csoportjában és VS-gyűjtésben tevékenykedett. 1944-ben a kőbányai ellenállási csoport tagja. 1945-ben részt vett az MKP X. ker.-i pártvezetőségének munkájában, később a budapesti rendőr-főkapitány helyettese, majd a VI. ker.-i rendőrkapitányság munkatársa. — 230

Szabados Olga (Budapest, 1905. aug. 6.—Budapest, 1973. febr. 20.) — Párizsban kapcsolódott be a munkásmozgalomba; az FKP tagja volt. 1941 végén hazatért Magyarországra, és részt vett az illegális mozgalomban. 1942 óta a KMP tagja. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban, 1945-ben az MNDSZ szervezője. 1945. okt.-tól 1949-ig az MKP, majd az MDP központi apparátusának munkatársa, 1952—1956 között a KISOSZ és a KERMI dolgozója volt, nyugdíjazásáig. — 181

Szabó Dezső (Kolozsvár, 1879. jún. 10.—Budapest, 1945. jan. 5.) — író. — 35

Szabó István (Köbölkút, 1906. nov. 16.—1974. júl. 31.) — szabómunkás. 1924-től Csehszlovákiában vett részt a KISZ pozsonyi szervezetének munkájában. 1926-tól különböző vezető KISZ- és pártfunkciókat töltött be Csehszlovákiában és a SZU-ban. 1936-ban részt vett a spanyol szabadságharcban. 1939-től 1944-ig a SZU-ban élt, és a szovjet hadsereggel érkezett Debrecenbe. A felszabadulás után előbb az MKP területi bizottságának, majd Hajdú megyei bizottságának titkára, a debreceni nemzeti bizottság tagja, országgyűlési képviselő. 1948-tól 1956-ig honvédelmi miniszterhelyettes, 1957-től a Magyar Honvédelmi Sportszövetség elnöke, altábornagy. — 94

Szabó Károly — életrajzi adatait lásd e kötet 150. oldalán. — 16, 154, 155

Szabó László (Csorna, 1904. febr. 15.—Budapest, 1966. dec. 20.) — épület- és műlakatos. 1923-tól szakszervezeti tag, 1938-tól a KMP tagja. 1941-ben a vasasszakszervezet budapesti végrehajtó bizottságának tagja. 1945-től az MKP központi apparátusában dolgozott, 1948-tól a vasasszakszervezet ügyvezető elnöke. Nem sokkal ezután a Ganz Hajógyár igazgatója, majd a KGM munkásellátási főosztályának munkatársa. A hatvanas évek elején a pártközpont panaszirodáját vezette. Élete végéig tagja volt a vasasszakszervezet központi vezetőségének. — 173

Szabó Piroska (Budapest, 1909. febr. 13.—) — hegesztő. 1931-től KMP-tag, 1932—1936 között a KMP illegális nyomdájában dolgozott. A vasasszakszervezet nőbizottságának tagja. Az MSZDP XI. ker.-i végrehajtó bizottságának tagja, az újpesti ellenállási mozgalom résztvevője. 1945 után az MKP országos nőtitkárságának munkatársa. Részt vett a vasasszakszervezet újjászervezésében. 1948-tól az ÁEK elnökhelyettese, majd az Elnöki Tanács tagja, a KEB titkára. 1954-től tagja a Budapesti Pártbizottságnak, a Fővárosi Törvényhatósági Bizottságnak, országgyűlési képviselő, egy ideig a parlament jegyzője. 1964-től nyugdíjas, és a Hazafias Népfront budapesti bizottságának tagja. — 173

Szakasits Árpád — életrajzi adatait lásd e kötet 244. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 26, 27, 29, 107, 138, 142, 171, 233, 339, 352, 353, 354, 355, 356, 361, 362, 363, 364, 381

Szalai András (Pécs, 1917. febr. 6.—Budapest, 1949. okt. 15.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 126

Szalai Elemér — 1944-ben a 4. Ukrán Front keretében működő magyar partizáncsoport tagja. — 92

Szalai Gyula — 1945-ben a vasasszakszervezet 17-es intéző bizottságának tagja. — 173

Szálasi Ferenc (Kassa, 1897. jan. 6.—Budapest, 1946. márc. 12.) — 61, 67, 98, 111, 193, 205, 210

Szántó Marika, Szántó Andorné (Budapest, 1922. nov. 8.—) — szabó. 1940-ben a szabómunkások szakszervezetében került kapcsolatba a munkásmozgalommal, majd részt vett az SZDP ificsoportjának munkájában. A felszabadulás után az MKP XIV. ker.-i Pártbizottságának munkatársa, részt vett a kerületi MNDSZ létrehozásában. 1947-től a SZÖVOSZ oktatási osztályán dolgozott. 1958-tól 1974-ig, nyugdíjba vonulásáig az Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat személyzeti vezetője. — 186

Szappanos Árpád — 230

Szeder Ferenc (Szentes, 1881. jan. 31.—Budapest, 1952. jún. 12.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban és a Tanúságtevők első kötetében. — 215, 359

Szegedi Andor (Budapest, 1915. febr. 7.—) — fodrász. 1930-tól vesz részt a fodrászszakszervezet ifimozgalmában. 1932-től a KIMSZ, 1934-től a KMP, 1934—1936-ban a KIMSZ területi bizottságának tagja. 1940-ben illegális tevékenységért letartóztatták, majd mint munkaszolgálatost kivitték a frontra. 1945—1946-ban a fodrászszakszervezet titkára. 1947-től különböző megyei és országos szintű párttisztségeket töltött be. Jelenleg a Fővárosi Tanács főosztályvezetője. — 416

Szegedi Edit, Kállai Róbertné (Hajdúszoboszló, 1926. szept. 18.—) — kalapos-segéd. 1946-tól különböző állami és pártintézmények munkatársa. — 354, 355

Szeghalmi — 1946-ban Tatabányán az MKP városi titkára. — 374

Székely Béla — parasztpárti politikus. 1947-ben megválasztották országgyűlési képviselőnek. — 303

Székely Mihály (Jászberény, 1901. máj. 8.—Budapest, 1963. márc. 22.) — Kossuth-díjas operaénekes. — 148

Székely Miklós (Debrecen, 1915. ápr. 15.—) — tanár. A második világháború alatt szovjet fogságba került, s ott jelentkezett a kijevi partizániskolára; részt vett a partizánharcokban. Hazatérése után különböző párt- és állami tisztségeket töltött be. Jelenleg a Jurányi utcai Szakközépiskola igazgatója. — 92

Szélig Imre (Szigetvár, 1903—London, 1968. júl. 17.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 273, 284, 337, 351, 353, 366, 414

Széll József (Mórahalom, 1906—) — 1924-től a vasasszakszervezet, 1928-tól az MSZDP tagja. 1944-ben Rákoshegyen partizántevékenységet fejtett ki. 1944-ben deportálták. — 233

Dr. Szemere Vera (Jánosháza, 1916. júl. 2.—) — női szabó, tanár. A VIII. ker.-i ifi-csoportnál kezdte mozgalmi tevékenységét. Felszabadulás után az MKP VIII. ker.-i végrehajtó bizottságában dolgozott, szervezője a „munkások a tudományért" akciónak, majd különböző tisztségeket töltött be párt- és tudományos vonalon. Jelenleg a Budapesti Műszaki Egyetem tudományos szocializmus tanszékének docense, a történettudományok kandidátusa. — 160

Szendrő Ferenc (Kispest, 1911. dec. 20.—) — életrajzi adatait lásd a Munkás-mozgalom-történeti Lexikonban. — 141

Szendrő József (Budapest, 1914. aug. 18.—Budapest, 1971) — Jászai Mari-díjas színművész. A felszabadulás előtt részt vett a Független Színpad előadásain, a baloldali színjátszómozgalom harcosai közé tartozott. — 143

Szente Lajos — 1944-ben pesterzsébeti lakásán helyet biztosított a párt illegális találkozói számára. — 152

Szentgyörgyi Árpád — 348

Szép (Schön) József (Dunaföldvár, 1898—) — 1920-tól vett részt a munkás-mozgalomban. 1945-ben az MKP X. ker.-i szervezetének egyik alapító tagja. — 230

Szép Károly — festődei munkás. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó üzemi bizottságának tagja. — 154

Szerémi Borbála (Jászkisér, 1896. febr. 9.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 185

Szervánszky Endre (Kistétény, 1911. dec. 27.—) — kiváló magyar zeneszerző, kétszeres Kossuth-díjas. — 143

Szigeti Lajos — 1945-ben az MKP veszprémi szervezetének alapító tagja. — 296

Szikla János — a Kelenföldi Erőmű vezérigazgató-helyettese. — 54, 55, 56

Sziklai Sándor (Tornya, 1895. dec. 27.—Budakeszi, 1956. okt. 26.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 94

Szilágyi Béla (Budapest, 1908. okt. 30.—) — textiltechnikus, műszaki tisztviselő. 1927-től az MSZDP, 1945-től az MKP tagja. A Győr megyei, majd a Vas megyei földosztás kormánybiztosa, 1946-tól különböző vezető állami, külügyi és diplomáciai tisztségeket tölt be. — 154, 373, 374

Szilánk András (Szenc, 1923. jan. 18.—) — esztergályos. 1940-től vesz részt a munkásmozgalomban. Az SZDP ifjúsági csoportjában, majd a vasas ificsoportban tevékenykedett. 1941-től részt vett az illegális mozgalomban. 1944 végén a dachaui koncentrációs táborba hurcolták. 1945 júniusában tért haza, és a SZIT-ben kezdte mozgalmi tevékenységét. 1949-től a moszkvai magyar rádió munkatársa, 1951-től az MTI moszkvai tudósítója. 1953-tól a moszkvai magyar nagykövetség attaséja, 1954-től különböző gazdasági, külügyi és párttisztségeket töltött be. 1968-tól a Fegyver- és Gázkészülékgyártó Vállalat igazgatója. — 338

Szirmai Aliz, Simonyi Miklósné (Budapest, 1925. jan. 17.—) — óvónő, 1945-től párttag. 1945. január elején ő nyitotta meg az első napközi otthont Budapesten. 1957—1966 között a nőtanácsnál a szülői munkaközösségek elméleti irányításával foglalkozott. Jelenleg a Városmajor utcai Általános Iskola igazgatóhelyettese. — 187

Szirmai István (Zilah, 1906. ápr. 13.—Budapest, 1969. szept. 9.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 262, 264

Szirt Miklós — a Hazai Fésűsfonó eladási részlegvezetője. 1944-ben részt vett a gyári ellenállási mozgalomban. — 151

Szivós — keretlegény a 401-es büntetőszázadban. 1945-ben kivégezték. — 200

Szobek András (Békéscsaba, 1894. dec. 18.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 118

Szőnyi Tibor (Budapest, 1903. dec. 31.—Budapest, 1949. okt. 15.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 126, 191, 391, 392

Sztójay Döme, Sztojakovich (Versec, 1883. jan. 5.—Budapest, 1946. aug. 22.) — fasiszta háborús bűnös, miniszterelnök, altábornagy. A népbíróság mint háborús főbűnöst halálra ítélte és kivégezték. — 210

Szurdi István (Nagyszöllős, 1911. nov. 17.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 414

Szuszmanovics — a budapesti szovjet városparancsnokság ezredese. — 198

Takács Ferenc (Hódmezővásárhely, 1893. okt. 2.—Budapest, 1963. júl. 25.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 215

Takácsy Konstantin — a Weiss Manfréd Művek vezérigazgatója 1944-ben. — 50, 51, 52, 53

Tardos András (Gyoma, 1924. máj. 25.—Budapest, 1969. szept. 4.) — gimnazista korában kapcsolódott be az SZDP ifjúsági mozgalmába, majd mint egyetemista, tagja volt a Györffy-kollégiumnak. Részt vett a függetlenségi mozgalomban. Az 1943. márc. 15-i Leányfalun tartott háború- és németellenes ünnepi beszéde után letartóztatták, s a VKF különbírósága tízévi fegyházra ítélte. A Margit körúti fogházból megszökött, és Budapesten kapcsolatot teremtett a Nemzeti Ellenállás Diákmozgalmával. 1944—1949 között rövid megszakításokkal az ifjúsági mozgalomban, 1952-től állami területen, majd a Magyar Rádiónál töltött be vezető tisztségeket. — 59

Dr. Tariska István (Kölcse, 1915. jún. 28.—) — orvos. 1944-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja Debrecen képviseletében. 1945-ben az MKP kelet-magyarországi területi titkára és a „Debreceni Néplap" főszerkesztője; 1945 végétől az Egészségügyi Minisztériumban, majd különböző vezető beosztásokban egészségügyi területen dolgozik, jelenleg az Orsz. Ideg- és Elmegyógyintézet igazgatója. — 144

Tarcsay Vilmos (Érsekújvár, 1901. júl. 22.—Budapest, 1944. dec. 8.) — horthysta huszár, majd vezérkari százados. Az 1944. okt. 15-i nyilas puccs után csatlakozott a Magyar Fronthoz, tagja volt az ellenállási mozgalom katonai vezérkarának. A nyilasok elfogták, halálra ítélték, és társaival együtt kivégezték. A felszabadulás után ezredessé léptették elő. — 67

Taslitzky Klára (Zalisceki, 1911. júl. 15.—) — festőművész, 1932-től párttag. 1937-től a famunkásszakszervezetben, valamint az SZDP-ben tevékenykedett. A felszabadulás után a VIII. ker.-i MKP-szervezetben dekorációs vonalon dolgozott. — 160, 162

Tasnády Kubacska András (1902.—) — geológus, a föld- és ásványtantudomány doktora. A föld- és őslénytan kérdéseivel foglalkozik, számos ismeretterjesztő mű szerzője. — 196

Tassi András — színművész. — 133, 144

Tausz János (Barcs, 1911. márc. 5.—) — magántisztviselő. 1929 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1931-től a Magántisztviselők Szövetségében, 1933-tól az MSZDP-ben tevékenykedett. 1941—1944 között munkaszolgálatos. A felszabadulás után SZDP-tag, és az SZDP, majd az MDP KV tagja. 1950-től 1956-ig belkereskedelmi államtitkár, majd 1966-ig miniszter; országgyűlési képviselő. 1963-tól az MSZMP KEB és a KPVDSZ központi vezetőségének tagja. 1967-től az IBUSZ vezérigazgatója. — 355

Gróf Teleki Géza (1911.—) — földbirtokos, geológus, egyetemi tanár. Egyik tagja a Horthy által 1944. okt. 1-én Moszkvába küldött háromtagú fegyverszüneti bizottságnak és az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek. 1944. dec.-től 1945. nov. 13-ig, lemondásáig az Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. 1947-ben disszidált. — 196

Thuránszky Lehel — 51

Thuránszky Miklós (Arad, 1915. febr. 25.—) — mérnök, a közgazdaságtudományok kandidátusa. 1937-től kapcsolatban állt a baloldali mozgalmakkal, részt vett a Márciusi Front szervezésében. 1944-ben a „Marót" partizáncsoport tagja. 1945 után Somogy megyében részt vett a földosztásban, ezt követően az Országos Tervhivatalban, majd a Könnyűipari Minisztériumban dolgozott. Később Moszkvában a KGST-titkárságon tanácsos, jelenleg az Állami Fejlesztési Bank műszaki-gazdasági tanácsadója. — 44

Tildy Zoltán (Moson, 1889. nov. 18.—Budapest, 1961. aug. 3.) — református lelkész, politikus, miniszterelnök, köztársasági elnök. 1930-ban részt vett a Független Kisgazdapárt megalakításában, 1944-ben csatlakozott az antifasiszta Magyar Fronthoz. 1945-től az FKgP elnöke, országgyűlési képviselő. 1945—1946-ban miniszterelnök, 1946—1948-ban köztársasági elnök. — 125, 237, 254, 255, 283

Tildy Zoltánné (Szekszárd, 1896. aug. 9.—) — tanítónő. 1945 után a nőszövetségben tevékenykedett, 1946-ban az MNDSZ díszelnökévé választották. — 182, 184, 189

Timár — 1946 nyarán a MÁSZ egyik szociáldemokrata vezetője. — 372

Timmer József (Tatabánya, 1922. máj. 13.—) — szerszámlakatos, újságíró. 1942-ben kapcsolódott be a munkásmozgalomba, ez időtől tagja a szakszervezetnek. 1945-ben MKP-tag, a MADISZ Komárom megyei titkára. 1949-től a tatabányai Bányagépgyártó Vállalat párttitkára, 1950-től a vasasszakszervezet Komárom megyei titkára. 1951-től a vasasszakszervezet osztályvezetője, majd titkára. 1955-től 1959-ig a „Népszava" szerkesztő bizottságának helyettes vezetője, 1959-től 1969-ig főszerkesztője, 1969-től a SZOT titkára. — 377

Tiszttartó László — 295

Tobisch Ferenc — 1944—1945-ben a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár műszaki igazgatója. — 154

Toldi Gábor — 19-es veterán, 1945-ben a szövetkezeti mozgalom egyik kezdeményezője Gyomán. — 123

Topa József — 1945-ben az MKP dombóvári szervezetének alapító tagja. — 286

Topa Józsefné, Kasziba Julianna — 1945-ben az MKP dombóvári szervezetének alapító tagja — 286

Tóth Elemérné (Budapest, 1911. nov. 19.—) — szövőnő. 1939 óta SZDP- és szakszervezeti tag. 1945 után a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyárban lép be az MKP-be, 1948-ban a gyári pártszervezet titkára. 1949-től különböző állami és párttisztségeket tölt be. — 185

Tóth Ferenc (Kerkaszentkirály, 1911. júl. 6.—) — szabósegéd, nyugdíjas ezredes. 1929 óta vesz részt a munkásmozgalomban, 1933 óta KMP-tag. 1936-tól az SZDP VIII. ker.-i szervezetében tagja a kerületi vb-nek. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-ben az MKP alapító tagja, majd egyik kerületi titkára, később különböző párt- és állami vezető tisztségeket töltött be. — 354

Tóth Géza (Budapest, 1916. nov. 29.—) — kalapossegéd. 1936-tól vesz részt a munkásmozgalomban, a kalaposszakszervezet elnökségi tagja. 1939-től a BSZKRT-nál, majd a Villamos és Hév-alkalmazottak Országos Szövetségében tevékenykedett. 1945-ben a SZIM-ben dolgozik. 1946-ban a SZIT I. országos kongresszusán a SZIT elnökévé választották, később a Szakszervezeti Tanács munkatársa. 1962-től a VOLÁN-nál dolgozik. — 338

Tömpe István — életrajzi adatait lásd e kötet 305. oldalán és a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 18, 196

Török János (Nyíregyháza, 1895. márc. 24.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 230

Török Júlia (Budapest, 1910. febr. 27.—Budapest, 1971. nov. 10.) — varrónő, újságíró. 1931-ben kapcsolódott be a munkásmozgalomba, 1944-ben az illegális munkába. A felszabadulás után a szociáldemokrata nőmozgalom egyik vezetője, majd az MNDSZ főtitkárhelyettese. Később a „Népszavá"-hoz került, 1957 őszén pedig a „Magyar Nemzet"-hez rovatvezetőnek. — 183

Tőzsér Gyula (Kazár) — üzemlakatos. A felszabadulás után MKP-tag. 1945-ben az MKP Nógrád megyei Pártbizottságának szervező titkára, később a Hazafias Népfront községi bizottságának elnöke Vizsláson. — 374

Tuli István (Budapest, 1909. okt. 7.—) — szabósegéd, betanított gépmunkás. 1927-től a szabómunkások szervezetében és a vasasszakszervezetben tevékenykedett. 1932-től a KMP tagja. 1933-ban a szabók kommunista frakciójának titkára, a „Szabó Ellenzék" c. lap szerkesztője. 1942-ben letartóztatták. 1944-ben a börgöndi internáló táborból megszökött, és Kispesten bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. 1945-ben az MKP tagja, 1948-ig a szabók szakszervezetének főtitkára; különböző állami és társadalmi tisztségeket töltött be, jelenleg nyugdíjas ezredes. — 159

Turcsányi Lajos (Hejőcsaba, 1919. szept. 12.—Budapest, 1955. márc. 18.) — szabómunkás. 1935-től vett részt a munkásmozgalomban. 1938-ban SZDP-, majd a KMP tagja. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1944-ben letartóztatták, 1944 őszén megszökött, és bekapcsolódott a partizánmozgalomba. A „Ságvári-gárda" nevű partizánalakulat vezetőjeként több robbantási akcióban vett részt. 1945-től a MADISZ-ban dolgozott, 1946-ban a MADISZ országos szervező titkára. 1949-től a légierők politikai csoportfőnökségének vezetője, honvéd ezredes. — 67, 68

Turós Ferencné, B. Horváthné (Ozora, 1925. máj. 8.—) — napszámos, 1945-től párttag. Részt vett az első vándorpártiskolán Ozorán. Jelenleg nyugdíjas. — 291

Tuza András — zászlós, a 4. Ukrán Front parancsnoksága keretében harcoló Petőfi-partizánosztag tagja. 1944 decemberében a harcok során eltűnt. — 93

Tüdős Klára (Debrecen, 1895. júl. 20.—) — kosztümtervező. A felszabadulás előtt Györffy István falukutató mozgalmának aktív tagja. 1945-ben a református nőszövetség asszonyaival bekapcsolódott az MNDSZ munkájába, és az MNDSZ választmányi tagja lett. — 183

Ungár Imre (Budapest, 1909. jan. 23.—Budapest, 1972. nov. 22.) — világhírű Kossuth- és Liszt-díjas érdemes és kiváló zongoraművész. — 187, 189

Ungvári László (Budapest, 1911. dec. 8.—) — színész, Kossuth-díjas érdemes művész. — 148

Uszta Gyula (Nagygút, 1914. jún. 22.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 88, 89

Vaád Ferenc (Budapest, 1908. febr. 3.—) — költő, újságíró, író. A fasizmus ellen küzdő munkásírók csoportjához tartozott, a „Szabadság" c. lap munkatársa 1945-ben. — 139

Vadas Sári (Aranyostorda, 1903. nov. 30.—) — orvos. Fivérei mártírhalála után 1920-tól emigrációban élt Bécsben, majd Moszkvában, ahol a Komintern közép-európai országok titkárságán dolgozott. 1928—1945 között az SZK(b)P tagja. Dolgozott a Komszomolban, a Magyar Klubban és a magyar pártban. 1945-ben

jött haza, s különböző állami és pártfunkciókat látott el. 1962-ben nyugdíjba vonult. — 185, 188, 192

Valcz — az 1945. május 1-i ünnepség dekorációjának egyik felelőse, az asztalosmunkások brigádvezetője a VIII. kerületben. — 162

Dr. Valentiny Ágoston (Kalocsa, 1888. okt. 6.—Budapest, 1958. aug. 21.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 10, 109

Valkó Márton (Debrecen, 1911. nov. 17.—) — esztergályos, gépészmérnök. 1930-tól Franciaországban dolgozott, tagja volt az FKP-nak, majd 1936-ban kiutasították. 1944-ben bekapcsolódott a csepeli ellenállási mozgalomba. A felszabadulás után különböző gazdasági és állami vezető tisztségeket töltött be, 1962—1966-ig az MSZMP KB tagja, nagykövet. 1968—1974 között a METRÓ Budapesti Földalatti Vasút vezérigazgatója. 1973-tól mint nyugdíjas a METESZ főtitkára. — 405

Vándor Margit (Borsodnádasd, 1913. márc. 31.—) — fehérnemű-varrónő, 1937-től KMP-tag. A felszabadulás után részt vett az MNDSZ megszervezésében és a Nemzeti Segély munkájában gyermekvédelmi és egészségügyi vonalon. 1946-tól az Egészségügyi, majd a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban és a Vöröskeresztnél dolgozott 1968-ig, nyugdíjazásáig. — 181, 186

Varga Béla dr. (1903—) — katolikus plébános, politikus. 1937-től az FKgP alelnöke, országgyűlési képviselő. A felszabadulás után a Nemzetgyűlés elnöke, törvényhatósági bizottsági tag. 1947-ben disszidált. — 240, 241

Varga István (Budapest, 1897. júl. 5.—Budapest, 1962. dec. 30.) — közgazdász, egyetemi tanár. Tevékenyen részt vett az ország újjáépítésében, a stabilizáció és a hároméves terv előkészítésében. 1933-tól egyetemi tanár, haláláig a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára. — 323

Varga Jenő (Nagytétény, 1879. nov. 6.—Moszkva, 1964. okt. 7.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 326

Várkonyi Zoltán (Budapest, 1912. máj. 13.—) — színész, kétszeres Kossuth-díjas színház és filmrendező. — 138, 148, 159

Várnai Zseni (Nagyvázsony, 1890. máj. 25.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 189

Vas Zoltán (Budapest, 1903. márc. 30.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 86, 89, 118, 134, 135, 136, 137, 197, 230, 326, 370, 373, 396, 397, 401

Vas-Witteg Miklós (Óbarok, 1895. aug. 9.—1975. febr. 4.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 233, 234

Vásárhelyi (Wágner) Péter (Kispest, 1888. ápr. 20.—Budapest, 1958. ápr. 17.) — lakatos és vasesztergályos. 1908-tól MSZDP-, 1911-től pedig szakszervezeti tag. A TK alatt kerületi direktóriumi tag. A Horthy-korszakban a Ganz Vagonban főbizalmi. A felszabadulás után a vasasszakszervezet elnökhelyettese és az esztergályosok szervező bizottságának elnöke. 1946-ban a Ganz Villamossági Művek üb elnöke. — 173

Vásáry István (Debrecen, 1887. jan. 29.—Debrecen, 1955. aug. 25.) — jogász. 1928—1935 között polgármester, 1939-től országgyűlési képviselő, kisgazdapárti politikus. 1944-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlést előkészítő bizottság elnöke. 1944-től 1945. júl.-ig pénzügyminiszter, a Független Kisgazdapárt jobboldali szárnyának egyik vezetője. 1946-ban a Baloldali Blokk nyomására kizárták a pártból, 1947-ben visszavonult a politikai élettől. — 10

Vass Henrik (Pápa, 1915. júl. 1.—) — 1936-ban Pápán kapcsolódott be a munkásmozgalomba. 1937 óta tagja a KMP-nek. A második világháború alatt katonaként átszökött a szovjet csapatokhoz, antifasiszta iskolán vett részt. Hazajövetele után Pápán mint újságíró, majd mint az MDP KV sajtóalosztály helyettes vezetője tevékenykedett. 1951-től a Kossuth (Szikra) Könyvkiadó osztályvezetője, majd igazgatója. 1961 óta a Párttörténeti Intézet igazgatója. — 295, 297

Vass Henrikné (Pápa, 1920. jan. 1.—) — kárpitos. 1936-tól vesz részt a munkásmozgalomban. 1937-óta tagja a KMP-nek. Kommunista szervezkedés miatt 1943-ban hatévi fegyházra ítélték. Büntetését Sátoraljaújhelyen, majd a komáromi Csillag-erődben töltötte, onnan hurcolták Bergen-Belsenbe. Hazakerülése után azonnal bekapcsolódott a pártmunkába, több területen dolgozott vezető beosztásban. 1957-től a Hírlapterjesztő Vállalat igazgatóhelyettese. — 295, 297

Veres Pál (1899.—) — az első háromhetes pártiskola vezetője Veszprémben. — 290, 297

Veres Péter (Balmazújváros, 1897. jan. 6.—Budapest, 1970. ápr. 16.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 215, 220

Vidovics Ferenc — kisgazdapárti főispán Somogy megyében 1945-ben. — 18, 308, 313, 314

Villám János — 1945-ben a Szakszervezeti Tanács elnökségének tagja 1945-ben. — 233

Vilt Tibor (Budapest, 1905. dec. 15.—) — szobrász, Munkácsy-díjas érdemes művész, a modern magyar plasztika egyik legjelentősebb mestere. — 144

Visnyei Sándor — jobboldali szociáldemokrata, országgyűlési képviselő 1945-ben. — 303

Vizvári János (Erzsébetfalva, 1909. dec. 9.—) — esztergályos. 1945-ben a Hazai Fésűsfonó üzemi bizottságának és az MKP gyári szervezetének tagja. — 152, 154

Vorosilov, Kliment Jefremovics (1881. jan. 23.—1969. dec. 3.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 190, 253

Vörös János — 1944-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere; tagja volt annak a háromtagú fegyverszüneti delegációnak, amely 1945. jan. 20-án aláírta Moszkvában a fegyverszüneti egyezményt. — 11, 51, 240

Vörös János, Weigl (Sárvár, 1914. aug. 18.—Budapest, 1955. nov. 12.) — szabómunkás. Mint ifjúmunkás, a szabómunkás ellenzék harcosa. 1941-től tagja a KMP-nek, és részt vett az MSZDP ifjúsági mozgalmában. 1942-ben letartóztatták. A felszabadulás után 1948-ig a VIII. ker.-i Pártbizottság munkatársa. 1952-től 1955-ig a Magyar Nemzeti Bank vezérigazgatója, 1955. januártól haláláig a pénzügyminiszter első helyettese. — 163

Weber Gyula — 1946-ban a kaposvári József Attila Népi Kollégium diákja, jelenleg a Belügyminisztérium alezredese. — 132

Dr. Weil Emil (Dombegyháza, 1897. febr. 19.—Budapest, 1954. nov. 2.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 59, 60

Weinberger Dezső, „Szir" (Kassa, 1926. okt. 28.—Budapest, 1944. dec.) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 40, 41, 42

Weiss Alfonz — a Weiss Manfréd-gyárak egyik tulajdonosa. — 53

Winkler Dezső (Pét, 1901. júl. 11.—) — Kossuth-díjas gépészmérnök. 1925-től a Győri Vagongyár mérnöke. 1945. jan. 27-én letartóztatták, és Sopronkőhidára hurcolták. Innen Németországba vitték, megszökött, és visszatért Győrbe. 1948-tól az MKP tagja. 1948-ban a Nehézipari Központ munkatársa, majd a Járműfejlesztési Intézet igazgatója 1968. okt. 1-ig, nyugdíjazásáig. — 402, 405

Winter Pál (Terep, 1909. febr. 28.—) — tisztviselő, 1928-tól MSZDP-tag. 1935-ig a Békés megyei munkásmozgalomban, majd 1936-tól Budapesten, az MSZDP VI. ker.-i szervezetében tevékenykedett. 1945-ben részt vett az MKP szervezésében, később a külkereskedelem területén dolgozott. Jelenleg nyugdíjas. — 157

Dr. Zádor Imre (1917—) — ideggyógyász. 1945-ben a budapesti nemzeti bizottság által megszervezett egészségügyi tanács tagja, az Orvostudományi Egyetem Ideggyógyászati Klinikájának adjunktusa. 1948-tól 1956-ig a Központi Állami Kórház ideggyógyászati osztályának főorvosa, 1956 óta külföldön él. — 159

Zaharov — szovjet őrnagy, a csepeli WM-gyár katonai parancsnoka 1945-ben. — 172

Zilahy Lajos (Nagyszalonta, 1891. márc. 27.—Kamenica, 1974. dec. 2.) — író. 1934-től különböző napi- és hetilapok szerkesztője, 1945 után a Magyar—Szovjet Művelődési Társaság elnöke. 1948-tól az Egyesült Államokban élt. — 138, 139, 147

Zilahy Lajosné — 1945-ben az MNDSZ zuglói szervezetének aktív tagja. — 183, 192

Zgyerka János (Sárisáp, 1903. ápr. 14.—) — életrajzi adatait lásd a Munkásmozgalom-történeti Lexikonban. — 370, 374, 375

Zsarnay Kálmán — 282, 283, 284

Zsigmond László (Kunszentmiklós, 1913.—) — 1937-től tagja az MSZDP-nek Árpádföldön. 1945-ben részt vett az MKP helyi szervezetének megalakításában, később alapszervi titkár Cinkotán. 1956-ban a tatai tisztképző iskolán tanított. 1967-től nyugdíjas alezredes. — 125

Zsigmondi — a Budapesti Rendőr-főkapitányság tisztje 1944 márciusában. — 142, 143

TARTALOM

Szerkesztői bevezető 5

Bevezető 7

Padányi Mihály: Fegyverrel a megszállók ellen 33

Dr. Gergő Zoltán: Harc a budapesti gyárak munkásainak és gépeinek elhurcolása ellen 49

Dr. Nonn György: Így szabadultam 57

Fodor Zoltán: Felszabadultunk — hazatértünk 72

Garasin Rudolf: Hadifoglyok partizániskolán 83

Dr. Sárközi Sándor: A párt futára 96

Komócsin Mihály: A felszabadult Szeged első napjai 107

Győri Imre: Felszabadulás a Viharsarokban 115

Kállai Gyula: Az első lépések 131

Major Tamás: Színészek, művészek a felszabadulásért 140

Szabó Károly: Illegális üzemi bizottság a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyárban 150

Sárközi Géza: A felszabadulás első hónapjai a VIII. kerületben 156

Rideg Sándor: A Szabadkikötő felszabadulása 166

Gáspár Sándor: A vasasszakszervezet újjáalakulása 170

Fái Boris: A nők az új életért 179

Dr. Ortutay Gyula: A Magyar Rádió felszabadulása 194

Dr. Major Ákos: Ítél a nép 201

Dr. Erdei Ferenc: A földreform történetéhez 213

Kossa István: Három nehéz hónap 226

Szakasits Árpád: Hajnalhasadás 244

Puja Frigyes: Az első szabad képviselőválasztás a battonyai járásban 259

Házi Árpád: Új élet sarjad a romok helyén Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében 269

Perecsi Ferencné-Topa Teréz: Hogyan lettem pártmunkás Tolna megyében (1945—1947) 285

Papp Lajos: Veszprém megye 1946—1947-ben 293

Tömpe István: Somogyi éveim . . . 305

Dr. Háy László: Adalékok az 1946. évi stabilizáció történetéhez 320

Láng György: „SZIT, SZIT, hurrá!" 335

Péteri István: A szociáldemokrata fiatalok harca a munkásegységért és az ifjúsági egységért 348

Orosz Dezső: A bányák államosításáról 367

Apró Antal: Gondolatok az államosításról 380

Dr. Csendes Károly: Ez is az államosításhoz tartozik 389

Kálló Iván: Munkások a gyárak élén 395

Stadinger István: Egy SZDP-titkár emlékei az 1945—1948-as évekről 408

Péter János: Budapest—Párizs—Moszkva 418

Névmutató 429

HIBAIGAZÍTÓ

A „Tanúságtevők” című sorozat 1. számú kötetében
— számozási hiba folytán —
a Névmutatóban jelzett nevek
a 41. oldaltól kezdve
egy oldallal tolódnak

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA
SZERKESZTETTE KUKK GYÖRGYNÉ
A BORÍTÓ, A KÖTÉSTERV ÉS A TIPOGRÁFIA
RUDAS LÁSZLÓ MUNKÁJA
MŰSZAKI VEZETŐ SZÉCSI ANDOR
KÉPSZERKESZTŐ FÁBRI MAGDA
A SZEDÉST 1974. VII. 2-ÁN KEZDTÉK MEG
MEGJELENT 1975. III. 20-ÁN, 7000 PÉLDÁNYBAN
TERJEDELME 31 (A/5) ÍV + 1 ÍV KÉPMELLÉKLET
74.0739 — KOSSUTH NYOMDA, BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ MONORI ISTVÁN VEZÉRIGAZGATÓ

TANÚSÁG-TEVŐK

Kossuth

Tanúságot tenni, vallani a múltról, a szemtanú, a cselekvő emlékezéseivel felvillantani a távolba tűnt eseményeket — ez mindig vonzó a történelmet kedvelő olvasóközönség számára. Az ebben a kötetben megjelenő 34 visszaemlékezés is történelmet idéz. Akik beszélnek róla, azoknak valóság: a hétköznapok valósága, tele félelemmel és reménységgel, véres és vértelen harcokkal, hegyeket megmozgató lelkesedéssel, építőmunkával.

A több kötetre tervezett sorozatnak most nem a sorrendben következő kötetével jelentkezünk, mert hazánk felszabadításának 30. évfordulójára való tekintettel soron kívül jelenik meg a hetedik kötet. Az írások felét „A szabadság hajnalán" és a „Szabadság, te szülj nekem rendet!" című, két korábban megjelent kiadványunkból vettük át, másik felét új gyűjtésből válogattuk. A kötet átfogó képet nyújt a felszabadulást követő négy esztendő minden országos fontosságú eseményéről, a párt és az ország legérdekesebb és legnehezebb

— e korszakra eső — feladatainak megoldásáról a személyes emlékek, a résztvevők sajátos szemszögéből.

Az új gyűjtés alapján került be a kötetbe többek között Kállai Gyula, Péter János, Csendes Károly, Papp Lajos, Ortutay Gyula írása.

Az itt közölt visszaemlékezések a jelenkori huszon- és tizenéveseknek történelem, az emlékezőknek és kortársaiknak, a mai középkorúaknak személyes élmény, munkával, fáradozással teli időszak, amely mégis életüknek legszebb szakasza volt.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ